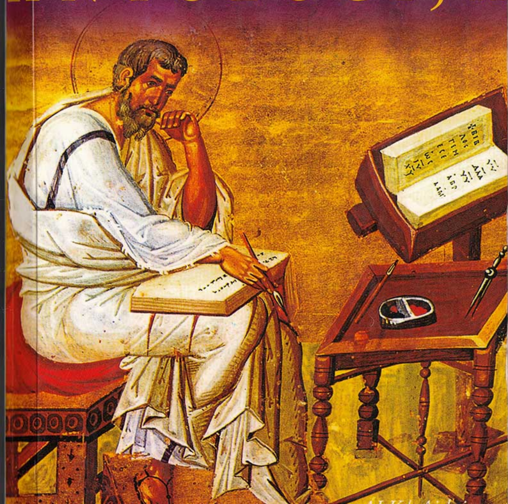
BAŽNYČIOS TĖVAI

ANTOLOGIJA

BAŽNYČIOS TĖVAI

Nuo Apaštališkųjų Tėvų iki Nikėjos Susirinkimo

ANTOLOGIJA

Sudarė Darius Alekna ir Vytautas Ališauskas

AIDAI
2003

Udk 23/28
Ba 617

Knygos leidimą parėmė
Atviros Lietuvos fondas

ISSN 1392-1673

ISBN 9955-445-60-2

TURINYS

Kun. Morkaus Morkelio ir
kun. Česlovo Kavaliausko atminimui

PRATARMĖ

Ankstyvoji krikščioniškoji raštija buvo savitas antikinio pasaulio reiškinys. Laiškas, apologija, kankinio apklausos protokolas, vėliau ir poleminis ar „normalus" traktatas buvo skiriami Bažnyčios misijai ir sandarai išgryninti, Senajam Testamentui įprasminti, Gerajai Naujienai išsakyti aplinkai suprantama kalba, naujausios filosofijos priemonėmis aktualizuoti tikėjimą, galiausiai, reikliai tuometinės religijos ir kultūros kritikai. Krikščionys jau II a. pabaigoje turėjo būrį savų „klasikų", juos gerbė ir atidžiai skaitė. IV a. krikščionybė tapo valstybės nebepersekiojama ir pripažįstama religija, ir šie rašytojai amžiams liks senojo – apaštalų atminimu alsuojančio ir herojiško – Bažnyčios laikotarpio liudytojais.

„Tėvų" vardas teiktas tiems, kurie turėjo didesnės įtakos Bažnyčios gyvenimo ir mokymo plėtotei. Jau Klemensas Aleksandrietis sakė, kad „tikėjimą mums paaiškinusiuosius vadiname tėvais"[1]. Pradedant IV a., tėvais vadinti vienuolinio gyvenimo steigėjai, asketai, patikimi Bažnyčios mokymo liudytojai, ypač vyskupai, susirinkę į sinodus. Vincentas Lerietis († prieš 450 m.) taip apibrėžia tuometį „tėvų" supratimą: tėvai esą liudytojai tikrojo tikėjimo, atpažįstamo iš to, kad jis buvo priimamas „visur, visada ir visų"[2]. Patys tėvai – tai tie Bažnyčios žmonės, kurie gyveno senovėje (vėliau sutarta, kad Tėvų, patristinis, laikotarpis baigiasi kartu su antikiniu pasauliu – Izidoriumi Seviliečiu († 636 m.)

[1] Klemensas Aleks., *Strom.*, 1, 1, 1; plg. Ireniejus, *Adv. haer.*, IV, 41, 2.

[2] Vincentas Lerietis, *Commonitorium*, 2.

Vakaruose, ir Jonu Damaskiečiu († 749 m.) Rytuose), pripažinti Bažnyčios, pasižymėjo asmeniniu šventumu ir ortodoksaliu mokymu[3]. Šis apibūdinimas ilgam tapo klasikiniu. Tačiau ilgainiui išryškėjo tam tikri jo trūkumai. Pavyzdžiui, Origenas nebuvo pripažįstamas Bažnyčios Tėvu, nes jam anachronistiškai taikyti vėliau suformuluoti ortodoksijos kriterijai. Maža to, šiandien aišku, kad dalis tradiciškai Tėvams priskiriamų tekstų yra ne jų parašyti, o kai kurie reikšmingi veikalai (kad ir *Didachė*) yra anoniminiai. Todėl dažnai „Tėvų" sąvoka dabar vartojama negriežta prasme: ja aprėpiama autoriai, telpą į savo meto ortodoksijos sampratą, arba bent išlaikę vienybę su Bažnyčia (Tatiano ar Tertulijono atvejai lieka problemiški).

Antologija „Bažnyčios Tėvai. Nuo Apaštališkųjų Tėvų iki Nikėjos Susirinkimo" apima laikotarpį nuo pirmo krikščionybės šimtmečio pabaigos iki Metodijaus Olimpiečio – paskutinio iškilaus autoriaus, rašiusio iki Nikėjos Susirinkimo (325 m.). Trumpesni tekstai duodami ištisi, kai kada su nedideliais trumpinimais. Platesnės didžiųjų autorių – Ireniejaus, Klemenso Aleksandriečio ir Origeno ištraukos turėtų bent iš dalies pristatyti jų temų ir žanrų turtingumą. Sekant nusistovėjusia praktika, apsispręsta pateikti tik graikiškosios tradicijos rašytojus. Lotyniškieji Tėvai kūrė ganėtinai brandžios graikų raštijos kontekste, ja rėmėsi ir kai kada patys rašė graikiškai. Antra vertus, jų veikalai labai greitai ėmė išsiskirti ir lygiu, ir teminiu savitumu, todėl skaitytojas čia neras chronologiškai tinkančių Minucijaus Felikso, Ipolito, Tertulijono ar Kiprijono. Ypač pastarųjų dviejų palikimas toks gausus ir įvairus, kad jiems reikėtų skirti specialų tomą. Atskiro tomo turėtų sulaukti ir patristinei literatūrai griežtąja prasme nepriklausantys apokrifiniai raštai ir veikalai, atvirai svetimi didžiosios Bažnyčios mokymui (pvz., gnostikų).

Knyga sudaryta iš trijų dalių. Pirmoji skirta ryškėjančią Bažnyčios savivoką liudijantiems apaštališkųjų tėvų raštams. Antroji atspindi užsimezgantį krikščionybės dialogą su pasauliu. Trečioji dalis margiausia – joje pristatomos bažnytinės tradicijos sintezės pastangos ir sisteminės teologijos bandymai.

[3] Vincentas Lerietis, *Comm.*, 3, 28.

Į šį rinkinį sutelkti tekstai versti daugelio vertėjų per ilgesnį laiką (žr. pabaigoje pridedamą *Leidimų ir vertėjų* sąrašą). Sudarytojams teko ką ne ką – ypač pagrindines sąvokas, vardų rašybą – vienodinti, tačiau pasiekti visiško vientisumo nebuvo įmanoma, o ir nenorėta. Patys autoriai yra tiek įvairūs, o kartais ir tamsios raiškos, kad prievartinis jų vertimų vienodinimas klaidintų skaitytojus visa tai paslėpdamas. Vertimai peržiūrėti ir dalykiniu bei tekstologiniu atžvilgiu, nes per pastarąjį dešimtmetį patristikos pažinimas Lietuvoje smarkiai pažengė priekin. Paaiškinimai yra minimalūs, tačiau nebijota pateikti išsamesnių Šventojo Rašto nuorodų. Juos parengė sudarytojai, kai kada naudodamiesi ir vertėjų pateikta medžiaga. Skyrelių antraštėlės juodesniu šriftu duotos sudarytojų, kitos antraštės – originalo. Autoriaus vardas nurodomas tik prieš trumpą gyvenimo ir kūrybos apžvalgą ir kolontituluose, prie atskirų veikalų antraščių jis nekartojamas. Laužtiniais [...] skliaustais žymimi sudarytojų praleidimai, kampiniais <...> – lakūnos arba leidėjų rekonstrukcijos.

Mūsų antologijos autoriai apsčiai cituoja Šventąjį Raštą. Skaitytojas gali nustebti, neradęs iš seno pažįstamų frazių. Mat krikščionių autoriai Senąjį Testamentą paprastai citavo iš graikiškosios Septuagintos (trumpinama LXX), kuri daugeliu vietų skiriasi nuo lotyniškos Vulgatos ar hebrajiško originalo, iš kurių verstas šiandieninis mūsų Senasis Testamentas. Jų vartojamas Naujojo Testamento tekstas taip pat ne visada sutampa su dabar įprastu. Maža to, cituojant Bibliją, atskiros eilutės jungiamos tarpusavyje ir kartais tiesiog supinamos į vientisą tekstą. Pagaliau matyti, kad Šventasis Raštas gan dažnai cituojamas iš atminties, netikrinant jo su rankraščiais, ką ir sakyti apie gausias aliuzijas ar adaptacijas, ypač būdingas sakytinės kilmės tekstams. Todėl biblinės citatos antologijos tekstuose verčiamos tiesiai iš originalo, dažniausiai nesiremiant įprastais lietuviškais vertimais.

Patristikos studijų ir skleidimo istorija Lietuvoje nėra ilga[4]. Vis dėlto būtina paminėti du vardus. Turbūt pirmas tikras šios srities mokovas ir

[4] Plačiau žr. Alekna, D., „Alexandrie en Lituanie: *potius sero...*“, in: *Adamantius*, 2002, 8, p. 160–166.

populiarintojas buvo kun. Morkus Morkelis (1893–1957). Iš jo Tėvų pažinimo sėmėsi kun. Česlovas Kavaliauskas (1923–1997), tikėjimui priešiškomis sąlygomis pirmas gausiau vertęs ir skleidęs senuosius krikščioniškuosius tekstus. Jų darbo atminimui tebus skirta ši antologija.

Sudarytojams tenka džiugi pareiga padėkoti gausiems šios knygos darbininkams. Pirmiausia kantriesiems vertėjams – Tatjanai Aleknienenei, Virginijai Dičiūtei, Nagliui Kardeliui, a. a. kun. Česlovui Kavaliauskui, Jonui Morkui, Vaidilei Stalioraitytei ir Mindaugui Strockiui. Be jų kruopštumo ir kantrybės nieko nebūtų padaryta. Padėka dera ir patarimais padėjusiems prof. A. Le Boulluec'ui, Mikui Vaicekauskui, ir tekstų parūpinusiam Mantui Adomėnui. Atskirai reikia paminėti *Naujojo Židinio-Aidų* vyriaus. redaktorius Petrą Kimbrį ir Saulių Drazdauską – šio žurnalo krikščioniškosios klasikos rubrika padėjo pagrindus tolesniam Tėvų vertimui.

D. A., V. A.

APAŠTALIŠKIEJI TĖVAI:
Bažnyčia kalba saviesiems

Ankstyviausi (I a. pab. – II a. vid.) krikščioniški tekstai (be paties Naujojo Testamento) yra pagimdyti praktinio poreikio ir konkrečios gyvenimo situacijos. Pirmiausia tai laiškai įvairioms vietinėms bažnyčioms (Klemenso Romiečio, Ignoto Antiochiečio, Polikarpo, taip pat pasirašytasis apaštalo Pauliaus bendradarbio Barnabo vardu). Laiško forma aprašyta Polikarpo kankinystė; net ir sudėtingos kilmės Hermo *Ganytojas* apima „dangiškąjį laišką", kuris galbūt yra seniausia veikalo dalis. Prie ankstyviausių tekstų priskiriama ir XIX a. atrasta *Didachė* – savotiškas bažnytinio gyvenimo vadovas bei Papijo *Viešpaties posakių aiškinimas*, pabrėžiantis su pirmąja krikščionių karta susijusią žodinę tradiciją. Nepaisant jų kilmės įvairovės, skirtingos tematikos, autorystės (pvz., *Didachės* ir *Barnabo laiško* autorių nežinome), visi šie tekstai paprastai vadinami apaštališkųjų tėvų raštais, pabrėžiant jų ryšį su apaštališkuoju, pirmos krikščionių kartos, laikotarpiu.

Apaštališkųjų tėvų raštai liudija pereinamąjį ankstyvosios Bažnyčios tarpsnį, kuriam buvo būdingos tapatumo paieškos. Skaitytojų ar klausytojų ratas buvo aiškiai apibrėžtas – krikščionys. Nebelikus tikinčiųjų bendruomenes telkusių ir joms vadovavusių autoritetų – betarpiškų Jėzaus mokinių, – reikėjo išgryninti institucinį Bažnyčios gyvavimą. Polemika su ankstyvosiomis erezijomis plėtė teologinę problematiką ir tikslino savitą krikščionišką kalbą. Tolstant nuo judaizmo, kilo sunkūs klausimai apie žydų Sandoros ir jos raštų reikšmę išganymui. Šiems kasdienos rūpesčiams spręsti gairių ieškoma apaštalų mokyme. Tačiau autorių padėtis Bažnyčioje, išsilavinimas ir asmeninis kelias labai skiriasi, tad skiriasi ir to mokymo interpretacija. Negalima lyginti Hermo vaizdingų, bet loginei rekonstrukcijai neįveikiamų regėjimų su preciziškomis Ignoto kristologinėmis formulėmis. Papijo skonėjimasis

anekdotais (klasikine žodžio prasme) iš Viešpaties mokinių gyvenimo visai kitoks, negu Klemenso nuorodos į Petro ir Pauliaus pavyzdį.

Seniausių krikščionių rašytojų grupė „Apaštališkųjų tėvų" vardu pirmąsyk išleista patrologo J. B. Cotelier 1672 m. Pavadinimas prigijo ir vartojamas iki šiol, nors jo sąlygiškumas aiškiai jaučiamas. Šiandieniai patrologai kalba apie išplėstinę apaštališkųjų tėvų sampratą – svarbiausia ne dešimtmetis, kuriame parašytas vienas ar kitas tekstas (chronologinės ribos čia gana plačios, nuo *Klemenso laiško* 96 m. iki *Polikarpo kankinystės* apie 160 m.), bet autorių situacija „šalia" Naujojo Testamento arba „po" jo ir „iki" apologetų, naujo krikščioniškosios savimonės tarpsnio. Antra vertus, dabar prie šių tekstų nebepriskiriamas *Laiškas Diognetui,* glaustai perteikiantis II a. apologijų motyvus.

Dauguma ankstyviausių krikščioniškųjų veikalų Antikos pabaigoje buvo užmiršta kaip nebeaktualūs. Naujo dėmesio jie sulaukė tik XVI a. pabaigoje ir tik XIX–XX a. atradimai ir tyrinėjimai mums davė tikresnį jų vaizdą. Mūsų laikais jie tarsi iš naujo atrasti – ne tik kaip istoriniai liudijimai apie Bažnyčios ištakas, bet ir kaip autentiškos krikščioniškos patirties šaltinis. Ignotas ir mus, kaip kadaise Romos tikinčiuosius, šokiruoja kankinystės įkarščiu ir vilioja vienybėn su Kristumi – Dievu ir žmogumi, mes šiandien vis dar ieškome būdų, kaip prasmingai skaityti Senąjį Testamentą nelygu Barnabo laiško autorius, taip pat sunkiai išgyvename nesantaiką ir nuopuolius Bažnyčioje kaip Klemensas ar Polikarpas.

V. A.

DIDACHĖ

Dvylikos apaštalų mokymas, arba sutrumpintai *Didachė* (gr. „mokymas“) – vienas seniausių po Naujojo Testamento krikščioniškų tekstų; spėjamas parašymo laikas – I a. paskutiniai dešimtmečiai arba pati II a. pradžia. Pirmais krikščionybės amžiais buvęs autoritetingas, verstas į kitas kalbas, ilgainiui šis veikalėlis užmirštas kaip nebeaktualus ir iš naujo paskelbtas tik 1873 m. Tai ne homogeniškas tekstas, parašytas vieno autoriaus, o anoniminė skirtingų šaltinių, iš dalies ir judėjiškosios moralistikos, kompiliacija, atspindinti gyvą ankstyvųjų bažnytinių bendruomenių tradiciją. Į vieną „vadovėlį“ sutelkti įvairūs tekstai, naudingi konvertitų mokymui. Bandymas sistemiškiau pateikti krikščioniškąją dorovę (1, 1–6, 1) atliktas judaistinės tradicijos pagrindu. Jis jungiamas su krikšto bei pasninko nuostatų ir archajiškų Eucharistijos maldų rinkiniu (7–10). Disciplininė dalis, apimanti nurodymus dėl keliaujančių apaštalų bei pranašų (11–13), atitinka situaciją, susiklosčiusią vakarinėje Sirijoje arba Egipte. Paskutiniai tekstai (14–15) liečia sekmadienio šventimą ir institucinę Bažnyčios vadovybę (vyskupus ir diakonus). Svarbu atkreipti dėmesį į praktinį ir sintetinį veikalėlio pobūdį – doroviniai nurodymai ar bažnytinio gyvenimo struktūrizacijos klausimai svarstomi glaustai, dažnusyk įsakmiai; logiška struktūra aprėpia daugelį temų, kurios formaliai tarpusavyje neatribojamos, o dėstymą užsklendžia ryškiai mitologizuotas pasaulio pabaigos aprašymas (16).

Didachės skaitytojas gali žvilgtelti į kasdienį krikščionių bendruomenės gyvenimą, atpažinti jo vertybes ir įtampas. O du, gyvenimo ir mirties, keliai bus aktualūs tol, kol žmonės jaus moralinio pasirinkimo būtinybę.

DVYLIKOS APAŠTALŲ MOKYMAS

VIEŠPATIES MOKYMAS, PERDUOTAS PER DVYLIKA APAŠTALŲ TAUTOMS[1]

Gyvenimo kelias

1. 1. Yra du keliai: vienas gyvenimo, o kitas mirties, ir jie abu didžiai skirtingi[2]. 2.Gyvenimo kelias yra toks: pirma, mylėsi Dievą, kuris tave sukūrė; antra, mylėsi savo artimą kaip save patį[3]; nedaryk kitam to, ko nenori, kad tau būtų daroma[4].

3. Šiuose žodžiuose toks pamokymas[5]: Laiminkite tuos, kurie jus keikia ir melskitės už savo priešus; pasninkaukite už tuos, kurie jus persekioja. Kokia jums [Dievo] malonė, jeigu mylite tuos, kurie jus myli? Argi ir pagonys to paties nedaro? O jūs mylėkite tuos, kurie jūsų nekenčia, ir neturėsite priešų. 4. Susilaikyk nuo kūniškų ir žemiškų geismų. Jei kas tave užgautų per dešinį skruostą, atgręžk jam ir kitą, ir būsi tobulas. Jei kas verstų nueiti tūkstantį žingsnių, nueik su juo du tūkstančius. Jei kas ims tavo palaidinę, atiduok jam ir marškinius. Jei kas pasisavins iš tavęs, kas tau priklauso, nereikalauk iš jo, nes tai ne tavo galioje.

5. Kiekvienam, kuris tave prašo, duok ir nereikalauk grąžinti, nes Tėvas trokšta, kad visiems būtų suteikta jo malonės dovanų.

[1] Tekste yra dvi antraštės – ilgesnė ir trumpesnė. Kuri iš jų pirminė – neaišku.

[2] Du keliai – gyvenimo ir mirties – minimi jau Senajame Testamente (*Jer* 21, 8), žydų apokrifuose ir Kumrano tekstuose. Du keliai dar aptariami *Barnabo laiške* (18–20). *Didachės* 1–6 matyt remiasi judaistiniu graikišku pavyzdžiu.

[3] *Mt* 22, 37–39.

[4] *Mt* 7, 12.

[5] Nuo čia iki skyrelio galo yra evangelinių pamokymų rinkinys, įterptas į pirminį žydišką tekstą. Plg. *Mt* 5, 44. 46. 47; *1 Pt* 2, 11; *Mt* 5, 39; 5, 41; *Lk* 6, 30; *Mt* 5, 26.

Laimingas, kas duoda, kaip įsakymas liepia: jis be kaltės. Vargas tam, kuris ima! Žinoma, jei ima stokojantis, jis bus nekaltas; jei ima nestokojantis – jam reikės duoti apyskaitą: kodėl paėmė ir kuriam tikslui. Įmestas kalėjiman, jis bus tardomas apie savo darbus, ir iš ten neišeis, kol neatiduos paskutinio skatiko. 6. Tačiau ir apie šitai pasakyta: *Teprakaituoja tavo rankose išmalda, kol sužinosi, kam reikia duoti*[6].

2. 1. Antrasis mokymo įsakymas toks: Nežudyk, nesvetimauk, neišniekink vaikų, neištvirkauk, nevok, neužsiiminėk žyniavimu ir kerais. 2. Nežudyk nei negimusio vaisiaus, nei naujagimio, nepavydėk artimo nuosavybės[7]. 3. Kreivai neprisiek, neteisingai neliudyk, nekalbėk pikta, neminėk, kas buvo bloga. 4. Nebūk klastingas ar dviliežuvis, nes dviliežuvystė yra mirties žabangai. 5. Tavo kalba tenebūna melaginga ar tuščia, bet paremta darbais. 6. Nebūk nei godus, nei plėšrus, nei veidmainis, nei piktuolis, nei išpuikėlis. Nekask duobės savo artimui. 7. Jokiam žmogui neturėk neapykantos, bet vienus pabark, už kitus pasimelsk, o dar kitus mylėk labiau už savo gyvybę.

3. 1. Mano vaike, bėk nuo visokio pikto ir panašių dalykų. 2. Nepasiduok rūstybei, nes rūstybė veda į žmogžudystę. Nebūk nei pikčiurna, nei vaidininkas, nei karštuolis, nes iš šių blogybių gimsta žudynės. 3. Mano vaike, nebūk geidulingas, nes geiduliai skatina ištvirkauti. Saugokis nešvankių kalbų ir begėdiškų žvilgsnių, nes visa tai veda į svetimavimą. 4. Mano vaike, neburk iš paukščių skrydžio, nes tai veda stabmeldystėn. Neužsiimk užkalbėjimais, būrimais iš žvaigždžių, apvalymais [ugnimi][8] ir nenorėk nei matyti, <nei girdėti> šių dalykų, nes iš viso to kyla stabmeldystė.

[6] Analogiškas pasakymas randamas kitame, negu Septuagintoje esančiame, Siracido knygos tekste (12, 1).

[7] Plg. *Iz* 20, 15; *Įst* 5, 19; *Mt* 19, 16; *Iz* 20, 17.

[8] Posakio prasmė aiški iš *Įst* 18, 10.

5. Mano vaike, nebūk melagis, nes melavimas skatina vogti. Nebūk nei godus pinigų, nei garbėtroška, nes iš viso to kyla vagystės. 6. Mano vaike, nebūk niurzglus, nes tai veda piktžodžiaviman. Nebūk nei įžūlus, nei piktanoris, nes iš viso to gimsta piktžodžiavimai.

7. Stenkis būti romus, nes romieji paveldės žemę[9]. 8. Būk kantrus, gailestingas, nepiktas, taikus, geras ir visuomet drebėk dėl žodžių, kuriuos esi girdėjęs. 9. Nesididžiuok ir neįsileisk savo sielon pasipūtimo. Tegu tavo siela nebendrauja su išpuikėliais, bet vien su teisuoliais bei nuolankiaisiais.

10. Tau nutinkančius dalykus priimk kaip gera, žinodamas, kad niekas neįvyksta be Dievo.

4. 1. Mano vaike, dieną ir naktį minėk tą, kuris tau skelbia Dievo žodį. Gerbk jį kaip Viešpatį, nes kur skelbiamas Viešpatnumas[10], ten ir yra Viešpats. 2. Kasdien ieškok šventųjų veido, kad atsigaivintum jų žodžiais. 3. Nekelk susiskaldymo, stenkis sutaikinti besivaidijančius. Teisk teisingai, nepaisyk asmenų, kai teks pamokyti suklydusius. 4. Neabejok, bus ar ne.

5. Nebūk kaip tas, kuris tiesia ranką imti, bet ją slepia, kai reikia duoti. 6. Ir jei turi ką nors rankų dėka, duok nuodėmėms išpirkti. 7. Nedvejok, ar duoti, ir duodamas nemurmėk, nes patirsi, kas tas dosnusis, kuris tau atlygins. 8. Nenusigręžk nuo stokojančio, bet viskuo dalykis su savo broliu ir nesakyk, kad tai tavo; jeigu jums bendri nemirtingi dalykai, tai juo labiau tebūna bendri laikinieji.

9. Neatitrauk savo rankos nuo sūnaus ar dukters, bet nuo jaunystės mokyk juos bijoti Dievo. 10. Neįsakinėk piktai savo tarnui ar tarnaitei, kurie turi vilties tame pačiame Dieve, kad jie nenustotų bijotis Dievo, kuris viešpatauja ir vieniems, ir kitiems.

[9] *Mt* 5, 5.

[10] *kyriotē* – vieni vertėjai šį žodį perteikia kaip „Viešpaties prigimtis“, kiti – kaip „Viešpaties valdžią; didelę galybę“ ir sieja su Jėzumi (plg. Hermo *Ganytojas, Sim.* 5, 6, 1).

Juk jis atėjo ne tam, kad paisytų asmenų, bet šaukti tų, kuriuose parengė dvasią[11]. 11. O jūs, tarnai, būkite klusnūs šeimininkams, kaip Dievo provaizdžiui, kupini pagarbos ir baimės.

12. Nepakęsk jokios veidmainystės ir visko, kas nepatinka Viešpačiui. 13. Neapleisk Viešpaties įsakymų, saugok, ką esi perėmęs, nieko nepridurdamas ir nieko neatimdamas. 14. Bažnyčioje išpažink savo kaltes ir neik melstis su netyra sąžine. Toks yra gyvenimo kelias.

Mirties kelias

5. 1. Mirties kelias yra šitoks. Pirmiausia jis blogas ir pilnas prakeikimų: žudynių, svetimavimų, geidulių, ištvirkimo, vagysčių, stabmeldysčių, būrimų, žavėjimų, plėšikavimų, melagingų liudijimų, veidmainysčių, melagingumo, klastos, išdidumo, blogumo, įžūlumo, godumo, bjaurių kalbų, pavydo, akiplėšiškumo, puikybės, pagyrūnystės <ir Dievo nepaisymo>.

2. Gerųjų persekiotojai nekenčia tiesos, myli melagystę, nepripažįsta atlyginimo už teisumą, nesiekia gėrio ir teisingo nuosprendžio, rūpinasi ne tuo, kas gera, bet kas pikta; jiems svetimas romumas ir kantrybė, jie myli tuštybę, siekia užmokesčio, nesigaili vargdienių, nesirūpina prispaustaisiais, nepažįsta savo Sutvėrėjo, žudo savo kūdikius; jie tvirkina Dievo sutvėrimą, nusigręžia nuo stokojančių, skriaudžia prislėgtuosius, turtuolių užtarėjai, neteisingi vargšų teisėjai, baisūs nusikaltėliai, – štai, vaikeliai, žmonės, kurių turite vengte vengti!

Viešpaties jungas

6. 1. Žiūrėk, kad tavęs kas nors nenukreiptų nuo šio mokymo kelio, nes toks moko priešingai Dievui. 2. Jeigu įstengi panešti visą Viešpaties jungą, būsi tobulas. O jei neįstengi, daryk, kiek

[11] Neaiški frazė. Galima suprasti ir: „kuriuos parengė Dvasia“.

gali. 3. Dėl maisto – vykdyk, kiek išgali, bet griežtai saugokis stabams paaukotos mėsos, nes tai būtų negyvų stabų garbinimas.

Krikštas

7. 1. Apie krikštą. Krikštykite taip: visa tai sukalbėję krikštykite vardan Tėvo, ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios, gyvame vandenyje[12]. 2. O jei neturėtum gyvo vandens, krikštyk kitokiu vandeniu. Jei negalėtum krikštyti šaltame vandenyje, krikštyk šiltame. 3. Jei neturėtum nei vieno, nei antro – užpilk tris kartus vandens ant galvos, vardan Tėvo, ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios. 4. Prieš Krikštą privalo pasninkauti krikštytojas ir krikštijamasis, o kiti – kas gali; įsakyk krikštijamajam pasninkauti prieš tai vieną kitą dieną.

Pasninkas ir malda

8. 1. Pasninkaudami nebūkite veidmainių bendrininkai. Jie pasninkauja antrą ir penktą dieną po šabo, o jūs pasninkaukite ketvirtą ir šeštą dieną[13]. 2. Taip pat nesimelskite kaip veidmainiai, bet kaip Viešpats įsakė savo Evangelijoje; štai taip melskitės:

Tėve mūsų, kuris esi danguje,
teesie šventas tavo vardas,
teateinie tavo karalystė,
teesie tavo valia kaip danguje, taip ir žemėje.
Kasdienės mūsų duonos duok mums šiandien
ir atleisk mums mūsų kaltę,
kaip ir mes atleidžiame savo kaltininkams.
Ir nevesk mūsų į pagundą,
bet gelbėk mus nuo pikto,
nes tavo galybė ir šlovė per amžius.[14]

[12] *Gyvas vanduo* – tekantis vanduo.
[13] T. y. pirmadienį bei ketvirtadienį ir trečiadienį bei penktadienį.
[14] *Tėve mūsų* tekstas šiek tiek skiriasi nuo *Mt.* Tai rodo, kad ši malda paimta ne iš evangelijos, bet iš kito šaltinio.

3. Taip melskitės tris kartus per dieną.

Eucharistija

9. 1. Apie Eucharistiją[15]. Dėkokite taip. 2. Pirmiausia už taurę: „Dėkojame tau, mūsų Tėve, už šventąjį tavo tarno Dovydo vynmedį, kurį mums paskelbei per savo tarną Jėzų[16]. Tau šlovė per amžius!“

3. Už laužomą duoną: „Dėkojame tau, mūsų Tėve, už gyvenimą ir pažinimą, kuriuos apreiškei mums per savo tarną Jėzų. Tau šlovė per amžius! 4. Kaip ši laužoma duona buvo išsklaidyta kalnuose ir vėliau surinkta tapo viena, taip tebūna surinkta ir tavo Bažnyčia nuo žemės pakraščių į tavo karalystę, nes tavo yra šlovė ir galybė per Jėzų Kristų amžiais!“ 5. Ir niekas tenevalgo ir tenegeria iš jūsų Eucharistijos, tik tie, kurie pakrikštyti Viešpaties vardu. Nes ir Viešpats yra pasakęs: *Neduokite šventenybių šunims!*[17]

10. 1. Pasisotinę taip dėkokite: 2. „Dėkojame tau, Tėve šventasis, už tavo šventąjį vardą, kurį tu apgyvendinai mūsų širdyse. Dėkojame už pažinimą, tikėjimą ir nemirtingumą, apreikštus mums per tavo tarną Jėzų. Tau šlovė per amžius![18]

3. Tu, visavaldi Valdove, visa sutvėrei dėl savo vardo; davei žmonių džiaugsmui valgį ir gėrimą, kad tau dėkotų; mums padovanojai dvasinį peną ir gėrimą, ir amžinąjį gyvenimą per <Jėzų,> savo Tarną.

4. Pirmiausiai dėkojame Tau, nes esi galingas. Tau šlovė per amžius!

[15] *„Eucharistija“* (iš gr. *eucharistein*) reiškia ir – „padėką“ (aktyvia prasme), ir „tai, kas paaukojama padėkos ženklan“ (pasyvia prasme).

[16] *Dia tou paidos sou*: „per vaiką“, arba „per tarną“. Senosios Bažnyčios vartotas kristologinis titulas sietinas su *Iz* 52, 13–53, 12 kenčiančiu „Jahvės tarnu“; plg. *Apd* 3, 13; 4, 27.

[17] *Mt* 7, 6.

[18] Eucharistijos šventime matyti žydų Paschos vakarienės žymių. Paskutinėje vakarienėje Kristaus tarti žodžiai (*1 Kor* 11, 23) neminimi.

5. Prisimink, Viešpatie, savo Bažnyčią, gink ją nuo visokio pikto, ištobulink ją savo meile ir surink ją, pašventintą, nuo keturių vėjų į savo karalystę, kurią esi jai parengęs, nes Tavo galybė ir šlovė per amžius!

6. Teateina malonė ir tepraeina šis pasaulis! Osana Dovydo Dievui! Kas šventas, teateinie, o kas toks nėra, tegul atsiverčia. *Maran ata!*[19] *Amen*". 7. Pranašams leiskite dėkoti, kiek tik jie norės.

Klajojantys mokytojai ir pranašai

11. 1. Kas apsilankys pas jus ir mokys visų aukščiau išdėstytų dalykų, priimkite tokį. 2. Bet jei pats mokytojas, nukrypęs, dėstytų kitokį mokslą, norėdamas griauti, jo neklausykite. Kas ugdo teisumą ir Viešpaties pažinimą, priimkite tokį žmogų kaip Viešpatį.

3. Su apaštalais[20] ir pranašais elkitės pagal Evangelijos mokymą: 4. Kiekvienas pas jus apsilankęs apaštalas tebūna priimtas kaip Viešpats. 5. Tačiau jis neturi pasilikti ilgiau kaip vieną dieną, prireikus – dvi dienas. Bet jei pasiliktų tris dienas, tai jis – netikras pranašas. 6. Iškeliaudamas apaštalas neturi nieko imti, išskyrus duonos iki kito pastovio. Jeigu reikalauja pinigų, tai jis – netikras pranašas.

7. Ir nė vieno pranašo, kalbančio Dvasios pagavime, nebandykite ir neteiskite, nes visos nuodėmės bus atleistos, bet ši nuodėmė nebus atleista. 8. Bet ne kiekvienas, kalbantis dvasios pagavime, yra pranašas, bet tik tas, kuris turi Viešpaties elgesį. Iš elgesio galima atskirti melagingą pranašą nuo tikro. 9. Nė vienas pranašas, dvasios pagavime liepiantis paruošti stalą, nevalgo nuo jo, nebent jis – netikras pranašas. 10. Ir kiekvienas skelbiantis tiesą, bet jos nevykdąs, yra netikras pranašas. 11. Ir kiekvienas

[19] *Maranata* – aramėjiškas šūksnis, reiškiantis „Mūsų Viešpats ateina" arba „Viešpatie, ateik"; plg. *1 Kor* 16, 22.

[20] *Apaštalai* – kalbama ne apie „Dvylika" (t. y. tiesioginius Jėzaus mokinius), bet apie bažnytinę tarnybą; „apaštalai, pranašai ir mokytojai" vardijami *1 Kor* 12, 28.

išmėgintas, tikras pranašas, veikiantis žemiškame Bažnyčios slėpinyje, bet nemokantis kitų daryti, ką jis daro[21], neturi būti jūsų teisiamas. Jį teis Dievas, nes taip darydavo ir senieji pranašai.

12. Bet jei kas pasakytų dvasios pagavime: „Duok man pinigų", ar ko kito – neklausykite. Bet jei prašytų ko nors stokojantiems – niekas jo teneteisia.

12. 1. Kiekvienas, kuris ateina Viešpaties vardu, tebūna priimtas; vėliau jį ištirkite ir pažinkite: reikia žinoti ir kas kairė, ir kas dešinė. 2. Jeigu svečias tėra praeivis, padėkite jam, kiek įstengiate. Tačiau jis neturi pasilikti ilgiau negu dvi tris dienas, pagal reikalą. 3. O jei ateivis norėtų pas jus apsigyventi, ir jis yra amatininkas, tegul triūsia ir maitinasi. 4. O jei jokio amato nemoka, pasirūpinkite juo kaip mokate, žiūrėdami, kad tarp jūsų neatsirastų dykinėjančio krikščionio. 5. O jeigu jis nenori taip elgtis, vadinasi, nori pasipelnyti iš Kristaus; saugokitės tokių žmonių!

13. 1. Kiekvienas tikras pranašas, norįs pas jus apsigyventi, vertas savo valgio. 2. Taip pat ir tikras mokytojas. Ir jis, kaip darbininkas, yra vertas savo valgio. 3. Tad tu privalai visų pirmienų – iš vyno spaustuvo ir kūlimo, galvijų ir avių – paimti ir atiduoti pirmienų dalį pranašams, nes jie yra jūsų aukštieji kunigai. 4. O jeigu neturite pranašo, – atiduokite vargšams. 5. Jei kepi duoną, paėmęs pirmieną, atiduok, kaip įsakyta. 6. Taip pat atidaręs vyno ar aliejaus ąsotį, ėmęs atiduok pirmienas pranašams. 7. Iš pinigų, drabužių ir kitokio labo paimk pirmienas ir duok, kaip įsakymas nurodo.

Sekmadienio šventimas

14. 1. Viešpaties dieną[22] susirinkę laužyti duonos, dėkokite, bet pirma išpažinkite savo kaltes, idant jūsų atnaša būtų tyra.

[21] Matyt, kalbama apie amžininkams keistą simbolinį pranašų elgesį; plg. *Sk* 21, 9; *Iz* 20, 4.

[22] *Viešpaties diena* – Kristaus Prisikėlimo diena, t. y. pirma savaitės diena po šabo, sekmadienis.

2. Kas yra susivaidijęs su savo draugu, negali prisidėti prie jūsų susirinkimo, kol susitaikys, kad nebūtų suteršta jūsų auka. 3. Mat Viešpaties yra pasakyta: *Kiekvienoje vietoje ir kiekvienu metu atnašaukite man tyrą auką, nes aš esu didis valdovas, – sako Viešpats, – ir mano vardas nuostabus tautoms*[23].

Vyskupai ir diakonai

15. 1. Vyskupais ir diakonais išsirinkite Viešpaties vertus, romius, negodžius pinigui, tiesius, išmėgintus vyrus, nes jie jums patarnauja, atlikdami pranašų ir mokytojų tarnystę. 2. Todėl neniekinkite jų, nes jie verti pagarbos kartu su pranašais ir mokytojais.

Bendruomenės gyvenimas

3. Pabarkite vieni kitus, tačiau be pykčio, taikingai, kaip randate Evangelijoje. Su nusikaltusiu savo artimui nekalbėkite, ir tegul jis nieko iš jūsų neišgirsta, kol atsivers. 4. Savo maldas, išmaldas ir visus reikalus taip atlikite, kaip randate mūsų Viešpaties Evangelijoje.

Paskutiniai laikai

16. 1. Budėkite dėl savo gyvenimo: jūsų žiburiai teneužgęsta ir jūsų strėnos tenebūna atjuostos; būkite pasirengę, nes nežinote valandos, kada ateis mūsų Viešpats. 2. Dažnai rinkitės draugėn ieškodami, kas naudinga jūsų sieloms, nes jums nepadės visas jūsų tikėjimo laikas, jei nebūsite tobuli paskutinį metą.

3. Nes paskutinėmis dienomis pagausės melagingų pranašų bei tvirkintojų, ir avys taps vilkais, o meilė pavirs neapykanta. 4. Nedorybei augant, žmonės ims vieni kitų nekęsti, persekioti bei išdavinėti. Tuomet apsireikš pasaulio suvedžiotojas, tarsi

[23] *Mal* 1, 11. 14.

Dievo Sūnus, ir jis darys ženklus bei stebuklus. Žemė bus atiduota į jo rankas, ir jis atliks tokių nedorybių, kokių nebūta nuo amžių.

5. Tuomet žmonija pateks į išmėginimo ugnį, daugelis pasipiktins ir pražus, o tie, kurie ištvers, bus išgelbėti paties prakeiktojo[24]. 6. Ir tuomet pasirodys tiesos ženklai. Pirmasis ženklas – atvertis danguje[25]; po to – trimito garso ženklas ir trečiasis [ženklas] – mirusiųjų prisikėlimas, [7.] tačiau ne visų, bet kaip pasakyta: *Ateis Viešpats ir su juo visi šventieji*[26]. 8. Tuomet pasaulis išvys Viešpatį, ateinantį dangaus debesyse[27].

[Tada, žemei drebant, ateis Viešpats ir su juo visi šventieji dangaus debesyse, su savo angelų galia, sėdėdamas karališkame soste, idant teistų pasaulio suvedžiotoją velnią ir visiems atlygintų pagal jų darbus. Tada blogieji bus nuvesti į amžinąjį kentėjimą, o teisieji nueis į amžinąjį gyvenimą, paveldėdami tai, ko akis neregėjo, ko ausis negirdėjo ir kas žmogui į širdį neatėjo – tai, ką Dievas parengė jį mylintiems. Ir jie džiūgaus Dievo karalystėje, kuri yra Jėzuje Kristuje.]

[24] „Prakeiktuoju" čia galbūt vadinamas Kristus dėl mūsų išganymo prisiėmęs prakeikimą (plg. *Gal* 3, 13).

[25] Greičiausiai turima galvoje ne „atsivėręs" dangus, bet kryžiaus pasirodymas danguje.

[26] *Zach* 14, 5.

[27] Plg. *Mt* 24, 30. Čia rankraščio tekstas nutrūksta. Fragmentas laužtiniuose skliaustuose – parafrazė iš *Apaštališkųjų nuostatų* (IV–V a.) – leidžia numanyti originalo pabaigą.

ŠV. KLEMENSAS ROMIETIS

Klemensas Romietis (I–II a.), anot seniausio Romos vyskupų sąrašo, pateikto Ireniejaus (*Adv. Haer.* 3, 3, 3), Apaštalų Sostą valdė ketvirtasis. Euzebijaus *Bažnyčios istorijoje* (3, 15, 34) rašoma, kad Romos vyskupu jis buvo nuo dvyliktųjų Domiciano iki trečiųjų Trajano valdymo metų, t. y. 92–101 m.

Apie Klemenso gyvenimą žinome labai mažai. Ireniejaus teigimu, jis buvo asmeniškai pažįstamas su apaštalais Petru ir Pauliumi. *Laiškas korintiečiams* – vienintelis mus pasiekęs Klemenso Romiečio kūrinys, kartais netiksliai vadinamas *Pirmuoju laišku korintiečiams* (mat *Antrasis laiškas* yra ne laiškas, o homilija, sukurta kito autoriaus). Graikiškai parašytas *Laiškas korintiečiams* yra seniausias (iš neįtrauktų į Naująjį Testamentą) krikščioniškas tekstas, kurio autorystė ir parašymo laikas žinomi ir istoriškai patikrinti. Gausių nuorodų į šį kūrinį būta jau seniausiais laikais – jį citavo Polikarpas, Klemensas Aleksandrietis ir kt. Apytiksle *Laiško* sukūrimo data laikomi 96 m. Pasiuntiniai, vežę jį iš Romos į Korintą, apibūdinami kaip žmonės, kurių gyvenimas nuo pat jaunystės iki senatvės buvo nepriekaištingas; taigi kalbama apie antros kartos krikščionis. Be to, pirmuose *Laiško* skyriuose minimi Romos Bažnyčios vargai sietini su krikščionių persekiojimais Domiciano valdymo metu I a. paskutinio dešimtmečio pradžioje.

Parašyti laišką autorių paskatino Korinto krikščionių bendruomenėje vykusi kova dėl bažnytinės valdžios ir nesiliaujantys tarpusavio vaidai. Šios nesantaikos užuomazgas įžvelgė dar šv. Paulius, kuris laiškuose, skirtuose Korinto bažnyčiai, įspėjo šio miesto krikščionis apie susiskaldymo pavojų ir ragino juos gyventi taikoje ir santarvėje. I a. pabaigoje Korinto krikščionys pašalino iš valdžios savo vyresniuosius, kurie, kaip teigia Klemensas, dorai ir šventai vykdė savo pareigas, o

vietoj jų iškėlė kitus. Garbingųjų Korinto Bažnyčios vyresniųjų pašalinimo priežastis, kaip nurodoma *Laiške*, buvo kai kurių asmenų noras iškilti, neapykanta ir pavydas gabesniems, garbesniems ir šventesniems už save, įžūlus hierarchijos nepaisymas.

Klemenso laikais krikščionių bendruomenės buvo daugiau ar mažiau autonomiškos. Vis dėlto Romos Bažnyčia turėjo gerokai didesnį autoritetą negu kitų miestų Bažnyčios. Nors nurodymai Korinto Bažnyčiai dažniausiai dar nėra tiesiogiai formuluojami kaip įsakymai, tačiau neginčijamas Romos vyskupo autoritetas aiškiai juntamas. Be to, kadangi Korintas 44 m. pr. Kr. buvo iš naujo įkurtas jau kaip romėnų kolonija, ryšiai tarp abiejų miestų turėjo būti labai glaudūs, todėl nenuostabu, kad Romos krikščionys jautė didelę atsakomybę už Korinto Bažnyčios likimą.

Pagrindinė Klemenso *Laiško* intencija – kvietimas susitaikyti ir gyventi visuotinėje santarvėje. *Taikos* (εἰρήνη), *santarvės* (ὁμόνοια) motyvai varijuojami įtaigiai, pasitelkiant gausybę pavyzdžių iš istorijos ir kosmologijos. Antikinė retorika siūlo vengti sauso minčių dėstymo, reikalauja teiginius iliustruoti pavyzdžiais, teikia pirmenybę ne ilgai silogizmų grandinei, o taikliam ir talpiam vaizdui. Tai nusako vienas iš retorikos principų, reikalaujantis savajai minčiai „surasti medžiagą“: kiekviena mintis, kiekviena loginė konstrukcija, kuri pagal Aristotelio tradiciją suvokiama kaip forma, μορφή, turi būti pripildyta konkretaus turinio, kuris traktuojamas kaip medžiaga (ὕλη, *materia*). Klemensas Romietis šių retorikos taisyklių griežtai laikosi: visas *Laiškas* sumanytas kaip meniškai įtaigių pavyzdžių (παραδείγματα) visuma, kurią filosofinė refleksija pakylėja iki kosminio masto apibendrinimų. Ypač daug pavyzdžių iš Senojo Testamento (Septuagintos vertimo). Jį Klemensas cituoja labai gausiai, matyt, iš atminties. Šitai kartais sukelia tam tikrą įvairiose Senojo Testamento vietose sutinkamų posakių ir teiginių interferenciją, „susiliejimą“, tačiau tai nėra painiojimasis – greičiau paliudijimas, kaip autorius kuria naujas teologines konstrukcijas, drąsiai ir įkvėptai išbandydamas naujas prasmes, glūdinčias toli vienas nuo kito esančių Šventojo Rašto *loci* kombinacijose.

LAIŠKAS KORINTIEČIAMS

Dievo Bažnyčia, viešinti Romoje, Dievo Bažnyčiai, viešinčiai Korinte: Dievo valia pašauktiems ir pašvęstiems per mūsų Viešpatį Jėzų Kristų! Tebūnie per Jėzų Kristų visagalio Dievo jums pagausintas džiaugsmas ir taika.

Pavyzdingas ankstesnis Korinto bendruomenės gyvenimas

1. 1. Dėl netikėtų, viena paskui kitą mus užgriuvusių nelaimių ar vargų[1] kiek pavėluotai ketinu atkreipti [jūsų] dėmesį į tuos dalykus, dėl kurių jūs, brangieji, ginčijatės, taip pat ir į nepriderantį, Dievo išrinktiesiems svetimą, bjaurų ir šventvagišką maištą[2], kurį nedaugelis nutrūktgalvių ir pasipūtėlių pakurstė iki tokios beprotybės, jog tariamas su dievobaiminga pagarba, didžiai šlovingas ir visų žmonių vertai mylimas jūsų vardas yra didžiai šmeižiamas.

2. Kas gi, kad ir trumpai pas jus pagyvenęs, neįsitikino jūsų tikėjimo visapusišku dorybingumu ir tvirtumu? Kas nesistebėjo išmintingu ir prideramu pamaldumu Kristuje? Ir neskelbė apie dosnaus jūsų svetingumo paprotį? Ir nelaimino tobulo, nepajudinamai tvirto žinojimo? 3. Mat viską darėte nešališkai ir žengėte Dievo įstatymų keliu, paklusdami savo vadovams ir teikdami savo vyresniesiems pelnytą pagarbą; jaunuolius raginote mąstyti apie tai, kas dorovinga ir dievobaiminga; o moterims sakėte viską daryti nepriekaištinga, pamaldžia ir skaisčia sąžine, kaip reikia mylėti savo vyrus; pamokėte jas tvarkytis namuose laikantis paklusnumo taisyklės ir būti labai išmintingas.

[1] Kalbama apie krikščionių persekiojimus Romoje Domiciano valdymo laikais (ypač 93 m.).

[2] Korinto bendruomenė pašalino iš valdžios savosios Bažnyčios vyresniuosius.

2. 1. Ir visi jūs, niekuo nesigirdami, buvote nusižeminę savo mintimis, labiau paklusdami nei reikalaudami klusnumo, mieliau duodami nei imdami[3]. Tenkindamiesi tuo, ką Kristus davė jūsų kelionei, buvote atidūs jo žodžiams ir rūpestingai ėmėte juos į savo širdis, o jo kančios buvo jums prieš akis. 2. Šitaip visiems buvo duota gili ir žėrinti ramybė bei nepasotinamas troškimas daryti gera, ir visiems buvo gausiai išlieta Šventosios Dvasios[4]. 3. Pilni troškimo būti šventi, su puikiu pasiryžimu ir pamaldžiu pasitikėjimu jūs tiesdavote savo rankas į Visagalį Dievą, maldaudami jį būti gailestingą, jei kuo nors netyčia nusikalsdavote. 4. Jūs kovojote dieną ir naktį už visus brolius, idant gailestingumas ir užuojauta išgelbėtų tam tikrą skaičių jo išrinktųjų. 5. Buvote skaistūs, nekalti ir atlaidūs vieni kitiems. 6. Bet koks maištas ir bet koks susiskaldymas buvo jums atgrasus. Liūdėjote dėl savo artimųjų nuodėmių, o jų valios silpnumą laikėte savo silpnumu. 7. Nesigailėjote darydami visa, kas tik gera, *pasiruošę kiekvienam geram darbui*[5]. 8. Būdami pasipuošę visais atžvilgiais dorybingu ir garbingu gyvenimo būdu, viską darėte jo baimėje. Viešpaties įsakymai ir įstatymai buvo įrašyti jūsų širdžių plokštėse[6].

Dabarties nesantaikos Korinto bendruomenėje

3. 1. Jums buvo suteikta visa šlovė ir pilnatvė, ir išsipildė tai, kas parašyta: *Numylėtinis valgė ir gėrė, sustorėjo ir nutuko, ir ėmė spardytis*[7]. 2. Todėl kilo pavydas ir neapykanta, nesantaika ir maištavimas, persekiojimai ir netvarka, karas ir nelaisvė. 3. Šitaip sukilo *negarbingi prieš garbingus*[8], nežinomi prieš garsius, kvaili prieš protingus, jauni prieš vyresniuosius. 4. Štai kodėl šalin pasitraukė teisingumas ir taika[9]; mat visi pamiršo Dievo baimę ir

[3] Plg. *Apd* 20, 35.
[4] Plg. *Rom* 5, 5.
[5] Plg. *2 Tim* 2, 21; *Tit* 3, 1; *2 Kor* 9, 8; *Kol* 1, 10; *2 Tim* 3, 17; *Tit* 1, 16.
[6] Plg. *Pat* 7, 3.
[7] Plg. *Įst* 32, 15.
[8] Plg. *Iz* 3, 5.
[9] Plg. *Iz* 59, 14.

leido apakti tikėjimui į jį, liovėsi vaikščioję jo įstatymų ir įsakymų keliais[10] bei gyvenę vertai Kristaus, bet kiekvienas ėmė klaidžioti, klausydamas piktos savo širdies užgaidų, apimtas nusikalstamo ir šventvagiško pavydo, per kurį *į pasaulį įžengė mirtis.* [...]

Pavydas – krikščionių persekiojimų priežastis

5. 1. Tačiau, idant paliktume senovės pavyzdžius, pereikime prie mūsų amžininkų, kovotojais tapusių visai neseniai; paimkime kilnius mūsų kartos pavyzdžius. 2. Dėl neapykantos ir pavydo didžiausi ir tiesiausi stulpai[11] buvo persekiojami ir kovojo iki pat mirties. 3. Paimkime, pavyzdžiui, kilniuosius apaštalus. 4. Kad ir Petrą, kuris dėl neteisingo pavydo ne vieną ir ne du, o daugelį kartų iškentėjo vargus ir šitaip davęs liudijimą iškeliavo į priderančią šlovės vietą. 5. Dėl pavydo ir nesantaikos Paulius parodė, kaip atlyginama už ištvermingumą. 6. Septynis kartus nešiojo grandines, buvo ištremtas, apmėtytas akmenimis[12], o tapęs [Gerosios Naujienos] skelbėju tiek Rytuose, tiek ir Vakaruose[13], iš savo tikėjimo įgijo prakilnią šlovę. 7. Visą pasaulį mokęs teisumo, atkeliavęs į Vakarų pakraštį, ir davęs liudijimą valdovų akivaizdoje[14], išsiskyrė su pasauliu ir nukeliavo į šventąją vietą, tapęs didžiausiu ištvermingumo pavyzdžiu.

6. 1. Prie šių šventai gyvenusių vyrų prisijungė gausus būrys išrinktųjų, kurie, iškentėję gausius pavydo sukurstytus pažeminimus ir kankinimus, tapo mums gražiausiu pavyzdžiu. 2. Dėl pavydo persekiotos moterys, – danaidės ir dirkės, – nenuilstamo bėgimo už tikėjimą lenktynėse iškentusios siaubingus ir šventvagiškus pažeminimus, pasiekė tikslą ir, nors silpno kūno, gavo šlovingą apdovanojimą. 3. Pavydas atskyrė žmonas nuo vyrų ir

[10] Plg. *Kun* 18, 3; 20, 23.
[11] Plg. *Gal* 2,9.
[12] Plg. *2 Kor* 11, 24–25.
[13] Vakarai – tai Heraklio Stulpai ir Ispanija. Kaip matome, šv. Pauliaus noras nuvykti į Ispaniją (*Rom* 15, 24) galiausiai išsipildė.
[14] Plg. *Apd* 24; 25; 26.

pakeitė tai, apie ką mūsų tėvas Adomas yra pasakęs: *Dabar šitai yra kaulas iš mano kaulų ir kūnas iš mano kūno*[15]. 4. Pavydas ir nesantaika sugriovė didelius miestus ir išrovė su šaknimis didžias tautas.

Atgailos galimybė – Kristus

7. 1. Brangieji, šitai rašome ne tik jus mokydami, bet ir sau primindami; mat esame toje pačioje arenoje ir mūsų laukia ta pati kova. 2. Todėl palikime tuščius ir bergždžius svarstymus ir ateikime prie šlovingos ir šventos mūsų Tradicijos taisyklės; [3.] matykime, kas gražu, kas miela ir priimtina mus Sutvėrusiojo akimis. 4. Žvelkime į Kristaus kraują ir suvokime, koks jis yra brangus[16] jo Tėvui, jei išlietas dėl mūsų išgelbėjimo visam pasauliui atnešė atgailos malonę. 5. Peržvelkime visų kartų gyvenimą ir supraskime, kad iš kartos į kartą Viešpats suteikė galimybę atgailauti[17] norintiems atsigręžti į jį. [...]

Žmonių tarpusavio elgesio pavyzdys – Jėzus Kristus

14. 1. Mat teisinga ir šventa, broliai, kad mes verčiau taptume klusnūs Dievui, negu pasipūtime ir nesantaikoje sektume paskui bjauraus pavydo vadus. 2. Jei nutrūktgalviškai pasiduosime norams žmonių, kurie veržiasi į ginčus ir maištus, idant atskirtų mus nuo to, kas gera, ne dažnai pasitaikantį nuostolį turėsime, bet užsitrauksime didelį pavojų. 3. [Todėl] būkime geri vieni kitiems taip, kaip gailestingas ir švelnus yra tas, kuris mus sukūrė. [...]

16. 1. Kristus priklauso nusižeminusiems, o ne tiems, kurie kelia save virš jo ganomų avelių. 2. Dievo didybės skeptras[18] – Viešpats Jėzus Kristus – neatėjo girdamasis ir pasikėlęs puikybėn, nors ir galėjo, tačiau nusižeminęs, kaip Šventoji Dvasia apie jį buvo paskelbusi[19]. [...]

[15] Plg. *Pr* 2, 23.
[16] Plg. *1 Pt* 1, 19.
[17] Plg. *Išm* 12, 10.
[18] Plg. *Ps* 44, 7; *Žyd* 2, 6–10.
[19] Plg. *Iz* 53.

Dievo darniai valdomas pasaulis – pavyzdys krikščionims

19. [...] 2. Turėdami dalį gausiuose, didžiuose ir šlovinguose dalykuose, skubėkime prie pradžioje mums duoto ramybės tikslo ir įsižiūrėkime į Tėvą – viso pasaulio Kūrėją, ir sekime paskui jo nuostabias, besiliejančias per viršų ramybės dovanas ir gerus darbus. 3. Pamatykime jį protu ir pažvelkime, kokiu būdu be pykčio jis valdo visą savo kūriniją.

20. 1. Jo valdomi dangūs besisupdami jam taikiai paklūsta. 2. Diena ir naktis perbėga jo nustatytą kelią[20], visiškai viena kitai netrukdydamos. 3. Saulė ir mėnulis, taip pat ir žvaigždžių chorai pagal jo nurodymą, sutartinai, be jokio nukrypimo sukasi jiems nustatytose ribose. 4. Vaisių nešanti žemė tinkamu metu pagal jo norą gausiai augina maistą žmonėms, žvėrims ir visiems gyvūnams, esantiems ant jos, nesipriešindama ir nekeisdama nieko, kas yra jo nustatyta. 5. Neprieinami požemio bedugnių ir neišaiškinami mirusiųjų pasaulio dėsniai yra valdomi tų pačių įstatymų. 6. Bekraštė jūra, kurią talpinantis indas pagal Kūrėjo sumanymą yra suskirstytas į dalis, kur subėga vanduo, neperžengia ją juosiančių skląsčių, tačiau elgiasi taip, kaip jis jai nurodė. 7. Mat [Kūrėjas] pasakė: *Ateisi iki šitos vietos, ir tavo bangos bus tavyje sudaužytos*[21]. 8. Bekraštis žmonėms Okeanas ir už jo esantys pasauliai yra kreipiami tų pačių Valdovo įsakymų. 9. Pavasario ir vasaros, rudens ir žiemos laikai taikiai užleidžia vietą vieni kitiems. 10. Vėjų prieglauda nustatytu metu jų neužgaudama atlieka savo tarnybą. Neišsenkantys šaltiniai, sukurti džiaugsmui ir sveikatai, be pertraukos duoda žmonėms savo krūtis, nešančias gyvybę. Mažiausi gyvūnai buriasi santarvėje ir taikoje. 11. Didysis Kūrėjas ir visa ko Valdovas nustatė, kad visa tai vyktų taikingai ir sutartinai, darydamas gera visiems, o ypač ir pernelyg – mums, atbėgusiems ieškoti jo pasigailėjimo

[20] Plg. *Pr* 1, 5.

[21] Plg. *Job* 38, 11.

per mūsų Viešpatį Jėzų Kristų, [12] kuriam šlovė ir didybė per amžių amžius. Amen.

21. 1. Budėkite, brangieji, kad gausios jo malonės netaptų mums pasmerkimu, jei negyvensime taip, kad būtume jo verti, ir santarvėje nedarysime to, kas yra gražu ir miela jo akims. 2. Mat vienoje vietoje sakoma: *Viešpaties Dvasia – tai žibintas, tyrinėjantis vidaus gelmes*[22]. 3. Suvokime, kaip jis arti, kad nuo jo nėra paslėptas nė vienas iš mūsų svarstymų ar minčių. 4. Tad būtų teisinga, jei mes nebėgtume nuo jo valios. 5. Verčiau jau susipyktume su neprotingais, nemąstančiais ir pasipūtusiais žmonėmis, besipuikuojančiais pagyrūniškomis kalbomis, o ne su Dievu. 6. Garbinkime Viešpatį Jėzų Kristų, kurio kraujas už mus atiduotas, gerbkime savo vadovus, reikškime pagarbą vyresniesiems, jaunuolius mokykime Dievo baimės, nukreipkime savo moteris į tai, kas gera: [7.] teparodo mielą skaistų būdą, teįrodo tyrą savo troškimą būti švelnioms, savo kalbos saikingumą teatskleidžia tylėjimu, savo meilę tedalija ne šališkai, bet su šventu pamaldumu po lygiai visiems, bijantiems Dievo. 8. Mūsų vaikai tegauna savo dalį Kristaus mokyme; tesužino, ką Dievo akivaizdoje įstengia padaryti nusižeminimas, ką Dievui matant pajėgia šventa meilė, kokia graži ir didi jo baimė, gelbstinti visus, šventai ir su tyra sąžine į jį besikreipiančius. 9. Mat Dievas yra visų minčių ir sumanymų tyrėjas; slypi mumyse jo kvapas, ir kai tik jis panorės, jį atims. [...]

Prisikėlimo iš mirusių analogijos gamtos pasaulyje

24. 1. Pagalvokime, brangieji, kaip Valdovas nuolat nurodo mums būsimąjį prisikėlimą, kurio pradžią padarė, prikeldamas Viešpatį Jėzų Kristų iš mirusių[23].

2. Pastebėkime, mielieji, nustatytu metu vykstantį prisikėlimą. 3. Jį mums atskleidžia diena ir naktis; naktis eina miegoti –

[22] Plg. *Pat* 20, 27.

[23] Plg. *1 Kor* 15, 20–23.

prisikelia diena; diena išeina – atkeliauja naktis. 4. Paimkime vaisius: kaip ir kokiu būdu vyksta sėja? 5. Išėjo sėjėjas ir pabėrė dirvon visas sėklas; šios, nukritusios į žemę sausos ir plikos, suyra; po to Valdovo Apvaizdos didybė prikelia jas iš suirimo, ir iš vienos išaugina ir atneša gausių vaisių[24].

25. 1. Pažvelkime į nepaprastą ženklą, pasirodantį Rytų kraštuose, tai yra netoli Arabijos. 2. Mat yra paukštis, vadinamas feniksu[25]; jis, būdamas vienintelis toks, gyvena penkis šimtus metų; atėjus susinaikinimo metui, iš smilkalų, miros ir kitų kvapniųjų augalų pats suka sau mirties lizdą, į kurį, pasibaigus laikui, įžengia ir miršta. 3. Iš pūvančio kūno išauga toks kirminas, kuris, maitindamasis mirusiojo gyvūno drėgme, auginasi sparnus. Paskui, suaugęs, pakelia aną lizdą, kuriame guli jo pirmtako kaulai, ir, nešdamasis jį, keliauja iš Arabijos krašto iki pat Egipto į miestą, vadinamą Heliopoliu. 4. Visiems stebint, vidurdienį atskridęs prie Saulės aukuro, padeda ant jo kaulus ir tuomet išskuba atgal. 5. O žyniai pasižiūri į metraščių (χρóνωυ) įrašus ir atranda, kad jis atkeliavo, pasibaigus penkišimtiesiems metams.

26. 1. Nejaugi dar manome, kad būtų didelis ir neįprastas stebuklas, jei visa ko Kūrėjas prirengtų prisikėlimą tų, kurie jam šventai tarnavo tvirto tikėjimo pasitikėjime, kai netgi paukščio pavyzdžiu parodo mums savojo pažado didybę? [...]

Bendruomenės saitai

37 1. Tad įtempę visas jėgas kariaukime, broliai, vadovaudamiesi tobulais jo įsakymais. 2. Pamąstykime apie mūsų valdovams tarnaujančius karius – kaip tvarkingai, kaip klusniai,

[24] Plg. *Mt* 13, 3; *Mk* 4, 3; *Lk* 8, 5; *1 Kor* 35–38.

[25] Antikos laikais tikėta realiu fenikso egzistavimu. Apie jį kalba Herodotas savo *Istorijoje* (II, 73) ir daug kitų istorikų bei geografų. Helenizuoti žydai šią legendą buvo pritaikę savo istorijai (plg. Euzebijus, *Praep. ev.*, IX, 29). Vėliau feniksas įsitvirtino krikščionių simbolikoje.

kaip nuolankiai jie vykdo nurodymus. 3. Ne kiekvienas jų yra kariuomenės vadas, tūkstantinės vadas, šimtinės, penkiasdešimtinės[26] ar žemesnio už pastarąjį rango vadas, tačiau kiekvienas savo vietoje vykdo valdovo ir vadų paliepimus.

4. Didieji nepajėgia išsiversti be mažųjų, mažieji – be didžiųjų[27]. Visi yra tam tikru būdu susiję, ir visiems tai naudinga. 5. Paimkime savo kūną: galva negali gyvuoti be kojų, nei kojos – be galvos; mažiausi mūsų kūno nariai būtini ir naudingi visam kūnui, tačiau visi jie sutaria ir paklūsta vieningai tvarkai, idant sveikas išliktų visas kūnas[28].

38. 1. Taigi visas mūsų kūnas tebūnie išgelbėtas Jėzuje Kristuje, ir kiekvienas tepaklūsta savo artimui, priklausomai nuo dydžio dovanos, kurią jam suteikė Dievas[29].

2. Stiprusis tesirūpina silpnuoju, o silpnasis tegerbia stiprųjį; turtuolis tešelpia vargšą, o vargšas tedėkoja Dievui už tai, kad pasiuntė jam [gelbėtoją], kuris padėjo įsigyti tai, ko stokojo; išmintingasis teparodo savo išmintį ne žodžiais, bet gerais darbais; nusižeminęs tegul ne sau pačiam liudija, bet teleidžia, kad apie jį liudytų kas nors kitas; skaistus kūnu tesigiria žinodamas, kad yra kitas, kuris teikia jam sugebėjimą valdyti aistras. [...]

Šventųjų pareigų hierarchija

40. 1. Kadangi šie dalykai mums yra aiškūs, be to, esame pasinėrę į dieviškojo pažinimo gelmes, privalome daryti tvarkingai visa, ką Valdovas įsakė vykdyti nurodytu metu. 2. Jis paliepė, kad būtų aukojamos atnašos ir atliekamos apeigos, tačiau ne atsitiktinai ir netvarkingai, bet nustatytu metu ir valandomis.

[26] Tokio rango romėnų kariuomenėje nebuvo. Klemensas čia nurodo į tradicinį Dievo tautos skirstymą dykumoje (plg. *Iš* 18, 21; 25; *Įst* 1, 15).

[27] Populiarus posakis; plg. Platonas, *Įstatymai*, 10, 902e; Sofoklis, *Ajaksas,* 158–161.

[28] Plg. *1 Kor* 12, 12–27; *Rom* 12, 4–5.

[29] Plg. *Rom* 12, 6.

3. Jis panoro savo aukščiausiuoju sprendimu apibrėžti, kur ir kas tai turi daryti, kad šventai su jo pritarimu vykdomi dalykai būtų mieli jo valiai. 4. Juk aukojantys savo atnašas nustatytu metu yra jam mieli ir laiminami, o sekantys paskui Valdovo įstatymus neklysta. 5. Vyriausiajam Kunigui skirtos savos apeigos, kunigams nustatyta savo vieta, levitai įpareigoti atlikti savąją tarnystę; o pasauliečiai[30] yra susaistyti pasauliečiams skirtų reikalavimų.

41. 1. Kiekvienas iš mūsų, broliai, su tyra sąžine tepelno Dievo palankumą savo vietoje, dievobaimingai neperžengdamas nustatytų savosios tarnystės taisyklių. 2. Ne visur, broliai, aukojamos įprastinės atnašos, priesaikų aukos ar aukos už nuodėmes ir nusikaltimus, bet vien tik Jeruzalėje; o ir ten atnašaujama ne bet kur, tačiau priešais šventyklą prie aukuro, Vyriausiajam Kunigui ir minėtiesiems Dievo tarnams atidžiai apžiūrėjus ir ištyrus tai, ką ruošiamasi aukoti. 3. O tie, kurie ką nors atlieka ne pagal Dievo valią, užsitraukia mirties bausmę. 4. Žiūrėkite, broliai, juo gilesnis žinojimas mums patikimas, juo didesnis pavojus gresia.

42. 1. Apaštalai paskelbė mums Gerąją Naujieną iš Viešpaties Jėzaus lūpų, o Jėzus Kristus buvo atsiųstas Dievo. 2. Tad Kristus – iš Dievo, o apaštalai – iš Kristaus; ir viena, ir kita pagal Dievo norą įvyko suderintai. 3. Gavę nurodymus ir tapę visiškai tikri, nes mūsų Viešpats Jėzus Kristus prisikėlė, įtikėję Dievo žodžiu ir įsitikinę Šventosios Dvasios veikimu, [apaštalai] iškeliavo, skelbdami ateinant Dievo karalystę. 4. Platindami Naujieną per kaimus ir miestus, būsimųjų tikinčiųjų vyskupais ir diakonais skirdavo pirmuosius atsivertėlius, išmėginę Šventąja Dvasia. 5. Ir šitai nebuvo nauja – juk nuo senų laikų buvo parašyta apie vysku-

[30] *laikes antrōpos.* Tai pirmą kartą krikščioniškoje literatūroje pavartotas terminas, reiškiantis visus krikščionių bendruomenės narius, išskyrus dvasininkiją. *Laos*– tai „Dievo tauta“, „Dievo žmonės“, kitaip negu pagonys, kurie priklauso ne Dievui, o „šiam pasauliui“.

pus ir diakonus; štai kaip sako Raštas[31]: *Pagal teisumą paskirsiu jų vyskupus, o jų diakonus – pagal tikėjimą.* [...]

Maištavimo kelias nėra Kristaus kelias

44. 1. Per mūsų Viešpatį Jėzų Kristų ir mūsų apaštalai sužinojo, kad dėl vyskupo vardo kils nesantaika. 2. Taigi dėl šios priežasties, tobulai numatydami ateitį, jie paskyrė sau pagalbininkus ir tuomet davė nurodymą, kad tuo atveju, jeigu paskyrusieji juos užmigtų, kiti išmėginti vyrai perimtų pirmųjų pareigas. 3. Todėl mes manome, jog yra neteisėta šalinti iš dvasinės tarnybos tuos, kurie buvo paskirti apaštalų arba – vėliau – kitų pripažintų vyrų, pritarus visai Bažnyčiai, ir kurie nepriekaištingai tarnavo Kristaus ganomoms avelėms – nusižeminę, romiai ir kilniai, kaip ne kartą liudijo daugelis. 4. Todėl mes užsitrauksime nemažą kaltę, jei atimsime vyskupystę iš tų, kurie nepriekaištingai ir šventai paliudijo savo dovanas. 5. Palaiminti yra savo kelią nuėję vyresnieji, kurie mirė nugyvenę vaisingą ir tobulą gyvenimą: mat jiems nebereikia saugotis, kad kas nors jų nepašalintų iš prirengtos jiems vietos. 6. Juk matome, jog jūs kai kuriuos dorai gyvenusius vyresniuosius pašalinote iš tarnybos, kurią jie garbingai vykdė.

45. 1. Broliai, mėkite ginčus ir būkite kovingi dalykuose, susijusiuose su išganymu. 2. Pasinerkite į Šventus Raštus – Tiesos Raštus, įkvėptus Šventosios Dvasios. 3. Supraskite, kad juose nėra parašyta nieko, kas būtų neteisėta ir suklastota. Juose nerasite, kad teisieji būtų buvę pamaldžių vyrų vejami iš bendruomenės. 4. Teisuoliai buvo persekiojami, tačiau tų, kurie nesilaikė Įstatymo; buvo įkalinami, tačiau tų, kuriems nebuvo nieko šventa; buvo mušami akmenimis, bet nusikaltėlių; buvo žudomi, bet bjauraus ir nusikalstamo pavydo apimtųjų. [...]

[31] Plg. *Iz* 60, 17. Septuagintoje diakonai neminimi.

8. O ištvėrusieji pasitikėdami paveldėjo šlovę ir garbę, buvo išaukštinti ir tapo Dievo įrašyti jo Atminties Knygoje amžių amžiams. Amen.

46. [...] 4. Tad sekime paskui nekaltus ir teisiuosius – juk jie yra Dievo išrinktieji. 5. Kodėl tarp jūsų viešpatauja nesantaikos ir pykčiai, nesutarimai, susiskaldymai ir karas? 6. Nejaugi turime ne vieną Dievą, ne vieną Kristų, ne vieną Dvasią, išlietą ant mūsų, ir ne vieną pašaukimą Kristuje?[32] 7. Kokiu tikslu tampome ir tąsome į šalis Kristaus narius, maištaujame prieš savąjį Kūną[33] ir taip prarandame protą, jog pamirštame esą vieni kitų dalys? [...]

47. 1. Dar kartą paimkite palaimintojo apaštalo Pauliaus laišką. 2. Ką jis jums pirmiausiai parašė[34] tuomet, kai Evangelija dar tik pradėjo plisti?[35] Kaip teisingai, Dvasios įkvėptas, jums parašė laiške apie save, Kefą ir Apolą[36], – mat net ir tada jūs buvote šališki! 4. Tačiau anas šališkumas jums atnešė mažesnį suklydimą; juk buvote palinkę į įgaliotų apaštalų ir jų pripažinto vyro pusę. 5. Dabar pagalvokite, kokie gi žmonės jus suklaidino ir sumenkino jūsų garsios broliškos meilės autoritetą. 6. Gėda, brangieji, ir net per daug gėda, ir neverta krikščioniško elgesio tai, ką girdžiu – jog tvirčiausia ir sena Korinto Bažnyčia, sukurstyta vieno ar dviejų asmenų, maištauja prieš vyresniuosius. 7. Ir ta žinia atkeliavo ne tik pas mus, bet ir pas tuos, kurie išpažįsta skirtingą nuo mūsų tikėjimą[37], taigi per jūsų neprotingumą tai užtraukė Viešpaties vardui nešlovę, o jus pačius įstūmė į pavojų.

48. 1. Skubiai tad atsikratykime šito, parkriskime prieš Valdovą, verkime ir maldaukime jo, kad jis, tapęs gailestingas,

[32] Plg. *Ef* 4, 4–6; *1 Kor* 8, 6.
[33] Plg. *1 Kor* 12, 12–27; *Rom* 12, 4.
[34] Turimas galvoje *Pirmasis Pauliaus laiškas korintiečiams.*
[35] Plg. *Fil* 4, 15.
[36] Plg. *1 Kor* 1, 10–12.
[37] Pagonis, bet ypač žydus.

sutaikytų mus su savimi ir grąžintų mus atgal į garbingą ir tyrą mūsų broliškos meilės kelią.

2. Mat šis kelias yra tie patys į gyvenimą atrakinti teisumo vartai, apie kuriuos parašyta: *Atrakinkite man teisumo vartus; įėjęs pro juos, šlovinsiu Viešpatį. 3. Šitie vartai yra Viešpaties; teisieji įžengs pro juos*[38]. Mat yra daug atrakintų vartų, tačiau į teisumą tie patys vartai, kurie veda į Kristų[39]; palaiminti yra pro juos įžengę – tie, kurie kreipia savo kelią į šventumą ir teisumą[40], viską atlikdami be rimties sudrumstimo. 5. Tebūnie kas nors tikintis, tebūnie pajėgus paaiškinti žinojimą, tebūnie sugebąs atskirti kalbas[41], tebūnie skaistus savo darbuose. 6. Nes juo šlovingesniu žmogus yra laikomas, juo labiau privalo nusižeminti ir ieškoti to, kas naudinga visiems, o ne jam pačiam.

49. 1. Turintis meilę Kristuje tedaro tai, ką Kristus yra paliepęs. [...]

51. 1. Tad panorėkime, kad mums būtų atskleista tai, ką per Priešo[42] pinkles padarėme bloga ar suklydome. Taip pat ir anie, kurie tapo maišto ir nesantaikos vadais, privalo paisyti bendros vilties. 2. O gyvenantieji [Dievo] baimėje ir meilėje trokšta, kad pažeminimai verčiau užgriūtų juos pačius, o ne jų artimuosius; mieliau kenčia savo pačių, negu gražiai ir teisėtai mums perduotos santarvės pasmerkimą. 3. Juk geriau žmogui išpažinti savo nuodėmes, nei sukietinti savo širdį, kaip kad sukietėjo širdis sukilusiųjų prieš Dievo tarną Mozę; jiems skirta bausmė tapo aiškiai matoma[43]. 4. *Mat nužengė gyvi į Hadą*[44], ir *mirtis juos ganys*[45]. [...]

[38] Plg. *Ps* 117, 19–20.

[39] Plg. *Jn* 10, 7–9.

[40] Plg. *Lk* 1, 75.

[41] Plg. Pauliaus žodžius apie Dvasios dovanas *1 Kor* 12, 8–10.

[42] Priešas – Šėtonas.

[43] Kalbama apie Korės maištą prieš Mozę. Maištautojus visos Izraelio tautos akivaizdoje prarijo prasivėrusi žemė; plg. *Sk* 16.

[44] Plg. *Sk* 16, 30–33.

[45] Plg. *Ps* 48, 15.

Bendruomenės sutaikymo kelias

54. 1. Kas iš jūsų yra kilnus, kas gailestingas, kas pilnas meilės? 2. Jis tepasako: „Jei dėl manęs kyla maištas, nesantaika ir susiskaldymai, aš išvyksiu, išeisiu, kur tik jūs panorėsite, ir darysiu tai, ką liepia dauguma[46]; tegu tik Kristaus ganomos avelės gyvena taikiai su joms paskirtais vyresniaisiais“. 3. Šitai padaręs nusipelnys sau didžią šlovę Kristuje, ir kiekviena vieta jį priims. *Mat žemė ir visa, kas ant jos, yra Viešpaties*[47]. 4. Gyvenantieji Dievo karalystėje, kuria nenusiviliama, šitai darė ir darys. [...]

57. 1. Na, o jūs, dariusieji pradžią maištui, pakluskite vyresniesiems[48] ir, sulenkę savo širdžių kelius, leiskitės išmokomi atgailauti. 2. Palikę puikybę ir pasipūtėlišką savo kalbų įžūlumą, išmokite nusižeminti. Juk jums geriau, kad būtumėte rasti tarp Kristaus ganomųjų maži ir išrinkti negu, manydami esą viršesni, netektumėte vilties būti jo išganyti. [...]

58. [...] 2. Priimkite mūsų patarimą, ir jums neteks gailėtis. Mat gyvas yra Dievas, gyvas Viešpats Jėzus Kristus ir yra Šventoji Dvasia – išrinktųjų pasitikėjimas ir viltis, – idant tas, kuris negailėdamas, su nusižeminimu ir uoliu klusnumu įvykdė Dievo duotus nurodymus ir įsakymus, būtų įrikiuotas ir įrašytas tarp tų, kuriuos gelbsti Jėzus Kristus, per kurį Dievui garbė per amžių amžius. Amen.

Klemenso malda

59. 1. O jei kurie nors nepaklus tam, ką jis per mus yra pasakęs, težino, jog supančios save nuodėme ir nemažu pavojumi.

2. Na, o mes būsime laisvi nuo šio suklydimo ir klūpomis melsdami nuolat prašysime, kad visa ko Kūrėjas apskaičiuotąjį savo išrinktųjų skaičių visame pasaulyje išlaikytų sveiką per savo mylimą Tarną mūsų Viešpatį Jėzų Kristų, per kurį mus pašaukė

[46] Plg. *Apd* 6, 5; 15, 12; 30.
[47] Plg. *Ps* 23, 1.
[48] Plg. *1 Pt* 5, 5.

iš tamsos į šviesą[49], iš nežinojimo į savojo Vardo šlovės pažinimą. 3. Kad dėtume viltis į tavo Vardą, visos kūrinijos šaltinį, tu atveri mūsų širdies akis[50]; kad žinotume[51], jog esi vienintelis Aukščiausiasis aukštybėse, rymai Šventas tarp šventųjų[52]. Tu nutrenki žemėn išdidžiųjų puikybę[53], išblaškai pagonių sumanymus[54], žemai esančius išaukštini, o esančius aukštai – pažemini[55]; tu teiki turtus ir nuskurdini[56], žudai ir duodi gyvybę[57], tu vienintelis sielų Geradaris ir kiekvieno kūno Dievas[58]; tu peržvelgi gelmes[59], tu žmogaus darbų Stebėtojas[60], pavojun patenkančiųjų Išlaisvintojas, viltį praradusiųjų Gelbėtojas[61], bet kokios dvasios Kūrėjas ir Prievaizdas[62]; tu gausini žemės tautas ir iš visų išsirenki mylinčius tave[63] per tavo numylėtąjį Tarną Jėzų Kristų, per kurį mus išmokei, pašventinai ir pašlovinai[64].

4. Trokštame, o Valdove, kad Tu taptumei mūsų Gelbėtoju ir Gynėju[65]. Išgelbėk tuos iš mūsų, kurie kenčia, pakelk nupuolusius, apsireikšk vargstantiems, išgydyk sergančius, susigrąžink tuos savo tautos narius, kurie klaidžioja[66], pamaitink alkstančius, išlaisvink mūsų kalinius, prikelk silpnuosius[67], paguosk nusiminusius; padaryk, kad visos tautos žinotų, jog tu esi vienintelis Dievas[68], jog Jėzus Kristus yra tavo Tarnas, o mes – tavo tauta ir tavosios ganyklos avelės[69].

[49] Plg. *Apd* 26, 18; *2 Pt* 2, 9; *Iz* 42, 16.

[50] Plg. *Ef* 1, 18.

[51] Plg. *Jn* 17, 3.

[52] Plg. *Iz* 57, 15.

[53] Plg. *Iz* 13, 11.

[54] Plg. *Ps* 32, 10.

[55] Plg. *Job* 5, 11; *Iz* 10, 33; *Ez* 17, 24; 21, 31.

[56] *1 Sam* 2, 7.

[57] Plg. *Įst* 32, 39; *1 Sam* 2, 6; *4 Kar* 5, 7.

[58] Plg. *Sk* 16, 22; 27, 16.

[59] Plg. *Dan* 3, 55.

[60] Plg. *Est* 5, 1a. LXX.

[61] Plg. *Jdt* 9, 11.

[62] Plg. *Am* 4, 43; *Jb* 10, 12.

[63] Žydų ir krikščionių išrinktumo tema.

[64] Plg. *Jn* 12, 26; 17, 17.

[65] Plg. *Ps* 118, 114; *Jdt* 9, 11.

[66] Plg. *Ez* 34, 16.

[67] Plg. *Job* 4, 4.

[68] Plg. *3 Kar* 8, 60; *4 Kar* 19, 19; *Iz* 37, 20; *Ez* 36, 23; *Jn* 17, 3.

[69] Plg. *Ps* 78, 13.

60. 1. Tu neišyrančią pasaulio tvarką padarei matomą savo veikimu. Tu, Viešpatie, sukūrei žemę. Ištikimas visoms kartoms[70], teisingas sprendimais, nuostabus galybe ir didybe, išmintingas kurdamas ir įžvalgus pamatus dėdamas to, kas sukurta, geras visame, ką regi akys, palankus pasitikintiems tavimi, užjaučiančiu ir gailestingu[71], – atleisk mums mūsų nuodėmes ir kaltes, suklydimus ir nusižengimus. 2. Neįskaityk visos savo tarnų ir tarnaičių kaltės, tačiau išskaistink mus savosios tiesos tyrumu[72] ir nukreipk mūsų žingsnius[73], idant mes vaikščiotume širdies šventume[74] ir darytume tai, kas gražu ir kilnu tavo akyse[75], ir tų, kurie mus valdo. 3. O taip, Valdove, mūsų labui taikingai parodyk mums savo Veido šviesą[76], idant pridengtumei mus savo galingu delnu[77], apsaugotumei nuo bet kokio suklydimo savo aukštai ištiesta ranka[78] ir išgelbėtumei mus nuo tų, kurie be priežasties mūsų nekenčia[79]. 4. Duok santarvę bei taiką mums ir visiems, gyvenantiems žemėje, kaip esi davęs mūsų tėvams, šventai besišaukusiems tavęs su pasitikėjimu ir tiesa[80], idant taptume paklusnūs visagaliam ir prakilniam tavo Vardui, taip pat tiems, kurie valdo mus bei vadovauja mums šioje žemėje.

61. 1. Tu, Valdove, savo didžia ir neapsakoma galybe suteikei jiems karališką valdžią, kad mes, žinodami jiems tavo duotąją šlovę ir garbę, jiems paklustume, visiškai nesipriešindami tavajai valiai; duok jiems, o Viešpatie, sveikatos, taikos, santarvės ir tvirtumo, idant nepiktnaudžiaudami naudotųsi tavo jiems duota aukščiausia valdžia. 2. Tu, Dangaus Valdove ir amžių Karaliau[81], suteiki žmonių sūnums šlovę, garbę ir valdžią tam, kas yra ant

[70] *Įst* 7, 9
[71] *Jl* 2, 13; *Sir* 2, 11.
[72] Plg. *Jn* 17, 17.
[73] Plg. *Ps* 39, 3; 118, 133.
[74] *3 Kar* 9,4.
[75] *Įst* 6, 18; 12, 25–28; 13, 19; 21, 9.
[76] *Sk* 6, 25; *Ps* 30, 17; 66, 2 ir kt.
[77] Plg. *Iz* 51, 16; *Išm* 5, 16 ir kt.
[78] Plg. *Įst* 4, 34; 5, 15 ir kt.
[79] Plg. *Ps* 17, 18; 105, 10 ir kt.
[80] Plg. *Ps* 144, 18.
[81] Plg. *Tob* 13, 7; 11; *1 Tim* 1, 17; *Apr* 15, 3.

žemės. Tu, o Viešpatie, nukreipk jų sprendimus į tai, kas tavo akyse yra gražu ir miela, idant taikiai, švelniai ir dievobaimingai naudodamiesi tavo jiems duota valdžia sulauktų tavo palankumo. 3. O, Vieninteli, pajėgus padaryti visa tai, taip pat ir tai, kas mums yra pernelyg gera! Tau dėkojame per Vyriausiąjį Kunigą ir mūsų sielų globėją Jėzų Kristų, per kurį tau šlovė ir didybė – ir dabar, ir iš kartos į kartą, ir per amžių amžius! Amen.

Laiško santrauka, pasiuntiniai, palaiminimas

62. 1. Broliai, pakankamai prirašėme jums apie tai, kas dera mūsų religijai ir kas naudingiausia dorybingam gyvenimui tų, kurie nori tobulėti dievobaimingume ir teisume. 2. Mat visais atžvilgiais išnagrinėjome tikėjimą ir atgailą, tikrą meilę ir susivaldymą, saikingumą ir ištvermę, primindami, kad teisingumu, tiesa ir didžiadvasiškumu jūs turite šventai pelnyti visagalio Dievo palankumą – sutardami, gyvendami be keršto meilėje, taikoje ir nuolat būdami gailestingi, kaip kad ir mūsų paminėti protėviai, įgiję palankumą nusižemindami prieš Dievą Tėvą ir Kūrėją, ir visus žmones. 3. Ir visa tai priminėme su juo didesniu malonumu, nes aiškiai žinojome, kad rašome žmonėms ištikimiems, be galo šlovingiems ir linkusiems tyrinėti dieviškojo mokymo žodžius.

63. 1. Tad privalu, kad, susipažinę su tokiais didžiais ir gausiais pavyzdžiais, palenktume sprandą[82] ir užimtume vietą, skirtą tiems, kurie yra paklusnūs, idant, numalšinę beprasmį maištą, be jokios gėdos pasiektume mums skirtą tiesos tikslą. 2. Mat suteiksite mums džiaugsmo ir laimės, jei paklusę tam, kas mūsų parašyta su Šventosios Dvasios įkvėpimu, sunaikinsite neleistiną savojo pavydo siausmą, atsižvelgę į prašymą siekti taikos ir santarvės, kurį reiškėme šiame laiške.

[82] Plg. *Sir* 51, 26.

3. Mes pasiuntėme ištikimus ir išmintingus vyrus, nepriekaištingai gyvenusius pas mus nuo jaunystės iki senatvės, kurie bus liudytojai tarp jūsų ir mūsų. 4. Šitai padarėme, idant žinotumėte, jog visas mūsų rūpestis ir buvo, ir yra, kad jūs nedelsdami susitaikytumėte.

64. 1. Galiausiai visaregis Dievas, sielų Valdovas ir kiekvieno kūno Viešpats[83], išrinkęs Viešpatį Jėzų Kristų ir mus per jį padaręs išrinktąja tauta[84], teduoda kiekvienai sielai, besišaukiančiai šlovingo ir švento jo Vardo, tikėjimą, baimę, taiką, ištvermingumą ir didžiadvasiškumą, susivaldymą, tyrumą ir saikingumą, idant ji patiktų jo Vardui per mūsų Aukščiausiąjį Kunigą ir globėją Jėzų Kristų, per kurį Dievui šlovė ir didybė, galybė ir garbė – ir dabar, ir per visus amžių amžius. Amen.

65. 1. Klaudijų Efebą ir Valerijų Bitoną su Fortūnatu, pasiųstus nuo mūsų, taikoje ir su džiaugsmu skubiai išsiųskite atgal pas mums, idant jie greičiau praneštų apie taiką ir santarvę, kurių mes meldžiame ir ilgimės, ir mes būtume greičiau pradžiuginti ramybės, kuri viešpatauja pas jus.

2. Mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus palaima tebūnie su jumis ir visais, kurie yra Dievo pašaukti per jį, per kurį Dievui šlovė, garbė, galybė ir didybė, amžinas sostas – nuo amžių per amžių amžius. Amen.

[83] Plg. *Sk* 16, 22; 27, 16.

[84] Plg. *Įst* 7, 6; *Iš* 19, 5 ir kt.

ŠV. IGNOTAS ANTIOCHIETIS

Antiochijos vyskupas ir kankinys Ignotas imperatoriaus Trajano laikais (matyt po 110 m.) buvo suimtas ir iš Sirijos nugabentas į Romą žvėrims sudraskyti. Jis buvo po apaštalo Petro antras Antiochijos vyskupas. Supančiotas ir sargybinių prižiūrimas Ignotas kelionėje parašė septynis laiškus Romos ir Mažosios Azijos krikščionių bendruomenėms. Juose dėkoja už svetingumą ir įkvėptais žodžiais skelbia tikėjimą. Romiečius prašo, kad nemėgintų jo išlaisvinti, nesutrukdytų jam tapti kankiniu, tikru Jėzaus liudytoju. Troados mieste, sužinojęs, kad liovėsi krikščionių persekiojimas Antiochijoje, jis rašo Filadelfijos ir Smirnos bendruomenėms, prašo vyskupą Polikarpą perduoti antiochiečiams jo džiūgavimą bei sveikinimus. Čia dedami keturi laiškai iš septynių, gerai perteikiantys vyskupo ir kankinio teologinį mąstymą.

Laiškų stilius originalus. Poetinis polėkis ir ilgesingas veržimasis į Jėzų perteikiamas gausiais naujadarais ir netikėtomis, net keistomis, metaforomis. Ignotas aistringai laukė kankinio mirties. Su šv. Pauliumi jis galėjo tarti: „Aš gyvenu, tačiau nebe aš, o gyvena manyje Kristus". Kaip pasakojama, per tardymą Romoje Ignotas iškilmingai išpažino „nešiojąs Kristų savo krūtinėje". Ignotas, kaip ir Paulius, mėgsta vartoti vad. mistinio vietininko linksnį „Jėzuje Kristuje". Jis reiškia – „vienybėje su Jėzumi". Kaip ST ir NT, Ignotas labai dažnai rašo „vardas" vietoj tuo vardu žymimo asmens; „Varde" – „Kristuje, Dieve".

Įsidėmėtina, kad Ignotas, kitaip negu gnostikai, neniekina nei medžiagos, nei kūno. Jam visa apšviečia Jėzaus įsikūnijimas. Išganymas jam pirmiausia atgimimas, mirties nugalėjimas. Teofilis Antiochietis ir Ireniejus plėtojo šią džiaugsmingą išganymo sampratą.

LAIŠKAS EFEZIEČIAMS

Pasveikinimas

Ignotas, kitaip vadinamas Dievo Nešiotoju[1], palaimintai Dievo Tėvo pilnatvės didybe Bažnyčiai, nuo amžių skirtai visuomet spindėti nenykstama šlove, nesuardomai vieningai bei išrinktai tikroje kančioje; Tėvo ir Jėzaus Kristaus, mūsų Dievo valia verčiausiai palaimos Bažnyčiai, gyvuojančiai Azijos Efeze, – Jėzuje Kristuje ir tyroje malonėje didžiausi linkėjimai.

Efeziečiai – Dievo sekėjai

1. 1. Dėl Dievo aš branginu jūsų mylimiausiąjį vardą, kurį įgijote savo teisia prigimtimi pagal tikėjimą ir meilę Kristui Jėzui, mūsų Gelbėtojui. Jūs esate Dievo sekėjai, esate priėmę naująjį gyvenimą Dievo kraujyje, tobulai atlikę jums skirtą uždavinį. 2. Išgirdę, jog dėl mums bendro Vardo bei vilties esu supančiotas ir keliausiu iš Sirijos, vildamasis jūsų maldų remiamas susigrumti su žvėrimis Romoje, kad tapčiau mokiniu, jūs panorėjote mane pamatyti. 3. Dievo vardu aš priėmiau gausingą jūsų bendriją Onesimo, neapsakomos meilės vyro, o kūnu jūsų vyskupo asmenyje. Trokštu, kad jį mylėtumėte dėl Jėzaus Kristaus ir visi būtumėte į jį panašūs. Šlovė tam, kurio malonė palaikė jus vertus turėti tokį vyskupą!

Pagalbos prašymas

2. 1. Dėl mano bendradarbio Buro, Dievo valia jūsų diakono, visais atžvilgiais garbingo vyro, – aš norėčiau, kad jis pasiliktų

[1] T. y. Teoforu. Tai kitas Ignoto vardas, kurį jis galbūt prisiėmė tapęs krikščioniu; plg. užuominą šiame laiške 9, 2.

su manimi jūsų ir jūsų vyskupo garbei. O dėl Kroko, verto ir Dievo, ir jūsų akyse pagarbos, – jį priėmiau kaip jūsų meilės pavyzdį, ir jis buvo man visokeriopa paguoda. Tegul Jėzaus Kristaus Tėvas laimina jį kartu su Onesimu, Buru, Eupalu ir Frontonu. Juos matydamas, regiu jus visus meilės žvilgsniu. 2. Trokštu visuomet džiaugtis jumis, kiek esu to vertas. Visuose reikaluose dera šlovinti Jėzų Kristų, kuris jus pašlovino, idant to paties klusnumo suvienyti, pavaldūs vyskupui ir presbiteratui, būtumėte visais atžvilgiais pašventinti.

Gyventi darnoje su vyskupu

3. 1. Aš jums duodu pamokymų ne todėl, kad manyčiau esąs kažin kas. Jei ir esu supančiotas dėl Vardo, tai dar nesu tobulas Jėzuje Kristuje. Tik dabar pradedu savo mokinystę ir kreipiuosi į jus kaip į bendramokslius. Man reikia, kad būčiau jūsų pateptas tikėjimu, pamokymu, kantrybe ir ištverme. 2. Tačiau meilė draudžia man nutylėti apie jus, – tad ėmiausi raginti, kad gyventumėte pagal Dievo mintį. Juk Jėzus Kristus, mūsų neatskiriamoji gyvybė, yra Tėvo valios [išraiška], panašiai kaip vyskupai, paskirti iki žemės pakraščių, yra Jėzaus Kristaus valioje. **4.** 1. Taigi jums privalu susiderinti su savo vyskupo valia, kaip, beje, ir darote. Jūsų garbus, Dievo vertas presbiteratas suderintas su vyskupu kaip kitaros stygos. Todėl jūsų giesmėje Jėzui Kristui skamba santarvė ir darni meilė. 2. Tegu tampa vyras po vyro choru, vienu balsu giedančiu Tėvui per Jėzų Kristų, o jis išgirstų bei pažintų iš jūsų gerų darbų jus esant jo Sūnaus narius. Tad jums verta gyventi tyroje vienybėje, idant visuomet būtumėte Dievo dalininkais.

5. 1. Jei aš per tokį trumpą laiką taip susibičiuliavau su jūsų vyskupu, ir tas artumas nebuvo žmogiškas, o dvasinis, tai juo labiau jus laiminu didesniam prieraišumui, panašiai, kaip Bažnyčia atsidavusi Jėzui Kristui, o Jėzus Kristus – Tėvui, idant visa

gyvuotų vienybės sąskambiu. 2. Te niekas neapsigauna: kas nėra prie aukuro, tas pats praranda Dievo duoną. Jei vieno ar dviejų žmonių bendra malda turi tiek galios[2], tai kokia galinga turi būti vyskupo ir visos Bažnyčios malda?! 3. Kas vengia susirinkimo, tas jau yra pagautas puikybės ir pats save pasmerkė. Juk parašyta: *Dievas priešinasi išpuikėliams*[3]. Tad stenkimės nesipriešinti vyskupui, kad nepasipriešintume Dievui.

6. 1. Ypač tuomet, kai kas mato vyskupą tylint, privalo jį itin gerbti, nes kiekvienas, namų šeimininko siunčiamas tvarkyti namų, turi būti priimtas kaip šeimininkas. Todėl aišku, kad į vyskupą reikia žvelgti kaip į patį Viešpatį. 2. Beje, pats Onesimas labai giria jūsų tvarką Dievo garbei, sakydamas, kad visi gyvenate pagal tiesą ir tarp jūsų nesą atskalų, kad jūs nenorite klausyti nieko, išskyrus Jėzų Kristų, bylojantį tiesą.

Melagingi mokytojai

7. 1. Kai kurie klastingi žmonės įprato visur skelbti Vardą, drauge darydami dalykus, nevertus Dievo. Tokių turite vengti nelyginant laukinių žvėrių. Tai pasiutę šunys, kandantys iš pasalų. Sergėkitės jų, nes jų įkandimas vargiai pagydomas. 2. Tėra vienas gydytojas – kūniškas ir dvasinis, gimęs ir negimęs, pasirodęs kūne Dievas, tikrasis gyvenimas mirtyje, kilęs iš Marijos ir Dievo, iš pradžių pavaldus kentėjimams, paskui nepavaldus jiems – Jėzus Kristus, mūsų Viešpats.

8. 1. Tegul niekas jūsų nesuklaidina, kaip, beje, ir nesileidžiate klaidinami, būdami visiškai atsidavę Dievui. Tarp jūsų neįsikerojo jokia nesantaika, galinti jus nualinti, vadinasi, jūs gyvenate pagal Dievo valią. Esu nuolankus jūsų tarnas ir save atnašauju, efeziečiai, už jūsų Bažnyčią, kuri bus garbinga per amžius. 2. Kūniškieji žmonės negali daryti dvasios darbų, o dva-

[2] Plg. *Mt* 18, 19.

[3] *Pat* 3, 34.

siniai žmonės – kūno darbų, kaip tikėjimas negali pagimdyti netikėjimo darbų, o netikėjimas – tikėjimo. Net ką kūnu darote – ir tai esti dvasiška, nes jūs visa atliekate Jėzuje Kristuje.

Efeziečiai pasipriešino klaidintojams

9. 1. Aš sužinojau, kad kai kurie atėjūnai turėjo pasitraukti, nes jie skleidė netikusį mokslą. Jūs neleidote sėti jo tarp jūsų. Jūs užsikimšote ausis, kad nepatektų jų sėkla. Šitaip jūs esate Tėvo šventovės akmenys[4], paruošti Dievo Tėvo statiniui, užkelti aukštyn Jėzaus Kristaus keltuvu – kryžiumi, o lynas jums buvo Šventoji Dvasia. Jūsų tikėjimas iškelia jus į aukštumą, o meilė – tai jūsų kelias Dievop. 2. Jūs visi esate bendrakeleiviai, Dievo nešėjai ir šventovės nešėjai, Kristaus nešėjai, šventenybės nešėjai, visaip išpuošti Jėzaus Kristaus priesakais. Džiaugiuosi, kad buvau palaikytas vertu kalbėtis su jumis per laišką ir džiūgauju kartu su jumis, kad naujajame gyvenime mylite tik Dievą.

Melskitės už kitus žmones

10. 1. Nepaliaudami melskitės už kitus žmones, nes juose gyva atsivertimo viltis, kad galėtų atrasti Dievą. Pagelbėkite jiems tuo, kad jie galėtų pasimokyti iš jūsų darbų! 2. Vietoj jų rūstybės parodykite romumą, vietoj pasigyrimų – nusižeminimą, vietoj piktžodžiavimų pasižymėkite maldomis, vietoj suklydimų tvirtai laikykitės tikėjimo, vietoj žvėriškumo elkitės švelniai ir venkite sekti jų pėdomis. 3. Pasistenkite tapti jų broliais kilnumu, būkime Viešpaties sekėjai. Kas labiau kentė skriaudą? Kas labiau buvo apiplėštas, labiau pažemintas? Tegu tarp jūsų neatsiranda velnio žolės! Stenkitės tyrumu bei saikingumu būti Jėzuje Kristuje kūnu ir siela.

[4] Plg. *2 Pt* 2, 5. Šv. Rašte nužymėtą Bažnyčios kaip Dievo statybos įvaizdį vėliau išplėtos Hermas *Ganytojuje* (plg. III regėjimą).

Ignotas ir efeziečiai

11. 1. Atėjo paskutiniai laikai. Tad sielokimės ir baiminkimės, idant Dievo kantrybė nevirstų mūsų pasmerkimu! Arba bijokimės ateinančios rūstybės, arba pamilkime šiandien duodamą malonę; pasirinkime viena iš dviejų, kad tik atrastume tikrąjį gyvenimą su Jėzumi Kristumi. 2. Juk be jo niekas jums neturi vertės. Dėl jo nešioju pančius – dvasinius perlus. Aš norėčiau būti prikeltas su jais, remiamas jūsų maldų, kuriose norėčiau amžinai dalyvauti, idant būčiau gretose Efezo krikščionių, kurie visuomet gyveno sutardami su apaštalais Jėzaus Kristaus galybe.

12. 1. Aš žinau, kas esu ir kam rašau. Aš – pasmerktasis, o jūs – apdovanoti gailestingumu; aš esu pavojuje, o jūs – gavę sustiprinimą. 2. Jūs gyvenate pakeliui tiems, kurie pasmerkti mirti keliauja Dievop; jūs įšvęsti dalyvauti slėpiniuose su Pauliumi, kuris buvo pašvęstas, pripažintas šlovingu, miręs kankinio mirtimi, vertai vadinamas palaimintu. Norėčiau žengti jo pėdomis, kad atrasčiau Dievą. O jis visuose laiškuose mini jus Jėzuje Kristuje.

Santarvė per Eucharistiją

13. 1. Stenkimės dažniau rinktis Dievo Eucharistijai ir šlovinimui. Mat jums dažniau renkantis draugėn, griaunamos šėtono pajėgos ir vieningu tikėjimu žlugdomas ardomasis jo veikimas. 2. Nėra nieko geresnio už santarvę, paverčiančią niekais visus padangių ir žemės galybių puolimus.

Tikėjimas ir meilė, žodžiai ir darbai

14. 1. Visa tai neliks jums paslėpta, jei tobulai tikėsite Jėzumi Kristumi ir jį mylėsite[5]. Tokia gyvenimo pradžia ir pabaiga. Pradžia yra tikėjimas, o meilė – užbaiga[6]. O šiųdviejų vienybė – pats Dievas. Visa kita, kas veda į taurumą, kyla iš šito. 2. Kas

[5] Plg. *1 Tim* 1, 14.

[6] Plg. *1 Tim* 1, 5.

išpažįsta tikėjimą, negali nusidėti, o kas myli – negali nekęsti. *Medis atpažįstamas iš jo vaisių*[7], taigi kas išpažįsta priklausąs Kristui, turi būti atpažintas ir iš darbų. Nes dabar svarbu ne tiek išpažinimas, kiek tikėjimo galybė iki pabaigos.

15. 1. Geriau tylėti ir būti, nei kalbėti ir nebūti. Gražu mokyti, jei tik vykdoma, kas skelbiama. Tačiau tėra vienas mokytojas, kuris *pasakė, ir taip įvyko*[8]. Jo tyloje padaryti darbai verti Tėvo garbės. 2. Kas turi Jėzaus žodį, tikrai gali išgirsti ir jo tylą, kad taptų tobulas, ir veiktų sava kalba, ir būtų atpažintas iš savo tylos. 3. Viešpačiui nėra nieko paslėpta, jam akivaizdžios mūsų paslaptys. Viską darykime taip, tarsi jis gyventų mumyse. Būkime jo šventovės[9], kad jis būtų mūsų Dievas, kaip iš tiesų ir yra ir kaip pasirodys mums prieš akis, – todėl jį teisingai mylėkime.

Klaidintojų pasmerkimas

16. 1. Nesiduokite suklaidinami, mano broliai[10]: tie, kurie griauna šeimas, *nepaveldės Dievo karalystės*[11]. 2. Jeigu taip darantys kūnu pasmerkti mirti, tai ar ne labiau tie, kurie klaidingu mokymu ardo Dievo tikėjimą, už kurį Jėzus Kristus buvo nukryžiuotas?! Taip susiteršęs žmogus eis į neužgesinamą ugnį, panašiai bus ir su tais, kurie jo klauso.

17. 1. Viešpačiui buvo patepta galva, idant paskleistų savo Bažnyčiai nemirtingumo kvepėjimą. Nesiduokite patepami šio pasaulio piktojo kunigaikščio mokymo kvapu, kad jis nenusivarytų jūsų į nelaisvę, toli nuo jūsų laukiančio gyvenimo. 2. Kodėl gi mes ne visi tapome protingi, priimdami Dievo pažinimą, kuris yra Jėzus Kristus? Kam taip kvailai žūti, nepastebėjus dovanos, kurią iš tikrųjų mums pasiuntė Viešpats?

[7] *Mt* 12, 33.
[8] *Ps* 32, 9.
[9] Plg. *1 Kor* 6, 19.
[10] Plg. *Jok* 1, 16.
[11] *1 Kor* 6, 9; 10.

Išganymo slėpinys

18. 1. Mano dvasia, palyginus su kryžiumi tėra atmatos[12]; jis yra papiktinimas netikintiems, bet mums – išgelbėjimas ir amžinasis gyvenimas. *Kur išminčius? Kur tyrinėtojas?*[13] Kurgi pasigyrimas tų, kurie vadinami protingaisiais?

2. Mūsų Dievas, Jėzus, kuris yra Kristus, buvo Marijos išnešiotas pagal Dievo sumanymą ir kilęs *iš Dovydo sėklos*[14] bei Šventosios Dvasios. Jis užgimė ir buvo pakrikštytas, kad savo kentėjimais apvalytų vandenį.

19. 1. Šio pasaulio kunigaikščiui buvo apgaubta paslaptimi Marijos mergystė bei gimdymas, panašiai kaip Viešpaties mirtis – trys šaukte šauktinos paslaptys, kurios įvyko Dievo tyloje.

2. Kaip gi jos buvo atskleistos pasauliui?

Danguje sušvito žvaigždė, skaistesnė už visas žvaigždes. Jos šviesa buvo neapsakoma, o jos naujumas sukėlė nuostabą. Visi kiti šviesuliai kartu su saule ir mėnuliu apjuosė rateliu šią žvaigždę, o jos šviesa nustelbė visus, [3.] ir kilo susirūpinimas, iš kur atsiradusi ši naujenybė, taip į juos nepanaši. Tuomet sutrupėjo visokie burtai ir visi pikto pančiai. Buvo panaikintas neišmanymas, ir sugriuvo senoji karalystė, kai Dievas apsireiškė kaip žmogus, idant paskelbtų amžinojo gyvenimo naujumą. Kas buvo Dievo nuspręsta, ėmė pildytis. Visa buvo išjudinta, nes artinosi mirties sunaikinimas.

20. 1. Jeigu Jėzus Kristus palaikys mane vertu jūsų maldų dėka, ir jei bus tokia [Dievo] valia, antrajame laiške, kurį ketinu jums parašyti, aš paaiškinsiu [dieviškąjį] sumanymą, apie kurį pradėjau kalbėti ir kuris liečia naująjį žmogų Jėzų Kristų. Jis glūdi jo tikėjime bei meilėje, jo kančioje ir prisikėlime. 2. Geriausia, jei Viešpats man apreikštų <...>[15], kad kiekvienas ir visi

[12] Plg. *1 Kor* 4, 13.
[13] *1 Kor* 1, 20.
[14] *Rom* 1, 3; *2 Tim* 2, 8.
[15] Galima lakūna rankraštyje.

bendrai, dėl malonės, plaukiančios iš jo Vardo, susirinktumėte tame pačiame tikėjime ir Jėzuje Kristuje. Jis *kūnu kilęs iš Dovydo*[16] giminės, jis – žmogaus sūnus ir Dievo Sūnus. Tada galėtumėte paklusti vyskupui ir presbiteratui nesudrumstoje santaikoje, laužydami tą pačią duoną, kuri yra nemarumo vaistas, priešnuodis nuo mirties, kad Jėzuje Kristuje gyventume per amžius.

Atsisveikinimas

21. 1. Aš esu išpirka[17], skirta už jus ir tuos, kuriuos Dievo garbei esate pasiuntę į Smirną. Iš jos rašau jums, dėkodamas Viešpačiui ir mylėdamas Polikarpą, kaip myliu ir jus. Prisiminkite mane, kaip prisimintų jus Jėzus Kristus. 2. Melskitės už Sirijos Bažnyčią, iš kur supančiotas esu gabenamas į Romą. Nors buvau vienas iš paskutiniųjų tenykščių tikinčiųjų, tačiau esu palaikytas vertu patarnauti Dievo šlovei. Gyvuokite su Dievu Tėvu ir Jėzumi Kristumi – mūsų bendra viltimi!

LAIŠKAS MAGNEZIEČIAMS

Pasveikinimas

Ignotas, kitaip vadinamas Dievo Nešiotoju, sveikina mūsų Išganytojuje Jėzuje Kristuje Dievo Tėvo malonės palaimintą prie Majandro[18] gyvuojančią Magnezijos Bažnyčią ir linki daug džiaugsmo, plaukiančio iš Dievo Tėvo ir Jėzaus Kristaus.

1. 1. Sužinojęs, kad jūsų meilė gražiai klesti pagal Dievo valią, apsidžiaugiau ir nusprendžiau prabilti į jus Jėzaus Kristaus tikėjimu. 2. Pagerbtas Dievui mieliausiu vardu, nors ir supančiotas,

[16] *Rom* 1, 3.

[17] Gr. *antipsychon* reiškia žmogų, aukojantį savo gyvybę kitam asmeniui išpirkti; plg. Ign., *Ef*, 8, 1.

[18] Buvo kelios Magnezijos. Ši – prie Majandro upės.

apgiedu Bažnyčias, melsdamas joms vienybės su Jėzaus Kristaus, mūsų amžinojo gyvenimo, kūnu ir dvasia, tikėjimo ir meilės, už kurią nėra nieko brangesnio santarvės, o svarbiausia – vienybės su Jėzumi ir Tėvu; jame pasilikdami išvengsime visų šio pasaulio kunigaikščio kėslų, ir pasieksime Dievą!

Magnezijos atstovai

2. 1. Man buvo suteikta garbė pamatyti jus per Dievo vertą jūsų vyskupą Damazą, garbinguosius presbiterius Basą bei Apolonijų ir mano bendradarbį diakoną Zotioną, kuriuo galiu pasidžiaugti, nes jis klusnus vyskupui, kaip Dievo malonei, ir presbiteriams, kaip Jėzaus Kristaus įstatymui.

Vyskupo orumas

3. 1. Jums netinka piktnaudžiauti savo vyskupo jaunatve: atsižvelgdami į Dievo Tėvo valdžią, rodykite jam visokeriopą pagarbą. Aš žinau, kad jūsų šventieji presbiteriai nesistengia pasinaudoti jo regimuoju jaunumu, bet kaip išmintingi Dievo išmintimi tarnauja jam, – o iš tikro ne jam, bet Jėzaus Kristaus Tėvui, visų Vyskupui. 2. Šlovindami jį, mus pamilusį, privalome būti klusnūs be jokio veidmainiavimo. Antraip mes apgaudinėtume ne regimąjį vyskupą, bet neregimąjį. Taigi turėtume reikalą ne su kūnu, bet su pačiu Dievu, matančiu, kas paslėpta.

4. Mums tiktų ne tik vadintis krikščionimis, bet krikščionimis ir būti. Nors kai kurie jį vadina vyskupu, tačiau viską daro, nepaisydami jo. Man rodos, kad tokie negali turėti grynos sąžinės, nes susirenka [pamaldoms] ne pagal tikros tvarkos nuostatus.

5. 1. Visi dalykai turi tikslą, o mūsų akys regi drauge du dalykus: mirtį ir gyvenimą. Ir kiekvienam skirta žengti į savo vietą. 2. Panašiai esama dvejopų monetų: vienos priklauso Dievui, kitos pasauliui, ir kiekviena turi savo įspaudą. Kurie netiki – nešioja pasaulio įspaudą, o tikintieji, per Jėzaus Kristaus

meilę, nešioja Dievo Tėvo įspaudą. Jei mes laisvai nepasirenkame Kristaus dėka mirti jo kančioje, mumyse nėra jo gyvenimo.

Nieko nedarykite be vyskupo

6. 1. Minėtuose asmenyse tikėjimo galia aš išvydau visą jūsų bendruomenę ir ją pamilau, todėl raginu: stenkitės viską daryti Dievo santarvėje, vadovaujami vyskupo Dievo vietoje, presbiterių – vietoj apaštalų tarybos ir darbuojantis man itin brangiems diakonams, vykdantiems tarnystę Jėzaus Kristaus, nuo amžių buvusio pas Tėvą ir apsireiškusio pabaigoje. 2. Taigi visi, prisiimdami panašybę į Dievą, gerbkite vieni kitus; niekas kūnišku žvilgsniu tenežiūri į savo artimą, bet visuomet Jėzuje Kristuje mylėkite vieni kitus. Tegu jumyse nebūna nieko, kas jus galėtų suskaldyti, bet laikykitės vienybės su vyskupu ir vadovais, nelygu negendamybės pavyzdžio ir pamokymo!

7. 1. Kaip Viešpats nieko nedarė be Tėvo, su kuriuo jiedu viena, – nei pats, nei per apaštalus, – taip ir jūs nedarykite nieko be vyskupo ir be presbiterių. Nesistenkite atrodyti darą ką nors reikiama savo pačių, o ne jo dėka. Tebūna viena malda, vieni prašymai, viena dvasia ir viena viltis su meile bei nepriekaištingu džiaugsmu – Jėzumi Kristumi, už kurį nėra nieko brangesnio. 2. Visi susiburkite tarsi į vieną Dievo šventovę, tarsi aplink vieną altorių, Jėzų Kristų, kilusį iš vieno Tėvo, esantį jam vienam ir pas jį nuėjusį.

Žydų papročiai pasenę

8. 1. Nesiduokite suklaidinami neteisingų mokymų ir beverčių senių pasakų. Jei ir šiandien gyvename pagal [žydų] Įstatymą, tai prisipažįstame dar negavę malonės. 2. Iš tikrųjų dieviškiausieji pranašai gyveno sekdami Kristaus Jėzaus gyvenimu. Todėl jie ir buvo persekiojami. O jie buvo malonės įkvėpti, kad netikintieji galėtų tvirtai įsitikinti, jog yra vienas Dievas, apsireiškęs

per savo Sūnų Jėzų Kristų, kuris yra jo Žodis, atėjęs iš tylos; jis viskuo buvo mielas jį pasiuntusiajam.

9. 1. Kai gyvenusieji pagal seną tvarką pažino vilties naujumą, jie liovėsi švenę šabą ir pradėjo laikytis Viešpaties dienos, kurią per jį ir jo mirtį patekėjo mūsų gyvenimas, nors kai kurie tai neigia. Per šį slėpinį mes gavome tikėjimą ir jo tvirtai laikomės, idant taptume tikrais Jėzaus Kristaus, mūsų vienintelio mokytojo, mokiniais. 2. Kaip gi mes galėtume be jo gyventi, kai ir pranašai, jo mokiniai Dvasioje, – laukė jo kaip mokytojo?! Todėl jis, kurio jie teisiai laukė, atėjo ir pažadino juos iš numirusių.

10. 1. Tad nebūkime nejautrūs jo gerumui! Jeigu jis elgtųsi pagal mūsų pavyzdį – mūsų išvis nebūtų. Štai kodėl mes daromės jo mokiniais ir mokomės gyventi pagal krikščionybę. O kas nors, vadinamas kitu, negu šis vardu, tas nėra Dievo. 2. Tad atsižadėkime piktojo raugo, persenusio ir perrūgusio, tapkime nauju raugu, kuris yra Jėzus Kristus. Tegu jis pasūdo jus, idant niekas jūsų nesugadintų, – jūs būsite teisiami pagal jūsų kvepėjimą.

3. Paikiausia lūpomis išpažinti Jėzų Kristų, o gyventi pagal žydų papročius. Juk ne krikščionybė įtikėjo judaizmą, bet judaizmas priėmė krikščionybę, idant kiekviena kalba įtikėtų ir būtų sutelkta prie Dievo.

Laikykitės apaštalų mokslo

11. Visa tai, mylimieji, [rašau] ne todėl, kad būčiau sužinojęs kai kuriuos jūsiškius netinkamai elgiantis, bet, kaip menkesnis už jus, aš trokštu, kad būtumėte atsargūs ir nesiduotumėte pagaunami tuštybės kabliuku. Atvirkščiai, nedvejodami tikėkite [Jėzaus] gimimą, kančią ir prisikėlimą, kurie yra įvykę valdant Poncijui Pilotui. Visus šiuos dalykus iš tiesų ir tikrai atliko Jėzus Kristus, mūsų viltis. Tegu niekas nuo šito nenuklysta!

12. Aš norėčiau visais atžvilgiais pasidžiaugti jumis, kad tik būčiau šito vertas. Jei esu supančiotas, vadinasi, negaliu būti su jumis sulygintas, juk jūs esate laisvi. Žinau, kad jūs tuščiai nesididžiuojate, mat jumyse yra Jėzus Kristus. Dar labiau giriu jus, nes žinau, kad drovitės, nes parašyta: *Teisusis pats save kaltina*[19].

13. 1. Stenkitės tvirtai laikytis Viešpaties bei apaštalų pamokymų, idant visa, ką darote, išeitų į gera tiek kūnui, tiek dvasiai, tikėjimui ir meilei, Sūnuje ir Tėve, ir Dvasioje, pradžioje ir pabaigoje kartu su jūsų garbinguoju vyskupu, su brangiuoju jūsų presbiterato dvasiniu vainiku ir su jūsų Dievui atsidavusiais diakonais. 2. Būkite klusnūs vyskupui ir vieni kitiems, kaip Kristus pagal kūną buvo klusnus Tėvui, apaštalai Kristui ir Tėvui, ir Dvasiai, idant būtų kūno ir dvasios vienybė.

Atsisveikinimas

14. Žinodamas, kad esate kupini Dievo, aš jus tik trumpai paraginau. Atminkite mane savo maldose, kad atrasčiau Dievą; atminkite Sirijos Bažnyčią, kurios nariu nesu vertas vadintis. Man reikia Dieve suvienytos jūsų maldos ir meilės, idant Sirijos Bažnyčia per jūsų Bažnyčią taptų verta susilaukti gaivinančios rasos.

15. Iš Smirnos – iš čia jums rašau – jus sveikina efeziečiai, panašiai kaip ir jūs, atkeliavę Dievo garbei. Jie mane visokeriopai atgaivino kartu su Polikarpu, smirniečių vyskupu. Taip pat ir kitos Bažnyčios siunčia jums sveikinimus Jėzaus Kristaus šlovei. Gyvuokite Dievo santarvėje, laikydamiesi nekintamos dvasios, kuri yra Jėzus Kristus[20].

[19] *Pat* 18, 17.

[20] *Nekintama dvasia* čia nėra Šventoji Dvasia; kalbama apie tvirtą tikinčiųjų nusistatymą, kurio šaltinis yra Kristus.

LAIŠKAS ROMIEČIAMS

Pasveikinimas

Ignotas, kitaip vadinamas Dievo Nešiotoju, siunčia sveikinimus Bažnyčiai, dosniai apdovanotai Aukščiausiojo Tėvo malone bei jo vienatinio Sūnaus Jėzaus Kristaus meile, apšviestai valia to, kuris panorėjo, kad atsirastų visa, kas yra, pagal mūsų Dievo Jėzaus Kristaus tikėjimą ir meilę. Tebūnie pasveikinta Bažnyčia, vadovaujanti romėnų krašte, verta Dievo, verta pagarbos bei palaimos, verta pagyrimo sėkmės bei tyrumo, pirmaujanti savo meile, serginti Kristaus įstatymą, skelbianti Tėvo vardą. Aš sveikinu ją Jėzaus Kristaus, Tėvo Sūnaus, vardu. Kūnu ir dvasia vieningiems bet kokiam jo įsakymui, nepertraukiamai pilniems Dievo malonės ir pasitraukusiems nuo bet kokios svetimos spalvos linkiu kuo gausiausio be dėmės džiaugsmo mūsų Dieve Jėzuje Kristuje.

Kankinystės troškimas

1. 1. Savo maldomis prašiau iš Dievo regėti jūsų vertus veidus, bet išmeldžiau daugiau. Mat supančiotas Kristuje Jėzuje aš viliuosi galėsiąs jus pasveikinti, jei Dievo valia būsiu vertas tikslui pasiekti. 2. Pradžia man jau buvo sėkminga ir, jei gausiu malonę, netrukdomas galėsiu laimėti savo dalį. Tik aš bijau, kad jūsų meilė man nepadarytų skriaudos. Mat jums lengva padaryti, ką tik panorėsite, tačiau man sunku pasiekti Dievą, jei jūs neatsižvelgsite į mano troškimą.

2. 1. Aš noriu, kad jūs nesistengtumėte patikti žmonėms, bet vien Dievui, kaip dabar jam patinkate. Antraip aš neteksiu tokios progos pasiekti Dievą kaip dabar, o jūs – jei nutylė-

site mano reikalu – galėsite išgarsinti savo vardą daug šaunesniais darbais. Jei patylėsite dėl manęs, aš tapsiu Dievo, o jei mylėsite mano kūną, man reikės dėti pastangų iš naujo. 2. Verčiau leiskite, kad būčiau paaukotas Dievui, kol paruoštas altorius, idant jūs vieningi meilės draugėje galėtumėte giedoti Tėvui Jėzuje Kristuje, dėkodami už tai, kad Dievas leido atrasti save Sirijos vyskupui, žengiančiam iš Saulėtekio krašto į Vakarus. Gražu iš pasaulio eiti pas Dievą, kad pas jį patekėtum.

3. 1. Jūs niekad nepavydėdavote kitiems. Jūs mokydavote kitus. Aš trokštu, kad tai, ko mokėte, tvirtai pasiliktų širdyje. 2. Išmelskite man vidinių bei išorinių jėgų, kad aš ne tik kalbėčiau, bet ir geisčiau, kad ne tik būčiau vadinamas krikščionimi, bet ir pasirodyčiau toks iš tikrųjų. Jei būsiu toks, tuomet galėsiu būti juo vadinamas, tuomet liksiu ištikimas, net tapęs nematomas pasauliui. 3. Kas regima, nėra gera. Ir mūsų Dievas Jėzus Kristus labiau regimas, būdamas pas Tėvą. Krikščionybė yra ne vien įrodinėjimo, bet ir didybės dalykas, ypač kai pasaulis jai rodo neapykantą.

Dievo kviečiai, malami žvėrių dantimis

4. 1. Rašau visoms Bažnyčioms ir skelbiu visiems, kad mielai numirsiu už Dievą, jei tik man nesutrukdysite. Meldžiu, kad jūsų gražūs norai nepasidarytų man neparankūs. Leiskite man tapti žvėrių maistu, nes žvėrių dėka galėsiu susitikti su Dievu. Aš esu Dievo kviečiai ir būsiu sumaltas žvėrių dantimis, idant tapčiau gryna Kristaus duona. 2. Verčiau paskatinkite žvėris tapti man kapu ir nepalikti nieko iš mano kūno, kad užmigęs nebūčiau kam nors našta. Tik tuomet būsiu tikras Jėzaus Kristaus mokinys, kai pasaulis daugiau nebematys mano kūno. Melskite už mane Kristų, kad per tą įrankį tapčiau atnaša Dievui. 3. Aš jums nedrįstu įsakinėti kaip Petras ar Paulius. Jie – apaštalai, o aš – nuteistasis. Jie – laisvi žmonės, o aš ligi šiol tebesu vergas.

Tačiau kai būsiu iškentėjęs, aš tapsiu Jėzaus Kristaus atleistiniu ir jame prisikelsiu kaip laisvasis. O dabar, kol esu supančiotas, mokausi nieko daugiau nebegeisti.

5. 1. Nuo Sirijos iki Romos man tenka grumtis su žvėrimis. Sausumoje ir jūroje, naktį ir dieną esu pririštas prie dešimties leopardų, tai yra kareivių būrio. Kai stengiesi jiems parodyti gerumą, jie darosi dar piktesni. Jų skriaudžiamas esu geriau auklėjamas, *bet dėl to aš dar nesu išteisintas*[21]. 2. Norėčiau pradžiuginti man paruoštus žvėris ir meldžiuosi, kad jie man pasirodytų negailestingi. Aš raginsiu juos mane kuo greičiau praryti, kad neatsitiktų panašiai kaip kai kuriems; jų išsigandę žvėrys net nepalietė. O nepanorėjusius – jėga versiu. 3. Dovanokite, bet žinau, kas man naudinga. Tik dabar aš pradedu būti mokiniu. Niekas iš regimųjų ar neregimųjų dalykų tenesutrukdo, kad tik pasiekčiau Jėzų Kristų! Tegu mane ištinka ugnis, kryžius, grumtynės su žvėrimis, pjūviai, kirčiai, kaulų laužymas, sąnarių žalojimas, kūno lamdymas, teniokoja mane pikti velnio kankinimai, kad tik pasiekčiau Jėzų Kristų!

Gera mirti Kristuje

6. 1. Man nereikalingi žemės džiaugsmai, nei šio amžiaus karalystės. Man gera mirti Jėzuje Kristuje, o ne karaliauti iki pačių žemės pakraščių. Aš ieškau tik to, kuris numirė už mus; geidžiu vien to, kuris dėl mūsų prisikėlė iš numirusių. Manęs laukia atgimimas. 2. Atleiskite man, broliai, netrukdykite man laimėti gyvenimą, nenorėkite, kad mirčiau. Trokštančiam priklausyti Dievui nesiūlykite pasaulio, neviliokite medžiaga. Leiskite man pasiekti tyrąją šviesą. Tenai atsiradęs aš būsiu žmogus. 3. Leiskite man būti savo Dievo kančios sekėju. Kas turi jį savyje, tesuvokia, ko trokštu, ir tepritaria man žinodamas, kas mane traukia.

[21] *1 Kor* 4, 4.

Mano meilė nukryžiuota

7. 1. Šio pasaulio kunigaikštis norėtų mane apiplėšti ir užgesinti mano užsidegimą Dievop. Tad tegu niekas iš jūsiškių jam nepadeda! Verčiau būkite už mane, taigi ir už Dievą. Neminėkite Jėzaus Kristaus, jei dar tebegeidžiate pasaulio. Tegu jumyse nebūna pavydo. 2. Jei aš, atvykęs pas jus, ko nors imčiau prašyti – netikėkite! Verčiau tikėkite tuo, ką jums rašau. Aš jums rašau gyvendamas, tačiau trokšdamas mirti. Mano meilė nukryžiuota ir nėra manyje pasaulio geidžiančios liepsnos. Manyje srovena ir šnara gyvasis vanduo. Jis mano gelmėje byloja: Eime pas Tėvą! 3. Aš nenoriu gendančio valgio ar šio gyvenimo smagumų. Aš trokštu Dievo duonos, tai yra iš Dovydo sėklos gimusio Jėzaus Kristaus kūno. Aš trokštu ragauti jo kraujo, kuris yra nemirtingoji meilė.

8. 1. Aš nebenoriu gyventi žmonių būdu. Ir mano troškimas išsipildys, jei tik panorėsite. Norėkite, kad ir jūsų troškimai būtų išpildyti! Trumpais laiško žodžiais prašau: [2.] patikėkite manimi! Jėzus Kristus jums parodys, kad sakau tiesą. Jo lūpos nežino melo; jomis kalbėjo tiesą Tėvas. 3. Melskitės už mane, kad pasiekčiau tikslą. Rašau jums ne sekdamas kūnu, bet Dievo valia. Jei gausiu kentėti – jūs būsite man parodę gerą valią, o jei liksiu atmestas – būsite parodę neapykantą...

Atsisveikinimas

9. 1. Melsdamiesi atsiminkite Sirijos Bažnyčią, kurios ganytoju vietoj manęs dabar liko Dievas. Dabar vienas Jėzus Kristus bus jos vyskupas, taip pat ir jūsų meilė. 2. Man gėda save laikyti jos nariu, nes aš nevertas būti joje net paskutinis ir tarsi nelaikšis[22]. Tačiau dėl gailestingumo aš tapsiu šiuo tuo, jei tik pasieksiu Dievą. 3. Mano dvasia sveikina jus, taip pat meilė Bažnyčių,

[22] Plg. *1 Kor* 15, 8.

kurios mane priglaudė dėl Jėzaus Kristaus ir net priėmė svetingiau nei paprastą pakeleivį. Net tos, pro kurias nevedė mano kūno kelias, – net tos miestas po miesto žengė man priešais.

10. 1. Aš jums rašau iš Smirnos per šlovinguosius efeziečius. Be daugelio kitų, su manimi yra Krokas, kurio vardas man brangus. 2. Tuos, kurie Dievo garbei pirma manęs išvyko iš Sirijos į Romą, tikiuosi, jau pažinote. Praneškite jiems, kad aš nebetoli. Jie visi verti Dievo ir jūsų. Būtų gera, jei jiems visokeriopai pagelbėtumėte. 3. Laišką parašiau devintąją dieną prieš rugsėjo kalendas[23]. Gyvuokite iki pabaigos Jėzaus Kristaus kantrumu!

LAIŠKAS SMIRNIEČIAMS

Pasveikinimas

Ignotas, taip pat vadinamas Dievo Nešiotoju, sveikina Dievo Tėvo ir mylimo Jėzaus Kristaus Bažnyčią Smirnoje, Azijoje, gavusią iš gailestingumo visokiausių dovanų, pilną tikėjimo ir meilės, nestokojančią jokių puikių dovanų, Dievo vertąją, šventenybių nešėją ir linki jai visokeriopo džiaugsmo tyroje dvasioje ir Dievo Žodyje!

Jėzaus kūnas ir kančia – realūs

1. 1. Aš dėkoju Jėzui Kristui – Dievui, kuris jums suteikė tiek išminties. Patyriau, kad jūsų tikėjimas tobulas ir nepajudinamas, tarytum jūsų kūnas ir dvasia būtų prikalti prie Viešpaties Jėzaus Kristaus kryžiaus, kad Kristaus kraujas sutvirtino jūsų meilę, ir esate tvirtai įsitikinę, kad mūsų Viešpats iš tikrųjų *kūnu yra kilęs iš Dovydo giminės*[24] ir yra Dievo Sūnus pagal Die-

[23] Rugpjūčio mėn. 24 d.

[24] *Rom* 1, 3.

vo valią ir galybę, tikrai gimęs iš Mergelės, Jono pakrikštytas, kad būtų atlikta visa, kas reikalinga teisumui[25]. 2. Jis tikrai buvo už mus kūne prikaltas valdant Poncijui Pilotui bei tetrarchui Erodui, – ir štai, šio vaisiaus dėka, jo palaimingąja kančia mes gyvename, idant amžiams jo prisikėlimu iš numirusių būtų *iškelta jo vėliava*[26], turinti į vieną jo Bažnyčios kūną suburti jo šventuosius ir ištikimuosius, kilusius tiek iš žydų, tiek iš pagonių.

2. Jis visa tai iškentėjo už mus, kad būtume išgelbėti. Jis iš tikrųjų kentėjo, kaip iš tikrųjų ir prisikėlė; taigi ne taip, kaip kalba kai kurie netikintys: esą jis tik tariamai kentėjęs, – bet jie patys tik tariamai yra[27]; jiems taip ir teks, kaip jie moko – bus be kūno, panašūs į demonus.

3. 1. Mat aš žinau, jog ir prisikėlęs jis turėjo kūną, ir tikiu, jog jį tebeturi. 2. Pasirodęs Petrui ir buvusiems su juo, jis tarė: „Imkite, palieskite mane ir įsitikinkite, jog aš ne bekūnis demonas“[28]. Ir jie tuoj palietė jį ir įtikėjo, tvirtai laikydamiesi jo kūno bei dvasios. Todėl jie niekino mirtį ir buvo aukštesni už ją. 3. Prisikėlęs Jėzus valgė ir gėrė su jais, kaip turinti kūną būtybė, kartu būdamas dvasiškai susijungęs su Tėvu.

Saugotis klaidintojų

4. 1. Mylimieji, šitai patariu, gerai žinodamas, kad ir jūs taip manote. Tačiau aš noriu jus perspėti dėl tų žvėrių, turinčių žmogaus veidą: reikia jų ne tik nepriiminėti, bet, jei tik įmanoma, ir nesusitikinėti. Už juos reikia melstis, jei jie dar gali atsiversti, nors tai ir sunkus dalykas. Žinoma, Jėzus Kristus tam turi galios, nes jis – tikrasis mūsų gyvenimas. 2. Jei tai, ką atliko mūsų Viešpats, ne tiesa, o tik tariamybė, tai turbūt ir aš tik tariamai supančiotas. Bet kodėl aš pasmerktas mirti, būti deginamas,

[25] Plg. *Mt* 3, 15.
[26] Plg. *Iz* 5, 26.
[27] Tie, kas neigia Kristaus kūniškumą, patys tampa nerealūs.
[28] Tokį posakį mini ir Origenas bei šv. Jeronimas; plg. *Lk* 24, 39.

kalaviju nukirsdintas ar pamestas žvėrims suryti? Vis dėlto būti šalia kalavijo – tai būti šalia Dievo, būti su žvėrimis – tai būti su Dievu, kad tik su Jėzaus Kristaus vardu! Tam, kad su juo kentėčiau, aš visa pakeliu; jėgų man duoda jis, tobulasis žmogus.

5. 1. Kai kurie jo išsižada iš neišmanymo, – juo labiau patys tampa jo išsižadami. Juk jie labiau gina mirtį negu tiesą, jų neįtikino nei pranašystės, nei Mozės Įstatymas, [2.] nei lig šiandien Evangelija, nei kiekvieno iš mūsų kentėjimai. Jie panašiai mano ir apie mus. Ko man vertas žmogus, kuris giria mane, bet piktžodžiauja prieš mano Viešpatį, nepripažindamas, kad jis iš tikrųjų priėmė kūną? Kas to nepripažįsta, tas visiškai išsižada Viešpaties ir pats tėra gyvas lavonas. 3. Aš manau, kad neverta užrašyti tokių netikinčiųjų vardų. Nenoriu išvis jų nė prisiminti, kol jie neatsivers kančiai, kuri yra mūsų prisikėlimas.

6. 1. Niekas tegu neapsigauna – net ir dangiškos esybės, angelų šlovė ir regimieji bei neregimieji valdovai: Kristaus krauju netikintys visi bus nuteisti. *Kas pajėgia išmanyti, teišmano*[29]. Niekas tenesipuikauja savo padėtimi, nes esminis dalykas – tai tikėjimas ir meilė; nėra nieko už juos svarbesnio. 2. Tik įsižiūrėkite į tuos, kurie kitaip mano apie Jėzaus Kristaus malonę, nužengusią pas mus: kokie jie priešingi Dievo mintims! Jie visiškai nesirūpina meile; jiems nerūpi nei našlė, nei našlaitis, nei nuskriaustasis, nei kalinys, nei laisvėn paleistasis, nei alkstantis, nei trokštantis.

7. 1. Jie atsisako Eucharistijos ir maldos, nes nepripažįsta, kad Eucharistija yra mūsų Išganytojo Jėzaus Kristaus kūnas, kentėjęs už mūsų nuodėmes ir Tėvo maloningiausiai prikeltas iš numirusių. Šitaip tie, kurie atmeta Dievo dovaną, miršta bepriėštaraudami. Verčiau jie darytų meilės darbus, kad patys galėtų prisikelti. 2. Jums reikia iš tolo vengti šitų žmonių ir nekalbėti apie juos nei tarp savęs, nei viešai, bet laikytis pranašų ir ypač

[29] *Mt* 19, 12.

Evangelijos, kurioje mums parodyta kančia ir išsipildęs prisikėlimas. Saugokitės susiskaldymų kaip visų blogybių versmės!

Vyskupas, presbiteriai, diakonai

8. 1. Visi privalote klausyti vyskupo, kaip Jėzus Kristus klausė Tėvo, o presbiterato – kaip apaštalų. Diakonus gerbkite kaip Dievo įstatymą. Niekas teneužsiiminėja Bažnyčios reikalais už vyskupo pečių. Tik ta Eucharistija turi būti laikoma teisėta, kuri atliekama vyskupo ar jo įgaliotinio. 2. Ten, kur ateina vyskupas, tegul būna ir bendruomenė, panašiai kaip ten, kur Kristus Jėzus – ten ir Katalikų Bažnyčia[30]. Be vyskupo žinios nevalia nei krikštyti, nei rengti agapės; Dievui malonu tik tai, ką jis patvirtina. Taigi kas tik daroma, tebūna tikra ir teisėta.

9. 1. Būtų labai išmintinga sugrįžti į sveiką protą ir, kol yra laiko, gailėtis ir grįžti prie Dievo. Gražu išpažinti Dievą ir gerbti vyskupą! Kas gerbia vyskupą, yra Dievo gerbiamas. Kas daro ką nors be vyskupo – tarnauja velniui.

2. Tegu jums malonė visko apsčiai duoda, nes jūs to verti. Jūs visokeriopai atgaivinote mane, – ir jus [teatgaivina] Jėzus Kristus. Jūs mylėjote mane ir čia nesantį, ir esantį. Dievas jums teatlygina! Jeigu iškęsite dėl jo visa – jūs jį atrasite!

10. 1. Jūs gražiai pasielgėte, kaip Dievo Kristaus diakonus priimdami Filoną ir Rėjų Agatopodą, lydėjusius mane iš meilės Dievui. Jie taip pat per jus dėkoja Viešpačiui, nes visokeriopai juos atgaivinote. Jums nieko nebus užmiršta. 2. Mano dvasia ir mano pančiai jums yra įkaitas, ir jūs jo nepaniekinote ir nesigėdijote. Jėzus Kristus, tobuloji ištikimybė, taip pat jūsų nesigėdys.

Baigiamieji pamokymai

11. 1. Jūsų malda pasiekė Antiochijos Sirijoje Bažnyčią, iš kur supančiotas grandinėmis, brangiomis Dievo akyse sveikinu

[30] Čia pirmą kartą Bažnyčios tėvų raštuose minima „Katalikų Bažnyčia“.

jus visus aš, nevertas būti tos Bažnyčios nariu, iš visų paskutinis. Tačiau pagal [Dievo] valią buvau palaikytas vertu, tik ne dėl savo sąžinės, o iš Dievo malonės. Meldžiu, kad ji būtų suteikta iki galo, idant kartu su jūsų malda aš atrasčiau Dievą.

2. Kad jūsų darbas taptų tobulas žemėje ir danguje, jūsų Bažnyčia Dievo garbei teišsirenka Dievo pasiuntinį. Jis nuvyks į Siriją kartu pasidžiaugti, kad jie turi ramybę, atgavo savo didybę ir atsikūrė jų bendruomenė. 3. Man pasirodė, kad būtų gerai pasiųsti kurį nors jūsiškį su laišku, idant kartu su jais pasidžiaugtų jų ramybe pas Dievą. Patys tobuli, puoselėkite ir tobulas mintis! Jei trokštate daryti gera, Dievas pasirengęs jums padėti.

Atsisveikinimas

12. 1. Jus sveikina Troadoje gyvenančių brolių meilė. Iš čia ir rašau per Burą, kurį jūs, kartu su broliais efeziečiais pasiuntėte pas mane. Jis man pagelbėjo įvairiausiais būdais. Reikėtų visiems juo sekti, nes jis yra tarnavimo Dievui pavyzdys. Malonė jam atlygins visokeriopai. 2. Aš sveikinu jūsų vyskupą, Dievo vertą vyrą, visus šlovinguosius presbiterius, mano tarnystės palydovus diakonus, visus atskirai ir bendrai Jėzaus Kristaus vardu, jo kūne ir kraujyje, kančioje ir prisikėlime, jūsų kūno ir dvasios vienybėje su Dievu ir tarpusavyje. Jums – visokiausia malonė, gailestingumas, ramybė ir kantrybė!

13. 1. Sveikinu savo brolių šeimas su žmonomis ir vaikais, taip pat mergeles, vadinamas našlėmis. Būkite tvirti Dvasios galybe! Jus sveikina su manimi esantis Filonas. 2. Sveikinu Tavijos namus, linkėdamas, kad būtų sustiprintas jos tikėjimas ir kūninė bei dvasinė meilė. Sveikinu Alkę – man brangų vardą, nepalyginamąjį Dafną, Eutekeną ir kitus – kiekvieną jo vardu. Gražiai gyvuokite Dievo malonėje!

ŠV. POLIKARPAS SMIRNIETIS

Polikarpas (g. apie 70 m., nužudytas apie 156 m.), Smirnos Mažojoje Azijoje vyskupas, buvo vienas reikšmingiausių savo meto Bažnyčios žmonių. Jo autoritetas rėmėsi ne tik asmeninėmis savybėmis, bet ir tuo, kad jaunystėje bendravo su apaštalais ir kitais, „kurie regėjo Viešpatį", tarp jų ir su Jonu (Ireniejus *ap.* Eus. *Hist.* V, 20. 6). Polikarpas pažinojo ir Papiją. Didysis bažnytinės ortodoksijos gynėjas Ireniejus dar vaikystėje patyrė iškiliojo vyskupo asmens ir jo pasakojimų poveikį. Ignotas Antiochietis, gabenamas į teismą Romon, Polikarpui asmeniškai parašė laišką. Vėliau šis sudarė Ignoto laiškų rinkinį. Pats Polikarpas yra parašęs bent vieną laišką (Ireniejus mini kelis). Nėra aišku, ar išlikęs jo laiškas (skelbiame jo fragmentus) yra vientisas, ar sudarytas iš dviejų laiškų – kai kurie tyrinėtojai linkę fragmentą, kuriame Polikarpas kalba apie Ignoto laiškus, laikyti savarankišku tekstu. Verta pabrėžti, kad Smirnos vyskupas laišku duoda nurodymus, kaip spręsti problemą, iškilusią ne jo bažnyčioje. Deja, negalime pasakyti, ar tai liudija jo asmens svorį, ar vyskupo valdžios plėtimąsi. Apie 155 m. Polikarpas lankėsi Romoje, susitiko su popiežiumi Anicetu, kalbėjosi su juo apie Velykų šventimo datą (romėniškojoje Azijoje krikščionys Velykas šventė tą pačią dieną kaip žydai), kovojo ten su erezija. Jo kankinystė Smirnoje paliko neišdildomą įspūdį ir netrukus buvo aprašyta. Tai pirmas mums žinomas krikščioniškos kankinystės aprašymas. Laiško forma rodo, kad jis buvo skirtas skaityti viešai. Tyrinėtojus šiandien trikdo stebukliniai elementai, tačiau turint prieš akis to meto kultūrinį foną, nėra pagrindo abejoti pasakojimo istorine verte apskritai.

Ir laiškas, ir kankinystė pateikia vientisą pavyzdinio – rūpestingo, nuosaikaus, išmintingai tvarkančio Bažnyčios reikalus – ganytojo paveikslą. Jis sujungė Kristaus mokinių epochą su vėlesnėmis kartomis.

ŠV. POLIKARPO, SMIRNOS VYSKUPO, KANKINYSTĖ

Dievo bažnyčia, viešinti[1] Smirnoje, Dievo bažnyčiai, viešinčiai Filomelijuje, ir visoms kitoms šventosios bei visuotinės Bažnyčios bendruomenėms [siunčia linkėjimus]: tegausėja jums Dievo Tėvo ir mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus gailestingumas, ramybė ir meilė.

Evangelinė kankinystė – Dievo valia

1. 1. Mes parašėme jums, broliai, apie kankinius bei palaimintąjį Polikarpą, kurio kankinystė tarsi antspaudas pažymėjo persekiojimų pabaigą. Beveik visa, kas buvo, įvyko tam, kad Viešpats mums iš anapus parodytų, kokia yra evangelinė kankinystė. 2. Mat jis laukė, kad būtų išduotas kaip ir Viešpats, idant ir mes taptume jo sekėjais, *kiekvienas žiūrėdamas ne savo naudos, bet kitų*[2]. Juk tikra ir tvirta meilė trokšta išgelbėti ne tik save, bet ir visus brolius.

2. 1. Šventos ir kilnios buvo visos kankinystės, įvykusios pagal Dievo valią. Mat reikia mums tikrai maldingai Dievui priskirti visų dalykų valdžią. 2. Kas gi galėtų nesižavėti jų prakilnumu, ištverme, meile Valdovui?! Čaižomi rimbais, kad būdavo galima matyti jų kūno sandarą iki pat giliausių venų ir arterijų, jie iškęsdavo, kad net žiūrovai gailėdavo ir verkdavo; o jie tapdavo tokie taurūs, kad nė vienas nedrebėdavo ir nevaitodavo, kančių valan-

[1] „Viešėti“ – (graik. *paroikeō*) pirmiausia reiškia buvimą svetimoje šalyje. Ankstyvojoje krikščionybėje itin justa, kad krikščionių bendruomenė šiame pasaulyje – keliauninkė į dangaus tėvynę (plg. ir Polikarpo laiško sveikinimą, taip pat *Laišką Diognetui*, 5). Iš šio žodžio vėliau kilo parapijos sąvoka (*paroikia* – pastovis svetimoje vietovėje; šį žodį verčiame tiesiog „bendruomenė“).

[2] *Fil* 2, 4.

dą mums visiems parodydami, jog, palikdami kūną, jie yra tvirčiausi Kristaus liudytojai – ir dar daugiau – kad greta atsistojęs jiems kalba pats Viešpats. 3. Tad, įsmeigę žvilgsnį į Kristaus malonę, jie paniekino žemiškus kentėjimus, kad per vieną valandą įgytų amžinąjį gyvenimą[3]. Siaubingų kankintojų ugnis jiems tapdavo šalta – mat jie regėjo, kaip pabėgs nuo amžinos, niekad negęstančios ugnies, ir širdies akimis žvelgdavo į gėrybes, skirtas ištvermingiesiems. *Ko akis neregėjo, ko ausis negirdėjo, kas žmogui į galvą neatėjo*[4], – tai buvo Viešpaties jiems parodyta, nes jie buvo jau nebe žmonės, bet angelai. 4. Panašiai ir pasmerktieji žvėrims sudraskyti iškentė baisiausius skausmus, parblokšti ant aštrių kriauklių, užgriūti visokiausių kankinimų – gal kančiomis pavyksią, jei valdovas įstengtų, priversti atsižadėti [tikėjimo].

Germanikas ir Kvintas: Dievo pagalba ir šėtono pinklės

3. 1. Daug gudragalviavo velnias, norėdamas juos suklaidinti, bet, dėkui Dievui, visų negalėjo įveikti. Taurusis vyras Germanikas savo ištverme padėjo jiems įveikti bailumą, narsiai susirėmęs su žvėrimis. Kai prokonsulas[5] norėjo jį perkalbėti, prašydamas pagailėti savo jaunatvės, jis pats jėga išerzino žvėrį, trokšdamas išsivaduoti iš jų neteisingo bei nedoro gyvenimo. 2. Dėl šio poelgio visi žiūrovai labai nusistebėjo dievobaimingos ir maldingos krikščionių giminės taurumu ir ėmė šaukti:

„Šalin bedievius![6] Suieškokite Polikarpą!“

4. Vienas toks, vardu Kvintas, frygas, neseniai atvykęs iš Frigijos, pamatęs žvėris persigando. Jis ir save patį, ir kitus buvo vertęs savanoriškai pasiduoti [teismui]. Jį prokonsulas ilgais įkalbinėjimais įtikino prisiekti ir aukoti [stabams]. Todėl, broliai,

[3] Kitas teksto variantas: „išsigelbėtų nuo amžinos bausmės“.

[4] *1 Kor* 2, 9.

[5] L. Stacijus Kvadratas, prokonsulavęs Azijoje 142 m., žr. 21 sk.

[6] Bedievybe krikščionis kaltindavo dėl atsisakymo garbinti įprastus dievus. Plg. 3 paaišk. Justino *Apologijai*.

negalima pagirti tokių, kurie pasiduota patys, juk Evangelija ne taip mus moko[7].

Polikarpo elgesys ir regėjimas iki suėmimo

5. 1. Polikarpas, nuostabos vertas vyras, iš pradžių, išgirdęs apie tuos įvykius, neišsigando ir net norėjo likti mieste; vis dėlto daugelis jį įtikino, kad reikia pasišalinti. Ir jis drauge su keliais kitais pasitraukė į sodybą netoli miesto; dieną naktį nieko kito ten nedarė, vien meldėsi, kaip įpratęs, už visus žmones ir už visas bažnyčias pasaulyje. 2. Jam besimeldžiančiam – tris dienas prieš sugavimą – buvo duotas regėjimas: jis išvydo liepsnų apimtą savo pagalvę. Kreipdamasis į ten buvusius, jis pareiškė:

„Reikia, kad aš būčiau gyvas sudegintas“.

6. 1. Vos jis, persekiotojams gaištant, persikėlė į kitą sodybą, tuoj [pirmojoje] vietoje pasirodė jo ieškotojai. Tenai neradę, jie suėmė du jaunus vergus. Vienas iš jų kankinamas pasakė. 2. Taigi, atsiradus namiškių išdavėjų, nebeliko kur slėptis. Irenarchas[8], Erodo bendravardis, išskubėjo atgabenti Polikarpo į stadioną, idant šis gautų Kristaus dalią, tapdamas jo bendražygiu, o jo išdavėjai susilauktų Judo bausmės.

Polikarpo elgesys suėmimo metu

7. 1. Pasiėmę su savim jaunuolį, penktadienį apie vakarienės laiką persekiotojai ir raiteliai su įprastiniais ginklais traukė skubėdami tarsi prieš plėšiką. Vėlai vakare surado jį kažkokio namelio aukštutiniame kambaryje atsigulusį. Mat jis nebenorėjo iš ten pereiti į dar kitą sodybą, sakydamas:

„Tebūna Dievo valia“.

[7] Kai kurie krikščionys ir neieškomi siūlydavosi teismams ir kankinimams. Tai neatitiko nei Evangelijos (*Mt* 10, 23), nei paties Jėzaus pavyzdžio (*Jn* 7, 1). Frigijoje buvo prasidėjęs egzaltuotas montanistų judėjimas, pervertinantis kankinystės reikšmę.

2. Išgirdęs, kad [persekiotojai] atėjo, nusileido žemyn ir ėmė kalbėtis. Ateiviai stebėjosi, koks jis senas, koks tvirtas ir kad taip stengtasi sulaikyti tokį seną žmogų. O jis tą pačią valandą kaipmat paliepė atnešti jiems iki soties valgio bei gėrimo. Tik pasiprašė, kad duotų laiko ramiai pasimelsti. 3. Jiems sutikus, atsigręžęs į rytus ėmė melstis kupinas Dievo malonės ir taip dvi valandas nenutildamas meldėsi, o tie klausydamiesi labai stebėjosi. Daugelis net ėmė gailėtis atėję prieš tokį Dievui mielą senelį.

Pareigūnų pastangos perkalbėti Polikarpą

8. 1. Kai baigė melstis, paminėjęs visus, su kuriais jam teko bendrauti – mažus ir didelius, kilmingus ir prastuolius, – prisiminęs ir visuotinę Bažnyčią pasaulyje, prisiartinus valandai iškeliauti, buvo užkeltas ant asilo ir išgabentas į miestą Didžiojo šeštadienio dieną[9]. 2. Jį pasitiko irenarchas Erodas su savo tėvu Niketu. Pasisodinę jį į savo vežimaitį, ėmė jį įkalbinėti:

„Kas gi blogo pasakyti: ‚Cezaris viešpats!‘, atlikti atnašavimą bei kita, kas tam reikalinga ir išsigelbėti?“

Iš karto jis nieko neatsakė; jiems nesiliaujant, atsiliepė:

„Neketinu daryti, ką man siūlote“.

3. Praradę viltį perkalbėti, tie pradėjo jį plūsti ir jėga išstūmė lauk, o jis, krisdamas iš vežimaičio, susižeidė koją. Tačiau jis liko ramus ir, vedamas į stadioną, žengė it niekur nieko, guviai šlubčiodamas. O stadione kilo toks triukšmas, kad nebuvo įmanoma susišnekėti.

Dievo balsas ir oficiali Polikarpo apklausa

9. 1. Polikarpui įžengus į stadioną, iš dangaus pasigirdo balsas:

„Būk tvirtas, Polikarpai, būk vyras!“

[8] Irenarchas – miesto policijos pareigūnas.

[9] Kalbama ne mūsų Didžiojo šeštadienio prasme (pirmąkart jis paminėtas Jono Auksaburnio), bet darant aliuziją į Kristaus kančios dienas.

Kalbėjusiojo niekas nematė, tik ten buvę mūsiškiai girdėjo balsą. Be to, jį atvedus, kilo didelis triukšmas, nes žmonės išgirdo, kad Polikarpas sugautas. 2. Atvestą artyn prokonsulas paklausė, ar jis esąs Polikarpas. Šiam patvirtinus, prokonsulas ėmė raginti, kad jis išsigintų, sakydamas:

„Pasigailėk savo senatvės",

– ir taip toliau, kaip įprasta tokiais atvejais kalbėti:

„Prisiek Cezario Laime[10], atsiversk, sušuk: ‚Šalin bedievius!'"

Tuomet Polikarpas oriu veidu apžvelgęs visą nedorėlių pagonių minią stadione ir parodęs į juos ranka sudejavo ir, keldamas akis į dangų, tarė:

„Šalin bedievius!"

3. Prokonsului reikalaujant:

„Prisiek, ir tave paleisiu; prakeik Kristų!" – Polikarpas atsiliepė:

„Aštuoniasdešimt šešerius metus jam tarnauju, ir jis manęs nenuskriaudė. Kaipgi galėčiau piktžodžiauti savo karaliui, kuris mane išgelbėjo?!"

10. 1. Anam ir vėl jį verčiant:

„Prisiek Cezario Laime", – atšovė:

„Veltui manai, kad prisieksiu Cezario Laime, kaip tu sakai; dediesi nežinąs, kas esu. Taigi viešai išklausyk: esu krikščionis! Jei nori išmokti krikščionybės mokslo, duok man dar dieną ir klausyk".

Prokonsulas atsakė:

„Perkalbėk miestiečius!"

2. Polikarpas jam tarė:

„Su tavim kalbėtis verta. Mat esame išmokyti atiduoti deramą pagarbą Dievo skirtiems valdovams ir valdžios atstovams,

[10] Laimė – (graik. *Tychē*), imperatoriaus sėkmės deivė, tapatinama su jo „genijumi" – asmeniniu dievaičiu. Taip prisiekti – tolygu pripažinti imperatoriaus dieviškumą.

jeigu mums tai nekenkia. O anuos laikau nevertais, kad jiems teisinčiausi".

11. 1. Tada prokonsulas tarė:

„Turiu laukinių žvėrių. Jei neatsiversi, atiduosiu tave jiems".

O jis atsiliepė:

„Šauk juos! Mums neįmanoma iš geresnių verstis į blogesnius; atvirkščiai: gražu iš blogio pakilti į teisingumą".

2. Ir vėl prokonsulas jam:

„Ugnimi liepsiu tave sudeginti, jei žvėris niekini, nebent atsiverstum".

O jam Polikarpas:

„Grasini ugnimi, kuri valandą liepsnoja ir tuoj užgęsta. Matyt, nežinai apie būsimąjį teismą ir amžinąją kančių ugnį, skirtą nedorėliams. Bet ko delsi, – liepk, ką norėjęs!"

Minios įniršis

12. 1. Pasakęs tuos žodžius ir daugel kitų, jis užsidegė narsumu bei džiaugsmu, o jo veidas suspindo malone. Grasinamas jis nepasidavė baimei, bet laikėsi taip, kad prokonsulas labai nusistebėjo ir pasiuntė savo šauklį stadiono viduryje tris kartus paskelbti:

„Polikarpas išpažino esąs krikščionis".

2. Šaukliui tai apskelbus, visa minia pagonių bei Smirnoje gyvenusių žydų, pagauta įniršio, ėmė garsiai šaukti:

„Tai jis Azijos mokytojas, krikščionių tėvas, mūsų dievų griovėjas, daugelį mokąs jiems neaukoti ir jų nešlovinti".

Taip vis garsiau jie rėkė ir prašė aziarchą[11] Pilypą, kad paleistų liūtą prieš Polikarpą. Tačiau šis atsisakė, nes žvėrių kova jau buvo pasibaigusi. 3. Tada minia ėmė vienu balsu rėkti, kad Polikarpas būtų gyvas sudegintas. Turėjo išsipildyti jo regėjimas su pagalve; mat jis tarp savo maldų buvo regėjęs liepsnojančią

[11] Imperatoriaus kulto šventikas Azijoje.

pagalvę ir, kreipdamasis į kartu buvusius tikinčiuosius, buvo pranašiškai pasakęs: „Reikia, kad mane gyvą sudegintų!“

Polikarpo laužas

13. 1. Paskui viskas vyko labai greitai, greičiau nei gali apsakyti. Minia ėmė vilkti malkas bei žagarus iš dirbtuvių ir pirčių. Čia itin uoliai, kaip papratę, prisidėjo žydai. 2. Kai laužas pagaliau buvo sukrautas, Polikarpas nusivilko visus drabužius ir, nusijuosęs juostą, stengėsi pats nusiauti apavą, – šito jis nebuvo daręs anksčiau, kadangi tikintieji jau seniai rungėsi, kuris pirmas palies jo kūną; mat jis ir prieš kankinystę dėl savo dorybingo gyvenimo buvo apgaubtas visokios pagarbos. 3. Tad kaipmat jį apsupo reikmenimis, atgabentais laužui kurti. Kai norėjo jį vinimis prikalti, jis tarė:

„Palikite mane, kaip esu. Tas, kuris leidžia man ištverti ugnį, duos ir jūsų vinims nepritvirtintam, kad išbūčiau nejudėdamas ant laužo“.

14. 1. Tad jie, nors vinimis ir neprikalė, vis dėlto jį supančiojo. Stovėdamas užnugaryje surištomis rankomis, buvo tarsi ypatingas avinėlis, atrinktas aukai iš didelės kaimenės, Dievui paruošta miela atnaša. Žvelgdamas į dangų, jis kalbėjo:

„Viešpatie, Visagali Dieve, Tėve mylimojo ir palaimintojo savo Vaiko Jėzaus Kristaus, per kurį esame laimėję tavęs pažinimą; angelų, galybių bei visų kūrinių ir visos teisiųjų giminės, gyvenančios tavo akivaizdoje, Dieve! 2. Šlovinu tave, kad šią dieną bei šią valandą teikeisi mane priimti į kankinių būrį, idant turėčiau dalį tavo Kristaus taurėje amžinojo gyvenimo prisikėlimui su siela ir kūnu Šventosios Dvasios negendamybėje. Tebūsiu kartu su jais šiandien priimtas tavo akivaizdon kaip miela ir priimtina auka, kokią esi iš anksto parengęs, parodęs ir įvykdęs, nežinantis melo, teisusis Dieve! 3. Todėl ir garbinu tave už visa, laiminu ir šlovinu per amžinąjį, dangiškąjį vyriausiąjį kunigą

Jėzų Kristų, mylimąjį tavo Vaiką, per kurį tau su juo ir Šventąja Dvasia tebūna garbė dabar ir per būsimuosius amžius. Amen".

Liepsnos ir kraujo stebuklas

15. 1. Kai jis ištarė „amen" ir užbaigė maldą, ugnies tarnyba užkūrė ugnį. Šoko didelė liepsna, ir pamatėme – kam buvo leista – stebuklą. Tam esame išgelbėti, kad perduotume kitiems, kas buvo atsitikę. 2. Liepsna įgavo skliauto pavidalą ir tarytum vėjo pripildytos laivo burės apsupo kankinio kūną; šis, viduje būdamas, atrodė ne kaip degantis kūnas, bet kaip kepama duona ar žaizdre žėrintis auksas sidabras. Ir užuodėme tokį gardų kvepėjimą, tarsi būtų skleidę kvapą smilkalai ar kokie brangūs kvepalai.

16. 1. Paskui nedorėliai, išvydę, jog ugnis jo kūno sudeginti negali, įsakė pakviesti konfektorių[12], kad, prisiartinęs prie Polikarpo, pervertų jį durtuvu. Kai tai buvo padaryta, ištryško tiek daug kraujo, kad ugnis užgeso, ir visa minia labai nustebo, matydama, koksai skirtumas tarp netikinčiųjų ir išrinktųjų. 2. Iš pastarųjų buvo ir nuostabusis Polikarpas, mūsų laikų apaštalinis bei pranašiškas mokytojas, Smirnos katalikų bažnyčios vyskupas. Visa, ką jis buvo pasakęs ir ką paskelbė jo lūpos, išsipildė ir išsipildys.

Polikarpo palaikai

17. 1. Anas priešas, pavyduolis ir piktanoris, teisiųjų giminės priešininkas, regėdamas Polikarpo liudijimo didybę, nuo jaunystės nesuteptą gyvenimą, jo vainikavimą nemirtingumo vainiku ir tikrą pergalę kovoje, pasistengė, kad mes negalėtume pasiimti jo kūno, nors daugelis troško tai padaryti ir prisiliesti prie šventų jo palaikų. 2. Tad jis ir pamokė Niketą, Erodo tėvą, Alkės[13] brolį, kreiptis į valdytoją, kad šis neatiduotų kūno. Palikę Nu-

[12] Konfektorius – cirko tarnautojas, turintis pribaigti arenoje sužeistus žvėris.

[13] Tą Alkę, krikščionę, su meile mini šv. Ignotas (*Smirn.*, 13, 2; *Polik.*, 8, 2).

kryžiuotąjį, girdi, jie imsią garbinti šitą. Taip buvo pasakyta, raginant bei reikalaujant žydams, kurie sekė mus, norinčius ištraukti kūną iš ugnies. Tačiau jie nežinojo, kad mes niekada nepaliksime Kristaus, kentėjusio už visus, kurie pasaulyje turėjo būti išgelbėti. Juk jis, būdamas nekaltas, kentėjo už nusidėjėlius, todėl mes negalime garbinti ko kito. 3. Mes garbiname tik jį, nes jis – Dievo Sūnus. Tuo tarpu kankinius vertai mylime kaip Viešpaties mokinius ir sekėjus dėl jų nepaprasto prisirišimo prie savo Karaliaus ir Mokytojo. O, kad ir mes taptume jų bendražygiais ir bendramoksliais!

18. 1. Centurionas, matydamas žydų sukeltą kivirčą, paguldė kūną viduryje[14] ir, kaip reikalavo jų paprotys, sudegino. 2. Todėl vėliau mes, surinkę jo kaulus, brangesnius už puošniausius brangakmenius ar auksą, palaidojome, kur derėjo. 3. Ten, jei galėsime, susirinksime ir, Viešpats duos, su džiaugsmu bei linksmybe švęsime jo kankinystę – jo [dangiškojo] gimimo dieną. Šitaip paminėsime tuos, kurie užbaigė kovą ir kurie išlavins bei parengs būsimuosius kovotojus.

Polikarpo šlovė

19. 1. Tai tiek apie palaimintąjį Polikarpą, drauge su Filadelfijos broliais tapusį kankiniu, dvyliktu Smirnos mieste. Iš visų labiausiai minimas jis vienas; jo vardas visur skamba net pagonių lūpose. Jis buvo ne tik ypatingas mokytojas, bet ir šlovingas kankinys. Visi geidžia pasekti jo kankinyste, atitinkančia Kristaus Evangeliją. 2. Savo ištvermingumu jis nugalėjo neteisųjį kunigaikštį ir laimėjo nemirtingumo vainiką su apaštalais ir visais teisiaisiais. Jis džiūgaudamas garbina Dievą, Visagalį Tėvą, šlovina Jėzų Kristų, mūsų sielų Gelbėtoją, mūsų kūnų Vairininką ir visos žemės Katalikų Bažnyčios Ganytoją.

[14] Matyt, kūnas buvo valstybės vardu konfiskuotas. Tikintieji stengėsi paliesti Polikarpą gyvą, tad buvo aišku, kad gerbs ir jo palaikus.

Laiško aplinkybės, kankinystės data, linkėjimai

20. 1. Jūs prašėte išsamiai papasakoti tai, kas pas mus įvyko. Dabar per savo brolį Markioną[15] mes ir aprašėme, kas buvo svarbiausia. Perskaitę siųskite šitą laišką toliau esantiems broliams, idant ir jie pašlovintų Viešpatį, kuris pats pasišaukia išrinktuosius. 2. O tam, kuris mus visus savo malone ir gailestingumu gali nuvesti į amžinąją savo karalystę per savo viengimį Vaiką Jėzų Kristų, tebūna garbė, pagarba, galybė, didybė per amžius! Sveikinkite visus šventuosius! Jus sveikina esantieji kartu su mumis ir visa tai užrašęs Evarestas su namiškiais.

21. Palaimintasis Polikarpas kankinio mirtimi paliudijo ksantiko mėnesio antrą dieną, romėnų stiliumi VII dieną prieš kovo kalendas, Didįjį šeštadienį, aštuntą valandą[16]. Jis buvo suimtas Erodo, vadovaujant vyriausiam pontifikui Pilypui Tralianui, prokonsulu esant Stacijui Kvadratui, per amžius viešpataujant mūsų Viešpačiui Jėzui Kristui.

Laiško perrašinėtojai

22. 1. Linkime jums, broliai, kad gyvuotumėte, sekdami evangeliniu žodžiu Jėzaus Kristaus, su kuriuo šlovė Dievui Tėvui ir Šventajai Dvasiai, vardan šventųjų išrinktųjų išgelbėjimo, kaip paliudijo savo kankinyste palaimintasis Polikarpas, kurio pėdomis žengdami nuvyksime į Jėzaus Kristaus karalystę.

2. Tai iš Ireniejaus[17], Polikarpo mokinio, [kodekso] nurašė Gajus, kuris gyveno drauge su Ireniejumi. O aš, Sokratas iš Korinto, nusirašiau iš Gajaus nuorašo. Malonė visiems!

3. Pagaliau aš, Pionijas[18], surašiau iš aukščiau minėtų ran-

[15] Markionas (arba Markas – nepainioti su eretiku 23, 3) buvo laiško surašytojas, Evarestas jį perrašė.

[16] Polikarpo mirtį daug tyrinėtojų datuoja 155 m. vasario 23 d. arba 156 m. vasario 22 d. Euzebijus nurodo 167 m. Kai kurie mokslininkai priima šią datą.

[17] Čia minimas Ireniejus Lionietis.

[18] Pionijas – pasiturintis išsilavinęs smirnietis, suimtas 250 m. per šv. Polikarpo kankinystės šventimą ir, kaip krikščionis, nubaustas mirtimi.

kraščių, pirmiau juos ištyręs, po to, kai palaimintasis Polikarpas man pasirodė apsireikšdamas, kaip paaiškinsiu toliau. Aš surinkau skiautes, kad Viešpats Jėzus Kristus panašiu būdu išsirinktų mane į savo dangaus karalystę. Jam tebūna šlovė su Tėvu ir Šventąja Dvasia per amžių amžius! Amen.

[Maskvos nuorašo priedas]

23. 1. Gajus tai nusirašė iš Ireniejaus raštų. Jis gyveno drauge su Ireniejumi, kuris buvo šventojo Polikarpo mokinys. 2. Šis Ireniejus kankinio vyskupo Polikarpo laikais gyveno Romoje ir turėjo daug mokinių. Jis yra parašęs daugel gražiausių ir teisingiausių raštų; juose užsimena apie Polikarpą, sakydamasis buvęs jo mokinys. Ireniejus ryžtingai sukirto visas erezijas ir mums perdavė bažnytinį katalikišką kanoną[19], kaip buvo gavęs iš šventojo. 3. Jis dar taip sako: „Markionas, iš kurio yra kilę vadinamieji markionininkai[20], vieną dieną sutikęs šventąjį Polikarpą, tarė: „Ar atpažįsti mane, Polikarpai!“[21] Bet tas Markionui atšovė: „Aš atpažįstu, atpažįstu šėtono pirmgimį“. 4. Taip pat Ireniejaus raštuose mes skaitome: „Polikarpo kankinystės Smirnoje dieną ir valandą Ireniejus, būdamas Romoje, išgirdo balsą tarsi trimitą, bylojantį: ‚Polikarpas mirė kankinio mirtimi‘“.

5. Kaip minėta, čia Gajus padavė tai, ką buvo nurašęs iš Ireniejaus raštų, o Isokratas iš Korinto perrašė iš Gajaus nuorašo. Aš, Pionijas, savo ruožtu perrašiau iš Isokrato nuorašo, kurį atradau šventojo Polikarpo apreiškimu. Aš ir surinkau skiautes, laiko beveik suėstas, kad ir Viešpats Jėzus Kristus mane surinktų kartu su savo išrinktaisiais dangaus karalystėn. Jam šlovė su Tėvu ir Šventąja Dvasia per amžius! Amen.

[19] Tai Ireniejus atliko didžiajame savo veikale „Prieš erezijas“. „Kanonas“ čia reiškia ne Šv. Rašto knygų sąrašą, o tikėjimo taisyklę, pagrindinį tikėjimo tiesų rinkinį.

[20] Šis Markionas – markionininkų erezijos pradininkas.

[21] Plg. Ireniejus, *Adv. haer.*, III, 3, 4.

POLIKARPO SMIRNIEČIO LAIŠKAS FILIPIEČIAMS

Sveikinimas

Polikarpas ir su juo esantys presbiteriai Dievo Bažnyčiai, viešinčiai Filipuose. Gailestingumo ir ramybės pilnatvė jums nuo Visavaldžio Dievo ir mūsų Gelbėtojo Jėzaus Kristaus. [...]

Kankinių pavyzdys

9. 1. Raginu jus visus paklusti teisumo žodžiui ir ištverti kantrybėje ne tik savo akimis regėtų palaimintųjų Ignoto, Zosimo ir Rufo[1], bet ir kitų jūsiškių bei paties Pauliaus ir kitų apaštalų pavyzdžiu. 2. Būkite tikri, kad visi šie nebėgo veltui, bet išlaikė tikėjimą ir teisumą, o dabar yra jiems priklausančioje vietoje prie Viešpaties, su kuriuo jie kentėjo. Jie mylėjo ne šitą pasaulį, bet Tąjį, kuris numirė už mus ir kurį Dievas dėl mūsų prikėlė.

Viešpaties pavyzdys

10. 1. Taigi šitaip laikykitės ir sekite Viešpaties pavyzdžiu, būdami tvirto ir ištvermingo tikėjimo, mylintys savo brolius, mylintys vieni kitus, surišti tarpusavyje tiesa, vienas kitą pralenkiantys Viešpaties švelnumu, nė vieno neniekinantys.

2. Kai turite galimybę padaryti gera – nedelskite, nes „išmalda išvaduoja iš mirties“. Būkite tarpusavyje klusnūs; nepriekaištingai gyvenkite tarp pagonių, kad dėl gerų darbų ir patys susilauktumėte pagarbos, ir Viešpačiui dėl jūsų nebūtų piktžodžiaujama. 3. Vargas tam, dėl kurio piktžodžiaujama Viešpaties vardui. Visus mokykite saikingumo, kurio patys laikotės.

[1] Ignotas – Ignotas Antiochietis. Iš Filipų jis išplaukė į Romą. Tikriausiai čia prie Ignoto buvo prijungti ir kiti du krikščionys.

Presbiterio Valento nusižengimas

11. 1. Esu labai nuliūdęs dėl Valento, kuris kadaise buvo jūsų presbiteris, kad jis taip paniekino jam duotas pareigas[2]. Todėl raginu jus: sergėkitės godumo, būkite skaistūs ir tiesakalbiai. Venkite visokio blogio. 2. Kas neįstengia dėl šių dalykų susivaldyti, kaip gi mokys kitus? Kas nesutvardo savo godumo, susiterš ir stabmeldyste ir prilygs pagonims, nepažįstantiems Viešpaties sprendimo. Argi nežinome, *kad šventieji teis pasaulį*[3], kaip moko Paulius? 3. Aš nieko panašaus nepastebėjau tarp jūsų ir negirdėjau taip kalbant apie jus, tarp kurių darbavosi palaimintasis Paulius ir kuriuos jis paminėjo savo laiško pradžioje. Jis net giriasi jumis visose Bažnyčiose, kurios tik vienos pažino Dievą, o mes dar nebuvome jo pažinę. 4. Todėl, broliai, aš taip kremtuosi dėl jo ir jo žmonos – Viešpats tesuteikia jiems tikrą atgailą. Būkite atsargūs dėl šių dalykų; tokių žmonių dar nelaikykite priešais, bet juos, kaip nukentėjusius bei paklydusius narius, raginkite pasitaisyti, idant visų jūsų kūnas būtų išgelbėtas. Taip elgdamiesi, jūs ugdote patys save.

Tikrasis Rašto pažinimas

12. 1. Tikiu, kad jūs esate gerai susipažinę su Šventaisiais Raštais, ir jums nėra paslėptų dalykų. Man šito neduota. Nebent šis Raštų pasakymas: „Rūstaukite taip, kad nenusidėtumėte!“ Tegu saulė nenusileidžia ant jūsų rūstybės![4] Laimingas, kas tai atsimena; aš tikiu, jog taip yra jumyse. [...]

Melskitės už visus

3. Melskitės už visus šventuosius. Melskitės taip pat už karalius, valdžias, už kunigaikščius, taip pat už tuos, kurie jus persekioja ir jūsų nekenčia, už kryžiaus priešininkus, idant jūsų vaisius būtų matomas visiems ir kad būtumėte jame tobuli. [...]

[2] Valentas niekur kitur neminimas. Atrodo, jo nusižengimas – godumas.

[3] *1 Kor* 6, 2.

[4] *Ef* 4, 26.

PAPIJAS HIERAPOLIETIS

Apie Papiją, Hierapolio, Mažosios Azijos miesto, vyskupą, žinome nedaug. Euzebijus mano rašius jį tuo pat metu, kaip ir Ignotas Antiochietis (110 m. – *Chron.,* II, anni Abrahae 2114). Antra vertus, jei tiksli yra Pilypo Sideto citata, Papijas savo knygą baigė Hadriano laikais (117–138 m.). Anot Ireniejaus, Papijas buvęs Jono mokinys, Polikarpo bičiulis ir *archaios anēr* – senovės žmogus (*Haer.,* V, 33. 4). Tad Papijas yra trečiosios kartos krikščionis. Jo penkių knygų veikalas (taip suskirstytas galbūt sekant *Penkiaknyge* ar *Psalmynu*) vadinosi *Viešpaties posakių aiškinimas.* Iš jo išliko tik negausios citatos, daugiausia Ireniejaus ir Euzebijaus raštuose. Žinių savo raštui jis sėmėsi iš Mažosios Azijos „presbiterių", t. y. „senolių", kurie, matyt, bus buvę Jėzus mokiniai. Jų mokymas ne kartą minimas ir Ireniejaus. Konkretus Papijo veikalo planas ar pobūdis bei jo teologinės pažiūros nėra aiškios; Euzebijas jį vadina menko proto žmogumi dėl chiliastinių įstikinimų – Papijas tikėjęs materialiu pavidalu ateisiančia tūkstantmete Dievo karalyste (*Hist.,* III, 39, 13). Sunku net pasakyti, ar veikalas turėjo poleminių bruožų.

Papijo veikalas pateikia svarbių žinių ne tik apie evangelijų kilmę, bet ir apie II a. pr. krikščionių vertybes ir pažiūras. Antra vertus, jis mena daug mįslių. Vienas mįslingiausių klausimų – presbiterio Jono tapatybė. Nuo atsakymo į jį priklauso ir atsakymas apie Evangelijos pagal Joną autorystę. Daug klausimų kelia ir žinutės apie kitas evangelijas. Kokia iš tikro buvo Mato evangelija? Ar Papijas tikrai minėjo Jono evangeliją? Jei taip, kodėl apie tai tyli Euzebijus? Ar Papijo pažiūros tikrai buvo chiliastinės, ar tai tik vėlesnių autorių nesuprastos parabolės?

Mūsų rinkinyje skelbiami keli svarbesni Papijo veikalo fragmentai, atsisakant anekdotiškų pasakojimų (pvz., apie Judo žūtį).

Gyvi žodžiai svarbiau negu knygos

„Visa, ką gerai išmokau iš presbiterių[1] ir ką gerai įsiminiau, aš nedvejodamas įterpsiu į aiškinimus, nes esu tikras dėl tų dalykų tiesos. Aš nemėgstu, kaip daugelis, daug kalbančių, bet ieškojau tokių, kurie mokė tiesos ir neklausiau tokių, kurie minėjo kitų priesakus, bet tik tokių, kurie pateikdavo mūsų Viešpaties tikėjimui perduotus ir iš pačios Tiesos kilusius įsakymus. Kai tik atvykdavo kas nors bendravęs su presbiteriais, klausinėdavau jo apie presbiterių žodžius: ką kalbėjo Andriejus, ką Petras ar Pilypas, ar Tomas, ar Jokūbas, ką – Jonas ar Matas, ar kitas iš Viešpaties mokinių[2], taip pat, ką sako[3] Aristionas[4] ir presbiteris Jonas[5] – Viešpaties mokiniai. Man atrodė, kad iš knygų negausiu tiek naudos, kiek iš gyvųjų žodžių.“ [Euzebijus, *HE*, 3, 39, 3–4]

[1] „Presbiterių“ („senolių“) vardas čia, regis, vartojamas ne bažnytinių pareigų prasme („vyresnieji“), bet kaip autoritetingų, pirmai krikščionių kartai priklausančių ar su ja tiesiogiai susijusių mokytojų titulas. Panašiai šį žodį vartoja ir Ireniejus, Klemensas Aleksandrietis bei Ipolitas.

[2] „Viešpaties mokiniai“ (Jono evangelijai, nevartojančiai „apaštalo“ įvardijimo, įprasta sąvoka) čia minimi ne ta tvarka, kokia priimta sinoptinėse evangelijose; Papijo seka panaši į *Jn* 1, 40–44. Muratorio fragmente sakoma, kad Andriejus paskatino Joną surašyti evangeliją.

[3] Papijui rašant savo knygą visi presbiteriai jau buvo mirę. Laiko pokytis nuo būtojo „kalbėjo“ į esamąjį „sako“, matyt, reiškia, kad Aristionas ir Jonas mirę vėliau – Euzebijus teigia, kad Papijas presbiterį Joną ir Aristioną pažinojo asmeniškai.

[4] Gal tą patį Aristioną vėlesnė tradicija mini kaip pirmą Smirnos vyskupą, o viena scholija jam priskiria Evangelijos pagal Morkų užbaigos autorystę.

[5] Ar „presbiteris“ Jonas yra tas pat asmuo kaip ir Jonas, minimas po Jokūbo (abu turbūt Zebediejaus sūnūs)? Tai itin keblus klausimas. Kai kurie tyrinėtojai, kaip ir Euzebijus, mato du Jonus – vieną Zebediejaus sūnų, kitą – Evangelijos autorių.

Evangelijos pagal Morkų kilmė

„Štai ką pasakė presbiteris: Morkus, kuris buvo Petro vertėjas[6], surašė tiksliai viską, ką buvo išsaugojęs atmintyje, bet nesilaikydamas eilės, kuria ėjo Viešpaties žodžiai ir darbai[7]. Mat jis pats nebuvo girdėjęs Viešpaties ir nepriklausė jo mokinių būriui; jis tik vėliau, kaip sakiau, tapo Petro palydovu. O Petras mokydavo pagal reikalą, nesirūpindamas sudėti Viešpaties žodžius tam tikra tvarka. Tad Morkus nepadarė klaidos, rašydamas, kas buvo išlikę atmintyje. Jis vienu tesirūpino – nepraleisti nieko, ką buvo girdėjęs, ir neparašyti netiesos." Štai ką Papijas pasakoja apie Morkų.

Evangelijos pagal Matą kilmė

Apie Matą jis taip byloja: „Matas surašė Viešpaties žodžius žydų kalba ir kiekvienas juos vertė kaip sugebėjo". [Euzebijus, *HE*, 3, 39, 15–16]

Evangelijos pagal Joną kilmė

Jono evangelija bažnyčioms paskelbta ir duota Jono, dar tuomet gyvavusio[8], kaip perdavė Papijas, vadinamas Hierapoliečiu, mylimas Jono mokinys penkiose egzegetinėse knygose[9] [...]. [*Prol. in Joh.*]

[6] „Vertėjas" – gr. žodis gali būti suprastas plačiau: Morkus nebūtinai vertė Petro pamokslus iš vienos kalbos į kitą, bet gal plačiau paaiškindavo jo mokymą arba persakydavo tiems, kas Petro negalėjo tuo metu klausytis.

[7] Daug diskutuojama, ką Papijas turi galvoje. Kai kas mano, kad nuosekliu pasakojimu čia laikoma Evangelija pagal Matą. Lukas evangelijos pradžioje sakosi surašęs sutvarkytą pasakojimą (*Lk* 1, 3).

[8] Norima pasakyti, kad Jonas gyveno iki Papijo laikų. Žinutė imta iš IV a. (?) anoniminio prologo Evangelijai pagal Joną. Prologo autorius savo ruožtu priduria legendinę žinią, jog Evangelija Jono buvusi padiktuota būtent Papijui.

[9] Originalo *in exotericis* greičiausiai taisytina į *exegeticis.*

Apie Kristaus stebuklus

[...] Papijas sakosi iš Pilypo dukterų[10] perėmęs pasakojimą, kad Barsabas, kitaip Justas[11], netikinčiųjų mėginamas, išgėrė Kristaus vardan gyvačių nuodų ir buvo išsaugotas nepažeistas[12].

Pasakoja jis ir apie kitus stebuklus, ypač apie prikeltą iš mirusiųjų Manaimo[13] motiną; kai kuriuos Kristaus iš mirusiųjų prikeltus gyvenus iki Hadriano laikų[14]. [Pilypas Sidietis]

Perteklius atnaujintame pasaulyje

Panašiai atmena presbiteriai, kurie matė Viešpaties mokinį Joną, ir jie sakė girdėję iš jo, kaip apie anuos laikus mokė Viešpats, sakydamas: „Ateis dienos, kai išaugs vynuogienojas su dešimčia tūkstančių šakų, ir kiekvienoje šakoje – dešimt tūkstančių atžalų, ir kiekvienoje atžaloje – dešimt tūkstančių ūglių, ir ant kiekvieno ūglio – dešimt tūkstančių kekių, ir kiekvienoje kekėje – dešimt tūkstančių uogų, ir kiekviena išspausta uoga duos dvidešimt penkias statinaites vyno. Ir kai kas nors iš šventųjų paims kurią nors

[10] Evangelijos skelbėjo, vieno iš septynių diakonų, Pilypo „keturios netekėjusios dukterys, kurios buvo pranašės“ minimos Cezarėjoje (*Apd* 21, 8–9). Efezo vyskupas Polikratas apie 190 m. pranašių dukterų tėvą laiko apaštalu Pilypu ir sako jį esant palaidotą su dviem dukterimis Hierapolyje, dar vienos jo dukters kapas – Efeze. Maždaug tuo pačiu metu Pilypo dukterų autoritetu Frigijoje remiasi montanistai (Euzeb., *HE*, III, 31; V, 17)

[11] Juozapas, vadinamas Barsabu, kitaip Justas – vienas iš Jėzaus mokinių, vienas iš dviejų kandidatų užimti Judo Iskarijoto vietą (*Apd* 1, 23). Šį pasakojimą mini ir Euzebijus (*HE* III, 12, 3).

[12] Plg. Jėzaus pažadą *Mk* 16, 18.

[13] Manaimas – matyt, tas pat kaip *Apd* 13, 1 Manaenas, augintas kartu su Erodu ir minimas tarp Antiochijos bažnyčios apaštalų ir mokytojų. Jo motina NT neminima.

[14] Euzebijus (*Hist. Eccl.*, IV, 3, 2) cituoja Kvadrato apologiją, adresuotą imp. Hadrijanui, kurioje labai panašiai kalbama apie Kristaus prikeltuosius ir iki Kvadrato laikų išgyvenusius mirusiuosius. Galimas daiktas, kad Papijas naudojosi šiuo veikalu arba tuo pačiu informacijos šaltiniu. Neatmestina ir galimybė, kad bizantinis V a. autorius žinią apie taip ilgai gyvenusius prikeltuosius pridūrė nuo savęs, ją paėmęs kad ir iš minėtosios apologijos.

kekę, kita kekė šauks: „Aš geresnė, skink mane, manimi Viešpatį garbink“. Panašiai ir kviečio grūdas duosiąs dešimt tūkstančių varpų, ir kiekviena varpa – dešimt tūkstančių grūdų, ir kiekvienas grūdas duosiąs penkis kart po du svaru balčiausių miltų, ir kiti vaisiai, sėklos ir žolės pagal tą patį mastą, ir visi gyviai, mintantys šiuo iš žemės gaunamu maistu taps taikūs ir sutars tarpusavyje, ir paklus žmonėms visišku klusnumu“. Šitai raštu paliudija ir Papijas, Jono klausytojas, Polikarpo bičiulis, senų laikų žmogus, ketvirtojoje savo knygoje; iš viso jis parašė penkias knygas. Ir jis pridūrė, sakydamas: „Tikintiems tai įtikima“. Ir netikinčiam išdavikui Judui paklausus, kaipgi Viešpats įvykdinsiąs tokį vaisingumą, Viešpats atsakęs: „Išvys, kurie pasieks anuos laikus“. Kaip tik apie juos pranašaudamas Izaijas sakė: *Ir vilkas ganysis su avinėliu, ir lūšis gulės su ožiuku; veršis ir jauniklis liūtas, ir avis bus drauge, ir mažas vaikas juos varinės*[15]. [Ireniejus, *Adv. haer.*, V, 33, 3–4]

[15] *Iz* 11, 6 ir t.

PSEUDO-BARNABAS

Šis laiško forma parašytas traktatas rankraščiuose priskiriamas apaštalo Pauliaus bendradarbiui Barnabui. Kadaise šis tekstas buvo labai autoritetingas, galbūt dėl tariamosios apaštalo bendradarbio autorystės. Jo nuorašai išliko kaip priedas Šv. Rašto kodeksuose. Jį cituoja Klemensas Aleksandrietis ir Origenas. Mūsų laikų tyrimai parodė, kad Barnabas nelaikytinas laiško autoriumi – jo mintys ir rekonstruojama Bažnyčios situacija atitinka II a. pirmus dešimtmečius. Tad laiško autorystę tenka pripažinti anoniminiam Sirijos-Palestinos mokytojui. Sunku net pasakyti, ar jis buvo žydų, ar pagonių kilmės krikščionis. Tik spėliojama ir apie laiško adresatus.

Į akis krenta nuoseklus rašytojo antijudaizmas, tiesiog pranašaujantis artėjančią Markiono ereziją. Kaip paklydimas atmetami visi Senojo Testamento nuostatai: aukos, pasninkai, apipjaustymas, mitybos taisyklės. Mozės įstatymo, anot autoriaus, negalima suprasti „kūniškai" – jis turįs tik dvasinę prasmę, kurios nesupranta žydai. Todėl kita svarbi laiško tema – Šv. Rašto interpretacija. Jos negalima pavadinti alegorine – bibliniai pasakojimai nėra laikomi abstrakčių sąvokų ar jų kompleksų įkūnijimu. Jėzaus misija Senajame Testamente išpranašauta ar, tikriau, atspindėta „tipais" (*typos* – įspaudas). Ateitis, t. y. Kristaus darbai, jo auka, tarsi palieka reljefinį įspaudą praeityje, kaip antspaudas vaške. Galbūt šiandien Barnabo egzegezė atrodo savavališka ir net ekscentriška. Tačiau ji liudija, koks sudėtingas uždavinys laukė įtikėjusiųjų Kristų – vis labiau atsiribojant nuo judaizmo, Senąjį Testamentą išmokti skaityti krikščioniškai, rasti jo prasmę ir vietą Bažnyčios gyvenime. Laiškas baigiamas ankstyvajai katechezei įprastu moraliniu pamokymu: „dviejų kelių" (tamsos ir šviesos) išdėstymu, analogišku randamam *Didachėje,* todėl jo vertimo mūsų leidinyje atsisakyta.

BARNABO LAIŠKAS

Laiško tikslas – tobulas pažinimas

1. 1. Būkite pasveikinti ramybėje, sūnūs ir dukros, mus mylinčio Viešpaties vardu.

2. Jūs turite didelį ir gausų Dievo teisumą, dėl kurio ir dėl jūsų palaimintų bei šlovingų dvasių didybės be galo džiaugiuosi – šitaip įdiegtą gavote dėl dvasinės dovanos. 3a. Todėl labai džiaugiuosi, kartu vildamasis būti išgelbėtas, nes tikrai matau jumyse iš Viešpaties šaltinio gausos plačiai išsiliejusią Dvasią. 3b. Šitaip mane sukrėtė mano trokštamas jūsų pamatymas.

4. Esu įsitikinęs ir žinau, kad su jumis kalbėdamas daug ką supratau, nes teisingumo keliu su manim ėjo Viešpats, ir visokiais būdais esu priverstas mylėti jus labiau už savo sielą, nes didelė ištikimybė ir meilė gyvena jumyse dėl jo gyvenimo vilties. 5. Mąsčiau šitaip: jei ketinčiau jums atiduoti kokią nors dalelę iš to, ką paėmiau, tai būtų tarsi patarnaujantis atlygis tokioms [jūsų] dvasioms, pasistengiau trumpai jums parašyti, kad kartu su tikėjimu turėtumėte ir tobulą pažinimą.

6. Taigi yra trys Viešpaties įstatymai: gyvenimo viltis, mūsų tikėjimo pradžia ir pabaiga, teisingumas – teismo pradžia bei pabaiga ir meilė – džiaugsmo ir linksmybės darbų tiesoje liudytoja.

7a. Juk Valdovas per pranašus mums padarė žinoma tai, kas buvo ir kas yra, ir ateities pirmienų vaisių duoda paragauti. 7b. Tai, ką pasakė, vieną po kito matydami pildantis, privalome įvairiapusiškiau ir giliau artintis prie jo su baime. 8. O aš ne kaip mokytojas, bet kaip vienas iš jūsų truputį paaiškinsiu, kad tuo jus dabartyje nudžiuginčiau.

2. 1. Dienoms esant piktoms[1] ir veikiančiajam[2] turint galią, privalome būti sau atidūs, kad siektume Viešpaties valios. 2. Mūsų tikėjimo pagalbininkai yra baimė ir kantrybė, su mumis kartu kovoja ištvermė bei susilaikymas. 3. Jei šios [dorybės] išlieka tyros Viešpaties akivaizdoje, jomis kartu džiaugiasi išmintis, supratimas, pažinimas, žinojimas[3].

Tikrosios atnašos

4. Juk yra mums apreiškęs per visus pranašus, kad jam nereikia nei aukų, nei deginamųjų aukų, nei atnašų, taip sakydamas: 5. *Kam man jūsų aukų gausybė*? – sako Viešpats. – *Esu sotus deginamų avinų ir avinėlių taukų, ir kraujo jaučių bei ožių nenoriu, nei kad ateitumėte man pasirodyti. Kas gi reikalauja šito iš jūsų rankų? Nustokite trypti mano kiemą. Jei atnašautumėte miltus – tuštybė, smilkalai man yra bjaurastis. Jūsų jauno mėnulio ir šabų nepakenčiu*[4].

6. Taigi [Dievas] visa tai atmetė, kad mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus naujasis įstatymas, būdamas be būtinybės jungo, turėtų ne žmonių rankų [darbo] atnašą.

7. Ir vėl sako jiems: *Ar aš įsakiau iš Egipto išeinantiems jūsų tėvams aukoti man deginamąsias aukas ir atnašas*?[5] 8. *Bet štai ką įsakiau jiems: kiekvienas iš jūsų prieš artimą savo širdyje piktumo tegu nelaiko ir tenemyli melagingos priesaikos.*[6]

9. Nebūdami nesuvokiantys privalome suprasti mūsų Tėvo gerumo sumanymą: jis kalba mums norėdamas, jog ne taip klaidžiodami kaip anie [žydai] ieškotume, kaip prie jo prisiartinti.

10a. Mums jis šitaip sako: „*Auka Dievui – sudužusi širdis*[7], *saldus kvapas Viešpačiui – širdis, garbinanti jos Kūrėją*“. 10b. Tad

[1] Plg. *Ef* 5, 16.
[2] T. y. Šėtonui.
[3] Plg. *Sir* 1, 19; *Koh* 1, 7. LXX.
[4] *Iz* 1, 11–13.
[5] *Jer* 7, 22.
[6] *Zach* 8, 17.
[7] Plg. *Ps* 51, 19. Antrosios citatos dalies ŠR nėra, jos kilmė nėra aiški.

privalome būti atsargūs, broliai, dėl mūsų išgelbėjimo, kad piktasis pas mus apgaulingai įšliaužęs neišstumtų mūsų iš gyvenimo.

Tikrasis pasninkas

3. 1. Apie tai jiems ir vėl sako taip: *Dėl ko man pasninkaujate,* – sako Viešpats, – *kad šiandien girdėti jūsų šauksmo garsas? Ne tokį pasninką pasirinkau,* – sako Viešpats, – *ne kad žmogus žemintų savo sielą.* 2. *Net jei sulenktumėte savo kaklą kaip lanką ir ašutine bei pelenais apsisiaustumėte, nė tai nepavadintumėte [man] patinkančiu pasninku*[8].

3. O mums sako: Štai koks yra pasninkas, kurį aš pasirinkau – sako Viešpats. – *Atrišk kiekvieną neteisingumo raištį, atnarpliok prievartos darbų mazgus, pasiųsk sužeistuosius išteisintus ir kiekvieną neteisingą raštą suplėšyk. Atlaušk alkstančiam savo duonos ir jei pamatysi nuogą – aprenk, benamį įsivesk į namus ir, jei išvysi vargšą, nepaniekink jo, nepaniekink ir savo giminaičių.* 4. *Tuomet anksti patekės tavo šviesa ir greitai pakils tavo išgydymai, priešais tave žygiuos teisingumas ir Dievo šlovė tave apgaubs.*

5. *Tuomet šauksi, ir Dievas išklausys tave, dar tau tebekalbant [jis atsilieps] „štai esu čia“ – jeigu atsisakysi saitų, rankų tiesimo, nepasitenkinimo žodžio bei iš širdies duosi vargšui savo duonos ir pasigailėsi nusižeminusios sielos*[9]. 6. Taigi dėl to, broliai, kantrusis [Dievas] numatydamas, jog tauta nekaltybėje patikės Mylimuoju, kurį paruošė, iš anksto mums apreiškė, kad nesipriešintume tarsi prozelitai tam jų įstatymui.

Mylėkime, kas ateis

4. 1a. Todėl mums tai, kas yra šalia, smarkiai tyrinėjantiems, reikia išsiaiškinti, kas gali mus išgelbėti. 1b. Visiškai pabėkime nuo visų nedorybės darbų, kad kartais nedorybės darbai mūsų

[8] Plg. *Iz* 58, 4–5.

[9] Plg. *Iz* 58, 4–5, 6–10.

nepagautų, ir neapkęskime dabartinių laikų paklydimo, kad mylėtume tai, kas ateis. 2. Neduokime savo sielai atsipalaidavimo, kad jai nesuteiktume galimybės bėgti kartu su blogaisiais ir nuodėmingaisiais ir niekada nesupanašėtume su jais.

3a. „Artinasi paskutinis papiktinimas", apie kurį parašyta, kaip sako Enochas. „Juk dėl to Valdovas sutrumpino laikus ir dienas, kad paskubėtų jo Mylimasis ir priimtų palikimą"[10]. 4. O pranašas šitaip sako: *Dešimt karalysčių karaliaus žemėje ir pakils joms už nugaros menkas karalius, kuris pajungs tris vienam karaliui*[11]. 5a. Panašiai apie tą patį kalba Danielius: *Ir išvydau ketvirtą žvėrį – piktą ir galingą bei bjauresnį už visus jūros žvėris, kaip iš jo išaugo dešimt ragų ir iš jų mažas ragelis šalia ir kaip vienas pažemino tris didžiuosius ragus*[12]. 5b (6). Šitai turite suprasti.

Senoji Sandora nebegalioja

6. Dar ir štai ko jūsų prašau kaip vienas iš jūsų, atskirai ir visus kartu mylėdamas labiau už savo sielą, kreipti dėmesį į save ir nesupanašėti su kokiais nors didinančiais jūsų nuodėmes, sakančiais, kad mūsų sandora pasilieka su mumis. 7a. Išties mūsų. Tačiau anie[13] šitaip galiausiai ją pražudė, Mozei ją jau priėmus. 7b. Juk Raštas sako: *Ir buvo Mozė kalne pasninkaudamas keturiasdešimt dienų ir keturiasdešimt naktų bei paėmė sandorą iš Viešpaties – akmenines plokštes, prirašytas Viešpaties rankos pirštu.* 7c. Tačiau nusigręžę į stabus pražudė ją. 8a. Juk šitaip sako Viešpats: *Moze, Moze, nulipk greičiau, nes nusidėjo tavo tauta, kurią išvedei iš Egipto žemės*[14]. 8b. Ir suprato Mozė, ir išmetė abi plokštes

[10] Citatos iš apokaliptinės žydų ar krikščionių literatūros. Enocho knyga cituojama ir NT Judo laiške.

[11] Citata iš *Dan* 7, 7–8 ir 7, 19–24 įkvėptos apokaliptinės krikščionių literatūros. Veikiausiai kalbama apie Vespasianą, du jo sūnus ir siaubingą Nerono antrininką.

[12] Plg. *Dan* 7, 7–8.

[13] T. y. žydai.

[14] Abi citatos sulipdytos iš *Įst* 9, 12–14; *Iš* 32, 10; 31; 32.

iš savo rankų. 8c. Ir sudužo jų sandora, kad Jėzaus Mylimojo sandora būtų užantspauduota mūsų širdyse tikėjimo juo viltyje.

9a. Norėdamas daug parašyti ne kaip mokytojas, bet kaip tinka mylinčiam, [ir] nieko nepraleisti iš to, ką turime, pasistengiau rašyti – jūsų nuolankus tarnas.

Paskutinėms dienoms ruoškimės šiandien

9b. Todėl atsižvelkime į paskutines dienas: jokios naudos mums neduos visas mūsų gyvenimo ir tikėjimo laikas, jeigu dabar, piktu laiku ir pagundymams ateinant, nepasipriešinsime kaip dera Dievo sūnums[15]. 10a. Kad Juodasis neturėtų įėjimo, bėkime nuo bet kokios tuštybės, tobulai neapkęskime nedorybės kelio darbų. 10b. Nebūkite vieni, savyje užsidarę kaip jau išteisinti, bet į vieną vietą suėję kartu ieškokite, kas jums bendrai naudinga. 11a. Juk Raštas sako: *Vargas tiems, kurie sau išmintingi ir savo akyse gudrūs*[16]. Tapkime dvasiniais, pasidarykime tobula šventykla Dievui. 11c. Kiek nuo mūsų priklauso, apmąstykime Dievo baimę[17] ir varžykimės laikydamiesi jo įsakymų, kad džiaugtumėmės jo valia. 12. Viešpats nešališkai teisia pasaulį: kiekvienas gaus pagal tai, kaip elgėsi – jei buvo geras, jo teisingumas eis priešais jį, jei blogas – nedorybės atlygis priešais jį. 13. Žiūrėkime, kad niekada, besiilsėdami kaip pašauktieji, neužmigtumėme savo nuodėmėse ir piktasis vadas, paėmęs mums valdžią, nenustumtų mūsų iš Viešpaties karalystės. 14. Dar ir apie štai ką, mano broliai, pagalvokite: kai matote, kokių didelių ženklų ir stebuklų įvyko Izraelyje, bet šitaip jie buvo apleisti, neleiskite, kad jus rastų kaip parašyta: *daug pašauktų, maža išrinktų*[18].

5. 1. Juk dėl to Viešpats ir sutiko atiduoti kūną sugedimui, kad būtume pašventinti nuodėmių atleidimu, tai yra jo kraujo

[15] Plg. *Didachė,* 16, 2.
[16] Plg. *Iz* 5, 21.
[17] Plg. *Iz* 33, 18.
[18] *Mt* 22, 14. Tai viena iš dviejų pačių seniausių Evangelijos citatų.

apšlakstymu. 2. Nes parašyta apie jį, viena vertus, [taikant] Izraeliui, kita vertus – mums; sakoma šitaip: *Buvo sužeistas dėl mūsų nusikaltimų ir paniekintas dėl mūsų nuodėmių, jo žaizdomis esame pagydyti. Buvo vedamas kaip avis pjovimui ir kaip avinėlis nebylus jį kerpančiojo akivaizdoje*[19].

3. Todėl turime Viešpačiui labai dėkoti, kad ir praėjusius dalykus mums padarė žinomus, ir apie dabartinius mus pamokė, ir dėl būsimųjų nesame be supratimo. 4a. Juk sako raštas: *Ne neteisingai tiesiami tinklai paukščiams*[20], – [4b.] tuo norima pasakyti, jog teisingai pražūsta žmogus, kuris turėdamas tiesos kelio pažinimą, save į tamsos kelią nukreipia.

Pranašų nusakytas Viešpats atėjo kūne

5. Dar ir štai kas, mano broliai: jeigu Viešpats pakėlė kančią dėl mūsų sielos būdamas viso pasaulio Viešpats, kuriam pasaulio pradžioje Dievas tarė: *Padarykime žmogų pagal mūsų paveikslą ir panašumą*[21], kaipgi jis sutiko kentėti nuo žmonių rankos? Žinokite: [6a.] pranašai iš jo turėję malonę, apie jį pranašavo, [6 b.] o jis, kad sunaikintų mirtį ir apreikštų prisikėlimą iš mirusių, sutiko, kad reikia jam pasirodyti kūne, jog įvykdytų pažadą [7.] tėvams ir pats sau naują tautą ruošdamas dar žemėje parodytų, kad, pats įvykdęs prisikėlimą, teis.

8. Pagaliau, nors mokė Izraelį ir darė tokių stebuklų bei ženklų, [vis dėlto] jie[22] nebuvo [Viešpaties] skelbimo [įtikinti] ir nepamilo [jo] labiau už viską. 9. Bet kai jis pasirinko savo apaštalais ateityje savo Evangelijai skelbti nusidėjusius daugiau nei visomis nuodėmėmis, kad parodytų, jog neatėjo šaukti teisiųjų, bet nusidėjėlių[23], tuomet apreiškė save esant Dievo Sūnų. 10. Juk jeigu nebūtų atėjęs kūne, kaip išsigelbėtų žmonės, žiūrėdami į

[19] Plg. *Iz* 53, 5–7.
[20] Plg. *Pat* 1, 17. „Paukščiais“ *Pat* 1, 10–19 vadinami nusidėjėliai.
[21] *Pr* 1, 26.
[22] T. y. žydai.
[23] Plg. *Mt* 9, 13; *Lk* 5, 8; *1 Tim* 1, 15.

jį, jei į kada nors išnyksiančią saulę, jo rankų kūrinį, žvelgdami negali į jos spindulius tiesiai žiūrėti?

11. Išties Dievo Sūnus atėjo kūne tam, kad sutrauktų pilną iki mirties persekiojusių jo pranašus nuodėmių saiką. 12a. Dėl to kentėjo. 12b. Juk sako Dievas, kad jo kūno sužeidimas iš jų: *Kai smogs jų piemeniui, tuomet bandos avys pražus*[24]. 13a. Jis pats panorėjo šitaip kentėti, mat reikėjo, kad ant medžio kentėtų. 13b. Juk sako apie jį pranašaujantis: *Išgelbėk mano sielą nuo kardo ir prikalk mano kūną, nes nedorėlių susirinkimas pakilo prieš mane*[25]. 14. Ir vėl sako: *Štai esu atidavęs savo nugarą rykštėms ir skruostus mušimui, o savo veidą nustačiau kaip kietą uolą*[26].

6. 1a. Apie tai, kai jau bus įvykdęs įsakymą, ką sako? *Kas su manim varžysis? Teatsistoja prieš mane. Arba kas su manim bylinėsis? Teprisiartina prie Viešpaties tarno.* 1b (2). *Vargas jiems, nes jūs visi pasensite kaip drabužis, ir kandis jus suės*[27]. 2a. Ir vėl pranašas kalba, nes kaip kietas akmuo buvo padėtas sudužimui: *štai dedu į Siono pamatus brangų, rinktinį, kertinį, garbingą akmenį*[28]. 2b (3). Ką dar sako? *Ir tikintis jį gyvens amžinai*[29]. 3a. Taigi mūsų viltis akmenyje? Visai ne. [Tai reiškia, kad] Viešpats savo kūną padarė stiprų. 3b. Juk sako: *Ir padėjo mane lyg kietą uolą*[30]. 4a. Vėl sako pranašas: *Akmuo, kurį statytojai vertė į šalį, pasidarė kertiniu*[31]. 4b. Ir vėl sako: *Ši diena, kurią Viešpats padarė, yra didi ir nuostabi*[32].

5. Paprasčiau jums rašau, kad suprastumėte. Esu nuolankus jūsų meilės tarnas.

6a. Tai ką vėl sako pranašas? *Apjuosė mane nedorėlių susirinkimas, apsupo mane kaip bitės korį ir dėl mano drabužio metė burtą*[33]. 6b (7). Jam besirengiant apsireikšti ir kentėti kūne, kan-

[24] Plg. *Zach* 13, 7.
[25] Plg. *Ps* 22, 21; 119, 120; 22, 17.
[26] Plg. *Iz* 50, 6–7.
[27] Plg. *Iz* 50, 8–9.
[28] Plg. *Iz* 28, 16.
[29] Plg. *Iz* 28, 16 ir *Pr* 3, 22.
[30] Plg. *Iz* 50, 7.
[31] Plg. *Ps* 117, 22.
[32] Plg. *Ps* 117, 24.
[33] Plg. *Ps* 22, 17; 118, 12; 22, 19.

čia buvo apreikšta iš anksto. 7. Juk sako pranašas Izraeliui: *Vargas jų sielai, nes padarė sau blogą sprendimą sakydami: 'Suriškime teisųjį, nes jis mums yra neparankus'*[34].

8. Ką jiems kalba kitas pranašas, Mozė? *Štai tuomet*, – sako Viešpats Dievas, – *įeikite į gerą žemę, kurią Viešpats prisiekė Abraomui ir Izaokui, ir Jokūbui bei paveldėkite ją – žemę, tekančią pienu ir medumi*[35]. Ką gi sako žinojimas? Sužinokite: „Viltis", – sako „kūne jums apsireikšiančiame Jėzuje". Juk žmogus yra kenčianti žemė: iš žemės veido kilo Adomo nulipdymas. 9b (10). Kodėl gi sako: *Į gerą žemę, žemę, tekančią pienu ir medumi*? 10a. Palaimintas mūsų Viešpats, broliai, savo paslapčių išmintį ir supratimą įdėjęs į mus. 10b. Mat pranašas sako: *Kas supras Viešpaties palyginimą, jei ne išmintingas bei išmanantis ir mylintis savo Viešpatį?*[36]

Mes atnaujinti nuodėmių atleidimu

11. Taigi atnaujinęs mus[37] nuodėmių atleidimu, padarė mus kitos rūšies, turinčius sielą kaip vaiko, tarsi iš naujo mus sukūrė. 12a. Juk Raštas kalba apie mus, kai sako Sūnui: *Padarykime žmogų pagal mūsų paveikslą ir panašumą, ir tegu vadovauja žemės žvėrims ir dangaus paukščiams, ir jūros žuvims*[38]. 12b. Ir tarė Viešpats, matydamas gražų mūsų sukūrimą: *Aukite ir dauginkitės bei pripildykite žemę*[39]. 12c. Tai pasakyta Sūnui.

13a. Vėl tau parodysiu, kaip mums sako: naujausiais laikais jis padarė antrąją kūriniją. 13b. Viešpats sako: *Štai darau paskutinius kaip pirmus*[40]. 13c. Juk apie tai paskelbė pranašas: *Įeikite į žemę, tekančią pienu ir medumi, ir įsiviešpataukite joje.*

[34] *Iz* 3, 10. LXX.
[35] Plg. *Iš* 33, 1–3; *Įst* 1, 25; *Kun* 20, 24.
[36] Plg. *Pat* 1, 5–6.
[37] Kalbama apie krikštą.
[38] *Pr* 1, 26.
[39] *Pr* 1, 28.
[40] Ilgesnė šio posakio forma cituojama sirų kalba išlikusiame *Mokyme* (VI, 18, 15) ir Ipolito *Paaiškinimuose Danieliui*, 4, 37. Mokslininkai nesutaria dėl jų kilmės: ar tai Jėzaus *logion*, posakis? Gali būti ir kombinacija iš *Iz* 43, 18; 46, 10?

14a. Taigi žiūrėk, mes iš naujo esame sukurti, kaip vėl per kitą pranašą sako: *štai*, sako Viešpats, *išimsiu iš jų*, tai yra tų, kuriuos numatė Viešpaties Dvasia, *akmenines širdis ir įdėsiu kūnines*[41], [14b.] nes jis kūne ketino apsireikšti ir gyventi mumyse. 15. Mat šventa šventykla, mano broliai, Viešpačiui mūsų širdies buveinė. 16a. Ir vėl sako Viešpats: *Kaip pasirodysiu savo Viešpačiui Dievui ir būsiu pagerbtas?*[42] 16b. Sako: *Pagerbsiu tave savo brolių susirinkime ir giedosiu tau psalmes vidury šventųjų susirinkimo*[43]. 16c. Taigi mes esame tie, kuriuos įvedė į gerąją žemę.

17a. O kas gi „pienas“ ir „medus“? Tai, kad vaikelis pirmiausia medumi, o paskui pienu gyvas. 17b. Šitaip ir mes, iš tikėjimo pažado ir žodžio gyvi, gyvensime viešpataudami žemei. 18a. Juk pasakė anksčiau: *Ir tegu auga, ir dauginasi, ir viešpatauja žuvims*[44]. 18b. Bet kas dabar gali valdyti žvėris ar žuvis, ar dangaus paukščius? 18c. Mat turime suprasti, kad valdyti yra galia, kurią kas nors turėdamas viešpatauja. 19. Jeigu dabar šito nevyksta, jis vis dėlto mums pasakė, [taip bus] – kai ir patys būsime pasidarę tobuli Viešpaties sandoros paveldėtojai.

Jėzaus kančia paskelbta Senajame Testamente

7. 1. Taigi supraskite, džiaugsmo vaikai, jog viską gerasis Viešpats iš anksto apreiškė mums, kad žinotume, ką už viską dėkodami turime garbinti.

2. Jei tad Dievo Sūnus, būdamas Viešpats ir teisiantis gyvuosius bei mirusiuosius, kentėjo, kad iš jo žaizdos būtume gyvi, tikėkime, kad Dievo Sūnus galėjo kentėti tik dėl mūsų.

3a. Be to, nukryžiuotas gėrė actą ir tulžį[45]. Paklausykite, kaip tai atskleidė tautos kunigai, parašę įsakymą: *Kas nesilaikytų pasninko, bus mirtimi nubaustas*[46]. Įsakė Viešpats, nes ir pats dėl mūsų

[41] Plg. *Ez* 11, 19.
[42] Plg. *Ps* 41, 3. LXX.
[43] Plg. *Ps* 21, 23.
[44] Plg. *Pr* 1, 26, 28.
[45] *Mt* 27, 48.
[46] Plg. *Kun* 23, 29.

nuodėmių ketino paaukoti Dvasios indą, kad išsipildytų su Izaoku, padėtu ant aukuro, atsiradęs provaizdis. 4a. Kodėl gi sako per pranašą: *Ir tegu valgo ožį, kuris aukojamas per pasninką už visas nuodėmes*?[47] 4b. Atidžiai įsidėmėkite: *Ir tegu valgo vien visi kunigai vidurius, nenuplautus actu*[48]. 5a. Dėl ko? Kadangi mane, už savo naujos tautos nuodėmes paaukosiantį savo kūną, ruošiatės girdyti tulžimi su actu, valgykite sau vieni, kai tauta pasninkauja ir mušasi į krūtinę su ašutine ir pelenuose[49] – [5b.] kad parodytų, jog reikia jam dėl jų kentėti.

6a. Kaip gi įsakė? Atkreipkite dėmesį: *Paimkite du gražius bei panašius ožius ir paaukokite. Ir tegu paima kunigas vieną deginamajai aukai už nuodėmes*[50]. 6b (7). O ką padarys su kitu? *Prakeiktas*, – sako, – *tas kitas*[51]. 7. Atkreipkite dėmesį, kaip išryškėja Jėzaus provaizdis. 8a. *Ir apspjaudysite visi, ir perdursite, ir apsuksite raudoną vilną jam ant galvos, ir šitaip tebus išmestas į dykumą*[52]. 8b. O kai šitai bus padaryta, varantis ožį veda jį į dykumą ir nuima vilną, ir deda ją ant krūmo, vadinamo rache[53], kurio vaisius esame įpratę valgyti suradę laukuose. 8c. Tik rachės vaisiai yra saldūs.

9a. Kam gi tai? Atkreipkite dėmesį: *Vieną ant aukuro, o kitą – prakeikti*, ir kad tas prakeiktasis apvainikuotas. 9b. Nes pamatys jį tą dieną turint raudoną drabužį ant kūno ir paklaus: Ar ne šitas yra, kurį mes kartą nekęsdami, perdurdami ir spjaudydami nukryžiavome? Tikrai buvo tas, kuris tuomet sakėsi esąs Dievo Sūnus[54]. 10a. Kaipgi panašus į jį? Jie „panašūs“, „gražūs“, vie-

[47] Plg. *Iš* 29, 31; *Kun* 16, 27.

[48] Tokios citatos ŠR nėra. Ji sudėta iš *Kun* 16, 27 ir *Iš* 12, 8 ir t.

[49] Šie Viešpaties žodžiai nelaikomi autentiškais – perdėm susieti su kontekstu, kad būtų galima tikėtis nepriklausomos kilmės.

[50] Plg. *Kun* 16.

[51] Plg. *Kun* 16, 8 ir t.

[52] Plg. *Kun* 16, 21. Citatose apie atpirkimo ožį Barnabas (veikiau jo šaltinis) užfiksuoja daug ŠR tekste nesančių, bet iš žydų midrašų (komentarų) žinomų detalių.

[53] Erškėtis.

[54] Plg. *Išm* 5, 3–5.

nodi, kad kai pamatys jį ateinant, būtų priblokšti [kaip ir] ožio [atveju] panašumo. 10b. Toks tad kentėsiančio Jėzaus provaizdis.

11a. Kam gi vilna dedama tarp spyglių? Tai Jėzaus Bažnyčiai pateiktas provaizdis: jei kas nors norėtų nuimti tą raudoną vilną, jam tektų daug iškentėti, mat baisus yra tas erškėtis ir duria norintiems jį įveikti. 11b. *Šitaip*, – sako, – *norintys mane matyti ir turėti mano karalystę, turi patirdami sunkumus ir kentėdami pasiekti mane*[55].

8. 1. Kieno provaizdį manote esant, kai buvo įsakyta Izraeliui atnašauti telyčią vyrams, kurių nuodėmės sunkiausios – nudūrus ją sudeginti ir tuomet surinkti vaikams pelenus, ir supilti į indus bei apvynioti raudoną vilną apie medį su yzopu – pastebėk ir vėl kryžiaus bei raudonos vilnos provaizdį – ir šitaip šlakstyti kiekvieną iš tautos, kad būtų apvalyti nuo nuodėmių?

2a. Supraskite, kaip paprastai jums kalba. 2b. Telyčia yra Jėzus, aukojantieji vyrai – nusidėjėliai, kurie veda jį į skerdyklą. 2c. Ir tuomet jie daugiau nebėra vyrai, nebėra nusidėjėlių šlovės. 3. Šlakstantys berniukai – skelbiantys mums Gerąją Naujieną: nuodėmių atleidimą ir širdies pašventinimą; jiems duota galia skelbti Evangeliją, jų dvylika giminių paliudijimui (nes dvylika yra Izraelio giminių). 4. O kodėl trys šlakstantys berniukai? Abraomo, Izaoko, Jokūbo paliudijimui, nes jie didūs pas Dievą.

5. O vilna ant medžio todėl, kad ir Jėzaus karalystė ant medžio[56], ir kad besiviliantys juo gyvens amžinai[57]. 6a. Dėl ko gi yzopas kartu su vilna? Todėl, kad jo karalystėje dienos, per kurias būsime išgelbėti, bus blogos ir nešvarios. Nes ir kenčiantį kūnu nuo purvo apvalo yzopas. 6b. Mat ir ligotą kūną gydo yzopo išspaudos.

7. Ir todėl šitai mums aišku, o jiems tamsu, nes nesiklausė Viešpaties balso.

[55] Plg. *Apd* 14, 22.

[56] Plg. *Ps* 95, 10.

Tikrasis apipjaustymas

9. 1a. Dar kalba apie ausis, kaip apipjaustė mūsų klausą ir širdis. 1b. Viešpats sako per pranašą: *Ausų klausa išgirdo mane ir pakluso*[58]. 1c. Ir vėl sako: *Girdėte išgirdo esantys toli ir suprato, ką padariau.*[59] *Ir apsipjaustykite,* – sako Viešpats, – *savo klausą*[60]. 2. Ir vėl sako: *Klausyk, Izraeli, nes tai kalba Viešpats tavo Dievas*[61]: *Kas yra norintis gyventi amžinai?*[62] *Tegu ausimis klauso mano tarno balso*[63]. 3a. Ir vėl sako: *Klausyk, dangau, ir atkreipk ausį, žeme, nes Viešpats kalbėjo*[64] (tai paliudijimui). 3b. Ir vėl sako: *Klausykite Viešpaties žodžio, šitos tautos valdovai*"[65]. 3c. Ir vėl sako: *Klausykite, vaikai, balso, šaukiančio tyruose*[66]. 3d. Todėl apipjaustė mūsų klausą, kad išgirdę žodį tikėtumėme.

4a. Bet ir apipjaustymas, kuriuo pasitikėjo [žydai], atšauktas. 4b. Juk [Viešpats] sakė, kad apipjaustymas ne kūniškas, tačiau jie nusižengė, nes piktasis angelas juos pamokė. 5a. Sako jiems: *Tai sako Viešpats, jūsų Dievas* (čia randu įsakymą): *nesėkite tarp erškėčių, bet apsipjaustykite savo Viešpačiui*[67]. 5b. Ir ką sako? *Ir apsipjaustykite nedorybę nuo savo širdies*[68]. 5c. Ir vėl sako: *Štai, sako Viešpats, visos tautos neapipjaustytu apyvarpiu, o šita tauta neapipjaustyta širdimi*[69].

6. Bet pasakysi: „Juk tauta buvo apipjaustyta dėl [sandoros] antspaudo". Bet ir kiekvienas siras bei arabas ir visi stabų žyniai. Argi ir anie yra sandoroje? Net ir egiptiečiai apipjaustyti[70].

7. Tad sužinokite, meilės vaikai, gausiai apie viską: ko Abraomas, pirmasis atlikęs apipjaustymą, apsipjaustė Dvasios

[57] Plg. *Pr* 3, 22.
[58] Plg. *Ps* 17, 45.
[59] Plg. *Iz* 33, 13.
[60] Plg. *Jer* 4, 4; rankraštinė tradicija nepasirenka: „klausą" arba „širdį". *Įst* 10, 16.
[61] Plg. *Jer* 7, 2–3 ir *Įst* 6, 4.
[62] Plg. *Ps* 34, 13.
[63] Plg. *Iz* 50, 10.
[64] Plg. *Iz* 1, 2.
[65] Plg. *Iz* 28, 14.
[66] Plg. *Iz* 40, 3.
[67] Plg. *Jer* 4, 3–4.
[68] Plg. *Įst* 10, 16.
[69] Plg. *Jer* 9, 24–25.
[70] *Jer* 9, 25.

[rūpesčiu] regėdamas Jėzų, priimdamas trijų raidžių mokymą. 8a. Juk sako: *Ir apipjaustė Abraomas iš savo namų aštuoniolika ir tris šimtus vyrų*[71]. 8b. Koks gi žinojimas jam čia duotas? Supraskite, kad pirmiausia *aštuoniolika*, o padaręs pauzę sako „tris šimtus". Aštuoniolika: I (dešimt), H (aštuoni)[72] reiškia IH – Jėzų. Kadangi kryžius raidėje T[73] turėjo suteikti malonių, sako ir *trys šimtai.* 8c. Aišku, kad dviem raidėmis reiškė Jėzų ir viena – kryžių.

9. Įdiegtą savo mokymo dovaną įdėjęs į mus tai žino. Niekas neišgirdo iš manęs moksliškesnio aiškinimo, bet žinau, kad jūs esate verti.

Mozė kalbėjo dvasiškai

10. 1. Mozė, sakydamas: *Nevalgysite kiaulės, nei erelio, nei vanago, nei varno, nei jokio jūros gyvūno, kuris neturi žvynų*[74], suvokė tris pamokymus. 2a. Pagaliau pasakė jiems Pakartotame įstatyme: *Ir nustatysiu šitai tautai savo įstatymus*[75]. 2b. Taigi ne Dievo įsakymas nevalgyti, bet čia veikiau Mozė kalbėjo dvasiškai.

3a. Kiaulė pasakė štai dėl ko: [3b] nebendrausi, – sakė, – su tokiais žmonėmis, kurie panašūs į kiaules – tai yra kai pertekę pamiršta Viešpatį, o kai ko nors trūksta – netrunka priminti Viešpatį. 3c. Kaip ir kiaulė: kai ėda, šeimininko nepažįsta, kai alksta – šaukia, o gavusi ir vėl tyli. 4a. *Nevalgysi*, – sakė – *erelio, nei vanago, nei peslio, nei varno.* Jokiu būdu nebendrausi ir nepasidarysi panašus į tokius žmones, kurie nežino, kaip triūsu ir prakaitu pasirūpinti maisto, bet plėšia [paskendę] savo begėdystėje, kas svetima, ir žvalgosi, tarsi vaikščiotų nekalti, ir žiūri, ką apiplėšti iš godumo. 4c. Kaip ir tie paukščiai vieninteliai [tarp sparnuočių] nesirūpina maistu, bet tupėdami be užsiėmimo

[71] *Pr* 17, 23–27 ir *Pr* 14, 14.
[72] Tokios šių graikiškų raidžių skaitmeninės reikšmės.
[73] Kryžius galėjo būti šios raidės formos.
[74] Plg. *Kun* 11, 7–10. 13–15; *Įst* 14, 8. 10. 12.
[75] Plg. *Įst* 4, 1. 5.

ieško, kaip sulesus kitus kūnus, tikras maras savo žiaurybėmis. 5a. *Ir nevalgysi,* – sako, – *devynakės, nei aštuonkojo, nei sepijos*[76]. 5b. Jokiu būdu, – sako, – bendraudamas nepasidarysi panašus į tokius žmones, kurie yra visiškai nedievoti ir jau nuteisti mirčiai. 5c. Kaip ir šitos žuvelės vienos prakeiktos gelmėje plauko, neišneria ten, kur kitos, bet gyvena dumble žemai gelmėje.

6a. Bet ir *kiškio nevalgysi*[77]. 6b. Kodėl gi? Nepasidarysi, sako, berniukų tvirkintojas, nei panašus į tokius, [6c.] nes kiškiui kasmet padaugėja užpakalio skylių skaičius – kiek metų gyvena, tiek jų ir turi[78]. 7a. Ir dar *nevalgysi hienos*[79]. 7b. Jokiu būdu, – sako, – nepasidarysi nei ištvirkėlis, nei vyrmylys, nei panašus į tokius. 7c. Kodėl? Nes tas gyvūnas kasmet keičia lytį ir kartais patinu, kartais patele pasidaro. 8a. Bet ir *žebenkšties*[80] nekentė. 8b. Gerai. Nepasidarysi, – sako, – toks ar panašus į tokius, kuriuos girdim iš netyrumo nusižengimą darant burna, nei bendrausi su netyraisiais, burnoje darančiais nusižengimą. 8c. Mat tas gyvūnas pastoja per gerklę[81].

9. Šitaip gavęs tris pamokymus apie valgius Mozė kalbėjo dvasiškai, o [žydai] dėl kūno geidulių suprato taip, tarsi būtų apie [medžiaginį] valgį.

10a. Šį trilypį pamokymą gavo ir Dovydas, ir jis panašiai sako: *Palaimintas vyras, kuris neina į bedievių susibūrimą* – kaip ir žuvys, suplaukiančios tamsoje į gelmę – 10b. *ir nestoja į nusidėjėlių kelią* – kaip vaizduojantys, jog bijo Viešpaties, nusideda

[76] Šios žuvų rūšys ST neminimos.

[77] Plg. *Kun* 11, 6; *Įst* 14, 7.

[78] Taip manė Antikos gamtininkai, pvz. žr. Plinius, *De re rustica III,* 12, 4; Plinius *Historia naturalis* VIII, 218.

[79] Hiena LXX neminima. Nuomonė, kad hiena keičia lytį, plačiai žinoma Antikos rašytojams (Ovidijus, Artemidoras, Elijanas pritaria, Aristotelis, Diodoras ir Plinijus – ne).

[80] *Kun* 11, 29.

[81] Ši nuomonė taip pat priklauso zoologinėms Antikos žmonių žinioms. Plg. Ovidijus, *Metamorfozės,* IX, 322 sq. Plutarchas, *De Izide et Osiri* 74, 381. Aristotelis tokią nuomonę priskiria Anaksagorui, ją mini ir Elijanas.

kaip kiaulė – [10c.] *ir nesėdi kenkėjų krėsle*[82] – kaip paukščiai, laukiantys grobio. 10d. Štai aiškų aiškiausiai supraskite, kas pasakyta apie mėsą.

11a. Bet Mozė pasakė: *Valgysite kiekvieną skeltanagį ir atrajojantį*[83]. 11b. Ką sako? Kad [toks gyvulys] imdamas maistą pažįsta jį maitinantį ir būdamas juo patenkintas atrodo besidžiaugiąs. 11c. Gražiai kalbėjo atsižvelgdamas į įsakymą. Ką gi sakė? Bendraukite su bijančiaisiais Viešpaties, su širdyje atrajojančiais priimtus žodžio įsakus, su mokančiais Viešpaties įsakymus ir jų besilaikančiais, su žinančiais, kad apmąstymas yra džiaugsmo darbas, ir atrajojančiais Viešpaties žodį. 11d. Kodėl gi *skeltanagį*? Nes teisusis ir šitame pasaulyje vaikšto, ir šventojo amžiaus laukia. 11e. Žiūrėkite, kaip gražiai Mozė išleido įstatymą.

12a. Bet kaipgi jiems šitai žinoti ar suprasti? Mes, teisingai suprasdami įsakymus, kalbame taip, kaip norėjo Viešpats. 12b. Todėl ir apipjaustė mūsų klausą ir širdis, kad tai suvoktume.

Krikštas ir kryžius apreikšti iš anksto

11. 1. Patyrinėkime, ar ketino Viešpats iš anksto apreikšti vandenį ir kryžių. 2. Apie vandenį parašyta Izraeliui, kad jie nepriims krikšto, nešančio nuodėmių atleidimą, bet susikurs jį patys. 3a (2). Mat sako pranašas: *Būk sukrėstas, dangau, ir dėl šito tegu labiau sudreba žemė, kad dvi blogybes padarė šita tauta: mane, gyvąjį vandens šaltinį, paliko, o patys išsikasė mirties duobę.* 3b. *Negi mano šventasis kalnas Sinajus yra bergždžia uola? Būsite išsklaidyti kaip iš lizdo išbaidyti paukščiukai*[84]. 4. Ir vėl sako pranašas: *Aš eisiu priešais tave ir kalnus sulyginsiu, ir vario vartus sugriausiu, ir geležines velkes sutrupinsiu, ir duosiu tau nežinomus slaptus, neregėtus lobius, kad žinotum, jog aš esu Viešpats Dievas.* 5. *Ir*

[82] Plg. *Ps* 1, 1.
[83] *Kun* 11, 3; *Įst* 14, 6.
[84] Plg. *Jer* 2, 12–13; *Iz* 16, 1–2.

gyvensi aukštoje oloje ant tvirtos uolos, ir vandens tau nepritrūks: matysite karalių su šlove, ir jūsų siela apmąstys Viešpaties baimę[85].

6a. Ir vėl per kitą pranašą sako [Viešpats]: *Ir bus šitai darantis kaip medis, pasodintas prie vandens versmių, kuris savo vaisių duos savu metu, ir jo lapai nenukris, ir viskas, ką bedarytų, seksis.* 6b (7). *Ne taip bedieviai, ne taip, bet kaip pelai, kuriuos vėjas sklaido nuo žemės veido.* 6c. *Todėl neišstovės bedieviai teisme ar nusidėjėliai teisiųjų pasitarime, nes Viešpats žino teisiųjų kelią, o bedievių kelias pražus*[86]. 7 (8). Pastebėkite, kaip tuo pačiu nusako vandenį ir kryžių [8a], nes štai ką sako: *palaiminti*, kurie sudėję viltis į kryžių žengė į vandenį, nes atlygį, – sako, – *savo metu* atiduosiu. 8b. O dabar, – sako, – *lapai nenukris.* 8c. Šituo pasako, kad kiekvienas tikėjimo ir meilės žodis, kuris išeis iš jūsų burnos, bus daugelio atsivertimui ir vilčiai.

9a. Ir vėl kitas pranašas sako: *Ir bus Jokūbo žemė išaukštinta virš visos žemės*[87]. 9b. Šituo sako, kad šlovina savo Dvasios indą[88]. 10a. Toliau ką sako? *Ir buvo upė, tekanti iš dešinės, ir iš jos augo gražūs medžiai, ir kas nuo jų valgys, gyvens amžinai*[89]. 10b (11). Tuo pasako, kad mes įlipame į vandenį pilni nuodėmių ir purvo, o išlipame nešdami vaisių širdyje – baimę ir viltį Jėzumi turėdami dvasioje. 11a. *Ir kas valgys nuo jų, gyvens amžinai.* 11b. Tai reiškia: kas, – sako, – išgirs tai kalbant ir patikės – gyvens amžinai.

12. 1a. Panašiai apie kryžių kalba ir per kitą pranašą, sakantį: *Kada tai bus įvykdyta? Sako Viešpats: Kai medis bus palenktas bei atsities ir kai iš medžio kraujas tekės*[90]. 1b. Vėl turi būti pasakyta apie kryžių ir būsimą nukryžiuotąjį.

[85] Plg. *Iz* 45, 2–3; 33, 16–18.

[86] Plg. *Ps* 1, 3–6.

[87] Citatos šaltinis nežinomas.

[88] T. y. įsikūnijusį Kristų arba veikiau bet kurį pakrikštytą žmogų.

[89] Dar viena neidentifikuojama citata. Plg. *Ez* 47, 1–2 ir *Pr* 3, 22.

[90] Nenustatomos kilmės citata, taip pat randama ir kitų ankstyvųjų krikščionių autorių raštuose.

2a. Ir vėl kalba Mozei, Izraeliui kariaujant su kitataučiais, kad primintų kariaujantiems, jog dėl savo nuodėmių jie buvo atiduoti mirčiai: 2b. Dvasia kalbėjo Mozės širdžiai, kad jis padarytų kryžiaus ir kentėsiančiojo provaizdį ir jei, – sako, – jie nedės į jį vilties, kariaus amžinai. 2c. Taigi Mozė sudėjo ginklus vieną ant kito mūšio viduryje bei atsistojęs aukščiau už kitus ištiesė rankas, ir šitaip Izraelis vėl nugalėjo. Paskui, kai nuleido, vėl pralaimėjo. 3. Kodėl? Kad žinotų, jog negali būti išgelbėti, jei nedės į jį vilties[91].

4. Ir vėl per kitą pranašą sako: *Visą dieną tiesiau savo rankas į netikinčią ir prieštaraujančią mano teisingam keliui tautą*[92].

5a. Štai Izraeliui krintant Mozė yra Jėzaus provaizdis, kad reiksią jam kentėti ir kad jis teiksiąs gyvenimą, tas, kurį laikė žuvusiu ant [kryžiaus] ženklo. 5b. Mat padarė Viešpats visų rūšių gyvates, kad jiems kirstų, ir tie mirė – nes Ieva nusižengė per gyvatę, – kad juos įtikintų, jog dėl nusižengimo bus atiduoti mirties puolimui. 6a. Pagaliau pats Mozė, nors buvo įsakęs: *Nebus jums nei lietų, nei raižytų dievų atvaizdų*[93], – pats vieną padarė, kad parodytų Jėzaus provaizdį. 6b. Mat padaro Mozė varinę gyvatę, iškelia garbingai ir šaukte sušaukia tautą. 7a. Susirinkę jie prašė Mozės, kad užtardamas melstų jų išgydymo, [7b.] o Mozė pasakė jiems: *Jei,* – tarė, – *kas nors jums įkirstų, teateina prie ant medžio kabančios gyvatės ir tegu viliasi tikėdamas, kad jis, būdamas negyvas, gali teikti gyvybę, ir iššyk bus išgelbėtas*[94], – ir jie šitaip darė. 7c. Ir šiuose dalykuose vėl matai Jėzaus šlovę, nes visa jame ir jam[95].

8. Ką gi vėl sako Mozė Jėzui[96], Navės sūnui, duodamas jam, pranašui, šį vardą, kad tik visa tauta išgirstų, jog Tėvas viską apreiškia apie Sūnų Jėzų? 9a. Taigi Mozė sako Jėzui, Navės sūnui,

[91] Plg. *Iš* 17, 8–14.
[92] *Iz* 65, 2.
[93] *Kun* 26, 1; *Įst* 27, 15.
[94] Plg. *Sk* 21, 8; *Jn* 3, 14–15.
[95] Plg. *Rom* 11, 36; *Kol* 1, 16.
[96] Sugraikinta Jozuės vardo forma.

davęs jam šį vardą, kai išsiuntė jį išžvalgyti žemės: *Paimk į savo rankas knygą ir rašyk, ką kalba Viešpats: paskutinėmis dienomis Dievo sūnus pakirs iš šaknų visus Amaleko namus*[97].

Jėzus – Dovydo Viešpats

9b (10). Žiūrėk, tai vėl Jėzus, ne žmogaus sūnus, bet Sūnus Dievo, provaizdžiu kūne pasirodęs.

10. Be to, žinodamas, kad bus sakoma, jog Kristus yra Dovydo sūnus ir bijodamas nusidėjėlių paklydimo, pats Dovydas pranašavo: *Pasakė Viešpats mano Viešpačiui: „Sėsi mano dešinėje, kol padėsiu tavo priešus kaip suolelį tau po kojomis“*[98]. 11a. Ir vėl šitaip sako Izaijas: *Tarė Viešpats Kristui, mano Viešpačiui: kieno dešinę paėmiau, tam paklus visos tautos, aš karalių galią palaušiu*[99]. 11b. Žiūrėk, kaip Dovydas vadina jį Viešpačiu, o sūnumi nevadina.

Ar sandora sudaryta su mumis, ar su žydais?

13. 1. Pažiūrėkime, ar ši tauta yra paveldėtoja, ar ankstesnioji, ir ar sandora su mumis, ar su anais sudaryta?

2a. Taigi paklausykite, ką sako Raštas apie tautą: Izaokas meldėsi už savo žmoną Rebeką, nes buvo nevaisinga – ir pastojo. 2b. Ir tuomet nuėjo Rebeka pasiteirauti Viešpaties, ir pasakė jai Viešpats: *Dvi tautos tavo pilve ir dvi giminės tavo įsčiose, ir įveiks tauta tautą ir vyresnioji vergaus jaunesniajai*[100]. Turite suprasti, kas toks Izaokas ir kas Rebeka, ir apie ką pasakė, kad ši tauta vyresnė negu ana.

4. Ir kitoje pranašystėje Jokūbas aiškiau kalba savo sūnui Juozapui sakydamas: *Štai, neatėmė Viešpats iš manęs tavo veido, atvesk pas mane savo sūnus, kad palaiminčiau juos*[101]. 5a. Ir atvedė Efraimą bei Manasą, norėdamas, kad būtų palaimintas Ma-

[97] Plg. *Iš* 17, 14–16.
[98] Plg. *Ps* 110, 1.
[99] Plg. *Iz* 45, 1.
[100] Plg. *Pr* 25, 21–23.
[101] Plg. *Pr* 48, 11. 9.

nasas, nes buvo vyresnis. Jį Juozapas privedė prie tėvo Jokūbo dešinės rankos. 5b. O Jokūbas pamatė dvasioje ateinančios tautos provaizdį. 5c. Ir ką sako? *Ir sukryžiavo Jokūbas savo rankas, ir uždėjo dešinę ant Efraimo, antrojo ir jaunesniojo, galvos bei palaimino jį.* 5d. *Ir tarė Juozapas Jokūbui: „Perdėk savo dešinę ant Manaso galvos, nes jis yra mano pirmagimis sūnus". Ir pasakė Jokūbas Juozapui: „Žinau, vaikeli, žinau, bet vyresnysis vergaus mažesniajam" – o šitas bus palaimintas*[102]. Žiūrėkite, ant katros uždėjo ranką, toji tauta ir yra pirma ir sandoros paveldėtoja.

7a. Jeigu dar ir per Abraomą tai buvo parodyta, mūsų žinojimas bus tobulas. 7b. Ką gi sako Abraomui, kad tik jam vienam patikėjusiam buvo įskaitytas teisumas?[103] *Štai padariau tave, Abraomai, tikinčių Dievu neapipjaustytų tautų tėvu*[104].

14. 1a. Taip. Tačiau pažiūrėkime, ar davė sandorą, kurią prisiekė tėvams duoti tautai, o jei davė – patyrinėkime. 1b. Davė, tik jie netapo verti ją priimti dėl savo nuodėmių. 2a. Juk sako pranašas: *Ir buvo Mozė Sinajaus kalne pasninkaudamas, kad paimtų Viešpaties sandorą su tauta, keturiasdešimt naktų.* 2b. *Ir paėmė Mozė iš Viešpaties dvi plokšteles dvasioje prirašytas Viešpaties rankos pirštu.* 2c. *Ir paėmęs Mozė nešė jas atiduoti tautai. 3a. Ir tarė Viešpats Mozei: „Moze, Moze, paskubėk, nes tavo tauta, kurią išvedei iš Egipto žemės, nusidėjo".* 3b. *Ir suprato Mozė, kad ji vėl pasidarė sau lietinius atvaizdus ir išmetė iš rankų plokštes, ir sudužo Viešpaties sandoros plokštės*[105]. 3c (4). Mozė paėmė, o jie nepasidarė verti.

4a. O kaip gi mes gavome? Žiūrėkite: 4b. Mozė ją gavo būdamas tarnas, o mums, kaip paveldo tautai, davė pats Viešpats, kentėjęs dėl mūsų. 5a. Jis buvo apreikštas, kad anie pasiektų pilną nuodėmių saiką, o mes iš paties paveldėtojo priimtume

[102] Plg. *Pr* 48, 13. 14. 17–20.
[103] Plg. *Pr* 15, 6; *Rom* 4, 3.
[104] Plg. *Pr* 17, 5.
[105] Plg. *Barnabo laiškas*, 4, 6–8; plg. *Įst* 9, 12–14; *Iš* 32, 10; 31; 32.

Viešpaties Jėzaus sandorą. Jis buvo pasiruošęs, kai pasirodys, mūsų širdis, jau nuniokotas mirties ir pasidavusias paklydimo neteisingumui, atpirkti iš tamsos ir sudaryti su mumis sandorą [savo] žodžiu. 6. Juk parašyta, kaip jam Tėvas įsakė, atpirkus mus iš tamsos, paruošti jam šventą tautą[106]. 7a. Tad pranašas sako: *Aš, Viešpats, tavo Dievas, pašaukiau tave tiesoje ir laikysiu tavo ranką, ir stiprinsiu tave, ir duosiu tave kaip sandorą giminėms, kaip šviesą tautoms, atverti neregių akis ir išlaisvinti iš pančių surištuosius ir iš kalėjimo sėdinčiuosius tamsoje*[107]. 7b. Taigi žinokite, iš kur esame išgelbėti. 8. Ir vėl pranašas sako: *Štai pastačiau tave kaip šviesą tautoms, būti išgelbėjimu iki žemės pakraščių, – šitaip kalba Viešpats, tave išganęs Dievas*[108]. 9. Ir vėl pranašas sako: *Viešpaties Dvasia ant manęs, nes ja patepė mane skelbti nusižeminusiems gerąją malonės naujieną, pasiuntė mane gydyti sudužusias širdis, pamokslauti kaliniams laisvės ir akliesiems regėjimo, skelbti Viešpačiui priimtinus metus ir atlyginimo dieną, paguosti visus kenčiančius*[109].

Tikrasis šabas

15. 1. Dar ir apie šabą parašyta Dešimtyje įsakymų, kuriuos Dievas pasakė Mozei ant Sinajaus kalno akis į akį: *Ir pašventinsite Viešpaties šabą švariomis rankomis ir švaria širdimi*[110]. 2. Ir kitoje vietoje sako: *jei mano sūnūs laikysis šabo, išliesiu jiems savo gailestingumą*[111].

3. Jis šabą mini ir kūrimo pradžioje: *Ir padarė Dievas per šešias dienas savo rankų darbus, ir pabaigė septintąją dieną, ir ilsėjosi ją, ir pašventino ją*[112]. 4a. Atkreipkite dėmesį, vaikai, kad sako

[106] Plg. *Iz* 62, 12.
[107] Plg. *Iz* 42, 6–7.
[108] Plg. *Iz* 49, 6–7.
[109] Plg. *Iz* 61, 1–2.
[110] Dar viena sudėtinė citata: Dekaloge (*Iš* 20, 8; *Įst* 5, 12, 15) apie rankas ir širdį nekalbama. Tai *Ps* 23, 4 įtaka.
[111] Nenustatomos kilmės citata, kurioje regėti *Jer* 17, 22–25; *Iz* 56, 1–8 ir *Iz* 44, 3 atgarsių.
[112] Plg. *Pr* 2, 2–3.

pabaigė per šešias dienas. 4b. Tuo pasako, kad per šešis tūkstančius metų Viešpats viską pabaigs, [4c] nes jam viena diena reiškia tūkstantį metų. 4d. Pats man liudija sakydamas: *Štai, Viešpaties diena yra kaip tūkstantis metų*[113]. 4e. Taigi, vaikai, *per šešias dienas*, per šešis tūkstančius metų pasibaigs viskas. [5a] *Ir ilsėjosi septintą dieną.* 5b. Tuo pasako: kai atėjęs jo Sūnus užbaigs Neteisiojo laiką ir teis bedievius, ir pakeis saulę, mėnulį bei žvaigždes, tuomet ir gražiai ilsėsis septintąją dieną.

6a. Pagaliau sako: *Pašventinsi ją švariomis rankomis ir švaria širdimi.* 6b. Tad jei kas nors, būdamas tyros širdies, dabar galėtų pašventinti dieną, kurią jau pašventino Dievas, tuomet būtume visiškai suklaidinti. 7a. O jeigu dabar taip nėra, tuomet ilsėdamasis tikrai pašventins ją, kai ir mes [tam] būsime pajėgūs, tapę teisiais ir gavę pažadą, kai nebus jokio nusižengimo, ir viskas bus atnaujinta per Viešpatį – [7b] tuomet galėsime ją pašventinti, pirma patys tapę pašventinti.

8a. Pagaliau sako jiems: *Tų jūsų jaunačių ir šabų nepakenčiu*[114]. 8b. Žiūrėkite, kaip sako: „Ne dabartiniai šabai man priimtini, bet kurį padariau, kurio metu viską nuraminęs padarysiu aštuntosios dienos pradžią, tai yra kito pasaulio pradžią“[115]. 9. Dėl to ir švenčiame aštuntą dieną su džiaugsmu, dieną, kai Jėzus prisikėlė iš mirusių ir pasirodęs užžengė į dangų.

Tikroji šventykla

16. 1. Dar ir apie šventyklą papasakosiu jums, kaip pasiklydę nelaimėliai savo viltis sudėjo į pastatą tarsi jis būtų Dievo namai, o ne į savo Dievą, kuris juos sukūrė. 2a. Nes beveik kaip pagonys garbino jį šventykloje. 2b. Betgi ką sako Viešpats, ją atmesdamas? Žinokite: *Kas išmatavo dangų sprindžiais ar žemę*

[113] Plg. *Ps* 90, 4.
[114] Plg. *Iz* 1, 13; *Barnabo laiškas*, 2, 5.
[115] Neaišku, ar šie žodžiai yra autorinis tekstas, ar citata. Panašių svarstymų randama, pvz., *2 Hen.*, 33, 1; Ireniejus, *Adv. haer.*, V. 28, 3.

mastais? Ar ne aš? – sako Viešpats – *Dangus mano sostas, o žemė – suolelis mano kojoms. Kokius namus man pastatysite ir kokia mano poilsio vieta?*[116] 2c. Jūs supratote, kad tuščia jų viltis.

3. Pagaliau vėlgi sako: *Štai sugriovę šitą šventyklą patys ją atstatys*[117]. 4a. Taip pasidarė – jiems bekariaujant buvo priešų sugriauta. 4b. Dabar ir patys, būdami priešų tarnai, atstatys ją.

5a. Vėl buvo apreikšta, kad ketino palikti ir miestą, ir šventyklą, ir Izraelio tautą. 5b. Juk sako Raštas: *Ir bus paskutinėmis dienomis, kad Viešpats paliks savo ganyklos avis ir avidę, ir bokštą sunaikinimui*[118]. 5c. Ir atsitiko taip, kaip sakė Viešpats.

6a. Patyrinėkime, ar yra kokia nors Dievo šventykla? Yra, kaip jis sako, ten, kur pats padaro ir įrengia. 6b. Nes parašyta: *Ir atsitiks, kad, pasibaigus savaitei, Viešpaties vardu bus pastatyta šlovinga Dievo šventykla*[119].

6c (7). Taigi randu, kad yra šventykla. 7. Bet kaip *bus pastatyta Viešpaties vardu*? Supraskite: prieš mums patikint Dievu, mūsų širdies buveinė buvo gendama ir trapi, kaip iš tiesų rankomis statyta šventykla, nes buvo pilna stabmeldystės, demonų namai, nes darėme, kas priešinga Dievui. 8a. *Bus pastatyta Viešpaties vardu,* – žiūrėkite, kad Dievo šventykla būtų pastatyta *šlovinga.* 8b. Kaip? Supraskite: gavę nuodėmių atleidimą ir sudėję viltis į jo Vardą, tampame nauji, sukuriami vėl iš pradžių, [8c] todėl mūsų buveinėje mumyse iš tiesų gyvena Dievas. 9a. Kaip? Jo tikėjimo žodžiu, jo pažado pašaukimu, įsakų išmintimi, mokymo įsakymais – [9b] jis pats mumyse pranašauja, pats mumyse gyvena. Mums, vergavusiems mirčiai, jis atveria šventyklos duris, tai yra burną, davęs mums atgailą, įveda į negendamą šventyklą. 10a. Norintis būti išgelbėtas žiūri ne į žmogų, bet į jame gy-

[116] Plg. *Iz* 40, 12; 66, 1.

[117] Vėl nenustatomos kilmės citata: viena nuomonė siūlo ją kildinti iš *Iz* 49, 17 ir, žinoma, *Mt* 26, 61, kita – iš *Ezd* 6, 15–19.

[118] Citata nenustatyta.

[119] Plg. *Tob* 14, 5; *2 Sam* 7, 13.

venantįjį ir per jį kalbantį, nustebintas, kad niekada negirdėjo Kalbančiojo žodžių, išeinančių iš [žmogaus] burnos, kad jų net niekada nepanorėjo girdėti. 10b. Tai ir yra dvasinė šventykla, pastatyta Viešpačiui.

17. 1. Pagal išgales ir paprastai paaiškinau jums; mano siela tikisi, kad nieko nepraleidau. 2. O jeigu apie dabar esančius ar ateinančius dalykus jums parašysiu, nesuprasite, nes pasakyta palyginimais.

HERMAS

Hermo *Ganytojas* kadaise buvo garsi ir paveiki knyga. Net Ireniejus, Klemensas Aleksandrietis ir Origenas ją laikė įkvėptu veikalu, nors ir nelygiu evangelijoms ar apaštalų laiškams. *Muratorio fragmente* draudžiama *Ganytoją* viešai skaityti bažnyčiose, IV a. pabaigoje Vakarų Bažnyčioje jis veik nebežinomas, o Rytuose jos pripažinimas gerokai sumenkęs.

Apie knygos autorių tikra žinoma nebent tiek, kad jis buvęs Romos vyskupo Pijaus (142/146–157/161) brolis. Jis pats sakosi kilęs iš Arkadijos, buvęs krikščionis vergas, Romoje parduotas moteriai, vardu Rodė, kuri jį paleidusi į laisvę. Jis vedęs, tapęs pirkliu ir praturtėjęs, ne visada dorais būdais. Persekiojimų metu jis praradęs beveik visą turtą, buvęs išduotas vaikų. Sunku pasakyti, kiek šioje „autobiografijoje" esama faktų, kiek beletristinio elemento. Iš *Muratorio fragmento* ir *Liberijaus katalogo* žinome, kad knyga parašyta Romoje vyskupaujant Pijui. Graikiškas originalas išlikęs ne visas, trūkstama dalis atstatoma iš lotyniško vertimo. Knyga sudaryta iš trijų dalių: a) penkių „regėjimų", b) dvylikos „priesakų" ir c) dešimties „palyginimų". *Ganytojo* vardą knyga gavo dėl piemens drabužiais apsitaisiusio „atgailos angelo", lyg ir Jėzaus, lyg ir arkangelo Mykolo, kuris Hermui duoda pamokymus. Knygos autorius yra „paprastas" krikščionis pasaulietis, daug klausinėjantis, kartais naivus. Jo kristologinės pažiūros miglotos ir painios, sunku net pasakyti, ar tai kartais nėra tiesiog „liaudiška" teologija. Hermas daug galingesnis kaip moralistas ir dvasinis mokytojas. Jo nuosaikus požiūris į atgailą dėl sunkių nuodėmių (galima mažiausiai kartą po krikšto), vedybas (mirus sutuoktiniui leistina antra santuoka), turtą (nėra savaiminė blogybė), pagaliau vidinio gyvenimo įžvalgos negalėjo neturėti įtakos kasdieniam krikščionių gyvenimui.

GANYTOJAS

I REGĖJIMAS

Hermo nuodėmė ir atleidimo pažadas

1. 1. Išauginęs mane šeimininkas pardavė vienai moteriai, vardu Rodei, į Romą. Po daugelio metų pažinau ją ir pamilau kaip seserį. 2. Vėliau, kartą pamačiau ją besimaudant Tiberyje ir padaviau jai ranką, ir išvedžiau iš upės. Išvydęs jos grožį, mąsčiau savo širdyje tokiais žodžiais: „Koks būčiau laimingas, jei turėčiau tokią moterį, tokio grožio, ir tokio būdo!" Tik tiek tepagalvojau, nieko daugiau. 3. Kartą, keliaudamas į Kumus ir svarstydamas apie Dievo darbus, kokie didingi ir stulbinantys, ir galingi jie yra, pakeliui užmigau. Ir pagavo mane dvelksmas, ir nunešė kažkokiu nepraskintu keliu, kuriuo žmogus neprasibrautų; vieta buvo uolėta ir išgraužta vandenų. Persikėlęs per tenykštę upę, nuėjau per lygumą ir klaupiuosi, pradėjau melstis Dievui ir išpažinti savo nuodėmes. 4. Man besimeldžiant atsivėrė dangus, ir matau aną moterį, kurios troškau, sveikinančią mane iš dangaus ir sakančią: „Sveikas, Hermai!" 5. O aš, pažvelgęs į ją, sakau: „Šeimininke, ką gi čia veiki?" Ji man atsakė: „Esu paimta [į dangų][1], idant atskleisčiau Viešpačiui tavo nuodėmes". 6. Tariu jai: „Dabar tu esi mano kaltintoja?" – „Ne, – sako ji, – bet išklausyk žodžius, kuriuos ketinu tau pasakyti. Dievas, kuris yra danguje[2], sukūręs iš nebūties būtį ir padauginęs bei padidinęs[3] tai dėlei šventos Bažnyčios, rūstauja ant tavęs, kad nusidėjai prieš mane". 7. Atsakydamas jai tariu: „Nusidėjau prieš tave? Kur ir kada gi ištariau kokį nepadorų žodį? Argi nežiūrėjau į tave visados

[1] Vadinasi, Rodė jau yra mirusi.
[2] Plg. *Ps* 2, 43; 122, 1.
[3] Plg. *Pr* 1, 28; 8, 17 ir t.

lyg į deivę? Argi nesielgiau visados su tavimi kaip su seserimi? Kodėl tad, o moterie, neteisingai mane kaltini tokiais nedorais ir bjauriais dalykais?“ 8. Nusijuokusi man atsako: „Tavo širdį apėmė nedora aistra. Argi tau, teisingam vyrui, neatrodo nedora, jei tavo širdį apima nedora aistra? Juk tai yra nuodėmė, ir nemaža, – sako ji. – Teisingas vyras temąsto tik apie tai, kas teisinga. Teisingomis mintimis jis gausina savo garbę danguje ir palankiai nuteikia Viešpatį kiekvienam savo darbui; o savo širdyje mąstantys apie tai, kas nedora, užsitraukia mirtį ir kalėjimą, ypač besimėgaujantys šiuo gyvenimu ir besididžiuojantys savo turtais, ir nesirūpinantys būsimosiomis gėrybėmis. 9. Atgailaus sielos tų, kurie neturi vilties, bet yra atsižadėję savęs ir savo gyvenimo[4]. Tu tačiau melskis Dievui, ir jis atleis nuodėmes[5] ir tau, ir visiems tavo namams, ir visiems šventiesiems“.

2. 1. Po to, kai ji ištarė šiuos žodžius, dangus užsivėrė, ir aš likau visas drebantis ir nusiminęs. Tariau pats sau: „Jei man užrašyta ši nuodėmė, tai kaip galėsiu būti išganytas? Ir kaip išpirksiu prieš Dievą padarytas nuodėmes? Ir kokiais žodžiais prašysiu Viešpatį, kad pasigailėtų manęs?“ 2. Taip man širdyje besvarstant ir besamprotaujant, matau priešais akis baltą krėslą, aptrauktą sniego skaistumo vilna[6], didžiulį; ir atėjo sena moteris skaisčiausiu apdaru, laikydama knygą rankose, ir atsisėdo viena pati, ir sveikina mane: „Sveikas, Hermai!“ Ir aš, nuliūdęs ir verkdamas, tariau: „Sveika, ponia!“ 3. Ji sako man: „Ko gi tu apsiniaukęs, Hermai? Tu, kantrusis, romusis, nuolat besijuokiąs, ko gi atrodai toks prislėgtas ir nelinksmas?“ Ir aš atsakiau jai: „Tai dėl vienos pra-

[4] Krikščionių apie 100–140 m. manyta, kad didesnės nuodėmės po krikšto jau nebėra atleidžiamos, teksią laukti Paskutiniojo teismo, ir čia Teisėjo sprendimas vargiai būsiąs palankus. Tad didžiausias Hermo ir jo aplinkos krikščionių darbas atsikratyti aistrų. Visas Hermo rūpestis šioje vizijoje – teigti atgailos po krikšto galimybę.

[5] Plg. *Įst* 30, 3.

[6] Hermas nemaža savo vizijų elementų perėmė iš pagonių divinacijos praktikos ir apokalipsių.

kilniausios moters, pasakiusios, jog aš nusidėjau prieš ją". 4. O ji tarė: „Tenepaliečia toks dalykas Dievo tarno. Tačiau tavo širdį iš tiesų visai užvaldė jos [geismas]. Toks noras Dievo tarnams atneša nuodėmę. Juk nedoras būtų sumanymas ir smerktinas prieš šventą ir išmėgintą dvasią įsigeisti blogo darbo, ypač Hermui, susivaldančiajam, nekenčiančiam bet kokios nedoros aistros ir pilnam visiško tyrumo bei didžios nekaltybės.

3. 1. Bet ne dėl to ant tavęs rūstauja Dievas, o dėl tavo vaikų, kurie dėl tavo kaltės nusižengia prieš Viešpatį ir jus pačius, savo tėvus. Mylėdamas vaikus, tu jų nepamokei, bet paleidai juos baisiam sugedimui; todėl rūstauja ant tavęs Viešpats; bet jis išgydys visas tavo vaikų nedorybes. Dėl jų nuodėmių bei nusižengimų sužlugo tavo žemiškieji darbai[7]. 2. Bet Viešpaties mielaširdystė pasigailėjo tavęs ir tavo vaikų, ir jis suteiks tau jėgų ir įkurdins tave savo šlovėje. Tik tu nebūk lengvabūdis, bet deramai nusiteik ir sustiprink savo vaikus. Juk kaip kalvis, kaldamas kūju, padaro kokį nori daiktą, taip ir kasdienis tiesos žodis padaro galą bet kokiai nedorybei. Nepalik nepamokęs savo vaikų. Juk žinau, kad, jei atgailaus iš visos širdies, bus įrašyti į gyvenimo knygas[8] tarp šventųjų".

3. Baigusi šiuos žodžius, ji man sako: „Nori paklausyti, ką aš paskaitysiu?" Aš ir sakiau: „Noriu, ponia". Ji taria man: „Tai būk mokinys ir klausykis Dievo minčių". Išgirdau didžių ir stebuklingų dalykų, kurių nepajėgiau įsiminti; mat visi žodžiai buvo bauginantys, kokių žmogus nepajėgtų pakelti. Vis dėlto paskutinius žodžius įsiminiau, buvo mat mums naudingi ir žmogiški: 4. „Pažvelk, Galybių Dievas[9], kuris nematoma ir galinga jėga

[7] Hermas, kaip žydai ir, beje, kartais krikščionys (plg. *Lk* 13, 3; *Apd* 5, 5–10; 13, 9–11; *1 Kor* 11, 30) mano, kad už pamaldumą atlyginama dar šiame gyvenime, kad dar šiame gyvenime baudžiama už nedievobaimingumą.

[8] Hermo labai mėgstamas vaizdinys; plg. *Iš* 32, 32; *Iz* 4, 3; *Dan* 12, 1; *Apr* 3, 5; 3, 8 ir t.

[9] Plg. *Ps* 58, 6 ir t.

bei didžiu protu sukūrė pasaulį[10] ir tauriąja savo valia suteikė tvariniams kilnumo, galingu žodžiu sutvirtino dangų[11], pastatė žemę ant vandenų[12], savo išmintimi bei apvaizda sukūrė šventąją Bažnyčią, kurią ir palaimino, žinok, jis kilnoja dangaus skliautus ir kalnus[13], kalvas, ir jūras, ir visa tai išlygina savo išrinktiesiems, kad ištęsėtų jiems duotąjį pažadą, pažadėtą su didele garbe ir malone, jei tik jie laikysis Dievo įstatymų, priimtų su dideliu tikėjimu"[14].

4. 1. Kai ji baigė skaityti ir pakilo iš krėslo, atėjo keturi jaunuoliai, paėmė krėslą ir nuėjo į Rytus[15]. 2. Ji pašaukė mane ir apkabino mano krūtinę, ir sako: „Ar patiko tau tai, ką skaičiau?" Ir tariu jai: „Ponia, man patiko paskutinieji žodžiai, o ankstesnieji sunkūs ir griežti". O ji man atsakė taip: „Paskutinieji skirti teisiesiems, o pirmesnieji – pagonims ir atsimetėliams". 3. Jai su manimi bekalbant, pasirodė du vyrai, paėmė ją už parankių ir nuėjo į Rytus, ten pat, kur buvo nuneštas ir krėslas. Ji nuėjo džiugi ir nutoldama sako man: „Būki tvirtas, Hermai".

II REGĖJIMAS

Paskutinioji atgaila ir Bažnyčia

5(1). 1. Tuo pat metu, kaip ir pernai, keliaudamas į Kumus, pakeliui prisiminiau pernykštį regėjimą, ir vėl mane pagriebia dvelksmas ir nuneša į tą pačią vietą, kur ir pernai. 2. Atėjęs į tą vietą, klaupiuosi ir pradedu melstis Viešpačiui bei šlovinti[16] jo

[10] Plg. *Apd* 17, 24.
[11] Plg. *Iz* 42, 5.
[12] Plg. *Ps* 135, 6.
[13] Plg. *Ps* 45, 3.
[14] Iš ŠR aliuzijų nuaustas skyrelis 3, 4, atrodo, pirmiausiai buvo malda.
[15] Rytai turėjo religinę reikšmę: atsigręžus į Rytus meldžiamasi, keturi angelai į Rytus nunešą kankinius (plg. *Passio sanctae Perpetuae,* 11).
[16] Plg. *Ps* 85, 9; 12; *Iz* 24, 15; *2 Tes* 1, 12.

vardą, kad laikė mane vertu ir parodė man anksčiau mano padarytas nuodėmes. 3. Kai pasimeldęs atsikėliau, matau priešais save tą pačią seną moterį, kur ir pernai, vaikštinėjančią ir skaitančią knygelę; ir sako ji man: „Ar gali tai paskelbti Dievo išrinktiesiems?" Tariu jai: „Ponia, negaliu tų dalykų prisiminti; tačiau duok man šią knygelę, idant persirašyčiau ją". „Imk, – sako, – ją, bet grąžink po to man." Aš paėmiau ir, nuėjęs į kitą vietą tame lauke, nurašiau viską raidė į raidę; tačiau nemokėjau perskaityti. O kai pabaigiau knygelę perrašinėti, ją staiga kažkas paėmė man iš rankos, tik nežinau kas.

6(2). 1. Po penkiolikos dienų, man pasninkaujant ir daug meldžiantis Viešpačiui, atsiskleidė rašto prasmė. Parašyta buvo štai kas[17]: 2. „Tavo atžalos, Hermai, nusisuko nuo Dievo ir piktžodžiavo prieš Viešpatį, ir išdavė savo tėvus darydami didelę nedorybę ir girdėjo save vadinant tėvų išdavikais, bet išdavystė niekuo jiems nepadėjo, tik pridūrė prie jų nuodėmių begėdystes ir atsitiktines nedorybes, ir taip pasipildė jų nusidėjimai. 3. Bet išaiškink šiuos žodžius visiems savo vaikams ir savo gyvenimo draugei, kuri tau bus sesuo[18]; ji nesuvaldo savo kalbų ir taip nusideda, tačiau išklausiusi šių pamokymų, suvaldys ir sulauks pasigailėjimo. 4. Kai pamokysi juos šių žodžių, kuriuos man įkvėpė Valdovas, idant tau atskleisčiau, bus atleistos visos iki tol padarytos nuodėmės jiems ir visiems šventiesiems, nusidėjusiems iki šios dienos, jei iš visos širdies atgailaus ir išmes iš savo širdžių dvejones. 5. Mat Valdovas savo šlovėje nusprendė apie savo išrinktuosius: jei, atėjus nustatytajai dienai, dar būtų nusidėjimų,

[17] Toliau prasideda Dangiškasis laiškas. Tyrinėtojai pastebi, kad Hermas jį gavo originaliu būdu: įvairiuose to meto pagonių ir žydų, ir krikščionių apreiškimuose dievai, angelai ar Dievas padiktuoja žodžius ar pasirūpina, kad apreiškimo gavėjas tinkamu metu rastų paslėptą knygą. Knygą persirašo tik Hermas.

[18] Hermui liepiama gyventi susilaikymo santuokoje gyvenimą. Tai gana paplitusi anuo metu askezės forma, kurią Bažnyčia ilgainiui atmetė.

nebeturės jie išganymo; mat atgaila teisiesiems irgi turi ribą; išeikvotos atgailos dienos visiems šventiesiems, o pagonims galima atgailauti iki paskutiniosios dienos. 6. Pasakysi Bažnyčios vadovams, kad ištiesintų savo kelius teisybėje, kad su didele garbe visiškai ištesėtų savo pažadus. 7. Būkite atkaklūs, vykdantieji teisingumą[19], ir nedvejokite, idant keliautumėte su šventaisiais angelais. Palaiminti jūs, pakeliantieji didįjį išbandymą[20], ir neišsižadėsiantys savo gyvenimo. 8. Mat Viešpats pažadėjo per savo Sūnų, kad tie, kurie išsižadės savo Viešpaties, praras savo gyvenimą, taipgi tie, kurie ketina išsižadėti ateinančiomis dienomis; o tų, kurie išsižadėjo anksčiau, dėl savo mielaširdystės nusprendė pasigailėti.

7(3). 1. O tu, Hermai, niekada neprimink savo vaikams blogų jų darbų ir nepalik savo sesers[21]: taip jie apsivalys nuo ankstesnių nuodėmių. Jie bus teisingai auklėjami, jei nepriminsi jiems blogų jų darbų. Pikta atmintis užtraukia mirtį. Tu, Hermai, pats daug kentei dėl savo vaikų nusižengimų, nes nesirūpinai jais, bet apleidai juos ir kartu nusidėjai savo nedorais darbais. 2. Bet gelbsti tavo skaistumas ir didelis susilaikymas, ir kad neatsimetei nuo gyvojo Dievo[22]; tai gelbsti tave, jei išlieki tvirtas, taipgi tai gelbsti visus taip besielgiančius ir keliaujančius dorybėje bei skaistume. Jie nugalės bet kokią nedorybę ir pateks į amžinąjį gyvenimą. 3. Palaiminti, kas elgiasi teisingai[23] – jie nepražus per amžius. 4. Pasakysi Maksimui[24]: „Žinok, ateina išmėginimas: jei ir tau taip atrodo, atsiverski. Atsivertusieji yra arti Viešpaties, kaip parašyta Eldado ir Modado [knygoje][25], kurie pranašavo žmonėms dykumoje“.

[19] Plg. *Ps* 14, 2; *Žyd* 11, 33.

[20] Hermui kaip ir daugeliui I–II a. krikščionių, antrasis Viešpaties atėjimas atrodė esąs čia pat.

[21] T. y. žmonos; plg. 6, 3.

[22] Plg. *Žyd* 3, 12.

[23] Plg. *Ps* 105, 3.

[24] Apie šį asmenį nieko nežinoma.

[25] Eldado ir Modado knyga greičiausiai bus neišlikusi apokrifinė ST apokalipsė. Hermas apie ją kalba žodžiais, paprastai taikytais Šv. Rašto kanono knygoms: ... „yra parašyta“.

8(4). 1. Apreiškimas mane aplankė, broliai, miegant; labai gražus jaunikaitis pasakė man: „Ta sena moteris, iš kurios paėmei knygą, kaip manai, kas ji tokia?“ Aš atsakiau: „Sibilė[26]“. – „Klysti, – taria, – ne ji.“ – „O kas gi?“ – klausiu. „Bažnyčia“, – sako. Tariu jam: „O kodėl tokia sena“ – „Todėl, – atsako, – kad buvo sutverta pati pirmoji[27]. Dėl to ir sena. Ir dėl jos buvo sutvarkytas pasaulis.“ 2. Po to mačiau regėjimą savo namuose. Atėjo senoji moteris ir paklausė manęs, ar jau atidaviau knygelę vyresniesiems. Atsakiau, kad ne. „Gėrai, – sako, – padarei; turiu mat kai ką pridurti. Kai pasakysiu viską, tu paskleisi tai visiems išrinktiesiems. 3. Padarysi du knygelės nuorašus ir nusiųsi vieną Klemensui ir vieną Graptei[28]. Klemensas nusiųs į kitus miestus, tai jam skirta. Graptė išmokys našles ir našlaičius. O tu skaitysi tai šiam miestui, dalyvaujant vyresniesiems, valdantiems bažnyčią.“

[26] Garsiai pagonių pranašei Sibilei senieji žydai ir krikščionys apskritai dažnai priskiria įvairias pranašystes (yra išlikę jai priskiriamų apokrifinių tekstų). Be kita ko, buvo tikima, kad ji išpranašavusi Kristaus gimimą ir pasaulio pabaigą. Hermas, kaip žinia, keliavo į Kumus (graikų įsteigtą miestą Kampanijoje), senovinę Sibilės pranašystės vietą. Hermas ir pačią „Bažnyčią“ vaizduoja kaip Sibilę: ji esanti sena moteris, sėdinti soste. Tad jo atsakymas visai suprantamas.

[27] Bažnyčia Hermui nėra tik paprastas tikinčiųjų susirinkimas. Sekdamas jau judaizmui ir apaštalams (*Ef* 1, 3–5; 10; 22–23; *Gal* 4, 26; *Žyd* 12, 22–263; *Apr* 21, 2–3) žinoma mintimi, Hermas Bažnyčią laiko anapusine, metafizine esybe, Dievo sumanytą dar prieš pasaulio sukūrimą. Tokią Bažnyčios sampratą savaip plėtos gnostikai, ypač Valentinas, savo mokymą skelbęs Romoje kaip tik tuo metu, kai Hermas rašė savo vizijas.

[28] Apie Graptę daugiau nieko nežinoma. O čia minimas Klemensas ar kartais nėra mums pažįstamas pirmo patikimai datuoto krikščioniško teksto autorius Romos vyskupas Klemensas Romietis (92–99 m.) Dauguma mokslininkų tokią identifikaciją atmeta (tarp abiejų autorių apie 40 m. skirtumas), nors pakankamai patraukli atrodo hipotezė, kad *Dangiškasis laiškas* (6, 2–7, 4) galėjęs būti anksčiausiai parašyta Hermo regėjimų dalis, tikrai įteikta Klemensui Romiečiui, o vėliau įterpta į *Ganytoją*.

Beje, verta paminėti, kad Muratorio fragmente sakoma patį Hermą buvus Romos vyskupo Pijaus broliu.

III REGĖJIMAS

Bažnyčia – tikinčiųjų bokštas

9(1). 1. Regėjimas, kurį patyriau, broliai, toksai. 2. Man dažnai pasninkaujant ir meldžiant Dievą, kad atsiųstų apreiškimą, kurį buvo žadėjęs parodyti per senąją moterį, tą pačią naktį ji pasirodė man ir pasakė: „Jei taip trokšti ir sieki visa ko pažinimo, eik į lauką, kur tavo kviečių pasėliai, ten maždaug penktą valandą[29] pasirodysiu tau ir parodysiu, ką tau reikia matyti". 3. Paklausiau jos šiais žodžiais: „Ponia, į kokią lauko vietą?" – „Kur tik, – sako, – nori." Išsirinkau gražią nuošalią vietą. Dar prieš man prakalbant ir nurodant jai vietą, ji sako man: „Ateisiu, kur nori". 4. Taigi, broliai, nuėjau į lauką, ir sulaukiau valandos, ir pasiekiau tą vietą, kur buvau skyręs jai ateiti, ir matau dramblio kaulo suolą ir ant suolo gulinčią lininę pagalvę, o ant viršaus užtiestą ploną lininį audeklą[30]. 5. Išvydęs visa tai – o daugiau toje vietoje nė gyvos dvasios[31] – aš apstulbau, ir tarsi apėmė drebulys, ir plaukai pasišiaušė, ir tarsi šiurpas perbėgo manimi, nes buvau vienui vienas. Atsigavęs, prisiminęs Dievo garbę ir įgavęs drąsos, klaupiausi ir vėl išpažinau Viešpačiui savo nuodėmes, kaip ir anksčiau. 6. Ji atėjo su šešiais jaunikaičiais kuriuos jau prieš tai buvau matęs, ir prisiartino prie manęs, ir klausėsi kaip aš meldžiausi ir išpažinau Viešpačiui savo nuodėmes. Ir apkabinusi mane, sako: „Hermai, liaukis vis klausinėjęs apie savo nuodėmes; paklausk ir apie teisingumą, kad gautumei jo bent dalį savo namams". 7. Ir pakelia mane už rankos ir veda prie suolo, ir sako jaunikaičiams: „Eikite ir statykite". 8. Kai jaunikaičiai nuėjo, ir

[29] T. y. 11 valandą ryto.

[30] Visi šie dalykai vartoti romėnų divinacijose.

[31] Tuščio Neregimojo dievo sosto kultas buvo paplitęs Rytuose, iš ten pasiekęs Graikiją ir Romą. Kai ką iš jo sau pritaikė ir krikščionys. Esama freskų, kur apaštalai vaizduojami apsupę tuščią Kristaus sostą, parengtą Viešpaties atėjimui.

mes likome vieni, sako man: „Sėskis čia". Sakau jai: „Ponia, leisk vyresniesiems pirmiems atsisėsti". – „Aš tau sakau, – taria, – sėskis." 9. Kai norėjau atsisėsti dešinėje pusėje, neleido, bet parodė ranka sėstis kairėje. Man ginčijantis ir nusimenant, kad neleido sėsti dešinėje pusėje, sako: „Nusiminei, Hermai? Dešinėje pusėje yra vieta kitiems – tiems, kurie jau patiko Dievui ir kurie kentėjo dėl jo vardo; tau dar daug trūksta, kad sėdėtumei tarp jų; tačiau jei išliksi savo skaistume, lauk, ir atsisėsi tarp jų, kaip visi, kurie tik atliks jų darbus ir iškęs tai, ką jie iškentė".

10(2). 1. „Ką gi, – klausiu, – iškentė?" – „Paklausyk, – sako, – plakimus, kalėjimus, didelius išmėginimus, nukryžiavimus, žvėris dėlei Vardo; dėl to jų yra dešinė šventosios vietos pusė ir kiekvieno, kuris kentėtų dėlei Vardo; likusiųjų yra kairė pusė. Tačiau ir vieniems, ir kitiems, ir iš dešinės, ir iš kairės sėdintiems tos pačios yra dovanos ir tie patys pažadai, tik pirmieji sėdi dešinėje ir turi tam tikrą šlovę. 2. O tu trokšti atsisėsti su jais iš dešinės, tačiau daug yra tavo trūkumų. Apsivalyk nuo savo ydų, ir visi nedvejojantieji bus apvalyti nuo visų nuodėmių tą pačią dieną." 3. Tai pasakiusi norėjo nueiti, bet aš, puolęs jai po kojų, prašiau dėl Viešpaties, kad parodytų man žadėtąjį regėjimą. 4. Ji vėl paėmė mane už rankos ir pakėlė, ir pasodino ant suolo iš kairės, o pati atsisėdo iš dešinės. Ir, pakėlusi švytinčią lazdą, sako man: „Ar matai didelį daiktą?" Tariu jai: „Ponia, nieko nematau". Sako man: „Štai, ar nematai priešais tave statomo didelio bokšto[32] virš vandens, iš spindinčių keturkampių akmenų?" 5. Ten buvo keturkampis bokštas, jį statė šeši jaunikaičiai, atėję su ja; dešimtys tūkstančių kitų žmonių nešiojo akmenis, vieni iš prarajos, kiti nuo žemės, ir atiduodavo šešiems jaunikaičiams, o jie ėmė ir

[32] Hermas Bažnyčiai pritaiko švento miesto ir švento kalno vaizdinius, paplitusius Rytų tikėjimuose ir ypač judaizme (*Ez* 40 ir t.; *Tob* 13, 16; *4 Ezr* 10, 27; *Žyd* 11, 10; 12, 22; 13, 14; *Jok* 2; *Apr* 21, 10; 22,5). Panašių vizijų rasta Kumrano rankraščiuose.

statė. 6. Iš [vandenų] prarajos atneštus akmenis dėjo į sienas taip sujungdami, kad šie puikiai tiko prie kitų akmenų; ir taip jie buvo suderinti vieni su kitais, kad nesimatė sujungimų. Atrodė, kad statinys būtų tarsi iš vieno akmens. 7. O akmenis, atneštus iš sausos žemės, vienus mesdavo šalin, o kitus dėjo į statinį; dar kitus suskaldydavo ir mesdavo tolyn nuo bokšto. 8. Dar daug akmenų gulėjo ratu apie bokštą, ir jų nenaudojo statybai: mat vieni buvo nelygūs, kiti įskilę, treti netaisyklingi, dar kiti balti ir apvalūs, netinkami statiniui. 9. Mačiau, kaip dar kiti akmenys buvo mėtomi tolyn nuo bokšto, krisdavo ant kelio, bet nepasilikdavo kelyje, o nuriedėdavo į brūzgynus; dar kiti krisdavo į ugnį ir liepsnodavo; dar kiti nukrisdavo prie pat vandens, bet negalėdavo įriedėti į vandenį, nors ir norėdami ten įriedėti bei panirti.

11(3). 1. Tai man parodžiusi, norėjo nueiti. Sakau jai: „Ponia, kokia nauda man tai matyti nesuprantant, ką reiškia?“ Atsakydama man taria: „Esi ryžtingas žmogus, geisdamas sužinoti apie tą bokštą“. – „Taip, – sakau, – ponia, idant tai praneščiau broliams, ir jie taptų laimingesni, ir tai išklausę pažintų Dievą visoje jo garbėje.“ 2. O ji tarė: „Klausysis daugelis, bet vieni iš jų išklausę džiaugsis, o kiti verks; nors ir tie, jei tik išklausys ir atgailaus, džiaugsis. Taigi klausykis bokšto palyginimų, apreikšiu tau viską. Ir daugiau nebevargink manęs, prašydamas apreiškimo, nes šie apreiškimai turi galą, nes jau išsipildė. Tačiau tu nesiliausi prašęs apreiškimų, nes esi nepasotinamas. 3. Bokštas, kurį matai statomą, esu aš, Bažnyčia[33], pasirodžiusi tau ir dabar, ir anksčiau; ko tik norėsi, klausk apie bokštą, ir apreikšiu tau, idant džiaugtumeis su šventaisiais“. 4. Sakau jai: „Ponia, jei jau nusprendei, jog aš vertas, kad man viskas būtų apreikšta, tai apreikšk“. O ji taria man: „Kas tik gali būti tau apreikšta, bus apreikšta. Tegul

[33] Plg. *Ef* 2, 20–22; *4 Ezd* 10, 44. Hermo alegorijos buvo krikščionių pamėgtos: Neapolio ir Kalieksto katakombose Romoje galima pamatyti jo vizijas primenančių freskų.

tik tavo širdis krypsta prie Dievo, ir tenekyla tau abejonių dėl to, ką sužinosi". 5. Paklausiau jos: „Kodėl bokštas pastatytas ant vandens, ponia?" – „Jau sakiau tau, – taria ji, – ir anksčiau, kad esi pasiryžęs Raštą [tirti] ir aiškiniesi uoliai, o aiškindamasis randi tiesą. Taigi klausyk, kodėl bokštas statomas ant vandens: kadangi mūsų gyvenimas per vandenį yra ir bus išgelbėtas. Bokštas buvo pradėtas visagalio ir šlovingojo Vardo liepimu, o palaikomas neregimosios Valdovo galios."

12(4). 1. Atsakydamas tariu jau: „Ponia, tai didingas ir stulbinantis dalykas! O tie šeši jaunikaičiai statytojai, kas tokie, ponia?" – „Jie yra šventieji Dievo angelai, pirmieji tvariniai, kuriems Viešpats patikėjo gausinti, statyti ir valdyti visą tvariniją. Dėl to jie pabaigs bokšto statybą." 2. „O kiti, nešiojantys akmenis, kas tokie?" – „Ir jie yra šventieji Dievo angelai, o tie šeši yra tarp jų vyresnieji[34]; kai bokšto statyba bus baigta, jie džiūgaus visi kartu, apsupę bokštą, ir garbins Dievą, kad jau baigta bokšto statyba." 3. Paklausiau jos sakydamas: „Ponia, norėčiau žinoti akmenų paskirtį bei reikšmę, kokia ji yra?" Atsakydama man taria: „Ne dėl to, jog esi visų verčiausias, kad tau apreikščiau (yra mat kitų, pirmesnių ir geresnių už tave, kuriems reikėjo apreikšti šiuos reginius), tačiau kad būtų pagarbintas Dievo vardas[35], tau yra ir bus apreikšta, vardan abejojančių ir svarstančių savo širdyse, ar tai yra, ar nėra. Pasakyk jiems, kad visa tai tiesa, ir nieko nėra daugiau, išskyrus tiesą, ir visa tai yra tikra, patikima ir tvirta.

13(5). 1. Dabar klausyk apie akmenis, klojamus į statinį. Vieni akmenys, keturkampiai ir balti, ir gerai derantys sudūrimuose, yra apaštalai ir vyskupai, ir mokytojai, ir diakonai, kurie keliavo su Dievo šventumu ir vyskupavo ar mokė, ar tarnavo diakonais skaisčiai ir šventai Dievo išrinktųjų labui; vienų jau nebėra, kiti

[34] Hermas visuomet mini tik šešis arkangelus, tad iš to galima išvesti, kad septintasis, jų vyriausiasis, yra pats Dievo Sūnus. Apskritai Hermo kristologija paini ir prieštaringa.

[35] Plg. *Ps* 85, 9; 12.

dar tebegyvi. Jie visada tarpusavyje sutardavo ir turėjo savyje ramybę, ir vieni kitus išklausydavo; dėl to statant bokštą gerai dera jų briaunos." – 2. „O kiti, atnešami iš prarajos ir dedami į statinį, ir derantys savo briaunomis prie kitų, jau sudėtų, akmenų, kas tokie?" – „Šie kentėjo dėl Dievo vardo." – 3. „O tie dar kiti akmenys, gabenami iš sausumos, norėčiau žinoti, ponia, kas tokie yra?" Ji pasakė: „Tie, kurie dedami į statinį ir neaptašyti, yra Viešpaties išmėgintieji, kadangi keliavo tiesiu Viešpaties keliu ir laikėsi jo pamokymų." – 4. „O tie, kurie atgabenami ir dedami į statinį, kas tokie?" – „Jie yra naujai atversti į tikėjimą, taipgi tikintieji. Jie angelų kreipiami daryti gerus darbus, nes juose neatsirado nedorybės." – 5. „O tie, kuriuos atmesdavo ir nusviesdavo, kas tokie?" – „Šie yra nusidėjėliai, trokštantys atgailauti; dėl to jie nebuvo toli sviedžiami nuo bokšto, kadangi puikiausiai tiks statybai, jei atgailaus. Juk tie, kurie ketina atgailauti, jei tik atgailaus, bus stiprūs tikėjimu; tačiau taip bus, jei jie atgailaus dabar, kol statomas bokštas. O kai statyba bus baigta, niekada nebeturės vietos, bet bus atmesti; jiems teliks gulėti šalia bokšto.

14(6). 1. O ar nori žinoti, kas yra tie, kuriuos suskaldydavo ir sviesdavo toli nuo bokšto? Jie yra nuodėmės vaikai: tikėjo jie nenuoširdžiai, ir jokia nuodėmė nuo jų nesitraukė; dėl to neturi išganymo, kad nėra tinkami statybai dėl savo nedorybių; dėl to buvo suskaldomi ir metami tolyn, dėl Viešpaties rūstybės, nes užrūstino jį. 2. O kiti, kurių daug matei gulinčių netinkančių į statinį, iš šių vieni yra nelygūs, tai yra pažinę tiesą, bet nepasilikę joje ir nepritapę prie šventųjų; dėl to yra netinkami." – 3. „O tie su įskilimais, kas tokie?" – „Tie yra laikantys širdyse pyktį vienas kitam ir nesutariantys tarpusavyje, turintys tik santarvės kaukę, ir kai jie vieni nuo kitų atsiskiria, jų ydos širdyse pasilieka; jos tad ir yra tie įskilimai, kuriuos turi akmenys. 4. O tie netaisyklingos formos yra įtikėjusieji ir didesniąja dalimi atsidėję teisingumui,

tačiau kai kurios jų dalys priklauso nuodėmei; dėl to yra sukrypę ir netobuli." – 5. „O balti ir apvalūs, ir netinkantys į statinį, kas tokie, ponia?" Atsakydama man kalba: „Kiek dar būsi toks kvailas ir nesupratingas, ir visko klausinėsi, ir nieko nesuprasi? Šie yra turintys tikėjimą, tačiau turintys ir šio amžiaus turto; kai ateis išmėginimas, dėl savo turto ir dėl savo reikalų atsižadės jie savo Viešpaties". 6. Ir atsakydamas jai tariu: „Ponia, kada gi taps tinkami statiniui?" – „Kai, – sako, – bus atkirstas jų turtas, valdantis jų sielas, tada bus naudingi Dievui. Juk kaip apvalus akmuo, neatkirtus nuo jo kai ko ir neatmetus, negali tapti keturkampis, taip ir turtingieji šiame amžiuje, jei nebus atkirstas jų turtas, negalės tapti naudingi Viešpačiui. 7. Pirmiausia žinok apie save: jei praturtėtum, būtum netinkamas, o dabar esi puikiausiai tinkamas ir naudingas [amžinajam] gyvenimui. Tapkite naudingi Dievui, nes ir tu esi naudojamas kaip vienas iš tų akmenų.

15(7). 1. O kiti akmenys, kuriuos matei metamus toli nuo bokšto ir krentančius ant kelio, ir riedančius nuo kelio į nepraeinamas vietas, tie yra įtikėjusieji, bet dėl savo abejonių jie pameta savo teisingą kelią; manydami susirasią geresnį kelią, jie klaidžioja ir kenčia nelaimes, keliaudami nepraeinamomis vietomis. 2. O kritę į ugnį ir deginami, tie yra galutinai atsimetę nuo gyvojo Dievo[36], ir daugiau į jų širdį nebeatėjo mintis atgailauti dėl savo įžūlumo troškimų ir dėl padarytųjų nuodėmių. 3. O kiti, nukritę netoli vandenų ir negalintys įriedėti į vandenį, nori žinoti, kas tokie yra? Šie yra girdėję Žodį[37] ir nori pasikrikštyti Viešpaties vardu[38]; kai ateis jiems į sielą tiesos šventumas, atgailaus ir vėl keliaus, palikę savo nedoras aistras."[39] 4. Ji pabaigė tad bokšto aiškinimą. 5. Įsidrąsinęs dar paklausiau jos, ar visi šie akmenys numesti ir netinkami bokšto statybai, dar gali atgailauti, ir ar yra jiems vietos bokšte. „Gali, – sako, – atgailauti, bet

[36] Plg. *Žyd* 3, 12.
[37] Plg. *Mk* 4, 18; *Mt* 13, 20; 22.
[38] Plg. *Apd* 19, 5.
[39] Plg. *Sir* 18, 30.

bokštui nebegali tikti; [6.] jie tiks kitai vietai, daug žemesniai, ir tik kai bus išmėginti ir pabaigs savo nuodėmių dienas. Jie bus pakeisti, kadangi dalyvavo priimant Tiesos Žodį. Ir tada jiems pavyks išsilaisvinti iš išbandymų, jei jų širdis pagalvos apie nedorus darbus, kuriuos padarė. Bet jeigu nepagalvos, nebus išgelbėti dėl savo kietaširdystės." [...]

V PRIESAKAS

Būk kantrus, priešinkis pykčiui

33. [1]. 1. „Būk kantrus ir protingas, – pasakė [Ganytojas], – ir viešpatausi visiems blogiems darbams, ir įvykdysi visą teisumą. 2. Jei būsi kantrus, tavyje gyvenanti Šventoji Dvasia liks tyra ir nebus aptemdyta kitos piktosios dvasios, bet džiaugsmingai išsiplės ir drauge su indu[40], kuriame gyvena, labai džiugiai tarnaus Dievui, turėdama savyje ramybę. 3. Bet jei užeis koks pyktis, tai Šventoji Dvasia, o ji švelni, tuoj bus suspausta, neturėdama tyros vietos ir stengsis iš tos vietos ištrūkti. Smaugiama piktosios dvasios, ji neturi vietos tarnauti Viešpačiui kaip norėtų, netekusi nuovokos dėl pykčio. Mat kantrybėje gyvena Viešpats, o pyktyje – velnias. 4. Tad jei tos abi dvasios gyvena kartu, žala esti ir blogybė tam žmogui, kuriame jos gyvena. 5. Jei paimtum žiupsnelį metėlės ir įmestum į puodynę su medumi, argi ne visas medus nueitų niekais? Tiek medaus būtų sugadinta trupučiu metėlės, netektų saldumo ir nebežavėtų savo šeimininko, nes apkarstų ir taptų nenaudingas. Bet jei metėlės į medų neįbertum, jis liktų saldus ir teiktų naudą savo šeimininkui. 6. Pats matai: kantrybė saldesnė už medų, teikia naudą Viešpačiui ir joje jis gyvena, o

[40] „Indas" – kūnas.

pyktis yra kartus ir nenaudingas. Tad jeigu su kantrybe susimaišo pyktis, ji netenka nuovokos ir Dievui be naudos jos malda." 7. „Norėčiau, Viešpatie, sužinoti apie pykčio veikimą, idant galėčiau jo sergėtis", – sakau. 8. „Jeigu tu, – sako jis, – ir tavo namiškiai jo nesisergėsite, jūs prarasite bet kokią viltį. Sergėkis jo, nes aš esu su tavimi. Ir jo sergėsis visi, kurie bus atsivertę iš visos širdies; aš būsiu su jais ir juos ginsiu, ir visi jie bus nuteisinti prakilniausiojo angelo."[41]

34. [2]. 1. „Dabar klausyk, – sako jis, – kokie yra pykčio veikimai, koks yra jo blogis ir kaip jis savo galia žlugdo Dievo tarnus ir nukreipia juos nuo teisumo. Jis negali paklaidinti tų, kurie pilni tikėjimo, nes jiems neturi galios, mat su jais – mano galybė. Jis paklaidina tikėjimo neturinčius ir dvejojančius [žmones]. 2. Kai jis mato tokius žmones ramius, jis įsmunka į jų širdis, ir vyras ar moteris pykstasi be jokios priežasties dėl buities reikalų, dėl valgio, dėl kokių niekniekių, dėl kokio bičiulio, dėl skolinimosi ar skolos grąžinimo ir panašių paikų daiktų. Visa tai paika, tuščia, neprotinga ir nedera Dievo tarnams. 3. O kantrybė yra didinga, tvirta, veikia galingai ir stipriai, klesti didelėje erdvėje linksma, džiūgaujanti, be rūpesčių; ji šlovina Viešpatį kiekvienu metu. Joje nėra kartybės: visame kame ji išlieka romi ir taikinga. Ši kantrybė gyvena pas tuos, kurie turi visą tikėjimą. 4. O pyktis pirmiausia yra paikas, lengvabūdis, neprotingas. Iš neprotingumo gimsta aštrumas, iš aštrumo – nirtas, iš nirto – įsiūtis, iš įsiūčio – rūstis. Šitas rūstis, gimęs iš tiek daugelio blogybių, yra didelė ir nepagydoma nuodėmė. 5. Kai visos tos dvasios gyvena kartu viename inde, kuriame gyvena ir Šventoji Dvasia, indas visko nesutalpina ir persipildo. 6. Švelnioji dvasia negali sugyventi su piktąja dvasia, nė su jos kietumu, ji

[41] Šis angelas – Kristus arba arkangelas Mykolas. Kartais atrodo, jog Hermas juos sutapatina.

palieka tokį žmogų ir ieško kur apsigyvenus romume ir taikingume. 7. Kai ji palieka žmogų, kuriame gyveno, teisumo dvasia tą žmogų palieka tuščią, paliktasis prisipildo piktųjų dvasių, tampa nepastovus visuose savo darbuose, piktųjų dvasių tąsomas tai šen, tai ten ir visai apanka gėrio mintims. Štai kas ištinka visus pykstančius. 8. Tad venk pykčio, tos pikčiausiosios dvasios. Apsivilk kantrybe, priešinkis pykčiui ir aštrumui, taip būsi rastas prakilnumo, mielo Viešpačiui, draugėje. Žiūrėk, kad nepaniekintum šio įsakymo, nes jei jo laikysiesi, galėsi įvykdyti ir likusius įsakymus, kuriuos tau noriu duoti. Tvirtai ir įstangiai jų laikykis, ir tegu stengiasi visi, kurie tik siekia šiuo keliu eiti."

VI PRIESAKAS

Sergėk tikėjimą, baimę, susilaikymą

35. [1]. 1. „Pirmame priesake esu tau nurodęs, – sakė jis, – sergėti tikėjimą, baimę ir susilaikymą." „Taip, Viešpatie", – atsakiau. „Dabar, – kalbėjo jis, – aš noriu tau atskleisti jų galią, idant suprastum kiekvieno jų galią ir veikimą. Jų veikimas yra dvejopas: teisiojo ir neteisiojo atžvilgiu. 2. Tikėk teisiuoju, bet netikėk neteisiuoju, nes teisumo kelias yra tiesus, o neteisumo – kreivas[42]. Keliauk tad tiesiu ir lygiu keliu, palik kreivąjį. 3. Nes kreivas kelias neišplūktas, dažnai nepraeinamas, su kliūtimis, uolėtas ir erškėčiuotas. Jis žaloja tuos, kurie juo eina. Bet einantieji tiesiu keliu traukia neužkliūdami, nes jis ne uolėtas ir ne erškėčiuotas. Tu matai, kuriuo keliu geriau keliauti."

„Man, – sakau, – patiktų, Viešpatie, eiti šiuo keliu." „Tu juo eisi, – atsakė, – ir juo eis tie, kurie visa širdimi atsigręš į Viešpatį."

[42] Dviejų kelių motyvas krikščioniškoje literatūroje žinomas jau iš *Didachės* ir *Barnabo laiško.*

Dvejopas tikėjimas

36. [2]. 1. „Dabar pasiklausyk, – sako, – apie tikėjimą. Prie žmogaus būna du angelai – vienas teisumo, kitas piktybės." 2. „Kaip aš, – klausiu, – atpažinsiu jų veikimą, nes abu angelai gyvena su manimi?" 3. „Klausyk, – sako, – ir suprask. Teisumo angelas yra švelnus, kuklus, romus ir taikus. Vos tik nužengęs į tavo širdį, ima tau kalbėti apie teisumą, skaistumą, prakilnumą, nereiklumą, apie visus teisius darbus, apie visas taurias dorybes. Kai visa tai nužengia tau į širdį, žinok, kad teisumo angelas yra su tavimi, nes tai yra teisumo angelo darbai. Tikėk juo ir jo darbais.

4. Dabar pažiūrėk į piktybės angelo darbus. Pirmiausia jis yra piktas, aštrus ir neprotingas, jo darbai yra blogi ir jis žlugdo Dievo tarnus. Todėl, kai jis nužengs tau į širdį, atpažink jį iš jo darbų." 5. „Kaip, – klausiu, – jį atpažinsiu, Viešpatie, jei neišmanau?" „Klausyk, – pasakė jis. – Kai tau užeina pyktis ir aštrumas, žinok, kad jis yra tavyje. Taip pat kai imsi trokšti gausios veiklos, apsčiai visokių valgių, svaiginančių girtuoklysčių, įvairių prašmatnybių, kai įsigeisi moterų, pasiduosi goduliui, išdidumui, pasipūtimui ir visokiems panašiems dalykams. Kai visa tai nužengs tau į širdį, žinok, kad piktybės angelas yra tavyje. 6. Dabar, žinodamas jo darbus, šalinkis jo ir nieku būdu juo netikėk, nes jo darbai yra blogi ir žalingi Dievo tarnams. Toks yra abiejų angelų veikimas. Suvok jį ir tikėk teisumo angelu. 7. Tačiau šalinkis piktybės angelo, nes jo pamokymai yra blogi kiekviename darbe. Tegu žmogus bus labiausiai tikintis, bet jei šio angelo mintis nužengs jam į širdį, teks tam vyrui ar moteriai nusidėti. 8. Ir atvirkščiai – jei vyras ar moteris bus labai blogi, bet jiems į širdį nužengs teisumo angelo darbai, jie būtinai padarys gera." 9. „Tad matai, – sako, – kaip gražu klausyti teisumo angelo ir atsižadėti piktybės angelo. 10. Šis priesakas atskleidžia [šį tą] apie tikėjimą, – kad tikėtum teisumo angelo darbais ir juos

darydamas gyventum Dievui[43]. Tačiau tikėk, kad piktybės angelo darbai yra netikę; jų nedarydamas tu gyvensi Dievui."

VII PRIESAKAS

Dvejopa baimė

37. 1. „Bijok, – sakė [Ganytojas], – Viešpaties ir laikykis jo įsakymų[44]. Laikydamasis Dievo įsakymų, būsi galingas, kad ir ką darytum, o tavo darbas bus neprilygstamas. Bijodamas Viešpaties, viską darysi gražiai. Tokia tad yra baimė, kuria reikia bijoti, idant būtum išgelbėtas. 2. Bet velnio nebijok. Bijodamas Viešpaties, tu viešpatausi velniui, nes jis neturi galios. O neturinčio galios nereikia ir bijoti. Bijoti reikia turinčio iškilią galią, nes baimę kelia tas, kuris turi galią. 3. Tačiau bijok velnio darbų, nes jie yra blogi. Bijodamas Viešpaties, tu bijosi velnio darbų ir juos daryti, todėl jų išvengsi. 4. Baimė esti dvejopa: jei norėsi padaryti bloga, bijok Viešpaties, ir nepadarysi. Antra vertus, jei norėsi padaryti gera – bijok Viešpaties, ir tai padarysi. Šitokia galinga, didi ir šlovinga yra Viešpaties baimė. Bijok Viešpaties, ir jam gyvensi. Ir kiekvienas, kuris bijos bei vykdys jo įsakymus, gyvens Dievui." 5. „Kodėl, – klausiu, – Viešpatie, sakoma apie tuos, kurie vykdo įsakymus: „Jie gyvens Dievui"?" „Todėl, – tarė, – kad visa kūrinija bijo Viešpaties, bet nesilaiko jo įsakymų. Tik jo bijantieji ir vykdantieji jo įsakymus, tie yra gyvi pas Dievą. Bet tuose, kurie nesilaiko jo įstatymų, nėra nė gyvybės."

[43] „Gyventi Dievui" – Hermo mėgstamas pasakymas, minimas jau *I priesake.* Jį vartoja ir Tatianas. Jis reiškia ne tik gyvenimą pagal Dievo valią, bet ir (amžinąjį) gyvenimą su Dievu.

[44] Plg. *Sir* 2, 21 Vg.

VIII PRIESAKAS

Dvejopas susilaikymas

38. 1. „Sakau tau, – tarė, – kad Dievo kūriniai yra dvejopi; taip ir susilaikymas būna dvejopas. Yra [dalykų], nuo kurių reikia susilaikyti, ir tokių, nuo kurių nereikia." 2. „Leisk man žinoti, – sakau, – Viešpatie, nuo kurių reikia susilaikyti, o nuo kurių – ne." „Klausyk, – sako jis. – Susilaikyk nuo blogio ir jo nedaryk, bet nesusilaikyk nuo gero ir atvirkščiai – jį daryk. Jei susilaikai daryti gera, padarai didelę nuodėmę, o jei susilaikai daryti bloga, atlieki didelį teisumo darbą." [...]

III–IV PALYGINIMAS

Teisieji ir neteisieji šiame ir būsimame pasaulyje

52. 1. Parodė Ganytojas daug medžių be lapų, – jie man pasirodė tarsi nudžiūvę, visi vienodi – ir sako: „Ar matai tuos medžius?" – „Matau, – sakau, – Viešpatie, kad jie visi vienodi ir nudžiūvę." Atsakydamas man aiškina: „Tie medžiai, kur matai, yra tie, kas gyvena šiame pasaulyje". 2. „O kodėl, – klausiu, – Viešpatie, jie tarsi nudžiūvę ir vienodi?" – „Kadangi, – taria, – šiame pasaulyje nematyti nei kas teisieji, nei kas nusidėjėliai, čia visi vienodi; juk šis pasaulis teisiesiems yra žiema, ir jie neišsiskiria, gyvendami tarp nusidėjėlių. 3. Kaip žiemą lapus numetę medžiai yra vienodi, ir nematyti, kurie nudžiūvę, o kurie gyvi, taip ir šiame pasaulyje nematyti, kurie teisieji, o kurie nusidėjėliai, – visi yra vienodi."

53. 1. Ir vėl parodė man daug medžių, kurių vieni buvo žali, o kiti nudžiūvę, ir sako man: „Ar matai tuos medžius?" – „Matau, – tariu, – Viešpatie, kad vieni žaliuoja, o kiti nudžiūvę."

2. „Tie, – sako, – žaliuojantys medžiai yra teisieji, jie apsigyvens būsimajame pasaulyje, nes būsimasis pasaulis teisiesiems yra vasara, o nusidėjėliams – žiema. O kai nusipelnys Viešpaties gailestingumo, tada paaiškės tarnavusieji Dievui, ir jie taps visiems aiškiai matomi. 3. Kaip vasarą kiekvieno medžio vaisiai aiškiai matomi ir pažįstami, kokie jie yra, taip paaiškės ir bus pažinti ir teisiųjų vaisiai, visai sveiki aname pasaulyje. 4. O pagonys ir nusidėjėliai, kuriuos matei esant nudžiūvusiais medžiais, pasirodys esą sausi ir bevaisiai aname pasaulyje ir kaip sausos malkos bus sudeginti, ir taps aišku, jog jų gyvenimo darbai buvo nedori. Nusidėjėliai bus sudeginti už tai, kad nusidėjo ir neatgailavo, o pagonys bus sudeginti už tai, kad nepažino savo Kūrėjo. 5. O tu būk vaisingas, idant aną vasarą būtų atpažintas tavo vaisius; venk užsiimti daugeliu dalykų, ir niekuo nenusidėsi. Mat daugeliu dalykų užsiėmusieji daug ir nusideda, atsidėję savo darbams ir netarnaudami savo Viešpačiui. 6. O kaipgi, – sako, – gali ko nors prašyti Viešpaties ir gauti Viešpačiui netarnaujantis? Kas jam tarnauja, gaus, ko prašęs. O netarnaujantys Viešpačiui nieko negaus. 7. Kas daro tik vieną darbą, gali tarnauti Viešpačiui; nesuges jo mintys, atsimetusios nuo Viešpaties, jis tarnaus jam tyromis mintimis. 8. Jei tai darysi, pajėgsi duoti vaisių būsimajam gyvenimui ir jeigu kas taip darys, duos vaisių.“ [...]

APOLOGETAI:
Bažnyčia kalbasi su pasauliu

Antrojo šimtmečio krikščionių apologetai buvo žmonės, drąsiai priėmę savo epochos iššūkius. Jų veikalai buvo skirti nebe vien Bažnyčios vidaus reikmėms tenkinti, bet ir aplinkiniam pasauliui paveikti. Per palyginti trumpą laiką (maždaug nuo 120 m.) parašyta per dešimt „apologijų" – apsigynimo kalbų (žinomiausi šio žanro kūriniai Antikoje buvo Platono ir Ksenofonto parašytos Sokrato apologijos). Šis ir turinio, ir žanrų pokytis buvo sąlygotas daugelio istorinių naujenybių. Su Hadrianu ir, vėliau, Antoninų valdymu prasidėjo sąlygiškai ramus imperijos laikotarpis ir tam tikras kultūrinio-intelektualinio gyvenimo pakilimas. Pats imperatorius Markas Aurelijus parašė filosofinių apmąstymų knygelę „Sau pačiam", mielai skaitomą iki šiol. Galbūt krikščionių tikėjimas plito ir skirtinguose visuomenės sluoksniuose, ir įvairiuose imperijos regionuose, darėsi vis labiau pastebimas ir identifikuojamas – jau buvo pakankamai aišku, kad Jėzaus išpažinėjai yra kas kita, negu tiesiog nauja žydų sekta. Nors krikščionybė niekad nebuvo tik „vergų ir moterų religija", kaip sarkastiškai tvirtino antikiniai (o ir vėlesni) jos kritikai, į tuometinę Bažnyčią atėjo naujų pajėgių žmonių, pasiryžusių ne tik gyventi pagal Evangeliją, bet ir ginti ją nuo užsipuolimų bei pristatyti netikintiesiems savo tikėjimą ir gyvenimo būdą. Užsipuolimų skalė buvo gana plati – nuo primityvių prasimanymų (kartais perimtų iš antižydiškos polemikos) apie krikščionių kultą ir dorą (kaltinimai kanibalizmu, kraujomaiša, asilo garbinimu ir pan.), iki rafinuotos teologinės-filosofinės kritikos (pvz., Celso), šiandien liudijančios krikščionių religijos ir pasaulėžiūros naujumą. Į šmeižtus apie Jėzaus sekėjų gyvenseną atsakyti nebuvo itin sunku: pakako papasakoti apie krikščionių apeigas, papročius, dorovinius reikalavimus. Geravaliam žmogui

to turėjo pakakti. Sunkesnis uždavinys – apginti pačią krikščionybę, kaltintą tuo, kad ji esanti bedieviška, asociali ir nauja (reiškinio senumas buvo teisėtumo ir kokybės ženklas). Bet didžiausias iššūkis – rasti sąlyčio taškus su pagoniška kultūra, ypač filosofija, neprarandant kritiškos dvasios ir neaukojant Evangelijos saugiam intelektualiniam kompromisui. Apologetų santykis su jų meto kultūra labai įvairuoja – nuo įnirtingo visa, kas graikiška, puolimo (Tatianas), iki drąsaus naudojimosi filosofų ir tragikų įžvalgomis bei sąvokomis (Atėnagoras, Teofilis). Sakoma, kad bent trejetas apologetų dėvėjo graikišką filosofo apsiaustą, tuo visiems rodydami, kad tikrąja filosofija jie laiko krikščionybę. Ne mažiau sunkus uždavinys buvo dialogas su žydais. Jų priekaištai ir argumentai kėlė nemenką susirūpinimą krikščionims. Neužteko formaliai atsakyti, jog Jėzaus Biblija – Senasis Testamentas – pripažįstamas Dievo žodžiu. Reikėjo svariai atsakyti, kokį pagrindą Jėzaus mesijiškumas turi žydų šventraštyje, kodėl krikščionys nesilaiko žydų įstatymo, bet lieka Sandoros paveldėtojais.

Daug apologijų buvo adresuota aukščiausiai romėnų valstybės instancijai – imperatoriui. Vien Markui Aurelijui skirtos bent penkios apologijos. Istorikai skeptiškai vertina jų poveikį imperijos politikai. Tačiau svarbiausia buvo ne poveikis tiesioginiams adresatams. Jų knygos buvo prieinamos platesnei auditorijai, ypač Bažnyčios nariams. Jei pagonys skaitė apologijas tik turėdami specialių interesų (pvz., polemikai), tai krikščionys iš jų sėmėsi argumentų ne tik savo tikėjimui sutvirtinti, bet ir pokalbiams su pažįstamais, giminėmis, kaimynais. Svarbiausia, kad apologetai permąstė santykius su politine bendruomene, su kultūra, su aplinkinėmis religijomis. Jie pirmi krikščionybę padarė „modernią“. Jie pasitelkė aktualias filosofines sąvokas ir metodus. Jų parengtos interpretavimo strategijos, sutelkta ir apdorota literatūrinė medžiaga, ypač suformuluota idėja apie Dievo pažinimo užuomazgas graikų kultūroje, padėjo pagrindus tolesnei, III a., teologinei sintezei.

V. A.

LAIŠKAS DIOGNETUI

Keistas šio teksto likimas: niekada necituotas senovėje, 1436 m. jis buvo italų studento užtiktas kaip vyniojimo popierius Konstantinopolio žuvų turguje, įrištas drauge su Justino veikalais. 1870 m. prūsų artilerijai apšaudant Strasbūrą, jis sudegė miesto bibliotekoje. Laimei, veikalėlis buvo išleistas jau 1592 m. ir leistas daugel kartų vėliau, ypač su Justino raštais.

Laišku šį rašinį pavadino pirmas leidėjas; originalo antraštė tėra *Diognetui.* Iš tiesų tai ne laiškas, o apologetinis traktatėlis. Nežinome, ar adresatas – simbolinė figūra (vardas reiškia „Dievo pažintasis"), ar realus asmuo (tarp pretendentų – filosofas stoikas ir menininkas, imp. Marko Aurelijaus mokytojas Diognetas ir Klaudijus Diognetas, 197 m. Aleksandrijoje minimas Egipto pagonių šventyklų prižiūrėtojas). Autorius lieka nežinomas, tik neabejotinai nėra Justinas. Spėliota įvairiai: Kvadratas, Aristidas, Ipolitas Romietis, Klemenso Aleksandriečio mokytojas Pantenas. Visuotinio pritarimo nesulaukė nė viena hipotezė. Patikimiausia parašymo data – II a., vieta – Aleksandrija. Paskutiniai du (10–11) skyreliai greičiausiai parašyti kito autoriaus ir yra kito žanro, tai Melitono Sardiečio stiliaus homilija.

Autorius sumaniai naudojasi populiariomis tuometinės filosofijos idėjomis (pvz., pasaulio sielos), norėdamas parodyti krikščionių dalyvavimą viešajame gyvenime. Aktuali platonikams ir stoikams Dievo Apvaizdos – pasaulio priežiūros – problema irgi peraiškinama krikščionišku būdu, kaip švelnaus vadovavimo, vedant į išganymą samprata. Šventojo Rašto aliuzijos lieka aliuzijomis – pagonims Biblija nėra autoritetas, todėl svarbu supažindinti su jos idėjomis, bet ne primygtinai cituoti įkvėptuosius autorius. Visas veikalėlis persunktas tikrumo, kad krikščionių tikėjimas yra prasmingas tuometiniam žmogui.

LAIŠKAS DIOGNETUI

Laiško tikslas

1. 1. Matau, prakilnusis Diognetai, su kokiomis pastangomis tyrinėji krikščionių tikybą, kaip išsamiai ir uoliai ją aiškiniesi. „Kokį Dievą jie įtikėję ir kaip jį garbina, kodėl jie visi paniekina pasaulį ir nepaiso mirties; kodėl nepripažįsta vadinamųjų graikų dievų ir nesilaiko žydų prietarų? Iš kur ta jų širdinga tarpusavio meilė? Ir kodėl ši nauja giminė ar gyvensena į mūsų pasaulį įžengė tik dabar, o ne anksčiau?"

2. Pripažįstu tavo pastangas ir meldžiu Dievą, kuris mums ir lūpas, ir klausą atveria, kad aš taip prabilčiau, jog išgirdęs išties taptum geresnis, ir taip klausytumeis, jog kalbėjusiajam netektų liūdėti.

Pagonybės kritika

2. 1. Tad jei nusivalei nuo visokių protą drumsčiančių minčių, atsikratei tave klaidinusių įpročių, jei tapai tarsi visiškai nauju žmogumi, jei – kaip pats sakeisi – būsi jau ir naujo žodžio klausytojas, tai ne tik akimis, bet ir protu pažvelk, kokios prigimties ir išvaizdos yra tie, kuriuos vadinate ir laikote dievais. 2. Štai akmuo – ar jis nepanašus į tą, kurį mindome kojomis? O čia – metalas, ir niekuo ne geresnis negu tas, iš kurio mums vartoti daromi rykai! O tas tai medis, dar ir sutrešęs! Šis gi – sidabras, kurį žmogus turi sergėti, kad kas nepavogtų... Štai rūdžių suėsta geležis, štai molis, niekuo ne dailesnis už skirtą niekingiausioms mūsų reikmėms.

3. Argi visa tai ne iš gendančios medžiagos? Argi ne įnagiu ir ugnimi padaryta? Šitą argi ne akmentašys padarė? O aną – ne

kalvis? Tą – ne auksakalys, ir va tą – ne puodžius? Argi pirma, nei visa tai anų [meistrų] amatų dėka buvo padaryta tokios [dievų] formos, nebuvo ir nėra kintama? Ar negalėtų rykai iš tos pačios medžiagos virsti panašiais [stabais], jei kartais atsirastų juos dirbinančių meistrų? 4. Ir vėlgi: ar šių jūsų garbinamų [dievų] žmonės negalėtų perdirbti į rykus, panašius į kitus? Argi jie visi nėra kurti? argi nėra akli? argi ne bedvasiai? argi ne bejusliai? argi ne nejudrūs? Bene jie nenyksta? bene nežūva? 5. Ir dar tuos daiktus vadinate dievais, jiems tarnaujate, juos garbinate ir patys pasidarote į juos panašūs![1]

6. Nekenčiate krikščionių, kad jie šitų nelaiko dievais. 7. Bet jūs juos vadindami ir laikydami dievais, ar ne labiau [už krikščionis] rodote jiems panieką? Ar ne labiau išjuokiate ir iš jų tyčiojatės? Juk akmeninius ir molinius garbinąte nesaugomus, o sidabrinius ir auksinius nakčiai užrakinate, dieną statote sargybą, kad nebūtų pavogti. 8. Apipilate juos, kaip manote, pagarbos ženklais, bet turinčiam jusles tai greičiau bausmės. O jei jie neturi juslių, neigiate tai gerbdami juos krauju ir taukais. 9. Kas iš jūsų galėtų tai pakęsti? Kas leistų taip su savimi elgtis? Joks žmogus – nebent per prievartą – nepakęstų tokio varginimo, – mat turi jusles ir protą. O akmuo pakenčia, nes neturi juslių. Šitaip patys įrodote, kad dievai – bejusliai.

10. Galėčiau dar daug šnekėti, kad krikščionys nevergauja tokios rūšies dievams, bet jei kam negana, kas pasakyta, nėra ko ir toliau kalbėti.

Žydų tikybos kritika

3. 1.Taip pat žinau, kad labai norėtum išgirsti, ar krikščionių tikyba nėra ta pati kaip ir žydų. 2. Žydai vengia aukščiau

[1] Autorius, nors ir priešiškas žydų tikybai, stebinančiai šaržuotos pagonybės kritikai minčių semiasi daugiausia iš Senojo Testamento; plg. *Iz* 44, 9–20; 40, 18–21; *Ps* 115, 4–8; *Išm* 13.

minėto [stabų] garbinimo, jie teisingai nori atrodyti <tikį ir> garbiną vieną Dievą, <visų daiktų> valdovą. Tačiau jie klysta, kadangi Dievą garbina tokiu pat būdu, kaip ir pagonys. 3. Graikai parodo savo beprotystę aukodami bejusliams ir kurtiems dievams, o žydai – manydami, kad Dievui reikia aukų. Tai laikytume greičiau paikybe negu tikyba. 4. Tas, kuris sukūrė dangų ir žemę ir visa, kas juose, ir teikia mums viską, kas reikalinga, tikrai nestokoja nė vieno iš tų daiktų, kuriuos šie savo nuožiūra siūlo, patys iš jo gavę. 5. Manau, kad nieko nestokojančiam aukodami kruvinąsias, riebiąsias ar deginamąsias aukas jam pagerbti, arba norėdami jam ką nors duoti, jie nesiskiria nuo tų, kurie šitaip <garbina> bejuslius dirbinius, <negalinčius> suvokti jiems teikiamos pagarbos[2].

4. 1. Nemanau, kad tau reikėtų iš manęs žinoti apie maisto suvaržymus, šabo prietarą ar didžiavimąsi apipjaustymu; taip pat apie veidmainišką pasninką ir jaunaties šventę: tai juokingi ir neverti minėti dalykai. 2. Argi tinka vienus žmonių labui Dievo sukurtus daiktus kaip gerus priimti, o kitus – kaip netinkamus ir nereikalingus atmesti? 3. Argi nėra bedievybė meluoti, kad Dievas draudžiąs šabo dieną daryti gera? 4. Ar ne juokinga girtis apipjaustymu, kaip išrinktumo žyme, tarsi tas pelnytų ypatingą Dievo palankumą?

5. Jie įdėmiai stebi žvaigždes ir mėnulį laikydamiesi mėnesių ir dienų, Dievo sprendimus ir metų laikus <skirsto> pagal jų kilmę į šventinius ir liūdnuosius, – kas gi šito nelaikytų ne tikėjimo, o kvailumo pavyzdžiu?

6. Manau, jau bus tau aišku, kad krikščionys visai teisingai vengia bendros [pagonių ir žydų] tuštybės ir klaidos, žydų įkyrumo ir pagyrų. Tačiau nesistenk iš žmonių sužinoti, koks yra [krikščionių] tikėjimo slėpinys.

[2] Antroji 3, 5 sakinio pusė sunkiai suprantama. Žydai nesupranta, kad materialiomis aukomis Kūrėjas prilyginamas kūriniams.

Kas kūnui siela, tas pasauliui krikščionys

5. 1. Mat krikščionys nuo kitų žmonių nesiskiria nei kraštu, nei kalba, nei papročiais; [2.] jie negyvena kokiuose savuose miestuose, nevartoja kitoniškos tarmės, neturi ypatingo gyvenimo būdo. 3. Tikrai nerimstantys smalsūs žmonės išrado tą jų <mokymą>. Jie nesilaiko žmogiškų nuomonių – ne taip kaip kiti. 4. Įsikūrę ir graikų, ir barbarų miestuose, kam kokia dalia teko, laikydamiesi vietinių papročių, apdaro, mitybos ir visos gyvensenos, jie tvarko savo gyvenimą nuostabiai ir, kaip visi sutaria, neįtikėtinai. 5. Jie gyvena savo tėviškėse, bet kaip laikini; dalyvauja visuose reikaluose kaip piliečiai, bet viskam pasirengę kaip svetimšaliai; kiekvienas svetimas kraštas jiems yra tėvynė, o kiekviena tėvynė – jiems svetima. 6. Jie, kaip ir visi, veda, susilaukia vaikų, bet pagimdytųjų neišmeta. 7. Bendras jų stalas, bet ne guolis. 8. Jie gyvena kūne, bet ne pagal kūną[3]; [9.] dienas leidžia žemėje, bet jų tėvynė danguje[4]. 10. Jie paklūsta išleistiems įstatymams, bet savo gyvenimu juos viršija. 11. Visus myli – ir visų persekiojami. 12. Jie nepažįstami, ir teisiami, jie žudomi atgaivinami[5]. 13. Jie beturčiai, bet praturtina daugelį[6], visko stokoja, bet visko pertekę. 14. Jie niekinami, bet paniekoje randa šlovę, šmeižiami, bet pasirodo teisūs, [15.] keikiami laimina, įžeidinėjami atsako pagarba[7]. 16. Būdami geradariai jie baudžiami it nedorėliai, nubausti džiaugiasi tarsi atgaivinti. 17. Žydai kariauja su jais kaip su svetimtaučiais, graikai juos persekioja, bet niekas iš jų nekentėjų negali nurodyti priešiškumo priežasties.

6. 1. Žodžiu, kas yra kūnui siela, tas pasauliui – krikščionys. 2. Siela pasklidusi po visus kūno narius, o krikščionys – po pasaulio miestus. 3. Siela gyvena kūne, bet nėra iš kūno, ir krikščionys gyvena pasaulyje, bet *nėra iš pasaulio*[8]. 4. Kaip neregimoji

[3] Plg. *2 Kor* 10, 3.
[4] Plg. *Fil* 3, 20.
[5] Plg. *2 Kor* 6, 9.
[6] Plg. *2 Kor* 6, 10.
[7] Plg. *1 Kor* 4, 12.
[8] Plg. *1 Pt* 2, 11.

siela yra užsklęsta regimame kūne, taip ir krikščionys, pasaulyje gyvendami, yra regimi, bet jų tikėjimas nematomas. 5. Kūnas nekenčia sielos ir kovoja su ja, nepatyręs jokios neteisybės, – mat ši draudžia jam mėgautis smagumais. Ir krikščionių pasaulis nekenčia, jokios neteisybės nepatyręs, vien todėl, kad jie preišinasi malonumams. 6. Siela myli kūną, kuris jos nekenčia, ir jo narius, – ir krikščionys myli savo nekentėjus. 7. Siela užsklęsta kūne, bet palaiko kūną, ir krikščionys pasaulyje tarsi kaliniai, bet pasaulis jais laikosi. 8. Nemirtinga siela gyvena mirtingame būste, ir krikščionys, apsistoję gendančiuose [kūriniuose], laukia dangaus negendamybės. 9. Siela, nelepinama valgiu ir gėrimu, stiprėja, taip ir krikščionys engiami kasdien gausėja. Dievas pastatė juos mūšio rikiuotėje, iš kurios nevalia jiems trauktis.

Dievas tarp žmonių įkurdino Žodį

7. 1. Mat, kaip sakiau, jiems patikėtas ne žemiškas išradimas, ne mirtingo sumanymo jie taip rūpestingai stengiasi laikytis, ir ne žmogiškų slėpinių tvarkymas jiems patikėtas, [2.] bet pats tikrasis visavaldis visko kūrėjas neregimasis Dievas tarp žmonių įkurdino ir įdiegė jų širdyse iš dangaus Tiesą, šventą nesuvokiamąjį Žodį. Niekas tenemano, kad jis pasiuntęs žmonėms kokį tarną ar angelą, ar kunigaikštį, ar žemės dalykų valdovą, ar vieną iš tų, kuriems pavesta rūpintis dangaus sričių reikalais, bet [pasiuntė] patį visko meistrą ir menininką, per kurį dangus įtvirtino, per kurį jūrai krantus nustatė, kurio slėpiningus nutarimus ištikimai sergsti visi elementai. Iš jo <saulė> gavo dienos kelio sergėtiną saiką. Jam paliepus naktį šviečia mėnuo, jo klauso žvaigždės, sekdamos mėnulio bėgiu. Jis visa sutvarkė, aprėpė ribomis ir pajungė: dangų ir kas danguje, žemę ir kas joje, jūrą ir kas jūroje, ugnį, orą, bedugnę; ir kas aukštybėse, ir kas gelmėse, ir kas per vidurį: tą jiems pasiuntė! 3. Galbūt koks žmogus pamanytų – tironiškai valdyti ir įvaryti baimės ir siaubo? 4. Tikrai ne!

Pasiuntė jį švelniai ir ramiai kaip karalius, siunčiantis sūnų karalaitį, pasiuntė kaip Dievą, kaip žmonėms jį pasiuntė, pasiuntė kaip gelbėdamas, kaip įtikinėdamas, o ne pavergdamas, nes Dieve nėra prievartos. 5. Siuntė jį kaip šaukiantis, o ne persekiojantis, kaip mylintis, o ne smerkiantis. 6. Atsiųs jį ir teisiantį, ir kas atsilaikys jo akivaizdoje?[9] <...>[10]

7. <Ar nematai> kaip jie metami laukiniams žvėrims, kad atsižadėtų Viešpaties, bet jie lieka nenugalėti. 8. Ar neregi, kad kuo labiau juos engia, tuo daugiau jų darosi? Neatrodo, kad tai žmogaus darbai: tai Dievo galybė, tai jo atėjimo <įrodymas>!

Dievas leidžiasi pažįstamas tikėjimu

8. 1. Kas iš žmonių, prieš jam ateinant, apskritai pažino Dievą? 2. Negi sutiksi su neva vertų pasitikėjimo filosofų tuščiomis ir varganomis išvadomis? Vieni iš jų Dievu vadino ugnį – Dievu jie laikė tą, į ką patys turėjo patekti, kiti – vandenį, kiti dar kitus Dievo kūrinius. 3. Jei iš tų tvirtinimų bent vienas būtų vertas pritarti, tai bet kurį sukurtą daiktą galėtume pavadinti Dievu. 4. Tačiau šitos šnekos yra melagingos keistenybės ir klastūnų apgaulės. 5. Niekas iš žmonių Dievo nematė, niekas nepažino – jis pats jiems pasirodė. 6. Pasirodė per tikėjimą – jam vienam leista regėti Dievą. 7. Mat visko Valdovas ir meistras Dievas, kuris viską sukūrė ir pagal tvarką sudėstė, yra ne tik mylintis žmones, bet ir kantrus. 8. Visada toks buvo, yra ir bus: maloningas ir geras, nerūstaujantis, ištikimas, Vienintelis Gerasis[11]. 9. Jis mintyje sumanė didį neapsakomą dalyką, juo <pasidalijo> su savo Vaiku. 10. Kol išmintingąjį sumanymą slėpė ir sau laikė, atrodė, kad mus apleido ir visai nesirūpina. 11. Bet vos per savo mylimąjį Vaiką apreiškė ir atskleidė tai, kas nuo pat pradžios buvo

[9] Plg. *Mal* 3, 2.

[10] Toliau rankraštyje pažymėta, kad trūksta teksto dalies.

[11] Plg. *Mt* 19, 17.

prirengta, tuoj visa iš karto mums suteikė: leido jo geradaryste naudotis, jį regėti ir <suvokti>. Kas iš mūsų galėjo to tikėtis?

Išganymo planas

9. 1. Taigi jis visa <žinojo valdydamas> drauge su savo Vaiku. Praeityje[12] mums nuklydusiems buvo leidęs pasiduoti nevaržomiems potraukiams, malonumams ir aistroms – jis visai nesidžiaugė mūsų nuodėmėmis, bet tik pakentė. Negyrė to meto neteisybės, bet brandino <dabarties> teisumo <mintį>, kad anuomet dėl savo darbų neverti gyvenimo, dabar Dievo maloningumo dėka pasidarytume verti, kad paaiškėjus, jog savo jėgomis negalime įeiti į Dievo karalystę, Dievo galia tą galimybę gautume. 2. Kai mūsų neteisumas pripildė saiką ir pasidarė akivaizdu, jog mums dėl to gresia bausmė ir mirtis, atėjo metas, kurį Dievas buvo nustatęs parodyti savo maloningumui bei galybei (o, koks didis Dievo palankumas <ir meilė> žmonėms!), jis nebelaikė mūsų neapykantoje, neatmetė mūsų ir neatminė pikta, bet kantriai pakentė ir ištvėrė, gailėdamas pats prisiėmė mūsų kaltes. Jis atidavė savo Sūnų[13] kaip išpirką už mus, šventąjį už nedorėlius, blogio nepaliestąjį už blogus, teisųjį už neteisius[14], negendamąjį už gendančius, nemirtingąjį už mirtingus. 3. Kas gi galėjo uždengti mūsų nuodėmes, jei ne jo teisumas? 4. Kame gi kitame mes, neteisūs ir bedieviai, galime būti nuteisinti, jei ne vienatiniame Dievo Sūnuje?

5. O saldžioji permaina, o neištiriamasis veikime, o visas viltis viršijanti geradarybe! Daugelio neteisumas liko uždengtas vienu teisiuoju, vieno teisumas nuteisino daugel neteisiųjų! 6. Ankstesniaisiais laikais leido mums įsitikinti, kad mūsų prigimtis negali laimėti gyvenimo, o dabar parodė Gelbėtoją, išgelbstintį ir tai, kas negalėjo išsigelbėti. Ir vienu, ir kitu norėjo, kad įtikėtume

[12] Mokymas apie du laikus; plg. *Rom* 3, 21–26; 5, 20; *Gal* 4, 4; *Apd* 17, 30.

[13] *Rom* 8, 32.

[14] *1 Pt* 3, 18.

jo gerumą ir laikytume jį maitintoju, tėvu, mokytoju, patarėju, gydytoju, išmintimi, šviesa, garbe, šlove, galybe, gyvenimu, – kad nesirūpintume, ką apsirengsime ir valgysime[15].

Sekti Dievo Apvaizda

10. 1. Jei ir tu geiste geidi to tikėjimo, pirmiausia stenkis <pažinti Tėvą>. 2. Mat Dievas myli žmones, kuriems sukūrė pasaulį. Jiems pajungė visa, kas <žemėje>, jiems davė protą, jiems davė mąstymą, tik jiems leido į dangų <aukštyn> akis pakelti. Juos padarė pagal savo paveikslą, jiems siuntė savo viengimį Sūnų, jiems pažadėjo dangaus karalystę – ją ir duos tiems, kurie jį myli. 3. Koks užlies tave džiaugsmas šitai pažinus?! Kaip pamilsi tą, kuris taip tave myli?! 4. O pamilęs būsi jo maloningumo sekėjas. Nesistebėk, kad žmogus gali tapti Dievo sekėju. Gali, jei jis nori. 5. Laimė nėra norėti valdyti artimą ar būti turtingam ir engti žemesnius; ne tuo Dievas pamėgdžiojamas. Juk Dievo didybė yra ne tokie dalykai! 6. Priešingai, kas prisiima artimo naštą, su žemesniu dalijasi tuo, kuo jį viršija, duoda stokojančiam, ką pats turi gavęs iš Dievo, ir tampa gaunančiųjų dievu – tas yra Dievo sekėjas.

7. Tada žemėje gyvendamas pamatysi, kaip Dievas valdo [pasaulį] iš dangaus it kokią valstybę. Tada pradėsi kalbėti apie Dievo slėpinius. Tada pamilsi ir gerbsi tuos, kurie persekiojami, nes nenori atsižadėti Dievo. Tada pasmerksi pasaulio apgaulę ir klaidą, – kai išmoksi iš tikro gyventi danguje, kai paniekinsi tai, kas čionai laikoma mirtimi, kai imsi bijoti tikrosios mirties, skirtos tiems, kurie bus nuteisti amžinajai ugniai: jai atiduotus ji baus iki galo. 8. Tada imsi gerbti tuos, kurie dėl teisybės ištveria laikinąją ugnį, o aną ugnį pažinęs skelbsi, kad jie – palaiminti. <...>[16]

[15] Plg. *Mt* 6, 25.

[16] Toliau rankraštyje trūksta nedidelės dalies teksto – pačios pabaigos.

Tėvas siuntė savo Žodį apšviesti pasauliui

11. 1. Aš nekalbu nesuprantamų dalykų ir nesvarstau to, kas neprotinga, bet buvęs apaštalų mokiniu, tapau pagonių mokytoju, ir perduodu perduodamus dalykus tiesos <vertiems> mokiniams. 2. Kuris gi teisingai pamokytas ir tapęs Žodžio bičiuliu išmintingai nesistengtų suvokti, ką Žodis buvo aiškiai paskelbęs mokiniams? Juk jiems nušvito apsireiškęs Žodis, atvirai prabilęs: netikintieji jo nesuprato, bet mokiniams jis paaiškino. Tikintieji mąstydami iš jo pažino Tėvo slėpinius. 3. O jis ne veltui pasiuntė savo Žodį, kad apšviestų pasaulį. Jis nebuvo [žydų] tautos pagerbtas, tačiau apaštalų paskelbtas ir pagonių įtikėtas. 4. Tai jis nuo pradžios, tai jis apsireiškė kaip naujas ir kaip senas[17]. Jis visur jaunas šventųjų širdyse. 5. Tai jis ir amžinai, ir šiandieną vadinamas Sūnumi, per kurį turtėja Bažnyčia ir tikroji malonė pripildo šventuosius. Ji apšviečia protą, atskleidžia slėpinius, skelbia laikus, džiaugiasi tikinčiaisiais, prašosi dovanojama tiems, kurie ištikimai sergi tikėjimo priesaiką[18] ir nesipriešina tėvų nuostatams. 6. Paskui apgiedama Įstatymo palaima ir pažįstama pranašų dovana, tvirtai stovi evangelijų tikėjimas ir saugoma apaštalų tradicija, džiūgauja Bažnyčios malonė. 7. Jei nebūsi nusiminęs, pažinsi šią malonę – kokius dalykus Žodis skelbia per ką tinkamas, kada panorėjęs. 8. Visa tai esame spiriami ne be vargo skelbti pagal mums liepiančio Žodžio valią, iš meilės mums apreikštiems dalykams jums tampame dalininkais.

Pažinimo medis

12. 1. Susitikę su jais ir atidžiai klausydamiesi suvokite, ką Dievas parengė tiems, kurie teisingai jį myli, kai tapsite rojaus džiaugsmu, <pasodinę> savyje daugiavaisį išvešėjusį medį, iš-

[17] Tai svarbu pabrėžti kultūroje, „sena" vertinusioje labiau už „nauja".

[18] Matyt, kalbama apie krikšto pažadus ir tikėjimo išpažinimą.

puošti margaspalviais vaisiais. 2. Nes toje vietoje auga pažinimo ir gyvybės medis. Bet ne pažinimo [medis] žudo: žudo neklusnumas. 3. Ne veltui parašyta, kad Dievas pradžioje rojaus viduryje pasodino <pažinimo medį ir> gyvenimo medį, per pažinimą nurodydamas gyvenimą. Netyrai pažinimu pasinaudoję [pirmieji žmonės] dėl angies apgaulės tapo iš jo išrengti. 4. Mat nėra gyvenimo be pažinimo ir tvirto pažinimo be tikro gyvenimo. Štai kodėl tiedu medžiai buvo pasodinti greta. 5. Ir Apaštalas, suvokęs šią [jungties] galią ir peikdamas tiesos įstatymo gyvenimui neteikiančio pažinimo puoselėjimą sako: *Pažinimas išpučia, o meilė ugdo*[19]. 6. Kas tariasi ką nors žinąs be tikro gyvenimo paliudyto pažinimo, tas nieko nežino. Tokį klaidina gyvatė, nes jis nemyli gyvenimo. O kas pažįsta su baime ir trokšta gyvenimo, tas sodina viltį ir laukia vaisių. 7. Tegu tau širdis būna pažinimas, o gyvenimas – suvokiamos tiesos žodis. 8. Šį medį turėdamas ir vaisiais <mėgaudamasis> tu visuomet skinsi tai, ko trokštama pas Dievą, ko angis neužpuola ir apgaulė neliečia. Ir Ieva nenupuola, bet įtiki Mergelė. 9. Ir nušvinta išgelbėjimas, ir apaštalai gauna išmanymą, ir žengia Viešpaties Pascha, ir <laikai> kaupiasi ir rikiuojasi pagal tvarką, mokydamas šventuosius džiūgauja Žodis, per kurį šlovinamas Tėvas. Jam garbė per amžius. Amen.

[19] *1 Kor* 8, 1.

ŠV. JUSTINAS, FILOSOFAS IR KANKINYS

Šv. Justino (g. apie 100 m., m. apie 165 m.) kūryba – naujas žingsnis krikščionių savivokos ir santykių su pasauliu istorijoje. Jis, reikšmingiausias II a. apologetas, gimė Flavia Neapolio (šiandien Nabluso) mieste Palestinoje, veikiausiai pagonių šeimoje. Jo raštai liudija gerą ano meto graikų kultūros žmogaus išsilavinimą. Justiną traukė filosofija, *Pokalbio su žydu Trifonu* pradžioje turime raiškų jo intelektualinių klajonių paveikslą. Ten jis pasakoja, kad krikščionybe jį sudominęs sutiktas senolis, pateikęs stiprių platonizmą griaunančių argumentų. Vis dėlto atrodo, kad ši pasakojimo dalis bus paties Justino sugalvota, o į krikščionybę jį, platoniką, patraukė kankinių drąsa: jis supratęs, kad tokie žmonės tikrai negali gyventi „blogio ir malonumų meilės gyvenimo" (*II Apol.*, 12, 1). Tapęs krikščionimi Justinas lieka filosofu. Jam pirmajam krikščionybė – tikriausia filosofija, jis ir toliau dėvi filosofo apdarą, *pallium*, klajoja po Imperijos miestus (Efezas, Roma), mokydamas filosofijos: galime jį įsivaizduoti kaip krikščionių Sokratą arba Demonaktą (to meto filosofą). Antra vertus, Bažyčioje kaip tik toks yra klajojančio Evangelijos skelbėjo pašaukimas ir malonė.

Antonino Pijaus laikais Justinas įsikūrė Romoje ir čia atidarė savo mokyklą. Kaip tik čia jis parašė visus mus pasiekusius veikalus, čia sutiko savo kankinystę. Kažkoks filosofas kinikas Krescentas jį įskundė valdžiai. Kartu su Justinu buvo suimti ir 6 jo mokiniai. Visi prisipažino esą krikščionys ir atsisakė aukoti pagonių dievams. Justiną teisęs Romos prefektas Junijus Rustikas pats buvo profesionalus filosofas stoikas, imperatoriaus filosofo Marko Aurelijaus mokytojas ir įtakingas bičiulis. Po sąlyginai ramių paskutinių Hadriano (117–138 m.) ir Antonino Pijaus (138–161 m.) valdymo metų, krikščionis vėl užgriuvo sistemingi

Marko Aurelijaus persekiojmai. Galbūt šv. Priscilės katakombose Romoje išlikęs kankinio Justino kapas yra kaip tik mūsų filosofo.

Iš gausių Justino raštų mus pasiekė tik trys. Ankstyviausias jų – *Krikščionių apologija Antoninui*, paprastai vadinama *I* arba *Didžiąja apologija* (apie 153–154 m.), ir po kelių mėnesių pridurtas priedas *Krikščionių apologija Romos senatui*, vadinama *II* arba *Mažąja apologija* bei dar vėliau parašytas *Pokalbis su žydu Trifonu*, galbūt atspindintis tikrai apie 136 m. Efeze vykusias diskusijas.

Justinas ne pirmas parašė krikščionių apologiją (šis žanras atsirado apie 125 m., kai apologiją imperatoriui Hadrianui skyrė Kvadratas), bet Justino *Apologijos* sukūrė atskirą formą, pateikė argumentus ir temas. Nepaisant gana netvarkingo tam amžiui būdingo rašymo būdo, Justino *I apologijoje* esama gana aiškaus plano: po įvado Justinas rašo apie tai, kas krikščionybė nėra (ateizmas, nusikaltimai, stabmeldystė, abejingumas valstybei), apibūdina krikščioniško gyvenimo pranašumus, parodo Kristaus mokymo tikrumą, aprašo krikščionių apeigas. Justinas yra pirmas krikščionis, pasinaudojęs Platono filosofijos kategorijomis, pirmas pradėjęs aiškintis krikščionių tikėjimo ir pagonių filosofijos, Dievo malonės ir pažinimo mąstymu santykius.

Markas Aurelijus veikiausiai skaitė jam adresuotas krikščionių apologijas – piliečių peticijų tyrimas buvo imperatoriaus pareigų dalis. Bet tai negalėjo pakeisti teisinės krikščionių religijos, *religio illicita,* padėties, kol imperatoriai savo pareiga laikė valstybės religija pripažinti tik tą, kurią jiems saugoti buvo palikęs „dieviškasis Augustas".

Pokalbis su žydu Trifonu (išliko ne visas) yra dialogas, skirtas bendro žydams ir krikščionims Rašto nagrinėjimui. Po filosofinių klajonių atradęs krikščionybę, Justinas jos tikrumu patikėjo tik įsitikinęs, kad Jėzus įvykdė pranašų skelbtas pranašyses, tad jis ir esąs Kristus. Bet kaip tik to nesutinka pripažinti žydai. Tad dvi dienas Efeze trunkantis Justino ir Trifono (galbūt net žydų Mišnoje minimo garsaus rabio Tarfono) pokalbis telkiasi į Mozės įstatymo aiškinimą, pagrindžia Kristaus-Dievo garbinimo teisėtumą, teigia, kad nežydai, įtikėję Kristų ir besilaikantys jo įstatymo, yra naujas ir tikrasis Izraelis.

Apologijos tikslas

[...] **2.** Protingumas[1] reikalauja, kad tie, kurie iš tiesų pamaldūs bei mylį išmintį[2], gerbtų ir brangintų vien tai, kas teisinga, atsisakydami sekti pirmtakų nuomonėmis, jei jos netikusios. Ne tik sekti ką nors neteisinga darančiais ar teigiančiais draudžia sveikas protas – tiesos mylėtojui dargi labiau negu gyvybę privalu rinktis kalbėti ir daryti tai, kas teisinga, net jei grėstų mirtis. Jūs[3] juk visur girdite save vadinant pamaldžiaisiais bei filosofais, teisingumo sergėtojais, lavybos mylėtojais, tad paaiškės, ar iš tiesų tokie esate. Kreipiamės į jus ne pataikauti norėdami šiuo raštu ir ne palankumą pelnyti, bet reikalaudami rūpestingai ir išsamiai apsvarsčius priimti sprendimą, idant nepaskelbtumėte nuosprendžio prieš save pačius, vadovaudamiesi ar išankstine nuomone, ar prietaringų žmonių nusistatymu, ar neapgalvotu skubumu, ar įsisenėjusia bloga šlove. Mes mat esame įsitikinę, kad iš nieko negalime patirti skriaudos, nebent būtume užklupti ką bloga darą ar pasirodytume esą nedori. Jūs galite nužudyti, bet pakenkti – ne.

[...]

Krikščionių persekiojimus kursto demonai

5. 1. Kaip gi čia yra? Dėl mūsų, tvirtinančių, jog nedarome nieko pikta ir nepripažįstame tokios bedievystės, nesiimate jokio

[1] Čia ir kitur naudojantis gr. *logos* daugiareikšmiškumu nurodoma į Dievo Žodžio veikimą pasaulyje – šiuo atveju ne tik žmogaus protingas sprendimas, bet ir pats amžinasis Žodis reikalauja krikščionims teisybės.

[2] „Mylį išmintį“ arba „filosofai“. Imperatorius Antoninas Pijus mielai prisiimdavo Filosofo epitetą.

[3] Kreipiamasi į Imperijos valdovus.

tyrimo, bet aklos aistros ir blogųjų demonų botago genami[4] išsyk baudžiate nė nesusimąstydami. 2. Tad tebus pasakyta teisybė: kai senovėje blogieji demonai, įgiję regimą pavidalą[5], ir moteris prievartaudavo, ir berniukus tvirkindavo, ir rodydavo žmonėms baisenybes, idant juos apstulbintų, šie neperprasdavo protu tų dalykų, bet baimės apimti ir nežinodami, jog tai blogieji demonai, vadindavo juos dievais ir kiekvieną tokiu vardu, kokį anas demonas pats sau būdavo davęs. 3. O kai Sokratas teisingu samprotavimu ir nuosekliai pabandė tai iškelti į šviesą ir atitraukti žmones nuo demonų, demonai per žmones, besidžiaugiančius tuo, kas bloga, padarė taip, kad jis kaip bedievis[6] ir šventvagis buvo nužudytas, skelbiant, jog jis įvedąs naujas dievybes[7]; taip pat ir su mumis yra elgiamasi. 4. Ir ne tik tarp graikų per Sokratą tai buvo Proto[8] atskleista, bet ir tarp barbarų[9] padaryta paties Žodžio, įsikūnijusio ir tapusio žmogumi, pavadintu Jėzumi Kristumi, kuriuo patikėję mes taip darančius demonus ne tik negerais vadiname, bet ir blogais, ir prakeiktais, kurių darbai net nėra panašūs į dorybės siekiančių žmonių.

[4] Tarp ankstyvųjų Bažnyčios Tėvų labai paplitusi nuomonė.

[5] Plg. *Pr* 6, 6, 1–4. Iš moterų sugundytų angelų sąjungos gimę demonai ir esą pagonių dievai. Šią mintį galima sutikti ir žydų raštuose.

[6] Originale gr. žodis ἄθεος – „ateistas“. Plg. Platonas, *Sokrato apologija,* 26c. Šiuo žodžiu sakoma, kad kas nors ne teoriškai neigia Dievo buvimą ir veikimą, bet kad nepripažįsta oficialios miesto religijos (toks ir yra Sokrato atvejis). Kaip tik šia prasme krikščionis „bedieviais“ Justinas pavadina toliau 6, 1. Ateizmas Romos imperijos laikais labai retas dalykas. Taip kartais būdavo pavadinami filosofai stoikai, mat jų Dievas medžiaginis. Su jais Justinas buvo susidūręs dvasinių paieškų metais. Žr. *Trif.,* 2, 3.

[7] Plg. Platonas, *Sokrato apologija,* 24b; 25b. Sokratas teigė, kad jį nuo netikusių poelgių sulaikąs kažin koks daimonas. Tai galėjo būti palaikyta naujos dievybės įvedimu. Kai kurie vėlesni apologetai (pvz., Tertulijonas) Sokrato daimoną laikė piktąja dvasia.

[8] λόγος – ‘žodis’ arba ‘protas’. Justino nuomone, Dievo Sūnus įvairiais būdais žmoniją vedė į Dievo pažinimą ir iki įsikūnijimo.

[9] T. y. ne graikų civilizacijos žmonės, žydai ir krikščionys negraikai.

6. 1. Todėl mes vadinami bedieviais; ir mes sutinkame esą bedieviai tų vadinamųjų dievų atžvilgiu, bet jokiu būdu ne teisingiausiojo teisybės, skaistybės ir kitų dorybių Tėvo, blogiui svetimo Dievo. 2. Jį ir nuo jo atėjusį Sūnų, išmokiusį mus [viso šito], ir kitų paskui jį sekančių ir į jį panašių angelų kariuomenę ir pranašiškąją Dvasią mes gerbiame ir parpuolę garbiname, gododami protu ir tiesa, ir kiekvienam trokštančiam išmokti to, ko mes esame išmokyti, be pavydo perteikdami. [...]

Stabų medžiaga ir darytojai niekingi

9. 1. Bet mes negarbiname gausiomis deginamosiomis aukomis ir gėlių pynėmis tų, kuriuos žmonės, suteikę jiems pavidalą ir pastatę šventyklose, pavadino dievais, nes žinome, kad šie daiktai yra negyvi, mirę ir neturintys Dievo pavidalo[10] (mat mes nemanome, kad Dievas turi tokį pavidalą, kurį kai kurie sakosi pamėgdžioję tam, kad šis būtų garbinamas), bet turi anų apsireiškusių [žmonėms] nelabųjų demonų apybraižas bei vardus. 2. Mat argi jums, tai išmanantiems, dar reikia kalbėti, ką padirba amatininkai tašydami, pjaustinėdami, išliedami ir kaldami medžiagą? Ir dažnai [juos daro] iš negarbingiems tikslams vartotų indų[11]: meistriškumu pakeitę tik jų apybraižas ir sukūrę pavidalus, pavadina dievais. 3. Tai mes laikome esant ne tik neprotinga, bet ir virstant įžūlumu prieš Dievą, kuris, turėdamas nenusakomą šlovę ir pavidalą, pavadinamas gendančiu bei reikalingu rūpinimosi dalyku. 4. Ir kad šių [stabų] meistrautojai yra begėdžiai bei atsidavę visokiausioms nedorybėms – nesiimsiu jų vardyti skyrium – jūs aiškiai suprantate; jie netgi tvirkina drauge su jais dirbančias verges mergaites. 5. Kokia nesąmonė apie pasileidusius žmones sakyti, jog jie lipdo ir perlipdo dievus viešam garbinimui atsiklaupus ir šiuos žmones skirti sargais šventyklų,

[10] Plg. *Fil* 2, 6.

[11] Plg. *Iz* 44, 9.

kur tie dievai statomi, nesusigaudant, kad yra šventvagiška ir manyti, ir kalbėti, jog žmonės yra dievų sargai!

Krikščionių mokymas apie medžiagą ir kelią pas Dievą

10. 1. Bet mes esame perėmę mokymą, jog Dievui iš žmonių nereikia medžiagiškos atnašos[12], nes matome, kad jis pats viską teikia. Mes esame išmokę, įsitikinę ir tikime, kad jis priima tik tuos, kurie pamėgdžioja jam savybingas gėrybes – nuosaikumą, teisingumą ir meilę žmonėms, taip pat visa, kas tik yra būdinga Dievui, kuris nėra pašaukiamas jokiu [žmogaus] suteiktu vardu. 2. Taip pat esame išmokę, kad jis, būdamas geras[13], pradžioje sukūrė visus dalykus iš pavidalo neturinčios medžiagos[14] žmonių labui; esame perėmę mokymą, kad jeigu jie darbais pasirodys esą verti jo sumanymo, karaliaudami drauge bus laikomi vertais jo bendrystės[15], kai taps nemarūs ir beaistriai. 3. Mat kaip jis sukūrė pradžioje nebuvusiuosius, lygiai taip, mes manome, jis pasirenkančius tai, kas jam miela, būtent dėl šio pasirinkimo palaikys vertais tiek nemarumo, tiek bendravimo [su juo].

4. Tai, kad mes pradžioje atsiradome, buvo ne mūsų [nuopelnas]. Tačiau sekimas tais dalykais, kurie jam yra mieli, įtikina ir veda į tikėjimą mus, pasirenkančius tuos dalykus svarstymo galių, kuriomis jis pats [mus] apdovanojo, dėka. 5. Mes laikome visų žmonių naudai pasitarnaujant tai, kad nėra draudžiama mokytis šių dalykų, bet netgi raginama jų griebtis. 6. Mat ko neįstengė padaryti žmogiški įstatymai, tai būtų atlikęs dieviškasis Žodis, jei tik nelabieji demonai nebūtų paskleidę daugybės

[12] Plg. *Apd* 17, 25.

[13] Plg. Platonas, *Timajas*, 29e.

[14] Vis dėlto Justinas nėra dualistas, jis niekur nieko nesako apie medžiagos amžinumą ar pirmumą. Jo manymu (*I apologija*, 59, 1), Platonas savo *Timajo* 29d svarstymus apie pavidalo neturinčią medžiagą perėmęs iš *Pr* 1, 2.

[15] Plg. *2 Tim* 2, 12.

melagingų ir bedieviškų kaltinimų[16], sąjungininku pasirinkę kiekviename [žmoguje] slypintį geidulį, visur nedorą ir margą savo prigimtimi; bet nė vienas [iš šių kaltinimų] netinka mums.

11. 1. Ir jūs, girdėdami, kad mes laukiame karalystės, daug nesvarstydami įtariate, kad kalbame apie žmogiškąją, nors mes kalbame apie dieviškąją: tai matyti kad ir iš to, jog jūsų klausinėjami prisipažįstame esą krikščionys, nors žinome, kad prisipažinusiam numatyta mirties bausmė. 2. Juk jeigu lauktume žmogiškos karalystės, neprisipažintume, kad nebūtume nužudyti, ir mėgintume slapstytis, idant pasiektume tai, ko tikimės; tačiau mūsų viltys krypsta ne į dabartį, tad nesikremtame žudomi, ypač kad vis tiek teks mirti.

Krikščionys pasaulyje: geri piliečiai, jų kultas protingas

12. 1. O ramybei palaikyti mes esame geresni jūsų padėjėjai ir sąjungininkai už kitus žmones, nes manome, kad nei piktadarys, nei gobšuolis, nei pasalūnas, nei dorybingasis negali pasislėpti nuo Dievo, ir kad kiekvienas eina į amžiną bausmę arba išsigelbėjimą pagal savo darbų nuopelnus. 2. O jei visi žmonės tai žinotų, niekas net smulkmenose nesirinktų blogo darbo, žinodamas eisiąs per ugnį į amžiną pasmerkimą, bet visokiais būdais valdytųsi ir pasipuoštų dorybe, idant kartu su geraisiais patektų pas Dievą ir išvengtų kentėjimų[17]. 3. Tie, kurie nusikalsdami bando slėptis nuo jūsų įvestų įstatymų ir bausmių, ir žinodami, kad jūs žmonės ir kad nuo jūsų galima pasislėpti, nusikalsta, jei sužinotų ir įsitikintų, kad nuo Dievo nieko negalima paslėpti, ne tik darbų, bet ir sumanymų, bent dėl tos grėsmės būtų visiškai padorūs, – su tuo ir jūs sutiksite. 4. Bet atrodo, lyg bijotumėte, jog visiems dorai besielgiant nebeturėsite ką bausti; tačiau tai

[16] Krikščionys kaltinti paleistuvingomis puotomis ir kanibalizmu: *I apologija*, 26–27; Tacitas, *Analai*, XV, 44; Svetonijus, *Neronas*, 16.

[17] Plg. *Mt* 25, 41.

pritiktų budeliams, o ne geriems valdovams. 5. Mes įsitikinę, kad ir tai, kaip jau esame sakę, kursto piktieji demonai, tie patys, kurie reiklauja aukų ir garbinimo iš neprotingai gyvenančių žmonių; tačiau nemanome, kad jūs, kurie rūpinatės pamaldumu bei filosofija, galite padaryti ką nors neprotinga. 6. O jei ir jūs, panašiai kaip kvailiai, įpročius[18] vertinate labiau už tiesą, darykite, ką galite: tiek pat gali valdovai, gandus vertinantys labiau už teisybę, kiek ir plėšikai dykroje. 7. Kad jums nepasiseks, skelbia Žodis, už kurį nežinome jokio karališkesnio ir teisingesnio valdovo po Dievo Tėvo. 8. Mat kaip visi vengia paveldėti skurdą ar kančias, ar tėvų nešlovę, taip ir visko, ką tik draustų pasirinkti Žodis, protingas žmogus nepasirinks. 9. Kad viskas taip ir bus, sakau, išpranašavo mūsų mokytojas, visa ko Tėvo ir Valdovo Dievo Sūnus, skirtas jo pasiuntiniu, Jėzus Kristus, nuo kurio ir mes pavadinti krikščionimis. 10. Mes esame tikri dėl visko, ko jis mus mokė, nes matome, jog iš tikrųjų viskas įvyko taip, kaip jis buvo iš anksto išpranašavęs; o juk tai Dievo darbas – pasakyti iš anksto, ir viskas taip ir įvyksta, kaip buvo pasakyta. 11. Čia jau būtų galima sustoti ir nieko nebepridurti, nusprendus, jog teigiame teisybę ir tiesą; vis dėlto suprasdami, jog nelengva paklydimo apimtai sielai tučtuojau pasikeisti, nusprendėme šį tą pridurti (nors tiesos mylėtojams įsitikinti jau ir to pakanka), žinodami, jog nėra neįmanoma, kad parodžius teisybę, klaida pasitrauktų.

13. 1. Taigi mes nesame bedieviai, nes garbiname visa ko Kūrėją ir skelbiame, kaip esame išmokyti, jį nereikalaujant nei kraujo, nei nuliejimų, nei smilkalų; kiek įstengdami šloviname jį maldos bei padėkos žodžiais už visa, kuo gyvename; taip pat manome, kad tėra viena jo verta tarnystė – tai, kas jo duota mums kaip maistas, ne ugnimi naikinti, bet pasilikti sau arba pasiūlyti stokojantiems, [2.] o jam dėkoti žodžiu – iškilmingomis

[18] Kokie tai įpročiai? Ar įprotis persekioti krikščionis, ar Justinas mąsto apie visuomenės įpročius, kuriuos pakeistų krikščionybė?

maldomis bei giesmėmis už sukūrimą ir už kelius gerovei, už esybių įvairovę bei laiko tėkmę; mes siunčiame jam prašymus vėl atgimti amžinybėje per tikėjimą juo, – kas iš protingų žmonių nesutiktų su tuo?

3. Įrodysime ne tuščiai garbiną mūsų mokytoją, viso to išmokiusį ir tam gimusį Jėzų Kristų, nukryžiuotą prie Poncijaus Piloto, ciesoriaus Tiberijaus laikais buvusio Judėjos prokuratoriumi, sužinoję, kad jis tikrai esančio Dievo Sūnus, ir laikydami jį antroje vietoje, taip pat pranašiškąją Dvasią, laikydami ją trečioje vietoje[19]. 4. Antrą vietą po nesikeičiančio ir amžino Dievo, visa ko Kūrėjo, atidavę nukryžiuotam žmogui, kaip tik dėl to mes kaltinami beprotybe, tačiau neišmanant tame glūdinčio slėpinio, kurį suprasti mes jus raginame aiškindami. [...]

Retorinė analogija: Dievo Sūnus ir Dzeuso sūnūs

21. 1. Ir kai sakome, jog Žodis, kuris yra pirmasis Dievo gimdytinis, mūsų mokytojas Jėzus Kristus gimė be lyčių sueities, ir kad jis nukryžiuotas, numiręs ir prisikėlęs įžengė į dangų, mes neįnešame nieko nauja, lyginant su jūsų kalbomis apie tuos, kuriuos vadinate Dzeuso sūnumis. 2. Jūs patys žinote, kiek Dzeuso sūnų nuolat mini tarp jūsų gerbiami rašytojai: Hermį, vertėjaujantį žodį ir visų mokytoją; Asklepiją, kuris tapo gydytoju, o nutrenktas žaibo įžengė į dangų; sudraskytą į gabalus Dionisą; Heraklį, kuris bėgdamas nuo kančių susidegino; iš Ledos gimusius Dioskūrus, o iš Danajos – Persėją; ir Belerofontą, nors ir iš žmonių, tačiau ant [dieviško] žirgo Pegaso.

3. Ką ir sakyti apie Ariadnę ir tuos, kurie, sakoma, kaip ir ji, buvo paversti žvaigždynais? O apie jūsų mirštančius valdovus, kuriuos laikydami vertais nemirtingumo vis susiieškote kokį nors liudytoją, prisiekinėjantį regėjus, kaip sudegintas

[19] Ši krikščioniško mokymo santrauka primena trinarį tikėjimo išpažinimą krikštijantis.

Cezaris nuo laužo užžengė į dangų? 4. Ir nėra būtina išmanantiems pasakoti, apie kokius kiekvieno iš vadinamųjų Dzeuso sūnų nuveiktus darbus kalbama: jie užrašyti tik besimokančiųjų naudai ir paraginimui; mat visi sutinka, jog gražu būti dievų mėgdžiotojais. 5. Tebūnie atokiai nuo sveikai mąstančios sielos toks dievų suvokimas, kuris leidžia manyti, jog net pats Dzeusas, jų laikomas visų dalykų valdovu ir gimdytoju, yra tėvo žudikas[20] ir kilęs iš tokio pat [tėvažudžio] tėvo; ir kad jis, pasidavęs meilės nedorybėms ir bjauriems malonumams, nužengė pas Ganimedą ir daugybę suvedžiotų moterų, o jo sūnūs darė tą patį. 6. Bet, kaip sakėme anksčiau, šitai darė nelabieji demonai. Esame išmokę, kad nemirtingumo verti tik gyvenantys šventai bei dorybingai, artimai Dievui, ir tikime, jog tie, kurie gyvena neteisiai ir niekaip neatsiverčia, yra baudžiami amžinoje ugnyje.

22. 1. O Dievo Sūnus, pavadintas Jėzumi, net jei paprasčiausiai būtų buvęs tik žmogus, dėl savo išminties būtų vertas vadintis Dievo Sūnumi; mat visi rašytojai Dievą vadina ir žmonių, ir dievų Tėvu[21]. 2. Ir net jei kalbame, kaip sakėme anksčiau, jog jis yra gimęs iš Dievo kaip Dievo Žodis tik jam vienam būdingu būdu, kitaip nei paprastai gimstama, tebūnie šitai bendra mums su jumis, kurie kalbate apie Hermį kaip pranešantį žodį, einantį iš Dievo. [...]

Rašte Dievas kalba per įvairius personažus

36. 1. Kai klausotės pranašų žodžių, kurie išsakomi tarsi [skirtingų dramos] veikėjų, nemanykite, kad jie ištariami tik pačių įkvėptųjų, bet juos judinančio dieviškojo Žodžio. 2. Mat kartais jis kalba lyg pranašaudamas įvykius, turinčius nutikti ateityje, kartais byloja tarsi užsidėjęs Dievo, visų dalykų Valdovo ir

[20] Pagonių autoriai kalba tik apie tai, kad Dzeusas savo tėvą Kroną nuvertęs ir sukaustęs grandinėmis.

[21] Homero formulė; plg. *Iliada*, 1, 544; 4, 68 ir t.

Tėvo[22], kaukę, kartais lyg slėpdamas po Kristaus kauke, o kartais – lyg vaidindamas minias, atsakinėjančias Viešpačiui arba jo Tėvui; tą pat galima pastebėti pas jūsų rašytojus, kai vienas žmogus parašo visą veikalą, tačiau įveda į jį tarpusavyje besikalbančius veikėjus. 3. Šito nesuprasdami žydai, turintys pranašų knygas, neatpažino atėjusio Kristaus: jie nekenčia ir mūsų, sakančių, kad Jis jau yra atėjęs, ir nurodančių jį buvus nukryžiuotą, kaip buvo išpranašauta. [...]

Kai kurie pagonys ir žydai gyveno pagal Žodį

46. 1. Idant kas nors, netikusiais samprotavimais siekdamas atitraukti žmones nuo mūsų mokymo nesakytų, jog mums teigiant Kristų gimus prieš šimtą penkiasdešimt metų Kvirino[23] laikais, o savo mokymą skelbus, kaip sakome, kiek vėliau, Poncijaus Piloto laikais, reikėtų daryti išvadą, esą visi anksčiau gyvenę žmonės nekalti, užbėgdami už akių abejonėms, išaiškinsime ir tai. 2. Mes esame išmokyti, kad Kristus yra Dievo pirmgimis, ir paskelbėme, kad jis yra Žodis, kuriame dalyvauja visos žmonių giminės. 3. Taigi tie, kurie gyveno pagal Žodį, yra krikščionys, nors ir buvo laikomi bedieviais, kaip tarp graikų Sokratas ir Herakleitas, ir į juos panašūs, o tarp barbarų Abraomas ir Ananijas, ir Azarijas, ir Misaelis[24], ir Elijas, ir daugelis kitų, kurių darbus ar vardus suminėti, kaip žinome, būtų ilgas darbas, todėl dabar susilaikome. 4. Tad anksčiau gyvenusieji, kurie nesilaikė

[22] Justino mėgstama formulė. Plg. Platonas, *Timajas*, 28c.

[23] Plg. *Lk* 2, 2. Publijus Sulpicijus Kvirinas buvo Sirijos valdytojas apie 4–1 m. pr. Kr.

[24] Herakleito fragmentuose daug kartų minima *logos* – tikrovės racionalusis aspektas; Sokratas, Platono mokytojas, Justinui imponuoja ir tuo, kad atidavė gyvybę už savo filosofiją. „Barbarai" – čia turimi galvoje žydai. Mažiau žinomi Ananijas, Azarijas ir Misaelis buvo žydų jaunuoliai, drąsiai išpažinę vienatinį Dievą Babilonijos nelaisvėje, dėl to įmesti į ugnį ir stebuklingai išgelbėti (plg. *Dan* 1, 7; 3, 12–30).

Žodžio, buvo netikėliai ir Kristaus priešai, ir žudikai tų, kurie Žodžio laikėsi; o pastarieji, laikęsi ir besilaiką Žodžio, yra krikščionys ir lieka bebaimiai bei nesujaudinami. 5. Dėl kokios priežasties iš Žodžio galios pagal visa ko Tėvo ir Valdovo Dievo valią jis gimė žmogumi iš Mergelės ir buvo pavadintas Jėzumi, ir nukryžiuotas bei miręs prisikėlė ir pakilo į dangų, iš viso to, kas čia tokiais gausiais žodžiais pasakyta, mąstantis žmogus sugebės suprasti. [...]

Filosofai savo mokymą pasiskolino iš Mozės

60. 1. Ir kai Platono *Timajuje* gamtamoksliškai aiškinama apie Dievo Sūnaus prigimtį teigiant: *Raide X [chi] išskleidė jį visybėje*[25], kalbama šitaip pasiskolinus iš Mozės. 2. Mat Mozės raštuose yra parašyta, jog anuo metu, kai žydai išėję iš Egipto ir buvo tyruose, jie susidūrė su nuodus spjaudančiais gyviais – angimis, gyvatėmis ir visokiausia žalčių paderme, žudančia tautą[26]. 3. Tačiau Mozė, raginamas užsidegusio jame Dievo įkvėpimo bei veikimo, paėmė vario, padarė kryžiaus provaizdį[27], pastatė jį virš šventosios padangtės[28] ir tarė tautai: „Jei pažvelgsite į šį provaizdį ir įtikėsite, jame būsite išgelbėti". 4. Ir jis užrašė, jog tai įvykus gyvatės išgaišo, o tauta, kaip jis perdavė, – išvengė mirties. 5. Platonas, perskaitęs [Mozės raštus] ir netiksliai supratęs, taip pat nesuvokdamas, jog tai buvo kryžiaus provaizdis, ir manydamas tai buvus X [*chi*] raidės pavidalą, pasakė, jog galia, esanti po pirmojo Dievo, buvo raidės X [*chi*] pavidalu išskleista visybėje. 6. Ir tai, ką jis kalbėjo ir apie trečiąją [galią], [pasiskolino iš Mozės], nes perskaitė, jog virš vandenų, kaip anksčiau užsiminė-

[25] Tai nėra tiksli citata. Plačiau žr. Platonas, *Timajas*, 36b–c.

[26] Plg. *Sk* 21, 6–9.

[27] Mozė padarė ir iškėlė varinį žaltį (*Sk* 21, 9), kuris yra Dievo Sūnaus išganingo iškėlimo ant kryžiaus provaizdis (plg. *Jn* 3, 14).

[28] Šventąją padangtę kai kurie Filonu sekantys krikščionių autoriai mėgsta laikyti pasaulio atvaizdu.

me, dvelkė Mozės minėtoji Dievo Dvasia[29]. 7. Taigi antrą vietą jis atiduoda pas Dievą esančiam Žodžiui, kurį sako esant raide X [*chi*] išskleistą visybėje, o trečiąją – Dvasiai, kuri, kaip buvo kalbėta, dvelkė virš vandenų, sakydamas: *O tretieji [dalykai] – aplink trečiąjį*[30]. 8. Ir dar paklausykite, kaip pranašiškoji Dvasia iš anksto per Mozę nurodė įvyksiant pasaulio gaisrą[31]. 9. Mat jis šitaip [teigė]: *Nužengs amžinai gyva ugnis ir praris visa iki pat bedugnės gelmių*[32]. 10. Taigi ne mes mokome tų pačių dalykų, kaip ir kiti, bet visi [kiti] kalba, pamėgdžiodami mūsų mokymus. 11. Pas mus tai įmanoma išgirsti bei išmokti net iš tų, kurie neišmano, kaip atskirti raidžių bruožus – iš neišsilavinusių ir barbariškų savo tartimi, tačiau išmintingų ir tikinčių savo mąstymu – net iš luošų ir aklų; [taip yra dėl to], kad būtų suvokta, jog [šie dalykai] yra atsiradę ne žmogiškos išminties dėka, bet yra išsakomi veikiant Dievo galybei[33]. [...]

[29] *Pr* 1, 1–3. Cituota 59, 3.

[30] Plg. Platonas, *Epistula II*, 312 e. Šią Platono laiško vietą kalbėdami apie Švč. Trejybę prisimena daugelis ankstyvosios krikščionybės mąstytojų.

[31] Stoikai kalbėjo apie visuotinį pasaulio gaisrą (*ekpyrōsis*); Justinas šią sąvoką regi kaip skolinį iš biblinio mokymo apie pasaulio pabaigą; dar plg. *2 Pt* 3, 10.

[32] *Įst* 32, 22.

[33] Plg. *1 Kor* 2, 5.

POKALBIS SU ŽYDU TRIFONU

Filosofija ir žydų Raštas kalba apie Dievą

1. 1. Man nuo pat ryto vaikštinėjant po Ksistą[1], kažin kas, drauge su kitais priėjęs prie manęs, tarė: „Sveikas, filosofe". Ir, tai pasakęs, apsigręžė ir žingsniavo greta manęs. Drauge pasuko ir jo draugai[2]. Atsakęs į pasveikinimą, tariau: „Kuo galiu padėti?" 2. O jis sako:

„Sokratikas Korintas Arge mane išmokė, kad nereikia nei niekinti, nei palikti be dėmesio vilkinčių šį [filosofų] apdarą[3], bet visom išgalėm rodyti jiems palankumą ir su jais bendrauti, jei tik iš to bendravimo galėtų būti kokios naudos ar jam pačiam, ar man. Juk abiems išeitų į gera net ir tuomet, jei tik vienas iš jų gautų naudos. Kaip tik todėl pamatęs ką nors vilkint šį apdarą, mielai prieinu prie jo; dėl tos pat priežasties dabar ir į tave su malonumu kreipiausi, o šie seka paskui mane, tikėdamiesi ir patys iš tavęs išgirsti ką naudinga."

3. *„Kas tu, narsuoli, esi, iš kokių žmonių mirtingųjų?"*[4] – šitaip šmaikštaudamas tariau jam. Tas neišsisukinėdamas pasakė ir savo vardą, ir giminę:

„Esu šaukiamas Trifonu", – sako. – „Pagal apipjaustymą esu žydas, pabėgęs nuo šiuo metu kilusio karo[5], dabar leidžiantis laiką Graikijoje ir ypač Korinte."

[1] Ksistas – viešų pokalbių vieta, iš galerijų sudarytas pastatas. Šis pokalbis galbūt vyksta Efeze (plg. Euzebijus, *HE*, IV, 18).

[2] Žydą Trifoną lydi prozelitai – judaizmą priėmę pagonys; plg. *Pokalbis*, 10, 4; 23–25; 85, 6).

[3] Ir po krikšto Justinas vilki filosofo drabužiu.

[4] Homeras, *Iliada*, 6, 123; 15, 237; 24, 387.

[5] Imperatoriaus Hadriano laikais apie 132–135 m. vykęs žydų sukilimas.

„Bet kaipgi tu“, – tariau aš, – „galėtum iš filosofijos įgyti tiek pat naudos, kiek ir iš savojo įstatymų leidėjo bei pranašų?“

„O ką? Nejau filosofai nuolatos nekalba apie Dievą?“ – paklausė. – „Ir ar ne visuomet tyrinėjo jo vienvaldystę ir apvaizdą? Ar ne toks filosofijos darbas – nagrinėti tai, kas dieviška?“

Iš Dievo nepažinimo plaukia dorovinė savivalė

4. „Taip“, – tariau aš, – „ir mes laikomės tokios nuomonės. Bet dauguma nėra apmąstę, ar dievų esama vieno, ar daugiau, ir ar jie apveizdi kiekvieną iš mūsų, ar ne, tartum šis žinojimas nieko neteiktų mūsų palaimai. Bet ir mus jie bando įtikinti, kad Dievas rūpinasi visybe ir pačiomis giminėmis bei rūšimis, tačiau ne manimi ir tavimi, ir ne kiekvienu paskiru [žmogumi], nes antraip mums nereikėtų jam melstis ištisą naktį ir dieną[6]. 5. Nėra sunku suvokti, kurlink tai juos nuveda. Šitaip manančius lydi baimės nebuvimas ir laisvė daryti bei kalbėti visa, ko tik įsigeistų, nei bijant bausmės, nei viliantis iš Dievo ko nors gera. Ir kaipgi kitaip? Juk jie tik sako, kad visa tai bus amžinai, ir kad aš bei tu ir vėl gyvensime taip pat, būdami užgimę nei geresni, nei blogesni [negu dabar]. O kiti tokie, padarę prielaidą, kad siela yra nemirtinga ir bekūnė, mano, jog net ir padarę ką bloga nebus nubausti (juk tai, kas bekūnis, negali kentėti), nei kad jiems, kadangi siela yra nemirtinga, dar ko nors reikia iš Dievo.“

6. Tuomet jis, mandagiai nusišypsojęs, tarė:

„Taigi tu apsakyk mums, ką manai apie šiuos dalykus, koks tavasis Dievo suvokimas ir kokia tavoji filosofija.“

Filosofijų įvairovės priežastis. Filosofinės Justino studijos

2. 1. „Aš tau pasakysiu, kaip man atrodo“, – tariau. „Filosofija iš tiesų yra didžiausias ir brangiausias turtas, ji vienintelė mus ir

[6] Platonikų manymu, Dievas pasaulio atskirybių tvarkymą patikėjęs žemesniesiems dievams.

atveda pas Dievą, ir [jam] atiduoda. Ir iš tiesų šventi yra paskyrę savo mąstymą filosofijai. Bet kas gi ta filosofija ir kokiu tikslu ji atsiųsta žmonėms, daugeliui lieka nežinoma. Mat kadangi šis pažinimas yra vienas, neturėtų būti nei platonikų, nei stoikų, nei peripatetikų, nei teoretikų, nei pitagorikų. 2. O kodėl ji tapo daugiagalvė – noriu paaiškinti. Taip jau atsitiko, kad paskui pirmuosius, kurie griebėsi filosofijos ir dėl to tapo garsūs, nusekė vėliau jau nieko apie tiesą neištyrusieji; šie, sukrėsti tik anųjų atkaklumo bei susivaldymo, taip pat [jų] žodžių neįprastumo, tiesa palaikė tai, ką kiekvienas buvo išmokęs iš savo mokytojo; po to ir jie, vėliau gyvenusiems perdavę šitokius bei į pastaruosius panašius kitus [samprotavimus], ir buvo pavadinti tuo vardu, kuriuo vadintas mokymo tėvas. 3. Visai taip ir aš pats, iš pradžių trokšdamas susidėti su vienu iš tokių [sekėjų], atsidaviau kažkokiam stoikui; bet kai praleidęs su juo pakankamai daug laiko nesužinojau apie Dievą nieko daugiau (mat jis nei pats apie tai išmanė, nei teigė šitokį mokslą esant būtiną), su juo išsiskyriau ir nuėjau pas kitą, vadinamą peripatetiku, laikytu labai įžvalgiu. Tačiau šis, pralaikęs mane pirmąsias dienas, vėliau pareikalavo, kad nustatyčiau užmokesčio dydį, idant mūsų bendravimas netaptų jam nenaudingas. Ir jį aš palikau dėl tos pačios priežasties – laikiau, kad jis visiškai nėra filosofas.

4. Vis dėlto mano sielai vis dar tebegeidžiant išgirsti tai, kas filosofijai savybinga ir išskirtinai ypatu, atėjau pas labai išgarsėjusį pitagoriką – vyrą, ypač besididžiuojantį savo išmintimi. Po to, kai pasikalbėjau su juo, norėdamas tapti jo paskaitų klausytoju bei pašnekovu, šis tarė: „Tai ką? Ar jau susipažinai su muzika, astronomija ir geometrija? O gal tikiesi išvysti ką nors iš to, kas pasitarnauja palaimai, jei pirma nebūsi išmokytas to, kas atitrauks sielą nuo juntamų dalykų, ir prirengs ją tikti mąstomiems, idant siela įstengtų išvysti patį grožį ir tai, kas yra pats gėris?“ 5. Visaip išgyręs anuos mokslus ir pasakęs, kad jie yra

būtini, jis pavarė mane, nes prisipažinau, kad tokių mokslų neišmanau. Tad susikrimtau, praradęs, kaip atrodė, viltį, ir dar labiau dėl to, jog laikiau, kad jis kažin ką žinąs. 6. Bet vėlgi, žiūrėdamas į laiką, kurį turėjau išeikvoti, besimokydamas anų mokslų, netvėriau ilgai gaišti. Įkliuvęs į keblią padėtį pamaniau, jog verta susitikti dar ir su platonikais: mat ir šių šlovė buvo didi. Taigi su neseniai į mūsų miestą[7] atvykusiu sumaniu, iškiliu tarp platonikų vyru leidau tiek laiko, kiek tik galima, stūmiausi pirmyn ir dariau kuo didžiausią pažangą – kiek tik įmanoma kiekvieną dieną. Ir mane smarkiai užvaldė mąstymas apie bekūnius [esinius], o idėjų teorija suteikė mano mintijimui sparnus, tad praslinkus nedaug laiko pamaniau esąs virtęs išminčiumi ir iš kvailumo vyliausi tuojau pat išvysti Dievą: mat kaip tik toks yra Platono filosofijos tikslas.“[8]

Susitikimas su senu krikščionimi. Platonizmo studijos

3. 1. Kai, būdamas šitaip nusiteikęs, panūsdavau pasinerti visiškon ramybėn, ir *klaidžioti vienas*[9], keliaudavau į vieną vietelę netoli jūros. Kai atsidūriau arti anos vietos, kurion ėjau, norėdamas pabūti pats su savimi, nedaug atsilikdamas iš paskos man atsekė kažin koks iškaršęs senolis – pažvelgti garbus, rodantis romų bei prakilnų būdą. Į jį atsisukęs sustojau ir įsistebeilijau į jį atidžiau. 2. O jis tarė: „Pažįsti mane?“ Aš paneigiau.

„Tai kodėl šitaip į mane spoksai?“ – paklausė.

„Stebiuosi“, – tariau, – „kad ėmei ir atsidūrei toje pat vietoje, kaip ir aš: mat nesitikėjau čia išvysti kokį nors žmogų.“

O jis man sako: „Esu susirūpinęs kai kuriais namiškiais – mat jie man dar nesugrįžo. Tad ir vaikštau, pats jų aplinkui

[7] T. y. Efezą.

[8] Kai kas abejoja čia papasakotos Justino filosofinių paieškų istorijos tikrumu (mat esama literatūrinių to meto paralelių, pvz., Lukiano *Menipas*), bet tokios studijos paminėtos ir *Justino kankinystės aktuose*.

[9] Homeras, *Iliada*, 6, 202.

dairydamasis – bene pamatysiu, jei tik iš kur nors jie pasirodys. O tu čia ką veiki?“ – paklausė jis manęs.

„Mėgstu“, – tariau, – „šitaip leisti laiką: mat nekliudomai galiu kalbėtis pats su savimi; šitokios vietelės tinkamiausios svarstymų meilei.“

3. „Vadinasi, būsi kažkoks svarstymų, visai ne darbų ir ne tiesos, mylėtojas, taip pat nebandai verčiau būti veiklos žmogumi, o ne sofistu?“ – paklausė jis.

„Tačiau kokį“, – aš jį pertariau, – „gerą darbą kas nors galėtų atlikti, kuris būtų didesnis už skirtąjį įrodyti, jog protas valdo viską, jog jį suvokęs bei jo įsitvėręs įstengi iš aukšto apžvelgti kitų klaidžiojimus bei jų užsimojimus, – tai, kad anie nedaro nieko, kas būtų sveika ir miela Dievui? Juk be filosofijos ir taisyklingo svarstymo niekas neįgyja protingumo. Todėl reikia, kad kiekvienas žmogus filosofuotų ir laikytų tai didingiausiu ir garbingiausiu darbu, o visa kita – antraeiliais ir trečiaeiliais dalykais; susiję su filosofija [užsiėmimai] yra tinkami ir verti pritarimo, gi tie, kurie jos stokoja ir kurių ji nelydi – tokie [darbai] jais užsiimantiems yra žemi ir niekingi.“

4. „Vadinasi, filosofija sukuria palaimą?“ – paklausė jis, mane pertraukdamas.

„Be jokios abejonės“, – atsakiau aš, – „ir vien ji.“

„Tai kas gi yra filosofija“, – teiraujasi jis, – „ir pasakyk, kokia jos teikiama palaima, jei tik kas nekliudo tau šito sakyti.“

„Filosofija“, – tariau, – „yra būties pažinimas ir tiesos žinojimas, o palaima yra tokio žinojimo ir tokios išminties dovana.“

Platonikų kritika: a) Dievo pažinimo aporijos

5. „O ką tu vadini būtimi?“ – paklausė jis.

„Tai, kam būdinga visuomet būti tapačiam sau vienodu būdu, kas yra visų kitų [dalykų] buvimo priežastis. O tai yra Dievas.“

Būtent šitaip aš jam atsakiau. Ir jis džiaugėsi, manęs klausydamasis, ir vėl manęs štai kaip paklausė:

„Ar pažinimas nėra bendras skirtingų dalykų pavadinimas? Mat visų menų atveju kurį nors iš jų išmanantis yra vienodai vadinamas išmanančiu, nesvarbu, ar išmanytų karybos, laivų vairavimo ar gydymo meną. Ar šitaip nėra ir su dieviškais bei žmogiškais dalykais? Juk ir čia yra kažkoks išmanymas, suteikiantis mums pačių žmogiškų bei dieviškų dalykų žinojimą, be to, dar ir štai šiuose dalykuose slypinčio dieviškumo ir teisingumo atpažinimą?“

„Tikrai taip“, – tariau.

6. „Tad ką? Ar įmanoma žmogų ir Dievą pažinti taip pat, kaip muziką, aritmetiką, astronomiją ar kokį panašų dalyką?“

„Jokiu būdu“, – atsakiau.

„Tad man išties buvai atsakęs neteisingai“, – tarė jis. – „Mat prie vienų dalykų mes prisiartiname mokslo ar kokio vartojimo dėka, gi kiti pažinimą suteikia po to, kai juos išvystame. Jei kas nors tau sakytų, jog Indijoje esama gyvūno, kuris iš nuaugimo yra ne toks, kaip visi kiti, bet toks ir toks – daugybės pavidalų ir margas, – tu jį pažintum ne anksčiau, negu pamatytum, taip pat neįstengtumei apie jį pasakyti nė kokio žodžio, jei nebūtum girdėjęs iš jį mačiusiojo.“

7. „Aišku, ne“, – sakau.

„Tad kaip“, – paklausė jis, – „filosofai gali neklaidingai mąstyti apie Dievą ar sakyti [apie jį] ką nors teisinga, neturėdami apie jį išmanymo, neregėję ar negirdėję apie jį?“

„Tačiau, tėvuk“, – tariau aš, – „dievybės – kitaip negu kitų gyvūnų – neįmanoma regėti tomis pat akimis, bet galima sugriebti vien tik protu, kaip kad sako Platonas, ir aš juo tikiu.“

4. 1. „Tad nejaugi mūsų mąstymas“, – sako jis, – „turi kažin kokią taip didelę galią, kad geba suvokti greičiau kitu būdu,

negu tarpininkaujant pojūčiui? Ir nejau žmogaus mąstymas, neprirengtas Šventosios Dvasios, kada nors išvys Dievą?“[10]

„Platonas teigia“[11], – tariau aš, – „jog kaip tik tai ir yra proto žvilgis ir kad jis mums duotas, idant pajėgtume juo – kai šis yra tyras – paregėti pačią Būtį, kuri yra visų mąstomų dalykų priežastis, neturinti nei spalvos, nei išvaizdos, nei dydžio, nei ko kita, ką mato akis; ir šioji Būtis esti anapus bet kokios esybės – nei ištariama, nei paskelbiama, ji vienintelė yra graži ir gera, išsyk įauga į doromis užgimusias sielas dėl jų giminiškumo [šiai Būčiai] ir geismo ją išvysti.“

2. „Tad koks yra mūsų giminiškumas Dievui?“ – paklausė jis. – „O gal ir siela yra dieviška bei nemirtinga ir paties ano karališkojo Mąstymo dalis?[12] Ir kaip kad anas [Mąstymas] regi Dievą, taip ir mums mūsų mąstymu yra įmanoma suvokti tai, kas dieviška, ir tuoj po to jau tapti palaimingiems?“

„Visiškai taip“, – atsakiau.

„Ar visų gyvųjų būtybių sielos juo naudojasi?“ – paklausė, – „ar galbūt vienokia yra žmogaus, gi kitokia arklio ar asilo siela?“

„Ne, visuose jos yra vienodos“, – atsakiau.

3. „Vadinasi, ir arkliai bei asilai išvys – arba kadaise jau yra paregėję – Dievą?“ – klausia jis.

„Ne“, – atsakiau. – „Nes ir dauguma žmonių [neišvys Dievo], nebent gyventų teisingai, apsivalęs teisingumu ir visomis kitomis dorybėmis.“

„Vadinasi“, – tarė jis, – „[žmogus] regi Dievą ne dėl giminiškumo ir ne kad turi mąstymą, o dėl to, jog yra nuosaikus ir teisingas.“

„Taip“, – tariau, – „ir dėl to, jog turi kuo mąstyti Dievą.“

„Tad ką? Ar ožiai ar avys ką nors skriaudžia?“

„Niekur ir nieko“, – tariau aš.

[10] Tokia bus Ireniejaus pažiūra. *Adv. Haer.*, III, 24, 1.

[11] Plg. *Faidonas*, 65e–66; *Valstybė*, VI, 509b.

[12] Plg. Platonas, *Filebas*, 30c–d.

4. „Vadinasi, remiantis tavo svarstymu“, – sako jis, – „ir šie gyvūnai išvys [Dievą]?“

„Ne, mat tam trukdo šitoks jų kūnas.“

„Bet jei šie gyvūnai įgytų balsą“, – prieštaravo jis, – „gerai žinai, jog daug pagrįsčiau suniekintų mūsų kūną; dabar, tarkime, [jog tai tiesa], ir tebūnie pritarta tam, ką šneki. Vis dėlto pasakyk man štai ką: ar siela mato [Dievą] būdama kūne, ar nuo jo atsiskyrusi?“

5. „Ir esant žmogaus pavidale jai įmanoma mąstymo dėka [regėti Dievą]“, – sakau aš, – „bet labiausiai išlaisvintai iš kūno ir likusiai pačiai su savimi jai pavyksta susitikti su tuo, kurį visą laiką mylėjo.“[13]

„Ir ar atmena apie tai, vėl atsidūrusi žmoguje?“

„Man neatrodo“, – atsakiau.

„Kokia tad iš to nauda mačiusioms sieloms, arba ką daugiau už nemačiusią turi mačiusioji, jei neatmena net ir to, ką matė?“

Platonikų kritika: b) siela ir pasaulis nėra amžini

6. „Nepajėgiu atsakyti“, – tariau aš.

„O ką kenčia tos, apie kurias nuspręsta, jog nevertos šio reginio?“ – paklausė jis.

„Jos įkalinamos į kai kurių žvėrių kūnus, ir būtent tai yra joms skirtoji bausmė.“[14]

„Tad ar jos žino, kad dėl šios priežasties esti tokiuose kūnuose, ir kad jos kažin kuo nusidėjo?“

„Nemanau.“

7. „Rodos, joms nėra jokios naudos iš tokios bausmės; netgi sakyčiau, kad jos iš viso nėra baudžiamos, jei nė nenutuokia apie bausmę.“

„Na, ne.“

„Vadinasi, sielos nei regi Dievą, nei persikelia į kitus kūnus: mat tuomet jos žinotų, kad šitaip yra baudžiamos, ir bijotų net

[13] Plg. Platonas, *Faidonas*, 66e–67a.

[14] Plg. Platonas, *Faidonas*, 81.

netyčia vėliau nusidėti. Vis dėlto ir aš pritariu, kad jos įstengia numanyti, jog yra Dievas ir kad teisingumas bei pamaldumas yra gražu“, – tarė jis.

„Teisingai kalbi“, – pasakiau.

5. 1. „Taigi anie filosofai nieko neišmano apie šiuos dalykus: mat jie neįstengia nieko pasakyti net apie tai, kas gi galų gale ta siela.“

„Atrodo.“

„Tad reikia teigti ją nesant ir nemirtingą; nes jeigu ji nemirtinga, akivaizdu, kad ir nepagimdyta.“

„Pasak kai kurių vadinamųjų platonikų, siela yra nepagimdyta ir nemirtinga.“

„Ar ir pasaulį sakai esant nepagimdytą?“

„Yra taip teigiančių, bet aš tikrai jiems nepritariu.“

2. „Teisingai darai. Juk kokio esama pagrindo manyti, kad šitoks kietas, atsparus ir sudėtinis, toks besikeičiantis, nykstantis ir kiekvieną dieną atgimstantis kūnas nėra atsiradęs iš kokio nors prado?[15] O jei pasaulis gimęs, tuomet neišvengiama, jog ir sielos yra atsiradusios, ir kad greičiausiai esama tokio meto, kai jų dar nėra. Mat jos atsirado žmonių ir kitų gyvūnų labui, net jei sakysi, kad jos, bendrai paėmus, gimsta kiekviena atskirai, o ne drauge su joms skirtais kūnais.“

„Rodos, jog tikrai taip ir yra.“

„Taigi [sielos] nėra nemirtingos.“

„Ne, kadangi ir pasaulis mums pasirodė esąs pagimdytas.“

3. „Tačiau aš jokiu būdu nesakau, kad visos sielos mirs: juk iš tiesų tai būtų nepelnytas laimikis blogiesiems. Tai kas gi? Belaukdamos teismo meto, pamaldžiųjų [sielos] pasilieka kur nors geresnėje vietoje, o neteisios ir nedoros – blogesnėje. Taip vienos jų, vertos pasirodyti Dievo akivaizdoje, jau nebemiršta; gi

[15] Plg. Platonas, *Timajas*, 28, b.

kitos baudžiamos – tol, kol Dievas nori, kad jos ir būtų, ir būtų baudžiamos."

4. „Ar tavo teiginys nėra panašus į tai, ką apie pasaulį *Timajuje* užuominomis kalba ir Platonas sakydamas, kad jis yra gendantis dėl to, kad yra atsiradęs, tačiau dėl Dievo noro nebus nei suardytas, nei gaus patirti mirties skirtį?[16] Ar tau neatrodo, jog tas pat sakoma ir apie sielą bei apskritai apie visus dalykus? Mat visa, kas yra ar kada nors bus po Dievo, turi gendančią prigimtį ir gali būti sunaikinti ir visiškai nebebūti: mat vienintelis Dievas yra nepagimdytas bei negendantis ir būtent dėl to yra Dievas, o visi kiti dalykai, vėlesni už jį, – pagimdyti ir gendantys. 5. Būtent todėl sielos ir miršta, ir yra baudžiamos; nes jeigu būtų nepagimdytos – nei nusidėtų, nei prisipildytų neprotingumo, nei vėlgi virstų tai bailiomis, tai drąsiomis, nei savo noru įeitų į kiaules, gyvates ir šunis, – tiesą sakant, jų nevalia priversti, jei tik jos yra nepagimdytos: juk nepagimdytas į nepagimdytą yra ir panašus, ir lygus, ir tas pats, ir nei galios, nei garbės atžvilgiu nebūtų įmanoma suteikti pirmenybės vienam prieš kitą. 6. Todėl nepagimdytų nėra daug; mat jei tarp jų ir būtų skirtumas, ieškote nesuieškotum šio skirtumo priežasties; bet savo protą nuolat kreipdamas į beribiškumą, kada nors nuvargęs apsistotosi ties vieninteliu nepagimdytuoju ir pasakysi, kad šitai yra visa ko priežastis."

„Nejaugi", – sakau aš, – „visa tai liko paslėpta nuo Platono ir Pitagoro, išmintingų vyrų, kurie mums tapo tarsi filosofijos siena bei ramstis?"

6. 1. „Man visai nerūpi", – tarė jis, – „ar šitaip manė Platonas, Pitagoras ar apskritai bet kuris kitas. Mat tiesa yra kaip tik tokia; gali tai suvokti kad ir iš štai ko: siela arba yra gyvastis, arba ji turi gyvastį[17]. Jei ji yra gyvastis, tuomet priverstų gyventi ką nors kitą, o ne save pačią, kaip kad ir judėjimas veikiau sujudintų ką nors kitą, nei save patį. O kad siela yra gyva, niekas neįs-

[16] Platonas, *Timajas*, 41a–b.

[17] Plg. Platonas, *Faidras*, 245c.

tengtų paprieštarauti. Vis dėlto, jeigu ji gyva, tai gyva ne būdama gyvastis, tačiau turėdama dalį gyvastyje; visa, kas tik kitame turi dalį, skiriasi nuo to, kuriame turi dalį. Siela turi dalį gyvastyje, nes Dievas nori, kad ji gyventų. 2. Bet lygiai taip pat kada nors ir neturės šios dalies, kai tik Dievas nepanorės, kad ji gyventų. Mat jai, kitaip negu Dievui, nėra savybinga gyventi. Kaip kad žmogus ne visą laiką išlieka, taip ir kūnas nebūna visuomet susijęs su siela, bet, kai tik prireikia, kad šis derinys būtų suardytas, siela palieka kūną – ir štai žmogaus jau nėra, – lygiai taip pat, kai tik prireikia, kad sielos jau nebebūtų, nuo pastarosios atsiskiria gyvasties dvasia – ir sielos jau nebėra; kita vertus, ir ji pati, iš kur buvo paimta, į ten atgal ir nukeliauja.“[18]

Pranašų raštuose – visa, ko reikia filosofui

7. 1. „Tad kokio dar mokytojo paslaugomis kas nors trokštų pasinaudoti ir iš kur pajėgtų įgyti naudos, jeigu jų [mokyme] nėra nieko teisinga?“ – klausiu aš.

„Prieš daugel laiko užgimė palaimingi, teisūs ir Dievo mylimi [žmonės], gyvenę anksčiau už visus šiuos gerbiamus filosofus, kalbėję įkvėpti dieviškos Dvasios ir išpranašavę būsimuosius įvykius, kurie dabar kaip tik ir vyksta; juos vadina pranašais. Jie vieninteliai ir išvydo tiesą, ir išsakė ją žmonėms – nei nors pabūgę, nei susigėdę, nei nugalėti šlovės [pagundos], bet apsakę vien tai, ką išgirdo, būdami pilni Šventosios Dvasios. 2. Jų raštai dar ir dabar yra išlikę, ir kiekvienas, kam tik jie paklius į rankas, gali iš jų įgyti kuo daugiausiai naudos [sužinodamas] ir apie pradus, ir apie pabaigą, ir apie viską, ką reikia žinoti filosofui, įtikėjusiam anais [pranašų žodžiais]. Mat anuomet savo žodžius jie yra pateikę be įrodymo, kadangi, būdami aukščiau už bet kokį įrodymą, yra pasitikėjimo verti tiesos liudytojai. Tai, kas įvyko ir kas vyksta, nenumaldomai verčia pritarti tam, ką jie yra sakę. 3. Šiaip

[18] Plg. *Koh* 12, 7.

ar taip, jie buvo verti pasitikėti ir dėl stebuklų, kuriuos atlikdavo, nes [jais] ir Dievą – visų dalykų Kūrėją – šlovino, ir iš jo [gimusį] jo Sūnų Kristų paskelbė. Melagingieji pranašai, prisipildę paklydimo bei netyrumo dvasios, šito nei [anksčiau] nepajėgė padaryti, nei atlieka [dabar], tačiau – idant sukrėstų žmones – ryžtasi daryti šitokius stebuklus ir garbsto *paklydimo dvasias ir demonus*[19]. Labiau už viską melsk, kad tau būtų atrakinti šviesos vartai[20]: mat niekas nei žvilgsniu aprėpia, nei protu suvokia, jei pažinti neleis Dievas ir jo Kristus."

Krikščionybė – vienintelė saugi filosofija

8. 1. Jis, papasakojęs apie šį ir dar daugelį kitų [dalykų], kurių dabar nėra progos aptarti, nuėjo, liepęs man jų siekti. Ir daugiau aš jo nebemačiau. Mano sieloje tuojau pat įsižiebė ugnis, ir štai mane apima meilė pranašams bei tiems vyrams, kurie yra Kristaus draugai. Pats su savimi svarstydamas jo žodžius atradau, jog ši filosofija vienintelė saugi ir naudinga. 2. Štai kaip, ir būtent todėl aš esu filosofas. Norėčiau, kad ir visi nusiteiktų taip pat kaip aš ir neatmestų Išganytojo žodžių: mat šie savyje turi kažin kokio siaubo ir yra pakankamai pajėgūs įbauginti išklystančius iš teisingo kelio, gi tuos, kurie stropiai jų paiso, apima maloniausias nusiraminimas. Tad jei ir tu nors kiek rūpiniesi savimi, jei sieki išganymo ir esi įtikėjęs Dievą, tu, kadangi esi nesvetimas šiam reikalui, turi galimybę pasiekti palaimą – po to, kai pažinsi Dievo Kristų ir tapsi tobulas.

Žydų priekaištai krikščionims

3. Man tai pasakius, o brangiausiasis[21], buvusieji su Trifonu nusijuokė, o jis pats nusišypsojęs sako: „Daugeliui tavo žodžių

[19] *1 Tim* 4, 1.

[20] Užuomina į krikštą; plg. *I apologija*, 65, 1.

[21] Justinas kreipėsi į Marką Pompėjų, kuriam dedikuotas šis veikalas.

pritariu ir žaviuosi [tavo] veržimusi prie dieviškųjų dalykų, bet vis dėlto tau būtų buvę geriau ir toliau filosofuoti remiantis Platono ar kurio kito filosofija ir taip lavinti kantrybę, savitvardą ir nuosaikumą, nei būti apmulkintam melagingų žodžių bei nusekti paskui nieko nevertus žmones. Kol tu laikeisi anos filosofijos krypties ir gyvenai nepeiktinai, tau dar buvo likusi geresnės lemties viltis; tačiau koks gi dar lieka išganymas palikusiam Dievą ir sudėjusiam viltis į žmogų? 4. Tad jeigu tu nori išklausyti ir manęs, – mat aš jau laikiau tave draugu, – visų pirma apsipjaustyk, po to, kaip kad nustatyta, sergėkis, idant švęstum šabą, šventes ir Dievui skirtą mėnulio jaunatis; paprasčiausiai vykdyk visa, kas yra parašyta Įstatyme, ir tuomet galbūt susilauksi Dievo pasigailėjimo. Gi Kristus, jei ir užgimė ir kur nors yra, dar neatpažintas ir pats nesusivokia, kas esąs, taip pat neturi jokios galios – iki to meto, kai atėjęs Elijas jį pateps ir visiems atskleis. O jūs, perėmę bergždžią girdą, sau prasimanote kažin kokį Kristų ir dėl jo tuščiai žudote dabartį“.

Dialogo su žydais pradžia

9. 1. „Užjaučiu tave, žmogau, ir teatleidžia tau [Viešpats]“, – tariau, – „nes nežinai, ką kalbi, o tik paklūsti mokytojams, kurie nesuvokia Raštų, ir spėliodamas šneki viską, kas tik šauna tau į galvą. Bet jeigu panorėtum išklausyti pasakojimą apie Kristų, [taip pat apie tai], kad mes nesame paklydę ir kad nepaliausime sutartinai jį liudyti, – net jei iš žmonių sulaukiame pažeminimų, net jei nuožmiausias tironas verčia mus jo išsižadėti – tuomet čia pat tau įrodysiu, kad mes įtikėjome ne tuščiais mitais ir ne stokojančiais pagrindimo svarstymais, tačiau pilnais dieviškos Dvasios, trykštančiais galia ir kupinais malonės [liudijimais].“

2. Tad ir vėl buvusieji su juo susijuokė ir negražiai nusikvatojo. Atsistojęs aš jau ketinau eiti šalin, bet jis, įsitvėręs manojo apsiausto, pasakė manęs nepaleisiąs anksčiau, nei įvykdysiu ką pažadėjęs.

„Tuomet tegul tavo draugai nekelia triukšmo ir taip netinkamai nesielgia“, – tariau, – „bet, jei nori, tegul ramiai klausosi, o jeigu jiems kliudo koks nors svarbesnis reikalas, tegul eina. Gi mes, kur nors nuklydę ir pailsėję, pabaikime pokalbį.“

3. Ir Trifonui pasirodė, kad mums reikia šitaip pasielgti, taigi mes patraukėme į Ksisto stadiono vidurį. Du iš buvusiųjų su juo, pasišaipę iš mūsų ir išjuokę mūsų pastangas, atsiskyrė. O kai atsidūrėme toje vietoje, kur iš abiejų pusių yra akmeniniai krėslai, tuomet drauge su Trifonu esantieji, susėdę kitapus, ėmė šnekučiuotis, kažin kuriam iš jų užsiminus apie Judėjoje kilusį karą[22].

[...]

[22] Kalbama apie didįjį žydų sukilimą prieš Romos valdžią, vadovaujamą Bar Kochebos (132–135 m.). Tolesnė ilga diskusija baigiasi be ryškesnių rezultatų – Trifonas savo nuomonės nepakeičia.

TATIANAS

Nesuvaldomo būdo polemistas ir aistringas asketas Tatianas gimė Asirijoje (galbūt Sirijoje) graikų kultūros pagonių šeimoje, daug keliavo ieškodamas Dievo pagonių misterijose ir filosofų mokyklose, kol pagaliau Romoje sutiko Justiną ir tapo jo mokiniu. Tatianas patikėjo paprastais Rašto žodžiais, sukūrimo aprašymu, pranašišku ateities numatymu ir pasikrikštijo. Užtrukęs Romoje ir po savo mokytojo Justino mirties apie 165 m., ten jis veikiausiai bus parašęs savo *Kreipimąsi į graikus*. Pasirinkęs kraštutinį asketizmą, Tatianas atsiskyrė nuo Romos Bažnyčios, galbūt 172 m. įkurdamas gnostikams artimą enkratitų (prakeikiančių santuoką ir daug kitų įprastinio gyvenimo dalykų neigusių „susivaldančiųjų“) sąjūdį. Vėliau jis sugrįš į gimtąją Mesopotamiją, kur įkurs savo mokyklą.

Iš keleto Tatiano veikalų ištisai mus pasiekė tik *Kreipimasis į graikus* – siautulinga visko, kas graikiška, kritika. Tatiano polemikos kelias visai kitas nei Justino, graikų kultūroje mėginusio surasti kuo daugiau panašumų į krikščionių mokymą. Galbūt tai atsakas į Justino kankinystę 165 m. arba į Liono kankinių žudynes 177 m. Gal reikšmės turėjo ir tautiniai siro Tatiano jausmai. Galbūt akstinas gaivalingai neigti visas graikų kultūros apraiškas – konservatyvus to meto pagonių intelektualų sąjūdis, vadinamoji „antroji sofistika“, teigęs, kad Romos imperijos misija – kuo plačiau skleisti ir kitiems primesti kultūrinę graikų tradiciją. Kad ir kaip būtų, Tatianui kliūva viskas, bet pirmiausia senoji ir tuometė filosofija, paskui medicina, teatras ir cirkas, dorovinė elgsena, visuomenės įstatymai, statulos, mitų pasakojimai... – visa tai puolusių demonų darbas, kvailystės, palyginti su krikščionių mokymu. Dėstydamas pastarąjį Tatianas atskirai aptaria krikščionių Dievo sąvoką, Dievo-Žodžio santykius, medžiagos kūrimą, prisikėlimą,

angelų sukūrimą: šie Tatiano svarstymai pasiūlys naujų idėjų jo meto krikščionių teologijai. Tatianas naudojosi ir jau senais dar žydų apologetų nutiestais polemikos keliais: krikščionių mokymo šaltinis – dieviški Raštai, gauti per Mozę, daug senesni, todėl autoritetingesni, nei graikų Homeras. Tatianą laikė užbūrusi vienumo idėja: graikuose nėra viena, ten daug dievų, daug filosofų mokyklų, netgi daug tarmių, bet krikščionyse – vienas visagalis Dievas, vienas mokymas.

Garsiausias ir įtakingiausias apie 170 m. graikiškai ar siriškai parašytas, bet tik fragmentais ir nepilnais vertimais į kitas kalbas išlikęs Tatiano veikalas *Diatesaronas* buvo harmonizuotas 4 Evangelijų pasakojimas. Taip Tatianas sprendė savo meto Bažnyčiai ginčuose su gnostikais iškilusį Evangelijų daugumo ir įvairių jų dalių patikimumo klausimą. Daugybė vertimų ir sekimų liudija Tatiano sumanymo sėkmę, o Sirijos Bažnyčioje iki V a. Tatiano *Diatesaronas* buvo vietos Bažnyčios priimtas Evangelijos tekstas.

KREIPIMASIS Į GRAIKUS

Graikų kultūra – skoliniai iš barbarų

1. [1.] Nebūkite visiškai priešiški barbarams, graikų vyrai, ir nesipiktinkite jų nuostatomis. Juk kuris iš jūsų papročių buvo įsteigtas ne barbarų? Garsiausieji tarp tekmesiškių išrado pranašavimą iš sapnų, kãrai – spėjimą iš žvaigždžių, seniausieji tarp frigų ir isaurų – paukščių skrydžio aiškinimą, kipriečiai – aukų deginimo meną, babiloniečiai – astronomiją, magiją – persai, geometriją – egiptiečiai, mokymą raidėmis – finikiečiai. Taigi liaukitės pamėgdžiojimus vadinti išradimais. Lavintis poezijoje ir giedoti jus išmokė Orfėjas, būtent jis atskleidė ir įšventinimą į slėpinius. Etruskai išmokė lipdyti, surašinėti istoriją – pas egiptiečius sutinkami laikų aprašymai. Iš Marsijo ir Olimpo jūs esate įgiję meną groti fleita, o jie abu frigai. Būdami kaimiečiai, jie sukūrė birbynės dermę. Tirėnai išrado trimitą, kalti varį – kiklopai, o rašyti laiškus – kadaise persams vadovavusi moteris, kaip sako Helanikas[1]; jos vardas buvo Atosa. Taigi jūs, kurie, liaupsindami patys save, esate įsigiję advokatus savo pačių namuose, meskite šalin šį pasipūtimą ir nekiškite čia žodžių šaunumo.

Graikų kalbos, poezijos, filosofijos menkystė

[2.] Turintis proto turi iš kitų laukti savo dorybių paliudijimo ir pritarti jų nuosprendžiui. Bet dabar jums vieninteliams taip atsitiko, kad net tarpusavyje bendraudami nekalbate viena kalba. Juk doriečių šneka nėra tokia pat kaip kilusiųjų iš Atikos, o ajoliečiai nekalba taip pat, kaip joniečiai. Kai šitiek nesutarimo esama tarp tų, kur jo neturėtų būti, aš nė nežinau, ką turiu vadinti

[1] Helanikas – graikų istorikas iš Mitilėnės Lesbo saloje, ankstesnis už Tukididą.

graiku. Bet visų keisčiausia yra tai, kad jūs esate iškėlę pagarbon jums svetimus posakius ir kartas nuo karto vartodami barbarų šnektas esate užteršę savąją tarmę. Štai kodėl aš atsiskyriau nuo jūsų išminties – nepaisant to, kad pats buvau joje labai pasižymėjęs. Mat, kaip sako komikas, tai tėra *menkniekiai ir tauškalai, kregždžių statytos Mūzų šventovės, meno išniekinimai*[2], o atsidėjusieji šiai išminčiai klykauja visa gerkle ir krankia varnų balsais. Iškalbos meną jūs pagrindėte neteisybe ir šmeižtu, savo žodžių laisvę pardavinėdami už užmokestį ir dažnai tą patį dalyką pateikdami vienąsyk kaip teisingą, o kitąsyk – kaip negerą[3]. O poezijos meną sukūrėte tik tam, kad aprašinėtumėte mūšius, dievų meilės nuotykius ir sielos sugedimą.

2. Ir ką iškilaus jūs esate sukūrę filosofuodami? Kuris gi net iš labai besistengiančių yra pakilęs virš pagyrūniškumo? Diogenas, besipuikuodamas savo statine, gyrėsi, esą jam pakanka savęs paties; suvalgęs žalią šimtakojį, jis buvo apimtas skausmų ir, sutrikus viduriams, pasimirė dėl nesusivaldymo. Solidžiai su purpuro mantija vaikščiojęs Aristipas ištvirkavo. Filosofuojantis Platonas buvo Dionisijo parduotas į vergiją dėl savo rajumo. Ir Aristotelis, nemokšiškai nustatęs ribą Apvaizdai, o palaimą apibrėžęs esant tai, kas teikė malonumo jam pačiam, pernelyg nemokšiškai pataikavo pašėlusiam jaunikaičiui Aleksandrui, kuris labai jau aristoteliškai savo draugą[4] už nenorą parklupti prieš jį kniūbsčiom visur vežiojo uždarytą narve – kaip lokį ar leopardą. Jis tikrai labai klausė savo mokytojo mokslo, [3] kai rodė puotose savo vyriškumą bei narsą ir ietimi persmeigė artimą ir patį mylimiausią savo draugą[5], o po to verkė ir susilaikė nuo maisto iš liūdesio,

[2] Aristofanas, *Varlės*, 92–3.

[3] Gal tai aliuzija į Karneadą 155 m. pr. Kr. su pasiuntinybe atkeliavusį į Romą, kur vieną dieną labai išraiškingai kalbėjo šlovindamas teisingumą, o kitą – pats griovė savo argumentus.

[4] Tai buvo Kalistenas. Plutarchas, *Alexander*, 55 narvo nemini, bet ši istorija žinoma Diogenui Laertiečiui *VPh*, V, 4.

[5] Klitą; plg. Plutarchas, *Alexander*, 50–1.

idant nebūtų nekenčiamas artimųjų. Smagu būtų pasijuokti ir iš tų Aristotelio mokinių, kurie iki šiol naudojasi jo mokslu; jie, teigdami, jog tai, kas yra po Mėnuliu, yra neapveizėta, patys, būdami arčiau žemės nei Mėnulis ir žemiau už jo apsisukimo ratą, apveizi tai, ko neįstengia Apvaizda. O kas neturi nei grožio, nei turto, nei kūno stiprybės, nei kilmingumo, tie, remiantis Aristoteliu, neturi palaimos. Bet tegul tokie ir toliau filosofuoja.

3. Nepritarčiau Herakleitui, pasakiusiam *aš pats save išmokiau*[6], nes jis buvo savamokslis ir pasipūtėlis, taip pat nepagirčiau jo už tai, kad paslėpė savo kūrinį Artemidės šventykloje, idant vėliau pastarojo išleidimas atrodytų paslaptingai. Mat tie, kuriems tokie dalykai rūpi, teigia, jog tragikas Euripidas, nueidamas [šventyklon] ir skaitinėdamas, po truputėlį iš atminties perdavė mokovams Herakleito tamsą. O jo nemokšiškumą atskleidė mirtis: susirgęs vandenlige jis, kadangi vertėsi gydymo menu kaip ir filosofija, visas išsitepė karvės mėšlu, o kai išmatos sustingo ir sukėlė visame kūne traukulius, jis mirė, ištiktas paralyžiaus. Reikia atsiriboti ir nuo Zenono, nurodinėjančio, esą po pasaulio gaisro vėl tie patys žmonės prisikels daryti tuos pačius darbus – turiu galvoje, jog Anitas ir Meletas [prisikels] kaltinti[7], Busiridas – žudyti savo svečius, o Heraklis – vėl vykdyti žygdarbius. Savo veikale apie pasaulio gaisrą jis parodo daugiau piktadarių nei teisuolių, tokių kaip vienintelis Sokratas ir Heraklis bei kai kurie į juos panašūs, kurių reta ir negausu. [4.] Mat blogųjų jo veikale bus aptikta daug daugiau nei gerųjų, o Dievas, atsiskleidžiantis atmatų grioviuose, per kirmėles ir darančiuosius tai, apie ką net užsiminti gėda, bus parodytas kaip pats sukūręs blogybes. Ugnies išsiveržimai Sicilijoje atskleidė Empedoklio

[6] Netiksli Herakleito fr. 101 DK citata. Herakleitas čia sakė: „ištyrinėjau save patį" (vert. M. Adomėnas). Tiesa, tokią Tatiano interpretaciją remia kai kurie Antikos šaltiniai; plg. Diogenas Laertietis, IX 5.

[7] T. y. Sokrato kaltintojai vėl kaltins Sokratą.

pagyrūniškumą parodydami, jog jis nebuvo dievas ir kad melavo, teigdamas juo esąs[8]. Juokiausi ir iš Ferekido[9] sektų bobučių pasakų, ir iš šį mokymą perėmusio Pitagoro, ir – net jei kai kas labai prieštarautų – iš Platono, pamėgdžiojusio aną mokymą. Mat kas imtųsi liudyti Krateto[9a] „šunų vedybų" naudai ir, verčiau atmetęs šį pasipūtėlišką jo ir į jį panašių liežuvio šėlsmą, nesikreiptų rimtai ieškoti to, kas iš tikrųjų yra tiesa? Todėl tenenuneša jūsų džiūgaujančios triukšmo, o ne išminties mylėtojų minios, tų, kurie skelbia vienas kitam prieštaraujančius teiginius ir kiekvienas sako tai, kas tik jam šauna į galvą. Ir nesutarimų tarp jų yra daug: jie vienas kito nekenčia, laikosi skirtingų pažiūrų, iš puikybės ieškodami sau kuo iškilesnės padėties. O juk jiems nederėtų pataikauti viršesniesiems besitikint, kad šie kada nors iškils karališkon valdžion, tačiau laukti, kol didžiūnai patys ateis pas juos.

Krikščionys valstybėje. Krikščionių Dievas

4. Kodėl gi, graikų vyrai, jūs trokštate, tarsi kumštynių metu, supjudyti su mumis valstybių santvarką? Ir jei aš nenoriu drauge su kitais laikytis kažkieno nustatytų papročių, kodėl esu nekenčiamas tarsi šlykščiausias piktadarys? Valdovas įsako mokėti mokesčius – aš pasiruošęs juos sumokėti. Šeimininkas liepia vergauti ir patarnauti – aš pripažįstu vergiją. Juk žmogų reikia gerbti žmogiškai, o bijoti dera vien tik Dievo, kurio neregi žmogaus akis ir neapima joks menas. Tik liepiamas išsižadėti jo vienintelio, aš nepaklusiu, o verčiau numirsiu, idant nepasirodyčiau esąs melagis ir nedėkingas. Mūsų Dievas neturi [5] atsiradimo laike, vienintelis būdamas bepradis, jis drauge yra ir pats visa

[8] Empedoklis šokęs į Etnos kraterį, kad staiga dingęs būtų palaikytas dievu, bet vulkanas išspjovęs vieną jo sandalą; plg. DK 1, 31.

[9] Ferekidas (VI a. pr. Kr.) galbūt pirmasis teigęs sielos nemirtingumą: šį mokymą perėmęs jo mokinys Pitagoras, o iš pitagorininkų – Platonas (plg. Ciceronas, *Tusc. disp.*, I, 16, 38).

[9a] Filosofas kinikas (apie 368–285 m. pr. Kr.)

valdantis pradas. *Dievas yra dvasia*[10]; jis ne persmelkia medžiagą, o yra medžiagiškų dvasių bei medžiagoje įspaustų pavidalų Kūrėjas, neregimas ir neapčiuopiamas, pats tapęs Tėvu to, kas juntama bei regima. Mes jį pažįstame iš jo kūrinijos ir jo galybės neregimybę suvokiame kūrinių dėka[11]. Aš nenoriu parpulti kniūbsčiom prieš jo darbą, kuris yra atsiradęs mūsų labui. Dėl mūsų atsirado Saulė ir Mėnulis; tad kaipgi aš garbstysiu savo tarnus? Kaipgi rąstus ir akmenis skelbsiu esant dievais? Juk tos dvasios persmelkia medžiagą. Jos yra žemesnės už dieviškesniąją dvasią, nes panėši į medžiagą, tad nedera garbinti jų taip pat, kaip ir tobulo Dievo. Tačiau ir neįvardijamojo Dievo nedera papirkinėti; juk nieko nestokojantis neturi būti mūsų įsivaizduojamas kaip kažin ko neturįs. Bet aš mūsų teiginius išdėstysiu aiškiau.

Kuriantysis Žodis

5. Dievas *buvo pradžioje*[12], o mes paveldėjome mokymą, kad pradžia buvo Žodžio galia. Mat visų dalykų Valdovas, pats būdamas visa ko pamatas, pradžioje kūrinijos atžvilgiu buvo vienas, kai ji tuo metu dar nebuvo sukurta; kadangi visa matomų ir nematomų kūrinių galimybė buvo su juo, jis pats su savimi ir Žodis, buvęs jame, visa sukūrė Žodžio galios veikimu. Žodis išeina dėl iš jo paprastumo kylančios valios. Žodis ne veltui atėjęs tampa pirmgimiu[13] Tėvo darbu. Žinome, kad jis – pasaulio pradžia. Jis atsirado atsidalijimo, o ne atkirtimo būdu: juk tai, kas atkirsta, yra atribota nuo pirma buvusio [šaltinio], o atidalytas daiktas įgauna atskirą tikslingumą ir nesukelia stokos ten, iš kur yra paimtas. [6.] Kaip nuo vieno deglo yra uždegama daug laužų, tačiau pirmojo deglo šviesa nesusilpnėja dėl to, kad buvo uždegta daug kitų deglų, šitaip ir Žodis, išėjęs iš Tėvo galios, nepaverčia Gimdytojo bežodžiu. Ir aš pats kalbu, o jūs klauso-

[10] *Jn* 4, 24.
[11] Plg. *Rom* 1, 20.
[12] *Jn* 1, 1; *Pr* 1, 1.
[13] Plg. *Kol* 1, 15.

tės; ir iš tiesų, dėl mano žodžio perėjimo pas jus aš kalbėdamas neimu stokoti kalbos, tačiau, kreipdamas pirmyn savąjį balsą, siekiu sutvarkyti netvarkingą medžiagą jumyse; ir kaip pradžioje pagimdytasis Žodis pasigamindamas sau medžiagos, vėliau savo ruožtu pats pagimdė mūsų kūriniją, šitaip ir aš, pamėgdžiodamas Žodį, būdamas naujai atgimdytas ir pagaliau įstengęs suvokti tiesą, sutvarkau sumaištį giminiškoje medžiagoje. Juk medžiaga, kitaip negu Dievas, nėra bepradė ar dėl savo bepradiškumo savąja galia lygi Dievui, tačiau ji yra pagimdyta, atsiradusi ir išsviesta priekin ne kieno nors kito, o būtent visų dalykų Kūrėjo.

Kūno prisikėlimas ir Paskutinis Teismas

6. Būtent todėl mes esame įtikėję, kad po visa ko pabaigos bus kūnų prisikėlimas – ne taip, kaip tvirtina stoikai, esą pagal tam tikrus pasikartojančius apsisukimus tas pat amžinai atsiranda ir išnyksta be jokios naudos. Bet kai mūsų amžius bus pasibaigęs kartą ir visiems laikams[14], įvyks vien tik žmonių prisikėlimas, idant jie būtų teisiami. Juk mus teisia ne Minas ir ne Radamantas, iki kurių mirties, kaip teigiama mituose, nebuvo teisiama jokia siela, tačiau pats Kūrėjas Dievas taps mūsų išmėgintoju. Net jei mus laikytumėte plepiais ir *tuščiažodžiautojais*[15], tai mums visiškai nerūpi, nes mes tikime šiuo mokymu. Kaip aš, dar negimęs, pirmiau nei atsiradau, nežinojau, kas esąs, bet vien glūdėjau kūniškos medžiagos esybėje, o ne taip seniai gimęs šio atsiradimo dėka įtikėjau, kad esu. Lygiai taip pat, jau gimęs ir dėl mirties nebesantis ir nebematomas, aš ir vėl būsiu – kaip kad neseniai buvau dar negimęs, o po to pagimdytas. Ir net jei ugnis sunaikintų mano menką kūną, pasaulyje vis tiek išliks išgaravusi medžiaga; [7] ir net jei sudūlėčiau upėse ar jūrose, arba

[14] Plg. *Žyd* 9, 26.

[15] *Apd* 17, 18.

būčiau žvėrių sudraskytas, aš vis tiek lieku turtingo Viešpaties lobynuose. Juk vargšas ir bedievis nežino, kas yra saugoma, tačiau karaliaujantis Dievas, kai panorės, tik jam vienam tematomą esybę atstatys tokią, kokia ši buvo iš pradžių.

Angelų ir žmonių laisvė rinktis ir nuopuolis

7. Dangiškasis Žodis, būdamas atsiradęs kaip Dvasia iš Dvasios ir kaip Žodis iš Žodžio galios, pamėgdžiodamas jį pagimdžiusį Tėvą, sukūrė žmogų kaip nemirtingumo atvaizdą, idant, kaip kad negendamybė būdinga Dievui, taip ir žmogus įgytų dalį Dievo skirtyje ir turėtų tai, kas nemirtinga. Taigi Žodis, pirmiau nei padarė žmones, tampa angelų kūrėju, ir kiekviena iš abiejų šių kūrinijos rūšių yra atsiradusi kaip turinti laisvą valią, bet neturinti gėrio prigimties, kuri būdinga vien tik Dievui, tačiau kurią žmonės gali pasiekti pasirinkimo laisvės dėka, idant blogasis būtų teisėtai baudžiamas, nes pats tapo piktadariu, o teisusis būtų pelnytai giriamas dėl savo kilnių poelgių, nes savo laisva valia nepažeidė Dievo paliepimo. Štai kaip esti su angelais ir žmonėmis: Žodžio galia, pati iš savęs turėdama numatymą to, kas įvyks būsimaisiais laikais ne dėl lemties, bet dėl žinojimo, kaip laisva valia pasirinks besirenkantieji, pranašavo ateities įvykius, trukdydama blogiui draudimais ir išgirdama tuos, kurie pasilikdavo geri. Bet kai žmonės bei angelai nusekė paskui vieną, kuris dėl pirmgimystės buvo protingesnis už kitus ir „dievu“ pavadino sukilusį prieš Dievo įstatymą, tuomet Žodžio galia atskyrė nuo buvimo drauge su savimi tiek pirmąjį, kuris pažeidė įstatymą, tiek ir nusekusiuosius paskui jį. Ir tas, kuris buvo atsiradęs pagal Dievo atvaizdą, atsiskyrus nuo jo galingesnei dvasiai tampa mirtingas; dėl nusižengimo ir beprotybės [8] pirmgimis angelas pavadinamas demonu, taip pat ir jį pamėgdžiojusieji. Jo apsireiškimai tapo demonų kareivija, ir savo laisva valia jie buvo atiduoti savo pačių kvailumui.

Graikų dievus valdo likimas, apie juos pasakojami prieštaringi dalykai

8. Demonų atsimetimo dingstimi tapo žmonės. Mat jie, parodę žmonėms žvaigždžių išsidėstymo apybraižas, tartum žaidėjai kauleliais įvedė likimą, kuris yra didžiai neteisingas. Priklausomai nuo likimo atsirado ir teisėjas, ir teisiamasis; ir žudikai, ir žudomieji, turtingieji ir vargšai pasirodo esą to paties likimo vaikai, ir visa, kas tik gimsta, suteikė demonams pramogą tartum teatre, taigi, kaip sako Homeras, *nebesuvaldomai juoktis pradėjo dievai laimingieji*[16]. Nejaugi tie, kurie stebi dvikovą ir serga kiekvienas už savo kovotoją, kurie tuokiasi, kurie tvirkina berniukus, svetimauja, juokiasi ir pyksta, kurie bėga iš mūšio lauko ir yra sužeidžiami, – nejaugi visi jie nebus laikomi mirtingais? Demonai, pasirodydami žmonėms tokie, kokie yra iš tikrųjų, šitaip paskatino šių dalykų besiklausančius pasekti jų pavyzdžiu. Ką ir kalbėti apie tai, kad jie ir patys, drauge su savo vedliu Dzeusu, nugalėti tų pačių, kaip ir žmonės, aistrų, yra patekę likimo valdžion? Ir kaipgi galima gerbti tuos, kurių mokymuose apstu prieštaravimų? Mat Rėja, kurią Frigijos kalnų gyventojai vadina Kibele, dėl savo mylimojo Ačio įvedė paprotį nusipjauti gėdingąsias kūno dalis, tuo tarpu Afroditė džiaugiasi vedybų saitais. Artemidė yra burtininkė, o Apolonas gydo. Ir kai Poseidono meilužei Gorgonei buvo nukirsta galva, iš kurios iššoko žirgas Pegasas ir Chrisaoras, tuomet Atėnė ir Asklepijas pasidalijo tarpusavyje kraujo lašus, [9] bet pastarasis jais gydo, tuo tarpu karų kėlėja Atėnė pasinaudoja tuo pačiu krauju, kai tik pavirsta žmonių žudytoja. Man regis, atėniečiai, nenorėdami Atėnės šmeižti, Gajai priskyrė jos sueities su Hefaistu vaisių, idant nebūtų manoma, jog Hefaistas atėmęs iš jos vyriškumą, kaip kad Atalantė neteko jo per Meleagrą. Juk panašu, kad *šlubis*, dirbinantis *sages ir suvytas apyrankes*[17], mergiškais papuošalėliais suviliojo

[16] *Iliada*, 1, 599; *Odisėja*, 8, 326.

[17] *Iliada*, 18, 393; 401.

motinos neturinčią našlaitę. Poseidonas plaukioja jūromis, Arėjas džiaugiasi karais, Apolonas groja kitara, Dionisas valdo tėbiečius, būdamas jų tironu, o Kronas tironus žudo. Dzeusas susieina net su savo paties dukterimi, ir duktė nuo jo pastoja. Dabar man paliudys Eleusinas ir slėpiningasis slibinas, taip pat Orfėjas, tariantis: *užverkite duris nepašvęstiesiems*[18]. Aidonėjas pagrobia Korę – ir jo darbai štai jau yra pavirtę slėpiniais. Demetra rauda savo dukters – ir kai kurie žmonės jau yra atėniečių apmulkinti. Lėtos sūnui skirtos šventyklos šventoriuje yra kažin koks daiktas, vadinamas „bamba"; gi ši „bamba" – tai Dioniso kapas[19]. Aš giriu tave, Dafne: nugalėjusi Apolono nesusivaldymą, tu paneigei jo pranašystės galią – mat jis, nenumatęs to, kas atsitiks su tavimi, taip ir negavo naudos iš savo paties meno. Tepasako man dabar Toliašaudis, kaip Zefyras nužudė Hiakintą. Zefyras jį nugalėjo, ir, nors tragedijų kūrėjas teigia, jog *vėjelio dvelksmas yra brangiausias dievų vežimas*[20], įveiktas trumpučio vėjo gūsio, Apolonas prarado savo mylimąjį.

Žvaigždynų vardai – demonų darbas

9. Tad štai kokie likimą nustačiusieji demonai. Pamatas jiems tai atlikti buvo gyvybės suteikimas. Ant žemės rėpliojantiems padarams, vandenyse plaukiojantiems gyviams, kalnų keturkojams, drauge su kuriais jie gyveno po to, kai buvo ištremti iš gyvenimo danguje, demonai suteikė dangiškos šlovės, idant būtų manoma, jog ir jie patys gyvena danguje, ir kad neprasminga gyvenimo žemėje santvarka būtų parodyta kaip gerai įprasminta žvaigždžių išdėstymu. [10.] Taigi ir nirtulingasis, ir darbštusis, ir susivaldantis, ir nesivaldantis, ir elgetaujantis, ir turtuolis prik-

[18] Kern, O. *Orphicorum fragmenta*, fr. 334.

[19] Lėtos sūnus – Apolonas. Antikinės tradicijos liudijimu, Dionisas tikrai buvęs palaidotas Delfuose, bet tik Tatianas jo kapą tapatina su Omfalu – „bamba", akmeniu, laikytu pasaulio centru.

[20] Nauck, A. *Trag. graec. fr.*, 565. Citatos autorius nežinomas.

lauso tiems, kurie nustatė jų gimimą. Juk Zodiako rato apybraižos yra dievų kūrinys, ir kai vieno iš jų šviesa paima viršų, tuomet, kaip sakoma, šis „aplošia" likusius, o tas, kuris lieka nugalėtas dabar, vėliau, kaip įprasta, pats tampa viršesnis; tad septynios planetos linksminasi tartum žaidėjai kauleliais. Bet mes esame ir už likimą aukščiau, ir vietoj [septynių] klajojančių demonų esame pažinę vieną neklaidžiojantį Viešpatį; kadangi ne likimo esame vedami, atmetėme ir jo steigėjus. Pasakyk man, vardan Dievo: Triptolemas pasėjo kviečių, ir Demetra po to, kai baigė gedėti, padarė atėniečiams gerą darbą, – bet kodėl ji netapo žmonių geradarė anksčiau, negu neteko dukters? Danguje yra rodomas Erigonės šuo ir skorpionas, atskubėjęs į pagalbą Artemidei, ir kentauras Cheironas, taip pat pusė Argo laivo, ir Kalisto lokė. Bet kaipgi galėjo taip atsitikti, kad anksčiau, nei jie užėmė jiems skirtas vietas danguje, šis buvo nesutvarkytas? Kam neatrodo juokinga tai, jog, vienų teigimu, Trikampis buvo patalpintas tarp žvaigždžių Sicilijos garbei, o anot kitų, – kadangi tai pirmoji Dzeuso vardo raidė?[20a] Bet kodėl tuomet ir Sardinija, ir Kipras nėra pagerbti danguje? Ir kodėl tie Dzeuso broliai, kurie su juo pasidalijo karalystes, taip pat nėra patalpinti tarp žvaigždžių, pasitelkiant kokias nors [žvaigždžių] apybraižas, primenančias [pirmąsias jų vardų] raides? Kaip Kronas, būdamas sukaustytomis kojomis ir nublokštas iš savo karalystės, yra paskiriamas lemties skyrėju? Kaip gali dalinti karalystes tas, kuris pats jau nekaraliauja? Taigi meskite šalin šias savo kvailystes ir nenusidėkite neteisėta neapykanta mums.

10. Esama papasakotų mitų apie žmonėms nutikusius pasivertimus, bet pas jus net ir dievai patiria virsmus. Rėja pavirsta medžiu, o Dzeusas dėl Fersefasos – slibinu; Faetonto [11] seserys guobomis, o Lėta – niekingu gyvūnėliu, kurio garbei dabartinė Delo sala yra vadinama Ortigija[21]. Pasakyk man, nejaugi dievas

[20a] ‘Delta’ (Δ) varde Διός .

[21] Iš *ortyx* – „putpelė".

pavirsta gulbinu, taip pat įgyja erelio pavidalą ir giriasi savo aistra berniukams todėl, kad Ganimedas yra jo vyno pilstytojas? Kodėl turėčiau gerbti dievus, mėgstančius gauti dovanų ir nirštančius, jei tik jų negautų? Tegul jie valdo likimą; bet garbinti planetų aš nenoriu. Kas yra toji Berenikės garbana? Ir kur buvo jos žvaigždės anksčiau, nei šioji mirė?[22] Ir kaip gražusis jaunuolis Antinojas numiręs buvo pastatytas mėnulyje? Kas jį užvedė tenai – nebent galbūt kas nors, kuriam iš Dievo tik pasityčioti, už užmokestį šventvagiškai prisiekė, pasakydamas, jog anas, panašiai kaip valdovai, užžengė į dangų, įgijo šlovę ir buvo apdovanotas, kai tik buvo patikėta jo liudijimu, kad į jį panašus [žmogus] tapo dievu? Kodėl jūs apiplėšėte manąjį Dievą? Kodėl išniekinate jo kūriniją? Jūs aukojate aviną, bet drauge ir garbinate jį. Danguje yra Jautis, o tu skerdi jo atvaizdą. Klūpotojas veja šalin piktą gyvūną, tačiau erelis, lesęs žmones sukūrusį Prometėją, yra garbinamas. Gulbinas laikomas puikiu dėl to, kad buvo svetimautojas; geri ir kasdien vietomis besikeičiantys Dioskūrai, Leukipo dukterų pagrobėjai; dar geresnė Helenė, palikusi *šviesiaplaukį Menelają*[23] ir nusekusi paskui nešiojantį mitrą ir aukso turtingą Parį. Teisus ir nuosaikus buvo tas, kuris ištvirkėlę perkėlė į Eliziejaus laukus. Tačiau Tindaridė[24] vis dėlto neįgijo nemirtingumo, ir Euripidas išmintingai pavaizdavo, kaip minėtąją moterį nužudo Orestas.

Gyvenimus valdo ne žvaigždynų lemiamas likimas

11. Tad kaipgi aš galėčiau pripažinti mokymą apie gimimą, nulemtą likimo, regėdamas šitokius pastarojo valdytojus? Kara-

[22] Rūmų astronomas Kononas dar Berenikei esant gyvai jos garbanas, paaukotas už laimingą vyro Ptolemajo III sugrįžimą, sutapatino su žvaigždžių grupe; plg. Kalimachas, *fr.* 110, 111; Katulas, 66.

[23] Plg. *Odisėja,* 15, 133.

[24] Veikiau Helenė (plg. Euripidas, *Orestes,* 1423), nei Klitaimnestra.

liauti aš nenoriu, praturtėti netrokštu, atsisakau būti karvedžiu, niekinu ištvirkimą, nesiverčiu, godumo spiriamas, plaukiojimu jūromis, nekovoju už rungčių negalėtojų vainikus, atmečiau pašėlusį šlovės troškimą, mirtį niekinu, pakylu virš bet kokios ligos, o liūdesys negraužia mano sielos. Jeigu aš *vergas*, ištveriu vergiją, o jeigu *laisvasis* – nesipuikuoju savo kilmingumu[25]. [12.] Aš regiu saulę, kuri visiems ta pati, ir mirtį – visiems vieną ir tą pačią, nesvarbu, ar ji užkluptų malonumuose, ar skurde. Turtuolis sėja, tačiau net ir vargšas gauna savąją dalį šiame sėjime; net ir turtingiausi miršta, o elgetoms nubrėžta ta pati gyvenimo riba. Turtuoliai geidžia daugiau ir įgyja gerą vardą, nes jais pasitikima, bet net ir paskutinis vargeta, apribodamas savo norus pagal galimybes, nugyvena dar patogiau. Kodėl tu man kankiniesi nemiga trokšdamas turtų, jei [vis tiek] valdo likimas? Kodėl, jei viskas yra nulemta, tave dažnai apima aistros ir dažnai miršti? *Numirk pasauliui*, atmesdamas jame viešpataujantį pašėlimą, *gyvenk Dievui*[26] jo suvokimu atsisakydamas ankstesniojo gimimo. Mes gimėme ne tam, kad mirtume, bet mirštame dėl savo pačių kaltės. Mus pražudė laisva valia; gimę laisvi, mes esame pavirtę vergais, o į vergiją buvome parduoti dėl nuodėmės[27]. Dievas nėra sukūręs nieko bloga – mes patys parodėme nedorumą; bet mes, kurie jį parodėme, esame pajėgūs ir vėl jį atmesti.

Medžiagos ir dvasių hierarchijos

12. Mes žinome dvi skirtingas dvasių rūšis, kurių viena yra vadinama siela, o kita, viršesnė, – Dievo atvaizdas ir panašumas; pirmieji žmonės turėjo jas abi, idant būtų ir medžiagiški, ir viršesni už medžiagą. Taip yra štai kodėl. Galima įžvelgti, kad visa pasaulio sąranga ir visa kūrinija atsirado iš medžiagos, o medžiaga savo ruožtu buvo Dievo sukurta taip, kad, viena vertus, apie ją

[25] Plg. *1 Kor* 7, 21.
[26] Plg. *Kol* 2, 20; *Rom* 6, 10.
[27] Plg. *Rom* 7, 14.

būtų įmanu mąstyti kaip apie nykstamą ir neturinčią apybraižų prieš tai, kai ji buvo perskirta, ir, kita vertus, kaip apie sutvarkytą bei surikiuotą po to, kai joje įvyko perskyrimas. Taigi perskyrimo dėka iš medžiagos atsirado dangus ir žvaigždės jame; taip pat žemė bei visa, ką ji gyvo pagimdė, turi tą pačią sąrangą, todėl visa kas yra bendros kilmės. Nors yra būtent taip, vis dėlto tarp iš medžiagos atsiradusių daiktų esama tam tikrų skirtumų, taigi vienas kūrinys yra geresnis, [13] gi kitas pats savaime taip pat geras, bet nusileidžia kažin kam viršesniam. Panašiai ir kūno sąranga paklūsta vieningam sutvarkymui ir jo sukūrimo priežastis susieta su tuo. Tačiau, nors yra būtent taip, jame esama ir skirtingų garbės lygmenų: viena yra akis, kita ausis, dar kita – plaukų šukuosena, taip pat yra vidurių sutvarkymas, smegenų, kaulų bei gyslų sutvirtinimas; ir nors viena skiriasi nuo kita, visame sutvarkyme esama darnios dermės. Ne kitaip ir pasaulis, savojo Kūrėjo galia vienas dalis įgijęs labiau žėrinčias, o kitas į pastarąsias nepanašias, Padariusiojo noru gavo medžiagiškos dvasios skirtį. Kiekvieną iš šių dalykų smulkiau pajėgs suvokti tas, kuris tuščiagarbiškai neatmeta dieviškiausiųjų išaiškinimų; jie, laikui bėgant, buvo perteikti raštu, ir besikreipiančius į juos yra padarę labai Dievo mylimais žmonėmis. Vis dėlto ir demonai, kaip jūs juos vadinate, būdami suręsti iš medžiagos ir dvasią gavę taip pat iš jos, tapo ištvirkę ir godūs; vieni iš jų vis dėlto atsigręžė į skaistesnius dalykus, gi kiti pasirinko tai, kas medžiagoje yra blogiausia ir ėmė elgtis panašiai kaip ji. Būtent juos, graikų vyrai, jūs ir garbstote, tuos, kurie yra atsiradę iš medžiagos ir kurių darbai toli gražu nėra derami; mat jie, dėl savo kvailumo pasikėlę puikybėn ėmė maištauti ir buvo sumanę užgrobti dievybę; bet visa ko Valdovas leido jiems siausti tol, kol pasaulis, priėjęs ribą, bus suardytas, ir kol ateis Teisėjas; tada visi žmonės, besiilgintys dėl demonų maišto prarasto tobulojo Dievo pažinimo, savo kovų dėka teismo dieną gaus tobulesnį paliudijimą. Taigi

yra dvasia šviesuliuose, dvasia angeluose, dvasia augaluose ir vandenyse, dvasia žmonėse, dvasia gyvūnuose; tačiau, būdama viena ir ta pati, ji turi savyje skirtumų. O kadangi mes sakome tai ne iš [14] nuogirdų ir ne iš tikėtinų samprotavimų, ne iš sąvokų ar sofistinių išprotavimų, bet pasitelkdami tam tikro dieviškesnio skelbimo žodžius, todėl paskubėkite tie iš jūsų, kurie nori šito išmokti; jūs, kurie neatmetate skito Anacharsio[28], ir dabar nepalaikykite jūsų nevertu dalyku pasimokyti iš barbariškos įstatymdavystės sekėjų. Pasinaudokite mūsų mokymais bent jau kaip babiloniečių pranašystėmis; kai mes kalbame, išklausykite mus taip, tarsi ąžuolas pranašautų[29]. Ir kas yra apsakyta anksčiau – tai pamišusių demonų pinklės, o ko esama mūsų mokyme, yra aukščiau už tai, ką pasaulis pajėgia suvokti.

Siela, mirtis ir Dievo Dvasia

13. Siela pati savaime nėra nemirtinga, graikų vyrai, ji mirtinga; bet ji yra pajėgi ir nemirti. Juk ji, nepažindama tiesos, miršta ir suyra drauge su kūnu, o vėliau prisikelia kartu su kūnu pasaulio pabaigoje, kaip bausmę gaudama mirtį nemirtingume; kita vertus, jeigu yra pažinusi Dievą, ji nemiršta – net jei kuriam laikui būtų suardyta. Mat pati savaime ji yra tamsa, ir nieko joje nėra šviesaus, tad apie tai yra štai kaip pasakyta: *Tamsa šviesos neužgožė*[30]. Mat siela ne pati išgelbėjo dvasią, o buvo jos išgelbėta. Ir šviesa užgožė tamsą ta prasme, kad Žodis yra Dievo šviesa, o neišmananti siela – tamsa. Todėl, jei tik ji gyvena viena, svyra žemyn, link medžiagos, mirdama drauge su kūnu; bet, sudariusi sąjungą su dieviškąja Dvasia, ji jau nelieka beglobė, o užžengia į aukščiau esančias sritis, kurlink ją veda Dvasia: juk jos buveinė yra aukštybėse, o sielos gimtis yra iš žemumų. Pradžioje Dvasia

[28] Sena graikų tradicija Anacharsį laikė vienu iš septynių išminčių; plg. Herodotas, 4, 76.

[29] Dodonėje buvo ąžuolas, senas Dzeuso orakulas.

[30] *Jn* 1, 5.

atsirado, kad gyventų drauge su siela; bet Dvasia paliko sielą tuomet, kai ši nepanoro sekti paskui ją. Siela, įgijusi tarytum Dvasios galios žariją, bet dėl atsiskyrimo nepajėgdama regėti to, kas tobula, ieškodama Dievo dėl paklydimo pasidarė daugelį dievų, kai nusekė paskui pinkles rezgančius demonus. Dievo Dvasia nėra duota visiems, tačiau, apsigyvenusi pas kai kuriuos dorai besielgiančius [15] ir būdama susipynusi su jų siela, per pranašystes paskelbė kitoms sieloms tai, kas paslėpta. Ir vienos iš sielų, paklusdamos išminčiai, pritraukė prie savęs sau giminingą Dvasią, o išminčiai nepaklususios ir atstūmusios kentėjusio Dievo tarną pasirodė esančios veikiau *Dievo priešininkės*[31] nei dievobaimingos.

[...]

15. Tad galų gale mes privalome ieškoti to, ką kadaise turėjome, o dabar esame pražudę, turime sujungti sielą su Šventąja Dvasia ir rūpintis šia Dievo nustatyta sąjunga. Taigi žmonių siela yra iš daugelio dalių, o ne iš vienos. Ji yra sudėtinė, kad galėtų apsireikšti per kūną: juk ji pati niekada negali pasirodyti atskirai nuo kūno, ir kūnas neprisikelia atskirai nuo sielos. Mat žmogus nėra, kaip tvirtina karksintieji varnų balsais, samprotaujantis gyvūnas, imlus mąstymui ir pažinimui. (Pagal juos ir neprotaujantys gyvūnai pasirodys esą imlūs mąstymui ir pažinimui[32].) Žmogus vienintelis yra *Dievo atvaizdas ir panašumas*[33], ir kalbu ne apie žmogų, besielgiantį panašiai kaip gyvūnai, bet apie anapus savojo žmogiškumo pažengusį prie paties Dievo. Apie tai mes esame smulkiau parašę veikale „Apie gyvūnus“[34], o dabar dera pasakyti, koks būtent yra tas Dievo atvaizdas ir panašumas. Tai, ko neįmanoma su niekuo palyginti, yra ne kas kita, kaip pati Būtis, o palyginama ne kas kita, kaip tai, kas panašu.

[31] Plg. *Apd* 5, 39.

[32] Toks stoikų mokymas; plg. Sextus Empyricus, *Hypotyposis*, 2, 26; *Adv. dogm.*, 7, 269; Ciceronas, *De legibus*, 1, 22; Seneka, *Ep.* 41, 8; Epiktetas, 1, 9, 2.

[33] Plg. *Pr* 1, 26, 27; *Ef* 2, 24, 22.

[34] Nėra išlikę jokio šio veikalo fragmento.

Taigi tobulasis Dievas yra bekūnis, o žmogus yra kūnas. Kūno raištis yra siela, tačiau sielą savyje talpina kūnas, ir jei tokios rūšies derinį laikytume *šventove*, tuomet teigtume, jog *Dievas* trokšta *gyventi joje* per jam atstovaujančią *Dvasią*[35]. Bet jei šitokios buveinės nėra, tuomet žmogus pranoksta žvėris vien tik rišlia kalba, o kitais atžvilgiais gyvena tokį pat gyvenimą, kaip ir jie, nes nėra Dievo panašumas. Nė vienas iš demonų neturi kūno, o jų sąranga yra dvasiška, kaip ugnies ir oro. Todėl vien tik Dievo Dvasios sergėjamiems yra lengvai matomi ir demonų kūnai, o likusiems jokiu būdu – turiu omeny „sieliškuosius“: mat menkesnysis nepajėgia suvokti viršesniojo. [17.] Būtent todėl demonų esybės *randa progos atgailai*[36]: juk jie yra medžiagos ir blogio atšvaistai, o medžiaga įsigeidė įgyti valdžią sielai. Savo laisva valia jie yra perdavę žmonėms mirties dėsnius, o žmonės po to, kai prarado nemirtingumą, yra nugalėję mirtį mirtimi per tikėjimą; per atgailą jiems dovanotas pašaukimas – pagal šitaip ištarusiojo žodį: *Padarei juos trumpam laikui mažesnius už angelus*[37]. Kiekvienam nugalėtajam yra įmanoma ir vėl nugalėti, jei tik jis atsisakys sandėrio su mirtimi; o kas tai yra, lengvai galės įžvelgti nemirtingumo trokštantys žmonės.

[...]

Tatiano atsivertimo ir krikščioniško tobulėjimo kelias

29. Todėl, tai matydamas, be to, dar įšventintas ir į slėpinius bei regėdamas apeigas, visur rengiamas subobėjėlių ir vyrmoterių, pas romėnus aptikę, kad jų Lacijaus Dzeusas džiaugiasi žmonių krauju bei kruvinomis žmogžudystėmis, o Artemidė netoli nuo didžiojo miesto [30] verčiasi tokiais pat darbais[38] ir vis kitokios rūšies demonas skirtingose vietose griebiasi maištauti nedory-

[35] Plg. *1 Kor* 3, 16; 6, 19; *2 Kor* 6, 16.
[36] Plg. *Žyd* 12, 17.
[37] *Ps* 8, 5; *Žyd* 2, 7, 9.
[38] Aricijuje buvo Dianos šventykla, kurios šventiku tapdavo pabėgęs vergas, nužudęs savo pirmtaką.

bėmis, ieškojau likęs pats su savimi, kaipgi pajėgčiau atrasti tiesą. Man bemąstant apie rimtus dalykus, teko susidurti su kažin kokiais barbarų raštais, senesniais už graikų mokymus ir dieviškesniais palyginti su jų paklydimu; ir taip jau atsitiko, kad aš jais patikėjau – todėl, kad žodžiuose nebuvo pasipūtimo, o juos ištarusieji stokojo išmonės, kad visa ko sukūrimo aprašymas buvo lengvai suvokiamas, dėl būsimųjų laikų numatymo, dėl skelbiamų priesakų puikumo ir dėl vienvaldystės visam kam. Ir kai mano siela buvo išmokyta Dievo, aš supratau, kad kai kas [Raštuose] smerkia, gi kiti dalykai juose išvaduoja mus iš pasaulio vergijos ir išlaisvina nuo daugelio valdovų bei nesuskaičiuojamų tironų, duodami mums ne tai, ko nebuvome gavę, o tai, ką paklydimas mums kliudė išlaikyti po to, kai gavome.

30. Taigi suvokęs šiuos dalykus, noriu nuo savęs *nusivilkti*[39] kūdikio vaikiškumą. Juk mes žinome blogio radimąsi esant panašų į *mažiausiąją iš sėklų*[40], nes gavusi menkutę *progą*[41] ji sustiprėja, tačiau ir vėl bus suardyta, jei mes paklusime Dievo Žodžiui ir patys savęs neišbarstysime. Mat jis užvaldė mus kažin kokiu paslėptu lobiu, kurį atkasinėdami mes pasidengiame dulkėmis ir tuo suteikiame pastarajam progą būti. Juk kiekvienas, atgaunantis savo *paslėptą lobį*[42], įgyja nuosavybėn daug brangesnį turtą. Šitai tebūnie pasakyta mūsų namiškiams: o jums, graikams, ką gi kita galėčiau tarti, jei ne tai, kad jūs neturėtumėte keiksnoti geresnių už save ir, net jei jie yra vadinami barbarais, nenusitverti to kaip dingsties pasityčiojimui. O priežastį, kodėl visi žmonės neįstengia [31] suprasti vieni kitų šnekos[43], pajėgsite suprasti, jei tik panorėsite: trokštantiems išnagrinėti mūsų skelbimą suteiksiu lengvai suvokiamą ir nešykštų žodžių nupasakojimą.

[...]

[39] Plg. *Kol* 3, 9; *Ef* 4, 22; 24.
[40] Plg. *Mt* 13, 32.
[41] Plg. *Rom* 7, 8.
[42] Plg. *Mt* 13, 44.
[43] Nuoroda į Babelio bokštą; plg. *Pr* 11, 1–9.

42. Visa tai aš surašiau jums, graikų vyrai, aš, Tatianas, filosofas tarp barbarų, pagimdytas asirų žemėje, išmokytas pirma jūsiškių mokymų, o vėliau tų, kuriuos prisipažįstu skelbsiąs dabar. Pagaliau, žinodamas, kas yra Dievas ir kokia yra jo kūrinija, aš pateikiu save jums, būdamas pasiruošęs, kad būtų svarstomi manieji teiginiai, tačiau taip, kad manoji pilietybė pas Dievą liktų neišsižadama.

ATĖNAGORAS ATĖNIETIS

Apie Atėnagorą labai menkai tėra žinoma. Vieninteliame jo veikalo rankraštyje parašyta, kad jis buvo „filosofas krikščionis Atėnuose". Jį mini ir cituoja tik vienas Metodijus Olimpietis, nieko nepasakydamas apie Atėnagoro asmenį. Tad visas žinias tenka semtis jo *Krikščionių užtarime*. Šis jo veikalas teisiniu požiūriu – tokia pati apologija, kokią buvo parašęs šv. Justinas: ji adresuota tam pačiam imperatoriui Markui Aurelijui ir jo sūnui Komodui, tad tai, greta kitų detalių, veikalą leidžia datuoti 177 m. Atėnagoras imasi paneigti tris krikščionims metamus kaltinimus, esą jie bedieviai, valgą žmogieną, praktikuoją Edipo incestą. Daugiausiai savo svarstymų jis skiria pirmajam kaltinimui. Atėnagoro argumentai ramūs ir santūrūs, kai kurios temos rodo artimumą Justinui. Krikščionis Atėnagoras pirmasis iš filosofų imasi filosofiškai įrodinėti, kad Dievas yra ir tegali būti vienas, pirmasis, brėždamas analogiją tarp visatą valdančio Dievo Tėvo, Žodžio ir Šventosios Dvasios bei Romos imperiją valdančių imperatoriaus tėvo ir jo sūnaus, tvirtina, kad krikščionys būtų patys geriausi valstybės piliečiai.

Krikščionių užtarimo pabaigoje Atėnagoras pamini kitą savo veikalą – kalbą apie mirusių prisikėlimą, ir rankraštyje po aptartosios apologijos eina tekstas, pavadintas *Apie mirusių prisikėlimą*, perrašinėtojo priskirtas Atėnagorui. Šiame traktate, naudojantis graikų filosofavimo įrankiais, įrodinėjamas graikų filosofams visiškai nepriimtinas ir nesuprantamas dalykas – kūno prisikėlimo galimybė, be to, jame nėra jokių užuominų į krikščionybę. Įsigilinę į įvairias abiejų tekstų detales, daug tyrėjų teigia, kad jie priklauso skirtingiems autoriams ir tik vėliau buvę sudėti į vieną kodeksą, tad klausimas apie antrojo traktato autorių dar neišrištas.

KRIKŠČIONIŲ UŽTARIMAS

Imperatoriams Markui Aurelijui Antoninui ir Liucijui Aurelijui Komodui, Armėnijos bei Sarmatijos užkariautojams, tačiau svarbiausia – filosofams.

Pakanta krikščionims būtų naudinga valstybei

1. 1. Didieji valdovai, jums priklausančios apgyventos žemės žmonės laikosi skirtingų papročių bei įstatymų, ir niekam iš jų nei įstatymas, nei bausmės baimė nekliudo godoti savo tėvynės paveldą – net jei šis būtų juokingas: juk Iliono gyventojas Hektorą laiko dievu ir garbina Helenę, manydamas ją esant Adrastėja; lakedaimonietis Agamemnoną pamaldžiai garbsto kaip Dzeusą, o Tindarėjo dukterį Filonoję – kaip Enodiją; atėniečiai aukoja Erechtėjui kaip Poseidonui; atėniečiai taip pat rengia įšventinimus bei slėpinius, skirtus Agraulai ir Pandrosai, kurios dėl to, kad atrakino dėžę, buvo palaikytos įvykdžiusiomis šventvagystę. Vienu žodžiu, kiekviena žmonių gentis ir padermė atlieka tokius aukojimus bei švenčia tokius slėpinius, kokius tik nori: egiptiečiai kaip dievus garbina net ir katinus, krokodilus, angis, kobras bei šunis. 2. Ir visa tai leidžiate tiek jūs, tiek ir įstatymai, nes jūs nusprendėte, jog netikėti visiškai jokiu dievu yra nepamaldu ir nešventa, todėl yra būtina, kad kiekvienas garbintų kaip dievus tuos, kuriuos nori, idant bijodami to, kas dieviška, susilaikytų nuo piktadarybių. [Tuo tarpu mes esame nekenčiami vien dėl savojo vardo, todėl jūs nesileiskite, kaip kad dauguma, suklaidinami gandų; juk ne vardai yra verti neapykantos, tačiau piktadarybė šaukiasi bausmės ir atpildo][1]. Būtent todėl visi skyrium

[1] Suskliaustas sakinys laikomas interpoliacija.

paimti gyventojai, besistebintys jūsų švelniu bei romiu būdu, jūsų taikingumu ir meile visiems žmonėms, yra lygūs prieš įstatymą; miestai, vertai atsižvelgiant į jų nuopelnus, turi lygią šlovės dalį, o visa apgyventa žemė dėl jūsų išminties džiaugiasi tvirta taika. 3. Tačiau mumis, kurie esame vadinami krikščionimis, jūs nesate vienodai pasirūpinę, bet leidžiate mus, nepadariusius nieko pikta, vaikyti, vėtyti ir persekioti, nors, kaip išaiškės iš tolesnio pasakojimo, mes esame nusiteikę už visus pamaldžiausiai ir esame patys teisingiausi žmonės tiek to, kas dieviška, tiek ir jūsų valstybės atžvilgiu; mat minios kovoja prieš mus vien dėl mūsų vardo. Būtent dėl to mes patys išdrįsome atskleisti savąją būklę, – tad jūs sužinosite iš mūsų pasakojimo, kaip neteisėtai ir priešingai bet kokiam įstatymui ir sveikam protui mes kenčiame; ir mes stokojame jūsų rūpesčio, trokšdami, kad ir į mus kaip nors atsižvelgtumėte, idant skundikai kada nors nustotų mus skersti. 4. Mat mūsų persekiotojų mums vykdoma bausmė ištinka ne tik mūsų turtą, mums užtraukiama gėda ne tik pamina mūsų garbę, pakenkiama ne tik kuriam nors iš menkesniųjų dalykų. Pastaruosius mes niekiname, net jei daugumai jie atrodo svarbūs, nes esame išmokyti neatsikirsti tam, kuris mus muša, ir neiti teistis su tais, kurie mus plėšia ir siaubia[2]; mes net esame išauklėti pasukti galvą ir atkišti kitą veido pusę tiems, kurie tik sukirstų mums į skruostą, o tiems, kurie bandytų atimti marškinius, atiduoti ir apsiaustą[3]. Bet ne – kai mes praradome savo turtą, jie jau ruošia sąmokslą prieš pačius mūsų kūnus ir sielas, paskleisdami virtinę kaltinimų, iš kurių nė vienas net iš tolo neužsimena apie jokį mūsų prasižengimą, bet kurie yra būdingi šiems plepiams ir jų padermei.

Pagonių kaltinimai krikščionims

2. [...] 6. Man pradedant ginti mūsų mokymą yra neišvengiama paprašyti jūsų, didžiausieji imperatoriai, kad besiklausy-

[2] Plg. *1 Kor* 6, 7.

[3] Plg. *Mt* 5, 39–40; *Lk* 6, 29.

dami būtumėte nešališki ir kad nepasiduotumėte išankstiniam nusistatymui, suvilioti visuotinio neprotingo gando, tačiau nukreiptumėte savąją mokslo bei tiesos meilę taip pat ir į šį pasakojimą apie mūsų reikalus. Šitaip jūs nesuklysite dėl nežinojimo, o mes, išsivadavę iš kaltinimų, kuriuos paskleidė nepagrįstos minios apkalbos, paliausime būti priešų puldinėjami.

3. 1. Mums yra keliami trys kaltinimai: bedievybė, Tiesto puotos, Oidipo sueitys. Jei tai tiesa, nesigailėkite nė vieno iš mūsų giminės, persekiokite mūsų nusikaltimus, naikinkite mus iš pašaknų – su moterimis ir vaikais, jei išties kuris iš žmonių gyventų žvėrių papročiu. Bet ir žvėrys nepuola ėsti savo gentainių, o susieina pagal prigimties dėsnį tik vienu metų laiku, skirtu vaikams gimdyti, tačiau ne savivališko įgeidžio vedami; jie taip pat pažįsta ir savo geradarius. Tad jei atsirastų žmogus, žiauresnis net ir už žvėris, kokios bausmės jis nusipelnytų už tokius baisius nusižengimus?! 2. Bet jei visi šie kaltinimai yra vien klastotės ir tušti šmeižtai, atsiradę dėl to, kad pagal prigimties dėsnį dorybei priešinasi blogis, o pagal dievišką įstatymą priešybės kovoja tarpusavyje, ir jeigu jūs patys esate liudytojai, kad mes nesame kalti nė dėl vieno iš šių nusikaltimų, kadangi jūs vien tik liepiate mums neišpažinti savojo tikėjimo, – tuomet paprasčiausiai būtų teisinga, kad išnagrinėtumėte mūsų gyvenimo būdą, mokymus, mūsų atsidavimą ir paklusnumą jums, jūsų namams ir valstybei. Šitaip jūs pagaliau parodytumėte mums savo palankumą, kuris būtų nė kiek ne didesnis už tą, kuris sutiekiamas mus persekiojantiems. O pastaruosius mes vis tiek nugalėsime, nes už tiesą esame pasiruošę nedvejodami atiduoti net savo gyvybę.

Krikščionys nėra bedieviai

4. 1. Kad mes nesame bedieviai (su kiekvienu iš kaltinimų susiremsiu skyrium), yra taip akivaizdu, jog būtų net juokinga neiginėti taip teigiančius. Atėniečiai pagrįstai kaltino bedievybe

Diagorą[4], ne tik iškėlusį viešumon orfikų mokymą ir miniai atskleidusį Eleusino bei kabyrų slėpinius, taip pat, idant išsivirtų ropes, sukapojusį medinį Heraklio atvaizdą, bet ir tiesiai šviesiai pareiškusį, kad iš viso nėra Dievo. Tačiau argi nėra neprotinga, kai pasitelkdami bedievybės sąvoką jie kaltina mus, skiriančius Dievą nuo medžiagos ir parodančius, jog vienas dalykas yra medžiaga, o kitas dalykas – Dievas, ir kad skirtumas tarp jų yra didelis (juk tai, kas dieviška, yra nepagimdyta ir amžina, paregima vien mąstymu ir svarstymu, o medžiaga yra pagimdyta ir nykstanti)? 2. Mat jei mes mąstytume taip pat kaip Diagoras, turėdami tokių svarių užstatų pamaldumui laiduoti, – pasaulio tvarką, visokeriopą darną, dydį, spalvingumą, apybraižas ir sąrangą, – tuomet pagrįstai būtume pagarsėję bedievybe ir suteikę priežastį mus persekioti. Bet kadangi mūsų mokymas skelbia, jog tėra vienas Dievas, šios Visybės Kūrėjas, o jis pats nėra atsiradęs (mat atsiranda ne Esantysis, o nesantysis), ir kad viskas yra sukurta su juo esančio Žodžio, matyti, jog mes be pagrindo kenčiame dėl kiekvieno iš mums mestų kaltinimų, esame bjauriai apkalbami ir persekiojami.

Pagonių poetai ir filosofai teigė vieną Dievą

5. 1. Juk ir poetai bei filosofai, samprotavę apie Dievą, negarsėjo kaip bedieviai. Euripidas apie tuos, kurie pagal bendrą išankstinę nuomonę neišmaniai vadinami dievais, sutrikęs sako:

Neturi Dzeusas, jei tik esti danguje,
Tą patį žmogų vėl nelaimėliu paverst.[5]

[4] Diagoras iš Melo, V a. pr. Kr. pabaigos lyrikas, gyvenęs Atėnuose. Galbūt pasipiktinęs, kad atėniečiai užėmė jo gimtąjį miestą, Diagoras ėmė tyčiotis iš Eleusino misterijų, už ką atėniečiai jį nuteisė mirti, tačiau Diagoras pabėgo. Tik gerokai vėliau jis imtas laikyti radikaliu ateistu.

[5] Nauck, A. *fr.* 900.

O atskleisdamas savo mokymą apie tai, kas išmąstoma apie Dievo buvimo būdą remiantis pažinimu, teigia:

Ar įžvelgi beribį eterį aukštai,
Ratu žemes apjuosiantį drėgnais lankstais?
Tu jį kaip Dzeusą garbink, jį laikyk dievu.[6]

2. Mat jis neįžiūrėjo [anų dievų] esmių, grindžiančių vardus, kuriais jos buvo pavadintos (*Aš nežinau, kas Dzeusas toks, – nebent vien žodį šį*[7]), nei buvo tikras, kad dievų vardai priskiriami tikrai juos grindžiantiems dalykams[8] (juk kas dar lieka daugiau nei vardai iš tų dalykų, kurių negrindžia jų esmės?); Dievą jis įžvelgė iš darbų, mąstydamas, jog tai, kas reiškiasi, suteikia įžvalgą to, kas nematoma. 3. Tąjį, kurio kūriniai jie yra ir kurio Dvasios jie yra vadeliojami, jis ir suvokė esant Dievą[9], ir jam pritarė Sofoklis:

Teisybę sakant, vienas Dievas juk tėra,
Surentęs dangų, taipgi ir žemes plačias.[10]

Kalbėdamas apie Dievo prigimtį, jo grožio pripildančią abidvi pasaulio sritis, jis moko ir apie tai, kur Dievas turi būti, ir apie tai, kad jis turi būti vienas.

6. 1. Ir Filolajas[11], sakydamas, kad visi daiktai yra tarsi kalėjime Dievo apglėbiami, parodo, jog Dievas yra ir vienas, ir

[6] Nauck, A. *fr.* 941. Šiuos Euripido žodžius dažnai cituoja ir pagonys, ir krikščionys. Į lot. k. išvertė Ciceronas, *De nat. Deor.*, 2, 25, 65.

[7] Nauck, A. *fr.* 480.

[8] Atėnagoro svarstymas nukreiptas prieš filosofų įsitikinimą, kad iš vardų galima pažinti dievų esmę.

[9] Plg. *Rom* 1, 19–20.

[10] Nauck, *fr.* 10, 25.

[11] Filolajas Krotonietis, Sokrato amžininkas, pirmasis knygą parašęs pitagorininkas, padaręs įtakos Platonui ir Aristoteliui.

aukščiau medžiagos. Panašiai Lisidas[12] ir Opsimas[13]: pirmasis iš jų apibrėžia Dievą kaip neišsakomą skaičių, o antrasis – kaip tai, kuo didžiausias iš skaičių viršija esantį arčiausiai jo. Mat jei, anot pitagorikų, didžiausias skaičius yra dešimt, nes jis yra tetraktidė[14] ir apima visus aritmetinius bei harmoninius santykius, o greta jo yra devynetas, tuomet Dievas yra vienetas, tai yra vienas: juk didžiausias skaičius jam artimiausiąjį viršija vienetu. <...>

2. Platonas ir Aristotelis (darau šią apžvalgą ne tiksliai išdėstydamas filosofų mokymus apie tai, ką jie yra sakę apie Dievą; mat žinau, jog tiek, kiek visus pranokstate įžvalgumu ir valdžios galia, tiek pat pergalite visus visokeriopo išsilavinimo kruopštumu – taip, kad kiekvienoje skyrium paimtoje išsilavinimo dalyje esate pasiekę tiek, kiek nėra įstengę tie, kurie yra atsikirtę vieną kurią nors išsimokslinimo dalelę; bet kadangi nepateikiant vardų neįmanoma parodyti, kad mes ne vieninteliai Dievą spraudžiame į vienetą, aš kreipiausi į *Nuomonių [rinkinius]*[15]) – taigi Platonas teigia: *Rasti visa ko Kūrėją ir Tėvą yra sunkus darbas, o ir radusiam neįmanoma apie tai visiems atskleisti*[16] ir mano, kad Dievas yra vienas, nepagimdytas ir amžinas. Jei jis pripažįsta esant kitus dievus, kaip kad saulė, mėnulis ir žvaigždės, pripažįsta juos esant pagimdytus: *Dievų dievai, kurių Demiurgas aš esu, taip pat Tėvas darbų, kurie yra nesuardomi, nes aš nenoriu jų suardyti, mat viskas, kas sudėliota iš dalių, yra suardoma*[17]; tad jeigu Platonas nėra bedievis, mąstydamas visų dalykų Demiurgą kaip vieną nepagimdytą Dievą, tuomet nė mes nesame bedieviai, kai

[12] Lisidas Tarentietis (V a.), pitagorininkas, Tėbų karvedžio ir politiko Epaminondo mokytojas.

[13] Opsimas Regietis – menkai težinomas pitagorininkas.

[14] 1+2+3+4=10.

[15] Atėnagoras kalba apie ano meto filosofijos vadovėlius – įvairių filosofų mokymo santraukas ir antologijas. Panašu, kad tolimesnės Platono ištraukos imtos kaip tik iš tokio šaltinio.

[16] Platonas, *Timajas*, 28c.

[17] Platonas, *Timajas*, 41a.

pripažįstame ir tvirtiname esant Dievą tą, kurio Žodžiu yra sukurti ir kurio Dvasia yra palaikomi visi dalykai.

3. Aristotelis ir jo sekėjai, parodydami vieną Dievą tarsi sudėtinį gyvūną, sako jį esant sudarytą iš sielos ir kūno, jo eteriniu kūnu laikydami klajojančius šviesulius ir neklajojančių šviesulių rutulį, kurie visi yra judinami ratu, o sielą mano esant kūno judinimui skirtą protą, kuris pats nėra judinamas, tačiau tampa kūno judėjimo priežastimi.

4. Tuo tarpu stoikai, nors jie tai, kas dieviška, daugina vardais, griebdamiesi įvardijimų pagal virsmus medžiagos, per kurią jie sako keliaujant Dievo Dvasią, vis dėlto jie mano, kad iš tikrųjų Dievas yra vienas. Juk jei Dievas yra meistrystės ugnis, nuolat įprastu taku iškeliaujanti kurti pasaulio, talpindama savyje visus sėkliškuosius žodžius, kurių dėka kiekvienas dalykas randasi pagal Likimo dėsnį, ir jei Dievo Dvasia driekiasi per visą pasaulį, tuomet Dievas, anot jų, yra vienas, įvardijamas „Dzeusu“ pagal „verdantįjį“ medžiagos pradą „Hera“ – pagal „orą“, ir pavadinamas visais likusiais vardais pagal kiekvieną dalį medžiagos, per kurią jis keliauja.

Kuo skiriasi filosofų ir krikščionių žinojimas apie Dievą

7. 1. Taigi kai mes matome, kad dažniausiai visi sutaria, kartais ir nenoriai, kai tik pasiekia pačius visų dalykų pradmenis, jog Dievas yra vienas, ir kadangi mes tvirtiname, jog tas, kuris sutvarkė šią Visybę, yra Dievas, kokia tad priežastis, kad aniems yra leista nesibaiminant kalbėti ir rašyti apie Dievą viską, ką tik jie nori, tuo tarpu prieš mus yra išleistas įstatymas, prieš mus, kurie tai, ką mąstome ir esame teisingai įtikėję, – kad Dievas yra vienas, – galime paremti tiesos ženklais ir žodžiais?

2. Mat poetai ir filosofai ėmėsi šito, kaip ir kitų dalykų, atsitiktinai spėliodami, kiekvienas savosios sielos – dėl jos artimumo Dievo dvelksmui – paragintas ieškoti ir, jei įmanoma, surasti

bei suvokti tiesą, tačiau įstengė tik pamąstyti tai, kas būva, bet ne surasti, nes nepalaikė vertu dalyku pasimokyti apie Dievą iš Dievo, o kiekvienas pats iš savęs; štai kodėl kiekvienas iš jų vis kitaip mokė ir apie Dievą, ir apie medžiagą, ir apie pavidalus, ir apie pasaulį.

3. Tuo tarpu mes turime to, ką mąstome ir esame įtikėję, liudytojais pranašus, kurie Dievo Dvasios įkvėpti yra kalbėję ir apie Dievą, ir apie Dievo dalykus. Jūs, kitus pranokstantys įžvalgumu ir pamaldžia pagarba viskam, kas iš tiesų dieviška, taip pat pasakytumėte, jog yra neprotinga atmetus tikėjimą pas Dievą esančia Dvasia, kuri tarsi vargonus buvo judinusi pranašų burnas, kreiptis į žmogiškas nuomones.

Dievas tegali būti vienas

8. 1. Taigi dabar, remdamiesi šiais samprotavimais, ištirkite, ar šios Visybės Kūrėjas Dievas yra vienas nuo pat pradžios, idant suprastumėte ir mūsų tikėjimo teiginį. Jei iš pradžių būtų du ar daugiau dievų, jie būtų arba vienos ir tos pačios rūšies, arba kiekvienas iš jų nepriklausomai atskiras. 2. Bet jie negalėjo būti vienos ir tos pačios [rūšies]. Juk jeigu jie yra dievai, jie nėra panašūs, bet, kadangi yra nepagimdyti, jie nepanašūs; mat pagimdyti dalykai yra panašūs į savo provaizdžius, o nepagimdyti – nepanašūs nes jie nėra atsiradę nei iš ko nors, nei pagal kokį nors [provaizdį]. 3. Jei kas teigtų, jog, kaip kad ranka, akis ir koja vieno kūno atveju yra vienas kitą papildantys nariai, sudarantys vieną daiktą, taip šiuo atžvilgiu ir Dievas esąs vienas, mes atsakytume: iš tiesų Sokratas, kadangi pagimdytas ir mirtingas, yra sudėtas iš dalių ir išskaidomas į jas, tuo tarpu Dievas yra nepagimdytas, nepatiriantis išorės poveikių ir neskaidomas; taigi jis nėra sudėliotas iš dalių.

4. O jeigu kiekvienas iš jų yra nepriklausomai atskiras, tuomet, pasaulį Sukūrusiajam esant virš atsiradusiųjų dalykų ir ap-

link tai, ką sukūrė ir papuošė, kurgi tuomet yra kitas dievas arba likusieji dievai? Mat jei pasaulis, būdamas padarytas rutulio pavidalo, yra suskliaustas dangaus ratais, o pasaulio Kūrėjas yra virš atsiradusiųjų dalykų, valdydamas pasaulį jų apveizėjimu, kokia gi tad gali būti kito dievo arba likusiųjų dievų vieta? Jos nėra pasaulyje, nes šis yra kito; jos taip pat nėra ir aplink pasaulį, nes virš pastarojo yra pasaulio Kūrėjas Dievas. 5. Jeigu tad jo nėra nei pasaulyje, nei aplink pasaulį (mat viskas, kas yra aplink pastarąjį, yra valdoma šio Dievo), tai kur jis yra? Virš pasaulio ir Dievo, kitame pasaulyje ir aplink kitą pasaulį? Bet jeigu jis yra kitame pasaulyje ir aplink kitą pasaulį tuomet jo nėra aplink mus (mat jis nevaldo mūsų pasaulio), taip pat jis nėra didis savąja galia (juk jis yra apibrėžtoje vietoje). 6. Jeigu jo nėra nei kitame pasaulyje (juk visi dalykai yra pripildyti šio Dievo), nei aplink kitą pasaulį (mat visi dalykai yra valdomi šio Dievo), tuomet, nesant vietos, kurioje galėtų būti, jo iš viso nėra. Kitaip sakant, ką gi jis veikia, kai yra kitas, kuriam priklauso pasaulis, o pats jis yra virš pasaulio Kūrėjo ir tuo pat metu nėra nei pasaulyje, nei aplink pasaulį?

7. Bet ar yra kas nors kita, kas leistų kur nors atsistoti susirungusiam su Esančiuoju? Juk virš jo yra Dievas ir tai, kas yra Dievo. Ir kokia [apskritai] dar galėtų būti vieta, kai šis Dievas yra pripildęs tai, kas yra virš pasaulio? 8. Bet gal anas dievas apveizdi? Jis tikrai nieko neapveizdi, jei nėra nieko sukūręs. O jeigu jis ir nekuria, ir neapveizdi, ir nėra kitos vietos, kurioje jis galėtų būti, tuomet šis pasaulio Kūrėjas Dievas nuo pat pradžios yra vienas ir vienintelis.

9. 1. Jei mes pasitenkintume šiais svarstymais, kas nors vis dar galėtų palaikyti mūsų mokymą žmogišku. Bet kadangi pranašų balsai patvirtina mūsų įrodinėjimus (manau, kad ir jums, kurie esate smalsiausi bei mokyčiausi, nėra nenaudingi tiek Mozės, tiek Izaijo, Jeremijo ir kitų pranašų žodžiai, pranašų, kurie

juose slypinčių mintijimų ekstazėje, dieviškai Dvasiai juos sujaudinus, paskelbė tai, ką buvo įkvėpti ištarti, Dvasiai jais pasinaudojus taip, kaip ir fleitininkas galėtų papūsti fleitą) – ką tad jie sako? 2. *Viešpats yra mūsų Dievas; joks kitas negali jam prilygti*[18]. Ir vėl: *Aš, Dievas, esu pirmas, aš paskutinis, kito dievo be manęs nėra*[19]. Panašiai: *Nebuvo kito Dievo prieš mane ir nebus jo po manęs. Tai aš esu Dievas, be manęs kito gelbėtojo nėra*[20]. Ir apie jo didybę: *Dangus – mano sostas, o žemė – man kojoms suolelis. Kur yra tie namai, kuriuos galėtumėte man pastatyti? Kur yra ta mano poilsio vieta?*[21] 3. Palieku jums pasitelkus šias knygas nuodugniau ištyrinėti pranašystes, idant tinkamai apsvarstę nutrauktumėte ant mūsų plūstančius įžeidinėjimus.

Dievo Sūnus ir Šventoji Dvasia

10. 1. Taigi aš esu pakankamai pagrindęs, kad mes nesame bedieviai, vaizduodami vienintelį Dievą, kuris yra nepagimdytas, amžinas, neregimas, nepatiriantis išorės poveikių, neaprėpiamas ir beribis, suvokiamas vien protu ir svarstymu, apgaubtas šviesos, grožio, dvasios ir nenusakomos galios, kuris per Žodį, esantį pas jį, yra sukūręs, papuošęs ir dabar valdo Visybę.

2. Mat mes turime mintyje ir Dievo Sūnų. Ir tegul man niekas nemano, jog tai, kad Dievas turi Sūnų, yra juokinga. Juk mes neprasimanome apie Dievą Tėvą ir Sūnų taip, kaip tai daro poetai, kurie kuria mitus, parodydami dievus esant nė kiek ne geresnius už žmones; Dievo Sūnus yra Tėvo Žodis savo pavidalu ir veikimu pagal jo panašumą ir per jį atsirado visa[22], Tėvui ir Sūnui esant Viena. Kadangi Dvasios vienovės bei galios dėka Sūnus yra Tėve ir Tėvas Sūnuje[23], Dievo Sūnus yra Tėvo Mąstymas ir Žodis.

[18] *Bar* 3, 36.
[19] *Iz* 44, 6.
[20] *Iz* 43, 10–11.
[21] *Iz* 66, 1.
[22] Plg. *Jn* 1, 3.
[23] Plg. *Jn* 10, 38.

3. Jei dėl ypatingo išmanymo jums norisi ištirti, ką reiškia „Sūnus“, glaustai atsakysiu: jis yra Tėvo pirmgimis – ne todėl, kad jis atsirado (juk Dievas nuo pat pradžios, būdamas amžinas Mąstymas, pats savyje turėjo Žodį, kadangi amžinai buvo protingas), tačiau dėl to, kad jis pasirodė, idant būtų pavidalas ir veikimas visiems dalykams iš medžiagos, kurios prigimtis neturi jokių savybių[24], kai jos pagrindą sudaro susimaišę sunkesnieji ir lengvesnieji pradai[25].

4. Šiam svarstymui pritaria ir pranašysčių Dvasia: *Viešpats sukūrė mane savo kelių pradžioje, pirmąjį iš savo atliktų darbų*[26]. Be to, mes sakome, jog ta pati Šventoji Dvasia, kuri veikia pranašiškai bylojančiuose, yra Dievo išsiliejimas[27], išsiliejantis iš jo ir vėl sugrįžtantis kaip saulės spindulys.

5. Tad kas dar nesuglumtų išgirdęs, jog bedieviais vadinami tie, kurie atskleidžia Dievą Tėvą, Dievą Sūnų ir Šventąją Dvasią, parodydami tiek jų galią jų vienovėje, tiek jų skirtingumą jų eilėje? Tačiau sulig šiais žodžiais nesibaigia teologiškoji mūsų mokymo dalis: mes taip pat teigiame esant spiečių angelų bei tarnų, kuriuos Dievas, pasaulio Kūrėjas ir Demiurgas, per Žodį, esantį pas jį, paskirstė ir išrikiavo rūpintis pradais, dangumis ir pasauliu bei tuo, kas yra jame, ir šių dalykų derama tvarka. [...]

Gamtinės pagonių teologijos kritika

22. [...] 6. Sakantiems, kad Kronas yra laikas, o Rėja – žemė, kad ji pastoja nuo Krono ir gimdo, dėl to ir laikoma visų motina, o anas pradeda ir sunaikina savo vaikus; kad gimties narių nupjovimas yra vyriško prado sueitis su moterišku, nupjaunanti ir išmetanti sėklą į įsčias ir pagimdanti žmogų, turintį savyje geismą, tai yra Afroditę; kad Krono pamišimas yra metų laikų pasikeitimas, sunaikinantis gyvus ir negyvus daiktus, o grandinės

[24] Plg. Platonas, *Timajas*, 50c–51b.
[25] Plg. Platonas, *Timajas*, 53a–b.
[26] *Pat* 8, 22.
[27] Plg. *Išm* 7, 25.

ir Tartaras – tai laikas, besikeičiantis sulig metų dalimis ir nematomai pranykstantis, – taigi šiems mes sakome: jeigu Kronas yra laikas, jis keičiasi, jeigu metų tarpsnis – mainosi, jei tamsa, šaltis ar drėgmė – nė vienas iš šių dalykų neišlieka. Tuo tarpu tai, kas dieviška, yra ir nemirtinga, ir nejudama, ir nekintama; vadinasi, nei Kronas, nei joks jo vaizdinys nėra Dievas.

7. O apie Dzeusą galima pasakyti, kad jeigu jis, būdamas gimęs iš Krono, yra oras, kurio vyriška išraiška yra Dzeusas, o moteriška – Hera (dėl to ji yra ir jo sesuo, ir žmona), tuomet jis kinta, o jeigu jis yra metų laikas – mainosi. Tačiau tai, kas dieviška, nei keičiasi, nei nyksta.

8. Kodėl aš, daugiau apie tai kalbėdamas, turėčiau pakyrėti jums, kurie geriau už mane išmanote kiekvieno iš svarsčiusiųjų apie [gamtos] prigimtį nuomones: tai, ką palikusieji raštų yra manę apie prigimtį, apie Atėnę, kurią jie teigia esant mintį, persmelkiančią visus daiktus; apie Izidę, kurią sako esant amžiaus prigimtimi, iš kurios visi išaugo ir kurios dėka visi esti; arba apie Ozirį, kurio kūno narių – po to, kai jį nukovė brolis Tifonas – [drauge su savo] sūnumi [Horu] ieškojusi ir suradusi Izidė įrengė kapą, kuris iki šiol vadinamas Ozirio kapu? 9. Besisukinėdami aukštyn žemyn aplink medžiagos pavidalus jie nusisuka nuo Dievo, paregimo mąstymu; jie sudievina pradus ir dalis, kiekvienąkart suteikdami joms vis kitokius vardus: duonos sėją vadina Oziriu (štai kodėl jie sako, kad slėpinių metu, kai surandami jo kūno nariai, kitaip tariant, vaisiai, į Izidę kreipiamasi: „Mes suradome, drauge džiaugiamės“; vynuogės vaisių [jie vadina] Dionisu, patį vynuogienoją – Semele, o deginančią saulės liepsną – Griausmavaldžiu.

10. Taigi sudievinantys mitus kalba apie visokiausius dalykus, bet ne apie Dievą, neišmanydami, jog žodžiai, kuriais jie gina dievus, sustiprina prieš juos nukreiptus įrodinėjimus. 11. Ką Europa ir Jautis, taip pat Gulbinas ir Leda turi bendra su žeme

ir oru, kad pasibjaurėtina Dzeuso sąjunga su šiomis moterimis galėtų būti laikoma žemės bei oro sąjunga?

12. Tačiau, nusigręždami nuo Dievo didybės ir neįstengdami iki jos pakilti mąstymu (mat juose nėra bendrystės dangiškai vietovei), patys yra susijungę su medžiagos pavidalais ir vis žemiau puldami sudievina pradų virsmus – panašiai atsitiktų, jeigu kas nors ir laivą, kuriuo plaukė, laikytų svarbesniu už vairininką. Mat kaip laivas, net ir būdamas įrengtas visa kuo, neturėdamas vairininko, nėra niekas daugiau, o tik laivas, taip ir be Dievo Apvaizdos nėra jokios naudos net ir iš darniausiai sutvarkytų pradų. Juk laivas neplauks pats savaime, taip pat ir pradai be Demiurgo nejudės.

ŠV. TEOFILIS ANTIOCHIETIS

Šv. Teofilis Antiochietis – šeštasis krikščionybei ypač svarbaus, trečiojo savo dydžiu Romos imperijos miesto Antiochijos vyskupas po apaštalo Petro, juo išrinktas veikiausiai 169 m., mirė galbūt apie 183–185 metus. Tik iš paties Teofilio žinome, kad jis gimė netoli Tigrio ir Eufrato upių, vadinasi Asirijoje, bet jo knyga aiškiai liudija jį buvus graikų kultūros žmogumi. Iš jo paties sužinome ir tai, kad krikščionimi jis tapo jau būdamas brandaus amžiaus, po ilgų svarstymų patikėjęs, kad Jėzus Kristus tikrai įvykdė ST pranašystes ir prisiėmęs griežtas dorovines krikščioniško gyvenimo taisykles. Iš visų pirmųjų krikščionybės gynėjų tik Teofilis buvo vyskupas, tad jo veikale dėstomas krikščionių mokslas ne privataus mokytojo, bet Bažnyčios vadovavimo atsakomybę suvokiančio vyskupo darbas. Teofilis nebuvo labai gilus ar aistringas mąstytojas ar platus eruditas: jo lūpomis kalba sąžiningas vidutinis II a. pabaigos krikščionis, nepamiršęs ir neatsižadėjęs dar jaunystėje pagonių retorikos mokykloje įgyto standartinio išsilavinimo.

Iš kelių šaltiniuose minimų Teofilio knygų mus pasiekė tik *Trys knygos Autolikui.* Tai literatūrai seniai žinomo protreptiko žanro kūrinys, skirtas bičiuliui pagoniui Autolikui, niekaip negalinčiam suprasti, kaip toks išsilavinęs žmogus kaip Teofilis gali tikėti į neregimą Dievą, ir, dar keisčiau, mirusių prisikėlimu. Teofilis atremia priekaištus ir siekia Autoliką patraukti į krikščionybę pirmojoje knygoje kalbėdamas apie pagonių stabmeldystės absurdiškumą, antrojoje apie ST pranašų skelbtą tikrą Dievo garbinimą, trečiojoje parodydamas, kaip krikščionybė savo doroviniu mokymu pranašesnė už pagonybę.

Į šią rinktinę paimta visa pirmoji knyga ir antrosios knygos fragmentai.

TRYS KNYGOS AUTOLIKUI

PIRMOJI KNYGA

Nuodėmių aptemdytos sielos akys negali regėti Dievo

1. Saldus liežuvis, gražbyli šneka džiugina ir glosto tuščią garbę vargšų žmonių, turinčių sugedusį protą. Bet tiesos mylėtojas nekreipia dėmesio į pagražintas kalbas, o ištiria jų vaisių – kas jis ir koks. Išūžęs man galvą, drauguži, girdamasis savo dievaičiais – akmeniniais ir mediniais, tįsiais ir išlietais, nulipdytais ir nupieštais, kurie nei mato, nei girdi, nes yra *stabai, žmonių rankų dirbiniai*[1], – dar sakai, kad, būdamas krikščionis, aš, girdi, turįs blogą vardą. Taip, tikrai esu krikščionis. Turiu Dievui malonų vardą, tikėdamasis jam būti naudingas[2]. Mat nėra, kaip sakai, sunkus Dievo vardas. Pats būdamas Dievui benaudis, ir apie jį taip manai.

2. Jei tartum: „Parodyk man savo Dievą", atsakyčiau: „Parodyk man savo žmogų, ir aš parodysiu savo Dievą". Parodyk, kad tavo sielos akys regi ir širdies ausys girdi. Tie, kurie žiūri kūno akimis, pastebi gyvenimiškus dalykus, sykiu skirdami šviesą nuo tamsos, balta nuo juoda, negražu nuo dailu, darnu ir taisyklinga nuo iškreipta ir nedera, kas viršija saiką, nuo to, kas stokoja; taip pat [atskiria] tai, kas pasiekia ausis: ar skardu, ar duslu, ar švelnu. Šitaip ir širdies ausys bei sielos akys gali regėti Dievą. Jis regimas tiems, kurie gali Jį matyti, tiems, kurių sielos

[1] *Ps* 113, 12–14 (gr).

[2] „Turiu Dievui malonų vardą" (graik. φορῶ τὸ θεοφιλὲς ὄνομα) – Teofilis vykusiai įpina savo asmeninį vardą; žodžių žaismas tęsiamas sugretinant χριστός (Kristus, pateptasis) su χρηστός (naudingas). Plg. Just., *1 apol.*, IV, 1. Abu žodžiai buvo tariami vienodai. „Krikščionis" toliau (1, 12) kildinama iš „pateptasis".

akys atmerktos. Visi turi akis, bet kai kurių jos aptrauktos ir nemato saulės šviesos. Neregiai savo aklybės priežastimi tegu laiko ne tai, kad saulės šviesa nespindi, bet save ir savo akis. Taip ir tavo sielos akys, žmogau, yra aptrauktos tavo nuodėmių ir bjaurių darbų.

Kaip veidrodžiui dera spindėti, taip žmogui dera turėti tyrą sielą. Jei veidrodis aprūdytų, jame neįžiūrėtum žmogaus veido. Taip ir žmogus nusidėjęs negali regėti Dievo. Taigi pasirodyk, ar nesi svetimautojas, pasileidėlis, grobikas, vagis, plėšikas, ar neištvirkauji su jaunuoliais, ar nesi įžūlus, keikūnas, ūmuolis, pagyrūnas, išpuikėlis, mušeika, gobšas, pavyduolis, neklusnus gimdytojams, ar nepardavinėji savo vaikų. Tiems, kurie šitaip elgiasi, Dievas netampa regimas, kol jie nenusivalo visų dėmių[3].

Taigi tau viskas aptemę nelyginant nuo pūlių, kuriems užplūdus akys neįstengia įžvelgti saulės šviesos. Taip ir tave, žmogau, piktžodystės taip aptemdo, kad nebegali Dievo regėti.

Dievas neregimas ir nenusakomas

3. Tu man tarsi: „Tu regi, tad apsakyk man Dievo išvaizdą". Klausyk, žmogau; Dievo išvaizdos neįmanoma nei apsakyti, nei išreikšti, nei kūno akimis pamatyti. Jo garbė beribė, didybė neaprėpiama, aukštybė neperprantama, galybė nepalyginama, išmintis neištiriama, geradarystė neapsakoma, gerumas nepamėgdžiojamas. Jeigu jį vadinčiau šviesa, tai minėčiau jo kūrinį, jei vadinčiau Žodžiu, tai minėčiau jo pradžią[4], jei vadinčiau Protu, tai minėčiau jo išmanymą, jei vadinčiau Dvasia, tai minėčiau jo alsavimą, jei vadinčiau Išmintimi, tai minėčiau jo gimdinį, jei vadinčiau Jėga, tai minėčiau jo valdžią, jei vadinčiau Galybe, tai

[3] *2 Kor* 7, 1.

[4] Dievas neturi pradžios (I, 4), tačiau jo Žodis (Logas) yra „vadinamas Pradžia, nes per jį visa kūrinija prasideda ir yra valdoma" (II, 10). Plg. *Jn* 1, 1.

minėčiau jo veikimą, jei vadinčiau jį Apvaizda, tai minėčiau jo gerumą, jei vadinčiau jį Karalyste, tai minėčiau jo garbę, jei vadinčiau jį Viešpačiu, tai minėčiau, kad jis teisėjas[5], jei Teisėju, tai minėčiau, kad jis teisingas, jei vadinčiau jį Tėvu, tai pasakyčiau, kas jis yra visa ko atžvilgiu, jei vadinčiau Ugnimi, tai minėčiau jo rūstį. Sakysi: „Dievas pyksta?" Žinoma, jis rūstauja ant tų, kurie daro pikta, o jį mylintiems esti geras, maloningas ir gailestingas. Jis yra dievobaimingųjų auklėtojas ir teisiųjų tėvas, o bedieviams – teisėjas ir baudėjas.

4. Jis bepradis, nes nėra gimęs. Jis nekintamas, nes nemarus. Jis vadinamas Dievu, nes viską „diegia" savo tvarume, taip pat nuo „duiti". „Duiti" reiškia bėgti, judinti, kurti, maitinti, numatyti, valdyti ir viską gaivinti[6]. Jis yra Viešpats, nes viskam viešpatauja, Tėvas, nes jis pirmesnis už viską, Kūrėjas ir Darytojas, nes jis viską sukūrė ir padarė, Aukščiausiasis, nes jis aukščiau už viską, Visavaldis, nes visa valdo ir apima.

Dangų aukštybė, bedugnių gelmė, *žemės pakraščiai yra jo rankoje,* ir *nėra vietos, kur jis atsiilsi*[7]. Dangūs yra jo kūrinys, žemė – jo darbas, jūra – jo veikalas, žmogus – jo dirbinys ir atvaizdas. Saulė, mėnulis ir žvaigždės yra jo dalelės, sukurti, idant būtų *ženklai metų laikams, dienoms, ir metams*[8], idant duotų žmonėms naudą ir vergautų jiems.

Dievas visa *iš nebūties sukūrė*[9] būti, idant per savo veikalus būtų pripažintas, idant būtų suprasta jo didybė.

[5] Tekstas neaiškus. Kai kas pirmąjį „teisėjo" paminėjimą laiko perrašymo klaida ir siūlo „teisėją" taisyti į Kūrėją.

[6] Gr. θεὸς „Dievas" iš κόσμῳ θέντες (pasauliui nustatantys) kildino jau Herodotas (II, 52), iš θέω (bėgti) – Sokratas Platono dialoge *Kratilas* (397 d): pirmieji žmonės garbinę tik Saulę, Dangų, žvaigždes, kurie nuolat bėgą ratu, tad ir praminę juos žodžiu, kilusiu iš „bėgti". Žinoti šias etimologijas – banalus dalykas Teofilio meto žmonėms.

[7] *Ps* 94, 4; *Iz* 66, 1.

[8] *Pr* 1, 14.

[9] *2 Mak* 7, 28.

Dievas pažįstamas iš savo darbų

5. Kaip žmoguje nematyti sielos, kadangi žmonėms ji neregima, o pažįstama iš kūno judėjimo, taip ir Dievo negalima išvysti žmogaus akimis. Jis regimas ir suvokiamas iš savo apvaizdos ir kūrinių. Panašiai kas nors, matydamas jūra plaukiantį įrengtą laivą, kuris suka į uostą, be abejo, pasakys, kad laive yra vairininkas, nukreipiantis laivą. Šitaip reikia suvokti, kad Dievas yra Visatos Vairininkas: jo nematyti kūno akimis, tai dėl to, kad jis neaprėpiamas. Žmogus dėl nepakeliamos kaitros ir jėgos negali įsižiūrėti į saulę, kuri tėra menka dalelytė, tad kaip jis, būdamas mirtingas, galėtų pažvelgti į neapsakomą Dievo garbę? Granato vaisiuje, apvilktame žieve, yra daug dalių, atskirtų luobele, ir daugybė kauliukų. Taip ir visą kūriniją supa Dievo dvasia[10]. Ir gaubiančioji dvasia drauge su kūriniu yra Dievo rankoje. Kaip kauliukas, būdamas viduje, negali matyti, kas yra žievės išorėje, taip ir žmogus, su visa kūrinija būdamas Dievo rankoje, negali jo matyti.

Pagaliau juk tikima, kad yra žemiškasis karalius, nors ne visi jį yra matę. Jį pažįstame iš įstatymų, patvarkymų, pareigūnų, kariaunos ir atvaizdų. O tu nenori pažinti Dievo iš jo darbų ir galybės?!

6. Ištirk, žmogau, jo darbus: metų laikų kaitą atitinkamu metu, orų permainas, taisyklingą žvaigždžių kelią, dienų ir naktų, mėnesių ir metų tvarkingą eigą, sėklų, augalų, vaisių įvairiopą grožybę, keturkojų gyvūnų, paukščių, roplių, gėlų ir sūrių vandenų gyvių margumyną, jiems duotą polinkį veistis ir maitinti [prieauglį] ne savo naudai, bet idant žmogus valdytų; pastebėk apvaizdą, – kaip jis parūpina maisto kiekvienam padarui, nuolankumą, kuriuo viskas paklūsta žmogui; nesustojantį gėlo vandens upokšnių ir upių tekėjimą, laiku ateinančią rasos, lietaus, liūčių

[10] Čia „Dievo dvasia“ reiškia ne Šv. Dvasią, bet visa persmelkiančią ir gaivinančią Dievo galią. Mintis artima stoikų filosofijai.

talką, įvairiausią dangaus kūnų judėjimą, kylančią Aušrinę, kuri skelbia ateisiant tobulą šviesulį, Sietyno ir Šienpjovių susitikimą, Arktūro[11] ir kitų žvaigždžių, kurių kiekvienai *daugeriopa Dievo Išmintis*[12] *skyrė savą vardą ir judėjimą dangaus skliaute*[13].

Šitas Dievas vienas *sukūrė iš tamsos šviesą*[14], *iškėlė šviesą iš savo lobynų, padarė saugyklą pietvėjui, bedugnės aruodus*, jūrų ribas, sniego ir krušos aruodus, *sutraukė vandenis į bedugnės aruodus*[15], o tamsą – į savo lobynus, iš jų išvesdamas malonią, geidžiamą ir mielą šviesą. Jis *atvaro debesis iš žemės pakraščių*, pagausina *žaibus liūtyje*[16], siunčia griaustinį, idant pagąsdintų, ir įspėja apie jo grumėjimą žaibais, idant kas nors, staiga sukrėstas, neišleistų dvasios. Maža to, jis suvaržė iš dangaus išlekiančio žaibo sauvalę, kad šis nesudegintų žemės. Mat jei žaibas trenktų iš visų spėkų, tai supleškintų žemę, o jei griaustinis – tai viskas žemėje virste apvirstų.

Jei nori regėti Dievą – pasigydyk sielą ir tikėk

7. Štai šitas yra mano Dievas, Visatos Viešpats, *vienas nudriekęs dangų*[17] *ir nustatęs padangės platumas*[18], *sudrumstęs jūros dugną, sukėlęs jos bangų šniokštimą. Jis valdo jūrų galybę ir sutramdo jų bangavimą*[19]. Jis *pastatė ant vandenų žemę*[20] ir davė dvasią, kad ją išmaitintų. Jo alsavimas viskam duoda gyvybę. *Jeigu jis Dvasią* sulaikytų prie savęs, visa tai pražūtų[21].

Tu apie jį kalbi, žmogau, jo alsavimu kvėpuoji ir [jo] nepažįsti. Tau taip atsitiko dėl sielos aklumo ir širdies kietumo. Bet, jei nori, gali būti pagydytas. Pavesk save gydytojui, ir jis atvers

[11] Plg. *Job.* 9, 9.
[12] Plg. *Ef* 3. 10.
[13] Plg. *Ps* 146, 4.
[14] Plg. *Job* 9, 9.
[15] Plg. *Ps* 32, 7.
[16] Plg. *Jer* 10, 13; *Ps* 134, 7.
[17] Plg. *Job* 9, 8.
[18] Plg. *Job* 38, 18.
[19] Plg. *Ps* 88, 10.
[20] Plg. *Pr* 1, 1; *Ps* 23, 12.
[21] Plg. *Job* 34, 14.

tau akis, tavo sielos ir širdies akis. Kas gi tas gydytojas? Dievas, gydantis ir gaivinantis per savo Žodį ir Išmintį. Dievas viską sukūrė per savo Žodį ir Išmintį[22]. *Jo žodžiu sutvirtinti dangūs, ir jo Dvasia – jų stiprybė*[23]. Jo Išmintis yra galingiausia: *Dievas Išmintimi pagrindė žemę, išmanumu sutvarkė dangus, pajauta atvėrė bedugnes ir nuo debesų nuvarvino rasą*[24].

Jei, žmogau, tai suvoki ir gyveni tyrai, pamaldžiai ir teisingai, galėsi regėti Dievą. Pirmiausia įsileisk į širdį tikėjimą ir Dievo baimę, tuomet tai suprasi. Kai nusivilksi tai, kas mirštama, ir *apsivilksi negendamybe*[25], tuomet pelnytai pamatysi Dievą. Mat Dievas prikels tavo nemirtingą kūną kartu su siela ir, tapęs nemirtingas, galėsi regėti Nemirtingąjį, jeigu dabar į jį įtikėsi. Tada suprasi, kad piktžodžiavai jam neteisingai.

8. Tačiau netiki, kad mirusieji kelsis. Norom nenorom patikėsi, kai taip įvyks, ir tavo patikėjimas bus prilygintas netikėjimui, jei neįtikėsi dabar. Kodėl gi netiki? Ar nežinai, kad pirmiau visų dalykų yra tikėjimas?[26] Koks žemdirbys gali nuimti derlių, jei pirmiau žemei nepatiki grūdo, arba kas gali perplaukti jūrą, pirmiau savęs nepatikėjęs laivui ir vairininkui? Koks ligonis būtų pagydytas, jei pirmiau savęs nepatikėtų gydytojui? Kokio amato ar mokslo galima išmokti savęs neatidavus ir nepatikėjus mokytojui? Taigi žemdirbys pasitiki žeme, keleivis laivu, ligonis

[22] Išmintimi čia vadinama Šv. Dvasia. Panašiai kalba ir Šv. Ireniejus, *Adv. Haeres.*, II, 30; IV, 7,5; IV, 20,4; *Demonstr.*, 5. Ankstyvoji krikščionių tradicija ST Dievo Išmintį dažniau tapatina su Žodžiu.

[23] *Ps* 32, 6; *Pat* 3, 19.

[24] *Ps* 32, 6; *Pat* 3, 19.

[25] *1 Kor* 15, 53; *2 Kor* 5, 4.

[26] Pasitikėjimo tikėjimu ar protu klausimas daug svarstytas krikščionių ir pagonių tarpusavio ginčuose. Vienas iš pagonių priekaištų krikščionims buvęs tas, kad šie nepalikę jokios reikšmės protui (plg. Origenas, *Contra Celsum*, I, 9; I, 12; I, 26; III, 44; VI, 10; taip pat Lukianas, *De morte Peregrini*, XIII; Justinas, *Apol.*, 53). Kai kurie krikščionys iš tiesų visiškai atmetė protu paremtus tyrimus ir reikalavo visiškai pasitikėti tikėjimo skelbiamais dalykais (pvz., Tertulijonas, *De praescript.*, 8; *De carne Christi*, 2).

gydytoju, o tu nenori patikėti savęs Dievui, nors jis tau tieksyk yra laidavęs? Pirmiausia tuo, kad jis tave iš nebūties sukūrė būti (jei kadaise nebuvo tavo tėvo ir motinos, juolab ir tavęs paties nebuvo). Jis tau davė pavidalą iš trupučio drėgmingos medžiagos ir smulkiausio lašelio, kurių pačių kadaise nebuvo, ir pašaukė tave į gyvenimą. O tu ir toliau tiki, kad žmonių sukurtos statulos yra dievai ir daro stebuklus, bet netiki, kad tave sutvėręs Dievas gali vėliau tave atkurti!

Pagonių dievų ir imperatoriaus garbinimo absurdai

9. Vardai dievų, kuriuos sakaisi garbinąs, tėra mirusių žmonių vardai[27]. Kas tie žmonės, kokie jie? Ar Kronas nepasirodo esąs vaikų rijikas, pražudęs savo paties vaikus? O dėl Dzeuso, jo sūnaus, tai paveizėk į šiojo darbus ir elgesį. Anot mitų, pirmiausia jį Idoje išmaitino ožka, kurią jis vėliau papjovė ir, nudyręs kailį, pasidirbino iš jo drabužį. Apie kitus jo darbelius – kraujomaišą su seserimi, suvedžiojimus, berniukų tvirkinimą – verčiau tepasakoja Homeras ir kiti poetai. Ar dar reikia kalbėti apie jo vaikus – susideginusį Heraklį, siautėjantį girtuoklį Dionisą, Apoloną, bailiai sprukusį nuo Achilo, įsimylėjusį Dafnę, nežinojusį apie Hiakinto mirtį? O apie sužeistąją Afroditę, galvažudį Arėją – gal ir apie kraują, srūvantį iš vadinamųjų dievų?!

Tai dar nieko, juk yra ir suplėšytas į atskirus narius dievaitis, vadinamas Oziriu. Kasmet būna apeigos, tarsi jis būtų žuvęs, atrastas ir po narį suieškomas. Bet nežinia, ar jis žuvo, o jei atsirado, tai neparodoma. Ką ir sakyti apie romytą Atį, klaidžiojantį miške, ir šerno sužeistą medžioklį Adonį, žaibo nutrenktą Asklepiją, Serapį, pabėgusį iš Sinopės į Aleksandriją, Artemidę Ski-

[27] Kad dievai tėra sudievinti mirę iškilūs žmonės, teigė graikų filosofas Euhemeras (340–260 pr. Kr.). Teofilis priima šį teiginį, tačiau peikia Euhemerą dėl kraštutinio ateizmo ir manymo, kad viską valdąs atsitiktinumas (III, 7). Panaši mintis išsakyta ir *Išm* 14, 14–20.

tiškę, irgi bėglę, medžioklę, žmogžudę, pametusią galvą dėl Endimiono. Tai ne mes sakome, o jūsų rašytojai ir poetai skelbia.

10. Kam dar vardyti daugybę gyvūnų, kuriuos garbina egiptiečiai: roplius, naminius gyvūnus, žvėris, paukščius, vandens gyventojus[28], be to, dubenis kojoms mazgoti[29] ir nepadorius garsus? Jei nurodytum graikus ir kitas tautas, tai jos garbina medžius, akmenis, kitokią medžiagą ir, kaip jau sakėme, mirusių žmonių atvaizdus. Antai Feidijas elidiečiams Pisoje padirbino Dzeusą Olimpietį[30], atėniečiams Akropolyje – Atėnę.

Klausiu tavęs, žmogau, kiek esama Dzeusų? Pirmiausia Dzeusas, vadinamas Olimpiečiu, paskui Lacijaus, Kasijo kalno Dzeusas, Dzeusas Perkūnvaldis, Pirmatėvis, Sargas, Gynėjas Kapitolietis. Dzeusas, Krono sūnus, buvęs kretiečių karalius, yra palaidotas Kretoje. Kiti, matyt, jokio kapo nenusipelnė. O dėl vadinamųjų dievų Motinos, tai apie jos darbus kalbėti man liežuvis nesiverčia (mums nedera apie juos nė užsiminti). O kokie jos garbintojų darbai, kuriais ją pagerbia! Ir kokius mokesčius bei duoklę jinai ir jos vaikai moka imperatoriui? Tai ne dievai, bet *stabai*, kaip sakėme, *žmonių rankų dirbiniai* ir netyrosios dvasios. Tegu tie, *kurie juos gamina* ir pasitiki, *tampa į juos panašūs*![31]

11. Jau verčiau gerbsiu imperatorių, jo negarbindamas, bet už jį melsdamasis. Garbinsiu Dievą, tikrąjį ir teisingąjį Dievą, žinodamas, kad jis sutvėrė imperatorių. Paklausi, kodėl negarbinu im-

[28] Gyvūnų garbinimas – žydų apologetų priekaištas egiptiečiams (plg. *Išm* 15, 18–19; Filonas Aleksandrietis, *De decalogo,* 2,194; Juozapas Flavijus, *Contra Apionem,* 2, 138), vėliau mielai perimtas krikščionių apologetų (plg. Justinas, *I apol.*, 13, 1; Minucijus Feliksas, *Octav.*, 28, 7; Tertulijonas, *Apolog.*, 24, 7.)

[29] Egipto valdovas Amasis „turėjo daugybę visokių brangenybių; tarp jų buvo auksinis dubuo, kuriame pats ir visi jo svečiai mazgodavosi kojas. Dubenį išlydęs, jis nuliedino iš jo dievo statulą. [...] Egiptiečiai lankė šią statulą ir didžiai garbino" (Herodotas, II, 172; vert. Jonas Dumčius).

[30] Ši statula minima, matyt, todėl, kad jos kopija stovėjo Apolono šventykloje netoli Antiochijos.

[31] *Ps* 113, 12. 16; 134, 15. 18.

peratoriaus. Ogi todėl, kad jis ne tam, kad būtų garbinamas, bet kad būtų teisėtai gerbiamas. Juk jis – ne Dievas, bet žmogus, Dievo paskirtas ne tam, kad būtų garbinamas, o kad teisingai teistų. Dievas tam tikru būdu imperatoriui patiki tarnybą. O juk imperatorius savo paskirtųjų, kurie jam priklauso, imperatoriais vadinti nenori, nes jo paties vardas „imperatorius“, ir kitiems šitaip vadintis nevalia. Taigi šitaip niekas negarbinamas, tik vienas Dievas.

Žmogau, kaip anksčiau visur klydai! Imperatorių gerbk, linkėdamas jam gera, paklusdamas jam, melsdamasis už jį; taip darydamas vykdysi Dievo valią. Dievo įstatymas sako: *Gerbk, sūnau, Dievą ir valdovą, nebūk nė vienam iš jų neklusnus. Staigiai ištinka priešus jų bausmė*[32].

Krikščionio vardas

12. Nežinai, ką kalbi, jei šaipaisi, mane vadindamas krikščionimi [t. y. pateptuoju]. Juk tai, kas patepta, yra malonu, naudinga ir nepajuoktina. Koks laivas nepateptas būtų naudingas ir tinkamas? Koks namas ar bokštas yra dailūs ir patogūs, kol nėra patepti? Koks žmogus, žengiąs į gyvenimą ar einąs imtynių, nesitrina aliejumi? Koks meno kūrinys ar papuošalas būtų gražus, jei nebūtų pateptas ir nešvytėtų? Ir oras bei visa padangė tam tikru būdu patepami šviesa ir dvasia. O tu nenori būti pateptas Dievo aliejumi?! Mes vadinamės krikščionimis būtent dėl to, kad esame patepami Dievo aliejumi.

Argumentai už prisikėlimą iš mirusių

13. Tu neigi, kad mirusieji kelsis, sakydamas: „Parodyk man nors vieną prisikėlusį iš numirusių, kad išvydęs patikėčiau“. Kas nepaprasta, jei pamatęs prisikėlimą, patikėtum? Štai tiki, kad susideginęs Heraklis yra gyvas ir žaibo nutrenktas Asklepijas

[32] *Pat* 24, 21–22.

atgijo, o ką Dievas tau sako, netiki! Todėl, jei parodysiu tau prisikėlusįjį ir gyvenantį, vis tiek nepatikėsi[33].

Dievas tau pateikia daug įrodymų, kad juo tikėtum. Jei nori, patyrinėk, kaip baigiasi metų laikai, dienos ir naktys – užsibaigia ir vėl atgyja[34]. O ar neatgyja sėklos ir vaisiai – visa žmogaus reikmėms? Antai kviečio grūdas ar kokia kita sėkla. Nukritusi žemėn, ji pirmiausia apmiršta ir suyra, paskui atgyja ir tampa varpa[35]. Argi ne pagal Dievo sutvarkymą laukiniai medžiai ir vaismedžiai laiku neša vaisių iš tamsos ir neregimybės? Kartais žvirblis ar kitoks paukštis, sulesęs obels, figos ar dar kokią sėklytę, nulėkęs ant akmenuotos kalvos ar ant kapo nusilengvina. Nors kadaise ji buvo sulesta ir perėjo per tokią kaitrą, ji išleidžia šaknis, ir štai išdygsta medelis. Visa tai daro Dievo Išmintis, kad ir tuo parodytų Dievą galint surengti visuotinį žmonių prikėlimą.

Jei nori išvysti nuostabesnį reginį – jau nebe žemišką prisikėlimo įrodymą, bet danguje vykstantį, tai stebėk, kaip kiekvieną mėnesį atgyja mėnulis, kaip jis dyla ir vėl pilnėja. Dar, žmogau, jei nežinai, pasiklausk apie atgijimo vyksmą pačiame tavyje. Sunegalavęs sulysti, paliegsti ir sukrenti, o Dievo pagailėtas ir pagydytas pasitaisai, sutvirtėji, prašvinta akys. Ir nebežinai, nei kur tavo pilnumas dingo liegstant, nei iš kur jis atėjo sveikstant. Sakai, kad valgiui ir gėrimui virtus krauju. Puiku, bet tai įvykdo šitaip tveriantis Dievas, o ne kas kitas.

Pranašų pranašysčių išsipildymo argumentas

14. Taigi *nebūk netikintis, bet tikėk*[36]. Juk ir aš netikėjau, kad visa tai įvyks, bet tai apsvarstęs, dabar tikiu. Tuo pat metu susi-

[33] Ireniejus, *Adv. Haer.*, 2, 32, 4 tvirtina, kad dar ir jo laikais tarp krikščionių buvę prisikėlusiųjų, ir kad po to jie ilgai gyvendavę.

[34] Mėgstamas krikščionių apologetų argumentas. Plg. Klemensas Romietis, *Kor.*, 24; Minucijus Feliksas, *Octav.*, 34, 14; Tertulijonas, *Apolog.*, 48, 7.

[35] Plg. *1 Kor* 15, 37; *Jn* 12, 24.

[36] *Jn* 20, 27.

dūriau su Šventaisiais Raštais, parašytais šventųjų pranašų, o jie iš Dievo Dvasios yra iš anksto paskelbę, kokiu būdu visa įvyko praeityje, kokiu būdu atsiranda dabartis, kokiu būdu įvyks ateitis. Taigi gavęs patvirtinimą iš anksto paskelbtuose įvykiuose, nebesu netikintis, bet tikiu, paklusdamas Dievui. Jei nori, ir tu jam paklusk, įtikėdamas jį, idant, dar neįtikėjęs, nebūtum priverstas tikėti, patekęs į amžinas kančias.

Pranašų apsakytas kančias vėliau gimę poetai ir filosofai pavogė iš šventųjų Raštų, kad jų nuomonės būtų tikėtinos. Šiaip ar taip, jie patys išpranašavo būsimąsias kančias bedieviams ir netikintiems, kad jos būtų paskelbtos visiems, ir niekas nesakytų: nei girdėjome, nei žinome.

Jei norėtum, tai ir tu atidžiai skaityk pranašų Raštus. Jie kuo geriausiai tau vadovaus, kad išvengtum amžinosios bausmės ir gautum amžinųjų Dievo gėrybių. Tas, *kuris davė burną kalbėti, ausis klausyti, akis regėti*[37], viską ištirs ir teisingai teis, kiekvienam duodamas atlygį pagal nuopelnus[38]. Tie, kurie *ištvermingai darydami gera, ieško nemirtingumo*, bus apdovanoti amžinu gyvenimu, džiaugsmu, ramybe, atilsiu ir daugeliu gėrybių, kurių *akis neregėjo, ausis negirdėjo,* kurios *žmogui į mintį neatėjo.* O netikintiems, kurie su panieka *neklauso tiesos, bet yra pasidavę neteisumui,* įklimpdami svetimavime, paleistuvystėse, ištvirkavime su vyrais, nedoroje stabmeldystėje, godulyje, teks *pyktis, rūstybė, sielvartas ir suspaudimas*[39]. Tokių laukia galas amžinoje ugnyje. Kadangi, bičiuli, buvai prašęs „parodyk man savo Dievą“, štai mano Dievas, patariu tau jo bijoti ir tikėti jį.

[37] *Iš* 4, 11; *Ps* 93, 9.
[38] Plg. *Rom* 2, 6–9; *Mt* 16, 27.
[39] Šis skyrelis baigiamas aliuzijomis ir citatomis iš *Rom* 2, 6–9; *1 Kor* 2, 9.

ANTROJI KNYGA

Pasaulio sukūrimo tikslas

10. Pirmiausiai [pranašai] sutartinai mus pamokė, kad Dievas visa sukūrė iš nebūties. Juk nėra esybės, kuri gyvuotų lygiai su Dievu, tačiau jis, pats sau vieta, nieko nestokojantis, pranokstąs amžius, panoro sukurti žmogų, idant būtų jo pažintas. Todėl jis ir prirengė jam pasaulį. Tas, kuris yra sukurtas, stokoja, o nesukurtas nieko nestinga. Anksčiau už visa Dievas, turėdamas savo įsčiose įdėtą Žodį, pagimdė jį, drauge išliedamas savo Išmintį. Dievas turėjo šitą Žodį pagalbininku visoje savo kūryboje ir per jį visa sutvėrė. Žodis vadinamas Pradžia, nes per jį visa kūrinija prasideda ir yra valdoma. Jis, būdamas Dievo Dvasia, Pradžia, Aukščiausiojo Išmintis ir Galybė, nusileisdavo pas pranašus ir per juos kalbėdavo apie pasaulio sutvėrimą ir apie visa kita. Juk pasauliui atsirandant, pranašų dar nebuvo. [...]

11. Kūrimo pradžia yra šviesa, nes ji daro regima tai, kas kuriama. Todėl [dieviškasis Raštas] sako: *Dievas tarė: „Tebūnie šviesa!, ir atsirado šviesa. Dievas pamatė, kad ji gera*[40] – žmogui, žinoma. [...]

Pasaulio sukūrimo žmogus nepaaiškins

12. Tų šešių kūrimo dienų joks žmogus negali deramai paaiškinti ir jų sutvarkymą nupasakoti, nors ir turėtų tūkstantį burnų ir tūkstantį liežuvių [...]. Tai, ką pasakė filosofai, istorikai ar poetai, rodosi tikėtina dėl padailintos šnekos, bet jų mintys pasirodo esančios paikos ir tuščios, nes jose gausu pramanų, o tiesos – nė per nago juodymą. Tačiau jeigu jų pasakymuose kas nors ir atrodo teisinga, tai būna sumišę su klaida. Ir mirtini nuodai, sumaišyti su medumi, vynu ar kuo kitu, visa daro pražūtinga ir nenaudinga, taip ir jų daugžodžiavimas pasirodo esąs tuščias vargas arba net pražūtis tiems, kurie tuo tiki. [...]

[40] *Pr* 1, 3.

13. Tai, kad Hesiodas tvarinijos kūrimą pradeda aiškinti nuo žemiškų dalykų, yra žmogiškas, žemas ir labai bejėgiškas sumanymas Dievo atžvilgiu[41]. Juk žmogus, būdamas apačioje, pradeda statyti namą nuo žemės ir negali, laikydamasi tvarkos, užkelti stogo, jei nebus padėjęs pamatų. O Dievo galybė pasireiškia tuo, kad jis pajėgia pagal savo norą kurti daiktus iš nebūties. [...]

Pirmosios keturios kūrimo dienos

15. Ketvirtą kūrimo dieną atsirado šviesuliai. Mat visa numatantis Dievas perprato paistalus tuščių filosofų, kad Dievą paneigtų sakysiančių iš šviesulių atsiradus tai, kas yra žemėje. Taigi kad būtų pažinta tiesa, augalai ir sėklos radosi anksčiau už žvaigždynus. O tai, kas atsirado vėliau, negali sukurti to, kas yra atsiradę anksčiau. Čia yra didelės paslapties pavyzdys ir provaizdis. Saulė yra Dievo provaizdis, o mėnulis – žmogaus. Kaip saulė labai pranoksta mėnulio galią ir garbę, taip ir Dievas toli pralenkia žmogišką prigimtį. Kaip saulė visuomet išlieka apvali ir nedylanti, taip Dievas visad būna tobulas, pilnas visokios galios, nuovokos, išminties, nemirtingumo ir visokio gėrio. O mėnulis kas mėnesį dyla, jo galia silpsta, nes jis – žmogaus provaizdis. Tad atgimdamas, pilnėdamas, jis vaizduoja būsimąjį prisikėlimą. Panašiai ir trys dienos iki atsirandant šviesuliams tapo Trejybės[42] – Dievo, jo Žodžio ir jo Išminties provaizdžiais. O ketvirtoji diena yra provaizdis žmogaus, kuriam reikalinga šviesa. Šitaip turime Dievą, Žodį, Išmintį ir žmogų. Štai kodėl šviesuliai sukurti ketvirtąją dieną. [...]

Dievo vidinis žodis ir žodis-balsas

22. [...] Dievo Žodis, per kurį visa sukurta, jo Galia ir Išmintis, priėmęs Tėvo ir visa ko Viešpaties asmenį, – kaip Dievo

[41] Pasak Hesiodo, po Chaoso pirma radosi Gaja-žemė (*Teog.*, 116–117).

[42] Tai pirmas Švč. Trejybės termino paminėjimas krikščionių literatūroje. Teofilis vartoja šį žodį kaip jau plačiai paplitusį.

asmuo nuvyko į rojų ir bendravo su Adomu. Juk ir pats Dievo Raštas mus moko, kad Adomas sakosi girdėjęs balsą. Kas gi kita tas balsas, jei ne Dievo Žodis, kuris yra ir jo Sūnus, – ne taip, kaip kalba poetai ir mitų kūrėjai, neva dievų sūnūs gimstą iš sugulimo, bet taip, kaip pasakoja tiesa – Žodis visada esąs, Dievo širdy glūdintis? Pirma negu kas nors radosi, Dievas jį turėjo už patarėją kaip savo paties protą ir išmonę; o kai Dievas panoro sukurti ką sumanęs, pagimdė šį Išsakytąjį Žodį, visos kūrinijos pirmgimį, patsai dėl Žodžio neištuštėjęs, o Žodį gimdąs ir visada pasiliekąs bendrystėje su savo Žodžiu[43]. Taip ir moko mus šventieji Raštai ir visi Dvasios nešėjai; vienas jų – Jonas – sako: *Pradžioje buvo Žodis, ir Žodis buvo pas Dievą,* tuo parodydamas, kad pirmiausia buvo vienas Dievas, ir Žodis jame. Paskui sako: *Ir Dievas buvo Žodis: visa per jį atsirado, ir be jo neatsirado niekas*[44]. Taigi žodžiui esant Dievu ir iš Dievo kilus, kai tik visa ko Tėvas nori, siunčia jį kokion nors vieton; jis nukakęs ir girdi, ir mato, ano siųstas, ir yra toje vietoje. [...]

Žmogaus pasirinkimo laisvė

27. Kas nors mūsų paklaus, ar žmogus sukurtas iš prigimties mirtingas. Nieku būdu. Ar nemirtingas? Ir to nepasakytume. Bet kas nors gali paklausti: „Tai gal visai joks nesukurtas?“ Nesakome nė šito. Taigi iš prigimties sukurtas nei mirtingas, nei

[43] Teofilis čia priima stoikų suformuluotą perskyrą tarp „vidinio žodžio“ (*logos endiathetos*) ir „išreikšto žodžio“ (*logos prophorikos*), idant nusakytų Dievo veikimą pasaulyje ir nepaliaujamą Tėvo vienybę su Sūnumi. Kaip „vidinis žodis“ Sūnus visada lieka su Tėvu, o kaip „išreikštas žodis“ jis veikia Išganymo istorijoje. Tokie apologetų bandymai išsakyti tikėjimo turinį pagonims atpažįstamomis filosofinėmis sąvokomis ne visada būdavo sėkmingi, bet galiausiai pasirodė neišvengiami ir patiems krikščionims. Pirmųjų visuotinių Bažnyčios susirinkimų istorija rodo, kaip antikinės filosofijos sąvokos buvo transformuotos ir pritaikytos tikslioms dogminėms formulėms.

[44] *Jn* 1, 1. 3. Tai pirma žinoma formali Evangelijos pagal Joną citata.

nemirtingas. Jei iš pradžių žmogus būtų sukurtas nemirtingas, tai jis būtų sukurtas Dievu. Vėl, jei mirtingas, tai tarsi Dievas būtų kaltas dėl jo mirties. Žmogus sukurtas nei mirtingas, nei nemirtingas, bet, kaip anksčiau sakėme, jis gali tapti vienoks ir kitoks. Jeigu jis palinktų prie nemirtingumo, vykdydamas Dievo įsakymus, tai iš Dievo jis kaip užmokestį gaus negendamybę ir taps Dievu. O jeigu pasisuktų į mirties darbus, tai pats bus kaltas dėl savo mirties. Juk Dievas žmogų sukūrė laisvą ir nepriklausomą. Taigi ką žmogus sau pelnė per panieką ir neklusnumą, Dievas būtent dabar atleidžia dėl savo maloningumo ir gailestingumo, jei žmogus jam paklūsta. Kaip neklusnų žmogų ištinka mirtis, taip ir tas, kuris paklūsta Dievo valiai, panorėjęs gali užsitraukti amžinąjį gyvenimą. Dievas mums davė Įstatymą ir šventus įsakymus, kuriuos vykdydamas kiekvienas gali būti išgelbėtas ir, atėjęs prisikėliman, paveldėti negendamybę[43]. [...]

[45] Plg. *1 Kor* 15, 50.

MOKYTOJAI IR MĄSTYTOJAI:
Bažnyčia skelbia tikėjimo taisyklę

Baigiantis antrajam amžiui Bažnyčia per šimtmetį jau buvo įveikusi struktūrinės krizės pavojų, pateikusi politinei bendruomenei atsakymą, kas esanti ir ko siekianti, numačiusi galimas santykių su nekrikščioniškojo pasaulio religijomis ir kultūromis strategijas. Jėzaus Kristaus išpažinėjų bendrija darėsi reikšmingas tuometinės visuomenės segmentas. Antra vertus, Jėzaus laikai nutolo, tikėjimo grynumo nebebuvo galima pasitikrinti gyvųjų liudytojų – apaštalų ar jų mokinių – pasakojimais, keliaujančių mokytojų bei pranašų autoritetu, kurį išdildė pastovių vietos Bažnyčios vadovų – vyskupų ir presbiterių (= kunigų) – prestižas. Kai Naujojo Testamento knygos (kaip tikėjimo šaltinio, dvasinio ir dorinio gyvenimo gairės) prilygo Senajam Testamentui, iškilo jų atrankos pagrindimo ir tikslaus sąrašo klausimas. Keturios evangelijos buvo išskirtos kaip ypatinga mokymo norma, drauge išsaugant kiekvienos jų savitumą. Tas klausimas buvo juo aktualesnis, kadangi kai kurios už Visuotinės Bažnyčios ribų esančios krikščioniškosios srovės (pvz., gnostikai) pripažino tik vieną ar kitą iš Bažnyčioje priimtų evangelijų, taip pat rėmėsi apokrifiniais raštais, pridengtais Jėzaus mokinių vardais.

Naujos situacijos suformuotas reikalas išryškinti ortodoksijos nuostatas, išgryninti „tikėjimo taisyklę" užaštrino „erezijos" problemą. Bažnyčios žmonių žvilgsnis ėmė aprėpti ne tik tikėjimo turinio skirtumus – ką eretikai sako ne taip, bet ir tikėjimo taisyklės kriterijus – kaip, kuo remiantis ji nustatoma. „Ereziologijos" klasikas Ireniejus apeliavo į „senolių" tradiciją, kurios gyvu tesėju jautėsi, bet drauge stengėsi tą tradiciją susisteminti, nubrėžti institucionalizuotas nenutrūkstamas apaštalų mokslo perdavimo linijas (vyskupų sekos, pirmiausia Romos Bažnyčioje). Krikščionių mokymas vis labiau domino išsilavinusius

žmones. Ėmė rastis ne tik atsivertusių, bet ir krikščioniškose šeimose užaugusių tikinčiųjų, tad religinį auklėjimą ir švietimą buvo būtina diferencijuoti – pritaikyti skirtingo amžiaus, išsilavinimo, dvasinio patyrimo grupėms.

Apologetų kūryba parodė, kad tikėjimo įžvalgoms gilinti ir perteikti įmanoma sėkmingai naudotis kai kuriomis graikų-romėnų kultūrinėmis gėrybėmis, ypač retorika (pvz., Melitonas Sardietis) bei filosofija (ne tik Origenas, bet ir jo oponentas Metodijus). Jos buvo pasitelktos ne tik pokalbiui su aplinkiniu pasauliu, bet ir tikėjimo turiniui perteikti pačioje Bažnyčioje. Izraelitai, išeinantys iš vergijos pagrobę egiptiečių auksą, tapo pamėgtu pavyzdžiu krikščionių santykiui su pagonių kultūra. Apaštalinis tikėjimo palikimas nebeišsiteko glaustose liturginio išpažinimo formulėse. Aleksandrijos mokykla (Klemensas Aleksandrietis ir Origenas) padėjo sisteminės teologijos pagrindus ir davė pradžią teologijos metodo apmąstymui, padaryta perskyra tarp to, ką Bažnyčia nuo apaštalų laikų nedvejodama išpažįsta, ir to, kas neaišku nei iš Šventojo Rašto, nei iš Bažnyčios mokymo. Atėjo profesionalių krikščionių mąstytojų, tikėjimo gynėjų ir mokytojų metas, pranašaujantis naują Bažnyčios istorijos tarpsnį, prasidėjusį tikėjimo laisvės sąlygomis įvykusiu pirmu visuotiniu Nikėjos Susirinkimu (325 m.).

V. A.

ŠV. IRENIEJUS LIONIETIS

Reikšmingiausias II a. Bažnyčios rašytojas Ireniejus gimė apie 130–140 m. Mažojoje Azijoje. Krikščionybė buvo jo gyvenimas nuo pat mažumės: savo raštuose jis mini didžiulį įspūdį padariusio Smirnos vyskupo ir kankinio, apaštalų mokinio šv. Polikarpo pokalbius, kuriuos girdėjo dar paauglystėje viešėdamas jo namuose. Galbūt vėliau Ireniejus gyveno Romoje, bet tikrai žinome, kad 177 m. jis jau kunigas Lione: vietos bendruomenė jį įgalioja Romos vyskupui Eleuterijui (174–189) nuvežti Liono *Kankinių laišką*. Grįžęs atgal Ireniejus išrenkamas vyskupu – senasis Liono vyskupas Fotinas mirė kankinio mirtimi. Paskutinį kartą istorijoje Ireniejų sutinkame popiežiaus Viktoro (189–198) laikais: Liono vyskupas laišku kreipiasi į Romos popiežių ir daugelį Azijos vyskupų, kviesdamas susitaikyti vėl įsiplieskusiuose ginčuose dėl Velykų datos. Liudijimas apie Ireniejaus kankinystę labai vėlyvas ir nepatikimas.

Iš Ireniejaus veikalų mus pasiekė tik du: svarbesnysis – *Tariamo žinojimo susekimas ir paneigimas* (pavadinimas jau patiems graikams atrodė per ilgas, tad dar jų sutrauktas į *Prieš erezijas*). Šis gnostinių erezijų susekimui ir paneigimui skirtas veikalas sudėtas iš penkių knygų, iš kurių pirmoji apžvelgia įvairių gnostinių mokyklų (pvz., Valentino, Markiono, Kerinto, Bazilido ir kitų) mokymus, o kitose pateikia jų paneigimą ir dėsto autentišką apaštalų mokymo tradiciją. Ir gnostikams, ir Ireniejui rūpi krikščionies išgelbėjimas, išganymas, bet jų nuomonės apie tai, kas jį suteikia ir laiduoja, labai skirtingos. Skiriasi požiūris ir į Kūrėją, ir į Kristų, ir į žmogaus vertę, jo kūną, ir į Šventąjį Raštą. Apaštalų mokymą aistringai ginantis Ireniejus negali sutikti, kad Senojo Testamento Dievas yra Piktasis Demiurgas, o ne visagalis ir geras visatos Kūrėjas, kad Jėzus tėra kažkoks dvasinis darinys, sudievinantis gnostikų

„dvasingąjį" žmogų, o ne kūną ir kraują apsivilkęs Dievo Sūnus, atpirkęs visų žmonių nuodėmes, kad išgelbėta ir išganyta bus tik kai kurių ypatingų žmonių dvasia, o ne visas žmogus su savo kūnu ir siela.

Į šią rinktinę pirmiausia parinktos ištraukos iš didžiojo ir labai skaityto Ireniejaus veikalo *Prieš erezijas* (išlikęs visas III a. vertimas į lotynų kalbą ir daugybė ištraukų graikų kalba, gausu ištraukų vertimų į sirų, armėnų ir koptų kalbas). Polemizuodamas su gnostikais, Liono vyskupas pateikia daug argumentų ir įvairių duomenų apie krikščionių gyvenimą ir mokymą. Ireniejus rašo vengdamas bet kokio originalumo ar naujumo („naujenybės" – didelis priekaištas gnostikams). Antra vertus, nieko iš to, kuo jis naudojosi ir rėmėsi ar citavo, šiandien neturime, tad sunku nustatyti, kuo ir kur Ireniejus galbūt yra savitas. Toliau pateikiamos ištraukos parodo kai kuriuos Ireniejaus argumentus, taip pat ir vėliau įtakingas ar savaime krikščionių teologijos plėtroje įdomias idėjas.

Antrasis Ireniejaus veikalas, *Apaštalų mokymo išdėstymas* (tik 1904 m. rastas VI a. vertimas į armėnų kalbą), – veikiausiai katechetinis traktatas, kuriame dėstomi pagrindiniai krikščionių tikėjimo dalykai: Dievas, pasaulio sukūrimas, žmogaus nuopuolis, įsikūnijimas ir atpirkimas bei smulkiau nagrinėjamos tipologinės Jėzaus ST pranašystės: apytikriai iš to susidėjo katechumenų mokymas prieš krikštą II a. Pora skelbiamų fragmentų leis susidaryti įspūdį apie šio veikalo mintis ir pobūdį.

PRIEŠ EREZIJAS

TREČIOJI KNYGA

Krikščionių mokymo ištakos ir Romos Bažnyčios tradicija

1. 1. Visa ko Viešpats savo apaštalams davė Evangelijos galią[1], iš jų žinome ir tiesą, tai yra Dievo Sūnaus mokymą. Jiems Viešpats taip pat pasakė: *Kas jūsų klauso, manęs klauso, o kas jus niekina, mane niekina ir tą, kuris mane siuntė*[2]. Nes ne iš kitų sužinojome apie mūsų išgelbėjimo sumanymą, tik iš tų, per kuriuos Evangelija atėjo pas mus. Anuomet jie kaip tik ją skelbė, vėliau Dievo valia perdavė mums surašytą į Raštus – būsimąjį mūsų tikėjimo šulą ir ramstį[3].

Ir nevalia teigti, kad jie skelbė anksčiau, nei gavo tobulą pažinimą, kaip kai kas drįsta sakyti girdamiesi, esą jie pataisą apaštalus. Nes tik po to, kai mūsų Viešpats prisikėlė iš mirusių, nužengiant Šventajai Dvasiai[4], juos apgaubė jėga iš aukštybių[5], ir jie buvo pripildyti tikrumo apie viską ir turėjo tobulą pažinimą. Jie keliavo iki pat žemės pakraščių[6] skelbdami gerąją naujieną apie Dievo mums suteiktas gėrybes[7], kalbėdami apie dangaus ramybę žmonėms[8] – jie visi kartu ir kiekvienas paskirai turėjo Gerąją Dievo Naujieną[9].

Šitaip Matas tarp žydų pirmasis išleido jų kalba užrašytą evangeliją tuo metu, kai Petras ir Paulius skelbė Gerąją Naujieną Romoje ir ten įkūrė Bažnyčią. Po jų mirties Petro mokinys ir

[1] Plg. *Mt* 28, 18–19; *Mk* 16, 15.
[2] *Lk* 10, 16.
[3] Plg. *1 Tim* 3, 15.
[4] Plg. *Apd* 1, 8.
[5] Plg. *Lk* 24, 49.
[6] Plg. *Ps* 18, 5; *Rom* 10, 18; *Apd* 1, 8.
[7] Plg. *Iz* 52, 7; *Rom* 10, 15.
[8] Plg. *Lk* 2, 13–14.
[9] Plg. *Rom* 1, 1.

vertėjas Morkus ir pats paliko mums užrašyta tai, ką skelbė Petras. O Pauliaus palydovas Lukas į knygą sudėjo jo mokomą Gerąją Naujieną[10]. Vėliau ir Viešpaties mokinys Jonas, kuris buvo prigludęs prie jo krūtinės[11], pats išleido evangeliją būdamas Efeze, Azijoje.

2. Ir jie visi perdavė mums mokymą apie vieną Dievą, dangaus ir žemės Kūrėją, paskelbtą Įstatymo ir pranašų ir apie vieną Kristų, Dievo Sūnų. Kas jiems nepritaria, niekina Viešpaties dalininkus[12], niekina ir patį Viešpatį, niekina ir Tėvą[13], pasmerkia pats save[14] prieštaraudamas[15] ir priešindamasis savo išgelbėjimui, ką ir daro visi eretikai.

2. 1. Mat kai jie nuginčijami pasiremiant Raštais, tuomet jie imasi kaltinti Raštą, esą jame neteisingai parašyta, esą jis nevertas pasitikėjimo, kad juose įvairiai sakoma, kad juose nežinantis tradicijos negali rasti tiesos. O ji esanti perduota ne raštais, bet gyvu žodžiu, todėl ir Paulius sakęs: *Mes tobuliesiems skelbiame išmintį, tačiau tai ne šio pasaulio išmintis*[16]. Ir kiekvienas jų išmintimi vadina tai, ką pats išrado, vadinasi, pramaną, ir jiems gerai, kai sykį tiesa pas Valentiną, antrą pas Markioną, kitą – pas Kerintą, paskui pas Bazilidą ar dar pas kokį nors visiems prieštaraujantį ir nieko išganinga negalintį pasakyti. Mat kiekvienas jų kiaurai sugedęs nesigėdija, laužydamas tiesos taisykę, pats save skelbti[17].

2. Bet kai mes savo ruožtu kviečiame juos į nuo apaštalų per Bažnyčių vyresniųjų seką išlaikomą tradiciją, tuomet jie priešinasi šiai tradicijai sakydami, kad, būdami išmintingesni ne tik už vyresniuosius, bet ir už apaštalus, jie suradę grynesnę tiesą, nes apaštalai į Gelbėtojo žodžius primaišę Įstatymo dalykų. O ir pats Viešpats kartais kalbėdavęs kaip Demiurgas, kartais kaip

[10] Plg. *Gal* 2, 2; *1 Tes* 2, 9.
[11] Plg. *Jn* 13, 23; 21, 20.
[12] Plg. *Žyd* 3, 14.
[13] Plg. *Lk* 10, 16.
[14] Plg. *Tit* 3, 11.
[15] Plg. *2 Tim* 2, 25.
[16] *1 Kor* 2, 6.
[17] Plg. *2 Kor* 4, 5.

Tarpininkas, kartais kaip Aukščiausioji Galia, o jie uždengtąją paslaptį[18] žiną neabejodami, be jokių priemaišų, visiškai tyrai. Šitai išties yra begėdiškiausiai piktžodžiauti prieš savo Kūrėją. Tad išeina, kad jie nesutinka nei su Raštais, nei su tradicija.

3. Su tokiais žmonėmis, mano mielasis, turiu kautis. Slidūs kaip žalčiai, jie stengiasi iš visur ištrūkti. Todėl jiems visur reikia priešintis, jei tik galime ką nors iš jų trenksmu sutrikdę atvesti prie atsivertimo tiesai. Mat jei ir nėra lengva atsiimti klaidos pasiglemžtą sielą, vis dėlto, priešais pastačius tiesą, nėra visai neįmanoma ją nuvyti.

3. 1. Šitaip visame pasaulyje išsiskleidusią apaštalų tradiciją visose Bažnyčiose gali pastebėti kiekvienas, kas tik nori regėti tiesą, ir turime išvardinti visus tuos, ką apaštalai pakėlė į Bažnyčių vyskupus ir jų įpėdinius iki pat mūsų. Niekas iš jų nieko tokio nemokė ir nežinojo, kas būtų panašu į anų paistalus. Mat jei apaštalai būtų žinoję uždengtas paslaptis, kurių atskirai ir slapta nuo kitų būtų mokę tobuluosius, tai tikrai būtų perdavę ir tiems, kuriems patikėjo pačias Bažnyčias. Mat perduodami savo mokymo vietą, jie norėjo, kad paliekami įpėdiniai būtų visiškai tobuli ir visur kur nepeiktini[19]: jei jie neklysdami darbuotųsi, tuomet būtų didelė nauda, o jei nupultų – didžiausia nelaimė.

2. Kadangi ilgai truktų šiame tokio pobūdžio veikale išvardinti visų Bažnyčių įpėdinystės seką, paminėsime tik didžiausios, seniausios ir visiems žinomos, įkurtos ir įsteigtos Romoje dviejų šlovingiausių apaštalų Petro ir Pauliaus, turinčios apaštalų tradiciją ir žmonėms skelbiamą tikėjimą[20], – ji vyskupų įpėdinystės seka ateina iki pat mūsų. Šitaip sugėdinsime visus, kurie dėl kokios nors priežasties – iš savimylos, tuščios garbės, apakimo ir blogo mokymo – būriuojasi ten, kur nedera. Dėl įtakingesnės

[18] Plg. *Ef* 3, 9; *Kol* 1, 26.
[19] Plg. *1 Tim* 3, 2.
[20] Plg. *Rom* 1, 8.

kilmės prie šios Bažnyčios būtinai turi derintis visos kitos Bažnyčios, tai yra visi tikintieji – joje visuomet visiems buvo išsaugota Apaštalų tradicija.

3. Pagrindę ir pastatę Bažnyčią palaimintieji apaštalai Bažnyčios tvarkymo priežiūrą perdavė Linui. Šį Liną Paulius mini savo laiškuose Timotiejui[21]. Jo įpėdinis buvo Anakletas. Po jo trečiasis po apaštalų vyskupystę gavo Klemensas, kuris buvo matęs pačius apaštalus, turėjęs su jais reikalų: priešais savo akis jis turėjo skambų jų pamokslavimą ir tradiciją, bet ne vienas toks buvo: tuo metu dar buvo daug apaštalų mokinių. Tad kai vyskupaujant šiam Klemensui tarp Korinto brolių kilo nemenka nesantaika, Romos Bažnyčia korintiečiams parašė labai svarbų laišką, telkdama juos taikai ir atnaujindama jų tikėjimą, skelbdama neseniai iš apaštalų gautą tradiciją, išpažįstančią vieną Dievą visagalį, dangaus ir žemės Kūrėją[22], žmogaus Lipdytoją[23], kuris užleido tvaną[24] ir pakvietė Abramą[25], išvedė tautą iš Egipto žemės[26], kalbėjo su Moze[27], davė Įstatymą[28] ir siuntė pranašus[29], kuris prirengė ugnį velniui ir jo angelams[30]. Kad jį Bažnyčios skelbia esant mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus Tėvą, norintieji gali sužinoti iš šio laiško, taip pat ir suprasti apaštališkąją Bažnyčios tradiciją, nes jis yra senesnis už tuos, kurie šiandien melagingai moko ir prasimano kitą Dievą, aukštesnį už Demiurgą ir viso, kas yra, Kūrėją. Šio Klemenso įpėdinis buvo Evaristas, Evaristo – Aleksandras, ir paskui, šeštasis po apaštalų – Ksistas, po jo – Telesforas, palikęs šlovingiausią kankinystės liudijimą, paskui – Higinas, tada Pijus, po kurio – Anicetas. Kai Anicetą pakeitė Soteras, dabar dvyliktasis po apaštalų vyskupo vietą turi

[21] Plg. *2 Tim* 4, 21.
[22] Plg. *Pr* 1, 1.
[23] Plg. *Pr* 2, 7.
[24] Plg. *Pr* 6, 17.
[25] Plg. *Pr* 12, 1.
[26] Plg. *Iš* 3, 10.
[27] Plg. *Iš* 3, 4.
[28] Plg. *Iš* 20, 1.
[29] Plg. *Iz* 6, 8; *Jer* 1, 7; *Ez* 2, 3.
[30] Plg. *Mt* 25, 41.

Eleuteras. Šitokia tvarka ir įpėdinyste apaštalų tradicija Bažnyčioje ir tiesos skelbimas atėjo iki mūsų. Ir tai visiškai pilnas įrodymas, kad tėra vienas ir tas pats gyvybę teikiantis tikėjimas, išsaugotas Bažnyčioje nuo apaštalų iki mūsų ir tiesoje perduotas.

4. Ir Polikarpas, kuris buvo ne vien apaštalų mokinys ir gyvenęs tarp tų, kurie buvo matę mūsų Viešpatį, bet pačių apaštalų paskirtas Smirnos Azijoje vyskupu, – jį savo ankstyvoje jaunystėje ir mes matėme, nes jis ilgai gyveno ir jau būdamas labai senas iš šio gyvenimo išėjo palikdamas labai garsų ir prakilnų [kankinystės] liudijimą. Tad jis visuomet mokė to, ko buvo išmokęs iš apaštalų, o šitai skelbė ir Bažnyčia, ir tik tai yra tikra. Tai paliudija visos Azijos Bažnyčios ir visi Polikarpo įpėdiniai iki šiandien. Jis buvo daug didesnis autoritetas ir daug patikimesnis tiesos liudytojas nei Valentinas, Markionas ir kiti, besilaikantys iškrypusių nuomonių. Tai jis prie Aniceto atkeliavęs į Romą daugybę mūsų paminėtų eretikų sugrąžino į Dievo Bažnyčią skelbdamas, kad iš apaštalų jis gavęs vienui vienintelę tiesą, ir ją perduodanti Bažnyčia. Yra, kas girdėjo jį pasakojant, kaip Viešpaties mokinys Jonas Efeze ėjo praustis, bet kai pirties viduje pamatė Kerintą, sprukęs nesiprausęs sakydamas, kad bijąs, jog pirtis nesugriūtų, nes viduje esąs tiesos priešas Kerintas. Ir pats Polikarpas kartą, kai pas jį atėjo Markionas ir paklausė: „Ar pažįsti mus“? Atsakė: „Pažįstu, Šėtono pirmgimi“. Štai kaip apaštalai ir jų mokiniai saugojosi, kad net nė žodžiu nebendravo su tais, kas iškraipydavo tiesą. Panašiai ir Paulius sako: *Atskalūno, vieną kitą kartą įspėjęs saugokis, žinodamas, jog jis nukrypėlis ir nusidėjėlis, savo paties nuosprendžiu pasmerktas*[31]. Taip pat yra ir puikus Polikarpo laiškas filipiečiams, iš kurio norintys ir savo išgelbėjimu besirūpinantys žmonės gali sužinoti, koks buvo jo tikėjimas ir tiesos skelbimas. Bet ir Efezo Bažnyčia, kurią išties

[31] *Tit* 3, 10–11.

įkūrė Paulius, ir kur iki Trajano laikų gyveno Jonas, yra tikra apaštalų tradicijos liudytoja.

4. 1. Tad kai yra tokių įrodymų, nedera dar pas kitus ieškoti tiesos, kai ją lengvai galima pasiimti iš Bažnyčios, nes apaštalai tarsi į turtingą aruodą pilniausiai į ją surinko visus tiesos trupinius, kad kiekvienas norintis pasisemtų iš jos gyvybės gėrimo[32]. Ji yra kelias į gyvenimą, o visi kiti – vagys ir plėšikai[33]. Todėl tikrai reikia jų saugotis[34], o visa, kas yra Bažnyčios, mylėti didžiausia meile ir suprasti tradicijos tiesą. Tai kaip gi? Net jei ginčas būtų kilęs ir dėl kokio nors menko klausimo, ar nederėtų atsigręžti į pačias seniausias Bažnyčias, kuriose gyveno apaštalai ir iš jų semtis aiškumo apie ginčijamą klausimą? Ir argi neturėtume, jei apaštalai mums nebūtų palikę Raštų, laikytis tradicijos tvarkos, kurią jie perdavė tiems, kam patikėjo Bažnyčias?

2. Šiai tvarkai pritaria daugybė barbarų tautų, į Kristų tikinčių be popieriaus ir rašalo[35], savo širdyse turinčių Dvasios įrašytą[36] savo išgelbėjimą ir kruopščiai saugojančių seną tradiciją. Jos tiki į vieną Dievą, dangaus ir žemės, ir viso, kas juose yra Kūrėją[37], ir į Kristų Jėzų, Dievo Sūnų, kuris iš visa pranokstančios meilės[38] savo paties lipdiniui prisiėmė gimimą iš Mergelės, pats savimi suvienydamas žmogų su Dievu, kentėjo prie Poncijaus Piloto, prisikėlė ir buvo paimtas į šlovę[39], ateis šlovėje[40] kaip gelbėjamųjų Gelbėtojas ir teisiamųjų Teisėjas, į amžinąją ugnį siųsdamas[41] tiesos iškraipytojus, savo Tėvo ir savo atėjimo niekintojus. Kas be rašto išpažįsta šį tikėjimą, mūsų kalbos požiūriu yra barbarai, bet minčių, papročių ir gyvensenos požiūriu dėl savo tikėjimo

[32] Plg. *Apr* 22, 17.
[33] *Jn* 10, 8
[34] Plg. *Tit* 3, 10
[35] Plg. *2 Jn* 12.
[36] Plg. *2 Kor* 3, 3.
[37] Plg. *Iš* 20, 11; *Ps* 145, 6; *Apd* 4, 24; 14, 15.
[38] Plg. *Ef* 3, 19.
[39] Plg. *1 Tim* 3, 16.
[40] Plg. *Mt* 16, 27; 24, 30; 25, 31.
[41] Plg. *Mt* 25, 41.

yra be galo išmintingi ir patinka Dievui, nes gyvena visuomet laikydamiesi teisingumo, tyrumo ir išminties. Jei jiems kas jų kalba kalbėdamas paskelbtų eretikų išradimus, jie iš karto užsikimšę ausis bėgtų kuo toliau, tikrai negalėdami ištverti piktžodžiaujančios šnekos. Šitaip senosios apaštalų tradicijos dėka jie net į mintis neįsileidžia jokių eretikų prasimanymų[42].

Nes pas juos nebuvo nei sambūrių, nei dėstomo mokymo: [3.] nes iki Valentino nebuvo valentinininkų, ir iki Markiono – markijonininkų, ir apskritai nebuvo jokių kitų mūsų aukščiau išvardintų klaidingų nuomonių, kol neatsirado jų paklydimo pradininkų ir išradėjų. Mat Valentinas į Romą atkeliavo prie Higino, suklestėjo prie Pijaus ir išsilaikė iki Aniceto. Kerdonas, Markiono pirmtakas, taip pat gyveno prie Higino, aštuntojo vyskupo. Jis ateidavo į Bažnyčią viešai atgailaudamas, – taip ir gyveno tai slapta mokydamas, tai vėl viešai atgailaudamas, tai kažkieno pastūmėtas prie to, ką bloga mokė, pagaliau pasitraukė iš maldingų žmonių bendruomenės. Paskui jį sekęs Markionas klestėjo prie Aniceto, dešimtojo vyskupo. Ir kiti vadinamieji gnostikai, kaip parodėme, imdami pradžią iš Simono mokytojo Menandro, kiekvienas pasirodė esąs savo išpažįstamos nuomonės tėvas ir vadovas. Jie visi nupuolė į savo atskalą daug vėliau, kai Bažnyčia jau buvo įpusėjusi savo amžių. [...]

Tik keturios evangelijos

11. [...] 7. Tokie yra Evangelijos pradai: jie skelbia vieną Dievą šios visatos Kūrėją, kalbėjusį per pranašus ir davusį Įstatymą per Mozę, skelbia jį esant mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus Tėvą ir todėl be jo nežino nei kokio kito Dievo, nei kito Tėvo. Ir toks

[42] Liono vyskupystėje gyveno pakankamai daug graikų, bet be mieste viešpatavusios lotynų kalbos apylinkėse Ireniejus sutikdavo ir senąja keltų kalba kalbančių Pietų Galijos gyventojų.

šių Evangelijų tvirtumas, kad net patys eretikai tai paliudija, ir, jomis pasikliaudamas, kiekvienas iš jų imasi remti savo mokymą. Ebionitai naudojasi tik viena evangelija pagal Matą, bet ji įrodo, kad jie neteisingai mano apie Viešpatį. Markionas apipjausto evangeliją pagal Luką, bet ir tai, kas lieka, parodo, kad jis piktžodžiauja prieš vienintelį tikrąjį Dievą. Kas Jėzų atskiria nuo Kristaus ir sako, kad Kristus nekentėjo, o kentėjo Jėzus, labiau mėgsta evangeliją pagal Morkų, bet kas skaito ją mylėdamas tiesą, gali pasitaisyti. O Valentino šalininkai gausiausiai naudojasi evangelija pagal Joną, siekdami parodyti savo „jungtis"; bet ji įrodo, kad jie nesako nieko teisinga, kaip parodėme pirmojoje knygoje. Kadangi mūsų priešininkai liudija už mus ir naudojasi jomis, tai jomis paremti mūsų įrodymai yra tvirti ir tikri.

8. Ir evangelijų skaičius negali būti nei didesnis, nei mažesnis. Mat kadangi yra keturios mūsų gyvenamo pasaulio šalys ir keturi pagrindiniai vėjai, ir pasklidusi Bažnyčia po visą žemę, o jos atrama ir šulas[43] yra Geroji Naujiena ir gyvenimo Dvasia, tuomet savaime aišku, kad ji turi keturias atramas, iš visur pučiančias nemirtingumą ir teikiančias žmonėms gyvybę. Iš to akivaizdu, kad kai visa ko Meistras Žodis, sėdintis ant Kerubų ir visa drauge laikantis[44] apsireiškė žmonėms, jis mums davė keturlypę vienos Dvasios drauge laikomą Gerąją Naujieną. Panašiai ir jo atėjimo maldavęs Dovydas sakė: *Kuris sėdi ant Kerubų, pasirodyk*[45]. O Kerubai yra keturveidžiai[46], ir jų veidai yra Dievo Sūnaus veikimo panašybės. Pasakyta: *pirmoji būtybė buvo panaši į liūtą*[47], kas reiškia jo galybę, didybę ir karališkumą. *Antroji panaši į veršį*[48], kas parodo atnašaujantį ir kunigišką jo veikimą. *Trečioji tarytum turinti žmogaus veidą*[49] aiškiausiai atskleidžia jo

[43] Plg. *1 Tim* 3, 15.
[44] Plg. *Išm* 1, 7.
[45] *Ps* 79, 2.
[46] Plg. *Ez* 1, 6; 10.
[47] *Apr* 4, 7.
[48] *Apr* 4, 7.
[49] *Apr* 4, 7.

atėjimą žmoguje. *Ketvirtoji panaši į skrendantį erelį*[50] reiškia į Bažnyčią atsklendžiančią Dvasios malonę. Tad ir Evangelijos dera prie tų, ant kurių sėdi Kristus Jėzus. Nes viena jų pasakoja galingą, didingą ir karališką jo kilmę[51] iš Tėvo, sakydama: *Pradžioje buvo Žodis, ir Žodis buvo pas Dievą, ir Žodis buvo Dievas*[52]. Ir: *Visa per jį atsirado, ir be jo neatsirado nieko*[53]. Todėl ir visa ši Evangelija yra pilna visiško kalbos patikimumo: toks yra jos veidas. O Luko evangeliją, kadangi jai būdingas kunigiškumas, pradeda nuo Dievui smilkalus aukojančio kunigo Zacharijo[54]. Nes jau buvo paruoštas nupenėtas veršis, kuris bus pjaunamas jaunesniajam sūnui sugrįžus[55]. Matas pasakoja žmogiškąją jo kilmę sakydamas: *Jėzaus Kristaus, Dovydo sūnaus, Abraomo sūnaus kilmės knyga*[56]. Ir: *Jėzaus Kristaus gimimas buvo toksai*[57]. Tad ši Evangelija turi žmogaus pavidalą: todėl visoje šioje Evangelijoje [Viešpats] lieka romus ir nuolankus[58] žmogus. O Morkus pradėjo nuo pranašiškos Dvasios, žmonėms iš aukštybių ateinančios, sakydamas: *Gerosios Naujienos pradžia, kaip pranašo Izaijo parašyta*[59], ir tuo parodė sparnuotą Gerosios Naujienos panašybę. Todėl ir jo skelbimas glaustas ir skubrus – tai būdinga pranašystėms. Šitaip Dievo Žodis pagal savo dievystę ir šlovę kalbėjo iki Mozės buvusiems patriarchams, o tiems, kurie gyveno laikydamiesi Įstatymo, suteikė kunigiško ir tarnaujančio veikimo. Paskui, dėl mūsų tapęs žmogumi, jis į visus kraštus pasiuntė dangiškosios Dvasios dovaną, gindamas mus savo sparnais[60]. Tad koks Dievo Sūnaus veikimas, tokia ir anų būtybių išvaizda, ir kokia būtybių išvaizda, tokios ir evangelijos ypatybės. Nes būtybės

[50] *Apr* 4, 7.
[51] Plg. *Iz* 53, 8.
[52] *Jn* 1, 1.
[53] *Jn* 1, 3.
[54] Plg. *Lk* 1, 9.
[55] Plg. *Lk* 15, 23; 30.
[56] *Mt* 1, 1.
[57] *Mt* 1, 18.
[58] Plg. *Mt* 11, 29.
[59] *Mk* 1, 1–2.
[60] Plg. *Ps* 16, 8; 60, 5.

keturių pavidalų, keturių pavidalų Evangelija, ketveriopas ir Viešpaties veikimas. Todėl žmonių giminei buvo duotos ir keturios sandoros: pirmoji prieš tvaną Adomo laikais, antroji po tvano Nojaus laikais, trečioji – Įstatymas Mozės laikais. Ketvirtoji atnaujina žmogų ir savyje visa pakartoja, ji per Evangeliją žmones pakylėja ir sparnais pakelia į dangiškąją karalystę. [...]

Kristus sutrauktai aprėpia visą pasaulio istoriją

16. 6. Nes visi minėtieji nors žodžiais ir išpažįsta vieną Jėzų Kristų, patys save išjuokia vienaip manydami, kitaip kalbėdami, nes jų teiginiai, kaip parodėme, įvairuodami skelbia, kad pirmasis kentėjo ir mirė, ir jis esąs Jėzus, o antrasis buvo į jį nužengęs ir paskui vėl pakilo, ir jis esąs Kristus, pirmasis esąs Demiurgo, arba „iš sumanymo", arba „iš Juozapo" ir, kaip jie tvirtina, jis gali kentėti, o antrasis nusileidęs iš neregimybės ir nenusakomybės ir, jų teigimu, esąs neregimas, nesuvokiamas ir negalintis kentėti. Jie nuklysta nuo tiesos, nes jų mintys nutolo nuo tikrojo Dievo, nes nežino, kad Dievo Žodis[61], vienatinis Sūnus[62] visuomet buvo žmonijoje[63], iš geros savo Tėvo valios susivienijo ir susimaišė su savo lipdiniu ir tapo kūnu[64]. Ir jis yra Jėzus Kristus, mūsų Viešpats, kuris kentėjo už mus ir prisikėlė dėl mūsų ir vėl ateis Tėvo šlovėje, kad prikeltų visus kūnus ir atskleistų išsigelbėjimą ir taikytų teisingo teismo įstatymą visiems, kas yra jo galioje. Tad, kaip parodėme, tėra vienas Dievas Tėvas ir vienas Kristus Jėzus, mūsų Viešpats, ateinantis per visą sumanymą ir visa savyje pakartojantis[65]. Šis „visa" apima ir žmogų, Dievo lipdinį. Tad jis savyje pakartodamas sutelkė ir žmogų, neregimas tapęs regimu, nesuvokiamas tapęs suvokiamu, nejuntantis juntančiu, Žodis – žmogumi, visa savyje sutelkdamas, kad kaip Die-

[61] Plg. *Jn* 1, 1.
[62] Plg. *Jn* 1, 18.
[63] Plg. *Jn* 1, 10.
[64] Plg. *Jn* 1, 14.
[65] Plg. *Ef* 1, 10.

vo Žodis yra pirma viršdanginių, dvasinių ir neregimųjų esybių, taip turėtų pirmenybę[66] ir prieš regimąsias ir kūnines esybes ir, sau prisiimdamas pirmumą ir skirdamas save Bažnyčios galva[67], jis visa reikiamu laiku patrauktų pas save[68]. [...]

18. 1. Akivaizdžiai parodžius, kad pradžioje Žodis buvo pas Dievą[69] ir kad per jį visa padaryta[70], kad jis visuomet buvo žmonių giminėje[71], kad jis šiais laikais Tėvo nustatytu metu susivienijo su savo lipdiniu ir tapo kenčiančiu žmogumi paneigiami visi prieštaravimai sakančių, kad jei Kristus gimė tam tikru metu, vadinasi, prieš tai jo nebuvo. Mat mes parodėme, kad Dievo Sūnus atsirado ne tam tikru metu, bet visuomet buvo pas Tėvą, o įsikūnijęs ir tapęs žmogumi savyje pakartojo ilgą žmonių istoriją, pateikdamas mums išgelbėjimo santrauką, kad tai, ką praradome Adome, tai yra būti pagal Dievo atvaizdą ir panašumą[72], šitai atgautume Kristuje Jėzuje. 2. Mat kadangi nebuvo galima, kad sykį nugalėtas ir iš nepaklusnumo suniokotas žmogus būtų perlipdytas ir gautų pergalės vainiką, ir vėl gi, nebuvo galima, kad išgelbėjimą gautų kritęs nuo nuodėmės, ir viena, ir kita padarė Sūnus, Dievo Žodis, nužengęs nuo Tėvo ir įsikūnijęs, ir iki mirties[73] nusileidęs ir atbaigęs mūsų išgelbėjimo sumanymą.*

Vienatinis Tėvo Sūnus yra Jėzus Kristus

16. 7. Nes pas jį nieko nėra netvarkinga ir nelaiku, kaip nieko nėra nedarnaus pas Tėvą. Mat Tėvas visa žino iš anksto, o Sūnus viską atbaigia norimu būdu ir reikiamu metu. Todėl, kai Marija skubėjo prie nuostabaus vyno ženklo ir prieš laiką norėjo dalyvauti sutrumpinimo taurėje[74], atstumdamas per ankstyvo

[66] Plg. *Kol* 1, 18.
[67] Plg. *Ef* 1, 22.
[68] Plg. *Jn* 12, 32.
[69] Plg. *Jn* 1, 2.
[70] Plg. *Jn* 1, 3.
[71] Plg. *Jn* 1, 10.
[72] Plg. *Pr* 1, 26.
[73] Plg. *Fil* 2, 8.
[74] Plg. *1 Kor* 10, 16–17.
* Skyrelis čia įterptas dėl temos artumo.

vą jos skubėjimą Viešpats pasakė: *O kas man ir tau, moterie? Dar neatėjo mano valanda*[75], nes laukė Tėvo iš anksto žinomos valandos. Todėl, kai žmonės norėdavo jį suimti, pasakyta, kad *nė vienas nepakėlė prieš jį rankos, nes dar nebuvo atėjusi valanda*[76] jį suimti, nei kančios metas, kurį Tėvas žinojo iš anksto. Panašiai sakė ir pranašas Habakukas: *Artinantis metui pažins tave, atėjus laikui išvys tave, sutrikus mano sielai dėl tavo pykčio, tu prisiminsi savo gailestingumą*[77]. Bet ir Paulius sakė: *Bet, atėjus laikų pilnatvei, Dievas atsiuntė savo Sūnų*[78].

Iš to aišku, kad visa, kas Tėvo iš anksto buvo žinoma, mūsų Viešpats atliko pagal tvarką ir laiku, numatytą ir tinkamą valandą. Jis vienintelis ir tas pats, turtingas ir įvairiopas. Mat jis tarnauja turtingai ir įvairiopai Tėvo valiai, nes jis pats yra gelbėjamųjų Gelbėtojas, valdomųjų Viešpats, kūrinijos Dievas, vienatinis Tėvo Sūnus, išpranašautasis Kristus, įsikūnijęs Dievo Žodis, kai atėjo laikų pilnatvė, kai Dievo Sūnus turėjo tapti Žmogaus Sūnumi. 8. Tad visi, kas prisidengdami pažinimu mano, kad viena yra Jėzus ir kita – Kristus, viena – Vienatinis Sūnus ir vėlgi kita – Žodis, o trečia – Gelbėtojas, kurį klaidos mokiniai sako esant iš Eonų sumenkėjimo atsiradusį ištekėjimą, yra anapus išganymo sumanymo. Iš išorės jie avelės, nes iš išorės rodosi kalbą panašiai, kaip ir mes, bet iš vidaus – vilkai[79]. Nes jų mokslas žmogžudiškas, prasimanantis daug Dievų, vaizduojantis daug Tėvų, sumenkinantis ir į daug padalijantis Dievo Sūnų.

Vengti jų mus iš anksto pamokė Viešpats[80], ir jo mokinys Jonas minėtame laiške įspėja bėgti nuo jų sakydamas: *Po pasaulį pasklido daug suvedžiotojų, kurie nepripažįsta, kad Jėzus Kristus yra atėjęs kūne. O toks žmogus yra apgavikas ir antikristas. Žiūrė-*

[75] *Jn* 2, 4.
[76] *Jn* 7, 30.
[77] *Hab* 3, 2.
[78] *Gal* 4, 4.
[79] Plg. *Mt* 7, 15.

kite, kad nepražudytumėte, ką esate nuveikę[81]. Ir vėl laiške sako: *Pasaulyje pasklido daug netikrų pranašų. Iš to pažinsite Dievo dvasią: kiekviena dvasia, kuri išpažįsta Jėzų Kristų kūne atėjus, yra iš Dievo, ir kiekviena dvasia, kuri skaido Jėzų, nėra iš Dievo, bet iš Antikristo*[82]. Šie žodžiai panašūs į tai, kas pasakyta Evangelijoje: *Žodis tapo kūnu ir gyveno tarp mūsų*[83]. Todėl laiške jis vėl skelbia: *Kiekvienas, kas tiki, kad Jėzus yra Kristus, yra gimęs iš Dievo*[84], žinodamas, kad Jėzus Kristus yra vienas ir tas pat, kad jam atkelti dangaus vartai[85] jo įsikūnijimo dėka. Jis ateis tame pačiame kūne, kuriame kentėjo, apreikšdamas Tėvo šlovę[86].

Šventoji Dvasia – mūsų Globėja, krikšto malonė

17. 1. Apaštalai galėjo pasakyti, kad Kristus nusileido į Jėzų, ar kad anas aukštesnysis Gelbėtojas – į Sumanytąjį, ar anas iš neregimybės į vadinamąjį Demiurgą. Bet jie nieko tokio nežinojo ir nesakė. Jei būtų žinoję, tikrai būtų pasakę. O kas buvo, tą ir pasakė, tai yra, kad Dievo Dvasia nusileido į jį tarsi balandis[87], o apie ją Izaijas sakė: *Dievo Dvasia ilsisi ant jo*[88], kaip mes jau rašėme. Ir vėlgi: *Viešpaties Dvasia ant manęs, nes jis patepė mane*[89]. Tai apie šią Dvasią Viešpats pasakė: *Tada jau nebe jūs kalbėsite, o jūsų Tėvo Dvasia kalbės jūsų lūpomis*[90]. Ir vėl, suteikdamas mokiniams galią atgimdyti Dievuje, jis jiems kalbėjo: *Eikite ir mokykite visų tautų žmones, krikštydami juos vardan Tėvo, ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios*[91]. Ji per pranašus buvo pažadėjusi naujausiais laikais išsilieti ant savo tarnų ir tarnaičių, kad jie pranašautų[92]. Todėl ji nužengė ir į Žmogaus Sūnumi tapusį Dievo

[80] Plg. *Mt* 7, 15.
[81] *2 Jn* 7–8.
[82] *1 Jn* 4, 1–3.
[83] *Jn* 1, 14.
[84] *1 Jn* 5, 1.
[85] Plg. *Ps* 23, 7; 9.
[86] Plg. *Mt* 16, 27.
[87] Plg. *Mt* 3, 16; *Mk* 1, 10; *Lk* 3, 32; *Jn* 1, 32.
[88] *Iz* 11, 2.
[89] *Iz* 61, 1; *Lk* 4, 18.
[90] *Mt* 10, 20.
[91] *Mt* 28, 19.

Sūnų, kartu su juo priprasdama gyventi žmonių giminėje ir ilsėtis[93] žmonėse, gyvendama Dievo lipdinyje, vykdydama juose Tėvo valią ir iš senatvės juos atnaujindama į Kristaus naujumą.

2. Šios Dvasios žmonių giminei prašė Dovydas, sakydamas: *Ir vadovaujančia Dvasia sutvirtink mane*[94]. Ir ji, kaip sako Lukas, Viešpačiui pakilus, nusileido ant mokinių per Sekmines[95], turėdama galią visas tautas įvesti į gyvenimą ir atskleisti Naująjį Testamentą. Todėl įkvėpti jie visomis kalbomis šlovino Dievą, o Dvasia vienijo skirtingas gentis ir Tėvui aukojo visų genčių pirmienas[96]. Todėl ir Viešpats pažadėjo atsiųsiąs mums Globėją[97], kad jis priderintų mus prie Dievo. Kaip sausi miltai negali virsti viena tešla be vandens, ar viena duona, taip ir mes daugelis negalime tapti viena Kristuje Jėzuje[98] be vandens, kuris yra iš dangaus. Ir kaip sausa žemė neneša vaisių, jei negauna drėgmės, taip ir mes, pirma sausuoliai[99], niekuomet neneštume gyvybės be gausingo lietaus iš dangaus[100]. Mūsų kūnai per nuplovimą[101] gavo vienybę su negendamybe, o sielos – per Dvasią[102]. Todėl būtini abu dalykai, nes abu pasitarnauja gaunant Dievo gyvenimą. Šitaip mūsų Viešpats pasigailėjo samarietės, anos paleistuvės[103], nepasitenkinusios vienu vyru ir ištvirkavusios daugybėje santuokų. Ir jis parodė jai ir žadėjo gyvo vandens[104], kad vėliau nebetrokštų ir nebesidrėkintų sunkiai išvargtu vandeniu, bet savyje turėtų į amžinąjį gyvenimą trykštantį gėrimą[105], šią Viešpaties iš Tėvo gautą dovaną[106], kurią jis pats dovanojo jame pačiame dalyvaujantiems, visam pasauliui siųsdamas Šventąją Dvasią.

[92] Plg. *Jl* 3, 1–2; *Apd* 2, 17–18.
[93] Plg. *Iz* 11, 2; *1 Pt* 4, 14.
[94] *Ps* 50, 14.
[95] Plg. *Apd* 2, 1–4.
[96] Plg. *Apd* 2, 5–12. Apie pirmuonis.
[97] Plg. *Jn* 15, 26.
[98] Plg. *Rom* 12, 5; *1 Kor* 10, 17; *Gal* 3, 28.
[99] Plg. *Lk* 23, 31.
[100] Plg. *Ps* 67, 10.
[101] Plg. *Ef* 5, 26; *Tit* 3, 5.
[102] Plg. *Jn* 3, 5.
[103] Plg. *Jer* 3, 7–8; 10–11.
[104] Plg. *Jn* 4, 10.
[105] Plg. *Jn* 4, 14.

3. Numatydamas šią dovanos malonę Gedeonas, izraelitas, kurį Dievas išrinko, kad Izraelio tauta būtų išgelbėta iš svetimšalių valdžios, pakeitė savo prašymą[107] išpranašaudamas vilną, tautos provaizdį, būsiant sausą, kuri pirma tik viena buvo rasota, tai yra kad jie iš Dievo nebeturės Šventosios Dvasios, kaip sakė Izaijas: *Debesims aš liepsiu nebelyti daugiau ant jo lietaus*[108], tuo tarpu kai rasa kris ant visos žemės, ir ji yra Dievo Dvasia, nusileidusi į Viešpatį, *išminties ir supratimo Dvasia, patarties ir stiprybės Dvasia, žinojimo ir pamaldumo Dvasia, Dievo baimės Dvasia*[109]. Ją Viešpats vėl davė Bažnyčiai iš dangaus siųsdamas į visus kraštus Gelbėtoją[110], iš kur ir Šėtoną kaip žaibą krintant sakė Viešpats[111]. Todėl mums būtinai reikia Dievo rasos, idant nesudegtume ar bergždi netaptume ir kad čia, kur turime kaltintoją[112], ten turėtume ir Globėją, kai Viešpats Šventajai Dvasiai patiki savąjį žmogų, patekusį į plėšikų rankas, kurio jis pasigailėjo ir aptvarstė jo žaizdas, duodamas du karališkuosius denarus[113], kad per Šventąją Dvasią priėmę Tėvo ir Sūnaus paveikslą ir įrašą[114] mums patikėtąjį denarą padarytume vaisingą, grąžindami Viešpačiui jį padauginę[115].

Dievo Žodis tapo tikru žmogumi ir tikrai kentėjo

18. 4. Ir pats Viešpats aiškiai parodė, kad jis yra tas, kas kenčia. Mat kai paklausė mokinių: *Kuo žmonės laiko žmogaus Sūnų?*[116], Petras jam atsakė: *Tu esi Mesijas, gyvojo Dievo Sūnus*[117], ir kai už tai buvo jo pagirtas, *nes ne kūnas ir kraujas tai jam apreiškė, bet Tėvas, kuris yra danguje*[118], akivaizdžiai parodė, kad

[106] Plg. *Jn* 4, 10.
[107] Plg. *Ts* 6, 36–40.
[108] *Iz* 5, 6.
[109] *Iz* 11, 2–3.
[110] Plg. *Jn* 15, 26.
[111] Plg. *Lk* 10, 18; *Apr* 12, 9.
[112] Plg. *Apr* 12, 10.
[113] Plg. *Lk* 10, 30–35.
[114] Plg. *Mt* 22, 20; *Mk* 12, 16; *Lk* 20, 24.
[115] Plg. *Mt* 25, 14–30; *Lk* 19, 12–27.
[116] *Mt* 16, 13.
[117] *Mt* 16, 16.

štai šis žmogaus Sūnus yra Mesijas, gyvojo Dievo Sūnus. Ir *nuo to meto*, kaip pasakyta, *pradėjo aiškinti savo mokiniams turįs eiti į Jeruzalę ir daug iškentėti nuo aukštųjų kunigų, būti atmestas ir nukryžiuotas, ir po trijų dienų prisikelti*[119]. Tas, kurį Petras atpažino esant Mesiju, kuris jį pavadino palaimintu, nes Tėvas jam apreiškė gyvojo Dievo Sūnų, pasakė, kad jis pats turi daug iškęsti ir būti nukryžiuotas.

Ir tuomet jis subarė Petrą, maniusį, kad jis esąs Kristus pagal žmonių nuomonę ir besipriešinantį jo kančiai[120] ir tarė mokiniams: *Jei kas nori eiti paskui mane, teišsižada pats savęs, tepasiima savo kryžių ir teseka manimi. Nes kas nori išgelbėti savo gyvybę, tas ją praras, o kas pražudo gyvybę dėl manęs, tas ją atras*[121]. Šitai Kristus sakė aiškiai, pats būdamas tų Gelbėtoju, kas jį išpažinę būdavo atiduodami mirčiai ir prarasdavo savo gyvybę. 5. O jei jis pats neketino kentėti, bet būtų nuskridęs nuo Jėzaus, kaip gi jis galėjo raginti mokinius imti kryžių ir sekti paskui jį, kai jis pats, anot jų, jo neėmė, bet apleido kančios sumanymą? Kadangi tai jis sako ne apie aukštesniojo kryžiaus pažinimą, kaip kai kas drįsta aiškinti, bet apie kančią, kurią jis turėjo iškęsti, ir jo mokiniai ateityje turės iškęsti, jis dar pridūrė: *Nes kas nori išgelbėti savo gyvybę, tas ją praras, o kas pražudo, tas ją atras*[122]. Ir kadangi jo mokiniai turės dėl jo kentėti, jis sakė žydams: *Štai siunčiu pas jus pranašų, išminčių ir Rašto aiškintojų. Vienus iš jų jūs užmušite ir nukryžiuosite*[123]. Ir mokiniams sakė: *Jūs dėl manęs turėsite stoti prieš valdovus ir karalius, kitus iš jūsų plaks, žudys ir persekios nuo miesto iki miesto*[124]. Vadinasi, jis žinojo, kas turės iškęsti persekiojimus, žinojo, kas bus dėl jo plakami ir žudomi, ir kalbėjo ne apie kokį kitą kryžių, bet apie kančią, kurią pirma

[118] *Mt* 16, 17.
[119] *Mt* 16, 21; *Mk* 8, 31; *Lk* 9, 22.
[120] Plg. *Mt* 16, 22–23.
[121] *Mt* 16, 24–25; *Mk* 8, 34–35; *Lk* 9, 23–24.
[122] *Mt* 16, 24–25; *Mk* 8, 34–35; *Lk* 9, 23–24.
[123] *Mt* 23, 34.

pats turėjo iškentėti, o paskui ir jo mokiniai. Taip pat jo kalba ragino juos: *Nebijokite tų, kurie žudo kūną, bet negali užmušti sielos. Verčiau bijokite to, kuris gali ir sielą, ir kūną įstumti į pragarą*[125], ir jis ragino išlaikyti jį išpažįstančias sielas. Mat ir jis pats pažadėjo išpažinsiąs Tėvo akivaizdoje tuos, kas išpažins jo vardą žmonių akivaizdoje, bet išsiginsiąs tų, kas išsiginsią jo, ir gėdysiąs tų, kas gėdysis jį išpažinti[126]. Ir nors yra šitaip, kai kurie pažengė į tokią beprotybę, kad niekina ir peikia net kankinius, tuos, kurie žudomi todėl, kad išpažįsta Viešpatį, kurie ištveria visa, ką Viešpats išpranašavo ir šitaip ryžtasi sekti Viešpaties kančios pėdomis[127], tapdami Kenčiančiojo liudytojais. Juos mes ir atiduodame patiems kankiniams: mat kai bus pareikalauta apyskaitos už jų kraują[128], ir kai jie sulauks šlovės, tuomet Kristus sugėdins visus, kas negerbė jų kankinystės.

Taip pat ir Viešpaties ant kryžiaus pasakyti žodžiai: *Tėve, atleisk jiems, nes jie nežino, ką daro*[129], parodo Kristaus kilnumą, kantrumą, gailestingumą ir gerumą, kad jis pats ir kenčia, ir pats atleidžia tiems, kas su juo blogai elgiasi. Dievo Žodis pats ant kryžiaus įvykdė mums pasakytus žodžius: *Mylėkite savo priešus ir melskitės už tuos, kas jūsų nekenčia*[130], taip mylėdamas žmonių giminę, kad net meldė už tuos, kurie jį nužudė. Jei kas mėgintų spręsti apie tarsi esančius du [Kristus], pamatys, kad daug geresnis, kantresnis ir tikrai geras yra tas, kuris žaizdotas, plakamas ir kitaip kankinamas daro gera ir neprisimena jam padarytų blogybių, nei tas, kuris nuskrido ir neiškentė jokios neteisybės ar užgauliojimų.

6. Šitai taip pat prieštarauja ir tiems, kas sako, kad jis tik tariamai kentėjęs. Jei jis netikrai kentėjo, tuomet nenusipelnė jokio dėkingumo, nes nebuvo jokios kančios. Ir kai mes imsime

[124] *Mt* 10, 18; *Mk* 13, 9; *Mt* 23, 34.
[125] *Mt* 10, 28; *Lk* 12, 4–5.
[126] Plg. *Mt* 10, 32–33; *Lk* 9, 26.
[127] Plg. *1 Pt* 2, 21.
[128] Plg. *Lk* 11, 50.
[129] *Lk* 23, 34.

tikrai kentėti, pasirodys, kad jis mus suvedžioja ragindamas mušant atsukti kitą skruostą[131], jei jis pirma pats šito tikrai neiškentė. Ir kaip jis pats suvedžiotų žmones pasirodydamas tuo, kuo nėra, suvedžiotų ir mus, ragindamas iškęsti tai, ko pats neiškentė. Tuomet net būsime aukštesni už mokytoją[132], jei iškenčiame ir ištveriame tai, ko mokytojas nei kentėjo, nei ištvėrė. Bet kadangi vienintelis mokytojas yra mūsų Viešpats ir tikrai geras tik Dievo Sūnus, jis, Dievo Tėvo Žodis, kentėjo tapęs žmogaus Sūnumi. Jis kovojo ir nugalėjo. Tai buvo žmogus, kovojęs dėl savo tėvų ir klusnumu sunaikinęs neklusnumą[133]. Jis surišo galiūną[134] ir išlaisvino silpnuosius ir, sunaikindamas nuodėmę, savo lipdiniui dovanojo išgelbėjimą. Nes *gailestingas ir pasigailintis yra Viešpats*[135] ir mylintis žmones[136].

7. Tad jis sujungė ir suvienijo, kaip aukščiau sakėme, žmogų ir Dievą. Mat jei žmogus nebūtų nugalėjęs žmogaus priešo, priešas būtų nugalėtas neteisingai. Antra vertus, jei Dievas nebūtų dovanojęs išgelbėjimo, netvirtai jį turėtume. Ir jei žmogus nebūtų buvęs suvienytas su Dievu, jis negalėtų dalytis nemarybe. Nes turėjo *Dievo ir žmonių Tarpininkas*[137] savo gimININgumo abiems pusėms dėka abi puses suvesti draugystei ir santarvei ir padaryti, kad ir Dievas priimtų žmogų, ir žmogus pavestų save Dievui. Kaip gi mes galėtume dalytis jo įsūnystę[138], jei iš Sūnaus nebūtume gavę su juo siejančios bendrystės, jei jo kūnu tapęs Žodis[139] nebūtų su mumis bendravęs? Todėl jis perėjo per visus amžius, visiems sugrąžindamas bendrystę su Dievu.

Vadinasi, sakantieji, kad jis apsireiškęs tariamai ir niekuomet negimė kūne, netapo tikru žmogumi, vis dar lieka slegiami

[130] *Mt* 5, 44; *Lk* 6, 27–28.
[131] Plg. *Lk* 6, 29; *Mt* 5, 39.
[132] Plg. *Mt* 10, 24; *Lk* 6, 40.
[133] Plg. *Rom* 5, 19.
[134] Plg. *Mt* 12, 29; *Mk* 3, 27.
[135] *Ps* 102, 8; 144, 8.
[136] Plg. *Tit* 3, 4.
[137] Plg. *1 Tim* 2, 5.
[138] Plg. *Gal* 4, 5.

senojo prakeiksmo. Jie advokatauja nuodėmei, nes, jų manymu, mirtis, *valdžiusi nuo Adomo iki Mozės net tuos, kurie nebuvo padarę nuodėmių, panašių į Adomo nusikaltimą*[140] dar nesanti nugalėta. Atėjęs per Mozę duotasis Įstatymas ir paliudijęs apie nuodėmę[141], kad ji yra nuodėmė, tikrai paveržė mirties karalystę, parodydamas, kad ji plėšikavo, o ne karaliavo, parodydamas, kad ji yra žmogžudė[142]. Bet taip pat Įstatymas apsunkino žmogų, savyje turintį nuodėmę, parodydamas, kad jis nusipelnė mirties[143]. Kadangi Įstatymas buvo dvasinis[144], jis tik atskleidė nuodėmę[145], bet jos nesunaikino: ne Dvasią valdė nuodėmė, bet žmogų. Reikėjo, kad tas, kas ėmė žudyti nuodėmę ir atpirkti mirties nusipelniusį žmogų ir pats juo taptų, tai yra žmogumi, nuodėmės pasiglemžtą vergijai, mirties laikomą[146], kad žmogus sunaikintų nuodėmę ir žmogus išeitų iš mirties. Kaip *dėl vieno* pirmojo, iš nepaliestos žemės[147] nulipdyto *žmogaus neklusnumo* radosi daugybė nusidėjėlių, ir jie prarado gyvybę, reikėjo, kad vieno žmogaus, pirmojo gimusio iš Mergelės klusnumu daugelis taptų teisūs ir gautų išgelbėjimą[148]. Tad šitaip Dievo Žodis tapo žmogumi, kaip ir Mozė kalbėjo: *Dievas, tikri jo darbai*[149]. Jei netapęs kūnu pasirodytų tarsi kūnas, nebūtų tikri jo darbai. Bet jis buvo tas, kas ir pasirodė, Dievas, savyje pakartojęs senąjį žmogaus lipdinį, kad sunaikintų nuodėmę, išsklaidytų mirtį[150] ir atgaivintų žmogų. Štai todėl tikri jo darbai. [...]

Jėzus Kristus ir Adomas, Marija ir Ieva

Jis savyje sutelkė ir senąjį lipdinį, [**21**. 10.] nes kaip per vieno žmogaus neklusnumą atėjo nuodėmė, o per nuodėmę ir mirtis[151],

139 Plg. *Jn* 1, 14.
140 *Rom* 5, 14.
141 Plg. *Rom* 7, 13.
142 Plg. *Rom* 7, 11–13.
143 Plg. *Rom* 7, 14–24.
144 Plg. *Rom* 7, 14.
145 Plg. *Rom* 7, 7.
146 Plg. *Rom* 5, 12; 6, 20–21.
147 Plg. *Pr* 2, 5.
148 Plg. *Rom* 5, 19.
149 *Įst* 32, 4.
150 Plg. *2 Tim* 1, 10.

šitaip per vieno žmogaus klusnumą atėjęs teisumas[152] nokina gyvenimą kadaise mirusiems žmonėms. Ir kaip anas pirmasis nulipdytas žmogus Adomas iš dar neliestos ir skaisčios žemės – *nes Dievas dar nebuvo davęs lietaus žemėje, ir nebuvo žmogaus, kuris žemę įgyventų*[153] – gavo savo esybę ir buvo nulipdytas Dievo rankos[154], tai yra Dievo Žodžio – nes *visa per jį atsirado*[155] ir *Viešpats paėmė molio iš žemės ir nulipdė žmogų*[156], taip pakartodamas savyje Adomą, pats būdamas Žodis teisingai iš Marijos, dar Skaisčiosios, ėmė Adomą pakartojantį gimimą. Vadinasi, jei pirmojo Adomo tėvas būtų buvęs žmogus ir jis būtų gimęs iš vyro sėklos, tuomet būtų galima pelnytai sakyti, kad ir antrasis Adomas gimė iš Juozapo. Bet jei pirmasis buvo paimtas iš žemės ir Dievo Žodžio nulipdytas, reikėjo, kad ir tas pats Žodis, savyje pakartodamas Adomą, turėtų gimimo panašybę. Bet tuomet kodėl Dievas vėl nepaėmė molio, bet veikė taip, kad lipdinys rastųsi iš Marijos? Todėl, kad nebūtų kito lipdinio ir ne kitas lipdinys būtų išgelbėtas, bet kad išsaugojus panašybę būtų pakartotas tas pats lipdinys.

22. 1. Klysta sakantieji, kad jis nieko nėra gavęs iš Mergelės: šitaip siekdami atmesti kūno paveldą, jie atmeta ir panašybę. Jei Adomas buvo nulipdytas ir savo esybę gavo iš žemės Dievo ranka[157] ir pagal jo meną, o Kristus ne iš Marijos ir ne pagal Dievo meną, tuomet jis nebus išsaugojęs panašybės į žmogų, padarytą pagal Dievo paveikslą ir panašumą[158], ir atrodys, kad Menininkas yra nenuoseklus, neturintis kur parodyti savo meistriškumą. Šitaip sakyti reikštų tvirtinti, kad Kristus apsireiškė žmogumi tik tariamai, nes nebuvo žmogus, ir, kad tapo žmogumi, nieko iš žmogaus nepaimdamas. Mat jei jis iš žmogaus neprisiėmė žmo-

[151] Plg. *Rom* 5, 12. 19.
[152] Plg. *Rom* 5, 19.
[153] *Pr* 2, 5.
[154] Plg. *Ps* 118, 73; *Job* 10, 8.
[155] *Jn* 1, 3.
[156] *Pr* 2, 7.
[157] Plg. *Ps* 118, 73; *Job* 10, 8.

gaus kūno, vadinasi, nebuvo tapęs žmogumi, nebuvo Žmogaus Sūnus. Ir jei netapo tuo, kuo mes esame, nedidelis jo nuopelnas, kad kentėjo ir ištvėrė. Bet mes esame kūnas, imtas iš žemės ir siela, iš Dievo gaunanti Dvasią – visi tai pripažins. Tad juo tapo ir Dievo Žodis, savyje pakartodamas savo lipdinį. Todėl jis skelbia save esant žmogaus Sūnų ir laimina *romiuosius, nes jie paveldės žemę*[159]. Ir apaštalas Paulius Laiške galatams aiškiai sako: *Dievas atsiuntė savo Sūnų, gimusį iš moters*[160], ir vėlgi Laiške romiečiams sako: *Apie jo Sūnų, kūnu kilusį iš Dovydo giminės, šventumo Dvasia per prisikėlimą iš mirusiųjų skirtą galingu Dievo Sūnumi, Jėzų Kristų, mūsų Viešpatį*[161].

2. Be to, jo nusileidimas į Mariją būtų tuščias dalykas. Kodėl gi jis būtų į ją nusileidęs, jei nieko nebūtų ketinęs iš jos paimti? Arba jei nieko nebūtų paėmęs iš Marijos, tuomet niekuomet nebūtų lietęs žemės nešamų valgių, kad jais pasisotintų iš žemės imtas kūnas. Ir 40 dienų išpasninkavęs kaip Mozė ir Elijas, jo kūnas, ieškodamas sau maisto, nebūtų buvęs baisiai išalkęs[162]. Ir jo mokinys Jonas apie jį rašydamas nebūtų pasakęs: *Nuvargęs iš kelionės Jėzus prisėdo*[163]. Ir Dovydas nebūtų iš anksto apie jį paskelbęs: *Ir jie padidino mano žaizdų skausmą*[164]. Ir jis nebūtų pravirkęs dėl Lozoriaus[165], nebūtų prakaitavęs kraujo lašais[166], nebūtų pasakęs: *Mano siela nuliūdusi*[167], iš perdurto šono nebūtų tekėję kraujo ir vandens[168]. Visa tai ženklai iš žemės imto kūno, kurį jis savyje pakartojo gelbėdamas savo lipdinį.

3. Todėl Lukas išdėsto ir genealogiją nuo mūsų Viešpaties gimimo iki pat Adomo, susidedančią iš 72 kartų[169], šitaip pa-

158 Plg. *Pr* 1, 26.
159 *Mt* 5, 5.
160 *Gal* 4, 4.
161 *Rom* 1, 3–4.
162 Plg. *Mt* 4, 2.
163 *Jn* 4, 6.
164 *Ps* 68, 27.
165 Plg. *Jn* 11, 35.
166 Plg. *Lk* 22, 44.
167 *Mt* 26, 38.
168 Plg. *Jn* 19, 34.

baigą sujungdamas su pradžia ir tuo reikšdamas, kad Viešpats pakartojo savyje visas iš Adomo išsibarsčiusias tautas, visas kalbas ir žmonių kartas, taip pat ir Adomą. Todėl ir Paulius Adomą pavadino *būsimojo provaizdžiu*[170], nes visa ko Meistras Žodis jame iš anksto įspaudė būsimąjį žmonių giminės išgelbėjimo planą, kurį prisiims Dievo Sūnus, kai Dievas iš anksto skyrė, kad sielos žmogus pirmiausiai būtų išgelbėtas Dvasios Žmogaus[171]. Kadangi jau iš anksto buvo Gelbėtojas, turėjo būti ir gelbėjamasis, antraip Gelbėtojas būtų veltui.

4. Lygiai taip pat ir Mergelė Marija pasirodė paklusni, sakydama: *Štai aš Viešpaties tarnaitė, teesie man pagal tavo žodį*[172]. O Ieva buvo nepaklusni. Ji nepakluso, kai dar buvo mergelė. Kaip ji, nors ir turėdama vyrą Adomą dar buvo mergelė – *abu buvo nuogi* Rojuje *ir nesigėdijo*[173], nes ką tik sukurti nesuprato, kas yra gimdyti vaikus; pirmiau jie turėjo subręsti ir vėliau dagintis[174] – nepaklusdama ir sau, ir visai žmonių giminei tapo mirties priežastimi, taip ir Marija, turėdama paskirtą vyrą, bet vis dėlto Mergelė, paklusdama ir sau, ir visai žmonių giminei tapo išgelbėjimo priežastimi[175]. Todėl Įstatymas vyro sužadėtinę vadina žmona, nors ji dar mergelė[176], šitaip reikšdamas posūkį nuo Marijos į Ievą. Mat tik taip galima išrišti surišta, kai išorines mazgo kilpas traukiame atgal taip, kad vidinės kilpos atsileistų atleidus išorines, o išorinės savo ruožtu išpintų vidines, ir išeina, kad pirmąją kilpą išlaisvina antroji, o antrąją išpinsi tik atleidęs pirmąją.

Kaip tik todėl Viešpats sakė, kad pirmi bus paskutiniai, o paskutiniai – pirmi[177]. Tą patį reiškia ir tokie pranašo žodžiai: *Tavo tėvų vietoje gimė tau sūnūs*[178]. Nes Viešpats gimė *mirusiųjų*

[169] Plg. *Lk* 3, 23–38.
[170] *Rom* 5, 14.
[171] Plg. *1 Kor* 15, 46.
[172] *Lk* 1, 38.
[173] *Pr* 2, 25.
[174] Plg. *Pr* 1, 28.
[175] Plg. *Žyd* 5, 9.
[176] Plg *Įst* 22, 23–24.
[177] Plg. *Mt* 19, 30; 20, 16.

pirmgimiu[179] ir į savo užantį priėmęs senuosius tėvus, atgimdė juos Dievo gyvenimui, pats tapdamas gyvųjų pradžia[180], nes Adomas buvo tapęs mirštančiųjų pradžia. Todėl Lukas, pradėdamas Viešpaties genealogiją, nuvedė ją iki Adomo[181], tuo reikšdamas, kad ne jį protėviai, o jis protėvius atgimdė Evangelijos gyvenimui. Šitaip ir Ievos nepaklusnumo mazgą išrišo Marijos paklusnumas: ką buvo mergelė Ieva surišusi netikėjimu, tai išrišo Mergelė Marija tikėjimu.

KETVIRTOJI KNYGA

Sukurtojo pasaulio ir kūrėjo didybė

19. [...] 2. Šiems teisėtai kas nors atsakytų, kaip teikia pagrindo ir pats žodis[182]: kadangi aukščiau už Dievą iškeliate savo samprotavimus, nepagrįstai save išaukštindami – girdėjote, kad yra išmatuoti *dangūs delnu*[183], – pasakykite man, koks yra matas, ir atskleiskite neišmatuojamą uolekčių gausybę, atvaizduokite man pilnumą, *plotį, ir ilgį, ir aukštį*[184], perimetro pradžią ir pabaigą – visa, ko žmogaus širdis niekuomet nesupras ir neaprėps. Nes iš tiesų didis yra dangiškasis iždas, neišmatuojamas širdimi yra Dievas ir nesuvokiamas siela, sauja apimantis žemę[185]. Kas apžvelgtų mastą, ir jo dešiniosios pirštą kas pažins? Arba jo ranką kas suvoks, matuojančią tai, kas neišmatuojama, siekiančią savo matmenimis dangaus matmenis ir suspaudžiančią saujoje žemę su bedugnėmis, apimančią savyje *plotį ir ilgį, ir gylį, ir aukštį*[186] visa ko, kas sutverta, ar tai būtų matoma ir girdima, ar nesu-

[178] *Ps* 44, 17.
[179] *Kol* 1, 18.
[180] Plg. *Kol* 1, 18.
[181] Plg. *Lk* 3, 23–38.
[182] T. y. Šventasis Raštas.
[183] *Iz* 40, 12.
[184] Plg. *Ef* 3, 18.
[185] Plg. *Iz* 40, 12.

vokiama ir nematoma? Ir dėl to *virš bet kokios pradžios, ir galios, ir viešpatystės, ir bet kokio minimo vardo*[187] visa ko, kas atsirado ir buvo sutverta, yra Dievas. Jis yra pripildantis dangų[188] ir *peržvelgiantis bedugnes*[189], ir esantis kartu su kiekvienu iš mūsų, nes *Dievas,* – sako: *esmi esantis šalia, o ne toli esantis Dievas; jei žmogus pasislėps slaptavietėse, argi aš jo nematysiu?*[190] Juk jo ranka apima viską, ir tai ji apšviečia dangų, apšviečia ir tai, kas yra po dangumi, ir *ištiria inkstus bei širdis*[191], ir dalyvauja mūsų slaptavietėse bei paslaptyse, ir atvirai maitina mus bei saugo.

3. Tad jei jo rankos pilnumo ir dydžio žmogus nepajėgs aprėpti, tai kaip galės kas nors suvokti ar širdyje pažinti tokį didį Dievą? O jie, tarsi jau būtų jį išmatavę ir permatę, ir visą iki galo praėję, prasimano virš jo esant kitą Eonų Pleromą ir kitą Tėvą, į tai, kas dangiška, visai neatsižvelgdami, o iš tikrųjų leisdamiesi į gilią beprotystės Bedugnę, sakydami, jog jų Tėvas pasibaigia ten, kur prasideda Pleroma, o Demiurgas vėlgi nesiekia Pleromos, ir taip nė vieno iš jų nelaiko tobulu ir apimančiu visa: juk pirmasis netenka visos pasaulio tvėrimo galios už Pleromos, o antrasis – pasaulio tvėrimo Pleromos viduje, ir nė vienas iš jų nebus visa ko Viešpats. O kad Dievo didybės iš to, kas sutverta, niekas negali išpasakoti, tai visiems akivaizdu; o kad jo didybė nieko nestokoja, tačiau viską apima ir ateina iki mūsų ir yra su mumis, kiekvienas, kuris tiktai Dievo vertai samprotauja, išpažins.

Tėvas viską sukūrė per Sūnų ir Dvasią

20. 1. Taigi pagal didybę negalima pažinti Dievo: juk neįmanoma Tėvo išmatuoti; tačiau galima pagal jo meilę – juk tai ji per jo Žodį veda mus pas Dievą, o jam paklūstantys visuomet žino, kad toks yra Dievas, ir jis yra tas, kuris per save patį sutvė-

[186] Plg. *Ef* 3, 18.
[187] *Ef* 1, 21.
[188] Plg. *Jer* 23, 24.
[189] *Dan* 3, 55.
[190] *Jer* 23, 23.

rė ir padarė, ir papuošė visa, o visame ir mus, ir tą pasaulį, kuris yra pagal mus. Taigi ir mes jo dėka atsiradome kartu su viskuo, ką jis apima. Ir tai apie jį Raštas sako: *Ir nulipdė Dievas žmogų, pasėmęs žemės dumblo, ir įpūtė į jo veidą gyvybės dvelksmą*[192]. Taigi ne angelai sutvėrė ar nulipdė mus, nes ir negalėjo angelai sukurti Dievo atvaizdo, nei kas nors kitas, išskyrus tikrąjį Dievą, nei galia, esanti atokiai nuo visa ko Tėvo. Ir nereikėjo šių dalykų Dievui, kad sutvertų tai, ką pats savyje nutarė atsirasiant, tarsi pats neturėtų rankų. Juk visada kartu su juo Žodis ir Išmintis, Sūnus ir Dvasia, per kuriuos ir kuriuose viską laisvai ir nuosava galia sukūrė, į kuriuos ir prabyla, tardamas: *Padarykime žmogų pagal mūsų atvaizdą ir panašumą*[193], pats iš savęs gavęs tvarinių esybę ir sutvertųjų dalykų pavyzdį, ir darnaus sutvarkymo planą.

2. Taigi teisingai sako Raštas: *Visų pirma tikėk, kad yra vienas Dievas, visa nustatęs ir sutvarkęs, ir padaręs iš nebūties visa ko buvimą, visa apimantis ir niekieno neapimamas*[194]. O ir Malachijas tarp pranašų teisingai sako: *Argi ne vienas Dievas sutvėrė mus? Argi ne vienas yra visų mūsų Tėvas?*[195] Atitinkamai ir Apaštalas sako: *Vienas Dievas Tėvas virš visų ir visuose mumyse*[196]. Panašiai ir Viešpats: *Viskas*, – sako, – *man yra mano Tėvo atiduota*[197], akivaizdu, kad visa sutvėrusiojo: juk ne tai, kas svetima, o tai, kas sava, jam atidavė. O visa kame jam nieko nėra atimta, ir dėl to jis yra *gyvųjų ir mirusiųjų teisėjas*[198], *turintis Dovydo raktą: atidaro, ir niekas nebeuždarys, uždaro, ir niekas nebeatidarys*[199]. Juk daugiau *niekas nei danguje, nei žemėje, nei po žeme negalėjo atverti* Tėvo knygos, *nei matyti jos*[200], *nebent avinėlis, kuris buvo nužudytas*[201] *ir savo krauju atpirko mus*[202], iš viską Žodžiu sutvėrusio

[191] Plg. *Apr* 2, 23.
[192] *Pr* 2, 7.
[193] *Pr* 1, 26.
[194] Hermas, *Mand.*, 1.
[195] *Mal* 2, 10.
[196] *Ef* 4, 6.
[197] *Mt* 11, 27.
[198] *Apd* 10, 42.
[199] *Apr* 3, 7.
[200] *Apr* 5, 3.
[201] *Apr* 5, 12.

ir Išmintimi papuošusio Dievo gavęs galią viskam, kai *Žodis tapo kūnu*[203], idant kaip danguje turėjo pirmąją vietą, būdamas Dievo Žodis, taip ir žemėje ją turėtų, būdamas teisus žmogus, *kuris nepadarė nuodėmės, ir jo lūpose nerasta klastos*[204], idant turėtų pirmąją vietą ir tarp tų, kurie po žeme, tapęs *mirusiųjų pirmgimiu*[205], ir kad visa išvystų, kaip sakėme, savo Karalių, ir kad į mūsų Viešpaties kūną patektų Tėvo šviesa, ir iš jo kūno švytėdama pereitų į mus, kad taip žmogus pasiektų nenykstamumą, apsuptas Tėvo šviesos.

3. Kad Žodis, tai yra Sūnus, visada buvo su Tėvu, daugeliu pavyzdžių parodėme. O kad ir Išmintis, kuri yra Dvasia, buvo su juo dar prieš visą tvėrimą, sako tai per Saliamoną: *Dievas išmintimi įkūrė žemę, o dangų paruošė protingumu; jo nuovoka atsivėrė bedugnės, o debesys išsiliejo rasa.* [...]

Dievo šlovė – gyvas žmogus

20. 4. Taigi vienas yra Dievas, Žodžiu ir Išmintimi sukūręs ir suderinęs viską. Ir jis yra Demiurgas, šį pasaulį paskyręs žmonių giminei, nepažįstamas pagal didybę visiems tiems, kurie buvo jo sutverti – juk nė vienas neištyrė jo aukštybės, nei iš senųjų, nei iš gyvenančių dabar, – tačiau pagal meilę jis pažįstamas visuomet per tą, per kurį visa sutvėrė. O šis yra jo Žodis, mūsų Viešpats Jėzus Kristus, kuris paskutiniais laikais tapo žmogumi tarp žmonių, idant sujungtų pabaigą su pradžia, tai yra žmogų su Dievu. Ir dėl to pranašai, iš to paties Žodžio gavę pranašavimo dovaną, išpranašavo jo kūnišką atėjimą, per kurį įvyko Dievo ir žmogaus jungtis bei bendrystė iš Tėvo malonės, nuo pat pradžių Dievo Žodžiui skelbus, kad Dievas bus žmonių matomas ir gyvuos su jais žemėje[206], ir kalbėsis, ir pasirodys savo pavida-

[202] Plg. *Apr* 5, 9.
[203] *Jn* 1, 14.
[204] *Pt* 2, 22.
[205] *Kol* 1, 18.

lu, išsaugodamas jį ir pažįstamas pagal jį, ir *išlaisvindamas mus iš visų mūsų nekentėjų rankų*[207], tai yra iš bet kokios nusižengimo dvasios, *ir leisdamas mums tarnauti jam šventai ir teisingai visas mūsų dienas*[208], idant žmogus, persiėmęs Dievo Dvasia, pasiektų Tėvo šlovę.

5. Tai pranašai apreiškė pranašaudami. Tačiau nėra taip, kaip kai kurie sako, esą, visa ko Tėvui esant nematomam, kažkas kitas pranašų buvęs regimas. Taip sako tie, kurie visiškai nežino, kas yra pranašavimas. Juk pranašavimas yra ateities nusakymas, tai yra išankstinis apreiškimas to, kas bus vėliau. Taigi pranašai iš anksto apreiškė, jog Dievas bus žmonių matomas, kaip kad ir Viešpats sako: *Palaiminti tyraširdžiai, nes jie regės Dievą*[209]. Tačiau pagal jo didybę ir neapsakomą šlovę *nebus tokio, kuris pamatytų Dievą ir gyventų*[210], neaprėpiamas juk Tėvas; tačiau per meilę ir mielaširdystę žmonėms, ir visagalybę jį mylintiems leido netgi matyti Dievą, ką ir pranašavo pranašai: *tai, kas neįmanoma žmonėms, įmanoma Dievui*[211]. Juk žmogus pats savaime nematys Dievo; o šis, norėdamas pasirodys žmonėms, kuriems nori, kada nori ir kaip nori; nes galingas yra visa kame Dievas, anuomet matytas per Dvasią pranašiškai, matytas ir per Sūnų kaip Sūnus, bus matomas ir dangaus karalystėje kaip Tėvas, Dvasiai paruošus žmogų prieš Dievo Sūnų, Sūnui atvedus pas Tėvą, o Tėvui dovanojus nesunaikinamumą ir amžiną gyvenimą, kuris kyla iš paties Dievo regėjimo. Juk kaip regintieji šviesą yra šviesoje ir persiima jos spindesiu, taip ir regintieji Dievą yra Dievuje persiimdami jo spindėjimu. O šis Dievo spindėjimas teikia gyvybę, taigi regintieji Dievą dalyvauja gyvenime. Ir dėl to neaprėpiamas, nesuvokiamas ir nematomas žmonėms jis pasirodo

[206] Plg. *Bar* 3, 38.
[207] *Lk* 1, 71.
[208] *Lk* 1, 73–75.
[209] *Mt* 5, 8.
[210] *Iš* 33, 20.

regimas, suvokiamas ir aprėpiamas, kad atgaivintų jį suvokiančius bei matančius. Juk kaip jo dydis neištiriamas, taip ir jo gerumas neišpasakojamas, kurio dėka būdamas matomas teikia gyvybę jį regintiesiems. Kadangi gyventi be gyvybės neįmanoma, gyvybė kyla iš dalyvavimo Dieve, o dalyvauti Dieve yra regėti Dievą ir džiaugtis jo palankumu.

6. Taigi žmonės regės Dievą, kad gyventų regėdami tapę nemirtingi ir artėdami prie Dievo. Kaip anksčiau minėjau, pranašų buvo provaizdžiais atskleista, jog Dievas bus regimas žmonių, kurie neša jo Dvasią ir visuomet laukia jo pasirodymo, kaip ir Pakartoto įstatymo knygoje Mozė sako: *Tą dieną matysime, kad prabils Dievas žmogui, ir gyvens*[212]. Mat vieni iš jų buvo matę pranašiškąją Dvasią ir jos veikimą skleidžiant visas malonių rūšis; kiti – Viešpaties atėjimą ir jo veikimą nuo pat pradžios, kuria įvykdė Tėvo valią danguje ir žemėje; dar kiti – Tėvo šlovės pasireiškimus, priderintus prie meto ir prie tuomet regėjusių, girdėjusių ir dar tik girdėsiančių žmonių. Taigi šitaip apsireiškė Dievas: per visa tai Dievas Tėvas pasirodo Dvasiai veikiant, Sūnui padedant, Tėvui taip nusprendus, o žmogui artėjant į išgelbėjimą. Taip pasakyta ir per pranašą Ozėją: *Aš padauginau regėjimus ir pranašų rankose įgavau pavidalą*[213]. O Apaštalas tą pat paaiškino sakydamas: *Yra malonių skirtumai, tačiau ta pati Dvasia; yra tarnavimų skirtumai, tačiau tas pats Viešpats; yra ir veikimo skirtumai, o tas pats Dievas, kuris veikia visus visame kame. O kiekvienam duodamas Dvasios apsireiškimas kokiu nors tikslu*[214]. Tačiau koks ir kokio dydžio yra visa visame kame veikiantysis, savo tvariniams būdamas nematomas ir neatvaizduojamas, jokiu būdu neįmanoma pažinti, nes visi tik iš jo Žodžio sužino, kad yra vienas Dievas Tėvas, apimantis visa ir visiems teikiantis buvimą,

[211] *Lk* 18, 23.
[212] *Įst* 5, 24.
[213] *Oz* 12, 11.

kaip Evangelijoje parašyta: *Niekas niekada nematė Dievo, tiktai vienintelis Sūnus, esantis Tėvo prieglobstyje, tai jis papasakojo*[215].

7. Taigi Sūnus, Tėvo Aiškintojas nuo pat pradžios, nes nuo pat pradžios yra kartu su Tėvu, ir pranašų regėjimus, ir malonių įvairovę, ir savo tarnavimus, ir Tėvo šlovinimą it sklandžią ir darnią giesmę sugiedojo žmonių giminei tinkamu laiku ir jų labui; juk kur yra sklandumas, ten ir darna, ir kur darna, ten ir tinkamas laikas, o kur tinkamas laikas, ten ir naudingumas. Ir dėlei to Žodis tapo Tėvo malonės tvarkytoju žmonių labui, dėl kurių taip ir sutvarkė, žmonėms atskleisdamas Dievą, o Dievui parodydamas žmogų, saugodamas taipgi Tėvo nematomumą, idant žmogus kartais netaptų Dievo niekintoju, bet kad visada turėtų ko siekti. Antra vertus, dažnai sutvarkė taip, kad žmonėms parodytų regimą Dievą, idant visiškai jo nematydamas žmogus nesiliautų būti: juk Dievo šlovė – gyvas žmogus, o žmogaus gyvybė – Dievo regėjimas. Tad jei Dievo atsiskleidimas per kūriniją teikia gyvybę visiems gyvenantiems žemėje, tuo labiau Tėvo apsireiškimas per Žodį teikia gyvybę regintiems Dievą. [...]

Išganymas yra visuotinis

22. 1. O naujausiais laikais, *atėjus* laisvės *laiko pilnatvei*[216], žodis pats per save *numazgojo Siono dukterų nešvarumus*[217], savo rankomis nuplaudamas kojas mokiniams[218], tai reiškia – galutinai Dievą paveldinčiai žmonių giminei, idant, kaip pradžioje per pirmuosius žmones visi buvome atiduoti į vergiją tapdami mirties skolininkais, taip ir pastaraisiais laikais per dabarties žmones, visi, kurie nuo pradžios buvo mokiniai, nuskaistinti ir apiplauti nuo to, kas priklauso mirčiai, ateitų į Dievo gyvenimą. Juk tas, kuris nuplovė mokiniams kojas, pašventino visą kūną ir atvedė į nuskaistinimą. [...]

[214] *1 Kor* 12, 9–7.
[215] *Jn* 1, 18.
[216] *Gal* 4, 4.
[217] *Iz* 4, 4.

2. Juk ne vien dėl tų, kurie įtikėjo jį nuo Cezario Tiberijaus laikų, atėjo Kristus, ir ne vien dėl dabar gyvenančių žmonių visoks Tėvo numatymas, tačiau dėl visiškai visų žmonių, kurie nuo pradžių pagal savo išgales savo kartoje ir bijojo Dievo, ir mylėjo jį, ir teisingai bei šventai gyveno tarp artimųjų ir troško išvysti Kristų bei išgirsti jo balsą. Dėl to visus tokius žmones antrojo atėjimo metu pažadins iš miego ir iškels pirmiau, negu likusiuosius, pasmerktuosius, ir suteiks jiems vietą savo karalystėje. [...]

Žmogaus pasirinkimo laisvė

39. 1. Gera yra paklusti Dievui ir tikėti juo, ir saugoti jo paliepimus, ir tai yra žmogaus gyvenimas, kaip nusižengti Dievui yra blogis, ir tai yra jo mirtis. Dievui esant kilniaširdžiui, žmogus pažino ir klusnumo gėrį, ir neklusnumo blogį, idant proto akis patyrusi abu šiuos dalykus, nusprendusi pasirinktų geresnįjį ir niekuomet netaptų tingi ar abejinga Dievo pamokymams; ir kad iš gyvenimo atėmėjo, tai yra neklusnumo Dievui patirties sužinojusi, jog tai blogis, nebemėgintų niekada, o savo gyvenimo sergėtoją klusnumą Dievui, žinodama, jog tai gėris, su visu užsidegimu stropiai saugotų. Dėl to ir turėjo dvigubų pojūčių su abiejų dalykų pažinimu, kad pasimokiusi pasirinktų geresniuosius dalykus. O kaipgi galėtų išmokti, kas yra gėris, nežinodama, kas yra priešinga? Juk tvirtesnis ir neabejotinas yra tiesiogiai patiriamų dalykų suvokimas, negu išvadų darymas iš spėliojimų. Kaip liežuvis, jusdamas skonį, patiria, kas yra saldumas ir kartumas, ir akis regėdama atskiria juodumą nuo baltumo, ir ausis girdėdama pažįsta garsų skirtumus, taip ir protas, per abejopą patirtį įgydamas gėrio pažinimą, tampa tvirtesnis jį saugodamas, kai paklūsta Dievui, o neklusnumą pirmiausia atmesdamas per apgailestavimą, nes tai yra kartus ir blogas dalykas, po to per suvokimą sužinodamas, kaip atrodo tai, kas priešinga gėriui ir pasitenkinimui, kad nebemėgintų kada nors patirti

neklusnumo Dievui skonio. O jei kas nors abiejų šių dalykų pažinimo ir dvejopų pojūčių savo protui vengia, tai pats nežinodamas pražudo save patį kaip žmogų.

2. Tad kokiu gi būdu bus Dievas, kas niekuomet nebuvo tapęs žmogumi? Ir kokiu būdu tobulas, jei ką tik sutvertas? O kokiu būdu nemirtingas gali būti tas, kuris mirtingoje prigimtyje nėra paklusęs Kūrėjui? Nes reikia, kad pirmiausia saugotumei žmogaus padėtį, o tik tada dalyvautumei Dievo šlovėje. Juk ne tu darai Dievą, o Dievas tave daro. Vadinasi, jeigu esi Dievo veikalas, lauk savo Meistro rankos, viską tinkamai sutvarkančios, taipgi tinkamai sutvarkančios ir tai, kas liečia tave, jo kūrinį. Atiduok jam savo širdį minkštą ir paslankią ir saugok pavidalą, kurį tau suteikė Meistras, drėkinantis tave savo drėgme, kad neprarastum sukietėjęs jo pirštų pėdsakų. O saugodamas darnumą, ateisi į tobulybę; juk Dievo menas paslepia tavyje esantį molį. Tavo esybę sukūrė jo ranka; pateps tave iš vidaus ir iš išorės grynu auksu ir sidabru[219] ir taip išpuoš tave, kad ir pats Karalius geis tavo gražumo[220]. O jei tuoj sukietėjęs atmesi jo meną ir būsi jam nedėkingas, kad buvai sutvertas žmogumi, tapęs nedėkingas Dievui prarasi kartu ir jo meną, ir gyvenimą. Mat daryti yra būdinga Dievo palankumui, o tapti yra būdinga žmogaus prigimčiai. Tad jeigu perduosi jam tai, kas yra tavo, tai yra tikėjimo į jį ir klusnumą, dalyvausi jo mene ir būsi tobulas Dievo dirbinys. 3. O jei nepatikėsi juo ir vengsi jo rankos, netobulumo priežastis bus tavyje, nes nepaklusai, o ne tame, kuris tave šaukė. Juk jis pasiuntė, kad šauktų į vestuves, o kurie nepaklausė jo, patys iš savęs atėmė karališką puotą[221].

Dievui tikrai netrūksta meno, jis juk gali iš akmenų prikelti Abraomo sūnus[222], tačiau tas, kuris nesilaiko jo, pats yra savojo

[218] *Jn* 13, 5.
[219] Plg. *Iš* 25, 11.
[220] Plg. *Ps* 44, 12.
[221] Plg. *Mt* 22, 3.

netobulumo priežastis. Nes nepradeda trūkti šviesos, jei kažkas save apakino, bet ji lieka tokia, kokia buvo, o dėl savo kaltės apakusieji atsiduria miglose: nei šviesa ką nors pavergia per prievartą, nei Dievas verčia, jei kas nors nenori laikytis jo meno. Tad kas atsimetė nuo Tėvo šviesos ir nusižengė laisvės įstatymui, dėl savo kaltės atkrito, būdami sutverti laisvai apsispręsti ir laisvai veikti. 4. O Dievas, iš anksto visa žinodamas, ir vieniems, ir kitiems parengė deramas vietas: tiems, kurie siekia nesunaikinamumo šviesos ir eina jos link, palankiai dovanodamas jų trokštamą šviesą, o tiems, kurie ją niekina ir nusigręžia nuo jos, ir vengia jos, ir tarsi patys save apakina, parengė šviesos vengėjams tinkamas tamsybes, ir tiems, kurie vengia būti jo pavaldiniai, paruošė deramą bausmę. O pavaldumas Dievui yra amžina ramybė, taigi bėgantieji nuo šviesos tegul turi sau deramą vietą pabėgti, ir bėgantieji nuo amžinosios ramybės tegul turi atitinkamą vietovę, kur pabėgtų. O kadangi visa, kas Dievo, yra gera, savo sprendimu bėgantieji nuo Dievo iš savęs pačių atima visas gėrybes, o netekę visų dieviškųjų gėrybių, atitinkamai patenka į teisingą Dievo teismą. Mat kurie vengia ramybės, teisėtai atitenka bausmei, ir pabėgusieji nuo šviesos teisėtai gyvena tamsybėse. Ir kaip šioje laikinoje šviesoje, nuo kurios pabėgusieji patys save atiduoda tamsybėms, idant šitaip patys sau taptų šviesos netekimo ir gyvenimo tamsybėse priežastimi (ir ne šviesa yra tokio jų gyvenimo priežastis, kaip esame minėję), taip ir nuo amžinosios Dievo šviesos, turinčios savyje visą gėrį bėgantieji patys sau yra priežastis, kad gyvena amžinosiose tamsybėse, netekę visų gėrybių, patys tapę dėl to kalti.

Žmogus – Dievo šventovė

6. 1. O Dievas bus pašlovintas savo lipdinyje, padaręs jį panašų ir atitinkantį savo Vaiką[223]. Dievo rankomis, tai yra per Sūnų ir Dvasią, žmogus, o ne žmogaus dalis, padarytas pagal Dievo paveikslą ir panašumą[224]. O siela ir Dvasia[225] gali būti žmogaus dalimi, bet jokiu būdu ne žmogumi: tobulas žmogus yra sielos, priėmusios Tėvo Dvasią ir su ja sumaišyto kūno, nulipdyto pagal Dievo paveikslą mišinys ir vienovė. Kaip tik todėl Apaštalas ir sako: *Mes tobuliesiems skelbiame išmintį*[226], tobulaisiais vadindamas tuos, kas gavo Dievo Dvasią ir per Dvasią, kaip jis pats, kalba visomis kalbomis, panašiai kaip girdime daugelį brolių Bažnyčioje turint pranašystės dovaną ir per Dvasią kalbančius visokiausiomis kalbomis, naudingai atskleidžiančius žmonių slaptybes ir aiškinančius Dievo paslaptis. Juos Apaštalas taip pat vadina dvasiniais žmonėmis[227], ir jie yra dvasiniai žmonės dėl Dvasios dalyvavimo, bet ne dėl kūno ištuštinimo ir panaikinimo. Jei kas iš kūno, tai yra lipdinio, atimtų esybę ir suprastų jį grynai kaip dvasią, tuomet toks žmogus jau nebūtų dvasinis žmogus, bet žmogaus dvasia arba Dievo Dvasia[228]. Bet kai ši su siela sumišusi Dvasia susivienija su lipdiniu, Dvasios liejimosi dėka atsiranda dvasinis ir tobulas žmogus: tai jis buvo sukurtas pagal Dievo paveikslą ir panašumą[229]. O jei sieloje nebus Dvasios, toksai, likęs netobulas, tikrai bus tik sielinis ir kūninis žmogus, lipdinyje turintis paveikslą, bet per Dvasią negavęs panašumo. Toks žmogus bus netobulas, lygiai taip pat, kaip jei kas

[222] Plg. *Mt* 3, 9; *Lk* 3, 8.
[223] Plg. *Rom* 8, 29.
[224] Plg. *Pr* 1, 26.
[225] Atrodo, kad Ireniejus mano, jog Šventoji Dvasia dalyvauja tobulame žmoguje.
[226] *1 Kor* 2, 6.
[227] Plg. *1 Kor* 2, 15; 3, 1.
[228] Plg. *1 Kor* 2, 11.

atimtų paveikslą ir paniekintų lipdinį, tuomet išeitų arba kokia nors žmogaus dalis, kaip sakėme, arba kažkas kita, bet ne žmogus. Nes nei kūno lipdinys pats savaime nėra tobulas žmogus, bet tik žmogaus kūnas ir žmogaus dalis, nei siela pati savaime nėra žmogus, bet tik žmogaus siela ir žmogaus dalis, nei Dvasia yra žmogus, o tik Dvasia ir nėra vadinama žmogumi. Tobulą žmogų sudaro visų šių dalykų mišinys ir suvienijimas. Todėl paaiškindamas pats save Apaštalas išdėstė, kas yra tobulas ir dvasinis išgelbėjimo žmogus, Pirmajame laiške tesalonikiečiams sakydamas: *Ramybės Dievas tepašventina jus, kad taptumėte tobulais ir nepriekaištingai teišlaiko visą jūsų Dvasią, sielą ir kūną mūsų Viešpaties Jėzaus atėjimui*[230]. Kokia gi priežastis būtų vertusi šiems trims dalykams – sielai, kūnui ir Dvasiai – melsti pilno ir tobulo išsaugojimo iki Viešpaties atėjimo, jei jis nebūtų žinojęs, kad visos trys dalys bus vėl sudėtos ir suvienytos, ir kad joms visoms išgelbėjimas tėra vienas ir tas pats? Todėl ir pasakė, kad tobuli yra tie, kas nepriekaištingai pateiks Viešpačiui šiuos tris dalykus. Vadinasi, tobuli yra tie, kas visą laiką išsaugo Dievo Dvasią ir nepriekaištingai išlaiko sielą ir kūną, išlaikydami tikėjimą į Dievą ir teisingumą savo artimui.

2. Todėl jis ir sakė, kad lipdinys yra Dievo šventovė: *Argi nežinote, kad jūs esate Dievo šventovė ir jumyse gyvena Dievo Dvasia? Jei kas Dievo šventovę niokoja, tą Dievas suniokos, nes Dievo šventovė šventa, ir toji šventovė – tai jūs*[231], čia aiškiai kūną pavadindamas šventove, kurioje gyvena Dvasia. Panašiai apie jį kalbėjo ir Viešpats, sakydamas: *Sugriaukite šitą šventovę, o aš per tris dienas ją atstatysiu*[232]. *Bet jis kalbėjo apie savo kūno šventyklą*[233]. Apaštalas žino, kad mūsų kūnas yra ne tik šventovė, bet ir Kristaus nariai, kai Laiške korintiečiams sako: *Argi nežinote, kad*

[229] Plg. *Pr* 1, 26.
[230] *1 Tes* 5, 23.
[231] *1 Kor* 3, 16–17.
[232] *Jn* 2, 19.

jūsų kūnai yra Kristaus nariai? Tad nejaugi aš, ėmęs Kristaus narius, paversiu juos kekšės nariais?[234] Ir ne apie kažkokį kitą dvasinį žmogų čia pasakyta, nes jis neglamonėja kekšės, bet kai mūsų kūnas, tai yra kūniškumas išlieka šventume ir tyrume, jis yra Kristaus narys, bet kai glamonėja kekšę, tuomet tampa kekšės nariu. Kaip tik todėl Apaštalas ir sakė: *Jei kas Dievo šventovę niokoja, tą Dievas suniokos*[235]. Tad argi nebūtų didžiausias piktžodžiavimas sakyti, kad šventovė, kurioje gyvena Tėvo Dvasia ir Kristaus nariai nedalyvauja išgelbėjime, o yra pasmerkti pražūčiai?

Prisikėlimo šlovė

6. 2. Kad mūsų kūnas prisikels ne iš savo paties esybės, bet iš Dievo galios, jis sako Laiške korintiečiams: *Kūnas skirtas ne ištvirkavimui, bet Viešpačiui, o Viešpats – kūnui. Prikėlęs Viešpatį, Dievas ir mus prikels savo galybe*[236]. **7.** 1. Tad kaip Kristus prisikėlė kūne ir mokiniams parodė vinių žymes ir pradurtą šoną[237] – tai jo kūno, prisikėlusio iš mirusių ženklai, – *taip ir mus prikels savo galybe*[238].

Ir Laiške romiečiams pasakyta: *Jei jumyse gyvena Dvasia to, kuris Jėzų prikėlė iš mirusių, tai tas, kas prikėlė iš mirusių Kristų, atgaivins ir jūsų mirtinguosius kūnus*[239]. Kas gi yra mirtingieji kūnai? Nejaugi sielos? Bet, lyginant su mirtingaisiais kūnais, sielos yra nekūninės, nes *įkvėpė Dievas į* žmogaus *veidą gyvybės kvapą,* ir *žmogus pasidarė sielą turinti būtybe*[240]. Bet gyvybės kvapas yra nekūninis. Taip pat negalima sakyti, kad siela, būdama gyvybės kvapas, yra mirtinga. Todėl Dovydas ir sakė: *Ir mano siela gyvens jam*[241], nes jos esybė yra nemirtinga. Bet ir Dvasios negalima pavadinti mirtingu kūnu. Tad ką belieka vadinti mirtingu kūnu,

[233] *Jn* 2, 21.
[234] *1 Kor* 6, 15.
[235] *1 Kor* 3, 17.
[236] *1 Kor* 6, 13–14.
[237] Plg. *Jn* 20, 20. 25. 27.
[238] *1 Kor* 6, 13–14.
[239] *Rom* 8, 11.
[240] *Pr* 2, 7.

jei ne lipdinį, tai yra kūną, apie kurį Apaštalas ir sako, kad *Dievas jį atgaivins*? Nes jis miršta ir suyra, o ne siela ar Dvasia. Nes mirti yra prarasti gyvumo būseną, vėliau netekti kvėpavimo, tapti besieliu, nejudriu ir suirti į tai, iš ko esi gavęs savo esybės pradžią. Bet taip neatsitinka nei su siela, nes ji yra gyvybės kvapas, nei su Dvasia, nes ji yra ne sudėtinė, o paprasta, negalinti suirti ir pati yra joje dalyvaujančių gyvybė. Tad telieka manyti, kad mirtį regime pasireiškiant tik kūne, kuris, sielai iškeliavus, lieka besielis ir bekvapis ir po truputį suyra į žemę, iš kurios ir buvo paimtas. Tad jis yra mirtingas. Ir kaip tik apie jį Apaštalas sako: *atgaivins ir jūsų mirtinguosius kūnus*[242].

Todėl apie jį kalbėjo ir Pirmajame laiške korintiečiams: *Šitaip ir su mirusiųjų prisikėlimu: sėjami gendami, keliasi negendami*[243]. Nes: *Ką tu pasėji, neatgimsta, jei prieš tai nenumiršta*[244]. 2. Kas gi, kaip sėjamas kviečio grūdas supūva žemėje, jei ne kūnai padėti į žemę, į kurią ir sėklos beriamos? Todėl Apaštalas ir sakė: *Sėjamas niekingas, keliasi garbingas*[245]. Kas gi niekingiau už mirusį kūną? Arba kas garbingiau už jį, prisikeliantį ir dalyvaujantį nemarume? *Sėjamas silpnas, keliasi galingas*[246]. Silpnas, nes būdamas žeme į žemę ir grįžta[247]; o galingas Dievu, prikeliančiu iš mirusių. *Sėjamas sielinis kūnas, keliasi dvasinis kūnas*[248]. Apaštalas be jokių abejonių mokė, kad čia kalbama ne apie sielą, ne apie Dvasią, o apie mirusius kūnus. Tai jie yra sieliniai, tai yra sieloje dalyvaujantys kūnai: kai jos netenka – miršta; paskui, prisikeldami per Dvasią, jie tampa dvasiniais kūnais, kad per Dvasią visuomet turėtų amžiną gyvenimą.

Dabar mūsų pažinimas dalinis ir pranašystės dalinės, o tuomet regėsime akis į akį[249]. Tą pat sako ir Petras: *Išvydę tą, kuriuo tikite*

[241] *Ps* 21, 31.
[242] *Rom* 8, 11.
[243] *1 Kor* 15, 42.
[244] *1 Kor* 15, 36.
[245] *1 Kor* 15, 43.
[246] *1 Kor* 15, 43.
[247] Plg. *Pr* 3, 19.
[248] *1 Kor* 15, 44.

nematydami, džiūgausite neišsakomu[250]. Nes mūsų veidas regės Dievo veidą ir džiūgaus neišsakomu džiaugsmu, tai yra kai išvys savo Džiaugsmą. **8.** 1. Bet dabar iš jo Dvasios gauname tik vieną dalį, kad tobulėtume ir ruoštumėmės nemirtingumui: Apaštalas tai pavadino „užstatu“, tai yra Dievo mums pažadėtos šlovės dalimi, Laiške efeziečiams sakydamas: *Ir jūs jame, išgirdę tiesos žodį – jūsų išgelbėjimo Evangeliją ir tikėdami juo, esate paženklinti pažadėtąja Šventąja Dvasia, kuri yra mūsų paveldėjimo užstatas*[251]. Vadinasi, jei mumyse gyvenantis „užstatas“ jau padaro mus dvasiniais, ir *nemirtingumas sugeria marumą*[252] *– nes jūs nesate kūniški, bet dvasiški, jei tik Dievo Dvasia gyvena jumyse*[253], – ir tai ne dėl kūno atmetimo, bet dėl Dvasios bendrumo, nes tie, kuriems rašė, nebuvo be kūno, bet turėjo priėmę Dievo Dvasią, *kurioje šaukiame: „Aba, Tėve!“*[254]. Vadinasi, jei dabar, turėdami „užstatą“ šaukiame: *„Aba, Tėve!“*, kas bus, kai prisikėlę *išvysime jį veidas į veidą*[255], kai visi nariai gausingai užlieti giedos džiaugsmo giesmę, šlovindami juos prikėlusįjį iš mirusių ir dovanojusį amžinąjį gyvenimą? Jei jau užstatas, apimdamas žmogų jau verčia jį sakyti: *„Aba, Tėve!“*, ką padarys visa Dvasios malonė, kurią žmonėms suteiks Dievas? Ji padarys mus į jį panašius ir šitaip įvykdys Tėvo valią, nes padarys žmogų pagal Dievo paveikslą ir panašumą[256].

Bus išganytas visas žmogus

9. 1. Apaštalas sako tą pat ir kitur: *Nes kūnas ir kraujas negali paveldėti Dievo karalystės*[257], ir tai kartoja visi bepročiai eretikai, drįsdami manyti, esą tai įrodo, kad Dievo lipdinys negali būti išgelbėtas, nesuprasdami, jog, kaip parodėme, yra trys dalykai,

[249] *1 Kor* 13, 9. 12.
[250] *1 Pt* 1, 8.
[251] *Ef* 1, 13–14.
[252] *2 Kor* 5, 4.
[253] *Rom* 8, 9.
[254] *Rom* 8, 15.
[255] *1 Kor* 13, 12.
[256] Plg. *Pr* 1, 26.

iš kurių susideda tobulas žmogus: kūnas, siela ir Dvasia. Ir vienas jų gelbsti ir suteikia pavidalą, tai Dvasia, kitas yra gelbstimas ir įgauna pavidalą, ir tai kūnas, ir trečias, esantis tarp šių dviejų, ir tai – siela. Pastaroji kartais, sekama paskui Dvasią, būna jos pakylėjama, o kartais kūno įtikinta nupuola į žemiškus geismus. Vadinasi, tai, kas neturi to, kas gelbsti ir suteikia pavidalą gyvenimui, nes savyje neturi Dievo Dvasios, ir bus visai teisingai vadinsis „kūnu ir krauju“. Todėl tokius Viešpats pavadino mirusiais sakydamas: *Palikite mirusiems laidoti savo numirėlius*[258], nes jie neturi Dvasios, kuri žmogui teikia gyvybę[259]. 2. O kas bijo Dievo ir tiki jo Sūnaus atėjimu ir tikėjimu savo širdyse įkurdina Dievo Dvasią, tokie teisėtai vadinsis ir tyrais[260], ir dvasiniais[261], ir gyvais Dievui[262] žmonėmis, nes jie turi Tėvo Dvasią, padarančią žmogų tyrą ir pakeliančią jį į Dievo gyvenimą.

Ir kaip, Viešpaties liudijimu, *kūnas yra silpnas*, taip *Dvasia pasirengusi*[263], tai yra pajėgianti įvykdyti tai, kam rengėsi. Vadinasi, jei kas nors Dvasios pasirengimą tarsi kokį akstiną įmaišytų į kūno silpnumą, reikėtų, kad ji visokeriopai pranoktų tai, kas silpna. Tad šitaip Dvasios stiprumas sugeria kūno silpnumą, ir tuomet toks žmogus bus ne kūninis, bet dvasinis, nes dalyvauja Dvasioje. Šitaip kankiniai liudija ir niekina mirtį ne iš kūno silpnumo, bet iš Dvasios pasirengimo. Mat sugertas kūnas atskleidžia galingą Dvasią, o silpnumą sugerianti Dvasia savyje paveldėja kūną, ir gyvas žmogus yra sudarytas iš abiejų: jis gyvas, nes dalyvauja Dvasioje, ir žmogus, nes jo esybė – kūnas. [...]

257 *1 Kor* 15, 50.
258 *Lk* 9, 60.
259 Plg. *Jn* 6, 63.
260 Plg. *Mt* 5, 8.
261 Plg. *1 Kor* 2, 15; 3, 1.
262 Plg. *Rom* 6, 11.
263 *Mt* 26, 41.

[...]

Žmogaus gyvenimas rojuje ir nuopuolis

12. Kai Dievas padarė žmogų žemės ir visų joje esančių esybių viešpačiu, slapta jį padarė viešpačiu ir tų, kurie žemėje yra tarnai[264]. Tačiau jie jau buvo tobuli, o [jų] viešpats, tai yra žmogus, buvo mažas. Jis buvo vaikas[265] ir reikėjo, kad augdamas pasiektų tobulumą. Idant ugdymas ir augimas taptų malonūs, jam parengta geresnė vieta, kuri orais, grožiu, šviesa, maistu, augalais, vaisiais, vandenimis ir daugeliu kitų gyvenimui reikalingų dalykų buvo tobulesnė už pasaulį, ir jai buvo suteiktas Rojaus vardas. Rojus buvo gražus ir geras tokiu būdu: Dievo Žodis nuolat vaikštinėjo ir kalbėjosi su žmogumi, skelbdamas būsimuosius dalykus, kurie turi ateiti, mat apsigyvensiąs ir kalbėsiąsis su juo ir būsiąs su žmonėmis[266], mokydamas juos teisingumo. Žmogus dar buvo vaikas ir sprendė nebrandžiai, todėl suvedžiotojas jį lengvai suvedžiojo. [...]

15. Bijodamas, kad žmogus išdidžiai nemąstytų ir nesipūstų tarsi neturįs sau Valdovo, o dėl jam suteiktos galios ir laisvo

[264] Plg. *1 Kor* 6, 3. Kalbama apie angelus, Dievo tarnus, kuriems buvę pavesta prižiūrėti pasaulį. Žmogus angelų viešpačiu gali būti paskirtas „slapta" arba nuo jo paties, kadangi buvo dar nesubrendęs, arba nuo angelų, kurie neperprato tikrosios žmogaus prigimties.

[265] Ireniejus, *Adv. haer.*, IV, 38, 1–2 šią mintį praplečia: žmonijai, kaip ir pirmam žmogui, reikia augti ir bręsti, idant pasiektų tobulumą. Tikrasis tobulas žmogus – Dievo paveikslas ir panašumas – yra Kristus; plg. Teofilis Antiochietis, *Autolikui*, 2, 25.

[266] Plg. *Jn* 1, 14; *Bar* 3, 38; Ireniejus, *Adv. haer.*, IV, 34, 4. Rojuje žmogui buvo išpranašautas Žodžio įsikūnijimas.

ryšio su savo Dievu, kad nenusidėtų, peržengdamas savo saiką, bei savimi gėrėdamasis nesumanytų savęs išaukštinti prieš Dievą, Dievas jam davė įstatymą, idant pripažintų, kad jo Valdovas yra visų dalykų Valdovas. Nubrėžė jam tokias ribas: jei tesėtų Dievo įsakymą, liktų visada toks, koks yra, nemirtingas, o jei netesėtų, taptų mirtingas ir grįžtų į žemę, iš kurios imtas jo pavidalas. O įsakymas buvo toks: *Iš kiekvieno medžio Rojuje imsi sau valgį, bet iš medžio, iš kurio galima pažinti gera ir pikta*[167], *nevalgysite; dieną, kurią valgysite – mirte numirsite*[268].

16. Žmogus netesėjo to įsakymo, suvedžiotas angelo, kuris dėl daugelio Dievo dovanų, duotų žmogui, jam pavydėjo[269], kartu sugriaudamas ir pats save, ir žmogų padarydamas nusidėjėliu, jį įkalbėjęs nepaklusti Dievo įsakymui. Tad kai angelas dėl melagystės virto nuodėmės pradininku ir vadovu ir pats buvo atmestas, nes priešinosi Dievui, jis padarė, kad ir žmogus liko išmestas iš Rojaus[270]. Savo elgesiu jis sukilo ir atsitraukė nuo Dievo, todėl hebraiškai tapo pavadintas „Šėtonu“ (tai reiškia „atskalūnas“), bet yra vadinamas ir šmeižiku[271]. Taip pat Dievas prakeikė gyvatę, slėpusią šmeižiką. Tas prakeikimas palietė ir gyvūną, ir jame besislepiantį angelą – Šėtoną. O žmogų [Dievas] atitolino nuo savo veido, įkurdindamas jį greta tako priešais Rojų[272], nes Rojus nepriima nusidėjėlio.

[...]

[267] Toliau Ireniejus paaiškins, kad pikto žinojimą pasaulyje paskleis sukilę angelai (18), o gero – Jėzus Kristus (33).

[268] *Pr* 2, 16–17.

[269] Plg. *Išm* 2, 24 (LXX).

[270] Ireniejus, *Adv. haer.*, III, 35, 2 skiria gundytojo ir žmogaus kaltes pastebėdamas, kad Dievas be jokių kalbų prakeikė gyvatę, o žmogaus jau tuomet pagailėjęs ir skyręs jam mirtį, idant nuodėmė neaugtų be galo.

[271] Plg. Justinas, *1 Apol.*, 28, 1. Gr. *diabolos* – kaltintojas, šmeižikas. „Šėtonas“ iš tiesų hebrajiškai reiškia priešininką, kaltintoją.

[272] *Pr* 3, 24 (LXX). Septuagintos tekstas, interpretuojamas Ireniejaus, čia smarkiai skiriasi nuo hebraiško. Adomas turi Rojų prieš akis ir kaip savo nuodėmės priminimą, ir kaip susitaikinimo su Dievu perspektyvą.

Kryžius visatos sandaroje

33. [...] Nusikaltimas, kuriam dingstis buvo medis, tapo pašalintas klusnumu ant medžio: šitaip Dievui klusnus Žmogaus Sūnus, panaikindamas pikto pažinimą ir suteikdamas gero pažinimą, buvo vinimis prikaltas prie medžio. Pikta yra neklusnumas Dievui, gera – Dievui klusnumas. 34. Todėl Žodis sako per pranašą Izaiją, skelbdamas būsimuosius dalykus jų išsipildymui – juk tam ir buvo pranašai, idant skelbtų būsimuosius dalykus; taigi per jį Žodis sako: *Aš nesipriešinu ir nesispyrioju, savo sprandą atkišau smūgiams, savo skruostus – antausiams, nuo gėdingų spjūvių neslėpiau savo veido*[273]. Taigi klusnumu, kuriuo iki mirties klusnusis[274] pakibo ant medžio, jis sunaikino senąjį neklusnumą, įvykdytą per medį. O pats, būdamas visagalio Dievo Žodis, kuris pagal neregimą sumanymą visokeriopai yra pas mus pasklidęs visame pasaulyje ir aprėpia[275] jo ilgį ir plotį, jo aukštį ir gylį[276], – kadangi Žodžiu Dievas čia viską išdėstė ir tvarko, Dievo Sūnus nukryžiuotas tapo tomis [keturiomis kryptimis], kai anksčiau kryžiaus pavidalu paženklino visatą. Mat derėjo, kad tapdamas regimas, atskleistų savo nukryžiavime dalyvaujant šią visatą, idant savo regimuoju pavidalu parodytų, kaip jis paveika regimybę, tai yra kad jis nušviečia aukštybę, tą, kuri danguose, apima gilybę, esančią žemės gelmėse, ištiesia ilgį nuo rytų iki vakarų bei vairuoja plotį nuo šiaurės iki pietų ir kviečia išsklaidytuosius iš visų šalių Tėvo pažinimui[277].

[273] *Iz* 50, 5–6.

[273] Plg. *Fil* 2, 8.

[275] Plg. *Išm* 1, 7.

[276] Plg. *Ef* 3, 18.

[277] Ireniejus plėtoja Platono *Timajo* 26b–c Pauliaus minčių šviesoje (plg. *Ef* 4, 9–10 ir kt.); plg. Justino *Apol.*, I, 60, 1. Neregimoji, bet reali pasaulio sąranga atskleidžiama regimu Dievo Sūnaus nukryžiavimu. Kad kryžius yra konstitutyvus visatos pagrindas, dažnai mini ir apologetai. Gnostikai savo ruožtu kryžiui rado vietą eonų hierarchijoje.

MURATORI FRAGMENTAS

Šis trumpas lotyniškas tekstas pavadintas jo atradėjo, italų istoriko ir teologo Lodovico Antonio Muratori vardu. Mokslininkas jį rado viename Milano *Biblioteca Ambrosiana* VIII a. rankraštyje. Nuorašas buvo be pradžios (antraštė mūsų leidime duota sudarytojų) ir, matyt, be galo mirgėjo rašybos, gramatikos ir perrašymo klaidomis. Muratori jį paskelbė 1740 m., bet ne kaip istorinį dokumentą, o kaip ankstyvųjų Viduramžių mažaraštiškumo pavyzdį. Iki šiol skiriasi nuomonės ir dėl originalo kalbos, ir dėl konkrečių vietų interpretavimo. Patikimiausia nuomonė, kad originalas buvo parašytas graikų kalba, o mes turime lotynišką vertimą. Kilmės vieta tikriausiai yra Roma. Tai liudytų ir Romos įvardijimas tiesiog Miestu, ir informuotumas apie Hermo giminystę su Romos vyskupu. Antra vertus, panašu, kad tekstas nėra vientisas, jis sudarytas iš kelių šaltinių, gal net su vėlesniais intarpais. Autorius lieka nežinomas, nors spėlionių būta įvairiausių – nuo Melitono Sardiečio iki Ipolito Romiečio. Neišlaikė kritikos ir nuomonė, kad turime reikalą su oficialiu Romos Bažnyčios dokumentu. Datą galima nustatyti gana tiksliai, nes Romos vyskupas Pijus (142/146–157/161 m.) minimas kaip ėjęs pareigas visai neseniai. Taigi originalas datuotinas II a. pabaiga. Tai seniausias išlikęs Naujojo Testamento knygų sąrašas, kuriame išvardytas visas Naujojo Testamento kanonas, išskyrus Laišką žydams, Jokūbo laišką bei Petro 1 ir 2 laiškus. Nežinia, kiek tikros minimos evangelijų surašymo aplinkybės, tačiau jos atskleidžia ankstyvosios Bažnyčios įsitikinimą, kad antraštėje įvardytas „autorius" nebūtinai viską surašė savo ranka – veikiau jis yra „autoritetas", laiduojantis teksto priimtinumą. Įdomu, kad tvirtai ginama keturių evangelijų įvairovė, kėlusi klausimų ir pasipriešinimo. Tai viena dvasia (ar Dvasia) sujungia evangelijų įvairovę į vieną Gerąją Naujieną.

[APIE BAŽNYČIOJE SKAITYTINAS IR ATMESTINAS KNYGAS]

Keturių evangelijų kilmė

<...> kame dalyvavo ir taip aprašė[1]. Trečia Evangelijos knyga pagal Luką. Lukas, gydytojas, po Kristaus [dangun] žengimo, kai Paulius jį pasiėmė kaip teisės žinovą[2], surašė ją savo vardu pagal savo išmanymą[3]. Bet jis taip pat neregėjo Viešpaties kūne, ir, kiek pajėgė patirti, pradeda pasakojimą nuo Jono gimimo. Ketvirtoji evangelijų [knyga] – Jono iš mokinių. Raginamas savo beñdrų mokinių ir vyskupų, tarė: pasninkaukite su manimi nuo šiandien tris dienas, ir kas kam bus apreikšta, vienas kitam pasipasakosime. Tą pat naktį buvo apreikšta Andriejui, [vienam] iš apaštalų, kad, visiems prisimenant[4], Jonas viską surašytų savo vardu.

Evangelijų skirtingumas ir vienybė

Ir nors paskirose evangelijų knygose mokoma įvairių pradmenų[5], tai tikinčiųjų tikėjimui neturi reikšmės, nes vienos bei vadovaujančios dvasios viskas visame kame paskelbta: apie gimimą, apie kančią, apie prisikėlimą, apie bendravimą su savo

[1] Kalbama apie Morkų, galbūt norima pasakyti, kad Morkus dalyvavo Petrui skelbiant Evangeliją ir surašė, ką tada sužinojo.

[2] Orig. *iuris studiosum.* Neaiškus originalas įvairiai taisomas ir suprantamas: „kaip išsilavinusį žmogų", „kaip bendrakeleivį", „kaip [tikėjimo] kelio žinovą".

[3] Arba: „pagal priimtą nuomonę".

[4] Orig. neaiškus. Galbūt verstina: „visiems peržiūrint", t. y. papildant.

[5] Arba: „nors skirtingai mokoma evangelijų knygų pradžiose". Antikinėje hermeneutikoje ypatingas dėmesys skirtas veikalų įvadinei daliai – manyta (dažnai pagrįstai), kad joje, kartais paslėptai, išsakoma viso kūrinio esmė. Krikščioniškoje tradicijoje evangelistų simboliai (angelas, liūtas, jautis, erelis) irgi parinkti pagal evangelijų pradžią.

mokiniais ir apie dvejopą jo atėjimą: pirmą, jau buvusį paniekintą nuolankume, antrąjį, švytintį karališka galia, būsiantį ateityje. Ko gi stebėtis, jei Jonas, taip pastoviai savitumus iškelia, sakydamas apie save: *Ką regėjome savo akimis ir girdėjome ausimis, ir mūsų rankos lietė, tai jums rašome*[6]. Šitaip skelbiasi ne tik regėjusiu ir klausiusiu, bet ir tvarkingai surašiusiu visus Viešpaties nuostabius [darbus].

Apaštalų darbai ir Pauliaus laiškai

O visų apaštalų darbai surašyti vienoje[7] knygoje. Lukas „garbingajam Teofiliui“[8] suglaudė paskirus [dalykus], kurie atsitiko jam esant. Šitai aiškiai parodo, nutylėjęs Petro kankinystę, o ir Pauliaus išvykimą iš Miesto[9], kai jis leidosi į kelią Ispanijon. Pauliaus gi laiškai, norintiems žinoti, iš kokios vietos ir kokiu reikalu siųsti, patys skelbia: visų pirmas – korintiečiams, draudžiantis susiskaldymo ereziją[10], paskui galatams – apipjaustymą, paskui romiečiams išsamiai rašė, nurodydamas, kad Kristus yra Rašto taisyklė ir pradmuo[11]. Turime aptarti juos skyrium, nes tasai palaimintasis apaštalas Paulius, sekdamas savo pirmtako Jono tvarka, rašė ne kitaip, negu įvardytoms septynioms bažnyčioms tokia seka: korintiečiams pirmas, efeziečiams antras, filipiečiams trečias, kolosiečiams ketvirtas, galatams penktas, tesalonikiečiams šeštas, romiečiams septintas. Nors korintiečių ir tesalonikiečių pataisymui rašė antru kartu, žemės skritulyje aiškiai pripažintina viena Bažnyčia, nes juk ir

[6] *1 Jn* 1, 1

[7] Galbūt čia esama polemikos su gnostiškos pakraipos apaštalų darbų rinkiniu, priskiriamu paslaptingajam Leukijui Charinui.

[8] *Lk* 1, 3; plg. *Apd* 1, 1.

[9] „Miestas“ – Roma. Toks įvardijimas kai kuriems tyrinėtojams leidžia spėti, kad tekstas parašytas Romoje. Antra vertus, eil. 74–76 minima „Romos miestas“, sostinės gyventojui pakankamai svetimas pasakymas.

[10] Arba: „susiskaldymą pagal mokymą“.

[11] Spėjama, kad eil. 40–44 yra vėlesnis intarpas.

Jonas Apreiškime rašo septynioms bažnyčioms, o kalba visoms. Nors vienas [laiškas] Filemonui, [60] vienas Titui ir du Timotiejui iš prielankumo ir meilės parašyti, jie pašvęsti Katalikų Bažnyčios garbei, bažnytinės drausmės sutvarkymui.

Kiti priimtini ir atmestini raštai

Žinoma, kad Pauliaus vardu padirbti [laiškai] Laodikiečiams[12] ir dar Aleksandriečiams [65] Markiono erezijos labui. Ir daugelio kitų negalima priimti Katalikų Bažnyčioje – juk nedera maišyti tulžies su medumi. Tačiau Judo laiškas ir du pavadinti[13] Jono laikytini katalikiškais[14], taip pat [70] Saliamono „Išmintis“, parašyta bičiulių jam pagerbti[15]. Taip pat priimame Jono ir Petro[16] apreiškimus, pastarojo kai kurie mūsiškiai bažnyčioje skaityti nesutinka. O „Ganytoją“ neseniai, mūsų laikais, [75] Romos mieste parašė Hermas, kai Romos miesto bažnyčios katedroje sėdėjo vyskupas Pijus, jo brolis. Jį galima skaityti, bet jis negali būti viešinamas bažnyčioje žmonėms nei tarp pranašų, nes jų skaičius užbaigtas, nei tarp [80] apaštalų iki laikų pabaigos. Visiškai nieko nepriimame nei Arsinojo, nei Valentino, nei Miltiado[17], kuris Markionui parašė naują Psalmių knygą, drauge su Bazilidu Azijos katafrigų [85] steigėju...[18]

[12] Markionas perdirbo Laišką efeziečiams ir paskelbė Laiško laodikiečiams vardu; apie toliau minimą Laišką aleksandriečiams nežinoma nieko.

[13] Arba: „aukščiau minėti“.

[14] T. y. kanoniniais.

[15] Kalbama apie antrojo kanono (graikiškai parašytą) knygą *Saliamono išmintis.* Galbūt lot.tekste įsivėlė vertimo klaida. Graikiškame fragmento originale galėjo būti ne *hypo philon,* t. y. „bičiulių“ (*ab amicis*), bet *hypo Philonos* – t. y. Filono (Aleksandriečio). Kai kurie senieji autoriai išties manė, kad *Išmintis* parašyta Filono.

[16] Petro apreiškimo išliko tik fragmentai. Jame kalbama apie pasaulio pabaigą ir su ja susijusius dalykus, taip pat apie pomirtines bausmes. Spėjama, kad knyga parašyta apie 135 m.

[17] Kas buvo Arsinojas – nežinome. Gal jis buvo kilęs iš to pat vardo miesto Egipte. Valentinas – II a. gnostikas. Apie Miltiadą daugiau nežinoma.

[18] Bazilidas – gal turimas galvoje II a. gnostikas. Katafrigai – montanistai. Tekstas labai sugadintas ir be pabaigos.

MELITONAS SARDIETIS

Apie Sardų vyskupo Melitono, gausiai rašiusio žymaus Bažnyčios vyro, gyvenimą žinome nedaug. Minimas imp. Antonino Pijaus (138–161) laikais, 190 m. jis jau miręs. Tačiau jo biografijos nuotrupos iškalbingos. Jis garsėjo tuo, kad visą gyvenimą liko nevedęs („eunuchas") ir buvo pranašas („kupinas Šv. Dvasios"); dalyvavo ginčuose dėl Velykų šventimo datos – buvo tarp tų, kurie jas šventė tuo pat metu kaip žydai (plg. Euseb., *Hist. eccl.*, V, 24. 2–8). Tarp svarbiausių jo raštų – *Apologija*, skirta imp. Markui Aurelijui (išliko fragmentai). Tai vienas ankstyviausių šio žanro pavyzdžių (tarp 169–177 m.) ir vienas pirmų bandymų plėtoti Pauliaus mintį, kad krikščionių tikėjimas gali sugyventi su pilietine bendruomene. Krikščionybę Melitonas apdairiai vadina filosofija ir pabrėžia ją gimus drauge su Imperija – Augusto laikais. Lankydamas biblines vietas Rytuose, tyrė Šv. Rašto hebrajiškąjį kanoną. Vėliau jis giriamas dėl tikslių kristologinių formuluočių. O po poros šimtmečių jo vardu bus paskelbti labai populiarūs apokrifiniai pasakojimai apie šv. Jono kankinystę ir Švč. Mergelės gyvenimo pabaigą.

Melitono homilija *Apie Paschą* – vienintelis jo veikalas, išlikęs visas. Jis datuojamas 160–170 m., galbūt kaip nors susijęs su ginčais dėl Velykų šventimo datos. Stilistiškai jis artimas Mažojoje Azijoje klestėjusiai antrosios sofistikos iškalbai. Ritmingi, simetriški sakiniai, gausūs paradoksai, pranašiškas patosas pasirodė labai tinkami reikšti Įsikūnijimo ir Atpirkimo slėpiniui, kuriame neišsakomu būdu susijungė dievystė ir žmogystė. Antra vertus, tekste žymu žydiškosios egzegezės pėdsakų. Melitonas kartais krtikuojamas dėl antijudaizmo, tačiau pastarasis jam nėra savitikslis. Išrinktosios tautos, atmetusios savo Išganytoją, drama baigiasi visuotinio išganymo triumfu: „aš mirtį sunaikinau... ir žmogų nusinešiau į dangaus aukštybes".

APIE PASCHĄ

Paschos slėpinys naujas ir senas

1. Žydų Išėjimo knyga[1] perskaityta
ir slėpinio žodžiai perprasti,
kaip avinėlis paaukotas,
ir kaip tauta išgelbėta[2].
2. Tad žinokite, mielieji, kokiu būdu
naujas ir senas[3],
amžinas ir laikinas[4],
nykstamas ir nesunaikinamas[5],
marus ir nemirtingas yra
Paschos slėpinys.
3. Senas – Įstatymo laikantis[6],
naujas – laikantis Žodžio,
laikinas savo provaizdžiu,
amžinas savo malone[7],
nykstamas dėl avinėlio aukojimo,
nesunaikinamas dėl Viešpaties gyvenimo[8],
marus dėl kapo žemėje,
nemirtingas dėl prisikėlimo iš mirusiųjų.
4. Nes Įstatymas senas,
tačiau Žodis naujas;
provaizdis laikinas,

[1] Plg. *Iš* 12, 1–32.
[2] Plg. *Iš* 12, 21; 27; *Įst* 16. 2; *Iz* 53. 7; *Lk* 22, 16; *1 Kor* 5, 7; *1 Pt* 1, 18; 2, 10; *Tit* 2, 14.
[3] Plg. *Mt* 13, 52.
[4] Plg. *2 Kor* 4, 18.
[5] Plg. *1 Kor* 15, 53 ir t.
[6] Plg. *Jn 1*, 17; *2 Kor* 3, 1–16.
[7] Plg. *Jn* 1, 16.
[8] Plg. *Ef* 6, 24.

o malonė amžina;
avinėlis nykstamas
bet Viešpats nesunaikinamas
paaukotas kaip ėrytis,
prisikėlęs kaip Dievas.
Tikrai *tarsi avinėlis tapo paaukotas*[9],
tačiau nebuvo avinėlis;
tarsi ėrytis bežadis[10],
tačiau tikrai ne ėrytis;
išties ir provaizdžiu buvo,
ir tikrybe tapo.

Dievas – ėrytis

5. Mat vietoj ėryčio radosi Dievas[11],
vietoj avinėlio – žmogus,
o žmoguje – Kristus,
kuriame yra visa[12].
6. Taigi avinėlio auka,
Paschos iškilmė,
ir Įstatymo raidė
atvedė prie Kristaus Jėzaus[13],
dėl kurio ankstesniajame Įstatyme radosi visa,
o juo labiau – naujajame Žodyje[14].
7. Išties Įstatymas virto Žodžiu[15]
ir sena – nauju[16]
– išeidamu nuo Siono ir iš Jeruzalės[17], –
ir įsakymas – malone,

[9] *Iz* 53, 7; *Apd* 8, 32.
[10] Plg. *Iz* 53, 7; *Apd* 8, 32.
[11] Plg. *Jn* 1, 14; 29; 36.
[12] Plg. *Išm* 1, 7; *Ef* 4, 10; *1 Kor* 8, 6; *Gal* 3, 28; *Kol* 1, 15–18; *Žyd* 1, 3.
[13] Plg. *Rom* 10, 4; *Mt* 5, 17.
[14] Plg. *Žyd* 2, 10.
[15] Plg. *Jn* 1, 14.
[16] Plg. *2 Kor* 5, 17.
[17] Plg. *Iz* 2, 3; *Mch* 4, 2.

ir provaizdis – tikrybe[18],
ir ėrytis – Sūnumi[19],
ir avinėlis – žmogumi,
ir žmogus – Dievu[20].
8. Nes kaip Sūnus pagimdytas[21]
ir kaip ėrytis atvestas,
ir kaip avinėlis paaukotas[22],
ir kaip žmogus palaidotas[23],
prisikėlė iš mirusių kaip Dievas,
Dievo prigimtį ir žmogaus turėdamas.
9. Jis yra visa[24]:
kadangi teisia – Įstatymas,
kadangi moko – Žodis[25],
kadangi gelbsti – malonė[26],
kadangi gimdo – Tėvas,
kadangi gimsta – Sūnus[27],
kadangi kenčia – avinėlis[28],
kadangi laidojamas – žmogus,
kadangi prisikelia – Dievas.
10. Štai koks Jėzus Kristus,
jam garbė per amžių amžius! Amen[29].

Žydų Pascha Egipte

11. Štai koks yra Paschos slėpinys,
kaip parašyta Įstatyme,

[18] Plg. *Jn* 1, 14; 17; *Rom* 6, 14.
[19] Plg. *Jn* 1, 29; 36; 19, 36; *1 Kor* 5, 7; *1 Pt* 1, 11; *Apr* 5, 6; 12.
[20] Plg. *Jn* 1, 12–14.
[21] Plg. *Mt* 1, 21–25; *Lk* 1, 31; 2, 7.
[22] Plg. *Iz* 53, 7.
[23] Plg. *1 Kor* 15, 4.
[24] Plg. *1 Kor* 15, 28; *Kol* 1, 19; 3, 11; *Ef* 1, 23.
[25] Plg. *Jn* 1, 9.
[26] Plg. *Jn* 1, 14; 16; *Ef* 2, 5; 8.
[27] Plg. *Jn* 1, 18; *Žyd* 1, 5; 5, 5; *Apd* 13, 33.
[28] Plg. *1 Kor* 5, 7.
[29] *2 Tim* 4, 18; *Gal* 1, 5; *2 Pt* 3, 18.

kaip truputį aukščiau skaitėme.
Išaiškinsiu Šventojo Rašto žodžius[30], kaip Dievas
įsakinėja Mozei Egipte, kai panori
Faraoną rykštei atiduoti,
o Izraelį nuo rykštės išvaduoti
Mozės rankomis.
12. „Išties, – tarė, – štai atvesi tyrą ir skaistų ėrytį
ir vakarėjant išvien su sūnumis Izraelio jį paaukosi[31], –
ir naktį skubiai suvalgykite[32],
ir jo kaulų nesulaužykite[33].
13. Štai ką, – tarė, – padarysi[34]:
per vieną naktį suvalgykite jį šeimose ir gentyse savo[35],
sujuosę strėnas savo[36]
ir laikydami lazdas rankose savo[37].
Mat tai yra Viešpaties Pascha[38],
amžinas Izraelio sūnums priminimas.
14. Paėmę avinėlio kraujo,
suvilgykite juo savo namų prieangį,
dėdami ant durų staktos kraujo
ženklus angelui įbauginti[39].
Juk štai ištiksiu Egiptą, ir per vieną naktį[40]
neteks tėvainių ir jo galvijai, ir žmonės.“
15. Tuomet Mozė paaukojo avinėlį[41]
ir naktį kartu su sūnumis Izraelio
įvykino slėpinį,
namų duris paženklino,

[30] Žr. *Iš* 12, 3–32.
[31] Plg. *Iš* 12, 3; 5; *1 Pt* 1, 18.
[32] Plg. *Iš* 12, 9; 11.
[33] *Iš* 12, 10; 46; *Sk* 9, 12; plg. *Jn* 19, 36.
[34] Plg. *Iš* 12, 11.
[35] Plg. *Iš* 12, 8; 12; *Sk* 9, 11 ir t.
[36] Plg. *Iš* 12, 11.
[37] Plg. *Iš* 12, 11; 27.
[38] Plg. *Iš* 12, 14; 17; 24.
[39] Plg. *Iš* 12, 7; 13, 22.
[40] Plg. *Iš* 12, 12; 29; *Ps* 134, 8.
[41] Plg. *Iš* 12, 28.

idant tautą apgintų
ir angelą įbaugintų.

Angelas ištinka Egiptą

16. Kai avinėlį aukoja[42]
ir Paschą valgo[43],
ir slėpinys įvyksta,
ir tauta džiūgauja,
ir Izraelį paženklina,
tuomet ateina angelas Egipto ištiktų[44].
Iš slėpiniuosna nepašvęsto,
dalies Paschoje neturinčio,
krauju nepaženklinto,
Dvasios nesergimo,
priešo,
netikinčio
17. vienintelę naktį ištikęs atėmė tėvainius[45].
Mat keliaudamas po Izraelį ir matydamas
esant jį avinėlio krauju paženklintą, atėjo Egiptan
ir skausmu sutramdė kietaširdį
Faraoną, ir jam nei pilkos sermėgos,
nei kiauro apsiausto nepaliko, bet visą Egiptą,
dėl savo pirmgimių kenčiantį, skarmalais aptaisė.
18. Ir visas Egiptas
skausmuose ir kirčiuose,
ašarose ir verksmuose skendėdamas[46],
pas Faraoną ėjo ir gedulą rodė
ne vien veidu,
ir siela,

[42] Plg. *Iš* 12, 28.
[43] Plg. *Iš* 12, 46.
[44] Plg. *Iš* 12, 29.
[45] Plg. *Iš* 12, 29–30 (112–234 eilutės).
[46] Plg. *Išm* 18, 5–19.

ne vien vilkimus apdarus draskydamas,
bet ir lepią krūtinę.
[...]

Mirties šėlsmas Egipte

23. Tačiau dar nepaprastesnių ir baisesnių dalykų
turėsit išgirsti.
Neperžengiamose tamsybėse slėpėsi
nesulaikoma
Mirtis,
ir šiose tamsybėse apgraibom klajojo nelaimingi
Egipto gyventojai,
o ieškanti Mirtis palytėjo Egipto pirmgimius
angelo liepiama.
24. Tad jei kas paliesdavo tamsybes,
juos Mirtis išsinešdavo.
Jei kas iš pirmgimių ranka paliesdavo
tamsybių kūną,
siaubo nusmelkta siela verksmingai ir išgąstingai[47]
suklikdavo: „Ką liečia mano dešinioji?
Ko virpa mano siela?
Kokios tamsybės supa
visą mano kūną?
Jei esi man tėvas – sušuk!
Jei motina – užjausk!
Jei brolis – prašnek!
Jei draugas – nuramink!
Jei priešas – prapulk,
kadangi pirmgimis esmi."
25. Tačiau anksčiau, negu pirmgimis spėja nutilti,

[47] Plg. *Išm* 17, 6; 18, 10.

didžioji Tyla sugriebia jį, sakydama: „Esi mano
pirmgimis. Aš esu tau skiriamoji mirties Tyla.“
26. O kitas koks pirmgimis, žinodamas pirmgimius
gaudant, visomis jėgomis ginasi prisipažinti, kas
esąs, idant žiauria mirtimi nemirtų: „Esmi ne pirmgimis,
o tik atžala trečioji“. Ir šis krenta
tylėdamas kniūpsčias.
Nuo vienut vienutėlio mosto krito pirmgimiai[48]
Egipto tėvainiai. Tėvus pirmuosius, pirmuosius sūnus
aistringus, išpuoselėtus, partrenkė žemėn,
ir ne vien žmones, – ir neprotingus galvijus.
[...]

Avinėlio auka – išgelbėjimas

31. Koks slėpinys nepaprastas ir neapsakomas!
Avinėlio auka buvo
Izraelio išganymas ir avinėlio mirtis
žmonėms gyvenimu tapo,
ir kraujas įbaugino angelą.
32. Sakyk man, angele, kas tave įbaugino?
Avinėlio auka
ar Viešpaties gyvenimas?
Avinėlio mirtis
ar Viešpaties provaizdis?
Avinėlio kraujas
ar Viešpaties Dvasia?
33. Aišku, tu bauginiesi, matydamas
Viešpaties slėpinį
avinėlyje vykstantį,
Viešpaties gyvenimą

[48] Plg. *Išm* 18, 12.

avinėlio aukoje,
Viešpaties provaizdį
avinėlio mirtyje.
Todėl tu neištikai Izraelio,
bet vien iš Egipto tėvainius atėmei.
34. Kas šis nepaprastasis slėpinys,
Egiptą atidavęs pražūčiai,
o Izraelį išsaugojęs išganymui?[49]
[...]

Šiandien avinėlio provaizdis tuščias

41. Taigi pirmiau nei tikrybė, buvo vertingas provaizdis,
ir pirmiau, nei atėjo išaiškinimas, buvo stebėtinas palyginimas.
Šitai tad yra, kuo buvo vertinga tauta iki tol, kai tapo pastatyta Bažnyčia,
Ir kuo buvo stebėtinas Įstatymas iki tol, kai nušvito Evangelija[50]
42. Tačiau nuo tada, kaip Bažnyčia pastatyta
ir Evangelija atskleista,
provaizdis lieka tuščias,
nes savo galią tikrybei perteikė,
ir Įstatymas išsipildė,
nes savo galią Evangelijai perdavė[51].
Kaip provaizdis lieka tuščias,
tam, kas yra tikrybė iš prigimties, perdavęs savo paveikslą,
kaip palyginimas ištuštėja,
nes jau nušvito supratimo šviesa,
43. visai taip, nušvitus Evangelijai,
ir Įstatymas išsipildė[52],

[49] Plg. *Išm* 19, 6.
[50] Plg. *Jn* 1, 17; *Rom* 3, 31; 7, 12; 14; 16; *1 Tim* 1, 8.
[51] Plg. *Rom* 8, 4; *Gal* 4, 4; *Ef* 1, 10.
[52] Plg. *2 Kor* 4, 4–6.

o Bažnyčią pastačius,
ir tauta liko tuščia,
o Viešpačiui pasirodžius,
ir provaizdis suiro[53],
o šiandien atsiskleidus tam, kas yra vertinga iš prigimties,
be vertės liko tai, kas kadaise vertinta buvo.
44. Išties anuomet verta buvo avinėlį aukoti,
nūnai nebeverta, nes Viešpats gyveno;
verta buvo avinėlio mirtis,
nūnai nebeverta, nes Viešpats išgano;
vertas buvo avinėlio kraujas,
nūnai nebevertas, nes yra Viešpaties Dvasia;
vertas buvo bežadis ėrytis[54],
nūnai nebevertas, nes yra Sūnus be nuodėmės[55];
verta buvo žemės šventykla[56],
nūnai nebeverta, nes yra dangaus Kristus;
45. Verta buvo žemės Jeruzalė,
nūnai nebeverta, nes yra dangaus Jeruzalė[57];
verta buvo ankšta tėvonija[58],
nūnai nebeverta, nes yra begalinė malonė[59].
Išties ne vienoje vietoje ir ne menkame sklypelyje[60]
Viešpaties šlovė įsikūrė, bet po visus pasaulio
kraštus jo malonė pasklido ir ten išsiliejo
visagalis Dievas[61].
Per Jėzų Kristų, šlovė jam per amžius
[...]

[53] Plg. *1 Tim* 3, 16.
[54] Plg. *Iz* 53, 7.
[55] Plg. *1 Pt* 1, 19; *Žyd* 9, 14.
[56] Plg. *Apr* 21, 22.
[57] Plg. *Gal* 4, 24–26; *Žyd* 12, 22; *Apr* 3, 12; 21, 2–5.
[58] Plg. *Sk* 34, 2; 36, 2.
[59] Plg. *Ps* 28.
[60] Plg. *Įst* 16, 5.
[61] Plg. *Mch* 1, 10–12; *Rom* 10, 18 (*Ps* 18, 5); *Apd* 2, 17 (*Jl* 3, 1); *Tit* 3, 6; *Zch* 2, 14; *Apr* 21, 3.

Įsikūnijimo slėpinio priažastis ir prirengimas

55. Tad kiekvienas kūnas prieš nuodėmę krito[62],
ir kiekvienas kūnas – prieš mirtį[63],
ir kiekviena siela iš kūno namų pasitraukė[64],
ir kadaise žeme buvęs atgal į žemę suiro[65],
ir tai, ką Dievas dovanojo – Hade uždaryta[66],
ir suiro puikioji dermė,
ir suskilo puikusis kūnas.
56. Mat žmogų Mirtis dalijosi. Mat negirdėta nelaimė
ir nauja nelaisvė jį supa[67].
Belaisvį Mirties šešėliai pasigrobė.
Tėvo paveikslas gulėjo apleistas[68].
Štai dėl tokios priežasties Paschos slėpinys
Viešpaties kūne buvo atbaigtas.
57. Pirmiausia Viešpats savo paties kančias
prirengė patriarchuose, pranašuose ir visoje
tautoje, patvirtindamas
jas Įstatymo ir pranašų ženklu[69]. Būsimoji nauja
ir didi ateitis iš anksto prirengiama, idant kai
ateis, ja patikėtų, kad ji nuo senų laikų numatyta.
[...]

Kristus išlaisvintojas

66. Štai kas jis, kuris iš dangaus nužengė į
žemę[70] dėl kenčiančio, jį apsivilkęs, iš Mergelės Motinos[71]
žmogumi gimęs. Jis kenčiančio vargus prisiėmė kęsti,

[62] Plg. *Rom* 7, 14; 17.
[63] Plg. *Rom* 7, 24.
[64] Plg. *2 Kor* 5, 1.
[65] Plg. *Pr* 3, 19.
[66] Plg. *Pr* 2, 7; *Koh* 12, 7.
[67] Plg. *Ef* 4, 8 (*Ps* 67, 19); *Mt* 4, 16; *Lk* 1, 79 (*Iz* 9, 1); *Job* 3, 5; 12, 22.
[68] Plg. *Pr* 1, 26; *Išm* 2, 23.
[69] Plg. *Lk* 24, 25–27; 44; *Apd* 3, 18; 8, 32–35; 17, 2.
[70] Plg. *Jn* 6, 33; 41; 51.
[71] Plg. *Lk* 1, 26–38; *Fil* 2, 6.

dvasia nužudė žmogžudę mirtį[72].
67. Išties jis, atvestas nelyg ėrytis[73]
ir tarsi avinėlis paaukotas[74],
išlaisvino mus iš vergystės pasauliui[75]
tarsi iš Egipto žemės
ir išvadavo mus iš velnio vergijos
tarsi iš Faraono rankų[76],
ir paženklino mūsų sielas
savąja Dvasia[77]
ir kūno narius –
savuoju krauju.
[...]

Kristaus ženklai ir darbai

69. Štai jis yra mūsų išganymo Pascha.
Štai jis yra daugybėje daugybę ištvėręs[78].
Štai jis yra Abelyje nužudytas[79],
Izaoke surištas,
Jokūbe ištremtas[81],
Juozape parduotas[82],
Mozėje išmestas[83],
avinėlyje paaukotas[84],
Dovyde persekiotas[85],
pranašuose paniekintas[86].
70. Štai jis – Mergelėje įkūnytas[87],

[72] Plg. *Iz* 53, 4; *Mt* 8, 17; *1 Pt* 2, 21–25.
[73] Plg. *Jer* 11, 19.
[74] Plg. *Iz* 53, 7; *Apd* 8, 32; *Apr* 5, 12.
[75] Plg. *1 Pt* 1, 18; *Tit* 2, 14.
[76] Plg. *Žyd* 2, 14.
[77] Plg. *Ef* 1, 13; 4, 30; *2 Kor* 1, 22.
[78] Plg. *Žyd* 12, 2.
[79] Plg. *Pr* 4, 8.
[80] Plg. *Pr* 22, 9.
[81] Plg. *Pr* 28, 1.
[82] Plg. *Pr* 37, 28.
[83] Plg. *Iš* 2, 3.
[84] Plg. *Iš* 12, 1–28.
[85] Plg. *1 Sam* 18, 6–11; 19–31; *2 Sam* 15, 13.
[86] Plg. *Mt* 5, 12; 23, 29–35; *Apd* 7, 52.
[87] Plg. *Mt* 1, 23 (*Iz* 7, 14); *Lk* 1, 26.

ant kryžiaus iškeltas[88],
žemėje palaidotas[89],
iš mirusių prikeltas[90],
į dangaus aukštybes paimtas[91].
71. Štai jis – tylusis ėrytis[92].
Štai jis – pjaunamasis ėrytis[93].
Štai jis – gimusysis iš puikios avelės Marijos[94].
Štai jis – nuo kaimenės atskirtas[95]
ir aukojimui nutemptas[96],
ir vakare paaukotas[97],
ir naktį palaidotas,
ant medžio nesulaužytas[98],
žemėje nesuiręs[99],
iš mirusių prisikėlęs[100]
ir prikėlęs žmogų iš kapo gilybių[101].
[...]

Žydų nusikaltimas

81. O, nusikaltęs Izraeli, kodėl šį išties neregėtą nusikaltimą padarei, atiduodamas savo Viešpatį nematytoms kančioms,
savo Valdovą,
tave sutvėrusį,
tave sukūrusį,

[88] Plg. *Gal* 3, 13 (*Įst* 21, 22); *Apd* 5, 30; 10, 39.
[89] Plg. *1 Kor* 15, 4.
[90] Plg. *Rom* 8, 34.
[91] Plg. *Mk* 16, 19; *Apd* 1, 11; *1 Tim* 3, 16.
[92] Plg. *Jer* 11, 19; *Apr* 5, 12.
[93] Plg. *Iz* 53, 7; *Apd* 8, 32.
[94] Plg. *Mt* 1, 21; 23 (*Iz* 7, 14); 25; *Lk* 1, 31.
[95] Plg. *Iš* 12, 3; 5; 21.
[96] Plg. *Iz* 53, 7.
[97] Plg. *Iš* 12, 6.
[98] Plg. *Iš* 12, 46; *Sk* 9, 12; *Ps* 33, 21; *Jn* 19, 33; 36.
[99] Plg. *Apd* 2, 27; 31 (*Ps* 15, 10).
[100] Plg. *Rom* 8, 34;
[101] Plg. *1 Kor* 15, 1–58; *Ef* 4, 8 (*Ps* 67, 19).

tave gerbusį,
tave Izraeliu vadinusį?[102]
82. Bet tu nepasirodei esąs Izraelis,
nes neišvydai Dievo[103],
nepažinai Viešpaties,
nesupratai, Izraeli,
kad štai jis yra Dievo pirmgimis[104],
Prieš Aušrinę užgimęs[105],
šviesą paskleidęs,
dieną apšvietęs[106],
tamsybes perskyręs,
pradžios ribą sutvirtinęs,
žemę iškėlęs[107],
gelmes užgesinęs[108],
tvirtumą paskleidęs[109],
visatą papuošęs[110].
[...]
86. Štai jis, kuris dėl tavęs atėjo,
tavo kenčiančiuosius pagydė
ir tavo mirusiuosius prikėlė.
Štai jis, prieš kurį nusidėjai.
Štai jis, kuriam buvai neteisingas.
Štai jis, kurį nužudei.
Štai jis, kurį pinigais įvertinai[111],
pareikalaudamas iš jo dvigubos drachmos
už savo galvą[112].
[...]

[102] Plg. *Pr* 32, 31.
[103] Plg. *Pr* 32, 31. „Izraelio" etimologija: regintis Dievą.
[104] Plg. *Žyd* 1, 6.
[105] Plg. *Ps* 109, 3.
[106] Plg. *Pr* 1, 3–5; *Ps* 135, 7–9.
[107] Plg. *Pr* 1, 6–9.
[108] Plg. *Pr* 1, 2.
[109] Plg. *Pr* 1, 6–8; *Ps* 135, 6.
[110] Plg. *Sir* 16, 27.
[111] Plg. *Mt* 26, 14–15.
[112] Plg. *Mt* 17, 24–27.

94. Klausykite, visos tautų giminės, ir žinokite![113]
Neregėtos žudynės vidury Jeruzalės nutiko –
Įstatymo mieste,
žydų mieste, mieste, teisiu vadinamame.
Ir kas nužudytas?
Pasakyti baisu,
bet ištarti turiu.
Juk jei naktyje būtų nužudytas
arba dykroje būtų papjautas,
lengva būtų tylėti.
O dabar vidury aikštės ir miesto,
vidury miesto, visiems matant,
įvyko neteisios Teisuolio žudynės[114].
95. Ir šitaip ant medžio iškelia ir lentelę auką įvardijančią[115]
prideda. Kas jis? Sunku ištarti, bet šiurpiau
nesakyti.
Tad tik klausykitės drebėdami, dėl ko sudrebėjo žemė[116].
96. Žemę pakabinusį pakabina[117].
Dangų prikalusį prikala[118].
Visa sutvirtinusį prie medžio pritvirtina.
Valdovą įžeidžia[119].
Dievą nužudo.
Izraelio karalių sunaikina[120]
Izraelitų dešinioji.

Visata gedi Jėzaus

97. O neregėtos žudynės! O negirdėta neteisybė! Valdovą kūno

[113] Plg. *Ps* 21, 28; 95, 7.
[114] Plg. *Išm* 2, 10–20; *Iz* 52, 13–53; *Apd* 3, 14.
[115] *Jn* 3, 14; 8, 28; 12, 32; 34; *Jn* 19, 19; *Mk* 15, 26.
[116] Plg. *Mt* 27, 51.
[117] Plg. *Apd* 5, 30; 10, 39 (*Įst* 21, 22).
[118] Plg. *Apd* 2, 23.
[119] Plg. *Mt* 27, 39–43.
[120] Plg. *Mt* 27, 42; *Mk* 15, 32; *Jn* 1, 49; 12, 13.

nuogybe išniekina ir mano nesant reikalingą
jokio drabužio, idant pridengtų[121].
Todėl šviesuliai pasitraukė ir
diena šešėliu sutemo[122], kad paslėptų ant medžio
apnuogintąjį, – bet ne Viešpaties kūną tamsybėmis
dengė, o šių žmonių akis.
98. Išties, žmonėms nesudrebėjus,
žemė sudrebėjo[123].
Žmonėms neišsigandus,
dangūs išsigando.
Žmonėms neplėšant savo drabužių,
angelas plėšė[124].
Žmonėms neraudant,
Aukštybėse Viešpats sugriaudžia,
paleidžia Aukščiausiasis balsą galingą[125].
99. Todėl, Izraeli,
priešais Viešpatį nesudrebėjai,
priešais Viešpatį nenustėrai,
priešais Viešpatį neverkei,
priešais pirmgimius savo raudojai,
priešais prikaltąjį Viešpatį neplėšei drabužių.
[...]

Kristaus šlovė

Tu guli miręs,
100. o jis iš mirusių prisikėlė[126]
ir įžengė į dangaus aukštybes[127]
Viešpats, žmogų apsivilkęs,

[121] Plg. *Mt* 27, 35; *Jn* 19, 23.
[122] Plg. *Mt* 27, 45 ir t.
[123] Plg. *Mt* 27, 51.
[124] Plg. *Mt* 27, 51.
[125] *Ps* 17, 14; plg. *Jn* 12, 28.
[126] Plg. *Rom* 8, 34.
[127] Plg. *Mk* 16, 19; *Apd* 1, 2; 11;

dėl kenčiančio kentėjęs[128],
dėl valdinio sukaustytas,
dėl neteisiojo nuteistas[129],
palaidotas dėl palaidotojo,
101. prisikėlė iš mirusių ir tokiu žodžiu sušuko:
„*Kas nori su manimi bylinėtis,*
teprisiartina prie manęs[130].
Aš neteisų išteisinau.
Aš mirusį atgaivinau[131].
Aš palaidotą prikėliau[132].
102. Kas tas, kuris man prieštarauja?
Aš, – taria, – esu Kristus[133],
aš mirtį sunaikinau[134]
ir priešų akivaizdoje triumfavau[135],
ir Hadą po kojų partrenkiau[136],
ir galingąjį sukauscčiau[137],
ir žmogų nusinešiau
į dangaus aukštybes[138].
Aš, – sako, – Kristus“.
[...]
105. Štai jis yra *Alfa ir Omega*[139].
Štai jis yra *Pradžia ir Pabaiga*[140] –
nenusakoma pradžia ir nesuvokiama pabaiga:
Štai jis yra Kristus[141].

22; *1 Tim* 3, 16.
[128] *1 Pt* 2, 21.
[129] *1 Pt* 2, 23.
[130] *Iz* 50, 8; plg. *Mch* 6, 1.
[131] Plg. *Rom* 4, 17; 8, 11; *1 Kor* 15, 22.
[132] Plg. *Jn* 6, 39; 44; 54.
[133] Plg. *Mk* 14, 61.
[134] Plg. *1 Kor* 15, 26; *2 Tim* 1, 10.
[135] Plg. *Kol* 2, 15.
[136] Plg. *Apd* 2, 27 (*Ps* 15, 10).
[137] Plg. *Mt* 12, 29; *Mk* 3, 27.
[138] Plg. *Ef* 4, 8–10 (*Ps* 67, 19).
[139] *Apr* 1, 8; 21, 6; 22, 13.
[140] *Apr* 21, 6; 22, 13.
[141] *Jn* 7, 26; 41; *Apd* 9, 22; plg. *Mt* 16, 16; 26, 63.

Štai jis yra Karalius[142].
Štai jis yra Jėzus[143].
Štai jis yra Vadas.
Štai jis yra Viešpats[144].
Štai jis iš mirusiųjų prisikėlė[145].
Štai jis Tėvo dešinėje sėdi[146].
Jis neša Tėvą ir pats yra nešamas Tėvo[147],
Jam šlovė ir galybė per amžių amžius. Amen[148].

Melitono apie Paschą.
Ramybė perrašančiajam ir skaitančiajam,
ir mylintiesiems Viešpatį tyromis širdimis[149].

[142] Plg. *Mt* 27, 11; 37; 42 ir t.; *Mk* 15, 32.

[143] Plg. *Mt* 1, 21; *Apd* 4, 10–12.

[144] Plg. *Apd* 2, 36; *Fil* 2, 11.

[145] Plg. *Rom* 8, 34.

[146] Plg. *Ps* 109, 1; *Mt* 26, 64; *Mk* 16, 19; *Rom* 8, 34; *Kol* 3, 1; *Ef* 1, 20; *1 Pt* 3, 22.

[147] Plg. *Jn* 10, 30; 38; 14, 9; 11; 20; 16, 15; 32; 17, 21.

[148] *Apr* 1, 6.

[149] Plg. *Apd* 2, 46.

KLEMENSAS ALEKSANDRIETIS

Titas Flavijus Klemensas, įspūdingiausias teologas tarp Ireniejaus ir Origeno ir įtakingiausias krikščionybės misionierius aukštuosiuose luomuose, gimė apie 140–150 m., savo intelektualinį kelią pradėjo galbūt Atėnuose. Apie ankstesnius jo gyvenimo ir aplinkos įvykius galime tik spėlioti. Ar jis susijęs su kitu Titu Flavijumi Klemensu, 95 m. konsulu, kurį kaip krikščionį imperatorius Domicianas nuteisė mirti? Ilgos studijų kelionės ir ypač artimi santykiai su Aleksandrijos graikų aristokratija liudytų aukštą jo kilmę. Gausiai išlikusiuose veikaluose Klemensas niekur nepasakoja savo atsivertimo istorijos. Ar jo tėvai, o gal ir seneliai jau buvo krikščionys? Pagonišką jo kilmę liudytų tik labai geras pagoniškos kultūros išmanymas. O kodėl dar geresnis krikščionybės pažinimas negalėtų liudyti krikščioniškos kilmės? Šiaip ar taip, kaip ir Justinas bei Tatianas, Klemensas ieškojo savo mokytojo, klajodamas po daugelį kraštų, kol pagaliau jį rado Aleksandrijoje. Jo mokytojas Pantenas, kaip Justinas Romoje ar Atėnagoras Atėnuose, to meto eklektinę platoninę filosofiją mėgino derinti su Šventojo Rašto aiškinimu. Klemensas pasiliko Aleksandrijoje, ten 194 m. kartu su Pantenu jau dėstė katechetų mokykloje, ten apie 203 m. rašė didžiuosius savo veikalus, ten priėmė kunigo šventimus.

Aleksandrija – antras pagal dydį Romos imperijos miestas – buvo puiki vieta augančiai krikščionybei: Palestinos artumas ir garbinga pagonių kultūros tradicija su garsiąja Biblioteka ir Muziejumi, judrus uostas ir pakankamai turtingas gyvenimas bei įtemptai besivaržančios graikų ir egiptiečių pagonybės, įvairios gnostikų kryptys ir srovės Visuotinėje Bažnyčioje. Paminėkime ir Klemenso laikais jau tik knyginį helenizuotų žydų paveldą ir pirmiausiai I a. filosofą ir egzegetą Filoną, įvairias tuometinių filosofų mokyklas, kad ir truputį vėlesnį garsųjį III a.

pradžios Amonijų Saką ir dar garsesnį jo mokinį Plotiną – tokioje vaisingą kūrybingumą skatinusioje aplinkoje gyveno ir kūrė Klemensas ir kiti aleksandriečiai. Žvelgdami į didelius jo veikalus, galime nejučiomis pamiršti, kad vis dėlto tai buvo negailestingų krikščionybės persekiojimų laikai. 202 m. ir dar kartą 206 m. Aleksandriją siaubė aukštesniesiems sluoksniams priklausiusių krikščionių žudynės – miestą paliko daug įtakingesnių ir lengviau pastebimų Bažnyčios narių, tarp jų ir vyskupas Demetrijas, o ir mūsų Klemensas, pasitraukęs į Kapadokiją pas savo buvusį mokinį Aleksandrą, netrukus tapusį Jeruzalės vyskupu. Iš pastarojo ir žinome, kad 215–216 m. Klemensas jau buvo miręs.

Klemensą laikė persmelkusi mintis apie visa apimančią mokymo ir mokytojo galią. Jis pats daug keliavo rinkdamasis sau mokytoją, pats mokė Aleksandrijos Bažnyčios mokykloje. Pirmasis mokytojo pavyzdys – Kristus, viena iš trijų Klemenso „žinančiojo", tobulo krikščionio, užduočių – mokyti, vedamam tyros meilės, o „mokomasis dalykas" – įvairios įsigilinimo į krikščionybę pakopos. Klemenso ir jo „žinančiojo" mokymas vyksta ir gali vykti tik Bažnyčios bendruomenėje. Tokių idėjų vedamas, be kita ko, Klemensas parašė trilogiją – tris įvairias mokymo pakopas atitinkančius veikalus: *Protreptikas* skirtas graikų kultūros žmones patraukti į krikščionybę, *Pedagogas* – teoriniam ir praktiniam dorovės ugdymui, jame daug užuominų į žodinį mokymą ruošiant krikštui. Nors esama įvairių nuomonių, galbūt trečiąją pakopą atitinka plačiausias ir svarbiausias Klemenso veikalas *Stromatai* (parašyti veikiausiai 198–211 m.), be kita ko, skiriamas savo tikėjimo ir Šventojo Rašto pažinimą tobulinti norintiems krikščionims bei tokių krikščionių mokytojams. Be minėtų Klemenso veikalų mus dar pasiekė kaip pavyzdys aukštuomenėje veikliems krikščionybės mokytojams parašytas pamokslas *Koks turtuolis bus išganytas?*, trumpų apaštalų laikų komentarų Pradžios knygai rinkinys su Klemenso paaiškinimais *Eclogae propheticae*, ištraukos iš žuvusių trumpų komentarų Senajam Testamentui *Hypotyposes*.

Svarbiausias ir įdomiausias Klemenso veikalas – *Stromatai*, „Kilimai", rinkinys *užrašų apie pažinimą, remiantis tikrąja filosofija*. Pats

Klemensas savo veikalą mielai pavadina *Stromatais*, „Kilimais" – žodis, reiškęs retorinės kompozicijos nevaržomus mokslininkų užrašus, kas, beje, nereiškia, kad jie sumesti nesilaikant jokios tvarkos: pievos gėlių margumas, kaip sako Klemensas, turi savitą tvarką (*Strom.*, VI, 1, 2, 1), savitą tvarką turi ir Klemenso *Stromatai*. Mūsų Aleksandrietis parašė 7 įvairaus ilgio stromatus, 8-ojo likę tik apmatai. Veikalo pavadinimas taikliai apibūdina minčių dėstymo būdą, tad pateikti jo planą neįmanoma. Vis dėlto atskyrus daugybę išsišakojančių temų, būtų galima sakyti, kad I stromatas gausiausiai nagrinėja graikų filosofijos ir krikščionių tiesos santykį, II – tikėjimą ir žmogaus gyvenimo tikslą, III – santuoką, IV – kankinystę ir žinančiojo tobulumą, V – Dievo pažinimą ir netiesioginę kalbėseną, VI – filosofiją, apreiškimą ir mokslus kaip kelią į tikrąjį žinojimą ir VII aprašo, koks yra tikrasis „žinantysis" arba „gnostikas": Klemensas vienintelis senosios Bažnyčios rašytojas, šią sąvoką vartojęs kalbėdamas apie Visuotinei Bažnyčiai priklausančius krikščionis. Teigdamas, kad tikru žinančiuoju arba gnostiku gali tapti kiekvienas krikščionis ir kad šio tobulinančio žinojimo šaltinis, srūvantis iš Žodžio ir Mokytojo Kristaus per apaštalus ir vyresniuosius, teka Visuotinės Bažnyčios vaga, Klemensas jau pačiu ilguoju savo veikalo pavadinimu atvirai polemizuoja su Aleksandrijoje gausiais ir įtakingais gnostikais. Antra vertus, Klemenso žinantysis glaudžiai supina graikų filosofų išminčiaus ir krikščionių šventojo figūras.

Šiai rinktinei parinktomis ištraukomis norėta parodyti kai kurias iš gausybės Klemenso Aleksandriečio svarstytų svarbiųjų temų. Tikrosios filosofijos, t. y. krikščionių mokymo kilmė ir perdavimas bei jo santykis su graikų filosofija (ištraukos iš I stromato), tikėjimo peraugimas į žinojimą (II stromato ištraukos), slepiamo svarbiausiojo žinojimo ir elementaraus mokslo daugumai tradicijos pas pagonis, žydus ir krikščionis bei svarstymai apie paslėptąją ŠR prasmę (V stromato ištraukos), pagaliau, tobulo žinančiojo aprašymas ir svarstymai apie maldą (VII stromato ištraukos).

Rašydamas *Stromatus* Klemensas tyčia siekė savo veikalą padaryti panašų į paslėpto, užkoduoto žinojimo tradicijai priklausančius raštus.

Toks jo kartais nepaprastai sutelktas, netikėtais nukrypimais nuo dėstyto svarstymo atitraukiantis, ŠR ir pasaulietinių autorių citatų persotintas, trūkinėjantis kalbos būdas šiandien mums gerokai trukdo skverbtis į Klemenso mintis ir svarstymus. Tad neskubėdamas vienu ypu aprėpti viso margojo kilimo, skaitytojas lėtai ir įdėmiai turėtų apžiūrinėti paskirus jo ornamentus ir gėleles, ir galbūt nepastebimai visas Klemenso audinys susidės į puikų ir prasmingą reginį.

GIESMĖ APIE KRISTŲ GELBĖTOJĄ[1]

Nepatyrusių[2] kumeliukų[3] Brizgile,
neklystančių paukščių Sparne[4],
tiesus laivų Vaire,
Karaliaus avių Ganytojau,
sukviesk visus savus
atviraširdžius vaikus
šventai pašlovinti,
paprastai apgiedoti,
tyromis lūpomis
vaikų vadovą Kristų.

Karaliau šventųjų,
Visavaldi Žodi
Aukščiausiojo Tėvo,
Išminties Valdove[5],
vargstančių Ramsti[6],
amžinas džiaugsme,
padermės mirtingosios

[1] Šį himną Klemensas parašė naudodamas sudėtingą senųjų graikų poetų eilėdarą (įvairios anapesto formos), į Homero, Hesiodo, Pindaro žodžius įvilkdamas krikščioniškas savo mintis.

[2] T. y. tyrų, skaisčių, nepatyrusių nuodėmės.

[3] Šiuo žodžiu Klemensas ir jo amžininkai dažnai vadina pirmuosius mokslus pradedančius jaunuolius.

[4] Sekdamas Platono *Faidru*, Klemensas dažnai kalba sparnais pas Dievą kylančią sielą.

[5] Plg. *Kol* 2, 3.

[6] Plg. *Ps* 17, 3; *Įst* 32, 4.

Gelbėtojau Jėzau,
Ganytojau, Artojau,
Vaire, Brizgile,
Sparne, į dangų keliantis
švenčiausiąją kaimenę;
Žvejy mirtingųjų,
kuriuos gelbėji
blogio jūroje,
žuvis skaisčiąsias Tu meškerioji
saldžiu gyvenimo jauku
iš priešiškos bangos.
Vesk, šventasis Ganytojau,
Žodžio avis,
nepaliestų vaikų Karaliau:
Kristaus pėdsakai –
dangiškas kelias!

Neišsenkantis Žodis,
Nesibaigiantis Amžius,
Amžinoji Šviesa,
Gailesčio Versmė,
Dorybės Dirbėjas
rimtu gyvenimu
Dievui giedančiuose.
Kristau Jėzau,
Dangaus Piene,
ištryškęs iš Tavo nuotakos
saldžių krūtų
Tavos išminties.

Mes, mažutėliai,
švelniomis burnytėmis

žįsdami,
iš Žodžio spenelio
Dvasios rasa
sotindamiesi,
giesmes tiesias,
gyrių atviraširdį
Kristui Karaliui –
šventą atlygį
už gyvenimo mokslą
kartu sugiedokim.
Nuolankiai lydėkime
Galingąjį Vaiką,

Mes, ramybės ratelis,
Kristaus atžalos,
išminties tauta[7],
drauge giedokime
ramybės Dievui[8].

[7] Plg. *Įst* 4, 6.
[8] Plg. *Rom* 15, 33; 16, 20; *2 Kor* 13, 11 ir t.

TIKROSIOS FILOSOFIJOS PAŽINIMO UŽRAŠŲ STROMATAI

STROMATAS I

Rašymo nevalia palikti blogiesiems

1. [1, 1] <...>[1] *idant po ranka turėdamas skaitytum ir galėtum jų laikytis*[2]. Tad ar visai neleistina palikti raštų, ar tik kai kam leistina? Pirmu atveju – kokia būtų iš rašto nauda? O antru – geriesiems, ar ne, leisime rašyti? Juokinga būtų nepripažįstant gerų žmonių raštų pritarti kitų kūrybai. Gal leiskime Teopompui ir Timajui[3] kurti šmeižtus ir prasimanymus; tegu rašo bedievystės pradininkas Epikūras, terašo savo bjaurastį Hiponaktas[4] su Archilochu[5], o tiesos šaukliui neleisime ateities žmonėms palikti naudos žodžio? Bet juk ir gerų vaikų gražu, manding, ateičiai palikti. Tai kūno vaikai, o sielos vaikai – žodžiai. Štai ir tikėjimą mums paaiškinusiuosius vadiname tėvais, o išmintis yra dosni ir draugiška. Saliamonas sako: *Sūnau, jei pasislėpsi iš manęs gauto įsako žodį, tavo ausis klausys išminties*[6]. Jis nori pasakyti, kad sėjamas žodis tarsi žemėje slepiamas mokinio sieloje ir kad tai yra dvasinė sėja. [2, 1] Todėl priduria: *Palenksi savo širdį supratimui, palenksi ją ir tavo sūnaus protinimui*[7]. Juk sielos jungtuvės su siela ir dvasios su dvasia žodžio sėjoje augina ir brandina mestą

[1] Klemenso *Stromatų* pradžiai rankraštyje trūksta vieno puslapio.

[2] Hermas, *Visiones*, 5, 4.

[3] Teopompas ir Timajas – graikų IV a. pr. Kr. istorikai ar komediografai (C. Nepo, *Alcib.*, 11, 1).

[4] Hiponaktas – VI a. pr. Kr. palaidą gyvenimą aprašantis poetas, labai mėgtas helenizmo laikais.

[5] Archilochas – VII a. pr. Kr. kandus, savo poeziją piktam panaudojęs poetas.

[6] *Pat* 2, 1 ir t.

[7] *Pat* 2, 2.

sėklą, o klusnumas auklėtojui kiekvieną auklėtinį padaro jo sūnumi. *Sūnau,* – sako, – *nepamiršk mano įsakymų*[8]. [2] O jei ne visų yra žinojimas, tad daugumai žmonių raštai tėra, kaip sako patarlė, asilui lyra: kiaulės *purvu džiaugiasi labiau nei švariu vandeniu*[9]. [3] *Todėl,* – sako Viešpats, – *kalbu jiems palyginimais, kad matydami nemato ir girdėdami negirdi ir nesupranta*[10]. Viešpats nesuteikia jiems nežinojimo, – neleistina turbūt taip manyti, – bet kaip pranašai parodo esamą, nurodydamas, jog šitie liks nesupratę jo žodžių.

Rašymas plaukia iš pareigos mokyti

[3, 1] O štai kur aiškiai matyti, kad pats Viešpats, savo turtus vergams išdalijęs pagal gaunančiojo galią, kurią privalu pratybomis auginti, grįžta išklausyti apyskaitos[11]: *mažame dalyke ištikimus,* išauginusius pinigą, pagyręs ir pažadėjęs *pavesti didelius dalykus* liepia jiems eiti *į Viešpaties džiaugsmą,* [2] o tam, kuris paslėpė auginti patikėtą pinigą ir grąžino tą patį, kurį gavo, sako: *blogasis verge, tinginy, turėjai atiduoti mano pinigą auginti ir grįždamas būčiau atsiėmęs, kas man priklauso.* Šitaip nenaudingas vergas bus išmestas *lauk, į tamsybes.* [3] Ir Paulius sako: *O tu stiprink savo galią Kristuje Jėzuje esančioje malonėje ir tai, ką daugelio liudytojų akivaizdoje iš manęs girdėjai, perduok patikimiems žmonėms, kurie ir kitus galės pamokyti*[12]. [4] Ir dar: *Stenkis Dievui pasirodyti tinkamu darbininku, neturinčiu ko gėdytis, nenuklystamai skelbiančiu tiesos žodį*[13].

[4, 1] Jei tad abudu skelbia žodį: vienas raštu, o kitas balsu, ar ne abu reikia pagirti, kadangi meilė tikėjimą padaro veiklų? Dievas nekaltas, o kaltas tas, kuris nesirenka tai, kas geriausia[14].

[8] *Pat* 3, 1.
[9] Herakleitas, *fr.* 13 DK.
[10] *Mt* 13, 13.
[11] Plg. *Mt* 25, 14 ir t; *Lk* 19, 12 ir t.
[12] *2 Tim* 2, 1 ir t.
[13] *2 Tim* 2, 15.
[14] Plg. Platonas, *Valstybė*, X, 617e.

Vienų darbas – auginti žodį, kitų – vertinti ir arba rinktis, arba nesirinkti, bet pasirinkimas [2] juose vyksta. Bet skelbėjo žinojimas jau yra tam tikras pasiuntinio[15] žinojimas, naudingas, kad ir kaip – ranka ar liežuviu veiktų, *nes kas sėja dvasioje, iš dvasios pjaus amžiną gyvenimą, ir nepailskime daryti gera*[16]. Tas, kuriam dieviškosios Apvaizdos dėka tenka šio žinojimo, gauna didžiausias gėrybes: tikėjimo pagrindą, gražaus gyvenimo siekį, veržlumą tiesai, ieškantį judrumą, žinojimo pėdsaką, žodžiu – išganymo įrankius. O tikrieji tiesos žodžio augintiniai gauna aprūpinimą [4] amžinojo gyvenimo kelionei ir sparnus dangui. Nuostabiausi tad yra Apaštalo žodžiai: *visur pasirodome kaip Dievo tarnai, kaip vargšai, kurie daugelį turtina, kaip nieko neturintys ir viską valdantys; mūsų lūpos atvertos jums byloti*[17]. O Laiške Timotiejui sako: *Dievo, Kristaus Jėzaus ir išrinktųjų angelų akivaizdoje maldaute maldauju tave laikytis šių priesakų be prietaro ir nieko nedaryti šališkai*[18].

Mokytojų ir mokinių siekių tyrumas

[5, 1] Abudu tad privalo save patikrinti: vienas – ar vertas kalbėti ir palikti užrašus, kitas – ar turi teisę klausytis ir skaityti. Šitaip ir dalijantieji eucharistiją pagal paprotį sulaužę duoną, kartais palieka kiekvienam iš žmonių pačiam pasiimti savo dalį. [2] Mat geriausiai, kad tiksliai pasirinktum arba nusigręžtum, pasako sąžinė, o jos pamatas – teisingas gyvenimas ir tinkamas mokslas; ir sekti kitais jau sėkmingai išmėgintais žmonėmis yra geriausia, kad suvoktum tiesą ir vykdytum įsakymus. [3] *Todėl kas nevertai valgys duoną ir gers iš Viešpaties taurės, tas nusikals prieš Viešpaties kūną ir kraują. Teištiria tad žmogus patį save ir tada tevalgo nuo tos duonos ir tegeria iš tos taurės*[19]. [6, 1] Vadinasi,

[15] Arba „angeliškas“, ἀγγελική, *sc.* ἐπιστήμη.

[16] *Gal* 6, 8 ir t.

[17] *2 Kor* 6, 4; 10 ir t.

[18] *1 Tim* 5, 21.

[19] *1 Kor* 11, 27 ir t.

tam, kuris imasi naudingai patarnauti artimiesiems, dera pasižiūrėti, ar ne per drąsiai ir ar ne iš noro su kuo nors pasivaržyti jis griebėsi dėstymo? Ar ne šlovės ieškodamas dalija žodį? Ar vieną tegauna atlygį – klausytojų išganymą?..[20] O užrašais bylojantysis nebus apkaltintas, esą nelaisvai bendrauja [2] arba kad yra paperkamas. *Niekad juk, kaip žinote, nesame kalbėję, kad įsiteiktume*, – sako Apaštalas, – *nei siekdami pasipelnyti, – Dievas liudininkas; nesitikėjome iš žmonių šlovės, nei iš jūsų, nei iš kitų; nors, Kristaus pasiuntiniai būdami, galėjome stipriau spausti, buvome jums švelnūs tarsi savo vaikus myluojanti motina*[21].

[3] Taip pat ir dieviškųjų žodžių dalininkai turi žiūrėti, ar ne tuščio smalsumo vedami ateina pasižvalgyti tarsi miesto statinių? Ar ne pasaulietinių tikisi gėrybių, žinodami, jog Kristaus pašvęstieji dalijasi būtiniausiais dalykais? Bet tai veidmainiai, su tokiais negaiškime, o *teisingas būti, ne atrodyti norįs*[22] privalėtų žinoti, ar jo paskatos kilniausios.

Mokytojas – Dievo bendradarbis

[7, 1] Jeigu *pjūtis didelė, o darbininkų maža*[23], išties privalu melstis, kad kuo daugiau turėtume darbininkų. O darbas yra dvejopas: vienas – nerašytas, kitas – rašytinis. Bet kad ir kaip Viešpaties darbininkas sėtų kilnius kviečius, augintų ir pjautų varpas, jis aiškiai bus tikras Dievo darbininkas. [2] *Gaminkite*, – sako Viešpats, – *ne žūvantį maistą, bet išliekantį amžinajam gyvenimui*[24]. O maistas ir per valgius, ir per žodžius gaunamas. Išties tad *palaiminti taikdariai*[25], kurie parodo kelią šio gyvenimo klystkeliuose nežinojimo puolamiems ir veda juos Dievo žodžio ir gyvenimo ramybėn, kurie padalija duoną ir pamaitina

[20] Leidėjai įtaria šioje teksto vietoje esant spragą.

[21] *1 Tes* 5–7.

[22] Aischilas, *Septem contra Thebas*, 592.

[23] Plg. *Mt* 9, 37 ir t.; *Lk* 10, 2.

[24] *Jn* 6, 27.

[25] *Mt* 5, 9.

alkstančius teisybės. [3] O juk ir sielos turi ypatingo maisto: vienos auga pažinimu ir mokslu, kitos minta graikų filosofijos ganyklose, kur, kaip riešute, ne viskas yra valgoma. [4] *O sodintojas ir laistytojas,* būdami augintojo tarnai, pagal savo tarnystę, *yra viena,* tačiau *kiekvienas gaus pagal savo triūsą, kadangi esame Dievo bendradarbiai: jūs esate Dievo laukas, esate jo statinys*[26], – sako Apaštalas.

[...]

Klemenso mokytojai ir jų autoritetas

[11, 1] Šis darbas nėra meistriškumui parodyti sudėtas raštas. Tai – mano senatvei kaupiamas užrašų lobis, vaistas nuo užmaršties[27], tiesiog atvaizdas ir šešėlis anų ryškių ir gyvybės kupinų kalbų, kurių turėjau garbės girdėti iš palaimintų bei išties įžymių vyrų. [2] Vienas jų buvo iš Graikijos, jonėnas, kiti – iš Didžiosios Graikijos[28]; vienas iš Celesirijos, kitas – iš Egipto; dar kiti – iš rytų: vienas iš asirų, kitas iš Palestinos, kilimo žydas. Paskutinįjį aptikęs, – bet savo galia jis buvo pirmas, – čia ir apsistojau, sumedžiojęs jį besislepiant Egipte. Tai buvo tikra Sicilijos bitelė – pranašų bei apaštalų pievos žiedus nurinkęs, klausytojų sielose padirbdavo tyrą žinojimo lobį. 3. Ir jie, saugodami tikrąją palaimingo mokymo tradiciją, [gautą] tiesiai iš šventųjų apaštalų Petro, Jokūbo, Jono ir Pauliaus, perduodamą iš tėvo sūnui, – retas iš jų kada lygus tėvui, – jie pasiekė, dėkui Dievui, ir mus, kad mumyse pasėtų anas savo protėvių ir apaštalų sėklas.

[...]

Graikų filosofija – krikščionybės įvadas

[15, 3] Varžybų įžanga jau yra varžybos ir slėpinių įžanga – jau slėpiniai[29]. Ir mūsų užrašai nebijos pasinaudoti [4] gražiausiu,

[26] *1 Kor* 3, 8 ir t.

[27] Plg. Platonas, *Faidras,* 276d–e.

[28] T. y. iš Pietų Italijoje arba Sicilijoje įsteigtų graikų kolonijų. Kalbama apie Panteną.

[29] Plg. Platonas, *Gorgijas,* 497c.

ką turi filosofija ir kitoks parengiamasis ugdymas (προπαιδεία). Juk ne vien, Apaštalo žodžiais tariant, dėl žydų bei paklūstančiųjų įstatymui verta tapti žydu, bet ir dėl graikų – graiku, idant [5] visus laimėtume[30]. Ir Laiške kolosiečiams jis rašo: *auklėdami kiekvieną žmogų ir pamokydami su visa išmintimi, kad kiekvieną žmogų padarytume tobulą* [16, 1] *Kristuje*[31]. Apskritai tyrinėjimo dailumas dera užrašų užmojui. Štai ir pamokančių minčių gausa – tarsi į atleto maistą įdėtas prieskonis; jis nėra smaguris, bet pajunta gražų norą – pergalės siekį. Juk ir giedodami [2] mes melodingai atpalaiduojame pernelyg griežtą rimtumą. Norintieji kalbėti liaudžiai dažnai daro tai per šauklį, kad jų žodžiai būtų geriau išgirsti; taip ir čia: juk kai prieš patį mokymą mūsų žodis kreipiasi į minią, pateiktinos įprastos mintys ir žodžiai, apie kiekvieną dalyką šauksiantys tai, kas geriau [3] atvers klausytojus[32]. Žodžiu, kai gausybėje mažų perlų yra vienas perlas, pilname žuvų tinkle viena dailiažuvė[33], laikas ir triūsas įžiebs tiesą[34], esant tinkamam padėjėjui, – mat [17, 1] dauguma geradarysčių Dievo teikiamos per žmones.

Visi, kas naudojame regėjimą, regime tai, kas prieš akis, tačiau kiekvienas kita ko dėlei. Antai virėjas ir piemuo nevienodai žiūri į avį, – vieną domina jos tuklumas, kitam rūpi veislingumas. Kas ieško maisto, tegu melžia avies pieną, kam [2] reikia drabužio, tegu kerpa vilną. Tad ir man teduoda vaisių pamokančios graikų mintys. Nemanau, jog kas nors vykusiu laikys tokį raštą, kuriam niekas neprieštaraus, o protingu pripažintinas toks, kuriam niekas negalėtų protingai paprieštarauti. Reikia pritarti ne tam veiksmui ir mokslui, kurių niekas nepeikia, bet tokiam, kurio niekas negalės peikti protingai.

[30] Plg. *1 Kor* 920 ir t.
[31] *Kol* 1, 28.
[32] Plg. *Mt* 13, 46.
[33] Graik. κάλλιχθυς; jūros žuvis; anot *LSJ*, *Labrus* arba *Serranus anthias*. Apie šią žuvį Plg. Atėnajas VII, 282.
[34] Plg. Platonas, *Valstybė*, 2, 396e.

[3] Jeigu kas ne tiesiai ką nors nuveikia, tai dar nereiškia, jog jis tai daro vien pagal aplinkybes, bet tvarkydamasis pagal Dievo suteiktą išmintį jis savo veiklą taikys ir prie aplinkos. Juk turinčiam dorybę nebereikia kelio dorybėn, o sveikam – sveikti. [4] Bet kaip žemdirbiai pirma palaisto dirvą, taip ir mes pirma palaistome mūsų klausytojų dirvą geru graikų minčių vandeniu, kad galėtų priimti metamą dvasinę sėklą ir pajėgtų lengvai ją išauginti.

Filosofijos santykis su tikėjimo tiesa

[18, 1] Stromatai apglėbs tiesą, įmaišytą į filosofų teiginius, veikiau jų pridengtą ir paslėptą, tarsi valgomoji riešuto dalis kiauto, – manau, jog [2] pačią tiesos sėklą tinka saugoti tik tikėjimo augintojams. Ne paslaptis man ir tai, ką kartoja kai kurie bailūs nemokšos, esą reikia rūpintis tik būtiniausiais ir tikėjimą apglėbiančiais dalykais, o pašalinius ir nebūtinus lenkti, – jie tik varginą ir užimą tuo, kas visai neprisideda prie [3] galutinio tikslo. Kai kas netgi mano, jog filosofija į gyvenimą įsiskverbė iš blogio žmonių žalai, [4] kažkokio nelabojo išrasta. Bet blogis turi blogą prigimtį ir niekad negalėtų tapti kokio nors gražaus dalyko augintoju, – tai aš įrodinėsiu per visus savo Stromatus, leisdamas nuvokti, kad ir filosofija tam tikru būdu yra Dievo Apvaizdos darbas.

2. [19, 1] Dėl ten, kur būtina, graikų mintis įtraukusių užrašų tiek tepasakysiu priekabiesiems: pirmiausia, jeigu filosofija ir būtų nenaudinga, jei [2] jos nenaudingumo įrodymas yra naudingas, tai ir pati ji naudinga. Be to, neįmanoma pasmerkti graikų plikais žodžiais apie jų teiginius, kartu su jais neįsitraukiant [3] į paskirus dalykus, kol pačiam atsivers jų pažinimas. Patirtimi paremtas paneigimas yra labai patikimas, kadangi [4] pasmerktų dalykų žinojimas ir bus tobuliausias įrodymas. Net ir prie galutinio tikslo neprisidedantys dalykai dažnai puošia meistro darbą; be to, pagrindinius teiginius dėstančio mokytojo išsilavi-

nimas padeda kurti klausytojų pasitikėjimą ir sukeldamas besimokančių susižavėjimą, buria juos apie tiesą. Patikimas yra toks [20, 1] sielų auklėjimo kelias (ψυχαγωγία), kai pažinimo sekėjai tiesą gauna pridengtą, kad patys nemanytų, esą, būdama melagingų dalykų ir nedorų darbų išradėja, kaip kai kas ją kaltina, filosofija žlugdo gyvenimą (ji yra aiškus tiesos paveikslas, Dievo graikams suteikta dovana[35]), [2] ir kad mūsų niekas nepatrauktų nuo tikėjimo, tarytum pakerėtus apgaulingo mokslo, bet kad lyg tankiau apsitvėrę surengtume tam tikras bendras [3] tikėjimą įrodančias pratybas. Be to, priešinamų teiginių sąlytis skatina ieškoti tiesos, o iš čia plaukia žinojimas, mat filosofija atsiradusi ne dėl jos pačios, o dėl žinojimo vaisiaus, kai numanomų dalykų pažinimas[36] leidžia mums tvirtai įsitikinti mūsų suvokimo teisingumu. [4] Savaime suprantama, jog po daugžinystės kūnu Stromatai siekia sumaniai paslėpti žinojimo [21, 1] sėklas. Kaip medžioklės aistruolis prieš pagaudamas žvėrį, jį medžioja, seka, eina pėdsakais, užsiundo šunimis, taip ir tiesa atrodo [2] saldus dalykas, jei jos ieškota ir dideliu triūsu pasiekta. O kodėl šie užrašai panoro būti šitaip sutvarkyti? Todėl, kad labai pavojinga atskleisti išties slėptiną tikrosios filosofijos žodį žmonėms, kurie visam kam be gailesčio ir be teisybės siekia prieštarauti, be jokios atodairos švaisto bet kokius žodžius ir teiginius, apgaudinėdami save pačius ir apžavėdami savo sekėjus. [3] Kaip sako apaštalas: *Žydai reikalauja stebuklų, graikai ieško išminties*[37].

Filosofija – kelias graikams į tikėjimą Kristumi

5. [28, 1] Prieš Viešpaties atėjimą filosofija graikams buvo reikalinga, kad vestų teisybėn, o dabar ji darosi naudinga, kad jie garbintų Dievą, – ji yra tam tikras parengiamasis auklėjimas žmonėms, kurie per įrodymą skinasi savo tikėjimo vaisių, nes,

[35] Plg. Platonas, *Filabas*, 16c.

[36] Plg. Platonas, *Įstatymai*, 10, 893b.

[37] *1 Kor* 1, 22.

kaip sako [Raštas], *tavo koja nesuklups*[38], jei tai, kas gražu, ar tai būtų graikų, ar mūsų, siesi su Apvaizda. [2] Mat Dievas yra visų gražių dalykų priežastis, tik vienų tiesiogiai, antai Senosios ir Naujosios Sandoros, kitų – kaip papildomų pasekmių [3], antai filosofijos. Gali netgi būti, jog filosofija tais laikais graikams buvo dovanota tiesiogiai, kol Viešpats jų dar nepašaukė. Mat ir ji auklėjo[39] graikus Kristui, kaip Įstatymas auklėjo žydus. Filosofija parengia ir [4] atveria kelią Kristaus ištobulintam žmogui. *Aptverk išmintį*, – sako Saliamonas, – *ir ji tave išaukštins, tau uždės prabangų vainiką*[40]. Išties, jei apsupsi ją filosofijos aptvaru ir [29, 1] tinkama prabanga, išlaikysi ją nepasiekiamą sofistams. Vienas yra tiesos takas, bet į jį, kaip į [2] neišsenkamą upę iš visur subėga įvairios srovės. Tikrai Dievo įkvėpti žodžiai: *Mano vaike*, – sako, – *klausyk ir įsidėmėk mano žodžius, kad turėtum daug gyvenimo kelių, nes mokau tave išminties kelio, kad nepritrūktum šaltinių*[41], – iš tos pačios žemės [3] trykštančių šaltinių. Jis paminėjo ne tik daugybę vieno kurio nors teisuolio išganingų takų, bet pridūrė ir kitus gausius gausių teisuolių takus, tokiais bemaž žodžiais apie tai bylodamas: *teisiųjų takai it šviesa spindi*[42]. Ir priesakai bei parengiamasis ugdymas būtų lyg gyvenimo takai ir įžangos.

[4] *Jeruzale, Jeruzale! Kiek kartų norėjau surinkti tavo vaikus, kaip višta surenka savo viščiukus!*[43] Jeruzalė reiškia „taikos regėjimas“. Taigi [Viešpats] pranašiškai nurodo, [5] jog taikoje regėjimą pasiekusieji visokeriopai buvo ugdomi pašaukimui. Ir kaip? Norėjo, tačiau negalėjo. Kiek kartų ir kada? Du kartus: per pranašus ir savo atėjimu. Tad žodžiai *kiek kartų* nusako visokeriopą išmintį, vienaip ar kitaip, visais kokybės ir kiekybės būdais kiekvieną išganančią laike ir amžinybėje[44], *nes Viešpaties dvasia pri-*

[38] *Pat* 3, 23.
[39] Plg. *Gal* 3, 24.
[40] *Pat* 4, 8–9.
[41] *Pat* 4, 10–11 ir 21.
[42] *Pat* 4, 18.
[43] *Mt* 23, 37; *Lk* 13, 34.
[44] Plg. *1 Kor* 9, 22.

pildo pasaulį[45]. [6] O jei kas, prievartaudamas žodžius teigtų, jog sakant *nežiūrėk niekingos moters, medus varva nuo palaidūnės lūpų*[46] kalbama apie filosofiją, tegu išklauso tęsinį: *Akimirkai*, – sako, – *ji* [7] *patepa tai gerklę*. Tačiau filosofija nepataikauja. Ką gi turi reikšti toji *palaidūnė*? Aiškiai pridurta: *Beprotybės kojos jos besilaikančiuosius kartu su mirtimi nuveda Hadan, o jos pėdos neturi atramos. Nuo bepročio malonumo toliau tad tieskis kelią, nesiartink prie jo būsto durų, kad neatiduotum kitiems savo gyvybės*[47]. [8] Ir priduria dar tokį liudijimą: *Paskui senatvėje gailėsis, kai sunyks tavo kūno syvai*[48], – nes prie tokio galo atveda beprotis malonumas.

Tikėjimas, filosofija ir pagrindiniai mokslai

[9] Štai taip. O sakydamas *Nesiveržk prie svetimosios* [Raštas] ragina naudotis pasaulietiniu ugdymu, bet nepasilikti jame bei neužsibūti. Mat tai, kas tinkamu laiku naudingai buvo dovanota kiekvienai kartai, tėra parengiamasis ugdymas Viešpaties žodžiui. [10] *Kai kurie žmonės, primasinti tarnaičių apžavų, paniekino šeimininkę – filosofiją ir suseno*[49], – vieni muzikoje, kiti geometrijoje, dar kiti gramatikoje, o daugumas – retorikoje. [30, 1] Kaip pagrindiniai mokslai (ἐγκύκλια μαθήματα) naudingi jų šeimininkei filosofijai, taip ir pati filosofija padeda įsigyti išmintį. Mat filosofija – tai <išminties>[50] lavinimas, o išmintis – tai dieviškųjų ir žmogiškųjų dalykų bei jų priežasčių mokslas. Vadinasi, išmintis yra filosofijos šeimininkė, kaip [2] ana – parengiamojo ugdymo. Jeigu filosofija skelbia liežuvio, pilvo ir papilvio susilaikymą ir todėl savaime yra vertinga, dar garbesnė ir svarbesnė ji pasirodys, jei bus ugdoma Dievo garbės ir pažinimo (γνῶσις) dėlei[51].

45 *Išm* 1, 7.
46 *Pat* 5, 3.
47 Plg. *Pat* 5, 5 ir 8–9.
48 *Pat* 5, 11.
49 Filonas Aleksandrietis, *De congr. erud. gr.*, 77.
50 Rankraščio tekstas leidėjo papildytas pagal Filono Aleksandriečio tekstą.
51 Plg. Filonas Aleksandrietis, *op. cit.*, 79 ir t.

[3] Raštas štai kaip paliudys mūsų žodžius: Sara ilgai buvo nevaisinga ir buvo Abraomo žmona. Negalėdama gimdyti, Sara [4] duoda Abraomui savo vergę egiptietę vardu Hagara, kad pagimdytų jam vaikų. Taigi ištikimojo sugyventinė išmintis (mat Abraomas turėjo ištikimo ir teisaus žmogaus šlovę) dar buvo nevaisinga ir toje kartoje neturėjo vaikų, dar nepagimdžiusi Abraomui jokio dorybės vaisiaus. Ji pagrįstai manė, kad pažangos meto jau sulaukusiam Abraomui verta pirma sugulti su pasaulietiniu mokslu (mat Egiptas perkeltinai nusako pasaulį), o paskui, suėjus su ja pačia, pagal Dievo Apvaizdą pagimdyti [31, 1] Izaoką. Filonas Hagarą verčia „viešnagė svetur" (juk pasakyta *Nesiveržk prie svetimosios*[52]), o Sarą – „mano vyresnybė"[53]. Vadinasi, po parengiamojo ugdymo galima žengti prie vyriausios išminties, iš kurios augs izraelitų giminė. [2] Tai rodo, jog išmintis – išmokstamas dalykas: ją išėjo Abraomas[54], nuo dangaus dalykų regėjimo perėjęs prie Dievo tikėjimo ir teisumo. [3] O Izaokas nusako „savamoksliškumą", todėl ir laikomas Kristaus provaizdžiu (τύπος). Jis *turi vieną žmoną*[55] – Rebeką, kurios vardas verčiamas „kantrybė". [4] Apie Jokūbą sakoma, kad jis sueina su daugeliu moterų, – jo vardas verčiamas „besipratinantis", kadangi pratinamasi daugeliu įvairių mokslų. Todėl šis išties įžvalgus žmogus ir gavo naują Izraelio vardą, nes yra daug patyręs ir išbandęs. [5] Protėvių trejybė gali nurodyti dar vieną dalyką: žinojimo antspaudas tikras tada, kai susideda prigimtis, mokymasis ir pratinimasis.

[6] Kitas mūsų žodžių paveikslas galėtų būti Tamara: atsisėdusią kryžkelėje ir besidedančią paleistuve ją pastebėjo mokslų trokštąs Judas (jo vardas reiškia „gabusis"), nieko nepalikdavęs neištirta ir neišnagrinėta, *ir pasuko jos link*[56], nesiliovęs išpažinti Dievą. [32, 1] Todėl ir tik naudinguosius dalykus iš pasaulieti-

[52] *Pat* 5, 20.

[53] Plg. Filonas Aleksandrietis, *op. cit.*, 20, 34–37.

[54] Plg. *Pr* 15, 5.

[55] *Tit* 1, 16.

[56] Plg. *Pr* 38, 14–16.

nės filosofijos išrinkęs Abraomas sako Sarai, pavydinčiai labiau už ją pagerbtai Hagarai: *Tavo tarnaitė tavo rankose. Elkis su ja, kaip tau patinka*[57]. Jis nori pasakyti: „man patinka pasaulietinė ugdyba, ji jaunesnė ir yra tavo tarnaitė, bet kaip tikrą valdovę gerbiu ir vertinu tavąjį mokslą". [2] Ir *Sara šiurkščiai su ja elgėsi*[58], suprask protino ir mokė. Išties gerai pasakyta: *Dievo auklėjimo neniekink, vaike! Nenusimink, kai jis tave bara: ką Viešpats myli, tą auklėja, plaka kiekvieną, ką sūnumi padaro*[59]. [3] Beje, ištyrus kitas jų vietas, minėti Raštai pasirodo byloją apie kitus slėpinius.

[4] Galime tad jau atvirai teigti, jog filosofija apima tiesos ir esybių prigimties tyrinėjimą – tos tiesos, apie kurią pats Viešpats sakė: *Aš esu tiesa*[60], – ir kad rimčiai Kristuje rengiantis auklėjimas lavina mąstymą ir žadina suvokimą, gimdydamas tikrosios filosofijos ieškantį įžvalgumą. Šią filosofiją suradę arba, veikiau, gavę iš pačios Tiesos turi pašvęstieji.

Filosofinio lavinimo nauda tikėjimui

6. [33, 1] Išankstinis lavinimas daug prisideda prie pasirengimo matyti priedermes. O mąstymą lavina mąstomi dalykai. Pastarųjų prigimtis trejopa: galima juos įžvelgti kiekiuose, dydžiuose ir [2] teiginiuose[61]. Įrodymų išvada suteikia jais sekusiojo sielai tikrą tikėjimą, tad jis nė nemano, kad įrodytas dalykas galėtų būti kitoks ir [3] neleidžia mums tapti apgavikų meilikautojų auka. Tokiuose tad moksluose siela nusivalo nuo juntamų dalykų ir užsidega nauja ugnimi, [4] kad vieną dieną įstengtų išvysti tiesą[62]. *Mat pastovus doras ugdymas ir auklėjimas kuria geras prigimtis, o taip auklėjamos geros prigimtys tampa dar geresnės už savo protėvius, ypač* [5] *gimdymui, kaip būdinga ir kitiems gyvū-*

[57] *Pr* 16, 6.
[58] *Pr* 16, 6.
[59] *Pat* 3, 11 ir t. (=*Žyd* 12, 5 ir t.).
[60] *Jn* 14, 6.
[61] Galbūt omenyje turima aritmetika, geometrija ir logika.
[62] Plg. Platonas, *Valstybė*, VII, 527d–e.

nams[63]. Todėl ir sakoma: *Nueik pas skruzdėlę, dykaduoni, ir būk už ją protingesnis*[64], – [6] grėsmingos žiemos akivaizdoje ji derlymečiu susikrauna gausybę visokio peno, *arba keliauk pas bitę ir pasimokyk, kokia ji darbštuolė*[65], nes ir bitė apskrenda visą pievą, kad pripildytų vieną korį.

[34, 1] O jei melsies savo kambarėlyje, lenkdamasis dvasia[66], kaip Viešpats mus išmokė[67], rūpinkis ne vien namų tvarka, bet ir siela: ką jai skirti, kaip ir kiek, ką atidėti į jos lobyną[68] ir kada tai pateikti, ir kam[69]. Juk tikrai gerais žmonėmis tampama ne prigimties, bet mokymosi dėka[70], kaip ir gydytojais arba vairininkais. [2] Visi regime vynmedį ir žirgą, tačiau vynuogininkas žinos, ar vynmedis tinka vaisiams vesti, o žirgininkas lengvai atpažins tingų ar eiklų žirgą. [3] Tai, jog vieni žmonės iš prigimties labiau už kitus tinka dorybei, rodo tam tikrus pranašesnius tokių žmonių gabumus, [4] bet toli gražu neliudija apie dorovinį geresnės prigimties žmonių tobulumą. Mat ir dorybei menkai tinkamos prigimties žmonės, gavę deramą auklėjimą, pasiekia tikro kilnumo, o, antra vertus, iš prigimties gabūs žmonės tampa blogais dėl aplaidumo. Dievas padarė mus bendruomeninės ir teisingos prigimties kūriniais. [35, 1] Tačiau tai nereiškia, kad jau ši suteiktis atskleidžia teisingumą. Turime suprasti, jog tik Dievo priesakas gyva ugnimi uždega kūrinijoje glūdintį gėrį, kai mokymas išauklėja sielą noriai rinktis tai, kas gražiausia.

[2] Kita vertus, nors ir sakome, kad ir be Rašto galima būti tikėjimo žmogumi, tačiau pripažįstame, jog be mokslo neįmanoma suvokti, ką skelbia tikėjimas. Mat priimti gražius teiginius ir nepriimti svetimų leidžia ne paprastas, bet mokymu paremtas

63 Plg. Platonas, *Valst.*, IV, 424a. Platono rankraščių tekstas kiek skiriasi nuo Klemenso cituojamojo.

64 *Pat* 6, 6.

65 Plg. *Pat* 6, 8.

66 Plg. *Jn* 4, 23.

67 Plg. *Mt* 6, 6.

68 Plg. *Mt* 6, 19; *1 Tim* 6, 19;

69 Plg. *Mt* 12, 35; *Lk* 6, 45.

70 Plg. Platonas, *Menonas*, 89b.

tikėjimas. [3] Nežinojimas neatskiriamas nuo neišsilavinimo ir nemokšiškumo, o mokymas suteikia dieviškų ir žmogiškų dalykų žinojimą. [4] Galima dorai gyventi skurde, bet galima ir turte; sutinkame, kad su parengiamuoju ugdymu ir lengviau, ir greičiau pasieksi dorybę, – ji ir taip nebūtų nepasiekiamas dalykas, nors vis tiek po tam tikro mokslo ir tiems, kurie pratybomis išlavino savo pojūčius[71]. [5] *Neapykanta*, – sako Saliamonas, – *kelia vaidą, o lavinimas saugo gyvenimo takus*[72], idant neapgautų ir neapvogtų piktybių mene klausytojo žalai įsimiklinusieji. [6] *O nepatikrintas lavinimas paklysta*[73], – dar sako jis, vadinasi, reikia imtis kritinio nagrinėjimo mokslo, kad sugriautume apgaulingus sofistų teiginius.

[36, 1] Ir eudaimonininkas[74] Anaksarchas[75] savo veikale „Apie karališkąją valdžia" gerai rašo: *Daugžinystė žmogui labai praverčia ir labai kenkia: praverčia supratingam, o kenkia lengvai bet kokį žodį bet kam ištarti pasirengusiajam. Reikia žinoti tinkamo laiko ribas, mat toks yra išminties apibrėžimas. O ne laiku kad ir protingą dainą užtraukiantieji nepriskiriami prie išminčių, bet turi kvailių šlovę*[76]. [2] Ir Hesiodas: *Mūzų, kurios gausmintį vyrą padaro, dievabalsį ir skambų...*[77], – „gausminčiu" vadina kalbose kelią lengvai randantį žmogų, „skambiuoju" – įgudusį, o „dievabalsiu" – patyrusį išminties mylėtoją ir tiesos žinovą.

[71] Plg. *Žyd* 5, 14. Citatos tęsinys: *ir geba atskirti gera nuo bloga.*

[72] *Pat* 10, 14, 17. Graikiškame LXX vertime čia yra *paideia* – viena pagrindinių graikiško politinio mąstymo sąvokų.

[73] *Pat* 10, 17.

[74] „Eudaimonininkais", „laimininkais" arba „gerovininkais" graikų filosofijos istorikai ir doksografai vadina filosofavimo tikslu laimę (graik.) laikiusios filosofijos krypties atstovus.

[75] Anaksarchas (IV a. vidurys – IV a. pabaiga) buvo kilęs iš Abderos, taigi iš Demokrito tėvynės ir mokyklos Pirono (laikyto skepticizmo pradininku) mokytojas, Aleksandro Didžiojo žygių palydovas (iš čia daugybė anekdotų).

[76] Plg. fr. 1 DK.

[77] Fr. 197, ed. Rzach.

Graikų filosofija iš Dievo

7. [37, 1] Akivaizdu tad, jog parengiamasis graikų auklėjimas kartu su filosofija atėjo iš Dievo, – ne kaip savitikslis dalykas, bet taip, kaip lietus krenta ir į gerą žemę, ir į mėšlą, ir ant namų. Vienodai auga ir žolė, ir kviečiai[78], o ant antkapių – figmedžiai ir kiti įžūlesni augalai. Jie stiebiasi tikrųjų augalų pavidalu, nes pasinaudojo ta pačia lietaus galia, bet negavę derlingoje žemėje augančių augalų malonės, nudžiūsta, arba juos išrauna. [2] Čia naudingas ir Viešpaties paaiškintas sėjos palyginimas[79]: vienas yra žmonėse esančios dirvos dirbėjas, nuo pasaulio pradžios iš aukštybių sėjantis augimo sėklas[80]: jis visais laikais liejo visagalį Žodį, o skirtumus pagimdė įvairūs laikai ir sėklas priėmusios vietos. [3] Be to, ir žemdirbys sėja ne vien kviečius (nors ir jų labai skirtingų esama), bet ir kitas sėklas: miežius, pupas, žirnius, pelėžirnius ir daržoves, ir gėles. [4] Tai pačiai žemdirbystei priklauso ir medžių auginimas su visais jos atžalynų, taip pat parkų, sodų ir apskritai visokiausiais medžių sodinimo ir auginimo darbais. [5] Ir gyvulininkystė taip pat yra ne vien avių, bet ir visi jaučių, žirgų, šunų ir bičių auginimo amatas. Žodžiu, ganymo ir auginimo amatai daugiau ar mažiau skirtingi, tačiau visi naudingi gyvenimui.

[6] Sakydamas „filosofija“, turiu omenyje ne stoinę, platoninę, epikūrinę ar aristotelinę, bet tai, kas visų šių mokyklų paskelbta tinkama ir kas moko dievobaimingu mokslu paremto teisingumo, – šią rinktinę visumą ir vadinu filosofija. O tai, ko jie prisigalvojo priskaidę žmogiškų samprotavimų, – šito niekad nepavadinčiau dieviškais dalykais.

Filosofijos nepakankamumas tikėjimo požiūriu

[38, 1] Reikia turėti galvoje ir tai, jog, jei neturintieji mokslo gražiai nugyvena gyvenimą, <jie dar netampa tobulais

[78] Plg. Juvenalis, 10, 145.
[79] *Mt* 13, 15–23.
[80] Plg. *Mt* 13, 3–8; *Mk* 4, 2–8; *Lk* 8, 5–8.

vien>[81] gražių darbų dėka. Mat jie atsitiktinai aptiko gerų darbų taką, o kai kurie supratingieji netgi pataikė į tiesos žodį. Bet *Abraomas buvo nuteisintas ne pagal darbus, o pagal tikėjimą*[82]. Tad, gyvenimui pasibaigus, tokie žmonės, kad ir gerus darbus nūnai dirbantys, nieko nelaimės, jei neturės tikėjimo. [3] Būtent todėl Raštai ir buvo išversti į graikų kalbą, kad jie neturėtų jokios progos dangstytis nežinojimu, nes tik panorėję, patys galėtų išgirsti mūsų mokymą. [4] Ne tas pats yra, jei kas nors kalba apie tiesą, ir kai pati Tiesa save aiškina. Viena – spėliojimai apie tiesą, kita – pati Tiesa, viena – panašumas, kita – pati esybė. Viena pasiekiama mokymusi ir pratybomis, kita – tikėjimo galia. [5] Mat dievobaimingumo mokymas yra dovana, o tikėjimas – malonė. Juk Dievo valią mes pažįstame ją vykdydami[83]. *Atverkite*, – sako Raštas, – *teisumo vartus, kad pro juos įėjęs, padėkočiau Viešpačiui*[84]. [6] Bet keliai teisuman gausūs ir įvairūs, nes Dievas dėl savo gerumo mus išgano daugeliu būdų, o veda jie į pagrindinį kelią ir į pagrindinius vartus. Jeigu ieškosi karališko ir tikro įėjimo, išgirsi: *Štai Viešpaties vartai, – pro juos įeis teisieji*[85]. [7] Nors daug yra atvertų vartų, šie yra Kristuje; palaiminti visi pro juos įėję ir žinojimo dievotume nutiesę savo kelią. [8] Aiškindamas Bažnyčioje gerbiamų žmonių skirtumus, Klemensas Laiške korintiečiams pažodžiui rašo: *tebūnie vienas ištikimas, kitas pajėgus išreikšti žinojimą, trečias gabus vertinti mintis, dar kitas galingas darbuose*[86].

[...]

Filosofinių etikos, dialektikos ir retorikos pratybų nauda

9. [43, 1] Esama ir tokių įgimtai gabiais save laikančių žmonių, kurie mano esą neverta imtis nei filosofijos, nei dialektikos,

[81] Verčiama leidėjų konjektūra.
[82] *Rom* 4; 2 ir 16.
[83] Plg. *Jn* 7, 17.
[84] *Ps* 117, 19.
[85] *Ps* 117, 20.
[86] Klemensas Romietis, *Laiškas korintiečiams*, 48, 4 ir t.

neverta nė mokytis gamtos mokslo, reikalaudami vien pliko žinojimo. Panašiai neįdėję į vynuogyną jokio darbo jie galėtų tikėtis čia pat gauti vynuogių. [2] O „vynuogynas“[87] perkeltinai nurodo Viešpatį, kurio vaisių darbščiai turime spausti, pasitelkę Žodžio žemdirbystės amatą. Turime genėti, purenti, parišinėti ir dirbti visus kitus darbus, vynuogyno priežiūrai prireiks pjautuvo, kauptuko ir kitų žemdirbių įnagių, jei norime išvysti prinokusį jo vaisių. [3] Kaip žemdirbystėje ir medicinoje išsimokslinęs bus žmogus, išėjęs įvairiausius mokslus, kad galėtų geriau prižiūrėti žemę ir sveikatą, [4] taip ir čia išsimokslinusiu aš vadinu tą, kuris viską matuoja tiesa, idant skindamasis naudingus geometrijos, muzikos, gramatikos ir pačios filosofijos vaisius, apgintų bei apsaugotų tikėjimą.

Neturi garbės atletas, <nieko išskyrus jėgą>[88] nepridedantis prie kūno sudėties[89]. [44, 1] Kita vertus, giriame gausios patirties vairininką, daugelio žmonių miestus mačiusį[90], ir daugelio atvejų patirtį turintį gydytoją, – todėl padaromas netgi žodis „empirikas“ („patyrusysis“)[91]. [2] O tas, kas semdamasis pavyzdžių ir iš graikų, ir iš barbarų, viską matuos tiesiu gyvenimu, bus labai patyręs tiesos medžiotojas, išties „daugiamintis“[92]; šis mūsų „daugiažinis“[93] žinantysis, tarytum bandomasis akmuo[94] (anas lidietiškas, kuris, kaip tikima, tikrą auksą skiria nuo suklastoto) pajėgs skirti sofistiką nuo filosofijos, puošybą nuo mankštos, virtuvę nuo medicinos, retoriką nuo dialektikos[95], taip pat ir visas barbariškosios filosofijos mokyklas nuo pačios tiesos. [3] Argi trokštantysis apčiuopti Dievo galią neprivalo įgusti mąstomy-

[87] Plg. *Jn* 15, 1.

[88] Verčiama leidėjų konjektūra.

[89] Plg. Platonas, *Valstybė*, 3, 404a.

[90] Homeras, *Odisėja*, 1, 3. Odisėjo epitetas.

[91] Graik. εμπειϱικός, „patyręs“, iš πεῖϱα, „bandymas“, „mėginimas“.

[92] Homeras, *Iliada*, 1, 311. Odisėjo epitetas.

[93] Homeras, *Odisėja*, 15, 459. Odisėjo epitetas.

[94] Plg. Platonas, *Georgijas*, 486d.

[95] Plg. Platonas, *Gorgijas*, 465b–c.

bių filosofijoje? Ir argi nenaudinga jam skirti dviprasmius ir homoniminius Sandorų posakius? [4] Juk ir Viešpats gundymo metu dviprasmybe pergudrauja Šėtoną![96] Todėl nebesuprantu, kaip gi anas, kai ko manymu filosofijos ir dialektikos išradėjas leidžiasi apgaunamas dviprasmybės?!

[45, 1] Jei pranašai ir apaštalai nežinojo filosofijos pratybų meno, vis dėlto paslėptai, – mat ne visų ausys supratingos, – ištariama pranašiškos ir pamokančios dvasios mintis[97], idant paaiškėtų, reikalauja tam tikro meno [2] žinių. Pranašai ir Dvasios mokiniai patikimai pažino aną mintį – tikėjimu pažino ją taip, kaip – nelengva suprasti – kalbėjo Dvasia, tačiau nepamokytieji negalėtų jos taip suvokti[98]. [3] *Užsirašyk*, – sako, – *įsakus du kartus, noru ir žinojimu, kad galėtum atsakyti tiesos žodžius į* [4] *tau keliamus klausimus*[99]. Kas gi yra žinojimas, kaip atsakyti? Tas pat, kaip ir žinojimas, [5] kaip klausti. O tai būtų dialektikos mokslas. Bet argi kalbėjimas nėra darbas? Argi veikimas neatsiranda iš svarstymo?[100] Jei veikdami nesiremtume protingu svarstymu[101], veiktume neprotingai[102]. O protingas darbas atliekamas sutinkamai su Dievu. *Ir be jo*, – sako, – (tai yra be Dievo Žodžio[103]) *neatsirado nieko*[104]. Argi ne Žodžiu ir Viešpats viską [6] padarė?[105] Net ir gyvuliai imasi darbo varomi baimę keliančiais žodžiais. O teisingų įsitikinimų žmonės (ὀρθοδοξασταί)? Argi ne raginami imasi gražių darbų, nežinodami, ką daro?

[...]

[96] Plg. *Mt* 4, 3–4.

[97] Plg. *1 Kor* 8, 7.

[98] Sakinys verčiamas atsižvelgiant į leidėjų taisymus.

[99] Plg. *Pat* 22, 20 ir t.

[100] Plg. Isokratas 3, 9. „Svarstymu“ verčiamas λόγος. 4-ojoje ir 5-ojoje pastraipose Klemensas šį žodį vartoja įvairiomis jo prasmėmis: „žodis“, „kalba“, „svarstymas“, „protas“; plg. tolesnes pastabas.

[101] λόγῳ.

[102] ἀλόγως.

[103] „Žodis“ – λόγος; plg. ankstesnes pastabas.

[104] *Jn* 1, 3.

[105] Plg. *Pr* 1, 3.

Graikų filosofija – Apvaizdos leista vagystė

16. [...] [80, 5] Taigi, kai kurių nuomone, graikų filosofija vienaip ar kitaip užčiuopia tiesą, tačiau miglotai ir ne visą. Kitiems patinka manyti, kad Šėtonas bus suteikęs jai postūmį. Dar kiti susidarė nuomonę, esą visa filosofija įkvėpta tam tikrų žemesniųjų galybių[106]. [6] Tačiau jei graikų filosofija ir neapima Tiesos didybės, be to, neįstengia vykdyti Viešpaties įsakymų, vis dėlto ji jau ruošia kelią karališkajam mokymui, vienaip ar kitaip protindama Apvaizdą išpažįstantį žmogų, parengdama jo būdą persmelkiančiam tiesos veikimui.

17. [81, 1] Juk yra parašyta: *Visi buvę prieš Viešpaties atėjimą – vagys ir plėšikai*[107]. Kalbama apie „visus“, bendresne prasme suprantama: visi buvę prieš Žodžio įsikūnijimą. [2] Tačiau Viešpaties siųsti bei įkvėpti pranašai – ne vagys, bet tarnai. [3] Raštas sako: *išmintis pasiuntė savo tarnus, iškilmingu skelbimu sukvietusi juos prie vyno kratero*[108]. Bet filosofija, sako, nebuvo Viešpaties siųsta, bet atėjo pavogta ar vagies duota: tam tikra galybė ar angelas, pažinęs tiesos dalį nepasiliko joje, bet įkvėpė tai žmonėms, išmokęs juos vogto dalyko[109]. Viešpats apie tai žinojo, – jis ir prieš kiekvieno daikto būties pradžią žinojo būsimųjų dalykų baigtį[110], – tačiau nesutrukdė [5], kadangi žmones pasiekęs voginys tuomet turėjo tam tikros naudos; ne grobikas žiūrėjo žmonių labo, bet Apvaizda naudai pakreipė įžūlią iškrypą. [...]

17. [...] [85, 5] Aukštybių viskas tvarkoma labui, *idant per Bažnyčią taptų žinoma daugiariopa Dievo išmintis, pagal amžiną jo įžvalgą, kurią įvykdė Kristuje*[111]. [6] O Dievui niekas nepastoja kelio, niekas jam nesipriešina, – jis yra Viešpats, jis visagalis. [86, 1] Net ir atskalūnų norai ir veiksmai tėra daliniai dalykai, atsirandantys iš blogos būklės, kaip ir kūno ligos. Ta-

[106] T. y. demonų.
[107] Plg. *Jn* 10, 8.
[108] *Pat* 9, 3.
[109] Plg. *Enochas*, 6–8.
[110] Plg. *Dan* 13, 42.
[111] Plg. *Ef* 3, 10 ir t.

čiau visuotinė Apvaizda kreipia juos sveiko tikslo link, nors priežastis ir žadėjo ligą. [2] Didžiausia dieviškosios Apvaizdos galia ir yra neleisti iš savanorio atkritimo išaugusiam blogiui likti bergždžiam ir nenaudingam bei virsti visais atžvilgiais kenksmingam. [3] Mat toks ir yra dieviškosios išminties, dorybės ir galios veikimas: ne vien daryti gera (tokia, gali sakyti, pati Dievo prigimtis, kaip ugnies – šildyti, o šviesos – šviesti), bet dar, ir pirmiausia – per kieno nors sumanytas blogybes atlikti gerą ir dorą darbą, nauda verčiant tariamas blogybes, antai išbandymą kankinyste.

[87, 1] Tad ir tarytum Prometėjo pavogtoje filosofijoje esti maža ugnelė – ji gali šviesti, jei tinkamai ją palaikysime, lyg koks išminties pėdsakas ir postūmis Dievo linkui[112]. [2] Šia prasme graikų filosofai ir būtų *vagys ir plėšikai*[113], – dar prieš Viešpaties atėjimą jie be [tikro] pažinimo[114] paėmė iš žydų pranašų tiesos dalis, tačiau pasisavino jas lyg nuosavas mintis: kai ką iškreipė, kai ką iš perdėto stropumo nesupratingai supainiojo, o kai ką ir patys atrado, – galimas daiktas, kad ir jie bus gavę *suvokimo dvasią*[115].

[3] Su Raštu sutaria ir Aristotelis, kaip minėjome, pavadinęs sofistiką išminties vagiše[116]. [4] O Apaštalas sako: *Kalbėdami kalbame ne tais žodžiais, kurių moko žmogiškoji išmintis, bet tais, kurių moko Dvasia*[117]. [5] O apie pranašus sakoma: *Visi esame gavę iš jo pilnatvės*[118], – tai yra Kristaus pilnatvės. Tad pranašai nėra vagys. [6] *Mano mokslas ne mano*, – sako Viešpats, – *bet mane siuntusio Tėvo*[119], o apie vagis sako: *Kas iš savęs kalba, ieško savo garbės*[120]. [7] Tokie yra graikai – *savimylos ir pasipūtėliai*[121].

[112] Plg. Platonas, *Filebas*, 16c.
[113] *Jn* 10, 8.
[114] Plg. *Rom* 10, 2.
[115] Plg. *Iš* 28, 3.
[116] Aristotelis, *Topica*, IV, 5 126a 30.
[117] *1 Kor* 2, 13.
[118] *Jn* 1, 16.
[119] *Jn* 7, 16.
[120] *Jn* 7, 18.
[121] *2 Tim* 3, 2.

Vadindamas juos išminčiais, Raštas peikia ne tikrus išminčius, bet tokiais save laikančiuosius.

[...]

Graikų filosofija skelbė kai kurias tiesas: Rašto liudijimai

19. [91, 1] Kad [Šventasis Raštas] liudija graikus skelbus tam tikras tiesas, rodo ir ši vieta: Apaštalų darbuose pasakojama, kad Paulius sako Areopago žmonėms: [2] *Matau, jog esate gana dievobaimingi žmonės. Vaikščiodamas ir apžiūrinėdamas jūsų šventenybes, radau aukurą su užrašu 'Nežinomam Dievui'. Taigi noriu jums skelbti tą, kurį nepažindami garbinate.* [3] *Dievas, pasaulio ir visko, kas jame yra, kūrėjas, būdamas dangaus ir žemės viešpats, negyvena rankų padirbtose šventyklose ir nėra žmonių rankų aptarnaujamas, tarsi jam ko nors trūktų. Jis gi pats visiems duoda gyvybę, alsavimą ir visa kita.* [4] *Visame žemės paviršiuje jis apgyvendino visą iš vieno kilusią žmonių giminę, nustatęs aprėžtus laikus ir jų apsigyvenimo vietas, idant ieškotų Dievo, [vildamasis], kad apgraibomis jį atrastų, nors jis yra netoli kiekvieno mūsų, juk jame gyvename, judame ir esame, kaip yra pasakę ir kai kurie jūsų poetai: „esame jo giminės“*[122]. [5] Iš čia aiškiai matyti, kad naudodamas poetinius pavyzdžius iš Arato „Reiškinių“[123] Apaštalas vertina tai, kas graikų pasakyta gerai, ir leidžia suprasti, jog garbindami „Nežinomą Dievą“, graikai, kitais žodžiais vadindami[124], garbina Dievą Kūrėją, kurį turėtų pažinti, jį priėmę ir suvokę per Sūnų. [92, 1] *Todėl*, – sako, – *pasiunčiau tave pas pagonis, kad atvertum jų akis, idant iš tamsybių gręžtųsi į šviesą, nuo Šėtono galybės – į Dievą ir, tikėdami mane, gautų nuodėmių atleidimą bei dalį su pašventintaisiais*[125]. [2] *Atverti aklųjų akis*– tai Tėvo pažinimas per Sūnų ir anų graikų žodžių[126] suvoki-

[122] *Apd* 17, 22–28.

[123] Aratas, *Phaenomena*, 5.

[124] Graik. κατὰ περίφρασιν, „perifrastiškai“.

[125] *Apd* 26, 17 ir t.

[126] Graik. περιφράσεως, „perifrazės“.

mas, o *gręžtis nuo Šėtono galybės* reiškia trauktis nuo nuodėmės, per kurią atsirado vergystė.

Krikščionims reikšminga filosofijos dalis

[3] Mes pripažįstame ne visą filosofiją, bet tik tą, apie kurią kalba ir Platono Sokratas: *Kaip teigia slėpiningų apeigų dalyviai, 'tirsanešių daug, bakchų maža*[127]. Jis nori, kad suprastume *daug pašauktųjų, maža išrinktųjų*[128], kadangi aiškiai priduria: *Pastarieji, manding, kaip tik ir yra filosofijai gyvenimą tikrai skyrę žmonės. Aš ir pats gyvenime kiek įstengdamas dariau viską ir visais būdais siekiau tapti vienu iš jų. Ar teisingai siekiau? Ar esame ką nors laimėję? Kaip iš tikrųjų yra, jei dievas duos, netrukus aiškiai sužinosime tenai nuvykę*[129]. [93, 1] Ar nemanai, jog jis čia rodo iš žydų Raštų paimtą pomirtinio teisingumo viltį? Ir „Demodoke", jei tai Platono veikalas[130], Sokratas sako: *Kažin, ar gyventi įsikibus į mokslus* (τέχναι) *ir gausinant žinias reiškia filosofuoti, o ne kas kita, – man atrodytų, jog tai netgi gėdingas dalykas*[131]. [2] Jis, matyt, žinojo, kad, pasak Herakleito, *Daugžinybė proto neišmoko*[132]. [3] O penktoje „Valstybės" knygoje kalbama: *Tad ar laikysime filosofais visus šiuos žmones ir kitus panašių specialių mokslų bei amatėlių (τεχνύδρια) žinovus? – Jokiu būdu! – atsakiau, – Jie tik primena filosofus. – O ką vadini tikraisiais? – Tiesos regėjimo aistruolius, – pasakiau*[133]. [4] Juk filosofija – ne teiginius ir prielaidas apimančioje geometrijoje, ne muzikoje, – tai spėliojantis mokslas[134], ir ne gamtotyrinių, takių bei apypanašių teiginių prikimštoje astronomijoje. Ji – paties gėrio ir tiesos mokslas, o minėti dalykai nėra gėris, bet tarsi į gėrį vedantys keliai. [5] Todėl ir pats Sokratas nemano, kad pagrindinių mokslų ugdymo

[127] Platonas, *Faidonas* 69c.
[128] *Mt* 22, 14.
[129] Platonas, *Faidonas* 69d.
[130] Klemensas cituoja *Varžovus*, taip pat neaiškios autorystės kūrinys.
[131] *Varžovai* 137b.
[132] Fr. 40 DK, vert. M. Adomėnas.
[133] Platonas, *Valstybė*, V, 475d–e.
[134] Plg. Platonas, *Valstybė*, VII, 534b–c.

(ἐγκύκλιος παιδεία) pakanka gėriui, – jis tik prisideda žadindamas ir mankštindamas sielą mąstomiems dalykams.

[94, 1] Taigi jei teigiama, kad graikai atsitiktinai paskelbė kai kuriuos tikrosios filosofijos teiginius, – tai Dievo tvarkomas atsitiktinumas (niekas tikriausiai neimtų dievinti savaimingumo vien norėdamas su mumis pasiginčyti). Jei tai „sutapimas", – jis nebe Apvaizdos darbas. [2] Mums pasakys, kad graikai turėjo įgimtą suvokimą? Tepažįstame vieną gamtos kūrėją, todėl ir esame pavadinę teisingumą prigimtiniu dalyku[135]. Jie turėjo bendrą nuovoką? Paklauskime, kas yra šios nuovokos ir jos paskirstymą tvarkančio[136] teisingumo tėvas? [3] Sakys, jog tai buvęs išankstinis arba bendralaikis skelbimas? Bet tai – pranašavimo rūšys. Kitiems patinka manyti, jog filosofai tam tikrus dalykus pasakė atspindėdami tiesą. [4] Bet ir apie mus pačius dieviškasis Apaštalas sako: *Dabar regime lyg veidrodyje*[137], pažindami save jo atspindyje ir pagal mumyse esantį dieviškumą kiek įmanoma regėdami kuriančiąją priežastį. [5] *Matei*, – sako, – *savo brolį, matei savo Dievą*[138]. Manau, kad Dievu čia pavadintas mūsų Išganytojas. [6] O nusivilkę kūną regėsime „veidas į veidą", apibrėžtai ir suvokdami, kai širdis taps tyra. [7] Taikliausi graikų filosofai Dievą mato būtent atspindyje ir perregimybėje[139]: tokie yra [žmogaus] silpnumui pasiekiami tiesos vaizdiniai, panašius matome vandenyje arba per perregimus ir skaidrius kūnus[140]. [95, 1] Gražiai tad kalba Saliamonas: *Kas sėja teisumą, augina tikėjimą. Kurie sėja savo turtus, juos gausina*[141]. Ir dar: *Rūpinkis savo lygumos pievomis ir pjausi žolę; laiku sukrauk šieną ir turėsi avių savo drabužiams*[142]. [2] Matai, reikia pasirūpinti ir išorine danga bei apsauga, o *savo*

[135] Plg. anksčiau *Str.* I, 6, 34, 4.
[136] Plg. Platonas, *Įstatymai*, IV, 714a.
[137] *Kor* 13, 12.
[138] *Agrapha* 65 (ed. Resch).
[139] Plg. Platonas, *Valstybė*, VII, 13, 532c; 2, 515e, 516b.
[140] Plg. Platonas, *Valstybė*, VI, 13, 510a.
[141] *Pat* 11, 21; 24.
[142] *Pat* 27, 25 ir t.

kaimenės gyvenimą aiškiai pažinki[143]. [3] *Kai įstatymo neturintys pagonys iš prigimties vykdo įstatymo reikalavimus, tada jie, neturintys įstatymo, patys sau yra įstatymas*[144], o neapipjaustymas, pasak Apaštalo, laikosi įstatymo įsakų[145] ir prieš įstatymą, ir prieš Viešpaties atėjimą.

[...]

STROMATAS II

Žinančiojo siekis – pažinti Dievą

[...]

10. [46, 1] Taigi mūsiškis filosofas laikosi trijų dalykų: pirma, mąslaus regėjimo, antra, įsakymų vykdymo, trečia, dorų žmonių ugdymo. Kartu šie trys dalykai padaro žinantįjį tobulą. O jei kurio nors trūksta, šlubuoja ir žinojimo reikalai. [2] Iš čia šie įkvėpti Rašto žodžiai: *Viešpats kalbėjo Mozei, tardamas: „Kalbėsi Jeruzalės sūnums ir pasakysi jiems:* [3] *Aš esu Viešpats, jūsų Dievas. Nesielgsite pagal Egipto krašto, kuriame gyvenote, papročius, ir pagal Kanaano krašto, į kurį jus vedu, papročius nesielgsite.* [4] *Jūs negyvensite pagal jų įstatus. Vykdysite tik mano įsakus ir ištikimai laikysitės mano įstatų, pagal juos gyvendami: aš esu Viešpats, jūsų Dievas.* [5] *Laikysitės visų mano įsakų ir juos vykdysite. Juos įvykdęs žmogus juose bus gyvas: aš esu Viešpats, jūsų Dievas*“[146]. [47, 1] Ar laikytume Egiptą ir Kanaano kraštą pasaulio ir apgaulės, ar vengtinų aistrų ir ydų simboliu, – ši ištara nurodo mums, ko turime imtis kaip dieviškų ir nepasaulietinių darbų. [2] O žodžiuose *juos įvykdęs žmogus juose bus gyvas*[147], „gyvenimu“, – mūsų

[143] *Pat* 23.
[144] *Rom* 2, 14.
[145] *Rom* 2, 26.
[146] *Kun* 18, 1–5.
[147] *Kun* 18, 5 (= *Gal* 3, 12).

ir jų, – vadinama pačių žydų pasitaisymas ir jų kaimynų, tai yra mūsų pačių saviugda ir pažanga. [3] *Nes mirę nusižengimams* mūsų Sandoros dėka *atgyja kartu su Kristumi*[148]. [4] Daug sykių kartodamas žodžius *Aš esu Viešpats, jūsų Dievas* Raštas siekia kuo įtaigiau mus paveikti, mokydamas paklusti įstatymus davusiam Dievui ir švelniai nurodo ieškoti Dievo bei stengtis įmanomai jį pažinti. Tai būtų didžiausias, epoptinis[149] regėjimas, tikras, nejudinamą proto atramą gavęs mokslas. Toks tegalėtų būti nuo tiesumo darbų neatsiejamas išminties žinojimas.

Dvi žinojimo, tikėjimo ir įrodymo rūšys

11. [48, 1] Tariamų išminčių, ar tai būtų barbarų erezijos, ar graikų filosofų *žinojimas*, pasak Apaštalo, *išpučia*[150], o patikimas yra toks žinojimas, kuris moksliškai įrodo tikrosios filosofijos perteiktus dalykus. Galime pavadinti jį svarstymu, pripažintų tiesų pagrindu parūpinančiu pasitikėjimo abejonių keliančiais dalykais. [2] O kadangi tikėjimo esama dvejopo – mokslinio ir spėjančio, drąsiai galime kalbėti ir apie dvejopą įrodymą, mokslinį ir spėjantį, – kalbama juk ir apie dvejopą žinojimą: žinojimą ir numatantį žinojimą[151], – vienas atitinka tobulą savo prigimtį, kitas – ne visai. [3] Ar neturėtume sutikti, kad vienintelis teisingas įrodymas yra mūsiškis, kadangi jį parūpina dieviškieji Raštai, šventieji rašiniai bei, Apaštalo žodžiais tariant, *Dievo išmokyta*[152] išmintis? [4] Juk tai irgi mokymasis – paklusti įsakymams, tai yra tikėti Dievu. O tikėjimas – tai Dievo galia, nes jis – tiesos jėga.

[49, 1] *Jei turėsite*, – sako, – *tikėjimą kaip garstyčios grūdelį, perkelsite šį kalną*[153]; ir dar: *Tebūnie tau pagal tavo tikėjimą*[154], –

[148] *Ef* 2, 5.

[149] Iš graik. 'εποπτεία – graikų Eleusino misterijų kulminacija, aiškiausias didžiausio apeigų slėpinio regėjimas.

[150] *1 Kor* 8, 1.

[151] Graik. γνῶσις καὶ πρόγνωσις, „gnozė“ ir „prognozė“.

[152] *1 Tes* 4, 9.

[153] *Mat* 17, 20.

[154] *Mat* 9, 29; t. p. plg. *Lk* 18, 42; *Jn* 11, 44.

ir vienas pasveiksta tikėjimu laimėjęs išgydymą, o kitas, mirusysis, prisikelia jo prisikėlimu įtikėjusiojo galia. [2] O spėjantysis įrodinėjimas tėra žmogiškas retorinių samprotavimų ir dialektinių silogizmų padarinys. [3] Mat aukščiausias įrodymas, kurį pavadinome mokslinio vardu, mokslo trokštančioms sieloms tikėjimą suteikia nurodydamas bei atverdamas Raštus, – o tai ir būtų tikrasis žinojimas. [4] Iš tiesų, jei nagrinėjimui imamos teisingos prielaidos, kokie ir yra dieviški ir pranašiški teiginiai, savaime suprantama ir nuoseklu, jog ir iš jų plaukianti išvada taip pat bus teisinga; tad teisingai galime žinojimą laikyti įrodymu.

Tikras ir netikras išminčius

[50, 1] Kai buvo įsakyta auksiniame ąsotyje pašventinti atmintinę dangiškojo dieviško maisto dalį, Rašte sakoma, kad *omeras yra dešimtoji trijų matų dalis*[155]. Čia minimi trys mumyse pačiuose esantys matai: jutimas – juntamų dalykų, protas – tariamų žodžių ir sakinių, o mąstymas – mąstomybės[156]. [2] Taigi žinantysis turės susilaikyti nuo proto, mąstymo, jutimo ir elgesio nuodėmių, – jis girdėjo, jog *kas žiūri geidulingai, jau svetimauja*[157], atmena, jog *palaiminti tyraširdžiai, jie regės Dievą*[158] ir žino, kad *ne kas patenka į burną, suteršia žmogų, bet kas išeina iš burnos, tai suteršia žmogų, nes sumanymai išeina iš širdies*[159]. [3] Tai, manding, ir yra tikras ir teisingas Dievo matas, kuriuo matuojami visi dalykai, – tai žmogų apimantis dešimtukas, kurį sutrauktai nurodo trys minėti matai. [4] Tai būtų kūnas, siela, penkios juslės, balso, sėklos ir mąstantis, arba dvasinis, arba kad ir kaip norėtum jį vadinti, pradai.

[51, 1] O reikia, peržengus, sakyčiau, visa kita, sustoti mąstyme; kaip ir pasaulyje peršokę per devynias dalis, – pirmąją dėl

[155] *Iš* 16, 32–36.

[156] Klemensas remiasi Filono Aleksandriečio egzegeze; plg. *De congressu eruditionis gratia*, 100.

[157] *Mt* 5, 28.

[158] *Mt* 5, 8.

[159] *Mt* 15, 11; 19.

vienodos raidos toje pačioje vietoje sudėtų keturių elementų dalį, septynias judriąsias ir devintąją nejudrią, – prieiname virš devyneto esantį tobulą skaičių – *dešimtąją dalį*, Dievo pažinimą, žodžiu, po kūrinijos imame trokšti Kūrėjo. [2] Todėl Dievui buvo atnašaujama efos[160] ir aukų dešimtadaliai[161], dešimtąją dieną prasidėdavo ir Velykų – visų aistrų bei visos juntamybės peržengimo – šventė[162]. [3] Taigi žinantysis tvirtas tikėjimu, o tariamasis išminčius neturi noro prisiliesti prie tiesos, jį veda neramūs bei nepastovūs potraukiai. [4] Nesunku tad suprasti Rašto žodžius: *Tada Kainas pasitraukė iš Viešpaties akivaizdos ir apsigyveno Naido krašte priešais Edeną*[163]. Mat, išvertus, *Naidas* reiškia „bangavimas", o *Edenas* – „palaima". [5] Palaima – tai tikėjimas, žinojimas ir ramybė, šios palaimos netenka neklusnusis, o tariamasis išminčius apskritai nenori nė klausytis Dievo įsakymų, bet pats sau mokslinčius nirtulingai traukiasi į neramias bangas, nuo nepagimdyto pažinimo leisdamasis į marius pagimdytus daiktus ir be paliovos keisdamas savo įsitikinimus. [6] *Kas neturi vadovo, krenta it lapai*[164]. Sielos „vadovu" čia pavadintas protas ir nesuklumpantis bei sielą vedantis vadovaujantysis jos pradas, – išties pastovusis veda pastovybės link.

[52, 1] Šitaip *Abraomas stovėjo prieš Viešpatį, paskui, prieidamas, tarė*[165], ir Mozei sakoma: *O tu stovėk čia su manimi*[166]. [2] O Simono sekėjai[167] siekia savo būdą padaryti panašų į jų garbinamą Pastovybę. [3] Žodžiu, tikėjimas ir tiesos žinojimas įkurdina juos įgijusią sielą nuolat toje pačioje ir vienodoje būsenoje[168].

[160] Žydų tūrio vienetas, – *Kun* 5, 11 ir kt.

[161] Plg. *Iš* 29, 40; *Kun* 6, 20.

[162] Plg. *Iš* 12, 3; plg. Filonas Aleksandrietis, *De congr. er. gr.*, 102–106.

[163] *Pr* 4, 16; plg. Filonas Aleksandrietis, *De posteritate Caini*, 22.

[164] *Pat* 11, 14.

[165] *Pr* 18, 22 ir t.

[166] *Įst* 5, 31.

[167] Gnostikų sekta, save laikiusi Simono Mago (*Apd* 8, 9–24) sekėjais.

[168] Graik. ʼαιεὶ κατὰ τὰ αυτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχειν – būdingas Platono mąstomų esybių būsenos apibrėžimas; plg. *Faidonas*, 78d; *Sofistas*, 248a.

[4] Žinančiajam giminingi ramybė, rimtis ir taika, o melui – pasikeitimas, nukrypimas ir atskilimas. [5] Kaip filosofiją juodina pasipūtimas ir puikybė, taip žinojimą, – kad ir tuo pačiu vardu vadinamas, netikrasis žinojimas, apie kurį Apaštalas rašo: *Timotiejau, sergėk tau patikėtą turtą, vengdamas pasaulio tuščiažodžiavimo ir netikro žinojimo prieštaravimų, – kai kurie jo skelbėjai pasiklydo tikėjime*[169]. [6] Šių žodžių smerkiami eretikai atmeta Laiškus Timotiejui. [7] Ką gi, jei Viešpats yra *tiesa*[170], *Dievo galybė ir išmintis*[171], o taip ir yra, laikykime įrodyta, kad tikras žinantysis yra tas, kas pažino jį, o per jį – jo Tėvą, nes girdi žodžius: *teisiųjų lūpos žino prakilnius dalykus*[172].

Meilė ir baimė

12. [53, 1] O kadangi tikėjimas, kaip ir laikas, yra dvejopas, galime aptikti ir dvejopas vieno ir kito sugyventines – dorybes. Praėjusiai laiko daliai skirta atmintis, o būsimajai – viltis; antra vertus, tikime, jog, kas praėjo, – buvo, o kas ateis – bus, ir kartu mylime, tikėjimo įtikinti, jog praeitis buvo tokia, viltimi priimdami ateitį. [2] Mat meilė visur lydi žinantįjį, pažįstantį vienatinį Dievą. *Ir štai, viskas, ką padarė, labai gražu*[173], – žino ir žavisi žinantysis. O pagarba Dievui *ilgina gyvenimą*[174] ir *Viešpaties baimė ilgina dienas*[175]. [3] Kaip dienos yra pirmyn žengiančio gyvenimo dalys, taip ir baimė yra meilės pradžia: augdama ji virsta tikėjimu, paskui meile. [4] Tačiau tai ne ta baimė, kuria bijočiau ir nekęsčiau žvėries, – juk esama dvejopos baimės, – bet tokia, kurią jausčiau tėvui, kartu jo bijodamas ir mylėdamas. Be to, jei bijau, kad nebūčiau nubaustas, pasirinkdamas baimę, myliu patį save, o kas bijo įžeisti tėvą, myli savo tėvą. [5] Palaimintas tad

[169] *1 Tim* 6, 20.
[170] Plg. *Jn* 14, 6.
[171] *1 Kor* 1, 24.
[172] *Pat* 10, 21.
[173] *Pr* 1, 31.
[174] *Pat* 3, 2; 16; 10, 27.
[175] *Pat* 10, 27.

yra tas, kas tampa tikinčiu, baimę suliejęs su meile. O tikėjimas – tai išganymo jėga ir amžinan gyveniman vedanti galia[176].

Pranašavimas ir žinojimas

[54, 1] Savo ruožtu pranašavimas yra išankstinis žinojimas, o žinojimas – tai pranašystės suvokimas, – žinojimas to, ką anie pranašai žinojo iš viską iš anksto apreiškiančio Viešpaties. [2] Todėl žinojimas iš anksto paskelbtų dalykų nurodo trejopus įvykius: seniai įvykusius, esamuosius arba būsimuosius. [3] Be to, kraštybės atitenka tikėjimui, – tikima tuo, kas įvyko arba tuo, ko viliamasi, o įvykusi dabartis teikia patikimumą abiejoms kraštybėms, – jei, esant vienai pranašystei, kai kas jau vyksta, o kai kas išsipildė, patikima ir tai, ko viliamasi, o kas praėjo, tikra. [5] Mat pirma buvo dabartis, vėliau mums tapusi praeitimi, todėl tikėjimas praeitimi yra praeities, o ateities viltis – būsimojo daikto suvokimas. O kad [proto] pritarimai priklauso nuo mūsų, teigia ne tik Platono, bet ir Stojos šalininkai[177].

Proto pritarimas – tikėjimo darbas

[55, 1] Taigi kiekviena nuomonė, sprendimas, supratimas ir suvokimas, kuriais gyvename ir nuolat esame žmonių giminės bendrininkai, yra [proto] pritarimas. Pastarasis yra ne kas kita kaip tikėjimas, o netikėjimas, kaip nusigręžimas nuo tikėjimo, rodo pritarimo ir tikėjimo galimumą, nes apie nesamo daikto stoką nebūtų nė kalbos. [2] Tad jei žiūrėtume tiesos, pamatytume, kad žmogus iš prigimties yra nusiteikęs nepritarti tam, kas neteisinga, ir linkęs tikėti tiesa. [3] Tad, pasak Ganytojo, *Bažnyčią palaikanti dorybė yra tikėjimas, kuris išgano Dievo išrinktuosius. Vyriškai narsus tikėjimas – tai ištvermė. O šiuodu seka paprastumas, mokslas, nekaltumas, orumas, meilė. Visos šios dorybės yra tikėjimo*

[176] Plg. *Rom* 1, 16.

[177] Plg. SVF 992 (Chrisipas).

dukterys[178]. [4] Ir dar: *Pirmas žengia tikėjimas, baimė stato, o meilė užbaigia*[179]. *Reikia*, – sako jis, – *bijoti Viešpaties, kad statytum, o ne Šėtono, kad griautum.* [5] Vėl gi: *Viešpaties darbus, tai yra jo įsakymus, turime mylėti ir dirbti, o Šėtono darbų turime bijoti ir jų nedirbti, kadangi Dievo baimė ugdo ir sugrąžina meilėn, o Šėtono darbų baimė neatskiriama nuo neapykantos*[180]. [6] Tas pats Ganytojas dar sako, kad *atgailavimas yra didelis supratingumas, nes gailėdamasis dėl to, ką padarė, žmogus to nebedaro ir nebesako, bet kankindamas savo sielą dėl jos nuodėmių dirba gerus darbus*[181]. *Todėl nuodėmių atleidimas skiriasi nuo atgailavimo, bet abudu rodo, kas yra mūsų valioje*[182].

[...]

Žinantysis – Dievo mėgdžiotojas: a) ŠR mokymas

19. [97, 1] Štai kas yra *pagal paveikslą ir panašumą*[183] – tai žinantysis, kuris įmanomai mėgdžioja Dievą, nepraleisdamas nieko, kas veda link šio įmanomo panašumo: jis ištvermingas, kantrus, gyvena teisybėje, viešpatauja aistroms, dalijasi tuo, ką turi, kiek įstengdamas kitiems ir žodžiais ir darbais daro gera. [2] *Tas*, – sako, – *bus didžiausias dangaus karalystėje, kas vykdo ir moko*[184], skleisdamas panašias gėrybes, jis mėgdžioja Dievą, nes Dievo dovanos yra bendras labas. [3] *O kas imasi veikti puikybėje, pykina Dievą*[185], nes puikavimasis yra yda, dėl kurios, kaip ir dėl kitų ydų mums liepiama atgailauti, buvusią sielos nedarną keičiant nauja geresne darna trijų dalykų: lūpų, širdies ir rankų

[178] Plg. Hermas, *Visiones pastoris*, III, 8, 3 – 5, 7.

[179] Plg. *ibid.*, VII, 1–4.

[180] Plg. Hermas, *Mandata pastoris*, IV, 2, 2.

[181] Plg. *ibid.*, IV, 2, 2.

[182] Plg. *ibid.*, IV, 3, 1.

[183] *Pr* 1, 26. Aptardamas šiuos Rašto žodžius Klemensas remiasi Platono dialogų motyvais, dažnąsyk sekdamas Filono Aleksandriečio pėdomis; plg. Filonas, *De virtutibus*, 168 ir t.

[184] *Mat* 5, 19.

[185] *Sk* 15, 30; plg. Filonas, *De virtutibus*, 171 ir t.; 183 ir t.

pagalba. [98, 1] Pastarieji veikiausiai yra simboliai: rankos – veiklos, širdis – norų, lūpos – žodžių[186].

Puikiai tad pasakyta apie atgailaujančius: *Šiandien pasirinkai Dievą būti tavo Dievu, ir Viešpats šiandien pasirinko tave būti jo tauta*[187]. Mat Dievas priartina maldininkiškai besistengiantį garbinti Esybę. [2] Kad ir vienas skaičiumi, jis gauna tautai lygią garbę, nes būdamas tautos dalis, sugrąžintas savo vieton, jis sudaro tautos pilnatvę, kadangi ir dalis teikia visumai vardą. [3] Toks kilnumas apsireiškia gražiausių dalykų pasirinkimu ir ugdymu. Nes kokios naudos iš savojo kilnumo turėjo Adomas? O juk neturėjo mirtingo tėvo, – pats yra gimimu besirandančių žmonių tėvas. [4] Tačiau sekdamas moterimi, jis noriai pasirinko bjaurų dalyką, apleidęs tai, kas gražu ir teisinga, todėl, nors ir ne galutinai, vietoje nemirtingo gavo marų gyvenimą[188].

Žinantysis – Dievo mėgdžiotojas: b) filosofų nuovokos

[99, 1] O Nojų, neturėjusį tokios kilmės kaip Adomas, išgano dieviškoji globa[189], kadangi jis pats atnašavo save Dievui. O Abraomas, turėjęs vaikų iš trijų moterų, – ne tam, kad pasidžiaugtų malonumais, bet turbūt tikėdamasis pagausinti giminės pradžią, – teturėjo vieną palikuonį ir tėvo turtų paveldėtoją, o visi kiti buvo iškeldinti toli nuo giminės. [2] Iš ano palikuonio pagimdytų dvynių vienas, patikęs tėvui, tampa paveldėtoju ir gauna palaiminimus, o vyresnysis jam tarnauja, – mat niekingam žmogui didžiausias gėris neturėti savo valios[190]. [3] Tokia tvarka yra ir pranašiška, ir provaizdinga. Kad viskas priklauso išmin-

[186] Plg. *Įst* 30, 14 ir Filono Aleksandriečio svarstymus *De virtutibus*, 183.

[187] Plg. *Įst* 26, 17–18; plg. Filonas, *De virtutibus*, 185.

[188] Plg. Filonas, *De virtutibus*, 203–205.

[189] Plg. *Pr* 7; plg. Filonas, *De virtutibus*, 201.

[190] Plg. Filonas, *De virtutibus*, 207–209.

tingajam, aiškiai liudija šie Rašto žodžiai: *Dievas man gailestingas, man nieko netrūksta*[191]. Jis pamoko, jog reikia siekti vieno, per kurį visa randasi ir nusipelniusieji gauna pažadėtus dalykus. [100, 1] Karalystės paveldėtoju tapęs doras žmogus Dievo Išminties skelbiamas ir anų senovės teisuolių bendrapiliečiu, kurie ir prieš Įstatymą gyveno pagal bei sutinkamai su Įstatymu ir kurių darbai tapo mums įstatymas. [2] Be to, mokydamas, kad išminčius yra karalius, Raštas vaizduoja kitos giminės žmones jam sakant: *Esi pas mus karalius iš Dievo*[192], – verždamiesi dorybėn pavaldiniai savo noru paklūsta doram žmogui[193].

[3] Ir filosofas Platonas, tikslu laikydamas laimę, sako, kad ji yra *įmanomas supanašėjimas su Dievu*[194]. Galbūt jo žodžiai tam tikru būdu sutampa su Įstatymo teiginiu, – kaip Mozės raštus aiškindamas sako pitagorininkas Filonas, *didžios ir aistrų nesuterštos prigimties žmonės kažkokiu būdu pataiko į tiesą*[195]. Gali būti ir taip, kad jis pasimokė iš kokių nors mokytų ano meto žmonių, nes visada juto mokslo troškulį. [4] Juk Įstatymas sako: *Sekite Viešpačiu, jūsų Dievu ir laikykites mano įsakymų*[196]. Įstatymas supanašėjimą vadina sekimu, o šis daro įmanomai panašiu. *Būkite*, – sako Viešpats, – *mielaširdingi ir gailestingi, kaip ir jūsų dangiškasis Tėvas yra gailestingas*[197]. [101, 1] Todėl ir stoikai tikslu paskelbė gyventi sutinkamai su gamta[198], be reikalo „gamta“ pakeitę Dievo vardą: juk gamta apima ir augalus, ir sėklas, ir medžius bei akmenis[199]. [2] Aiškiai pasakyta: *Blogi žmonės nesupranta Įstatymo, o mylintieji Įstatymą apsitveria siena*[200]. Nes *sumaniųjų*

[191] *Pr* 33, 11.
[192] *Pr* 23, 6.
[193] Plg. Filonas, *De mutatione nominum*, 152; *De sumniis II*, 244; *De Abrahemo*, 261; *De virtutibus*, 216.
[194] Platonas, *Teaitetas*, 176.
[195] Filonas Aleksandrietis, *De vita Mosae*, 1, 22.
[196] *Įst* 13, 5.
[197] *Lk* 6, 36.
[198] Chrisipas fr. Mor. 9 Arnim.; plg. Filonas, *De migratione Abrahae*, 127 ir t.
[199] Plg. Filonas, *Legum a legoriae*, II, 22.
[200] *Pat* 28, 4–5.

išmintis suras savo kelius, o kvailųjų paikybė paklysta[201]. *Į ką pažvelgsiu*, – kalba pranašystė, – *jei ne į švelnų, romų ir prieš mano žodžius drebantį žmogų?*[202]

[3] Mus moko, kad esama trijų draugystės rūšių[203]: pirmoji ir geriausioji grįsta dorybe, nes iš proto kylanti meilė yra stipri, antroji, vidutiniškoji, remiasi mainais: tokia draugystė yra bendruomeniška, dosni ir naudinga gyvenimui, mat paslauga besiremianti draugystė yra bendras dalykas. O trečiąja ir prasčiausiąja rūšimi mes vadiname kilusią iš įpročio, o kiti – nepastovią ir permainingą, grįstą malonumu. [102, 1] Mano galva, puikiai rašo pitagorininkas Hipodamas: *Iš draugysčių viena kyla iš dievų pažinimo, kita – iš žmogaus paslaugos, trečia – iš gyvulių malonumo*[204]. Vadinasi, viena yra filosofo, kita žmogaus, o dar kita gyvulio draugystė.

[2] Mat tikrasis Dievo paveikslas yra gera darantis žmogus, kai ir jam pačiam daroma gera. Juk ir vairininkas gelbėdamas kitus, ir pats išgelbėjamas. Todėl gavęs prašytojas sako ne „gerai davei“, bet „gerai gavai“. Šitaip duodantysis gauna, o gaunantysis duoda. [3] *Teisieji gailestingi ir mielaširdingi*[205]; *dorieji bus žemės gyventojai, ir nekaltieji bus joje palikti, o įstatymo pažeidėjai bus joje išnaikinti*[206]. [4] Manau, kad *duok draugui*[207] Homeras pasakė pranašiškai numatydamas tikintįjį. Su draugu reikia dalytis, kad ir toliau ir dar labiau būtų draugas, o priešui – pagelbėti, kad neliktų priešas, mat pagalba stiprina palankumo saitus ir ardo priešiškumą. [5] Bet, *jei ir esama troškimo, jis sveikintinas dėl to, ką turi, ne dėl to, ko neturi. Juk tai ne tam, kad kitiems būtų palengvinimas, o jums vargas, bet kad dabar po lygiai*[208], ir taip toliau.

[201] *Pat* 14, 8.

[202] *Iz* 66, 2.

[203] Klemensas dėsto stoikų nuomonę (*SVF* Chrisipas, fr. mor. 723), kiek skirtingą nuo Aristotelio *EN*, VIII, 3, 1156a ir t. (draugystė remiasi nauda, malonumu arba dorybe) skirstymo.

[204] Hipodamas Turietis, galbūt III a. pr. Kr.

[205] Plg. *Pat* 21, 26.

[206] Plg. *Pat* 2, 21–22.

[207] Plg. Homeras, *Odisėja*, 17, 415; 345.

[208] *2 Kor* 8, 12–14.

Pažėrė, padalijo vargdieniams; jo teisumas amžiams išlieka[209], – sako Raštas. [6] Juk, kaip ir anksčiau sakėme, *pagal paveikslą ir panašumą*[210] nurodo ne kūno panašumą, – neleista kalbėti apie maraus daikto supanašėjimą su nemirtinguoju, – bet mąstymo ir proto, pagal kurį Viešpats uždeda tinkamą geradarystės ir valdymo panašumo antspaudą. [7] Juk ne kūno savybės, bet proto sprendimai lemia valdymo sėkmę: *Dorų vyrų sprendimai gerai tvarko valstybes, namus tvarko*[211].

[...]

STROMATAS V

Kodėl pagonių išminčiai kalbėjo mįslėmis

3. [...] [18, 5] Kad mūsų mokslas yra garbingas ir vertas pasitikėjimo, graikai sužinos, kai tęsinyje Žodis bus geriau ištirtas, – juk panašaus išmokstame per panašų. *Kvailiui,* – sako Saliamonas, – *<atsakyk> pagal jo kvailumą*[212]. [6] Todėl ir ieškantiems išminties[213], tokios, kokios pas juos esama, reikia pateikti artimus dalykus, idant savais keliais kuo lengviausiai, kaip dera, per tiesą pasiektų tikėjimą. [7] *Visiems tapau viskuo*, – sako jis, – *kad visus laimėčiau*[214], kadangi dieviškos malonės lietus siunčiamas ir ant teisiųjų, ir ant neteisiųjų[215]. [8] *Argi Dievas tiktai žydų? Ar jis nėra ir pagonių Dievas? Taip, ir pagonių, nes tėra vienas Dievas*[216], – sušunka taurusis Apaštalas. **4.** [19, 1] Bet kadangi nei gėriu, kaip

[209] *2 Kor* 9, 9 ir *Ps* 111, 9.
[210] *Pr* 1, 26.
[211] Euripidas, *Antiopė*, fr. 200; plg. Diogenas Laertietis, VI, 104; Stobajas, 54, 5; 46, 82; Plutarchas, *Vita Homeri*, 2, 156.
[212] *Pat* 26, 5.
[213] Plg. *1 Kor* 1, 22
[214] Plg. *1 Kor* 9, 22.
[215] Plg. *Mt* 5, 45.
[216] *Rom* 3, 29–30.

reikalauja teisybė, nei žinojimu išganymo labui jie tikėti nenori, mes patys, savais laikydami jų turtus, (kadangi viskas yra iš Dievo), o labiausiai todėl, jog geri dalykai pas graikus pateko iš mūsų, kalbėkime taip, kaip jų prigimčiai įprasta girdėti. Juk kas protinga ir kas teisinga, ši gausi minia sprendžia ne pagal tiesą, bet pagal tai, kas jai patinka. [2] O patiktų jai veikiau tai, kas panašu, nei tai, kas skirtinga. Juk viskas, kas tebėra akla ir kurčia, kas neturi nei supratimo, nei nedrebančio ir skvarbaus regėjiman linkusios sielos[217] žvilgsnio, kurį vien Išganytojas tesuteikia, tarsi neįšventintas į slėpinius arba muzikos neišmanantis šokiuose dar nebūdamas tyras ir dar nevertas šventosios tiesos, bet dar likdamas nemuzikalus, pakrikas ir visas medžiagiškas, negali dar būti įleistas į dievišką chorą[218]. [3] Juk dvasinius dalykus mes aiškiname dvasios žmonėms[219]. Tokį išties dievišką ir kaip reikalingiausias mūsų turtas švenčiausioje vietoje padėtą įslaptinimo būdą, tiesiog šventą mokslą egiptiečiai mįslingai nurodė kalbėdami apie vadinamąsias savo „šventoves“[220], o žydai – „uždangą“[221]. [4] Įeiti galėjo tik jų pašvęstieji, tai yra paskirtieji Dievui, per meilę vieninteliam Dievui apipjaustyti[222] nuo aistros geidulių. Juk ir Platonas sutinka, kad *neleista netyram liesti tyrojo*[223].

[20, 1] Todėl pranašystės ir orakulai byloja mįslėmis, ir slėpiniai nerodomi laisvai pirmam pasitaikiusiajam, bet tik po tam tikrų apvalymų ir įspėjimų. [2] *Juk Mūza dar nesivijo pelno ir netarnavo; dar neprekiauta kaip medus saldžiagarsėmis ir švelniabalsėmis sidabruotų veidų Terpsichorės giesmėmis*[224]. [3] Egiptiečių moksleiviai taip pat pirmiausia išmoksta epistolografija vadinamų egiptietiškų rašmenų, paskui – hieratikos, kurią vartoja

[217] Plg. Platonas, *Valstybė*, V, 475e; *Faidonas*, 69c.

[218] Plg. Platonas, *Faidras*, 247a.

[219] Plg. *1 Kor* 2, 13.

[220] Ἄδυτα.

[221] Plg. *Žyd* 9, 3.

[222] Plg. *Kol* 2, 11; 3, 5.

[223] Plg. Platonas, *Faidonas*, 67b.

[224] Pindaras, *Istmo giesmės*, II, 5–8.

hierogramatikai, ir galop – hieroglifikos, kurios viena dalis kalba tiesiogiai vartodama pirminius dėmenis, o kita – simbolinė. Dalis simbolinės hieroglifikos kalba tiesiogiai mėgdžiojimo būdu, kita rašo tarsi tropais, o dar viena kalba tam tikromis mįslėmis ir yra stačiai alegorinė. [4] Antai norėdami parašyti „saulė“, jie vaizduoja skritulį, o „mėnulį“ piešia pjautuvo pavidalo; tai atitinka tiesiogiai kalbantį pavidalą. [5] Naudodami tropus jie perkelia ir pakeičia dalykus pagal giminystės santykį ir brėždami ima arba kitą dalyką, arba įvairiopai keičia pavidalą. [21, 1] Antai savo karalių pašlovinimus jie užrašo bareljefuose, vaizduodami mitus apie dievus. [2] O toks tebūnie trečios, mįsles naudojančios rūšies pavyzdys: kitas žvaigždes dėl netiesioginio judėjimo jie vaizduoja gyvatėmis, o Saulę – kaip skarabėją, kadangi šis priešais save stumia iš jaučio mėšlo pasidarytą apvalios formos daiktą. [3] Be to, pasakojama, jog šis vabalas šešis mėnesius praleidžia po žeme, o kitą metų dalį – žemės paviršiuje, ir kad sėklą jis leidžia į aną skritulį ir šitaip gimdo, o skarabėjų patelių nebūna.

[4] Galima sakyti, kad visi apie dievybę kalbėję barbarai ir graikai slėpė dalykų pradus, o tiesą perteikė mįslėmis, simboliais, alegorijomis, metaforomis ir kitais panašiais būdais. Tokie yra ir graikų orakulai, todėl ir Apolonas Pitietis vadinamas Loksiju („Kreivakalbiu“[225]). [22, 1] Vadinamųjų graikų išminčių ištaros taip pat negausiais žodžiais nurodo svarbesnį dalyką. Antai „Taupyki laiką“ pasakyta arba todėl, kad gyvenimas trumpas ir nereikia tuščiai šio laiko eikvoti, arba, priešingai, – todėl, kad reikia taupyti kasdieniame savo gyvenime, idant, kaip sako išmintius, net ir daug metų gyvendamas, nepritrūktum būtinų dalykų. [23, 1] „Pažink save patį“ taip pat daug ką nurodo: ir kad esi mirtingas, ir kad esi gimęs žmogumi, pagaliau, kad, tardamasis garsus arba turtingas, esi bevertis, lyginant su kitais iškiliais gyve-

[225] Plg. Cornutus, *ND* 67, 14–15 Lang.

nimo dalykais, arba, priešingai, kad būdamas turtingas ir garsus didžiuojiesi nepastoviu pranašumu. Taip pat tardamas „žinok, kam esi gimęs“, išminčius sako ir kieno esi paveikslas, ir kokia tavo esybė, kaip esi sukurtas, kokią turi giminystę su Dievu, ir panašius dalykus.

[2] Dvasia taip pat kalba per pranašą Izaiją: *Duosiu tau tamsių ir paslėptų turtų*[226]. O Dievo „turtai“ ir nenykstantis lobis[227] – tai sunkiai pagaunama išmintis[228]. [24, 1] Iš šių pranašų teologijos išmokę poetai taip pat kalba slėpdami savo mintį[229]. Turiu omenyje Orfėją, Liną, Musajį, Homerą, Hesiodą ir kitus tokius išminčius. [2] Poetinė vilionė yra juos nuo daugumos dengianti uždanga[230]. O visi sapnai ir simboliai žmonėms gana neaiškūs ne dėl pavydo (juk negalima įsivaizduoti Dievą turint aistrų[231]), bet tam, kad mįslių prasmėn besiskverbiantis tyrinėjimas skubėtų į tiesos atradimo aukštybes. [3] Todėl ir tragedijų kūrėjas Sofoklis sako:

Žinau puikiai, – Dievas toks visad yra:
išminčiams pranašystes žosta mįslėmis,
bukiesiems – duodamas prasto ir trumpo mokslo[232],

žodį „prastas“ vartodamas „paprasto“ prasme.

Žinojimo tobulumas ir paprastas tikėjimas

[25, 1] Psalmėse stačiai apie visą mūsų Raštą parašyta, jog jis pasakytas kaip palyginimas: *Klausyk, mano tauta, palenkite savo ausį mano lūpų žodžiams; ką ims burna mano byloti – dėmėkis. Mano lūpos aiškins palyginimais, paslaptis senųjų amžių atskleisiu*[233]. [2] Ir taurusis Apaštalas panašiai kalba: *Mes tobuliesiems*

[226] *Iz* 45, 3.
[227] Plg. *Lk* 12, 33.
[228] Plg. *Sir* 30, 22 (Vulgata).
[229] διᾳ ὑπονοίας.
[230] Plg. Platonas, *Protagoras*, 316d.
[231] Plg. Platonas, *Faidras*, 247a; *Timajas*, 29e; Aristotelis, *Metafizika*, 1, 2, 383a 2.
[232] Sofoklis, *fragmenta incerta*, 704.
[233] *Ps* 77, 1–2.

skelbiame išmintį, tačiau tai ne šio pasaulio ir ne praeinančių šio pasaulio valdovų išmintis. Mes skelbiame slėpiningą ir paslėptą Dievo išmintį, kurią Dievas yra nuo amžių paskyręs mums išaukštinti. Jos nepažino jokie šio pasaulio valdovai, nes, jei būtų pažinę, nebūtų nukryžiavę šlovės Viešpaties[234]. [3] Filosofams nebuvo suteikta galios paniekinti Viešpaties atėjimą, vadinasi, Apaštalas plaka žydų išminčių savimonę. [4] Todėl ir priduria: *Bet mes skelbiame, kaip yra parašyta: 'ko akis neregėjo, ko ausis negirdėjo, kas žmogui į širdį neatėjo, tai paruošė Dievas tiems, kurie jį myli', – tai mums Dievas apreiškė per Dvasią, nes Dvasia visa pažįsta, net Dievo gelmes*[235]. [5] Mat jis žino, jog Dievo teikiamos Šventosios Dvasios, kuri yra Kristaus mąstymas[236], mokinys yra dvasios[237] ir žinojimo[238] žmogus. *O sielos*[239] *žmogus nesuvokia Dvasios dalykų, nes jam tai paikystė*[240].

[26, 1] Priešindamas žinojimo tobulumą bendram tikėjimui, pastarąjį Apaštalas kartais vadina „pamatu", o kitąsyk „pienu", rašydamas šitaip: *Aš, broliai, tegalėjau kalbėti jums ne kaip dvasios žmonėms, bet kaip kūno žmonėms, kaip kūdikiams Kristuje. Maitinau jus pienu, o ne kietu maistu, kurio jūs dar negalėjote priimti. Deja, ir dabar dar negalite, nes tebesate kūno žmonės. Kol esti tarp jūsų pavydas ir vaidas, argi nesate kūno žmonės? Argi ne žmonių keliais vaikščiojate?*[241] Toks žmonių nusidėjėlių pasirinkimas, o atokiai nuo šito besilaikantieji mąsto dieviškus dalykus[242] ir gauna žinančiųjų maisto. [3] *Man dovanota malonė,* – sako Apaštalas, – *aš, kaip išmanus statybos vadovas, padėjau pamatą, o kitas stato toliau, dėdamas auksą, sidabrą ir brangiuosius akmenis*[243].

[234] *1 Kor* 2, 6–8.
[235] *1 Kor* 2, 9–10.
[236] Plg. *1 Kor* 2, 16.
[237] Πνευματικός, „pneumatikas"; plg. *1 Kor* 2, 15.
[238] Γνωστικός, „gnostikas".
[239] Ψυχικός.
[240] *1 Kor* 2, 14.
[241] *1 Kor* 3, 1–3.
[242] Plg. *Mt* 16, 23.
[243] *1 Kor* 3, 10; 12.

[4] Tai yra žinojimo ant tikėjimo Jėzumi Kristumi pagrindo statomi statiniai, o „šiaudai" – tai, ką suneša erezijos, taip pat „medis" ir „šienas"[244]. *O koks kieno darbas, ištirs ugnis*[245]. [5] Laiške Romiečiams jis taip pat turi omenyje žinojimo statymą, sakydamas: *Aš trokštu jus pamatyti, kad galėčiau perduoti dvasios malonės jums sustiprinti*[246]. O atvirai negalima buvo apie tokią malonę rašyti.

5. [27, 1] Pitagorininkų simboliai taip pat labai paslaptingu būdu priklauso nuo barbarų filosofijos. Antai Samietis ragina „namuose nelaikyti kregždės", tai yra neįsileisti plepaus ir priekabaus žmogaus, negebančio laikyti liežuvio ir saugoti tai, ką sužinojo. [2] *Kregždė ir balandis, lauko paukščiai, žino savo atėjimo metą*[247], – sako Raštas, ir niekad nereikia gyventi kartu su tauškaliais. [3] Nemaloniai priekabias apkalbas nurodantis karvelis dėl savo pliauškimo tikrai ne be reikalo vejamas iš namų: *Netauškėsite jūs, iš visų mane pusių apstoję*[248].

[...]

Pagonių filosofija – Dievo leista Mozės raštų vagystė

[29, 1] Kadangi Raštas sako: *Padarykime žmogų pagal mūsų paveikslą ir panašumą*[249], manau, verta pateikti ir pitagorininko Euriso žodį. Veikale „Apie likimą" pasakęs, kad kūrėjas žmogų padarė pagal savo paties pavyzdį, priduria: *Šis kūnas panašus į kitus, nes atsirado iš tos pačios medžiagos, tačiau pagamintas geriausio darbininko, kuris jį padarė pavyzdžiu imdamas save patį*[250]. [3] Apskritai Pitagoras ir jo sekėjai kartu su Platonu stropiau

[244] Plg. *1 Kor* 3, 12.
[245] *1 Kor* 3, 13.
[246] *Rom* 1, 11.
[247] *Jer* 8, 7.
[248] *Iliada*, 9, 311.
[249] *Pr* 1, 26.
[250] Eurisas, fr. 1 Mullach (*FPG* II, p. 112). Iš tikrųjų šis fragmentas priklauso pitagorininkui Ekfontui (datuojama III a. pr. Kr. – II a. po Kr.)

už kitus filosofus lankė įstatimdavį[251], kaip galima spręsti iš jų mokymo. [4] Tam tikro taiklaus pranašystės ženklo dėka[252] ir ne be Dievo pagalbos[253] jie, gavę giminystės tiesai atspindį, visi kartu dalimis ir rūšimis pasidalijo kai kurių pranašų žodžių tiesą ir garbino ją gana ryškiais bei nuo dalykus nurodančio kelio nenuklystančiais vardais. [5] Todėl graikų filosofija primena žiburio dagtį, kurį žmonės uždega *iš saulės šviesą gudriai vogdami*[254], bet, paskelbus Žodį, visa galia nušvito ana šventoji šviesa[255]. [6] Be to, voginys naudingas naktį namuose, o dieną sutviska ugnis, ir visą naktį nušviečia galinga mąstomos šviesos saulė.

[...]

Paslėptas kalbėjimas nuo Mozės iki Jono

8. [51, 1] Tad nenuostabu, kad ir barbarų filosofija, apie kurią mes čia kalbame, kai kur, kaip parodyta, pranašauja paslėptai ir per simbolius. [2] Tokie yra Mozės paraginimai, antai šis bendrasis: *Nevalgykite kiaulės, erelio, vanago ir varno*[256]. [3] Mat kiaulė reiškia geidulingą nešvarų potraukį valgiams ir besotį purviną nesitvardymą lyties reikaluose, amžinai niežintį, kūninį, skendintį purve ir tukdinamą skerdimui bei pražūčiai[257]. [4] Antra vertus, jis leidžia valgyti skeltanagius atrajojančius gyvulius, pasak Barnabo, nurodydamas, jog reikia glaustis *prie tų, kurie bijo Viešpaties ir prie tų, kurie širdyje atrajoja gautų žodžių nurodymus, prie tų, kurie skelbia Viešpaties įsakus ir jų laikosi, prie žinančių, kad apmąstymas – džiugesio darbas, prie nuolat atrajojančių Viešpaties žodį.* [5] *O ką reiškia „skeltanagis“? Tai, kad teisusis ir šiame pasaulyje vaikšto, ir kito šventojo amžiaus laukia*[258]. [6] Barnabas

[251] T. y. Mozės Penkiaknygę

[252] Plg. Platonas, *Įstatymai*, VII, 792d.

[253] Plg. Homeras, *Odisėja*, XVII, 353.

[254] *CAF*, III, p. 483, adesp. 395.

[255] Plg. *Jn* 1, 9.

[256] *Barnabo laiškas*, 10, 1; plg. *Kn* 11, 7. 13–14; *Įst* 14, 8. 12–13.

[257] Plg. Kleantas, fr. 516 Arnim.

[258] *Barnabo laiškas*, 10, 11.

tęsia: *Matote, kaip gražiai įsakė Mozė. Bet iš kur jiems tai suprasti ir suvokti? Mes, teisingai supratusieji įstatymus, kalbame taip, kaip Viešpats norėjo. Todėl jis ir apipjaustė mums ausis ir širdis, kad suvoktume šiuos dalykus*[259].

[52, 1] Taip pat sakydamas: *Nevalgyk erelio, vanago, peslio ir varno*[260], jis sako *nesiglausk ir nesupanašėk su tokiais žmonėmis, kurie nemoka triūsu ir prakaitu pasirūpinti sau maisto, bet gyvena plėšikaudami ir nepaisydami įstatymų*[261]. [2] Mat erelis reiškia plėšrumą, vanagas – neteisybę, o varnas – gobšumą. [3] O juk parašyta: *Su nekaltu žmogumi būsi nekaltas, su išrinktuoju – išrinktasis, su apsukriu – sukčiausi*[262]. Todėl glaustis dera prie šventųjų, *nes tie, kurie prie jų glaudžiasi, bus pašventinti*[263]. [4] Todėl ir Teognidas rašo:

Iš prakilniųjų kilnumo išmoksi, bet su prastaisiais,
Pats, susidėjęs, esamo proto neteksi.[264]

[5] Taip pat, kai giedodamas giesmę Mozė sako: *Aš giedosiu Viešpačiui, nes jis prakilniausias, žirgą ir vežimą įmetė jūron*[265], – „jūron“ jis „įmetė“ daugiakoję, gyvulišką ir veržlią aistrą podraug su geismams vadžias atidavusiu vadeliotoju ir įstūmė juos į pasaulio pakrikimus. [53, 1] Taip pat ir Platonas veikale „Apie sielą“ sako, kad vadeliotojas krenta žemyn kartu su nirčiuoju žirgu, tai yra neprotingąja dalimi, kuri skyla į veržlumą ir geidulingumą[266]. Ir Faetontas, anot mįslę menančio mito, iškrito dėl savo eržilų nesitvardymo.

[2] Tokia ir Juozapo istorija: jaunystėje broliai, pavydėdami, kad jis žinojimo dėka labiau mato ateitį, *išvilko jį iš margaspal-*

[259] *Barnabo laiškas*, 10, 11–12.
[260] *Barnabo laiškas*, 10, 4; plg. *Kn* 11, 13–16; *Įst* 14, 12–16.
[261] Plg. *Barnabo laiškas*, 10, 4.
[262] *Ps* 17, 26–27.
[263] Plg. Klemensas Romietis, *Laiškas korintiečiams*, 46, 2–3.
[264] Teognidas, 35–36; plg. Platonas, *Menonas*, 95 d; Ksenofontas, *Memorabilia*, I, 2, 20; *Puota*, 2, 4.
[265] *Iš* 15, 1. 21.
[266] Plg. Platonas, *Faidras*, 247b, 248c.

vio jo rūbo ir įmetė į šulinį, kuriame nebuvo vandens[267]. [3] Niekindami įvairiopą meile mokslui laimėtą doro žmogaus žinojimą arba tenkindamiesi pliku Įstatymo tikėjimu, jie įmetė Juozapą į tuščią šulinį, kuriame nebuvo vandens, ketindami parduoti jį Egiptan – į kraštą, kuriame nėra Dievo žodžio. Tuščiame šulinyje nebuvo mokslo; į jį be žinojimo drabužio įmestas nepastebėtas išminčius[268] atrodė panašus į savo brolius, – plikas, be žinojimo. [4] Kita margaspalvio drabužio prasmė būtų geismas, įmetantis į žiojinčią prarają.

[5] *Jei kas*, – sako Raštas, – *atidengtų šulinį arba išsikastų ir jo nepridengtų, o į jį įkristų jautis arba asilas, šulinio savininkas užmokės gyvulio kainą, bet kas išgaišo, bus jo*[269]. [54, 1] O dabar imk šią pranašystę: *Jautis pažįsta savo šeimininką ir asilas – savo valdovo prakartę, o Izraelis nepažino manęs*[270]. [2] Taigi kad niekas iš jų, įkritęs į tavo dėstomą žinojimą ir nesuvaldęs tiesos neišgirstų ko nors neteisingai ir nenupultų, apsidrausk, sako Raštas, skelbdamas žodį: be proto ateinantiems užrakink gyvą gilumos versmę[271], o gerti duok tiems, kurie jaučia tiesos troškulį[272]. [3] Slėpdamas nuo tų, kurie negeba suvokti *pažinimo gelmės*[273], denk šulinį. [4] Taigi šulinio savininkas, tai yra pats žinantysis, sako Raštas, mokės baudą ir bus atsakingas už tą, kuris buvo sutrikdytas arba nuskandintas Žodžio galybės, nes pats tebebuvo mažo žodžio žmogus; arba už tai, kad regėjiman perkėlė darbininką, tuo atitraukęs jį nuo žalio jo tikėjimo. O *užmokės kainą*[274] atsakydamas ir atsiskaitydamas Visagalio valiai.

[55, 1] Toks yra Įstatymo ir pranašų braižas iki Jono[275]. O šis, kad ir atviriau kalbėjęs, nes nebepranašavo, bet jau esantį

[267] *Pr* 37, 23–24.
[268] Plg. *SVF* III, 541.
[269] *Iš* 21, 33–34.
[270] *Iz* 1, 3.
[271] Plg. *Jr* 2, 13.
[272] Plg. *Apr* 22, 17.
[273] Plg. *Rom* 11, 33.
[274] *Iš* 21, 34.
[275] Plg. *Mt* 11, 13; *Lk* 16, 16.

rodė tą, kuris nuo pat pradžių simboliais buvo skelbtas, vis dėlto sako *Nesu vertas atrišti Viešpaties kurpių dirželio*[276], [2] nes jis prisipažįsta nesąs vertas pakrikštyti tokios galios, nes apvalantieji turi atrišti sielą nuo kūno ir jo nuodėmių tarsi koją nuo raiščio. [3] O galbūt jis kalba apie baigiamąjį mums skirtą Išganytojo veikimą, tiesioginį veikimą jo buvimo čia metu, slėptą pranašystės mįslės, – juk tas, kuris pats paregėjęs nurodė pranašautoją ir paliudijo iš tolo aiškuman žengiantį jo atėjimą, išties „atrišo" Dievo sumanymo ištarų baigtį, nes atidengė simbolių prasmę.

[...]

Paslėpto kalbėjimo siekiai

9. [56, 1] Regis, besiverždamas įrodyti būsiu nejučia peržengęs tinkamą ribą, – gyvenimo pritrūkčiau, norėdamas suminėti simboliškai filosofiją dėsčiusiųjų gausą. [2] Tokių tad būta barbarų filosofijos raštų, tiesai siekiant įsimintinumo, glaustumo ir veržlumo. [3] Mat jie nori, kad filosofija, kuri tikrai yra filosofija ir tikra teologija priklausytų tik tiems, kurie dažnai prie jų prisiliečia, tiems, kurių tikėjimas ir visas gyvenimas jau yra patikrintas. [4] Jie nori, kad mums reikėtų aiškintojo ir vadovo, manydami, jog tyrinėjimas bus rimtesnis, kad mes išvengsime klaidų, dalykus gaudami iš gerų žinovų ir kad jie bus naudingi jų vertiesiems.

[5] Be to, viskas, ką regime per uždangą, tiesą parodo didingesnę ir oresnę, kaip vandenyje regimi vaisiai, o formas padailina įvairūs uždangos atšvaitai. Mat ryškus apšvietimas tinka kritikai, be to, aiškūs dalykai suvokiami vieninteliu būdu. [57, 1] O ten, kur pasakyta paslėptai, galima, kaip mes tai darome, įžvelgti daugelį prasmių. Nepatyręs neišmanėlis čia paklysta, bet žinantysis geba suvokti.

[276] *Mk* 1, 7; *Lk* 3, 16; *Jn* 1, 27.

[2] [Minėti raštai] tikrai nenorėjo, kad viskas būtų atvira pirmam pasitaikiusiam ir kad *išminties gėrybėmis būtų pasidalyta su tais, kurie nė nesvajojo apvalyti savo sielos, – juk neleista visiems, kas tik pasitaiko, siūlyti tai, kas tokiais vargais gauta, neleista nepašvęstiesiems aiškinti žodžio slėpinius*[277]. [3] Pasakojama, kad pitagorininkas Hiparchas, apkaltintas tuo, kad atvirai raštu išdėstė Pitagoro mokslą, buvo išvarytas iš mokyklos ir jam tarsi numirėliui buvo pastatyta stela[278]. [4] Todėl ir barbarų filosofijoje negyvėliais[279] vadinami tie, kurie nupuolė nuo mokymo ir atidavė savo protą tarnauti sielos aistroms. [5] *O kas gi,* – Apaštalo žodžiais tariant, – *bendra tarp teisumo ir neteisybės? Arba kas bendra tarp šviesos ir tamsos? Kaip galima gretinti Kristų su Beliaru arba tikintį su netikinčiu?*[280] Nes vienoks yra olimpiečių, kitoks mirtingųjų garbinimas[281]. [6] *Todėl: 'išeikite iš jų ir atsiskirkite,* – *sako Viešpats,* – *ir nelieskite netyrų daiktų. Tuomet aš jus priimsiu ir būsiu jums tėvas, o jūs būsite man sūnūs ir dukterys'*[282].

[58, 1] Ne tik pitagorininkai ir platonikai dažniausiai kalbėdavo paslėptai, bet ir epikūrininkai teigia, jog esama Epikūro paslapčių, ir kad ne visiems leista susipažinti su anais raštais[283]. [2] Stoikai taip pat sako, kad Zenonas Vyresnysis[284] yra parašęs kai kurių raštų, kurių jie nenori leisti skaityti mokiniams, prieš tai neįsitikinę, jog jie tikri filosofai. [3] Ir Aristotelio sekėjai pasakoja, jog vieni jų raštai yra ezoteriniai, o kiti skirti visiems ir egzoteriniai. [4] Pagaliau ir slėpiningų apeigų steigėjai, būdami filosofais, savo mokymą pridengė mitais, idant visi negalėtų jų matyti. [5] Jie visi, slėpdami žmonių teiginius, nenorėjo prisi-

[277] Plg. *Lisido laiškas Hiparchui* (=Jamblichas, *Pitagoro gyvenimas*, 75).

[278] Plg. Hiparchas, A 18 DK.

[279] Plg. *Ef* 2, 1.

[280] *2 Kor* 6, 14–15.

[281] Plg. Platonas, *Įstatymai*, IV, 717a ir t., 727e.

[282] *2 Kor* 6, 17–18.

[283] Plg. *Epicurea*, p. 404 Usener.

[284] Plg. *SVF*, I, p. 15, 15–18.

leisti neišmanėlių, bet ar ne labiau už viską verta slėpti tikrai šventą ir palaimingą tikrų dalykų regėjimą?!

[6] Beje, nei barbarų filosofijos teiginių, nei pitagorininkų mitų, kaip ir Armėnijaus sūnaus Ero mito Platono „Valstybėje“[285], Ajako ir Radamanto mito „Gorgijuje“[286], Tartaro „Faidone“[287] ir Prometėjo bei Epimetėjo mito „Protagore“[288], o taip pat ir mito apie atlantų karą su atėniečiais „Atlantike“[289] nereikia aiškinti alegoriją įžvelgiant tiesiog visuose žodžiuose, bet tik ten, kas nurodo bendrą prasmę, ir būtent šiuos dalykus galime rasti nusakytus simboliais po alegorijos skraiste.

STROMATAS VII

Tikrai pamaldus ir dievobaimingas tik žinantysis

1. [1, 1] Metas parodyti graikams, kad išties dievobaimingas tėra žinantysis, idant sužinoję, koks yra tikras krikščionis, filosofai išvystų savo nesupratingumą, jie, kurie ilgai negalvodami persekioja vardą ir be jokio pagrindo bedieviais išvadina tikrą Dievą pažinusiuosius. [2] Filosofams, manau, dera taikyti akivaizdesnius įrodymus, idant savo ugdybos mankštos dėka įstengtų suprasti remdamiesi juos jau išmankštinusia ugdyba, nors dar ir nepasirodė verti priimti galią tikėti. [3] Pranašų žodžių dabar neminėsime, pasilikdami Raštus tinkamoms vėlesnio meto vietoms, o jų teikiamus liudijimus nurodysime aprašydami pagrindinius krikščionybės bruožus[290], kad Raštų intarpais nepertraukinėtume dėstymo nuoseklumo, juolab kad turime reikalą su jų

[285] Plg. Platonas, *Valstybė*, X, 614b.
[286] Plg. Platonas, *Gorgijas*, 524a.
[287] Plg. Platonas, *Faidonas*, 112a.
[288] Plg. Platonas, *Protagoras*, 320d.
[289] Plg. Platonas, *Kritijas*, 108 ir t., *Timajas*, 25b–d.
[290] Plg. *Paedag.*, III, 12.

žodžių dar nesuvokiančiais žmonėmis. Bet po to, kai parodysime jų reikšmes, turtingiems tikėjimu bus atverti ir Rašto liudijimai. [4] O jei kam iš daugumos mūsų dėstymas pasirodys svetimas Viešpaties Raštams, težino, kad iš jų kyla įkvėpimas ir gyvybė; Raštus pagrindu turėdamas jis težada pateikti jų prasmę, bet ne raidę. [5] Ne laiku pateiktas smulkesnis nagrinėjimas pagrįstai pasirodytų nereikalingas, bet ir visai neištirtą palikti svarbiausią dalyką būtų pernelyg tingu ir nepatenkinama. [6] Iš tiesų *palaiminti, kurie tiria Viešpaties liudijimus, visa širdimi jo ieškos jie*[291]. O liudija apie Viešpatį Įstatymas ir Pranašai.

[2, 1] Mūsų tad užduotis – parodyti, kad tik žinantysis yra pamaldus ir dievobaimingas, jis, kuris vertai garbina tikrąjį Dievą. O kur tai, kas verta Dievo, ten ir tai, kas jam miela ir kas jį myli. [2] Žinantysis pagal vertę gerbtinu laiko visą viršenybę: juntamybėje gerbtini valdovai, tėvai ir kiekvienas vyresnis žmogus, moksluose – seniausia filosofija ir garbiausia pranašystė, o mąstomybėje – Sūnus: vyriausias gimimu, belaikis, bepradis pradas ir esybių pradžia. [3] Iš jo sužinome apie anapusinę priežastį, visa ko Tėvą, visų garbiausią ir geradariškiausią pradą, balsu nebepasakomą, bet pagarbia švento sutrikimo tyla verčiausiai garbinamą ir gerbiamą, Viešpaties pagal mokinių supratimą nusakomą ir jo žinojimui išrinktiesiems tesuvokiamą, – tiems, kurie, pasak Apaštalo, *yra išlavinę savo jusles*[292].

[3, 1] Taigi žinančiojo tarnystė Dievui – tai nuolatinis dėmesys sielai ir dieviškajam jo pradui skirtas nenutrūkstamos meilės darbas. [2] Žmonėms skirta tarnystė būna arba tobulinanti, arba patarnaujanti[293]. Medicina tobulina kūną, filosofija – sielą, o tėvai iš vaikų bei vadai iš pavaldinių susilaukia patarnavimo

[291] *Ps* 118, 2.

[292] *Žyd* 5, 14.

[293] Graik. žodis θεραπεία turi abi šias reikšmes: „terapija“, „rūpinimasis“, „slaugymas“ ir „tarnavimas“, „tarnyba“; plg. Platonas, *Eutifronas*, 12e–13e.

naudos. [3] Bažnyčioje taip pat presbiteriai saugo tobulinančios, o diakonai patarnaujančios tarnystės paveikslą. [4] Abiejomis šiomis tarnystėmis žemiškus reikalus tvarkydami Dievui tarnauja angelai ir pats žinantysis: diakoniškai patarnaudamas Dievui, jis nurodo žmonėms tobulinančią regėjimo kryptį, tarytum būtų paskirtas žmonėms teisingą kelią rodančiu auklėtoju. Mat dievobaimingas tėra gražiai ir nepriekaištingai žmonių reikaluose Dievui tarnaujantis žmogus. [5] Kaip geriausia augalų priežiūra[294] atneša vaisių, susikraudama mokėjimo bei žemdirbio patirties derlių ir žmonėms teikdama jų naudą, taip ir žinančiojo dievobaimingumas, surinkdamas per jį įtikėjusių, vis gausiau žinojimą atrandančių bei jo išganomų žmonių vaisius, susilaukia gražiausio savo veiklos derliaus.

[6] O jei dievotumas yra tinkamumą Dievui išlaikanti būsena, mielas Dievui tėra dievotas žmogus. Toks turėtų ir teoriškai, ir gyvenime suvokti tą tinkamumą: kaip turi gyventi žmogus, kuris bus ir jau yra supanašėjęs su Dievu. [4, 1] Štai kodėl jis, visų pirma, myli Dievą: juk kas gerbia tėvą, jį myli, o gerbiantis Dievą myli Dievą. [2] Todėl matau tris aiškias žinančiojo galios išdavas: žinoti dalykus, antra, vykdyti tai, ką liepia Žodis, ir, trečia, gebėti taip, kaip tinka Dievui, perteikti tiesos slėpinius. [3] Tad ar gali būti bedievis Dievą esant visa ko valdovą tikįs ir dieviškuosius slėpinius iš vienatinio jo Sūnaus išmokęs žmogus? Juk bedievis yra tas, kas netiki, jog Dievas yra, o prietaringas tas, kas bijo demoniškų būtybių ir viską sudievina: medį, akmenį, dvelksmą, tikru vergu paversdamas protingam gyvenimui skirtą žmogų.

Dievas Tėvas ir Sūnus

2. [5, 1] Pirmas įrodymas, kad žmogus pažįsta Dievą, po Išganytojo mokymo suteikto pasitikėjimo, yra tai, kad visiškas

[294] Graik. θεραπεία.

susilaikymas nuo neteisingų veiksmų laikomas Dievo pažinimui tinkamu dalyku[295]. [2] Todėl pranašiausia būtybė žemėje yra dievobaimingiausias žmogus, o danguje – angelas, erdviškai artimesnis amžinam palaimingam gyvenimui ir jau tyriau jame dalyvaujantis. [3] O pati tobuliausia, švenčiausia, pranašiausia, vyriausia, karališkiausia ir geradariškiausia yra vieninteliam visa ko valdovui artimiausia Sūnaus prigimtis. [4] Tai yra aukščiausia vyresnybė, pagal Tėvo valią visa tvarkanti ir geriausiai visybės vairą kreipianti, visus veiksmus vykdanti nenuilstančia ir neišsenkančia savo galia, žvelgdama į paslėptąsias [Tėvo][296] mintis. [5] Juk Dievo Sūnus niekada nesitraukia iš savo posto[297], nesileisdamas dalijamas arba atskiriamas, nejudėdamas iš vienos vietos į kitą, bet visur visiškai būdamas ir niekaip neapimamas, visas – mąstymas, visas – tėviškoji šviesa, visas akis, visa regįs, visa girdįs[298], visa žinąs, savo galia tiriąs kitas galybes. [6] Jam pavaldi visa angelų ir dievų kareivija[299], jis – šventąją valdžią gavęs Tėvo Žodis, per tą, kuris jį paskyrė, dėl kurio jo yra ir visi žmonės, tik vieni pagal žinojimą, kiti – dar ne, ir vieni kaip draugai, kiti kaip ištikimi tarnai, dar kiti – tiesiog kaip tarnai.

Viešpats ir žmonės

[6, 1] Toks yra Mokytojas, žinantįjį auklėjantis slėpiniais, tikintįjį – gera viltimi, o kietaširdį – taisančiu juntamos veiklos auklėjimu. Iš jo yra vieno žmogaus, bendruomenės ir visų Apvaizda. [2] Kad jis yra Dievo Sūnus ir kad tas, apie kurį mes kalbame, ir yra Išganytojas ir Viešpats, aiškiai parodo dieviškosios prana-

[295] Plg. Platonas, *Įstatymai*, X, 885b: teisingai dievais tikintis žmogus niekad savo valia nepadarytų jokio nedievobaimingo ir neleistino veiksmo.

[296] Plg. *Strom.*, I, 1, 12, 3 ir VII, 2, 7, 7.

[297] Kitaip, nei pasaulio valdymą periodiškai apleidžiantis Platono dialogo *Politikas* mito Dievas; plg. *Pol.*, 272e.

[298] Plg. Ksenofanas, B 24 DK.

[299] Sau įprastu būdu Klemensas jungia Evangelijos ir Platono žodžius; plg. *Lk* 2, 13 ir *Phaedr.*, 246e.

šystės. [3] Šitaip visų Viešpats įtikina norinčiuosius graikus ir barbarus, – juk jis neverčia to, kuris pasirinkęs pats gali laimėti išganymą ir padaryti visa, kas nuo jo priklauso vilčiai laimėti[300]. [4] Graikams filosofiją taip pat davė jis – per žemesniuosius angelus, nes sena dieviška nutartimi angelai paskirstyti pagal tautas[301]. Bet *Viešpaties dalia*[302] – tai tikinčiųjų šlovė.

[5] Mat arba Viešpats nesirūpina visais žmonėmis (tas jam galėtų nutikti arba todėl, kad jis to negali, ko neleista manyti, nes tai silpnumo ženklas, arba todėl, jog galėdamas nenori, ko negali atsitikti gerai būtybei: dėl mūsų kenčiantį kūną priėmusysis negali būti paikai abejingas[303]), arba visi jam rūpi, kaip ir dera tam, kuris tapo visų Viešpačiu. [6] Juk jis nėra vieniems Išganytojas, o kitiems – ne, bet kiekvienam pagal gabumą paskyrė gerąją savo galią – ir graikams, ir barbarams; tiems iš jų, kurie iš anksto buvo paskirti, kad tinkamu laiku gautų ištikimųjų ir išrinktųjų vardą. [7, 1] Todėl negalėtų kam nors pavydėti tas, kuris vienodai visus pašaukė, ypatingai įtikėjusiems skyręs ypatingą garbę. Kita vertus, niekas negalėtų sutrukdyti visų Viešpaties, juolab tarnaujančio gero ir visavaldžio Tėvo valiai. [2] Pavydas nė nepaliečia beaistrio, pradžios neturinčio Viešpaties, ir žmonių reikalai nėra tokie, kad sukeltų Viešpaties pavydą. Kitas yra pavyduolis[304], jį ir palietė aistra.

[3] Negalima taip pat sakyti, esą Viešpats dėl nežinojimo nenorįs išganyti žmonijos, nežinodamas, kaip pasirūpinti kiekviena būtybe. [4] Juk nežinojimas neturi nieko bendra su Dievu, prieš pasaulio įkūrimą[305] tapusiu Tėvo patarėju[306]. Juk tai ir buvo ana Išmintis, kuria džiaugėsi[307] visavaldis Dievas, kadangi Sūnus

[300] Plg. *Žyd* 6, 18.
[301] Plg. *Įst* 32, 8.
[302] *Įst* 32, 9.
[303] Klemensas pritaiko Dievo Sūnui Platono *Įstatymų* svarstymus; plg. *Leg.*, X, 901e–903a.
[304] Plg. *Išm* 2, 24.
[305] *Ef* 1, 4.
[306] Plg. *Rom* 11, 34; *Iz* 40, 13; *Job* 15, 8.
[307] Plg. *Pat* 8, 30.

yra Dievo galia, nes jis yra už visas atsiradusias būtybes ankstesnis pirmykštis Tėvo Žodis. Jam tad pirmiausiai ir tiktų Išminties[308] ir per jį sukurtų kūrinių Mokytojo vardas. [5] Ir joks malonumas negalėtų jo atitraukti nuo žmonių globos, kadangi priėmęs kenčiančios prigimties kūną jis ir jame išugdė beaistriškumo būseną. [6] Kaip gi jis galėtų būti Išganytojas ir Viešpats, nebūdamas *visų* Išganytojas ir Viešpats? Įtikėjusiems jis – Išganytojas, nes jie panoro žinojimo, o nepaklususiems – Viešpats, kol pajėgę jį išpažinti, per jį susilauks kiekvienam tinkamos ir deramos geradarystės. [7] O visa Viešpaties veikla nurodo į Visavaldį, ir Sūnus yra tarsi tam tikras Tėvo veikimas[309].

Viešpats ir Apvaizda

[8, 1] Tad Išganytojas niekad negalėtų nekęsti žmonių, – iš nepaprastos meilės jiems[310] jis nepaniekino aistroms ir kančioms pavaldaus kūno, bet apsivilkęs jį atėjo bendram žmonių išganymui, nes tikėjimas bendras visiems jį pasirinkusiesiems[311]. [2] Jis taip pat niekad negalėtų apleisti savo darbo, nes žmogus – vienintelė gyva būtybė, kūrimo metu gavusi Dievo suvokimą. [3] Be to, negalėtų būti už skirtąją geresnės ir Dievui tinkamesnės žmonių priežiūros. Pranašesniam pagal prigimtį visuomet dera vadovauti menkesniajam, tad pastarojo priežiūra turėjo būti patikėta gebančiam gražiai tvarkyti. [4] O tikras valdovas bei vadovas ir yra dieviškas Žodis ir jo Apvaizda, kuri viską prižiūri, nepamiršdama nė vieno iš savo artimųjų priežiūros. [5] O tai būtų pasirinkusieji būti jo artimaisiais ir tikėjimo tobulinami žmonės. Šitaip visavaldžio Tėvo valia Sūnus tampa visų gėrių priežastimi, būdamas jutimo nepagaunama pirmykščia judėjimo galia. [6] Juk jis nepasirodė dėl kūno silpnumo negebantiems jo suvokti toks,

[308] Plg. *1 Kor* 1, 24.

[309] Graik. ἐνέργεια.

[310] Klemensas priešina μισάνθρωπος ir φιλανθρωπία sąvokas.

[311] Plg. aukščiau VII 2, 6, 3.

[312] Plg. *Žyd* 4, 14.

koks buvo, bet priėmęs juntamą kūną atėjo parodyti žmonėms, ką jie gali pasiekti paklusdami įsakymams.

[9, 1] Būdamas Tėvo galia, jis lengvai laimi, ko nori, be savo rūpesčio nepalikdamas nė mažiausios savo valdymo dalies, – kitaip visybė nebebūtų visa gerai jo veikimo sutvarkyta. [2] Didžiausiai galybei turėtų tikti kruopšti visų, pačią mažiausią dalį pasiekianti priežiūra, visiems žvelgiant į pirmąjį visų vadovą, Tėvo valia vedantį prie visų išganymo, vieniems paklūstant, kitiems vadovaujant, ligi prieinama prie didžio Vyriausiojo Kunigo[312]. [3] Juk nuo vieno pagal Tėvo valią veikiančio aukštesnio prado priklauso pirmosios, antrosios ir trečios esybės[313]; toliau, ties aukščiausia regimybės riba yra palaimingoji angelų vieta, o iki pat mūsų vieni po kitų surikiuoti iš vieno bei per vieną išganymą gaunantieji ir teikiantieji. [4] Kaip smulkiausias geležies gabalėlis seka paskui daugybę žiedų grandžių persmelkiančią Heraklėjos akmens dvasią, taip ir Šventosios Dvasios traukiami dorybingieji apgyvendinami pirmojoje buveinėje[314], o po jų kiti – iki paskutiniosios. O nusikalstamu godumu savo būseną susigadinę silpnieji nedorėliai nei valdydami, nei valdomi blaškosi aistrų sūkuryje, kol pargriūva žemėn. Toks mat yra pirmykštis įstatymas, – norintysis renkasi dorybę[315].

Du įstatymai prieš Viešpaties įsikūnijimą

[10, 1] Todėl ir priesakai, ir pagal Įstatymą ir prieš Įstatymą, neturintiems Įstatymo (juk *Įstatymas skirtas ne teisiajam*[316]) skyrė, kad pasirinkusysis gyvenimą gauna amžiną ir palaimingą apdovanojimą, o patenkintam blogiu leido likti su jo pasirinkimu. Be to, jie leido, kad iš dorybės pažangos ir teisumo augimo tobu-

[313] Plg. Platonas, *Ep.*, II, 312e.

[314] Plg. *Jn* 14, 2.

[315] Plg. Platonas, *Resp.*, X, 617e ir *Leg.*, X, 904c–e; plg. *Strom.*, II, 1, 12, 1 teiginį apie žmonėms suteiktą pasirinkimo laisvę atskleidęs Šv. Raštas.

[316] *1 Tim* 1, 9.

lėjanti siela gautų vis geresnę vietą visybėje, kiekvienoje pakopoje stiebdamasi beaistriškumo būklės link, kol pasieks tobulą vyrą[317], pažinimo ir paveldo viršūnę. [2] Šie išganingieji apskriejimai pagal pasikeitimu pelnomą vietą skiriasi laiku, garbe, pažinimu, paveldu ir pareigomis, vienas po kito ligi aukščiausio bei artimiausio Viešpaties stebėjimo amžinybėje[318]. [3] Mylima esybė visada savęs stebėjimo link veda visą save iš pažinimo meilės stebėjimui atidavusįjį.

[11, 1] Todėl Viešpats, pasėmęs juos iš vieno šaltinio, davė pirmuosius ir antruosius priesakus, gyvenusiųjų prieš Įstatymą nepalikęs be įstatymo, o nesuvokiančių barbarų filosofijos – be vadžių. [2] Vieniems suteikęs priesakus, kitiems – filosofiją, įkalino netikėjimą[319] ligi savo atėjimo, kai kiekvienas neįtikėjęs nebeturėtų pasiteisinimo[320]. Mat ir vienu, ir kitu – graikų ir barbarų – keliu priekin einančius jis veda tikėjimu pelnomo tobulumo link. [3] O jei kas nors iš graikų peršokęs filosofijos įžangą tiesiai patraukė prie teisingo mokymo, toks, kad ir neišėjęs ypatingų mokslų, bus toliausiai nusviedęs diską, pasirinkęs trumpiausią, per tikėjimą tobuluman vedantį išganymo kelią.

Tobulėjimo keliu veda iš žinojimo plaukiantis sprendimas

[12, 1] Visa tad, kas nevaržė savanorio žmogaus pasirinkimo, jis padarė dorybės talkininkais ir parodė, idant vienaip ar kitaip, net ir miglotai įžvelgti tesugebantiems apsireikštų išties vienas ir vienintelis visavaldis gerasis Dievas, visais amžiais per Sūnų teikiantis išganymą ir visai neatsakingas už blogį[321]. [2] Juk visų

[317] Plg. *Ef* 4, 13.

[318] Pažadėjęs su filosofais kalbėtis filosofų kalba, Klemensas savo soteriologiniams svarstymams egzegetiškai pritaiko Platono dialogų (plg. *Faidonas*, 113d–114c; *Valstybė*, X, 619d–e; *Timajas*, 41d–42d, o ypač *Įstatymai*, X, 904a–e) svarstymus apie sielos tobulumu arba blogiu visybėje pelnomą vietą.

[319] Plg. *Rom* 11, 32; *Gal* 3, 22 ir t.

[320] Plg. *Rom* 1, 20; 2, 1.

[321] Plg. Platonas, *Resp.*, X, 617; *Timajas*, 42d.

Viešpats viską – ir kartu, ir paskirai – sutvarkė visybės išganymo labui[322]. [3] Todėl išganingojo teisingumo darbas ir yra kiekvieną, kas kiek pajėgia, vesti didesnio gėrio link. Mat ir menkesni dalykai, sutinkamai su jų pačių būdu, tvarkomi pranašesnio dalyko išganymo ir išlikimo labui[323]. [4] Šitaip visa, kas turi dorybės, keliasi į geresnes buveines, o šio kėlimosi priežastis yra pačios sielos galiai patikėtas žinojimo pasirinkimas[324]. [5] O pernelyg nejautrius[325] verčia atgailauti būtinos ugdymo priemonės per artimuosius angelus, įvairius ankstesnius teismus ir visuotinį teismą iš didžiojo teisėjo ir prižiūrėtojo gerumo.

Žinančiojo sielos džiaugsmas, jo veikla, dorybės

3. [13, 1] *Apie kita patylėsiu*[326] šlovindamas Viešpatį. Kalbėsiu tik apie žinančiųjų[327] sielas, regėjimo prakilnumu peržengiančias visų šventųjų rangų valstybę, gaunančias įvairias palaimintąsias dievų buveines[328]: tarp šventųjų šventomis pripažintos bei visiškai perkeltos[329], pasiekusios gerų geriausias vietas[330], jos nebe veidrodžiuose ar per veidrodžius[331] džiaugiasi dieviškuoju regėjimu, bet vaišindamosis įmanomai aiškiu ir nepriekaištingai grynu nepaprastai mylinčioms sieloms soties nekeliančiu vaizdu[332], amžinai mėgaujasi amžina iškyla, nesibaigiantiems amžiams pagerbtos pasilikti visiško pranašumo tapatybėje. Toks yra tiesioginis tyraširdžių regėjimas[333]. [2] Tokia tobulumą pasiekusio žinan-

[322] Plg. Platonas, *Įstatymai*, X, 903b ir Epiktetas, *Diatribės*, I, 12, 3.

[323] Tokio turinio stoikų teiginiai surinkti von Arnimo fragmentų rinkinyje *SVF*, II, 1153–1167.

[324] Plg. Platonas, *Įstatymai*, X, 904b–c ir t.; *Faidonas*, 114b–c.

[325] Plg. *Ef* 4, 19.

[326] Euripidas, *Ifigenija Tauridėje*, 37.

[327] Graik. τὰς γνωστικὰς (*sc.* ψυχάς), „gnostikų".

[328] Plg. Platonas, *Faidras*, 246d; *Faidonas*, 114b–c; *Timajas*, 42b ir Klemenso interpretaciją *Strom.*, IV, 37, 1–2.

[329] Plg. Platonas, *Įstatymai*, X, 904e.

[330] Plg. *ibid.*; *Faidonas*, 114c.

[331] Plg. 1 *Kor* 13, 12.

[332] Plg. Platonas, *Faidras*, 247c–e.

[333] Plg. *Mt* 5, 8.

čiojo veikla – per Vyriausiąjį Kunigą bendrauti su Dievu, per visokeriopą tarnystę Dievui – rūpesčiais dėl mums teikiamų geradarybių, apeigomis, mokymu ir geradariškais veiksmais siekiant žmonių išganymo ir įmanomai panašėjant[334] į Viešpatį.

[3] Taip, jis išties pats save kuria ir padaro; be to, supanašėdamas su Dievu žinantysis darnina savo klausytojus, askezės keliu beaistriškuman atvestąjį darydamas įmanomai panašiu į įgimtai beaistriškumą turintįjį, pats nenutrūkstamai bendraudamas ir likdamas su Viešpačiu. [4] Švelnumas, meilė žmonėms ir iškilus dievobaimingumas ir bus žinančiojo supanašėjimo pagrindai.

[14, 1] Šios dorybės ir yra Dievui tinkama auka[335], kadangi Raštas Dievui skirtomis atnašomis vadina teisingą žinojimą turinčią nepasipūtusią širdį[336], kai kiekvienas šventuman priimtas žmogus apšviečiamas beskirčiai vienybei. [2] Juk ir Evangelija, ir Apaštalas liepia mums paimti save nelaisvėn[337], sugriauti save[338], nužudant *geidulių žlugdomą senąjį žmogų*[339], iš senojo iškrypimo[340] mirties prikeliant naująjį, nusimetant aistras ir liekant be nuodėmės. [3] Vadinasi, šitai ir norėjo pasakyti Įstatymas, liepdamas, kad nusidėjėlis būtų sunaikintas[341] ir iš mirties perkeltas į gyvenimą, – į tikėjimo beaistriškumą. [4] Šito nesuvokę Įstatymo mokytojai[342] palaikė Įstatymą vaidingu, suteikė peno tuščių apkalbų mėgėjams. [5] Ne be pagrindo tad neaukojame nieko nestokojančiam Dievui, kuris viską visiems yra suteikęs, bet šloviname dėl mūsų paaukotąjį, patys save aukodami stokos neturėjimu stokos neturinčiajam ir beaistriškumu – beaistriui. [6] Mat tik mūsų išganymas džiugina Dievą. Tad ne be pagrindo neatnašaujame aukos tam, kurio nevaldo malonumai, – ji lieka kažkur

[334] Plg. Platonas, *Valstybė*, X, 613b.
[335] Plg. *Fil* 4, 18; *Iz* 56, 7.
[336] Plg. *Ps* 50, 18 ir t.
[337] Plg. *2 Kor* 10, 5.
[338] Plg. *2 Kor* 10, 4; *Mt* 16, 25.
[339] *Ef* 4, 22.
[340] Plg. *Ef* 4, 22; *Lk* 9, 41.
[341] Plg. *Įst* 13, 6–10, 16; *Sk* 35, 16–21, 31; *Kun* 24, 16 ir t.
[342] Plg. *Lk* 5, 17.

apačioje, nė iš tolo nesiekdama nė tankiausių debesų, nes dūmų sklidimas tesiekia tuos, kuriuos siekia.

Neteisingos nuomonės apie Dievą

[15, 1] Taigi dievybė nėra malonumų, pelno arba turto mėgėja; būdama pilnatvė ir viską viskam, kas pagimdyta ir turi stokos, teikdama, ji nepasiduoda aukų, įžado atnašų[343], šlovės arba garbės kerams ir nėra veikiama tokių dalykų, bet pasirodo tik tikrai doriems vyrams, kurie niekad neišduotų teisybės, nei gresiant pavojui, nei dėl ypatingesnių dovanų[344].

[2] O tie, kurie neįžvelgia žmogaus sielos savanoriškumo ir laisvės nevergiškai rinktis gyvenimo būdą, piktindamiesi įvykiais, plaukiančiais iš ugdymo nepaveiktos neteisybės, mano, kad Dievo nėra. [3] Tokios pat nuomonės yra žmonės, kurie pasiduodami malonumų valdžiai, perdėtam sielvartui bei susidurdami su negeidžiamais atsitikimais, teigia, jog Dievo nėra, o jei ir yra, jis nėra visų prižiūrėtojas. [4] Dar kiti yra įsitikinę, esą žmonių garbinamus dievus galima palenkti aukomis ir dovanomis[345], tarsi jie būtų jų išsišokimų bendrininkai ir nenori tikėti, jog tėra vienas tikras Dievas, rymantis teisingojo savo gerumo tapatybėje.

Žinantysis – valdovas, Viengimio atvaizdas

[16, 1] Dievobaimingas tad yra žinantysis, kuris pirmiausia rūpinasi savimi[346], paskui artimaisiais, idant taptume kuo geresni, – juk ir sūnus įtinka geram tėvui, kai pats pasirodo doras ir panašus į tėvą, o pavaldinys – valdovui. [2] Mat tikėjimas ir klusnumas priklauso nuo mūsų, o blogio priežastimi galima būtų

[343] Plg. Platonas, *Įstatymai*, X, 885b.

[344] Plg. Platonas, *Įstatymai*, X, 907a.

[345] Plg. Platonas, *Įstatymai*, X, 905d – 907b (ypač 905d 4, 906d 5), 908e 4 ir t., 909b 1.

[346] Plg. aukščiau VII, 1, 3, 1.

laikyti medžiagos silpnumą[347], noro nevaldomus nežinojimo potraukius arba dėl neišmanymo neaiškias būtinybes. [3] Virš jų visų lyg virš laukinių žvėrių[348] mokymosi dėka iškilęs žinantysis, mėgdžiodamas Dievo sumanymą įmanomai daro gera to norintiems žmonėms. [4] Jei kada nors jis gaus valdžią, kaip Mozė vadovaus pavaldinių išganymo labui ir sutramdys žiaurumą bei neklusnumą, geriesiems teikdamas garbę, o nedorėliams – auklėjimui pagrįstai skiriamą bausmę. [5] Štai tikrų tikriausia *dieviškoji statula ir Dievo panašumas*[349], – teisingo žmogaus siela, kurios šventoriuje per įsakų vykdymą įsikuria visų mirtingųjų ir nemirtingųjų valdovas, karalius ir gražių dalykų gimdytojas, nes jis yra tikrasis įstatymas[350], priesakas ir amžinasis Žodis, vienas kiekvieno atskirai ir visų kartu Išganytojas. [6] Jis – tikrai Viengimis, visų karaliaus ir valdovo šlovės atvaizdas[351], pagal savo paties paveikslą[352] žinančiajam uždedantis tobulo regėjimo antspaudą, kad būtų trečias dieviškasis paveikslas, įmanomai supanašėjantis su antrąja priežastimi[353], – su tikruoju gyvenimu, per kurį gyvename tikrą gyvenimą, tarsi atkartodami tą, kuris, įsikūręs tvirtose ir visiškai nekintamose esybėse, dėl mūsų tapo Žinančiuoju.

Žinančiojo mokslai

[17, 1] Būdamas savęs paties ir savųjų valdovas, įgijęs tvirtą dieviško mokslo suvokimą jis[354] tikrai pasiekia tiesą. [2] Mat mokslu privalu būtų vadinti mąstomybės pažinimą ir tvirtą su-

[347] Pats Klemensas nepritaria tokiai nuomonei; plg. *Strom.*, IV, 26, 164, 3–165, 1. Kūnas nėra prigimtinis blogis, blogis syja su veiksmais; *Strom.*, III, 3, 12, 1 ir 19, 4.

[348] Plg. Platonas, *Valstybė*, IX, 588b – 589b.

[349] *Tragicorum Graecorum Fragmenta adespota*, 117. Klemensas vienintelis cituoja šią nežinomo autoriaus ir veikalo eilutę.

[350] Plg. Pindaras, fr. 169: „Įstatymas – visų karalius / maruolių ir nemirtingųjų".

[351] Plg. *Žyd* 1, 3.

[352] Plg. *Pr* 1, 26.

[353] Euzebijus Cezarietis (*PE*, XI, 18) pateikia platoniko Numenijaus tekstus apie „antrąja priežastį".

[354] T. y. žinantysis.

vokimą[355]. Dieviškiems dalykams skirta šio mokslo dalis turi užduotį tyrinėti, kas yra pirmoji priežastis ir kas yra tas, *per kurį visa atsirado ir be kurio neatsirado nieko*[356]; ir kas jie[357] yra kaipo persmelkiantieji ir kaipo apimantieji; kurie yra susiję ir kurie atskirti? Kokią kiekvienas jų turi galią, kokią padėtį ir kokias pareigas vykdo? [3] O žmogiškuose reikaluose tiriama, kas yra pats žmogus, kas atitinka jo prigimtį ir kas jai priešinga, ką jam dera veikti ir patirti, kokios yra jo dorybės ir kokios ydos; taip pat apie gerus, blogus ir vidutinius[358] dalykus; viskas apie narsumą, protingumą, santūrumą ir virš jų visų iškylančią tobulą teisingumo dorybę. [4] Protingumu ir teisingumu jis pasinaudoja išmintčiai įgyti, o narsumu – ne vien sunkumams ištverti, bet ir malonumui, geiduliui, sielvartui bei pykčiui valdyti ir apskritai priešintis viskam, kas jėga ar apgaule veda mus iš kelio[359]. [5] Juk ydas ir piktybes reikia ne ištverti, bet atstumti, o ištverti baisumus. Šitaip ir skausmas pasirodo esąs naudingas gydymo, auklėjimo ir bausmės dalykuose, – jis taip pat padeda taisyti būdus žmonių labui.

Dorovinė žinančiojo saviugda

[18, 1] Narsumo rūšys yra ištvermė, išdidumas, didžiadvasiškumas, dosnumas[360] ir prakilnumas. Todėl žinančiojo neužgauna minios priekaištai arba prasta nuomonė, neveikia šlovinimas arba pataikavimas; ištverdamas vargus, vykdydamas kokią nors pareigą ir vyriškai iškildamas virš visų sunkumų, jis pasirodo šalia kitų žmonių esąs tikras vyras[361]. [2] Saugodamas protingumą

[355] Klemenso dėstomas „mokslo“ (ἐπιστήμη) apibrėžimas kilęs iš stoikų mokyklos.

[356] *Jn* 1, 3.

[357] T. y. „dieviškieji dalykai“, τὰ θεῖα.

[358] „Vidutiniai“ yra sveikata, turtas, garbė arba jų priešybės, stoikų vadinti „bereikšmiais“ dalykais (*DL*, VII, 102, 105–107).

[359] Plg. *Strom.*, II, 18, 79, 5–80, 5 ir Ps. Andronikas, *De virtutibus et vitiis*, p. 20–26 Schucchardt.

[360] Plg. Alkinojas, *Didasc.*, 184, 19.

[361] Klemensas remiasi žodžio ἀνδρεία, „narsa“ ir „vyriškumas“ (iš ἀνήρ, „vyras“), reikšmėmis.

jis turi ramios sielos santūrumą[362], kaip savus priima įsakymus, kaip svetimus atstumia gėdingus dalykus, virtęs darniu ir aukštesniu už pasaulio darną[363], veikdamas darniai, tvarkingai ir be jokių klaidų, nepaprastai turtingas geidulių neturėjimu, nes jam mažai ko trūksta gėrio pažinimu laimėtoje visokeriopo gėrio gausybėje. [3] Mat pirmasis jo teisingumo darbas – mielai leisti laiką drauge su savo gentainiais žemėje ir danguje[364]. [19, 1] Todėl jis ir dalijasi tuo, ką įsigyja, myli žmones ir nepaprastai nekenčia niekšybės, tobulai atstumdamas bet kokią piktadarystę.

[2] Vadinasi, jis turi išmokti būti ištikimas sau pačiam, artimiesiems[365] ir klusnus įsakymams. Juk Dievo tarnas[366] yra tas, kas savo noru lenkiasi įsakymams. O kas nebe dėl įstatymų, bet dėl paties pažinimo turi tyrą širdį[367], tas yra Dievo bičiulis[368]. [3] Juk mes negimstame turėdami įgimtąją dorybę, ir vėliau, mums gimus, ji neatsiranda natūraliai kaip kai kurios kūno dalys (mat tai nebebūtų nei savanoris, nei girtinas dalykas) ir nepasiekia pilnatvės aplinkybių arba įgyjamo įpročio dėka, kaip kalba (ko gero, tokiu būdu randasi ydos). [4] Ir žinojimas atsiranda ne dėl kokio nors rūpybos arba kūno priežiūros mokslo ir ne iš ugdančių dalykų visumos, – pastaroji geriausiu atveju sugeba parengti sielą ir atlikti patarnaujantį vaidmenį. Juk valstybės įstatymai gal ir įstengia sulaikyti nuo niekingų veiksmų, [20, 1] tačiau moksliško tiesos patvarumo negalėtų parūpinti nė (mat jos paviršutiniškos) įtikinėjimo kalbos. [2] O graikų filosofija tarsi iš anksto tyrina ir pratina sielą priimti tikėjimą, ant kurio tiesa statosi žinojimą[369].

[362] Plg. Platonas, *Kratilas*, 411e: σωφροσύνη σῴζει φρόνησιν, ir Aristotelis, *EN*, VI, 1140b 11.

[363] Graik. κόσμιος („darnus", „kuklus", „mandagus", „tvarkingas") καὶ ὑπερκόσμιος, – Klemensas žaidžia žodžių, „darna" ir „pasaulis" reikšmėmis.

[364] „Žemėje" – su kitais žinančiaisiais, „danguje" – su angelais ir sudievėjusiais krikščionimis.

[365] Plg. aukščiau 16, 1.

[366] Plg. *Žyd* 3, 5.

[367] Plg. *Mt* 5, 8.

[368] Plg. *Jok* 2, 23; t. p. *Iz* 41, 8; *2 Kr* 20, 7).

[369] Plg. *1 Kor* 3, 10. 11. 12. 14.

Žinantysis – kovojantis atletas

[3] Štai jis, tikras atletas, didingame puikiai sutvarkyto pasaulio stadione gaunąs tikros pergalės prieš visas aistras vainiką. [4] Varžybų rengėjas yra visavaldis Dievas, teisėjas – viengimis Dievo Sūnus, žiūrovai – angelai[370] ir dievai, o pankratijas[371], visokeriopa kova – ne prieš kraują ir kūną, bet prieš per kūną veikančias dvasines aistringų potyrių galias[372]. Šių didingų rungtynių nugalėtojas, [5] tarytum laimėjęs kokias nors gundytojo surengtas varžybas, iškovoja nemirtingumą, – mat Dievo sprendimas neklaidingai skelbia teisiausią nuosprendį. [6] Taigi žiūrovai, sukviesti varžybų reginio[373], stadione atletai eina pankratijo; o laimės tas iš jų, kuris klausė trenerio. [7] Mat Dievas visiems visko skyrė vienodai ir yra laisvas nuo priekaištų, o pasirinks gebantysis[374] ir nugalės norintysis. Tam ir gavome protą, – kad žinotume, ką darome; čia ir glūdi „pažink save patį", – žinojime, kam esame gimę. [8] O gimėme tam, kad paklustume įsakymams, jei renkamės norą sulaukti išganymo. Tai, matyt, ir bus Adrastėja, „Neišvengiamybė", neleidžianti pabėgti nuo Dievo[375].

Reikalas tinkamai atsiliepti į Viešpaties geradarystę

[21, 1] Taigi žmogaus reikalas yra paklusti įvairiopą išganymą savo įsakymais paskelbusiam Dievui, o patikti jam reiškia sutikti[376]. [2] Mat geradarys žengia pirmąjį geradarystės žingsnį;

[370] Plg. *1Kor* 4, 9.

[371] „Pankratijas" – imtynes ir boksą jungianti graikų kovinio sporto rūšis.

[372] Plg. *Ef* 6, 12.

[373] Plg. *1 Kor* 4, 9.

[374] Plg. Platonas, *Valstybė*, X, 617e.

[375] Adrastėja (graik. Ἀδράστεια: ἀ-*privativum* ir διδράσκω, „bėgti") – likimo deivės Nemezidės epitetas (plg. Aischilas, *Persai*, 936; Platonas, *Valstybė*, II, 451a). Platono *Faidre* 248c Adrastėjos vardu skelbiamas būsimąjį sielų gyvenimą lemiantis įstatymas. Būtent pastarojo Platono dialogo mito mintys kartu su baigiamuoju *Valstybės* mitu sudaro antrąjį graikų filosofijoje įsišaknijusį Klemenso samprotavimų apie laisvę rinktis gyvenimą planą.

[376] Plg. *Strom.*, VII, 11, 67, 1.

tas, kuris karštai su tinkamomis mintimis ją priėmė, nepažeisdamas įsakymų, bus ištikimasis; o kas kiek įstengdamas į geradarybę atsako[377] meile, – jau bičiulis[378]. [3] Vienas yra tikriausias žmonių atsakymas[379], – daryti tai, kas patinka Dievui. [4] Mokytojas ir Išganytojas tarsi savo vaisių ir tam tikrą giminišką darbą kaip padėką ir pagarbą priima žmonėms naudingus ir juos taisančius darbus, nedėkingumu bei nepagarba sau pačiam laikydamas juo pasitikintiesiems daromą žalą[380]. Kokia gi kita negarbė galėtų užgauti Dievą? [5] Todėl negali būti kito[381] išganymo verto atsakymo į Viešpaties geradarybę, [6] bet kaip nuosavybės niekintojai įžeidžia šeimininkus, o karių – jų vadą, taip ir Viešpačiui pasišventusiųjų žalojimas yra nepagarba jam. [7] Kaip saulė apšviečia ne tik dangų ir visą pasaulį, nutvieksdama žemę ir jūrą, bet ir per lango plyšelį siunčia spindulį į atokiausius užkaborius, taip ir visur išsiliejęs Žodis stebi net ir pačius smulkiausius gyvenimo veiksmus.

[...]

Žinantysis nuolatos garbina Dievą

7. [35, 1] Mums liepiama gerbti ir garbinti Žodį tikint, kad jis yra Išganytojas ir Valdovas, ir per jį Tėvą, darant tai ne ypatingomis dienomis, kaip kiti, bet nuolat visą gyvenimą ir visais būdais. [2] Štai išrinktoji Įstatymu teisinama[382] tauta sako: *Sep-*

[377] Graik. žodis nusako mainais, atsilyginant (dažniausiai geru į gera) atliekamą veiksmą. Platono dialoge *Eutifronas* Sokratas iškelia skeptišką klausimą: ką žmonės galėtų pasiūlyti dievams mainais už visas jų teikiamas gėrybes? (14e – 15a). Kalbėdamas apie tinkamą žmonių atsakymą į Dievo geradarybes ir Dievui žmonių veiksmais teikiamą naudą Klemensas, regis, tikisi pasiūlyti krikščionišką atsakymą į priekabius Sokrato klausimus žyniui Eutifronui.

[378] Plg. *Jn* 15, 9–15.

[379] Tiksliau „atsilyginimas mainais"; plg. ankstesnį aiškinimą *ad* 21, 2.

[380] Plg. *Mt* 25, 40–45.

[381] Vertimas remiasi Stählino konjektūra.

[382] Plg. *Ps* 118, 164; 172.

tynis kartus per dieną šlovinau tave[383]. [3] Todėl ne apibrėžtoje vietoje, ne ypatingoje šventovėje, ne tam tikromis šventėmis bei nustatytomis dienomis, bet visą gyvenimą ir visur, ar jis būtų vienas, ar su kitais to paties tikėjimo žmonėmis, žinantysis garbina Dievą, tai yra išpažįsta savo padėką už žinojimą ir savo gyvenimo būdą. [4] Jei nusilenkimas ir pagarba šalia esančiam doram vyrui nuolat gerina su juo bendraujančio žmogaus pavidalą, argi ne labiau turėtume tikėtis, jog pažinimu, gyvensena ir dėkingumu nuolatos nenutrūkstamai šalia Dievo esantysis kas kart viskuo lenkia save buvusįjį – darbais, žodžiais ir vidine būsena? [5] Toks yra Dievą visur esant tikintis žmogus, nemanantis jį esant uždarytą tam tikrose apibrėžtose vietose, kad, tikėdamasis kada nors likti be jo vienas naktį ar dieną, imtų ir apsileistų. [6] Visą tad gyvenimą švęsdami[384], tikėdami Dievą visur esant, mes dirbame žemę šlovindami, plaukiame jūra giedodami, visame kame laikydamiesi tam tikrų gyvenimo taisyklių. [7] Artimiau su Dievu bendraujantis žinantysis sykiu yra orus ir džiugus: orus, nes gręžiasi į Dievą, džiugus, kadangi apmąsto Dievo mums žmonėms suteiktas gėrybes.

Garbingi ir negarbingi malonumai

[36, 1] Pranašas aiškiai parodė pažinimo iškilumą: *Pamokyk mane doros, auklėjimo ir žinojimo*[385], kylančia tvarka išaukštinęs pagrindinį tobulumo pradą. [2] Štai tad tikrai karališkas žmogus, štai dievobaimingas Dievo žynys, kaip dar šiandien tebėra pas protingiausius iš barbarų, karališką valdžią teikiančius žynių padermei. [3] Toks niekad nepasiduoda teatrų valdovės minios valdžiai, nė sapnuose neprisileisdamas dalykų, sakomų, daromų arba regimų gundančio malonumo dėlei, – nei tokių regos malo-

[383] *Ps* 118, 164.

[384] Graikų filosofai taip pat kalba apie švente virstantį doro žmogaus gyvenimą; plg. Plutarchas, *De tranquilitate animae*, 477c–d.

[385] *Ps* 118, 66.

numų, nei kitų smagumų gausybės, – tokių, kaip juslę apžavinčių smilkalų prabanga arba skonį gundančios maisto mišrainės bei įvairių vynų smagybės, arba per juslę moteriška sielą verčiančios kvapniosios įvairų gėlių pynės. [4] Su Dievu siedamas kiekvieną garbingą malonumą, jis visada visa duodančiajam teikia pirmąją valgio, gėrimo ir tepalų dalį, dovanuotu žodžiu išpažindamas dėkingumą už dovaną ir jos naudą, retai beaplankydamas pokylių vaišes, nebent ateiti paskatintų draugiško ir bendraminčio pokylio pažadas. [5] Mat jis tiki, kad Dievas viską žino ir viską girdi, ne vien garsus, bet ir mintis, nes ir mūmyse per kūno kanalus veikianti klausa suvokimą turi ne iš kūninės galios, bet iš tam tikro sielos jautrumo ir prasmingus garsus tiriančio mąstymo.

Gerai maldai būtina teisingai įsivaizduoti Dievą

[37, 1] Taigi Dievui nereikia žmogaus pavidalo, kad girdėtų, netrūksta jam nė juslių, kaip manė stoikai, – ypač klausos ir regos, nes kitaip jis negalįs nieko suvokti[386]. [2] Tačiau oro paslankumas, nepaprastai jautrus angelų suvokimas bei sielą paliečianti pažinimo galia tam tikra nenusakoma galybe be juslinės klausos viską kartu pažįsta mąstymu[387]. [3] Mums gali pasakyti, jog garsas nepasiekia Dievo sklandydamas oro žemumoje, tačiau šventųjų mąstymai skrodžia ne vien orą, bet ir visą pasaulį[388]. [4] Dieviškoji galia tarsi šviesa spėja apžvelgti visą sielą. O [laisvos valios] sprendimai? Argi ir jie neskuba pas Dievą savo balsu nešini? [5] Ar ne sąžinė juos pačius neša? Ir kokio balso turėtų laukti savo sumanyme jau pažįstąs išrinktąjį[389], ir dar negimusią ateitį kaip jau esančią[390]? [6] Argi galybės šviesa išties nenušvie-

[386] Antikinė filosofinė doksografija nepatvirtina poleminio Klemenso teiginio, esą medžiaginis stoikų Dievas turi turėti jusles; plg. Diogenas Laertietis, VII, 147 ir kt.

[387] Plg. Plutarchas, *De deo Socratis*, 588 ir t.

[388] Plg. *Sir* 35, 16 ir t.

[389] Plg. *Rom* 8, 28.

[390] Plg. *Dan* 13, 42.

čia kiekvienos sielos iki pat gelmių, kai galybės žiburys, Rašto žodžiais tariant, tiria slapčiausius kampus?[391] Taip, Dievas – visas klausa, visas akis[392], jei kam patinka vartoti šiuos vardus. [38, 1] Apskritai jokio dievobaimingumo nelieka nei giesmėse, nei žodžiuose, net ir raštuose bei moksluose, jei Dievas įsivaizduojamas ne taip kaip dera, bet nuklystama į negražias žemas sampratas ir spėliones. Dėl tokio tiesos nežinojimo minios šlovinimas niekuo nesiskiria nuo juodinimo.

Malda, troškimas ir žinojimas

[2] Ko trokštama, geidžiama ir apskritai siekiama, to ir meldžiama. Todėl niekas negeidžia gėrimo, bet gerti gėrimą, ne palikimo, bet tapti palikuoniu, taip pat ir ne žinojimo, bet pažinti, kaip ir ne teisingo elgesio, bet teisingai elgtis. [3] Taigi meldžiama, ko ir prašoma, ir prašoma, ko geidžiama. O malda ir troškimas kyla išvien, siekiant turėti gėrybių ir tokį turėjimą lydinčių pranašumų. [4] Taigi žinantysis visada meldžia ir prašo tikrų, tai yra sielos gėrybių ir melsdamas pats darbais prisideda eidamas gerumo būsenos link, kad nebeturėtų gėrybių tarsi kokių parankinių mokslų, bet pats būtų geras.

Malda – stiebimasis pas Dievą

[39, 1] Todėl melstis labiausiai ir tinka tiems, kurie deramai pažįsta Dievybę ir turi tinkamą dorybę, kurie žino, kokios yra tikros gėrybės, ko, kada ir kaip kiekvienu atveju reikia prašyti. [2] O paskutinis tamsumas – tarsi dievų prašyti tų, kurie nėra dievai, arba prašyti nenaudingų dalykų, vietoje įsivaizduojamų gėrybių sau prašant blogio. [3] Teisingai tad, kai yra vienas geras Dievas, jo vienintelio meldžiame, kad vienos gėrybės būtų suteiktos, o kitos liktų, – ir mes, ir angelai, tačiau nevienodai.

[391] Plg. *Pat* 20, 27. [392] Plg. Ksenofanas, fr. 24 DK.

[4] Juk ne tas pat yra prašyti, kad dovanotas daiktas pasiliktų, ir pirmąsyk siekti jo gauti. Blogiui nugręžti skiriamas prašymas taip pat yra maldos atmaina. [5] Tačiau niekad negalima tokios maldos naudoti žmonių žalai, nebent žinantysis prašymu siektų meistriškai atgręžti teisingumą į nejautriuosius[393].

[6] Taigi drįskime pasakyti, malda – tai pokalbis su Dievu: net jei ir kreipiamės į jį tyliai, pašnibždom, nė nepraverdami lūpų, tai yra vidinis šauksmas. Mat Dievas nenutrūkstamai išgirsta kiekvieną vidinį pokalbį. [40, 1] Čia ir keliame galvą, dangun ištiesiame rankas ir sulig baigiamuoju maldos šauksmu stiebiamės ant pirštų galų, lydėdami mąstomon esybėn besiveržiančią dvasią ir, mėgindami kartu su žodžiu nuo žemės atplėšti kūną, į aukštybes iškėlę pranašesnių esybių troškimu apsiplunksnavusią sielą[394], veržiamės šventenybės link, išdidžiai nepaisydami kūno pančių[395]. [2] Juk puikiai žinome, kad žinantysis savo noru peržengia visą pasaulį, kaip kadaise žydai Egiptą[396], tuo aiškiausiai rodydamas, kad jis bus didžiausioje Dievo artumoje. [3] Jei kai kas maldai skiria tam tikras valandas, antai trečią, šeštą ir devintą, tai žinantysis meldžiasi visą gyvenimą, malda siekdamas būti su Dievu, palikęs, trumpai tariant, visa, kas nenaudinga ten pakilusiajam, tarsi jau čia pasiekęs vyriško amžiaus meilėje tobulumą[397]. [4] Tačiau pažįstantieji palaimintąją buveinių trejybę[398] žino ir trijų atkarpų atskirtų bei vienodomis maldomis pagerbtų valandų paskirstymą.

Dievo visagalybė nepanaikina maldos reikalingumo

[41, 1] Šioje vietoje prisiminiau apie kai kurių kitamanių, būtent Prodiko sektos žmonių peršamus teiginius, esą nereikia

[393] Plg. *Ef* 4, 19.
[394] Plg. Platonas, *Faidras*, 246b–c.
[395] Plg. Platonas, *Faidonas*, 114b–c.
[396] Plg. aukščiau *Strom.*, I, 5, 30, 4.
[397] Plg. *Ef* 4, 13.
[398] Plg. *Strom.*, VI, 14, 113, 3–114, 6: virš visos tikinčiųjų Bažnyčios esama trijų (diakonų, kunigų ir vyskupo) rangų buveinių (plg. *Jn* 14, 2; *Išm* 3, 14), atliepiančių dangiškuosius rangus (*Strom.*, VI, 13, 107, 2–3).

melstis. [2] Idant jie nesipuikuotų šia bedieve savo išmintimi lyg negirdėtu mokymu, težino, kad juos bus aplenkę kirenaikais vadinami filosofai[399]. [3] Tariamasis jų pažinimas[400] paneigimo susilauks savo metu, idant įslinkęs į mūsų veikalą netrumpas puolimas prieš juos nenutrauktų šio dėstymo, kuriuo mes tesiekiame įrodyti, jog išties pamaldus ir dievobaimingas tėra vien tik pagal Bažnyčios taisyklę žinantysis, kurio vieninelio prašymas Dievo valia būna tenkinamas, jam paprašius arba pagalvojus[401]. [4] Juk kaip Dievas gali viską, ko nori, taip ir žinantysis gauna viską, ko prašo. [5] Mat Dievas pažįsta visus, kas vertas gėrybių, o kas ne, – todėl ir duoda, kas kiekvienam tinka. Todėl dažnąsyk gali neduoti nevertiems prašytojams, o duoti aiškiai vertiesiems. [6] Tačiau prašymas tikrai nėra nereikalingas dalykas, net jei gėrybės duodamos ir neprašant. Antai žinančiojo darbas yra padėka ir prašymas atversti artimuosius. [7] Šitaip ir Viešpats meldėsi, dėkodamas už tai, ką atliko tarnaudamas, ir melsdamas, kad kuo daugiau būtų atradusiųjų žinojimą, idant žinojimo išganymu išganytieji šlovintų Dievą ir visiems amžiams per Sūnų pažintų vienintelį gerą ir vienintelį Išganytoją[402]. [8] Nors ir tikėjimas gausiant yra [tarsi turtas] pasidėtos[403] žinančiojo maldos rūšis.

Dievas atlygina į jį besigręžiantiems

[42, 1] Bet jei malda yra tam tikra proga pasikalbėti su Dievu[404], nereikia praleisti jokios progos link jo judėti. [2] Juk su palaiminga Apvaizda savanoriu išpažinimu artimai susijęs žinančiojo dievobaimingumas rodo tobulą Dievo geradarybę. [3] Mat

[399] Plg. Aristipas, fr. 132 Giannantoni.

[400] Plg. *1 Tim* 6, 20. Anot *Strom.*, III, 4, 30, 1, Prodiko sekėjai save taip pat vadino žinančiaisiais („gnostikais“); jie naudojosi apokrifiniais Zoroastro veikalais (*Strom.*, I, 15, 69, 6).

[401] Plg. *Mt* 7, 7 ir *Agraphon*, 14 Resch.

[402] Plg. *Jn* 17, 1–26.

[403] Plg. *Mt* 19, 21 ir 6, 20.

[404] Plg. aukščiau 39, 6.

žinančiojo dievobaimingumas yra tarytum koks Apvaizdos atsigręžimas ir grįžtamasis bičiulio Dievo draugiškumas. [4] Juk ir Dievas ne be savo noro yra geras, kaip ugnis šildo (jo teikiamos gėrybės teikiamos savanoriškai, nors prieš tai ir gavus prašymą), ir ganomasis be savo noro tikrai nebus išganytas, – juk jis nėra besielis, bet visiškai savanoriškai renkasi veržtis į išganymą. [5] Todėl žmogus ir gavo įsakymus, savyje turėdamas potraukius norimam pasirinkti arba vengti dalykui. [6] Taigi Dievas gera daro ne neišvengiamai, bet pasirenka tai daryti savaimingai į jį besigręžiantiems. [7] Juk iš Dievo pas mus ateinanti Apvaizda tikrai nėra tarnaitė, lyg iš menkesnių eitų pas pranašesniuosius, bet atidūs Apvaizdos darbai vykdomi gailint mūsų silpnumo, – toks yra apvaizdingas piemenų rūpinimasis avimis arba karaliaus – pavaldiniais, ir patys mes paklūstame Dievo patikėtą vaidmenį drausmingai vykdantiems valdovams. [8] Taigi atliekantieji laisviausią ir karališkiausią dievobaimingos minties ir žinojimo tarnybą išties yra Dievo tarnai ir tarnautojai.

Tyli malda, Rytai

[43, 1] Todėl tikrai šventa yra kiekviena vieta, kur mus aplanko mintis apie Dievą, taip pat ir laikas. Kai meldžiantysis prašo gerai apsisprendęs ir dėkingas, jis savaip prisideda prie gavimo, savo maldos žodžiais džiugiai gaudamas trokštamą dalyką. [2] Mat kai gėrybių davėjas supranta tinkamą mūsų polinkį, visos gėrybės susyk seka šį supratimą. Juk malda išties atskleidžia kaip žiūrima į savo priedermę. [3] Ir jei balsas ir kalba mums suteikti suvokimo labui, argi Dievas negirdi pačios sielos ir paties mąstymo, kai siela klausosi sielos ir protas – proto. [4] Todėl Dievas nelaukia daugiabalsių kalbų, kaip žmonių vertėjai, bet tiesiai pažįsta visų mintis, ir ką mums reiškia balsas, tą Dievui byloja mūsų mintis, apie kurią jis dar prieš sukūrimą žinojo, kad ji bus mąstoma. [5] Galima tad ir be balso kreipti maldą,

pakanka viduje mąstymo balsui sutelkti visą savo dvasią, neblaškomai gręžiantis į Dievą. [6] O kadangi Rytai – gimimo dienos paveikslas, ir iš ten auga pirmąsyk iš tamsos nušvitusi šviesa[405], bet ir nežinioje besiblaškantiems tarsi saulė patekėjo pažinimo tiesos saulė, meldžiamasi į auštančius Rytus. [7] Todėl ir seniausios šventyklos žiūrėjo į vakarus, kad veidu į statulas stovėdami žmonės mokytųsi gręžtis į rytus. [8] *Tekyla prieš tave mano malda tiesiai kaip smilkalas, mano rankų pakėlimas kaip vakarinė auka*, – sako Psalmės[406].

Verti ir neverti maldų prašymai

[44, 1] O niekingų žmonių malda labai žalinga ne tik kitiems, bet ir jiems patiems, – jeigu prašydami jie ir gauna tai, ką patys laiko laime, gautas daiktas jiems kenkia, nes jie nemoka juo naudotis. [2] Juk jie maldauja siekdami įgyti tai, ko neturi ir prašo tariamų, bet ne tikrų gėrybių, [3] o žinantysis prašys turimų gėrybių pastovumo, tinkamumo toms, į kurias rengiasi žengti, ir amžinumo toms, kurių čia negaus, ir meldžia jis turėti ir išsaugoti tikras – sielos gėrybes. [4] Todėl jis ir nesiekia to, ko neturi, tenkindamasis esamais dalykais. Mat jis nestokoja savų gėrybių, visko iš Dievo malonės ir iš žinojimo pakankamai sau turėdamas. [5] Sau pakankamas ir kitų nestokojantis, pažinęs visavaldę valią, kartu turėdamas ir melsdamasis, priartėjęs prie visajėgės galios, uoliai siekęs tapti dvasios žmogumi, beribės meilės dėka jis jau yra susivienijęs su Dvasia.

Žinančiojo bruožus atitinka jo maldos prašymai

[6] Štai kilnaus mąstymo žmogus: mokslu įgijęs patį garbiausią, patį geriausią dalyką, taiklus regėjimo įžvalga, jis sieloje turi pastovią galią regėtiems dalykams, tai yra skvarbų mokslo

[405] Plg. 2 *Kor* 4, 6; *Mt* 4, 16.

[406] *Ps* 140, 2.

įžvalgumą. [7] Tokią galią jis nepaprastai stengiasi įsigyti, suvaldęs protui karą skelbiančius priešus[407], nenutrūkstamai atsidėjęs regėjimui ir išugdęs save malonumų tramdymo bei teisingo pareigų vykdymo pratybomis. [8] Be to, turėdamas didelę mokslo ir gyvenimo patirtį, jis turi laisvą kalbėseną, – ne šiaip nevaržomą galią, bet paprastą kalbą naudojančią galią, nei iš pataikavimo, nei iš baimės neslepiančią to, kas tinkamu laiku gali būti pasakyta tiems, kuriems labiausiai reikia.

[45, 1] Iš slėpiningo pačios tiesos choro vertai apie Dievą sužinojęs, jis turi dorybės dydį skelbiantį žodį, deramai apreiškiantį pačią ją ir jos vaisius, įkvėptu maldos pakilimu įmanomai suartėdamas su mąstomomis ir dvasinėmis esybėmis. [2] Todėl jis visada taikus ir romus, pasiekiamas, prieinamas, kantrus, protingas, ramios sąžinės ir griežto gyvenimo, – šio mūsų žmogaus griežtumas ne tik nelūžta, bet ir nesiduoda gundomas, nes jis niekad neleidžia malonumui arba skausmui paveikti arba pagauti sielą. [3] Protui kviečiant, jis tampa nešališku teisėju, visai nepataikaudamas aistroms, nenuklystamai žengdamas prigimtiniu teisumo keliu, įsitikinęs, kad viskas tvarkoma kuo puikiausiai, ir kad dorybę pasirinkusių sielų pažanga nuolat veda didesnio gėrio link, kol jos pasiekia patį gėrį, atsidurdamos tarsi Tėvo prieangyje, didžio Vyriausiojo Kunigo[408] artumoje.

[4] Ištikimas, įsitikinęs, jog viskas pasaulyje tvarkoma kuo geriausiai, šis mūsų žinantysis patenkintas viskuo, kas jam nutinka. [46, 1] Pagrįstai tad neieško nei būtinai reikalingų gyvenimo dalykų, nei ko nors kita, įsitikinęs, kad viską žinąs Dievas ir neprašomas parūpina geriesiems kas naudinga[409]. [2] Juk kaip amatininkui viskas duodama pagal jo amatą, o [žydų] tautos žmogui pagal jo tautą, taip pat ir žinančiajam. [3] Iš tautos atsiverčiantis žmogus prašys tikėjimo, žinojiman kylantysis – mei-

[407] Plg. *Rom* 7, 23.

[408] Plg. *Žyd* 4, 14.

[409] Plg. *Mt* 6, 25–34.

lės tobulumo[410], o viršūnę jau pasiekęs žinantysis melsis, kad pažinimas augtų ir išliktų, kaip eilinis žmogus meldžiasi, kad nuolatos būtų sveikas. [5] Žinoma, jis prašys ir niekad neatkristi nuo dorybės, pats įmanomai darbuodamasis tam, kad išliktų nepajudinamas. [6] Juk jis žino, kad net kai kurie angelai dėl aplaidumo vėl nuslydo žemyn, iš polinkio dvilypumui vis dar neišstūmę savęs anon vienumo būsenon. [7] O iš čia žinojimo viršūnėn bei iškilion tobulo vyro[411] aukštumon įkopti pasirengusiam žmogui pravartūs visi laiko ir vietos dalykai, nes jis pasirinko nepajudinamą gyvenimą ir ugdo jį tvirtų tvirčiausiu minties pastovumu. [8] O jei kam lieka dar koks nors sunkus žemėn svyrantis kampas, jis nutempia tai, ką pakėlė tikėjimas[412]. [9] Šitaip žinančiojo pratybomis dorybę nebeprarandamą padariusio žmogaus būsena virsta prigimtimi: kaip akmeniui svoris, taip ir jam žinojimas tampa nebeprarandamas, ne nevalingai, bet valingai – proto, žinojimo ir Apvaizdos galios dėka.

Žinojimo neprarandamumas, jo santykis su Dievo išmintimi

[47, 1] O kadangi nebeprarandama tampa tai, kas neprarandama iš atsargumo, žinantysis laikysis atsargumo, kad nenusidėtų, ir apdairumo, kad nepamestų dorybės. [2] Apdairumą veikiausiai parūpina žinojimas, išmokantis įžvelgti galimus dorybės išlikimo pagalbininkus. [3] Svarbiausia tad yra Dievo pažinimas. Dėl jo tad dorybė ir išlieka neprarandama, o pažinusysis Dievą yra pamaldus ir dievobaimingas. Vadinasi, esame įrodę, kad vien žinantysis yra dievobaimingas.

[4] Patenkintas esamomis gėrybėmis, jis kaip jau esamais džiaugiasi pažadėtais dalykais. Juk jie jam ne paslaptis, kaip nesantieji dalykai būtų [kitiems], nes jis jau žino, kokie jie yra. [5] Žinojimo įtikintas kiekvieno ateities dalyko būtimi, jis juos

[410] Plg. *1 Jn* 4, 17.
[411] Plg. *Ef* 4, 13.
[412] Plg. Platonas, *Faidras*, 247b.

jau turi. Mat stoka ir nepakankamumas matuojami pagal priklausančią dalį. O jei jis turi išmintį, ir išmintis yra dieviškas dalykas, tai, turėdamas nieko nestokojančios esybės dalį, jis ir pats turi būti be stokos. [6] Juk išminties perdavimas nėra tarpusavio judinimo ir gavimo, veikiančios galios ir dalyvavimo veiksmas, tad niekas nieko nepraranda ir neįgyja stokos, – pats šis perdavimas rodo veikiančią galią esant nemažtančią. [7] Tokiu tad būdu mūsų žinantysis turi visas gėrybes, – kaip galimybę, bet dar ne suskaičiuojamu pavidalu, kitaip jis negalėtų būti keliamas būtinų Dievo įkvėptų pažangos žingsnių ir buveinių[413].

Žinančiojo išganymas

[48, 1] Tokiam ir Dievas padeda, pagerbdamas artimesne priežiūra. Išties argi ne dėl gerų vyrų, ne jų reikmėms ir naudai, arba, veikiau, jų išganymui viskas atsirado? Tad Dievas neatims dorybe laimėtų dalykų iš tų, dėl kurių visa yra atsiradę. [2] Aišku, jog gerbdamas gerą jų prigimtį ir šventą pasirinkimą, jis įkvepia teisingam gyvenimui pasiryžusiems jėgų vėlesniam išganymui, vienus tik paragindamas, kitiems, savo pastangomis to nusipelniusiems, ir pats padėdamas, [3] mat žinančiajam, kurio tikslas yra žinoti ir viską daryti su žinojimu, visos gėrybės plaukia kaip pasekmės. [4] Kaip gydytojas sveikatą parūpina tiems, kurie patys jai darbuojasi, taip ir Dievas amžiną išganymą duoda tiems, kurie dirba, siekdami žinojimo ir gerų darbų, o kartu su darbais, – juk tai, ką liepia įsakymai yra mūsų galioje, – pildomas pažadas. [5] Man patinka toks graikų pasakojimas: vienas labai senų laikų atletas, gana kilmingas, labai gerai parengęs savo kūną narsos išbandymui ir atkeliavęs į olimpines žaidynes tarė, žvelgdamas į Dzeuso Pisiečio statulą: „Dzeusai, jei rengdamasis varžyboms viską deramai atlikau, atlygink man teisėta pergale“. [6] Taip ir žinančiajam, nepriekaištingai ir sąžiningai atlikusiam viską, kas

[413] Plg. aukščiau 45, 3 ir toliau 57, 1; 68, 4.

nuo jo priklauso mokslo, saviugdos, gerų darbų vardan bei norint įtikti Dievui, viskas kartu padeda siekti tobuliausio išganymo. [7] Štai ko iš mūsų reikalaujama, – to, kas yra mūsų galioje, tai yra mus liečiančių dalykų, esamų ir dar nesamų, pasirinkimo, troškimo, turėjimo, naudojimo ir išlikimo.

Žinančiojo maldos praktika

[49, 1] Todėl Dievo pašnekovas turi turėti nesuterštą ir tyrai nesuteptą sielą. Geriausia, jei jis jau padarė save tobulai gerą, o jei ne, žengia į žinojimą ir jo siekia, galutinai pasitraukęs nuo blogio darbų. [2] Taip pat ir visas maldas dera kalbėti tinkamai ir su tinkamais žmonėmis, mat nesaugu remti svetimus nusižengimus. [3] Taigi žinantysis kartu su bendro tikėjimo žmonėmis melsis tik dėl to, ko privalu kartu imtis. Visas jo gyvenimas – šventosios iškilmės: [4] jo aukos – tai maldos, šlovinimai, Raštų skaitymas prieš valgį, psalmės ir giesmės valgio metu ir prieš miegą, bet ir naktį – vėl maldos. Šitaip jis vienijasi su dievišku choru[414], nuolatiniu atminimu įkurdintas amžinai įsimintiname regėjime[415].

[5] Ką gi? O ar jam nežinoma kita auka, kai stokojantiems daliji mokslą ir pinigus? Dar kaip! [6] Bet melsdamasis lūpomis jis nedaugžodžiauja[416], iš Viešpaties išmokęs ir tai, ko reikia prašyti[417]. Taigi jis melsis bet kurioje vietoje, tačiau ne parodomai ir ne minios akivaizdoje[418]. [7] Jis meldžiasi visaip, – vaikščiodamas, šnekėdamasis, tyloje, skaitydamas ar proto darbus dirbdamas. Net jei tik pačioje sielos gilumoje pamąsto ir nenusakomais atodūsiais[419] pašaukia Tėvą, dar tebešnekant tas jau yra šalia jo. [8] O iš trijų esamų kiekvieno veiksmo tikslų[420] jis viską daro

[414] Plg. Platonas, *Faidras*, 247a.
[415] Plg. Platonas, *Faidras*, 249c ir t.
[416] Plg. *Mt* 6, 7.
[417] Plg. *Mt* 6, 8–13.
[418] Plg. *Mt* 6, 5.
[419] Plg. *Rom* 8, 26.
[420] Stoikų etikos tema; plg. *SVF*, III, 21 (Ciceronas, *Academica Priora*, II, 45, 138).

grožio ir naudingumo dėlei, malonumo vardan atliekamus veiksmus palikdamas įprasto gyvenimo sekėjams.

[...]

Žinančiojo kelias: nuo žavėjimosi prie mokslinio nagrinėjimo

11. [60, 1] Taigi žinantysis teisingai ir iškiliai perprato visybę, kadangi suvokė dieviškąjį mokymą[421]. Pradėjęs žavėjimusi kūrinija ir pateikdamas vidinį įrodymą, kad gali priimti žinojimą, jis tampa uolus Viešpaties mokinys; tik [jį] išgirdęs, jis iškart per žavėjimąsi kėlusius dalykus žengia prie tikėjimo Dievu ir Apvaizda. [2] Čia gavęs paskatą, jis visaip savo darbais prisideda prie mokymosi, darydamas viską, kas padėtų jam gauti trokštamų dalykų žinojimą (o į tyrinėjimą įmaišytas troškimas stiprėja kartu su priekin žengiančiu tikėjimu), – tai yra tapti vertu tokio didingo regėjimo. [3] Šitaip žinantysis ragaus Dievo valios, mat žodžiais nusakomiems dalykams jis atveria ne ausis, o sielą. [4] Todėl reikia tikėtis, jog per žodžius suvokęs esybes bei pačius daiktus, jis ir savo sielą ves jos priedermių link, savaip, kaip pasakyta žinančiajam, o ne taip, kaip visų suprantama, suvokdamas *nesvetimausi, nežudysi*[422].

Žinančiojo kelias: santykiai su pasauliu

[61, 1] Ugdydamasis moksliniu nagrinėjimu, jis žengia pirmyn susiimti su bendresniais ir iškilesniais teiginiais, puikiai žinodamas, kad *žmogaus žinojimo mokytojas*, anot pranašo, *yra Viešpats*[423], Viešpats, veikiantis žmogaus lūpomis; todėl jis ir priėmė kūną. [2] Suprantama tad, kad jis niekad nesirinks malonumo vietoj naudos, nors ir tektų susidurti su paleistuviškai įkyrios

[421] Plg. *Mt* 19, 11.

[422] *Iš* 20, 13. 15. *Strom.*, VI, 16, 105, 5 Klemensas atskleidžia „gnostinę" šių įsakų prasmę: „svetimauti" reiškia atsiduoti klaidingai nuomonei, „žudyti" – griauti tiesą apie Dievą.

[423] Plg. *Ps* 93, 10 ir t.

gražios moters priekabėmis, – juk ir valdovo žmona nepriverte Juozapo pamiršti savo tvirtumo; nusimetęs moters jėga laikomą apsiaustą[424], anas liko nuogas be nuodėmės, vilkėdamas puošnų būdo darnumą. [3] Gal valdovo, turiu galvoje egiptietį, akys jo ir nematė, bet Visagalio akys tikrai stebėjo. [4] Tai mes girdime balsą ir regime kūnus, o Dievas ištiria pačią balsą ir regėjimą skleidžiančią esybę.

[5] Todėl ir ligai ar kokiai nors kitai, kad ir baisiausiai mirties nelaimei užgriuvus, žinantysis lieka nepalaužiamos sielos, žinodamas, jog visos tokios nelaimės – kūrinijos neišvengiamybė, maža to, Dievo galia jos vis tiek tampa tikrai geros Apvaizdos pagal nuopelnus skirtais išganymo vaistais, pačių labui auklėdamos sunkiai perkeičiamus užsispyrėlius. [62, 1] Todėl naudodamasis kūriniais, jeigu įtikina protas, ir tiek, kiek įtikina, jis tampa Kūrėjui dėkingu mėgavimosi šeimininku. [2] Jis niekad neatmena blogio, ant nieko nepyksta, net jei žmogus savo darbais ir nusipelno neapykantos, – [3] gerbdamas Kūrėją jis myli ir savo gyvenimo bendrininką, gailėdamas jo ir melsdamasis dėl jo neišmanymo. [4] Jis netgi užjaučia kenčiančios prigimties kūną, su kuriuo pats yra susietas, bet ne jis yra pagrindinis kančios laimikis. [5] Nuo jo noro nepriklausančiose nelaimėse iš vargų pakilęs prie to, kas jam gimininga, jis neatsiduoda svetimybėms, tol laikydamasis būtinų dalykų, kol tai nekenkia jo sielos saugai. [6] Mat jis nori būti ištikimas ne vardu, juolab ne regimai, bet pažinimu ir tiesa, tai yra tvirtais darbais ir veiksmingu žodžiu.

Žinančiojo kelias: meilės objektas

[7] Tad jis ne tik giria garbingus dalykus, bet ir pats stengiasi būti garbingas, iš gero ir ištikimo tarno[425] meilės dėka tapdamas draugu[426] dėl savo teisingu mokymusi ir ilgu ugdymu nepriekaiš-

[424] Plg. *Pr* 39, 12 ir t.
[425] Plg. *Mt* 25, 23.
[426] Plg. *Jn* 15, 15.

tingai įgyto būsenos tobulumo. [63, 1] O stengdamasis pasiekti pažinimo viršūnę, šis gražaus būdo ir ramios laikysenos žmogus, turintis visa, kas sudaro tikro žinančiojo pranašumus, žvelgdamas į gražiuosius paveikslus ir skaičiuodamas daugybę prieš jį sėkmingai kelią nuėjusių patriarchų, gausybę pranašų, mums begalinį angelų skaičių ir virš visų esantį Viešpatį, pamokiusį bei parodžiusį, kad įmanoma pasiekti aną iškilųjį gyvenimą, jis nebemyli lengvai pasiekiamų nuostabių pasaulio daiktų, idant nepasiliktų apačioje, bet myli tai, ko viliasi, arba, veikiau, jau žino, o viliasi gauti.

[2] Todėl ir pakelia vargus, kančias ir negandas, – ne taip, kaip filosofų drąsuoliai, kurie viliasi, jog dabartinis skausmas liausis ir vėl bus galima patirti malonumų, bet dėl tvirčiausio, žinojimo pagimdyto tikrumo, kad gaus savo vilčių ateities dalykus. Todėl ir niekina ne vien čionykštes bausmes, bet ir visus malonumus. [3] Antai pasakojama, kad palaimintasis Petras, matydamas mirti vedamą savo žmoną[427] nudžiugo, kad ji kviečiama ir grįžta namo, ir pašaukė vardu ragindamas ir guosdamas, – „Prisimink Viešpatį!“ [64, 1] Tokia buvo palaimintųjų santuoka ir tobulas santykis su brangiausiais žmonėmis. [2] Taip ir Apaštalas kalba, kad vedęs gyventų tarsi nevedęs[428]. Jis nori, kad santuoka nekeltų aistros ir neatitrauktų nuo meilės Viešpačiui, – laikytis šios meilės savo iš gyvenimo pas Viešpatį iškeliaujančią žmoną ragino tikras vyras[429]. [3] Argi neakivaizdus buvo šių, net ir baisiausią kančių akimirką Dievą šlovinusių žmonių tikėjimas pomirtine viltimi? Juk ištikimi jų veiksmai tikriausiai sekė paskui jų įgytą tvirtą tikėjimą.

[427] Plg. *Mt* 8, 14 ir *1 Kor* 7, 35. Anot Klemenso, Petras turėjęs ir vaikų (*Strom.*, III, 6, 25, 5). Klemensas vienintelis pasakoja apie Petro žmonos kankinystę.

[428] Plg. *1 Kor* 7, 29.

[429] Klemensas remiasi žodžių ἀνήρ, „vyras“ ir ἀνδρεία, „vyriškumas“, „narsumas“ giminyste.

Žinojimo būsenos teikiamos vertybės

[4] Taigi žinančiojo siela stipri visomis aplinkybėmis, tarytum atleto kūnas pasiekusi sveikatos ir galios viršūnę. [5] Mat ji išmani žmonių reikaluose, teisybe matuoja savo pareigas, iš aukštybių Dievo gavusi veiklos pradus ir dieviško panašumo švelnumą maloniuose ir skaudžiuose kūno dalykuose; drąsi ir pasitikėdama Dievu ji pasipriešina baimėms. [6] Tokia tobula prigimties, pratybų ir proto drauge išauginta dorybe[430] pasipuošusi žinančiojo siela yra tikras žemiškas Dievo galybės atvaizdas. [7] O jei siela visam gyvenimui įgyja su Evangelija sutinkančią būseną[431], šis sielos grožis tampa Šventosios Dvasios šventykla. [65, 1] Toks žmogus pasipriešina bet kokiai baimei, bet kokiam pavojui, ne tik mirties, bet ir skurdo, ligos, nešlovės[432] bei kitų šiems giminiškų dalykų, tapęs malonumo nebeįveikamu neprotingų geismų viešpačiu. [2] Mat jis gerai žino darytinus ir nedarytinus veiksmus, galingai perpratęs, kas tikrai pavojinga, o kas ne. [3] Todėl jis išmaniai pakelia tai, ką protas jam nurodo esant derama ir tinkama, išmaniai skirdamas tikrai saugius[433], tai yra gėrio, dalykus nuo regimų ir baisiuosius nuo tariamų, tokių kaip mirtis, liga, skurdas, priklausantys veikiau nuo nuomonės nei nuo tiesos. [4] Štai tikrai doras vyras, svetimas aistroms, doros sielos būsena arba nuostata peržengęs visą aistringąjį gyvenimą. Siekiant tobulumo, tokiam žmogui viskas priklauso nuo jo paties[434]. [5] Mat vadinamieji likimo pavojai doram žmogui nebaisūs, nes tai nėra blogis, o tikrieji pavojai svetimi žinančiajam krikščioniui, ka-

[430] Plg. *Strom.*, I, 5, 31, 5.

[431] Klemensas sukrikščionina stoikų etikos sąvokas; plg. Diogenas Laertietis, VII, 89 = *SVF*, III, 197.

[432] „Skurdas", „liga", „nešlovė" – tai stoikų etikos bereikšmiai, nei dorybei, nei ydai nepriklausantys dalykai.

[433] Tikrai saugių (θαρραλέα, „narsą įkvepiančių") dalykų žinojimas – Platono dialogo *Lachetas* tema; plg. *Lachetas*, 198b–199d; t. p. plg. *Protagoras*, 359d–360e.

[434] Plg. Platonas, *Meneksenas*, 247e ir t.

dangi būdami blogis, jie visiškai priešingi gėriui, o priešybės negali susitikti tame pačiame asmenyje tuo pačiu atžvilgiu ir tuo pačiu laiku[435]. [6] Todėl nepriekaištingai *vaidindamas gyvenimo vaidinimą*[436], kuriame varžytis skyrė Dievas, jis žino, ką turi daryti ir ką ištverti.

Tikroji drąsa

[66, 1] Taigi jei bailumas atsiranda iš nežinojimo kas baisu, o kas – ne, žinantysis, ko gero, ir bus vienintelis narsus žmogus, pažįstantis esamas ir būsimas gėrybes, be to, kaip sakiau[437], žinantis ir tai, kas nėra tikrai baisūs dalykai. Mat žinodamas, kad blogis yra vienintelis mirtinas žinojimo keliu priekin judančiųjų priešas, jis skelbia jam karą, apsiginklavęs Viešpaties ginklais. [2] Juk jei kas atsiranda iš neprotingumo ir Šėtono darbo, arba, veikiau, bendradarbiavimo, tai nėra tiesiog Šėtonas arba neprotingumas. Joks darbas nėra protingumas, nes protingumas – būsena, o joks darbas nėra būsena. Tad ir iš nežinojimo atliktas veiksmas dar nėra nežinojimas, – dėl nežinojimo jis yra blogis, bet pats nėra nežinojimas. Juk ir aistros bei nusižengimai nėra blogis, nors ir kyla iš blogio. [3] Taigi niekas nebus žinančiuoju, jei jo drąsoje nėra proto. Kitaip turėtume drąsuoliais paskelbti vaikus, – nežinodami, kas pavojinga, jie ryžtasi baisiems dalykams, net ugnį gali paliesti. O dorybingais paskelbkime žvėris – šitie drąsuoliai be proto puola ietis. Ko gero, drąsiais imsime vadinti ir ant durklų kūlio besiverčiančius triukininkus, įgudusius menko savo amato už niekingą atlygį atlikėjus. [4] Bet tikrai drąsus žmogus minios pavydo sukelto pavojaus akivaizdoje narsiai sutinka bet kokį puolimą, kitaip nei kiti vadinamieji kankiniai, kurie patys sau susiranda dingstį įsivelti į pavojus, nė nežinau kaip, mat verta prilaikyti liežuvį. Bet tokie kaip jis, atsargūs

[435] Plg. Platonas *Valstybė*, IV, 436b.

[436] *Comicorum Atticorum Fragmenta*, III; *Adesp.*, 245.

[437] Žr. aukščiau 65, 3.

pagal tiesaus proto reikalavimus, Dievui tikrai pašaukus, veržliai jam atsiduoda, sutvirtindami pašaukimą[438] tuo, kad neleido sau jokio nutrūktgalviškumo, ir duoda pažinti tikrą tiesa grįstą protingą vyro drąsą.

Tikrasis santūrumas

[67, 1] Taigi pašaukimo išpažinimui jie ištikimi ne todėl, kad, kaip visi kiti, iš didesnių pavojų baimės tvertų mažesniuosius[439], ir ne todėl, jog baiminasi taip pat pagerbtų[440] bendraminčių pasmerkimo, bet noriai paklūsta pašaukimui iš meilės Dievui, pasirinkę vienintelį tikslą – patikti Dievui, o ne tikėdamiesi atlygio už vargus. [2] Juk žmonės ištvermingi iš garbėtroškos arba vengdami kitos skausmingesnės kančios, arba dar dėl kokių nors pomirtinių malonumų ir džiaugsmų tikėjime tėra vaikai, palaiminti, tačiau dar netapę vyrais meilėje Dievui, tokiais kaip žinantysis, – mat Bažnyčioje, kaip ir sporto varžybose, esama, tikrai esama ir vyrams, ir vaikams skirtų vainikų. O meilė pasirenkama dėl jos pačios, bet ne dėl ko nors kito. [3] Tad, ko gero, nuolat aistras tvardyti besimokiusiame žinančiajame kartu su pažinimu iš viso gyvenimo pratybų išauga ir vyriškos drąsos[441] tobulumas.

[4] Pratindama ir mankštindama savo atletą, meilė padaro jį narsų, bebaimį, pasitikintį Viešpačiu, o teisingumas suteikia jam galią visą gyvenimą skelbti tiesą. [5] Juk teisingumą sutrauktai nusakė žodžiai: *Tebūnie jūsų 'taip' – taip, ir 'ne' – ne*[442]. Tas pat tinka ir santūrumui. [6] Juk tikrai santūrus žmogus nėra tas, kuris tvardosi ir malonumų neragauja iš garbėtroškos (kaip atletai dėl šlovės ir vainikų) arba iš gobšumo (esama tokių „santūrių“ apsimetėlių, kurie siekia gėrio genami baisios aistros) arba dar iš

[438] Plg. 2 *Pt* 1, 10.
[439] Plg. Platonas, *Faidonas*, 68d.
[440] Tai yra kaip ir jis pašauktų.
[441] Graik. – ἀνδρεία, „drąsa“ ir „vyriškumas“.
[442] *Jok* 5, 12; plg. *Mt* 5, 37.

meilės kūnui ieško sveikatos[443]; nėra ir netašytas neišmanėlis, – sykį malonumų paragavę sunkaus darbo žmonės čia pat vardan malonumų sulaužo savitvardos kietumą. [7] Tokie pat yra įstatymo baimės varžomi žmonės, – progai pasitaikius jie apgauna įstatymą, atgręždami nugarą gražiam elgesiui. [8] O dėl jo paties pasirinktas santūrumas, žinojime tobulumą pasiekiantis ir amžinai tveriantis, žmogų padaro vienvaldžiu valdovu, paversdamas žinantįjį santūriu ir beaistriu, netyžtančiu malonumuose ir skausmuose, kaip, sakoma, deimantas ugnyje.

Tobulinančioji meilė

[68, 1] Taigi to priežastis – meilė, šventesnė ir viršesnė už bet kokį mokslą: per geriausios ir iškiliausios, vieniu pažymėtos esybės garbinimą ji žinantįjį padaro ir draugu[444], ir sūnumi[445], tikrai tobulu vyru, suaugusiu iki brandos amžiaus mato[446]. [2] Juk ir sutarimas – tai sutikimas dėl to paties dalyko, o tas pat – tai vienis ir draugiškumo pilnatvė, pasiekiama per panašumą, kadangi bendrumas glūdi vienyje. [3] Vadinasi, meilę tikrai vienam Dievui turintis žinantysis yra tobulas vyras, į sūnaus vietą paskirtas Dievo draugas. [4] Tai yra kilnumo, pažinimo ir tobulumo vardai, plaukiantys iš Dievo regėjimo – didžiausias pranašumas, kurį gauna tobulai tyra tapusi žinančiojo siela, pelniusi, kaip pasakyta, *veidas į veidą*[447] amžinai regėti visavaldį Dievą. [5] Mat visa dvasine tapusi siela pasiekia savo giminiškumą ir pasilieka dvasinėje Bažnyčioje Dievo duodamo atilsio[448].

[443] Plg. Platonas, *Faidonas*, 68b–c, e – 69a.
[444] Plg. *Jn* 15, 15.
[445] Plg. *Mt* 5, 9; *Lk* 6, 35, 20, 36; *Jn* 1, 12.
[446] Plg. *Ef* 4, 13.
[447] Plg. *1 Kor* 13, 12.
[448] Plg. *Mt* 11, 29.

ORIGENAS

Origenas – vienas iš kelių didžiausių krikščionybės mokytojų – gimė apie 185 m. Aleksandrijoje, krikščionių šeimoje. Jo tėvas – gal vardu Leonidas – priklausė aukštesniajam luomui, buvo laisvųjų menų mokytojas, taip pat Aleksandrijos Bažnyčios katechetas. Jis pats savo sūnų išmokė pagrindinių išsilavinusiam graikui privalomų dalykų ir, o tai tuo metu ypatinga, – Šventojo Rašto. Origeno tėvas buvo nukirsdintas 202 m., kai, Egiptą valdant prefektui Letui, buvo persekiojami visi iškilesni krikščionys, kai bėgdami nuo persekiojimų miestą paliko vyskupas Demetrijas ir kunigas Klemensas Aleksandrietis. Septyniolikmetis Origenas karštai geidė kankinystės – šis jo viso gyvenimo troškimas išsipildys senatvėje. Suimtam tėvui jis į kalėjimą perdavęs raštelį, prašydamas neatsisakyti kankinystės dėl šeimos. Origeno motina buvo „egiptietė“, t. y. miesto pilietybės neturinti graikė arba ir tikra egiptietė, šiaip ar taip, iš žemesniųjų sluoksnių. Šeimos turtas buvo konfiskuotas, o Origenas turėjo dar šešis jaunesnius brolius. Po tėvo mirties jį priglaudė įtakinga miesto aukštuomenės ponia krikščionė, jos rūpesčiu Origenas baigė reikiamus mokslus ir apie 206 m., kaip kadaise jo tėvas, atidarė savo gramatikos mokyklą: reikėjo ir pačiam prasimaitinti, ir šeimą paremti. Tuo metu mieste nebuvo jokių krikščionybės mokytojų, tad netrukus į jaunojo gramatikos mokytojo mokyklą pradeda atklysti graikų pagonių, norinčių plačiau sužinoti apie krikščionybę – tai pirmi Origeno mokiniai, ir ne vieną jų Origenas palydės iki pat kankinystės. Origeno intelektualumas traukė intelektualistinę graikų kultūrą branginusius žmones, o iš mokytojo reikalavo ypatingo pasirengimo. Tad ir pats Origenas apie 206–207 m. ėmėsi specialių graikų filosofijos studijų, mokytoju pasirinkęs Amoniją Saką, galbūt iš krikščionybės pasitraukusį į „valstybinę“ pagonybę; pastarąjį sutikęs

232 m. kitas didis filosofas Plotinas, pasakęs: „štai mokytojas, kurio aš ieškojau“, pasiliko visus vienuolika metų iki pat jo mirties. Origenas pas Amoniją išbuvo 5 metus ir kai kuriuos jo mokinius patraukė krikščionybėn, pvz., Heraklą, ilgametį savo bičiulį ir kolegą, vėlesnį mokyklos vadovą ir Aleksandrijos vyskupą po Demetrijo mirties, ir jo brolį Plutarchą, netrukus mirsiantį kankinio mirtimi. Kiti Origeno klausytojai buvo Aleksandrijoje gausūs krikščionys gnostikai. Tad savo mokykloje Origenas turėjo nagrinėti ir jų mokymą. Vienas toks Origeno į Visuotinę Bažnyčią atvestas gnostikas buvo turtingas ir įtakingas Aleksandrijos aristokratas Ambraziejus, vėliau visą gyvenimą rėmęs ir palaikęs Origeną: sekretoriai, raštininkai, biblioteka – visa tai leido Origenui kurti nesuskaičiuojamus veikalus.

Krikščionių persekiojimai Aleksandrijoje liovėsi apie 211 m., ėmus valdyti krikščionims palankesniems imperatoriams – Karakalai (211–217), Aleksandrui Severui (222–235), Filypui Arabui (244–249). Galbūt Origenui atrodė, kad nebeteks patirti kankinystės, galbūt svarstymai apie visiškai autentiškos krikščionybės siekį pastūmėjo dviem radikaliems poelgiams. Jis parduoda visą savo ir savo tėvo sukauptą biblioteką už kuklią 4 obolų per dieną rentą ir atsisako gramatikos, mūsų supratimu veikiau literatūros dėstytojo darbo, nes pagonių autorių skaitymas esąs nesuderinamas su Žodžio skelbimu. Jis taip pat pasidaro eunuchu, paraidžiui įvykdydamas *Mt* 19, 12 priesaką, – tai vėliau jo paties smerksimas žingsnis. Pasibaigus persekiojimams, į Aleksandriją sugrįžęs vyskupas Demetrijas Origeną patvirtina Bažnyčios katechetų mokyklos vedėju, ir Origenas visomis jėgomis pasišvenčia darbui: jo mokykloje dvi pakopos – pradedantiesiems (nebepajėgdamas visko aprėpti, jų mokymą Origenas netrukus patikės Heraklui) ir pažengusiesiems, su kuriais Origenas svarsto rūpimus graikų filosofijos ir gnostikų keliamus klausimus, su kuriais skaito Šventąjį Raštą. Origenas garsus ir pripažintas savo meto mokytojas ir tikėjimo dalykų žinovas. Be kita ko, kaip ir Justinas ar Klemensas Aleksandrietis, jis daug keliauja: apie 215 m. nuvyksta į Romą, kaip pats sakė, „pamatyti seną ir garbingą Romos Bažnyčą“, 216–217 m. Palestinoje ieško senų biblinių rankraščių, šiek

tiek vėliau pirmą kartą lankosi Arabijos (šiandieninės Jordanijos) sostinėje Bostroje Arabijos valdytojo kvietimu, 230 m. vėl Palestina, kur svečiuojasi pas bičiulius Jeruzalės vyskupą Aleksandrą ir Cezarėjos vyskupą Teoktistą. 231 m. visą pusmetį Antiochijoje vieši apie krikščionybę norinčios daugiau sužinoti imperatoriaus Aleksandro Severo motinos Julijos Mamėjos dvare. Įsikūręs Cezarėjoje, Origenas taip pat dažnai kviečiamas įvairiais reikalais į įvairias Bažnyčias: jis dar du kartus lankosi Bostroje, susirinkimuose nustatyti vyskupo Berilo (238–244), vėliau Heraklido (244–249) tikėjimo tikrumą, vėliau Nikomedija ir dar kartą Atėnai.

Apie 230 m. kilęs mokytojo Origeno ir vyskupo Demetrijo konfliktas, galima sakyti, yra pirmas iš vėliau daug kartų pasikartosiančių nesutarimų tarp nepriklausomo dvasinio „mokytojo“ ir institucinio „vyskupo“ autoritetų. Jo eiga, kiek žinoma, tokia: 230 m. dėl nesantaikos su vyskupu Origenas išvažiuoja iš Aleksandrijos ir apsistoja Palestinoje, kur vyskupų Aleksandro Jeruzaliečio ir Teoktisto Cezariečio prašymu sako pamokslus bažnyčiose, nors ir nėra kunigas. Tuomet vyskupas Demetrijas laišku pareikalauja Origeną sugrąžinti, ir Origenas paklūsta, bet Aleksandrijoje lieka neilgam: kitais metais kviečiamas į Antiochijoje apsistojusį imperatoriaus motinos dvarą, 232 m. trumpam sugrįžęs į Aleksandriją vėl iškeliauja į Graikiją „neatidėliotinais Bažnyčios reikalais“, su savimi pasiimdamas daugelį savo veikalų. Pakeliui Origenas ilgėliau užtrunka Cezarėjoje, kur vyskupas Teoktistas jį įšventina į kunigus. Aleksandrijos vyskupas Demetrijas labai nepatenkintas: vietinio sinodo laišku jis kreipiasi į Romos vyskupą Pontianą: Teoktistas ir Aleksandras laužą kunigų skyrimo tvarką, įšventindami kito vyskupo jurisdikcijos krikščionį, kuris, be to, esąs eunuchas; Origenas lankąs pavojingus filosofų ir eretikų sambūrius ir mokinąs naujenybių tikėjimo dalykuose, pavyzdžiui, kad Šėtonas būsiąs išganytas. Pontiano sušauktas sinodas pripažįsta Demetrijo tiesą ir Origeno įšventinimą paskelbia neteisėtu. Bet 233 m. vyskupas Demetrijas miršta, o vyskupai Aleksandras ir Teoktistas, gavę pasiaiškinantį Origeno laišką, toliau jį remia ir globoja. Vis dėlto Origenas daugiau niekada nebesugrįš į Aleksan-

driją: po Demetrijo mirties vyskupu išrinktas Heraklas, vienas pirmųjų Origeno mokinių ir kolega mokykloje, lieka toks pat griežtas.

Kas slypi po šiuo konfliktu? Asmeniniai nesutarimai? Abejonės Origeno mokymo teisingumu? Ar visos bendruomenės reikalais gyvenantį Demetrijų dabar jau erzino Origeno mokyklos elitiškumas, visiems krikščionims prikišamai rodantis, kad vieni krikščionys esą geresni už kitus? Origenas taip pat negalėjo sutikti, kad vyskupo pareigos, jo supratimu formalus dalykas, kažkam gali suteikti ypatingų galių: juk svarbiausius dvasios vadovui ir mokytojui dalykus – meilę ir tikėjimo supratimą – suteikia Dievo malonė. Norėdamas save, dvasios mokytoją, giliau įpinti į Bažnyčios audinį, Origenas siekė kunigystės – tuomet jo mokiniai būtų visa bendruomenė, bet, saugodamas vyskupo monarchiškumą, Demetrijas negalėjo šito leisti. Origenas oriai ir kilniai išgyveno šį konfliktą. Jis įsikūrė Cezarėjoje, čia vėl atidarė mokyklą, mecenatas Ambraziejus ir toliau visomis išgalėmis rėmė jo darbus, Palestinos vyskupai jam rodė didžiausią pagarbą. Origenas toliau rašo didžiuosius savo veikalus, sako pamokslus bažnyčioje.

Cezarėjoje jis sulaukė ir kankinystės. Didžioji Origeno gyvenimo dalis praėjo Bažnyčiai ramiais laikais. Bet 250 m. imperatorius Decijus (249–251) pareikalavo, kad visi imperijos piliečiai aukotų valstybiniams dievams. Prasidėjo vieni kruviniausių krikščionių persekiojimų – gerai suplanuoti ir visuotiniai. Septintą dešimtį einantis Origenas buvo suimtas ir kankinamas, bet žudyti tokio garsaus žmogaus nedrįsta. Palaužta sveikata Origenas dar pragyveno keletą metų ir mirė 253 ar 254 m. Tyre arba Cezarėjoje.

Remiamas savo mokinio ir bičiulio Ambraziejaus, Origenas parašė labai daug, ir daugelyje sričių jis buvo pirmasis. Origenas savo mokinius mokė, kad visas pažinimas ir išmintis yra Dievo Žodis, išsiliejęs Šventajame Rašte, ir kad pirmas ir didžiausias tobulo, „dvasinio" krikščionies tikslas yra jį suprasti. Tad ŠR paaiškinimai ir buvo didysis Origeno užmojis ir darbas, kurio jis ėmėsi su sau būdingu nuoseklumu ir sistemingumu, atrodo, pasiryžęs parašyti paaiškinimus visoms Biblijos knygoms: to niekas iš krikščionių dar nebuvo daręs. Origenas buvo

profesionalus filologas, puikiai suvokęs visų Šventojo Teksto supratimo pakopų svarbą – nuo tikslaus vertimo (tam jis sudarys fundamentalų ŠR leidimą, *Heksaplą*, kur į šešias skiltis bus perrašytas visas ST hebrajų kalba, hebrajiško teksto transliteracija graikiškai, bei keturi vertimai į graikų kalbą: Akvilos, Simacho, Septuaginta ir Teodotijono), įvairių tradicijų rankraščių įvertinimo, istorinio ir faktologinio teksto supratimo iki giliojo dvasinių slėpinių regėjimo ten, kur pažodinis supratimas neduodąs jokios ugdančios prasmės. Krikščionių rašytojai jau nuo apaštalo Pauliaus vieningai sutarė, kad ŠR turi paslėptąją, nuo tiesioginio pasakojimo besiskiriančią prasmę, bet pirmasis krikščionių egzegetinę praktiką apibendrino ir susistemino Origenas. Nesiimsime čia suminėti visų jo parašytų ar net ir išlikusių egzegetinių veikalų (mus pasiekė apie trečdalis visų Origeno raštų). Čia spausdinamos ištraukos iš *Paaiškinimų Giesmių giesmei* skaitytojams leis patiems pamatyti, kaip atrodo egzegeto Origeno darbas. Tai antrasis Origeno veikalas, skirtas Giesmių giesmei: pirmasis dviejų knygų *Paaiškinimas* buvo parašytas dar jaunystėje, o šis, iš dešimties knygų – Atėnuose ir Cezarėjoje apie 240 m., vėlesniu šv. Jeronimo vertinimu – puikiausias iš visų Origeno egzegetinių veikalų. Kaip ir daugelis Origeno raštų, *Paaiškinimai Giesmių giesmei* mus pasiekė per Rufino Akvilėjiečio (345–411) iki keturių knygų sutrumpintą vertimą į lotynų kalbą.

Egzegetiniams veikalams paprastai priskiriamos ir Origeno homilijos – ŠR aiškinantys pamokslai: jų buvę užrašyta per 400, skirtų ST, ir 120 – NT, mums išliko 297. Pasakojama, kad tik sulaukęs 60 metų, vadinasi, po 245 m., Cezarėjoje Origenas leidęs stenografams užrašinėti savo pamokslus. Origeno homilijų klausytojai buvo ne ypatingą mokslinį ir filosofinį įvadą gavę jo mokyklos mokiniai, bet Bažnyčios katechumenai iš daug įvairesnių sluoksnių. Esama pagrindo manyti, kad Origenas pirmas katechumenų mokymui ėmė sistemingai, trečiadieniais, penktadieniais ir sekmadieniais, savo paties parinkta tvarka sakyti ST aiškinančias homilijas. Katechumenams Origenas kalba kasdiene kalba, kaip visada aiškiai: klausytojai turi suprasti sakomos homilijos mintis, retorinės išmonės juos tik trikdytų – čia nematome

nieko panašaus į Melitono pamokslo stilių. Pagrindinis katechetinės Origeno homilijos tikslas – parodyti, kaip senoji žydų istorija pranašauja Kristų, toks ir vienos puikiausių *Aštuntosios Pradžios knygos homilijos* siekis. Ją taip pat turime iš Rufino vertimo į lotynų kalbą.

Origenas buvo puikus mokytojas – visą gyvenimą, pirma Aleksandrijoje, vėliau Cezarėjoje, jį supo daugybė dėkingų ir sužavėtų mokinių. Origenas turėjo kuo patraukti: nuoseklus asketas, gyvenime įkūnijęs visas filosofines dorybes, mokinio dvasia giliai susirūpinęs, neišsemiamos erudicijos pasaulietiniuose moksluose ir stulbinančio ŠR išmanymo mokytojas. Vienas iš pakerėtų Origeno mokinių Cezarėjoje, galbūt Grigalius Stebukladarys, jam skirs *Padėkos žodį*. Iš jo daug sužinome apie Origeno Cezarėjos mokyklą, kaip ji atrodė *Padėkos* autoriui, ypač sužavėtam Origeno dėstytos filosofinės teologijos. IV a. sudaryta Origeno veikalų rinktinė *Filokalija* išsaugojo *Origeno laišką* mokiniui Grigaliui, galbūt minėtosios *Padėkos* autoriui, kuriuo Origenas įspėja perdėm nesižavėti filosofija, nors kartu jos ir neniekinant: filosofija esanti tinkamas įvadas į ŠR, bet jokiu būdu jo negali pakeisti. Origenas niekada nemanė, kad graikų filosofija galėtų būti prirengimas krikščionybei ar net ypatingas apreiškimas pagonims – Klemensui Aleksandriečiui brangi mintis. Filosofija, kiek joje yra Dievo pažinimo, iš tikrųjų priklauso teisingai, Dievo garbei, ja pasinaudoti mokantiems krikščionims.

Bet pats ypatingiausias ir daugiausia aistrų sukėlęs – ir tebekeliantis – Origeno veikalas buvo filosofinių raštų tradicijai priskirtinas traktatų rinkinys – 4 knygos *Apie pradus*. Kaip tik dėl jo pomirtinė Origeno istorija tokia nerami: origenizmo krizės apie 300, 400 m. ir pasmerkimai 543 ir 553 m. lems daugelio jo veikalų žūtį ir ilgiems amžiams sukompromituos pačio didžiausio ikinikėjinio Bažnyčios laikotarpio teologo vardą. Apie kokius pradus čia kalbama? Juk kitaip nei filosofams platonikams, krikščioniui tėra vienas visa ko pradas – Dievas. Galbūt tai „metafiziniai esybių pradai“, o gal „pamatiniai krikščionių mokslo pagrindai“? Atrodo, kad Origenas tyčia paliko dviprasmybę, skaitytojus kreipdamas į abi šias reikšmes, šitaip vėlesnių laikų skaitytojus paskatindamas savo veikalą skaityti kaip sisteminį ir metafizinį krikš-

čionybės išdėstymą. Bet Origeno siekiai rašant šią knygą apie 229 m. Aleksandrijoje buvo kiti. Pirmiausia apaštaliniai: Origeno klausytojai buvo nuoširdžiai tiesos ieškoję graikų filosofija ar intelektualiu gnosticizmu besižavintys vyrai ir moterys: kaip tik jiems ir skiria savo veikalą Origenas. Iš čia paties veikalo intelektualizmas, iš čia Origeno polinkis neduoti galutinių atsakymų į sunkius klausimus. Krikščionių mokyme yra aiškiai pasakytų dalykų, bet taip pat ir klausimų, į kuriuos atsakymų apaštalų tradicijoje ir ŠR nerasime. Tad skaitytojai turi patys ieškoti Dievo pažinimo kelio, bet labai nepasitikėti savo surastais teiginiais, nes juk Dievas yra begalinis. Dar viena Origenui labai svarbi užduotis – kova su gnostikais ir kitais to meto eretikais, pavyzdžiui, antropomorfistais, ir t. t. Tad sunku kokia nors prasme šį jo veikalą laikyti sistema, tai veikiau ypatingą to meto Aleksandrijos krikščionies pasaulėjautą atspindinti sintezė.

Geriausiai Origeno veikalą *Apie pradus* pristato jo paties *Įžanga*: joje Aleksandrijos mokytojas labai aiškiai pasako savo siekius ir kelius, ir, beje, toliau laikosi čia nusibrėžto plano. Toliau – labai svarbus skyrius apie Dievą Tėvą, Sūnų ir Šventąją Dvasią. Tai milžiniškas Origeno įnašas į krikščionių mokymą apie Šv. Trejybės asmenis ir jų vardus. Antra vertus, būtų buvę neteisinga nutylėti daugiausia aistrų kėlusias *Apie pradus* vietas ir mintis, todėl čia Origeno skyriai apie sielų preegzistenciją, apie visų, net ir velnio išsigelbėjimo galimybę per paklusnumą Kristui, taip pat Origenui esminiai svarstymai apie pasirinkimo laisvę.

Origenas kaip retas kas turėjo gausybes draugų ir priešų: pats jis visą gyvenimą išliko tiesus ir tvirtas, buvo pramintas Adamantijumi, t. y. „Plieniniu“, o nusižeminimas buvo jo labai sąmoningai ugdoma dorybė. Trumputė ištraukėlė iš gyvenimo pabaigoje rašyto laiško Firmilianui, vilkimės, leidžia akimirką pažvelgti į jo širdį: galbūt veržiantis pas Dievą reikia tiesiog patylėti.

LAIŠKAS GRIGALIUI STEBUKLADARIUI

Kada ir kam reikalingi filosofijos mokslai Šventajam Raštui aiškinti, remiantis jo paties liudijimu[1]

Graikų filosofijos padėtis krikščionių moksle

1. Būk sveikas Dievuje, aukštasis pone ir garbusis sūnau Grigaliau, – nuo Origeno[2].

Supratimui, kaip žinai, daug gali pasitarnauti tinkami prigimties pradai, jei jie gauna lavinimą, sakyčiau, įmanomai nukreiptą į tikslą to, ką norima išugdyti. Šitaip tavo prigimties pradai galėtų padaryti tave puikiu Romos teisininku ar kokiu nors didžiai vertinamos graikų mokyklos filosofu. Tačiau aš norėjau, kad, pasinaudojęs visomis savo galiomis, visomis savo prigimties pradų jėgomis visiškai atsidėtumei krikščionių mokslui. Todėl palinkėčiau tau, šito siekiančiam, iš graikų filosofijos paimti tai, kas krikščionių mokslui galėtų būti bendrojo arba parengiamojo lavinimo dalykai, ir geometrijos bei astronomijos – tiek, kiek jų reikės Šventajam Raštui aiškinti. Mat ką filosofai apie geometriją, muziką, gramatiką, retoriką ir astronomiją kalba kaip apie filosofijos tarnaites, tą ir mes tariame apie pačią filosofiją, lygindami ją su krikščionių mokslu.

ŠR apie filosofijos naudą

2. Maždaug apie tą pat užsimenama Išėjimo knygoje, kur pats Dievas liepia Izraelio sūnums iš kaimynų ir aplinkinių išprašyti sidabro bei aukso indų ir apdaro, idant [tarsi šarvus]

[1] Šioji antraštė duota Origeno rinktinės rengėjų – Bazilijaus Didžiojo ir Grigaliaus Nazianziečio.

[2] *Nuo Origeno*: šiuos žodžius pridėjo perrašinėtojas.

nuo egiptiečių nuplėšę, iš įgytų daiktų turėtų medžiagos pasidaryti tai, ko reikia Dievo garbinimui[3].

Mat iš to, ką pasiglemžė iš egiptiečių, Izraelio sūnūs viską Šventųjų Šventajai padirbo: skrynią su sostu ir Kerubą, ir dangtį, ir aukso ąsotį, kuriame mana – angelų duona. Ir visa tai, atrodo, padaryta iš geriausio egiptiečių aukso. Iš antrarūšio – didžiulė, vieno aukso žvakidė šalia vidaus uždangos ir šviestuvai virš jos, ir auksinis stalas, ant kurio padėtinė duonai, o tarp jų – aukso smilkytuvas. Jei buvo trečios ir ketvirtos rūšies aukso, iš jo padirbo šventuosius indus. Iš egiptiečių sidabro radosi kiti daiktai[4]. Tai štai ir Egipte gyvendami bei tenai būdami Izraelio sūnūs iš to turėjo naudos, kuo puikiausiai pasirengdami tokios vertingos medžiagos, idant pasidarytų, ko reikia Dievui garbinti. O iš egiptiečių apdarų, atrodo, padaryta visa, kaip sako Šventasis Raštas, kam reikėjo siuvinėtojų darbo[5]; kartu siuvo siuvėjai, Dievo Išminčiai pagelbint, vieną apdarą prie kito dėdami, idant išeitų išorinės bei vidaus uždangos ir užuolaidos.

ŠR apie filosofijos žalą

3 (2). Ir ko man, be reikalo nukrypstant, daug kalbėti, jog Izraelio sūnūs šitaip naudingai pritaikė iš egiptiečių įgytus daiktus, kuriuos anie netinkamai vartodavo, o žydai per Dievo Išmintį Dievo tarnystei priderino?

Tačiau Šventasis Raštas, be abejo, žino, kad Izraelio žemės sūnums atsikėlus į Egiptą, kai kam atsitiko ir blogų dalykų. Užsimenama, kad ta [blogybė] kai kam tarp egiptiečių begyvenant, yra ugdymas pasaulio mokslais, o ne Dievo Įstatymu ir tarnyste jam. Štai edomitas Adaras, kol gyveno Izraelio žemėje ir nevalgė egiptiečių duonos, stabų nedirbo. Tačiau tiek nuo išminčiaus

[3] *Iš* 11, 2; 12, 35.

[4] Padangtės darymo ir įrangos aprašymą žr. *Iš* 25–26 skyriuose.

[5] *Iš* 27, 16.

Saliamono pasitraukė ir atėjo į Egiptą, tiek ir nuo Dievo Išminties atsitolino bei tapo Faraono giminaičiu, vedęs jo žmonos seserį ir susilaukęs vaiko, kuris buvo auginamas kartu su Faraono vaikais. Todėl į Izraelio žemę sugrįžo suskaldyti Dievo tautą[6] ir versti ją šitaip kalbėti prie aukso telyčios: *Štai šitie, Izraeli, yra tavo dievai, jie išves iš Egipto žemės*[7]. Ir aš, patirties pamokytas, galėčiau tau pasakyti, kad labai retas ką naudinga iš Egipto pasiėmė ir, iš tos šalies išėjęs, padirbo šį tą Dievo tarnystei. O ir nemaža yra edomito Adaro brolių. Tai jie, gavę šiokio tokio graikų mokslo ir dabar Betelyje – kas reiškia „Dievo namus", – tarsi dirbdami aukso telyčias, skleidžia visokias atskalūniškas mintis. Atrodo man, kad Žodis šitaip per juos duoda suprasti, kad jie savo stabus iškėlė virš Šventojo Rašto, kuriame gyvena Dievo Žodis ir kuris perkeltinai vadinamas Beteliu. Taip pat Žodis sako, kad kitą stabą jie pasistatę Dane. Dano kraštas yra pats tolimiausias ir plyti arti pagonių krašto, kaip paaiškėja iš to, kas parašyta Jėzaus, Navės[8] sūnaus, knygoje. Taigi, kaip išsiaiškinome, kai kurie iš stabų, kuriuos padirbo Adaro broliai, yra arti pagonių krašto sienų.

Keliai ŠR pažinti

4 (3). Todėl tu, mano pone ir sūnau, pirmyn žengdamas stenkis pažinti dieviškąjį Raštą, labai stenkis. Nes pažįstant dieviškus dalykus mums reikia didelių pastangų, idant nepasakytume arba nepagalvotume apie juos ko nors skubotai. Ir tikėjimu bei palankiu Dievui protu stengdamasis pažinti Šventąjį Raštą, belskis į tai, kas uždaryta, ir sargas tau atkels vartus, nes Jėzus sakė: *Jam sargas atkels vartus*[9]. Ir stengdamasis pasiekti dievišką paži-

[6] Origenas suplaka edomitą Hadadą (Adarą) iš *1 Kar* 11, 14–25 ir Jeroboamą *1 Kar* 11, 26–12; 33.

[7] *Iš* 32, 4; 8; *1 Kar* 12, 28.

[8] Kalbama apie Jozuę, Nūno sūnų; *Joz* 19, 47.

[9] *Jn* 10, 3.

nimą, su nepajudinamu tikėjimu į Dievą teisingai ieškok nuo daugelio paslėptos Šventojo Rašto prasmės. Tačiau nesitenkink vien belsdamas ir ieškodamas, nes dieviškiems dalykams suvokti kuo būtiniausia yra malda: jon ragindamas Gelbėtojas ne vien įsakė: *Belskite, ir jums bus atidaryta,* ir: *Ieškokite ir rasite*, bet ir: *Prašykite, ir jums bus duota*[10].

Štai šitai drįsau [pasakyti] iš savo tėviškos meilės tau. Ar gerai, kad drįsau, ar ne, žinoti galėtų vien Dievas ir jo Kristus, ir tas, kuris turi dalį Dievo Dvasioje ir Kristaus Dvasioje. Tad ir tu imki dalį ir nuolatos ją gausink, idant sakytumei ne tik: *mes esame tapę Kristaus dalininkais*[11], bet ir: *tapome Dievo dalininkais*[12].

[10] *Mat* 7, 7; *Lk* 11, 9.

[11] *Žyd* 3, 14.

[12] Atrodo, kad užbaigoje dalyvavimas Kristuje pateikiamas kaip menkesnis už dalyvavimą Dieve, kas būtų artima arijonybei. Ar Origenas tikrai taip manė? Pabaigą reikėtų suprasti remiantis *1 Kor* 15, 24 žodžių prasme: *Paskui bus galas, kai jis* [t. y. Sūnus] *perduos karalystę Dievui Tėvui.* Sūnus yra tarpininkas, bet būti Sūnaus dalininku Origenui reiškia būti ir Tėvo dalininku.

APIE PRADUS

PRATARMĖ

Tiesa yra Kristus

1. Visi, kas tiki ir neabejoja, kad *tiesa ir malonė radosi per Jėzų Kristų*[1] ir žino, kad Kristus yra tiesa, nes jis pats sakė: *Aš esu tiesa*[2], žmones į gerą ir palaimingą gyvenimą kviečiantį žinojimą semia ne iš kitur, o tik iš pačių Kristaus žodžių ir mokymo. „Kristaus žodžiais" vadiname ne tik tuos, kuriais jis mokė tapęs žmogumi ir būdamas kūne: jau ir anksčiau Kristus buvo Dievo Žodis pas Mozę ir pranašuose. Antraip, kaip gi be Dievo Žodžio jie būtų galėję pranašauti apie Kristų? Tai įrodyti nebūtų sunku pavyzdžiais iš Dieviškųjų Raštų parodant, kaip Kristaus dvasios pilni Mozė ar pranašai kalbėjo ar padarė visa, ką padarė, jei nesistengtume šį savo veikalą padaryti kuo trumpesnį. Todėl manau, kad pakaks pasiremti šiuo vieninteliu Pauliaus liudijimu iš Laiško žydams, kur jis šitaip sakė: *Užaugęs savo tikėjimu Mozė atsisakė vadintis faraono dukters sūnumi. Jis verčiau pasirinko su Dievo tauta kęsti priespaudą negu laikinai džiaugtis nuodėmės malonumais, Kristaus paniekinimą laikydamas didesniu lobiu negu Egipto turtus*[3]. Ir ką savo apaštalams Jėzus kalbėjo po įžengimo į dangų, Paulius šitaip persako: *Ar jūs ieškote įrodymų, kad manyje kalba Kristus?*[4]

Įvairios krikščionių nuomonės ir Bažnyčios tradicija

2. Daugelis iš skelbiančių, kad tiki į Kristų, nesutaria tarpusavyje ne tik mažuose ir nereikšminguose, bet ir dideliuose bei svarbiuose dalykuose, tai yra dėl Dievo, dėl paties Viešpaties

[1] *Jn* 1, 17.
[2] *Jn* 14, 6.
[3] *Žyd* 11, 24–26.
[4] *2 Kor* 13, 3.

Jėzaus Kristaus ar dėl Šventosios Dvasios, ir ne tik dėl jų, bet ir dėl kitų sukurtųjų esybių, tai yra dėl Viešpatijų ir dėl Šventųjų galybių. Todėl, atrodo, būtina apie kiekvieną iš jų pirmiausia išbrėžti aiškią liniją ir nustatyti visiškai tvirtą taisyklę, o tada tyrinėti ir kitus dalykus. Kaip anuomet, kai daug kam iš graikų ir barbarų žadant tiesą, mes liovėmės jos ieškoti pas visus tuos, kas ją dėstė pasiremdami klaidingomis nuomonėmis po to, kai įtikėjome, kad Kristus yra Dievo sūnus ir įsitikinome, kad jos turime mokytis iš jo paties, taip dabar, kai yra daug manančių, esą jie suvokią, kas priklausą Kristui, – o daug kas jų suvokia tai skirtingai nuo pirmųjų, – turi būti išsaugotas Bažnyčios skelbimas, perduotas jai iš apaštalų įpėdinystės tvarka ir iki šiol išliekantis Bažnyčiose. Tik ta viena tiesa reikia tikėti, kuri niekuo nesiskiria nuo bažnytinės ir apaštališkosios tradicijos.

Įvairiopas apaštalų ir Bažnyčios skelbimo aiškumas

3. Taip pat dera žinoti štai ką: šventieji apaštalai, skelbdami Kristaus tikėjimą, visiems tikintiesiems, taip pat ir tiems, kurie rodėsi esą tingesni tirti Dievo pažinimą, apie vienus dalykus visiškai aiškiai pasakė tai, ką manė esant būtina, tokių savo pasakymų priežastis palikdami tiems, kas nusipelnė aukštesnių Dvasios dovanų, ypač tiems, kas iš pačios Šventosios Dvasios gavo kalbos, išminties ir pažinimo malonę[5]. Apie kitus dalykus jie pasakė tik tiek, kad yra, o kokie jie ir iš kur, nutylėjo, – žinoma, todėl, kad darbštesnieji iš jų įpėdinių iš meilės išminčiai galėtų turėti pratybų, kuriose atsiskleistų jų talento vaisius, – tai tie, kurie rengė save būti vertais ir gebančiais priimti išmintį.

4. Štai kaip atrodo apaštalų aiškiai paskelbti dalykai: pirmiausia yra vienas Dievas, jis visa sukūrė ir sudėjo, jis, kadangi nieko nebuvo, padarė visa, jis Dievas nuo pirmojo kūrinio ir pasaulio sudėjimo, jis visų teisiųjų Dievas, Adomo, Abelio, Seto, Enoso,

[5] Plg. *1 Kor* 12, 7.

Enocho, Nojaus, Semo, Abraomo, Izaoko, Jokūbo, dvylikos patriarchų, Mozės ir pranašų Dievas. Šis Dievas naujausiais laikais, kaip buvo anksčiau žadėjęs per savo pranašus, atsiuntė Viešpatį Jėzų Kristų, kad pirmiausia pašauktų Izraelį, o paskui, po Izraelio tautos neištikimybės, ir pagonis. Šis Dievas teisingas ir geras, mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus tėvas, jis davė Įstatymą, Pranašus ir Evangelijas, jis ir apaštalų, ir Senojo bei Naujojo Testamentų Dievas.

Toliau Jėzus Kristus, – tai jis atėjo, – yra prieš visą kūriniją gimęs iš Tėvo. Jis, patarnavęs Tėvui visa ką kuriant, nes *visa per jį atsirado*[6], naujausiais laikais save apiplėšdamas[7] tapo žmogumi, įsikūnijo, nors buvo Dievas ir, tapęs žmogumi, liko tas, kas buvo, Dievas. Jis prisiėmė kūną, panašų į mūsų kūną, besiskiriantį tik tuo, kad gimė iš Mergelės ir Šventosios Dvasios. Ir kadangi šis Jėzus Kristus gimė ir kentėjo tikrai, o ne įsivaizduojamai[8], jis tikrai mirė šia bendrąja mirtimi; jis tikrai prisikėlė ir po prisikėlimo, pabuvęs kartu su mokiniais, buvo paimtas į dangų.

Paskui sakoma, kad Šventoji Dvasia garbe ir nuopelnais esanti susijusi su Tėvu ir Sūnumi. Čia jau aiškiai nebeskiriama, ar ji gimusi, ar negimusi, ar laikytina Dievo sūnumi, ar ne[9]. Šito jau tenka pagal jėgas ieškoti Šventajame Rašte ir tirti skvarbiai gilinantis. Bet kad ši Šventoji Dvasia įkvėpė visus šventuosius pranašus ar apaštalus, ir kad ne viena Dvasia buvo pas senuosius, o kita pas tuos, kurie įkvėpti Kristaus atėjimo metu, tai šitai Bažnyčioje skelbiama visiškai aiškiai[10].

[6] *Jn* 1, 3.

[7] Plg. *Fil* 2, 7.

[8] Kritikuojamas doketizmas – pažiūra, kad Jėzaus kūnas buvęs tik iliuzinis, o kančia apsimestinė, arba kentėjęs net visai kitas žmogus. Taip teigė kai kurios judeokrikščioniškos ir gnostinės sektos. Tokioms pažiūroms ryžtingai priešinosi ir Ignotas Antiochietis.

[9] Būdingas tokios maišaties pavyzdys – Hermo *Sim.*, V, 5.

[10] Gnostikai ir markionininkai darė skirtumą tarp žydų garbinamo Dievo kūrėjo ir Naujojo Testamento Dievo – Jėzaus Kristaus Tėvo, taigi ir Geroji Naujiena nesutaikoma su Senuoju Testamentu. Vieningas Šv. Dvasios įkvėpimas garantuoja, kad išganymo istorija yra vieninga, o visas Šv. Raštas yra to paties Dievo knyga.

5. Be to, siela, turinti savo būdingąją esybę ir gyvybę, iškeliavusi iš šio pasaulio susilauks atpildo pagal savo nuopelnus ir gaus amžinojo gyvenimo ir palaimos paveldą, jei tai suteiks jos darbai, arba bus atiduota amžinai ugniai ir bausmėms, jei tam ją nusitrauks nusikaltimų kaltė. Taip pat kad ateis mirusiųjų prisikėlimo metas, kai šis kūnas, dabar *sėjamas gendantis, prisikels negendantis*, ir kad kas *sėjamas prastas, prisikels garbingas*[11].

Bažnyčia apibrėžtai skelbia ir tokį dalyką, kad visos mąstančios sielos turi laisvą valią ir norą. Taip pat kad ji dalyvauja kovoje su Šėtonu ir jo angelais bei priešiškomis galiomis, nes jie stengiasi tokią sielą apsunkinti nuodėmėmis, bet mes, jei tik teisingai ir apgalvotai gyvename, galime išvengti šio nuopuolio. Iš to nuosekliai plaukia supratimas, kad mes nesame pavaldūs būtinybei, kad nenorėdami būtume verčiami daryti gera ar bloga. Jei mes priklausome nuo savo laisvos valios, tai vienos galios galbūt ir gali mus pastūmėti į nuodėmę, o kitos padėti išsigelbėjimui, bet ne būtinybė mus verčia elgtis gerai arba blogai. O kad šitaip yra, mano sakantieji, kad žmonių poelgių priežastis esąs žvaigždžių judėjimas, ir ne tik tų poelgių, kurie atsitinka nepriklausomai nuo valios laisvės, bet ir tų, kurie priklauso nuo mūsų.

Apie sielą: ar ji ateina iš sėklos kaip iš tarpininko taip, kad jos pradas ar esybė yra pačioje kūniškoje sėkloje, ar turi kokią kitą pradžią, ir ar pradžia šiuo atveju yra pagimdyta, ar nepagimdyta, arba, ar iš išorės įdedama kūnui, ar ne, šitai Bažnyčios skelbime apibrėžiama nepakankamai aiškiai.

6. Apie Šėtoną ir jo angelus bei priešiškąsias galybes Bažnyčios skelbimas moko, kad jie yra, bet nepakankamai aiškiai išdėsto, kas jie tokie ir kokie. Daugelis vis dėlto laikosi nuomonės, kad šis Šėtonas buvo angelas ir, tapęs atkritėliu, labai daug angelų įtikino atsimesti kartu su juo, ir jie iki šiol vadinami jo angelais.

[11] *1 Kor* 15, 42.

7. Bažnyčia taip pat skelbia, kad šis pasaulis buvo sukurtas ir prasidėjo tam tikru metu ir dėl savo sugedimo bus sunaikintas. Bet kas buvo prieš šį pasaulį ir kas bus po šio pasaulio, daugeliui visai nėra aišku. Bažnyčios skelbimas nieko akivaizdaus apie tai nesako.

Nekūniškumo sąvoka

8. Be to, Bažnyčia skelbia, kad Šventasis Raštas buvo parašytas veikiant Dievo Dvasiai ir turi ne tik vieną akivaizdžią prasmę, bet ir kitą, daugeliui paslėptą. Nes tai kas parašyta, yra slėpinių pavidalai ir dieviškųjų dalykų atvaizdai. Apie visa tai Bažnyčia teigia viena: visas Įstatymas yra dvasinis[12], bet tai, ką Įstatymas sako dvasinio, yra žinoma tik tiems, kas apdovanoti iš Šventosios Dvasios malonės išminties ir žinojimo žodžiu[13].

Terminas ἀσώματος („nekūninis") ne tik daugelyje kitų, bet ir mūsų Raštuose yra nevartojamas ir nežinomas. Jei kas nors norėtų mums pacituoti iš knygelės, vadinamos *Petro mokslu*, kur Gelbėtojas savo mokiniams sako: *Aš nesu bekūnis demonas*[14], tai pirmiausia reikia atsakyti, kad šios knygos nėra tarp bažnytinių knygų ir parodyti, kad ji nėra parašyta nei Petro, nei kieno nors kito, įkvėpto Dievo Dvasios. Bet jei tai ir būtų pripažinta, šioje kalboje pavartoto termino ἀσώματος prasmė yra ne ta pati, kaip pas graikų ar pagonių autorius, kai filosofai svarsto apie nekūninę prigimtį. Šioje knygelėje „bekūnis demonas" yra pasakyta todėl, kad ir kokia būtų demono kūno padėtis ar išvaizda, jis nėra panašus į šį mūsų standesnį ir regimą kūną. Iš šio rašinio autoriaus teikiamos prasmės galima suprasti, kad jis sako, jog Kristaus kūnas ne toks, kaip demonų kūnas (šis iš prigimties yra

[12] Plg. *Rom* 7, 14.

[13] Plg. *1 Kor* 12, 8.

[14] Plg. *Lk* 24, 36–39. Galbūt Origenas taip vadina Egipte apie 100–120 m. parašytą krikščionių bendruomenės savivokai sutvirtinti skirtą apokrifinį veikalėlį *Kerygma Petri* (keli fragmentai žinomi iš Klemenso Aleksandriečio *Stromatų*).

kažkas plona ir lengva kaip vėjo dvelksmas ir todėl daugelio laikomas arba vadinamas bekūniu), o tvirtas ir apčiuopiamas. Mat toks yra žmonių įprotis: viską, kas tik tokio pasitaiko, paprasti ir neišsimokslinę žmonės vadina „bekūniu“. Panašiai kas nors galėtų sakyti, kad štai šis oras, kuriuo džiaugiamės, yra bekūnis, nes jis nėra toks kūnas, kurį būtų galima paimti ir laikyti, ir pasipriešinti, jei slegia.

9. Vis dėlto paieškokime, ar Šventajame Rašte tikrai nėra kitu žodžiu vadinamas tas pats dalykas, kurį graikų filosofai vadina ἀσώματον („nekūniškumu“). Reikėtų paklausti, kaip turėtume suprasti patį Dievą: ar jis kūninis ir turi išvaizdą priklausomai nuo kokios nors padėties, ar jo prigimtis kita, nei kūnų? Šito mūsų skelbimas aiškiai neapibrėžia. To paties galima klausti ir apie Kristų bei Šventąją Dvasią, nė kiek ne mažiau ir apie sielas ir visas mąstančias prigimtis.

Origeno metodas

10. Bažnyčia taip pat skelbia, kad yra kažin kokie Dievo angelai ir gerosios galios, padedančios jam atbaigti žmonių išgelbėjimą. Bet nėra aiškiai skiriama, kada jie buvo sukurti, kokie, ar kaip jie yra. Apie Saulę, Mėnulį ir žvaigždes taip pat aiškiai nėra pasakyta, ar jie turi sielą[15], ar ne.

Tad kiekvienas, kas nori iš viso to sudaryti tam tikrą seką ir kūną, visais šiais dalykais turi naudotis kaip pradais ar pagrindais, laikydamasis nurodymo, kaip pasakyta: *nušvieskite save žinojimo šviesa*[16], kad aiškiais ir būtinais svarstymais tirtų įvairius paskirus dalykus, kas jie yra iš tikrųjų ir, kaip sakėme, iš pavyzdžių ir teiginių, randamų arba Šventajame Rašte, arba nuosekliai iš jo išvedamų pasekmių tyrimo ir taisyklingo svarstymo taikymo sudarytų vieną [Bažnyčios mokymo] kūną.

[15] Tokia Platono nuomonė *Timajuje,* 38e; kaip ir dauguma to meto filosofų, Origenas jai pritaria.

[16] *Oz* 10, 12.

I KNYGA

Apie Tėvą, Sūnų (Kristų) ir Šventąją Dvasią

I. Apie Dievą

Dievas nėra kūninis

1. 1. Žinau, kad kai kas drįs teigti, kad ir pagal mūsų Raštą Dievas esąs kūnas[17], nes randa parašyta pas Mozę: *Mūsų Dievas yra deginanti ugnis*[18], ir Evangelijoje pagal Joną: *Dievas yra dvasia, ir jo garbintojai turi šlovinti jį dvasia ir tiesa*[19]. Ugnį ir dvasią jie be abejonės laikys kūnais[20]. Juos noriu paklausti, ką gali pasakyti apie tai, kas parašyta, kad *Dievas yra šviesa*, kaip savo laiške sako Jonas: *Dievas yra šviesa ir jame nėra jokios tamsybės*[21]. Ši šviesa iš tikrųjų yra toji, kuri apšviečia visokį tiesą suvokti gebančiųjų supratimą, kaip sakoma trisdešimt penktojoje psalmėje: *Tavo šviesoje regėsime šviesą*[22]. Ką gi daugiau būtų galima vadinti Dievo šviesa, jei ne Dievo galią, kuria kas nors apšviestas įžvelgia visų daiktų tiesą arba pažįsta patį Dievą, kuris ir vadinamas tiesa? Kaip tik tai ir reiškia žodžiai: *Tavo šviesoje regėsime šviesą*, tai yra „tavo Žodyje ir tavo Išmintyje, o jis ir yra tavo Sūnus, jame regėsime tave, Tėvą“. Ar kartais ne todėl, kad jis vadinamas Šviesa, manysime, jog jis panėši į Saulės šviesą? Ir kaip gi nors menkai būtų galima suprasti, kad kas nors iš šios kūninės šviesos išvestų pažinimo priežastį ir joje rastų tiesos supratimą?

[17] Tai vadinamieji antropomorfitai, Dievui priskyrę kūno narius ir aistras (tokiu Origenas kitur laiko Melitoną Sardietį), arba, kaip Tertulijonas, paveiktas stoikų filosofijos, negalėję pripažinti nematerialios būties.

[18] *Įst* 4, 24.

[19] *Jn* 4, 24.

[20] Tokia stoikų ir Tertulijono pažiūra.

[21] *1 Jn* 1, 5.

[22] *Ps* 35, 10.

2. Jei pritariama šiam mūsų svarstymui, kurį apie šviesos prigimtį įrodė pats protas ir pritariama, kad negalima Dievo laikyti kūnu pasiremiant šviesos supratimu, panašius paaiškinimus bus galima pateikti ir dėl *deginančios ugnies*[23]. Nes ką gi degina Dievas, būdamas ugnimi? Ar galima manyti, kad degina kūninę medžiagą, pavyzdžiui, *medį, šieną ar šiaudus*?[24] Ir kas čia pasakoma verta Dievo pašlovinimo, jei Dievas yra tokias medžiagas deginanti ugnis? O jei manytume, kad Dievas iš tiesų degina ir naikina, bet degina blogas proto mintis, degina bjaurius darbus, degina nuodėmių troškimą, kai, įterpdamas save į tikinčiųjų protą ir kartu su Sūnumi, kaip pasakyta: *Mes ir Tėvas pas jį ateisime ir apsigyvensime*[25], gyvendamas jo Žodį ir Išmintį gebančiose priimti sielose, *išdeginę* visas klaidas ir aistras iš jų pasidaro tyrą ir vertą savęs šventovę.

O dėl anų žodžių manantiems, kad Dievas yra kūnas todėl, kad jis – Dvasia, reikia atsakyti šitaip. Šventajame Rašte yra įprasta ką nors priešinga šiam labiau standžiam ir kietam kūnui vadinti „dvasia“, pavyzdžiui: *Raidė užmuša, o dvasia teikia gyvybę*[26]. Čia be jokios abejonės „raidė“ reiškia kūninius dalykus, „dvasia“ – mąstomuosius, kuriuos vadiname ir dvasiniais. Apaštalas rašo ir šitaip: *Taip iki šios dienos, kada tik skaitomas Mozė, gaubtuvas tebedengia jų širdį. Bet vos tik žmogus atsigręžia į Viešpatį, gaubtuvas nukrinta. O kur Viešpaties Dvasia, ten ir laisvė*[27]. Tad kol neatsiversi dvasiniam supratimui, tol tavo širdį gaubs gaubtuvas, ir šiuo gaubtuvu, kaip sakoma ir manoma, tai yra standesniu suvokimu, yra apgaubtas pats Raštas. Tai ir yra minėtasis gaubtuvas ant Mozės veido, kai jis kalba tautai, tai yra kai skaito tautai Įstatymą[28]. O jei atsigręžiame į Viešpatį, kur yra ir

[23] Galbūt ginčijamasi su Simono Mago sekėjais, kurie remdamiesi *Įst* 4, 24 teigė, kad esamybės pradas esanti ugnis (Ipolitas, *Ref.*, VI, 9).

[24] *1 Kor* 3, 12.

[25] *Jn* 14, 23.

[26] *2 Kor* 3, 6.

[27] *2 Kor* 3, 15–17.

[28] Plg. *Iš* 34, 35.

Dievo Žodis ir kur Šventoji Dvasia atskleidžia dvasinį pažinimą, tuomet ir bus nuimtas gaubtuvas ir tuomet *atidengtu veidu* Šventajame Rašte *regėsime Viešpaties šlovę*[29].

3. Taip pat todėl, kad daugelis šventųjų dalijasi Šventąja Dvasia, negalima manyti, kad Šventoji Dvasia būtinai yra kažkoks kūnas, kurį, padalintą į dalis pasiima kiekvienas šventasis. Iš tikrųjų ji yra šventinanti galia, kuria besidaliją vadinami visi nusipelnę pašventinimo jos malone. Kad būtų galima lengviau suprasti, ką sakome, imsime pavyzdį kad ir iš nelygių dalykų. Daug kas dalijasi medicinos mokslą ar meną[30], bet ar galima manyti, kad visi, kas dalijasi medicina, kiekvienas sau pasiima dalelę iš kažin kokio viduryje padėto medicinos kūno ir šitaip joje dalyvauja? O gal veikiau reikėtų suprasti, kad apie tuos, kas pasirengusiu ir paruoštu protu suvokia šį meną ar mokslą, ir yra sakoma, kad jie dalijasi medicina? Nereikia manyti, kad šis mediciną su Šventąja Dvasia lyginantis pavyzdys tinka visais atžvilgiais. Jis patvirtina tik tai, kad nereikia iš karto kūnu laikyti to, ką dalijasi daugelis. Šventoji Dvasia labai skiriasi nuo medicinos pamato ar mokslo tuo, kad ji yra mąstanti esybė, ji pati sau yra buvimo pradas. Medicina neturi nieko panašaus.

4. Dabar reikėtų pereiti prie paties Evangelijos teksto, kur pasakyta, kad *Dievas yra dvasia* ir parodyti, kaip, pasiremiant tuo, ką sakėme, tai reikia suprasti. Paklauskime, kada tai pasakė mūsų Gelbėtojas, šalia ko būdamas, kieno klausiamas. Be abejonės matome, kad tai jis pasakė kalbėdamasis su moterimi samariete ir kad *Dievas yra dvasia* pasakė manydamas, kad ji pagal samariečių įsitikinimus turėtų garbinti Dievą Garizimo kalne. O ar Dievą derėtų garbinti Jeruzalėje, ar ant šio kalno, samarietė klausė manydama, kad jis esąs vienas iš žydų. Ji sakė šitaip: *Mūsų*

[29] *2 Kor* 3, 18.

[30] Aleksandrija visuomet buvo vienas iš svarbiausių medicinos studijų centrų senovės pasaulyje. Antra vertus, svarstymai apie mediciną filosofams įprasti nuo Platono laikų.

tėvai garbindavo Dievą ant šio kalno, o jūs tvirtinate, kad Jeruzalė esanti vieta, kur reikia jį garbinti[31]. Į tai, ką galvojo samarietė, maniusi, jog dėl kūninės vietos pirmumo Dievą neteisingai arba teisingai garbins žydai Jeruzalėje arba samariečiai ant Garizimo kalno, Gelbėtojas ir atsakė, kad norintis sekti paskui Dievą turįs atsižadėti prietarų dėl kūninės vietos ir tarė šitaip: *Ateina valanda, kai tikrieji garbintojai garbins Tėvą nei Jeruzalėje, nei ant šio kalno. Dievas yra dvasia, ir garbintojai turi šlovinti jį dvasia ir tiesa*[32]. Tik pažiūrėk, kaip jis nuosekliai susiejo tiesą ir dvasią, kaip kūno priešingybę paminėdamas dvasią, o šešėlio ar atvaizdo – tiesą. Nes kas garbino Dievą Jeruzalėje, garbino jį tarnaudami dangiškųjų dalykų šešėliui ir atvaizdui[33], o ne tiesai ir dvasiai. Panašiai ir garbinusieji Dievą ant Garizimo kalno.

5. Kaip galėdami paneigę bet kokią Dievą kažkuo kūnišku laikyti įtaigojančią prasmę, visiškai laikydamiesi tiesos sakome, kad Dievas yra nesuvokiamas ir nepamąstomas. Jei kažką ir galime suvokti ar suprasti apie Dievą, būtinai turime tikėti, kad jis yra daugybe būdų daug didesnis už tai, ką apie jį suvokiame. Panašiai, jei sutiktume ką nors, kas vos vos tegalėtų žvelgti į šviesos kibirkštėlę ar labai trumpam atidengtą žiburį, nes jo akių rega nepajėgtų priimti daugiau šviesos, nei kad sakėme, ir norėtume jam paaiškinti apie saulės šviesumą ir spindėjimą, ar neturėtume sakyti, kad saulės spindesys yra neapsakomai ir neišmatuojamai didesnis už visą jo regimą šviesą? Šitaip ir mūsų mąstymas, uždarytas tarp kūno ir kraujo sienų ir susilpnėjęs bei atbukęs, nes dalyvauja tokioje medžiagoje, nors lyginant su kūnine prigimtimi ir laikomas daug pranašesniu, bet, kai žvelgia į nekūninius dalykus ir siekia juos pamatyti, tegali būti laikomas kibirkštimi ar žiburiu. Kas gi tarp visų mąstomųjų, tai yra nekūninių dalykų, taip pranoksta kitus, taip neišsakomai ir neišmatuojamai juos viršija kaip

[31] *Jn* 4, 20.
[32] *Jn* 4, 21; 23–24.
[33] *Žyd* 8, 5.

Dievas? Jo prigimties žmogaus mąstymo rega, – kad ir tyriausias ir skaisčiausias tai būtų mąstymas, – niekaip negali regėti.

6. Neatrodo, kad būtų kvaila, siekiant aiškiau parodyti dalyką, jei pasinaudotume ir kitu palyginimu. Kartais mūsų akys negali įžvelgti pačios šviesos prigimties, tai yra saulės esybės. Bet stebėdami jos spindesį ar spindulius, pasklidusius lange ir kitose kokiose nors trumpalaikėse šviesos buveinėse, galime spręsti, kokia yra pati kūninės šviesos degioji medžiaga ir šaltinis. Šitaip dieviškosios apvaizdos darbai ir šio pasaulio menas yra tarsi Dievo prigimties spinduliai, palyginus su jo esybe ir prigimtimi. Kadangi mūsų mąstymas pats savaime neįstengia įžvelgti paties Dievo savaime, visa ko Tėvą supranta iš jo darbų gražumo ir kūrinių didingumo.

Vadinasi, Dievą reikia laikyti ne kokiu nors kūnu ar kūne, bet paprastąja mąstomąja prigimtimi, visiškai nepriimančia jokio priedėlio. Nemanykime, kad jame yra kas nors didesnio ar mažesnio, bet tikėkime, kad jis yra visais atžvilgiais μονάς („Monada"), sakyčiau, ἑνας („Henada"), Mąstymas ir šaltinis, iš kurio prasideda visa mąstomoji prigimtis arba visas mąstymas. Kad judėtų ir veiktų, mąstymui nereikia kūninės vietos, juntamo didumo, kūno išvaizdos ar spalvos, ar kokių nors kitų kūnams ar medžiagai būdingų dalykų. Todėl, kad anoji paprasta prigimtis ir visas mąstymas judėtų ir veiktų, ji negali turėti jokios gaišaties ar delsimo, kad toks priedas neatrodytų kaip nors apibrėžiąs ir ribojąs dieviškosios prigimties paprastumą, kad visa ko pradas nepasirodytų besąs sudėtas ir įvairus ir būtų daug, o ne viena. Ji turi būti visiškai svetima bet kokiai kūniškai priemaišai, sudaryti, sakyčiau, vieną ir vienintelę dievybės rūšį.

Kad pagal savo prigimtį galinčiam judėti mąstymui nereikia vietos, akivaizdu ir iš mūsų mąstymo tyrimo. Mat jei jis išlieka savo ribose ir jo neatbukina kokios nors priežastys, savo judesiais judančio mąstymo niekuomet nesutrukdo vietų įvairovė.

Antra vertus, jis neįgaus kokio nors padidėjimo ar prieaugio dėl vietų kokybės. Jei kas paprieštarautų, kad, pavyzdžiui, laivais plaukiojančių ir jūros bangų svaidomų žmonių mąstymas būna ne toks veiklus, koks būna sausumoje, reikėtų manyti, kad šitai jie patiria ne dėl vietų įvairovės, bet dėl kūno judinimo ir trikdymo, o mąstymas yra prie jo prijungtas ar į jį įdėtas. Atrodo, kad žmogaus kūno gyvenimas jūroje prieštarauja prigimčiai ir todėl, dėl kažkokio neatitikimo sau pačiam, mąstymo judesiai pasidaro nedarnūs ir netvarkingi, jo smaigalio dūriai panaudojami rambiau. Nemažiau čia tinka ir tie, kas būdami sausumoje kenčia nuo karštinės: dėl jų visiškai aišku, kad jei dėl karštinės mąstymas šiek tiek prasčiau atlieka savo pareigą, to priežastis yra ne vietos kaltė, o kūno liga, ir jos sutrikdytas bei sujauktas kūnas niekaip nevykdo įprastinių mąstymo pareigų žinomomis ir prigimtinėmis jo veiklos kryptimis, nes mes, žmonės, iš tiesų esame iš kūno ir sielos sandūros sudėti gyvūnai. Ir šitaip mes galime gyventi ant žemės. Bet apie Dievą, visa ko pradžią, nereikia manyti, kad jis yra sudėtas, kad kartais nepasirodytų, jog pradai, iš kurių susideda viskas, kas vadinama sudėtu, yra pirmesni už pačią Pradžią.

Kad veiktų ir judėtų, mąstymui nereikia nė kūninio didumo, panašiai kaip akiai, kuri, kad matytų, žvelgdama į didelius dalykus išsiplečia, o į smulkius ir mažus – susitraukia. Žinoma, mąstymui reikia mąstomosios didybės, nes jis auga ne kūniškai, o mąstomai. Ir protas auga ne kartu su kūnu kūnui didėjant iki dvidešimtųjų ar trisdešimtųjų amžiaus metų, bet talento aštrumą gludina tinkamas mokymas ir pratybos, – tokiu būdu suprasti skatinama tai, kas iš prigimties yra jame įdėta, ir didelius dalykus mąstymas pajėgia suvokti ne augdamas kūno augimu, bet gludinamas mokslo pratybų. Viso to žmogus negali turėti iš karto nuo vaikystės ar gimimo, nes narių, kuriais tarsi įrankiais savęs lavinimui naudojasi mąstymas, sąranga dar yra nepajėgi ir silpna ir dar neįstengia palaikyti veikimo galios ir stokoja jėgų suprasti mokymąsi.

Mąstymas ir siela nekūniniai

7. Jei yra manančių, kad mąstymas ir siela yra kūnas, norėčiau, kad jie man pasakytų, kaip mąstymas suvokia tiekos ir tokių sudėtingų bei įstabių dalykų sąvokas ir teiginius. Iš kur jame atminties galia, iš kur nematomų dalykų suvokimas, iš kur, pagaliau, kūne yra nekūninių dalykų supratimas? Kaip gi kūninė prigimtis prasiskverbia į mokslų turinį, daiktų įžvalgas ir sąvokas? Kaip gi galima suvokti ir suprasti akivaizdžiai nekūnines dieviškąsias tiesas? Nebent kas nors svarstytų šitaip: kaip kūninis ausų ar akių pavidalas ir pati sandara įtakoja klausą ir regą, ir kaip kiekvienas Dievo sukurtas narys iš pačios pavidalo kokybės turi reikšmės tam, ką jam veikti yra skirta iš prigimties, taip būtų galima manyti, kad sielos arba proto sandara tarsi yra taikliai ir tam tyčia sukurta taip, kad suvoktų ir mąstytų paskirus dalykus ir kad juos judintų gyvybės judesiai. Bet nenumanau, kaip kas nors galėtų pavaizduoti ar nusakyti proto spalvą, pasiremdamas tuo, kad jis yra protas ir juda mąstydamas.

Patvirtindami ir paaiškindami tai, ką jau sakėme apie sielą ar mąstymą, kad jis pranoksta visokią kūninę prigimtį, galima dar pridurti ir šitai. Kiekviena kūninė juslė būdingai susiduria su kažin kokia jusline esybe, į kurią krypsta ir pati kūno juslė. Pavyzdžiui, rega susiduria su spalvomis, sąranga, dydžiu, klausa – su balsais ir garsais, uoslė – su maloniais ir bjauriais kvapais, skonis – su gardumu, lytėjimas – su šalta ir šilta, kieta ir minkšta, šiurkštu ir lygu. Bet visiems yra aišku, kad iš šių aukščiau aptartų juslių daug geresnė yra mąstymo juslė. Tad kaip gi nepasirodytų absurdiška, kad žemesnės juslės turi priklausomas esybes, o ši geresnioji galia, mąstymo juslė, neturi jokios priklausomos esybės, mąstomosios prigimties galia kūnuose yra atsitiktinė ir išvestinė? Kas tai sako, be abejo, taip kalba šmeiždami aną savyje turimą geresniąją esybę. Bet iš tikrųjų šitaip užgauna ir patį Dievą, nes mano jį esant įmanoma pažinti per kūninę esybę, nes jis,

anot jų, esąs kūnas ir tai, ką kūnu galima suprasti ar suvokti. Jie nenori suprasti, kad esama artimumo tarp proto ir Dievo, kurio mąstomasis atvaizdas yra pats protas ir todėl gali šį tą numanyti apie dievybės prigimtį, ypač jei bus labiau atsiskyręs ir nusivalęs nuo kūninės medžiagos.

Apie Dievo nematomumą

8. Bet šie svarstymai galbūt pasirodys ne tokie autoritetingi tiems, kas nori, kad apie dieviškuosius dalykus būtų mokoma iš Šventojo Rašto ir ten sau ieško įrodymų, kaip Dievo prigimtis pranoksta kūninę prigimtį. Tad pažvelk, ar ne tą pat teigia Apaštalas, kai kalba apie Kristų sakydamas: *Jis yra neregimojo Dievo atvaizdas, visos tvarinijos pirmgimis*[34]. Ir nėra, kaip kai kas mano, vieniems Dievo prigimtis regima, o kitiems neregima: juk nesakė Apaštalas: „neregimas Dievo atvaizdas žmonėms“ ar „neregimas nusidėjėliams“, bet labai tvirtai kalba apie pačią Dievo prigimtį sakydamas: *neregimojo Dievo atvaizdas.* Taip pat ir Jonas evangelijoje sakydamas: *Dievo niekas niekada nėra matęs*[35], aiškiai skelbia visiems sugebantiems suprasti, kad nėra jokios tokios prigimties, kuri galėtų regėti Dievą. Ne todėl, kad būtų regimas iš prigimties, bet tarsi išsprūstų ir pranoktų trapesnio kūrinio regą, bet kad iš prigimties yra neregimas.

Jei paklausi, ką aš manau apie viengimį Sūnų, ar kartais nesakau, kad ir jam nėra regima iš prigimties neregima Dievo prigimtis[36], – tenepasirodys išsyk tau tai nešventa ar absurdiška:

[34] *Kol* 1, 15.

[35] *Jn* 1, 18.

[36] IV a. pab. origenizmo krizės metu Jeronimas (*Ep*, 124, 2), Epifanijus (*Ancoratus*, 63; *Panarion*, 64, 4) ir Justinianas (*Ep. Ad Men.*), remdamiesi šia vieta, Origenui prikiš klaidatikybę mokant, kad Sūnus esąs menkesnis už Tėvą, nes negalįs jo regėti. Iš tiesų Origenas dažnai ir įvairiomis progomis kalba apie Tėvo, Sūnaus ir Šventosios Dvasios santykius, bet niekur nesako ir neužsimena, kad Sūnus būtų menkesnis už Tėvą, o Šventoji Dvasia – už Sūnų. Šiuo atveju Origeno kaltintojai pasirodo neišmaną jo raštų.

paaiškinimą išdėstysime nuosekliai. Viena yra regėti, kita – pažinti. Regėti ir būti regimam yra kūnų reikalas, o pažinti ir būti pažintam – mąstomosios prigimties. Tad kas yra būdinga kūnams, to nereikia manyti nei apie Tėvą, nei apie Sūnų, o kas priklauso dieviškumo prigimčiai, tas bendrai priklauso Tėvui ir Sūnui. Pagaliau net ir jis pats evangelijoje sakė, ne kad „niekas nematė Tėvo, tik Sūnus, nei Sūnaus, tik Tėvas", bet kalbėjo: *Niekas nepažįsta Sūnaus, tik Tėvas, nei Tėvo niekas nepažįsta, tik Sūnus*[37]. Šitai akivaizdžiai parodoma, kad kas pas kūninius kūrinius yra vadinama „matyti" ir „būti matomam", tai pas Tėvą ir Sūnų vadinama „pažinti" ir „būti pažintam" pažinimo galia, o ne regėjimo trapumu. Tad kadangi apie nekūninę ir neregimą prigimtį pirmąja reikšme nėra sakoma nei „mato", nei „yra matomas", todėl ir evangelijoje nėra sakoma, kad Tėvas mato Sūnų ar Sūnus Tėvą, bet kad pažįsta.

9. Jei kas nors mums paprieštarautų, kad pasakyta: *Palaiminti tyraširdžiai: jie regės Dievą*[38], tik dar labiau sustiprintų, kaip man atrodo, mūsų teiginį. Mat ką gi daugiau reiškia *širdimi regėti Dievą*[39], jei ne, kaip aukščiau išdėstėme, mąstymu jį pažinti ir suvokti? Dažnai juslių organų pavadinimai būna perkeliami sielai, tad sakoma, kad regime „sielos akimis", tai yra supratimo galią nukreipę į ką nors suvokiama. Taip pat sakoma, kad ji „girdi ausimis", kai pastebi gilesnio suvokimo prasmę. Šitaip sakome ir ją galint „kramtyti dantimis", kai kramto ir valgo iš dangaus nužengusią gyvenimo duoną[40]. Sielos galioms pritaikius perkeltus kūninius pavadinimus, panašiai sakoma, kad ji naudojasi ir kitų narių veikimu, – šitaip kalba ir Saliamonas: *Rasi dievišką jutimą*[41]. Jis žinojo, kad mumyse yra dvi jutimo rūšys, viena jutimų rūšis mirtinga, yranti, žmogiška, o kita – nemir-

[37] *Mt* 11, 27.
[38] *Mt* 5, 8.
[39] *Ef* 1, 18.
[40] Plg. *Jn* 6, 32.
[41] *Pat* 2, 5.

tinga ir mąstoma, ją čia ir pavadino dieviška. Tad šiuo dieviškuoju jutimu, ne akių, o tyros širdies, kuri yra mąstymas, vertieji gali regėti Dievą. Visuose naujuosiuose ir senuosiuose Raštuose gausiai rasi sakant „širdis“ vietoj „mąstymas“, tai yra „suvokimo galia“.

Šitaip, nors ir daug prasčiau, – dėl žmogaus suvokimo menkumo, – nei derėtų supratę Dievo prigimtį, dabar pažiūrėkime, ką sako Kristaus vardas.

2. Apie Kristų

Dievo Sūnus – Išmintis ir Pirmgimis

1. Pirmiausia turime žinoti, kad viena yra Kristaus dievystės prigimtis ir kita – žmogiškoji prigimtis, kurią jis prisiėmė naujausiais laikais siekdamas atpirkimo sumanymo. Todėl pirmiausia reikia pasižiūrėti, kas yra viengimis Dievo Sūnus, vadinamas daugeliu įvairių vardų, priklausomai nuo dalyko arba jį taip vadinančiųjų nuomonės. Jis vadinamas Išmintimi, kaip sako Saliamonas, leisdamas kalbėti Išminties asmenį: *Viešpats sukūrė mane savo kelių pradžioje, pirma, negu yra ką nors padaręs nuo pat pradžios, įtvirtino mane nuo amžių. Pradžioje, pirma, negu buvo padaryta žemė, dar nebuvo gelmių, dar nebuvo ištryškę vandenų šaltiniai, dar kalnai nebuvo iškilę, aš buvau pagimdyta pirma kauburių*[42]. Jis vadinamas ir Pirmgimiu, kaip sako apaštalas Paulius: *Jis yra visos tvarinijos pirmgimis*[43]. Iš prigimties jis nėra koks nors kitas Pirmgimis, nei Išmintis, jis yra vienas ir tas pat. Pagaliau Paulius sako: *Kristus yra Dievo galybė ir Dievo išmintis*[44].

[42] *Pat* 8, 22–25.
[43] *Kol* 1, 15.
[44] *1 Kor* 1, 24.

Dievo Išminties, Dievo Tėvo ir kūrinijos santykiai

2. Niekas neturėtų manyti, kad vadindami jį Dievo Išmintimi, sakome, kad jis yra kažkas be esmės, tai yra – galime įsivaizduoti pavyzdžio dėlei – kad jį suvoktume esant ne savotišką gyvą būtybę, bet kažin kokį mus išmintingais darantį daiktą, pateikiantį save ir prasismelkiantį į tų mąstymą, kas tampa sugebančiais priimti jo teikiamą galią ir suvokimą. Jei jau kartą teisingai nusprendėme, kad viengimis Dievo Sūnus ir jo Išmintis egzistuoja esmiškai, tuomet jau nebežinau, ar siekdamas suprasti mūsų suvokimas nuklystų taip toli, kad imtų manyti, jog pati Kristaus ὑπόστασις (tai yra esmė)[45] turi šį tą kūniška, nes bet kokį kūniškumą apibrėžia forma, spalva ir dydis. Ir kas gi, būdamas sveiko proto, Išmintyje ieško formos, spalvos ar didumo mato todėl, kad tai Išmintis? Kaip gi kas nors galėtų manyti arba tikėti, vis dėlto norėdamas šventai suvokti ir pažinti Dievą, kad Dievas Tėvas kadaise nors ir menkiausią akimirką buvo dar nepagimdęs šios Išminties? Tuomet reikės sakyti, kad arba Dievas nepajėgė pagimdyti Išminties pirmiau nei pagimdė, idant ją, anksčiau nebuvusią, vėliau pagimdytų būčiai, arba kad pajėgė ir – taip sakyti apie Dievą taip pat būtų nešventa – nenorėjo pagimdyti. Visiems aišku, kad abi šios mintys yra absurdiškos ir nešventos, tai yra kad iš negalėjimo Dievas pakilo į galėjimą, arba nors ir galėjo, nesirūpino ir atidėliojo Išminties gimimą.

[45] Savo ontologiniuose svarstymuose Origenas dažniausiai vartoja dvi sąvokas ὑπόστασις – individualių bruožų turinti būtis (mūsų vertime „esmė“) ir οὐσία būtis („esybė“). Pirmąją sąvoką kupinas į lotynų kalbą dažnai verčia tiksliai žodžio etimologiją atitinkančiu žodžiu *substantia,* kuris filosofinėje lotynų kalboje paprastai vartojamas antrajai sąvokai perteikti, bet kartais šiuo žodžiu verčia ir οὐσία, kartais ὑπόστασις *subsistentia.* Prie Rufino vertimo nenuoseklumo pridėjus paties Origeno siekį ὑπόστασις ir οὐσία laikyti vienu ir tuo pačiu, turime nemenką painiavą, kas ginčų dėl arijonybės metu kels daug sunkumų Origeno skaitytojams.

Todėl mes žinome, kad Dievas visuomet yra savo viengimio Sūnaus Tėvas, jis gimė iš jo, tai, kas yra, jis ima iš Tėvo, bet be jokios pradžios, ne tik matuojamos laiko tarpsniais, bet ir be anos, kurią mąstymas tegali įžvelgti pats savyje ir, taip sakant, regėti pliku supratimu ir protu. Vadinasi, reikia tikėti, kad pagimdytoji Išmintis yra anapus bet kokios nusakomos ar pamąstomos pradžios. Ir šioje Išminties esatyje išankstinio žinojimo galios dėka buvo iš anksto prirengta ir paruošta visų būsimųjų kūrinių galia ir sukūrimas, nepaisant, ar tai būtų pirminės esybės, ar atsitiktinės ir papildomos. Dėl šių Išmintyje tarsi nupieštų ir iš anksto pavaizduotų kūrinių Saliamono lūpomis ji pati sako apie save, kad Išmintis buvusi *sukurta Dievo kelių pradžioje*[46], tai yra ji savyje talpina visos kūrinijos pradmenis, priežastis ir pavidalus[47].

Dievo Išmintis – Žodis

3. Šitokiu būdu suprantame, kaip Išmintis yra Dievo kelių pradžia[48], ir kaip, savyje iš anksto sukūrusi ir talpindama visos kūrinijos priežastis, ji vadinama „sukurtąja". Lygiai taip pat reikia suprasti ją esant Dievo Žodžiu todėl, kad visiems kitiems, tai yra visai kūrinijai, atskleidžia tik Dievo Išminties viduje glūdinčią slėpinių ir paslapčių prasmę. Ir todėl ji vadinama Dievo Žodžiu, kad tarsi yra mąstymo paslapčių aiškintoja. Todėl man atrodo, kad teisingai pasakyti žodžiai, užrašyti *Pauliaus darbuose*, kad *Jis yra Žodis, gyva būtybė*[49]. Jonas savo evangelijos pradžioje kalba dar puikiau ir gražiau, kai pats taikliausiai apibrėždamas Dievą kaip Žodį sako: *Ir Žodis buvo Dievas, jis pradžioje buvo pas Dievą*[50]. Kas Dievo Žodžiui ar Dievo Išminčiai priskiria pradžią, žiūrėk, kad

[46] *Pat* 8, 22.

[47] Initia = ἀρχαί, rationes = λόγοι, species = εἴδη.

[48] Plg. *Pat* 8, 22.

[49] *Pauliaus darbai* – apokrifas, minimas dar ir Ipolito Romiečio, parašytas apie 180 m. Išliko didesni koptiško vertimo fragmentai.

[50] *Jn* 1, 1.

pačiam negimdytajam Tėvui neprimestų savo nešventumo, nes paneigtų, kad jis visuomet buvo Tėvas, kad pagimdė Žodį ir turėjo Išmintį visais ankstesniais laikais ar amžiais, kad ir kaip juos būtų galima pavadinti.

Dievo Sūnus – Tiesa, Gyvenimas, Kelias, Prisikėlimas

4. Tad šis Sūnus yra visa ko tiesa ir gyvenimas[51]. Ir teisingai. Mat ar tik ne iš gyvybės galėtų gyvuoti tai, kas padaryta? Arba, kaip gi visa, kas yra, remtųsi į tiesą, jei nebūtų iš tiesos nusileidę? Arba, kaip gi esybės galėtų mąstyti, jei pirma jų neitų Žodis ir Mąstymas? Arba, kaip gi būtų išmintingos, jei nebūtų Išminties? Kadangi turėjo taip atsitikti, kad kai kas pasitrauks nuo Gyvybės ir patys sau užsitrauks mirtį todėl, kad pasitraukė nuo Gyvybės (mirti yra ne kas kita, kaip pasitraukti nuo gyvybės), ir kad jokiu būdu neatsitiktų taip, kad tai, ką sykį Dievas sukūrė gyventi, galutinai išnyktų, turėjo būti ankstesnė už mirtį galia, ateityje išsklaidysianti mirtį ir būtų Prisikėlimas, kuris ir įvyko mūsų Viešpatyje ir Gelbėtujuje: šis Prisikėlimas glūdėjo pačioje Dievo Išmintyje ir Žodyje, ir Gyvenime. Ir vėl gi, kadangi turėjo taip atsitikti, kad kai kurie kūriniai, – mat gėris juose buvo ne iš prigimties, tai yra jų esmėje, bet tik atsitiktinai, – negalėjo nenusigręžti ir likti nekintami bei tverti, tų pačių gėrybių atsisverdami vienodai ir saikingai, bet nusigręžę ir pasikeitę pasitraukė iš savo padėties, todėl Dievo Žodis ir Išmintis tapo Keliu. Jis vadinamas keliu todėl, kad juo žengiančius veda pas Tėvą.

Ką esame pasakę apie Dievo Išmintį, tai puikiai tiks ir bus galima manyti ir apie Dievo Sūnų, kuris yra ir Gyvenimas, ir Žodis, ir Tiesa, ir Kelias, ir Prisikėlimas, mat visi šie apibūdinimai imti iš jo darbų ir galių pavadinimų, ir nė viename jų, kad ir lengvabūdiškiausia nuomonė negali pamąstyti ką nors kūniška, ką būtų galima laikyti esant apibrėžta didumo, formos ar spalvos. Bet atrodo, kad pas mus žmonių ar kokių kitų gyvūnų

vaikai atitinka juos pradėjusių tėvų ir motinų, kurių įsčiose atsiranda ir auga sėkla ir iš jų turi visa, ką gimdami su savimi pasiima ir atsineša į šį pasaulį. Bet negirdėta ir neleistina lyginti Dievą Tėvą, gimdantį savo vienatinį Sūnų ir kokį nors gimdantį žmogų ar kokį kitą gyvūną. Tai turėtų būti kažkas ypatinga ir verta Dievo, kam niekaip nebūtų įmanoma rasti palyginimo ne tik šioje tikrovėje, bet net ir svarstymuose ar suvokime, pagal kurį žmonių svarstymai galėtų suvokti, kaip negimdytasis Dievas tampa vienatinio Sūnaus Tėvu. Šis amžinas ir nesibaigiantis gimimas yra panašus į šviesos gimdomą spindesį. Ir Sūnus netampa savimi, iš išorės gavęs įsūnystės Dvasią[52], bet yra Sūnus iš prigimties.

Sūnaus vardai Šventajame Rašte

5. Dabar pažiūrėkime, kaip mūsų žodžius patvirtina Šventojo Rašto autoritetas. Apaštalas Paulius sako, kad vienatinis Sūnus *yra neregimojo Dievo atvaizdas* ir *visos kūrinijos pirmgimis*[53]; rašydamas žydams kalba, kad jis yra *Dievo didybės atšvaitas ir jo esybės paveikslas*[54]. Taip pat ir Saliamonui priskiriamoje Išminties knygoje randame šitokį Dievo Išminties aprašymą: *Juk ji yra Dievo galybės alsavimas ir tyras Visagalio šlovės ἀπόρροια* (tai yra *išsiliejimas*). Todėl *niekas, kas sutepta, į ją neįeina. Juk ji yra amžinosios šviesos spindesys, kuriamosios Dievo galybės veidrodis be dėmės ir jo gerumo paveikslas*[55]. Kaip aukščiau sakėme, Išmintis savo esybę turi ne kur kitur, kaip tame, kursai yra visa ko pradžia, iš kurio ji ir gimė. Ir šioji Išmintis, būdama tas pat, kas ir viengimis Sūnus iš prigimties ir yra vadinama vienatiniu Sūnumi.

[51] *Jn* 14, 6.

[52] Plg. *Rom* 8, 15. Galbūt kalbama apie adopcionistų mokymą, kuriame teigiama, kad Jėzus tapo priimtiniu (adoptuotu) Dievo Sūnumi krikšto Jordane metu, kai ant jo nužengė Šv. Dvasia.

[53] *Kol* 1, 15.

[54] *Žyd* 1, 3.

[55] *Išm* 7, 25–26.

„Atvaizdo“ sąvoka. Sūnus – Tėvo atvaizdas

6. Dabar pažiūrėkime, kaip reikėtų suprasti tai, kas vadinama *neregimojo Dievo atvaizdu*[56], kad iš to suvoktume, kaip Dievas yra teisingai vadinamas savo Sūnaus Tėvu, ir pirmiausia pasvarstykime pasiremdami tuo, ką žmonės paprastai vadina atvaizdu. Atvaizdu kartais vadinama tai, kas būna nupiešta ar iškalta kokioje nors medžiagoje, pavyzdžiui, medyje ar akmenyje. Taip pat gimdytojo atvaizdu kartais pavadinamas gimusysis, nes gimdytojo bruožų panašumai neklystamai pasikartoja gimusiajame. Manau, kad pirmajam pavyzdžiui galėsiu pritaikyti žmogų, sukurtą pagal Dievo atvaizdą ir panašumą[57], apie ką, Dievui padedant, smulkiau kalbėsime pradėję nagrinėti šią Pradžios knygos vietą.

Antrąjį palyginimą galėtų atitikti dabar aptariamas Dievo Sūnaus atvaizdas, net ir tuo atžvilgiu, kad neregimojo Dievo atvaizdas yra neregimas, kaip pažodine prasme sakome, kad Setas yra Adomo sūnus. Mat yra parašyta*: Ir pagimdė Adomas Setą pagal savo atvaizdą ir panašumą*[58]. Šis atvaizdas apima Tėvo ir Sūnaus prigimties bei esmės vienumą. Jei *ką daro Tėvas, lygiai daro ir Sūnus*[59], todėl, kad Sūnus daro visa taip, kaip Tėvas, tuomet Tėvo atvaizdas susidaro Sūnuje, kuris iš tiesų gimė iš jo tarsi iš mąstymo kylantis tam tikras jo noras. Todėl aš manau, kad Tėvo norėjimo užtenka, kad būtų tai, ko Tėvas nori. Mat norėdamas jis pasinaudoja tik tuo keliu, kurį norėjimas pateikia svarstymui. Šitaip jis pagimdo ir Sūnaus esybę.

Šitai pirmiausia turėtų pripažinti teigiantieji, kad be Dievo Tėvo nėra nieko kita, kas būtų nepagimdyta, tai yra negimę. Mat reikia žiūrėti, kad kas nesusiviliotų anomis absurdiškomis pasakomis tų, kam vaidenasi kažkokie išsiliejimai, kad galėtų dieviškąją prigimtį suskaldyti į dalis ir Dievą Tėvą, kiek jis yra pats savyje, suskaidytų, kai šitaip nors ir truputį pamanyti apie

[56] *Kol* 1, 15.
[57] *Pr* 1, 26.
[58] *Pr* 5, 3.
[59] *Jn* 5, 19.

nekūninę prigimtį yra ne tik itin nešventa, bet ir be galo kvaila, ir apskritai niekaip nesiderina su mąstymu mintis apie nekūninės prigimties esybės padalijimą. Veikiau ji kyla kaip norėjimas iš mąstymo ir neatpjauna jokios mąstymo dalies, nei yra nuo jo atskiriama ar padalijama. Tad reikia manyti, kad kažkokiu panašiu būdu Tėvas pagimdo Sūnų, savo Atvaizdą: pats būdamas iš prigimties neregimas ir atvaizdą pagimdo neregimą.

Sūnus yra Žodis, todėl jame negalima pamąstyti nieko juntama; jis – Išmintis: išmintyje nieko negalima įtarti esant kūniška; jis *tikroji šviesa, nušviečianti kiekvieną žmogų, ateinantį į šį pasaulį*[60], bet neturi nieko bendra su mūsų saulės šviesa. Tad mūsų Gelbėtojas yra neregimas Dievo Tėvo atvaizdas; Tėvo atžvilgiu jis yra Tiesa, o mūsų, kuriems apreiškia Tėvą atžvilgiu – Atvaizdas, iš kurio pažįstame *Tėvą, kurio niekas nepažįsta, tik Sūnus ir kam Sūnus panorės apreikšti*[61]. Jis apreiškia tuo, kad pats yra suprantamas. Kas jį supranta, savo ruožtu supranta ir Tėvą, nes jis pats sakė: *Kas yra matęs mane, yra matęs Tėvą*[62].

Dievo Sūnus – Spindesys

7. Kadangi citavome Pauliaus žodžius apie Kristų, kad *jis Dievo šlovės spindesys ir išraiškus jo esybės paveikslas*[63], pažiūrėkime, ką reikia apie tai manyti. Anot Jono, *Dievas yra šviesa*[64]. Tad šios Šviesos spindesys yra vienatinis Sūnus, neatskiriamai kylantis iš Dievo kaip spindesys iš šviesos, apšviečiantis visą kūriniją. Panašiai į tai, ką jau aukščiau išdėstėme apie tai, kaip jis yra Kelias ir veda pas Tėvą ir kaip jis yra Žodis, aiškinantis išminties gelmes ir žinojimo paslaptis ir kalbantis mąstančiai kūrinijai, kaip jis yra Tiesa, Gyvybė ar Prisikėlimas, dabar turime suprasti ir Spindesio veikimą. Iš spindesio pažįstama ir suvokiama šviesa. Spindesys

[60] *Jn* 1, 8.
[61] *Mt* 11, 27.
[62] *Jn* 14, 9.
[63] *Žyd* 1, 3.
[64] *1 Jn* 1, 5.

švelniau ir ramiau trapioms mirtingųjų akims atneša ir po truputį tarsi išmoko bei pripratina jas pakęsti šviesos ryškumą atitraukdamas visa, kas užstoja ir trukdo regėjimui. Pagal Viešpaties žodžius: *Išritink rąstą iš savo akies*[65], jis suteikia joms gebėjimo išvysti Šviesos šlovę: ir čia jis tarsi tapo žmonių ir Šviesos tarpininku.

Dievo Sūnus – išraiškus Tėvo Paveikslas

8. Kadangi Apaštalas jį vadina ne tik šlovės spindesiu, bet ir išraiškiu jo esybės ar būties paveikslu[66], manau, nebus tuščias mąstymo smalsumas pasižiūrėti, kaip greta pačios Dievo esybės – ar ji būtų vadinama esybe, ar būtimi – gali būti ir jo esybės paveikslas? Tad pažiūrėk, ar kartais ne todėl yra sakoma, kad Dievo Sūnus, kuris vadinamas ir Dievo Žodžiu, ir Išmintimi, vieninteliu pažįstančiu Tėvą, apreiškiančiu jį kam nori[67], tai yra tiems, kas sugeba priimti Dievo Žodį ir Išmintį, išreiškia Dievo esybės ar būties paveikslą, nes jis leidžia mąstyti ir pažinti Dievą. Tai reiškia, kad Išmintis pirmiausia pati savyje pavaizduoja tai, ką nori apreikšti kitiems: iš to kiti pažįsta ir suvokia Dievą, o tai ir vadinama išraiškiu jo esybės paveikslu.

Kad dar pilniau suprastume, kaip Ganytojas yra išraiškus Dievo esybės ar būties paveikslas, pasinaudokime pavyzdžiu, nors ir ne pilnutinai ir netiesiogine prasme reiškiančiu tai, apie ką dabar kalbame, bet, atrodytų, pritaikytą tik tam, kad Dievo pavidalą turėjęs Sūnus, apiplėšdamas save[68] pačiu savęs apiplėšimu pasistengtų parodyti mums Dievo pilnatvę. Įsivaizduokime, kad būtų padaryta kokia nors savo dydžiu visą šią žemę apglėbianti statula ir dėl jos neišmatuojamo didumo niekas nepajėgtų jos aprėpti žvilgsniu, ir kad būtų padaryta kita statula viskuo nepaprastai panaši į pirmąją – narių bruožais, veido linijomis, išvaizda ir medžiaga, tik ne didumu todėl, kad negalintieji dėl dydžio matyti ir

[65] *Mt* 7, 5.
[66] *Žyd* 1, 3.
[67] *Mt* 11, 27
[68] *Fil* 2, 6.

žvilgsniu aprėpti pirmosios, matydami antrąją tikėtų regėję pirmąją, nes mažesnioji išlaikytų nesiskiriančius visus narių ir veido bruožus, pačią išvaizdą ir medžiagą. Kažkokiu tokiu panašumu save apiplėšdamas, kad nebūtų lygus Tėvui[69] ir rodydamas mums jo pažinimo kelią, Sūnus tampa išraiškiu jo esybės paveikslu. Šitaip, negalėdami pažvelgti į Dievo didybėje esančią grynos šviesos šlovę, išvyskime į trokštamos regėti dieviškosios šviesos kelią per spindesį, nes jis tampa mums spindesiu. Palyginimas apie statulas, nors ir paremtas medžiaginiais dalykais, turėtų būti suprantamas tik taip, kad Dievo Sūnus įspraustas į menkutį žmogaus kūno pavidalą savo darbų ir galių panašumu savimi reiškė bekraštę ir neregimą Dievo Tėvo didybę savo mokiniams sakydamas: *Kas yra matęs mane, yra matęs Tėvą*[70] ir *aš ir Tėvas esame viena*[71]. Panašiai reikia suprasti ir šiuos žodžius: *Tėvas manyje ir aš jame*[72].

Dievo Išmintis – Dievo galios alsavimas

9. Dabar pažiūrėkime, kaip reikėtų suprasti tai, ką skaitome Saliamono parašyta Išminties knygoje, kur pasakyta, kad Išmintis *yra Dievo galybės alsavimas ir tyras Visagalio šlovės ἀπόρροια* (tai yra *išsiliejimas*), *amžinosios šviesos spindesys, kuriamosios Dievo galybės veidrodis be dėmės ir jo gerumo paveikslas*[73]. Čia penkeriopai apibrėžiamas Dievas, ir kiekvienas apibrėžimas pažymi tam tikras Dievo Išminties savybes: čia paminima Dievo galia, šlovė, amžinoji šviesa, kūrimas ir gerumas. Išmintis čia pavadinta alsavimu, bet ne visagalės šlovės, ne amžinosios šviesos, ne kuriamosios Tėvo galybės ir jo gerumo, nes netiko ką nors iš to priskirti alsavimui. Visiškai tiksliai Išmintis čia pavadinta *Dievo galios alsavimu*. Vadinasi, reikia suprasti, kad šioji Dievo galia gaivina, steigia, palaiko ir valdo visa, kas regima ir neregima, jos pakanka

[69] *Fil* 2, 7.
[70] *Jn* 14, 9.
[71] *Jn* 10, 30.
[72] *Jn* 10, 38.
[73] *Išm* 7, 25–26.

viskam, ką ji apveizdi, ji esti tarsi būdama su visa kuo suvienyta. Tad šios visos tokios ir neaprėpiamos galios alsavimas ir, sakyčiau, pats savo atskira esybe tapęs gajumas kyla iš galios, kaip noras iš mąstymo, nors ir pats Dievo noras vis dėlto tampa Dievo Galia. Tad jis virsta antrąja iš savo būties plaukiančia galia ir, kaip sako Rašto žodžiai, pirmosios ir negimusios Dievo galios alsavimas, iš jo imantis savo tapatybę. Jo nebūna, kai nėra ano noro.

Jei kas norėtų sakyti, kad pirma jo nebuvo, o pradėjo būti vėliau, tepasako priežastį, kodėl jį įbūtinęs Tėvas nepadarė šito anksčiau. Ir jei sykį jis davė kokią nors pradžią ir toje pradžioje šis alsavimas išėjo iš Dievo galios, mes vėl paklausime, kodėl ne anksčiau už aną kalbamą pradžią. Tad šitaip ieškodami, kas buvo anksčiau ir klausimais kildami aukštyn, pagaliau suprasime, kad Dievas, visuomet galėdamas ir norėdamas, niekuomet negalėjo laikyti netinkamu ar būti trukdomas kokios nors priežasties visuomet neturėti savo norimo gėrio. Iš to aišku, kad visuomet buvo anas Dievo galios alsavimas, kurio pradžia tegali būti tik pats Dievas. Ir nederėjo, kad būtų dar kokia nors pradžia be jo, Dievo, iš kurio jis yra ir gimsta. Laikantis Apaštalo žodžių, anot kurio *Kristus yra Dievo galybė*[74], reikia sakyti, kad jis yra ne tik Dievo galybės alsavimas, bet Galybė iš galybės.

Dievo Išmintis – Visagalio šlovės išsiliejimas

10. Taip pat pažiūrėkime ir tai, kas pasakyta parašius, kad jis yra *tyras Visagalio šlovės ἀπόρροια* (tai yra *išsiliejimas*)[75] ir pirmiausiai apsvarstykime, kas yra Visagalio šlovė, o paskui pagalvokime, kas būtų jos išsiliejimas. Kaip negali būti tėvo, jei nėra sūnaus, ir kaip negali būti šeimininko, jei nėra turto ar tarnų, šitaip ir Dievo nebūtų galima vadinti visagaliu, jei nebūtų kam parodyti savo galios. Ir kad Dievas būtų visagalis, būtinai reikia, kad viskas

[74] *1 Kor* 1, 24.

[75] *Išm* 7, 25.

būtų. Mat jei būtų kas, kas panorėtų pereiti amžių ar laiką, ar kaip kitaip jis tai pavadintų, iki tol, kai dar nebuvo sukurta tai, kas buvo sukurta, be abejo, pareikštų, kad Dievas nėra visagalis aniems amžiams ir laikui, ir kad jis visagaliu tapo vėliau, kai tik atsirado tai, kam jis gali rodyti savo galią. Iš to taip pat pasirodys, kad Dievas gavo kažkokios naudos ir iš žemesnės padėties pakilo į aukštesnę, jei tik, žinoma, nesuabejotų, kad yra geriau būti visagaliu, nei nebūti.

Ir kaip gi nepasirodytų kvaila, kad Dievas, neturėdamas ko nors iš to, ką turėti jam derėtų, vėliau, kažkaip pažengęs pasiektų, kad turėtų? Kadangi nėra tokio laiko, kai jis nebuvo visagalis, vadinasi, būtinai turi būti ir tai, ko dėka jis vadinamas visagaliu ir visuomet turėjo, kam galėtų parodyti savo galią, ir kad tai buvo jo paties valdoma kaip karaliaus ar valdovo. Smulkiau apie tai pakalbėsime toje vietoje, kur bus svarstoma apie kūriniją. Bet ir dabar nors trumpai manau esant būtina paminėti, nes nagrinėjame Išmintį, kaip gi ji yra tyriausias Visagalio šlovės išsiliejimas, kad kam nors nepasirodytų, jog Dieve Visagalio vardas yra ankstesnis už Išminties gimimą, kurios dėka jis vadinamas Tėvu, nes Išmintis, Dievo Sūnus, yra pavadinta tyriausiu Visagalio šlovės išsiliejimu. Tepasiklauso siūlantys šitai įtarti, ką visiškai aiškiai skelbia Raštas sakydamas: *visa išmintyje sukūrei*[76], ir moko Evangelija: *visa per jį atsirado, ir be jo neatsirado nieko*[77], ir iš to tesupranta, kad Dieve pavadinimas Visagalis negali būti senesnis už Tėvą. Mat Tėvas yra Visagalis Sūnaus dėka.

Bet kadangi pasakyta, kad yra Visagalio šlovė, kurios išsiliejimas ir yra Išmintis, vadinasi, galima suprasti, kad Išmintis, kurios dėka Dievas vadinamas visagaliu, siejasi ir su visagalybės šlove. Išminties, kuri yra Kristus, dėka Dievas apgali visa ne tik valdytojo autoritetu, bet ir savaiminiu paklūstančiųjų nuolankumu.

[76] *Ps* 103, 24.

[77] *Jn* 1, 3.

Kad suprastum, jog Tėvas ir Sūnus turi tą pačią visagalybę, kaip vienas ir tas pat yra Dievas ir Viešpats, pasiklausyk, kaip Jonas kalba Apokalipsėje: *Šitai sako Viešpats Dievas, kuris yra, kuris buvo ir kuris ateis, Visagalis*[78]. O kas gi ateis, jei ne Kristus? Ir kaip niekas neturi užsigauti, kad jei Dievas yra Tėvas, tai ir Gelbėtojas yra Dievas, lygiai taip pat neturi užsigauti, kad jei Tėvas vadinamas Visagaliu, tai ir Dievo Sūnus vadinamas Visagaliu. Šitaip bus teisingi jo Tėvui sakomi žodžiai: *Visa, kas mano, yra tavo, o kas tavo – mano, ir aš pašlovintas juose*[79]. Jei visa, kas yra Tėvo, yra Kristaus, be visa kita, kas yra Tėvas, yra ir visagalybė, be abejonės, visagalis turi būti ir vienatinis Sūnus, kad visa, ką turi Tėvas, turėtų ir Sūnus. Ir, sako, *aš esu pašlovintas juose.* Nes *Jėzaus vardui tepriklaupia kiekvienas kelis danguje, žemėje ir po žeme ir kiekvienos lūpos teišpažįsta, kad Jėzus yra Dievo Tėvo šlovėje*[80]. Vadinasi, Dievo šlovės ištekėjimas tiek, kiek jis visagalis, yra pati tyra ir skaisti Dievo Išmintis, pašlovinta kaip visagalybės ar šlovės išsiliejimas.

Kad būtų galima aiškiau suprasti, kas yra visagalybės šlovė, pridursime štai ką: Dievas yra Visagalis Tėvas todėl, kad apgali visa, tai yra dangų, žemę, Saulę, Mėnulį, žvaigždes ir visa, kas juose yra. Visa tai apgali savo Žodžio dėka, nes *vardui priklaupia kiekvienas kelis danguje, žemėje ir po žeme*[81]. Ir jei kiekvienas kelis priklaupia Jėzui, be abejonės, Jėzus ir yra tas, kuriam visa paklūsta[82], ir kaip tik jis visa apgali, jo dėka visa paklūsta Tėvui. Ir paklūsta ne iš prievartos ar būtinybės, bet Išminties, tai yra Žodžio ir Mąstymo dėka. Todėl jo šlovė kaip tik ir slypi tame, kad jis visa laiko. O tyriausia ir skaisčiausia visagalybės šlovė ir yra tai, kad visa paklūsta mąstymo ir išminties, o ne prievartos ir būtinybės dėka. Išminties šlovė pavadinta „tyriausia“ ir „skaisčiausia“

[78] *Apr* 1, 8.
[79] *Jn* 10, 17.
[80] *Fil* 2, 10–11.
[81] *Fil* 2, 10.
[82] Plg. *1 Kor* 15, 27.

labai taikliai, kad būtų galima atskirti ją nuo šlovės, kuri taip vadinama nei tyrai, nei nuoširdžiai. Mat bet kokia nepastovi ir kintama būtybė, nors ir susilauktų šlovės teisingumo ir išminties darbais, jau vien dėl to, kad joje teisingumas ir išmintis yra atsitiktiniai, o kas atsitinka, gali ir neatsitikti, jos šlovės negalima pavadinti nuoširdžia ir skaisčia. Bet Dievo Išmintis, vienatinis jo Sūnus, būdama visur pastovi ir nekintama, savyje esmiškai turėdama visą gėrį, niekada negali būti nepastovi ar pasikeisti, todėl ir yra vadinama tyra ir nuoširdžia šlove.

Dievo Išmintis – amžinas šviesos Spindesys

11. Ir trečia, Išmintis vadinama *amžinosios šviesos spindesiu*[83]. Šio pasakymo prasmę paaiškinome aukščiau, kai palyginome su saulės ir jos spindulių spindesiu ir pagal išgales parodėme, kaip tai reikėtų suprasti. Pridursime tik šį vieną dalyką. Tiksliai sakant, nesibaigiančiu ar amžinu yra vadinama tai, kas neturėjo pradžios, kad atsirastų ir negali kada nors liautis buvęs, kas esąs. Kaip tik tai nori pasakyti Jonas, tardamas, kad *Dievas yra šviesa*[84]. O jo šviesos spindesys yra jo Išmintis ne tik todėl, kad yra šviesa, bet ir todėl, kad yra amžina šviesa, šitaip jo Išmintis yra ir amžinas, ir jo amžinybės spindesys. Teisingai suprantant, čia aiškiai pasakyta, kad Sūnaus būtis eina iš paties Tėvo, bet ne laiko prasme ir ne iš kokios kitos pradžios, bet tik, kaip sakėme, iš paties Dievo.

Dievo Išmintis – Dievo veikimo veidrodis

12. Dievo Išmintis taip pat vadinama ir *Dievo ἐνεργείας* (tai yra veikimo) *veidrodžiu be dėmės*[85]. Tad pirmiausia reikėtų suprasti, kas yra Dievo galios veikimas. Tai yra, sakyčiau, tam tikras gyvybingumas, kurio dėka Tėvas veikia kurdamas, apveizėdamas, teisdamas ar, laikui atėjus, tvarkydamas ir valdydamas kiekvie-

[83] *Išm* 7, 25.
[84] *1 Jn* 5.
[85] *Išm* 7, 25.

ną paskirą daiktą. Kaip visi į veidrodį žvelgiančiojo judesiai ir veiksmai visiškai niekuo nesiskirdami pasikartoja veidrodyje atsiradusiame atvaizde, judančiame tais pačiais judesiais ir veiksmais, tą pat apie save nori pasakyti ir Išmintis, kai ji vadinama *Dievo galios* ir veikimo veidrodžiu be dėmės. Šitai apie save skelbia ir Dievo Išmintis Viešpats Jėzus Kristus sakydamas: *ką Tėvas daro, lygiai daro ir Sūnus*[86]. Ir vėl sako: *Sūnus nieko negali daryti iš savęs, o vien tai, ką mato darant Tėvą*[87]. Vadinasi, kadangi darbų galia Sūnus visiškai niekuo nenutolsta ir nesiskiria nuo Tėvo, ir Sūnaus darbas yra ne koks nors kitas negu Tėvo, bet visiškai tas pat, ir, sakyčiau, vienodas judėjimas, todėl jį ir pavadino *veidrodžiu be dėmės*, kad šitaip būtų galima suprasti, kad tarp Tėvo ir Sūnaus nėra visiškai jokio nepanašumo. Kai kas kalba apie mokinio panašumą į mokytoją ar jo pamėgdžiojimą, esą Sūnus kūninėje medžiagoje pakartojęs tai, ką Tėvas buvo pirmiau padaręs kurdamas dvasines esybes[88]. Bet kaip gi tai galėtų tikti, kai Evangelijoje pasakyta, kad Sūnus daro ne panašiai, bet tą pat?

Dievo Išmintis – jo gerumo Paveikslas

13. Lieka išsiaiškinti, kas yra jo *gerumo paveikslas*[89]. Jį, manau, reikia suprasti taip pat, kaip aukščiau sakėme apie veidrodžio dėka atsirandantį atvaizdą. Pradinis gėris, be abejonės, yra Tėvas. Iš jo gimė Sūnus, visu kuo Tėvo atvaizdas, neabejotinai taikliai vadinamas ir jo gėrio atvaizdu. Sūnuje nėra kokio nors kito antrojo gėrio, tik tas, kuris yra Tėve. Todėl teisingai pats Gelbėtojas sako Evangelijoje: *Niekas nėra geras, tik vienas Dievas Tėvas*[90], iš ko galima suprasti, kad Sūnus neturi kokio kito gerumo,

[86] *Jn* 5, 19.

[87] *Jn* 5, 19.

[88] Taip teigė gnostikai – Sūnus tvarkęs iš pleromos išmestą substanciją, panašiai kaip Dievas veikęs eonų pasaulyje. Origenas pabrėžia Tėvo ir Sūnaus veikimo vienybę, o ne analogiškumą.

[89] *Išm* 7, 26.

[90] *Mk* 10, 18.

tik tą vienintelį, esantį ir Tėve. Ir teisingai jis yra vadinamas jo Atvaizdu, nes jis kyla ne iš kur kitur, o tik iš pirminio gėrio, kad niekas Sūnuje nematytų kokio nors kito gerumo, nei esančio Tėve, ir kad Sūnuje gėris neturėtų jokio nepanašumo ar skirtumo. Todėl nereikia manyti, kad žodžiuose *Niekas nėra geras, tik vienas Dievas Tėvas*[91] esama savotiškos piktžodžiavimo rūšies, nes esą galima manyti, kad neigiama, jog Kristus ar Šventoji Dvasia yra geri. Kaip sakėme, reikia manyti, kad pirminis gėris yra Dieve Tėve, iš kurio gimęs Sūnus ar išeinanti Šventoji Dvasia be abejonės perima ir jo gerumo prigimtį, esančią tame šaltinyje, iš kurio gimė Sūnus ar išeina Šventoji Dvasia

O jei Raštuose kas nors kita yra pavadinama „geru“, – angelas, žmogus, tarnas, lobis, gera širdis, geras medis, – tai visa tai sakoma plačiąja prasme, nes savyje turi atsitiktinį, o ne esybinį gerumą. Surinkti visus Dievo Sūnaus vardus būtų didelis darbas kitam metui ir kitam veikalui, pavyzdžiui, kaip jis yra Tikroji Šviesa[92], Vartai[93], Teisingumas, Pašventinimas ir Atpirkimas[94] bei daugybė kitų ir parodyti, dėl kokių priežasčių, galių ar jausmų kiekvienas jų yra sakomas. Bet pasitenkinę tuo, ką aptarėme aukščiau, nuosekliai eikime tirti likusių dalykų.

3. Apie Šventąją Dvasią

Apie Šv. Dvasią galima sužinoti tik iš ŠR

1. Toliau turėtume kaip sugebėdami trumpai aptarti Šventąją Dvasią. Visi, kas kaip nors numano esant apvaizdą, pripažįsta, kad yra negimęs, visa sukūręs ir valdantis Dievas ir pripažįsta jį esant visa ko kūrėją. Kad jis turi Sūnų skelbiame ne tik mes,

[91] *Mk* 10, 18.
[92] *Jn* 1, 9.
[93] *Jn* 10, 9.
[94] *1 Kor* 1, 30.

nors tai atrodo pakankamai nuostabu ir neįtikėtina tiems, kas pas graikus ir barbarus yra laikomi filosofais. Vis dėlto net ir kai kas iš jų numanė jį esant, kai pripažino, kad visa yra sukurta Dievo Žodžiu ar Mąstymu. Bet mes, pasikliaudami jo iš dieviško įkvėpimo plaukiančiu – tai laikome visiškai tikru dalyku – mokymu, tikime, kad nėra jokios kitos galimybės apie Dievo Sūnų išdėstyti ir žmonėms išaiškinti prakilnesnius ir dieviškesnius pagrindus, kaip tik Šventosios Dvasios įkvėptas Raštas, tai yra Evangelijos, apaštalų raštai, taip pat Įstatymas ir Pranašai, kaip tvirtino pats Kristus[95]. Bet apie Šventosios Dvasios buvimą niekas išties negalėjo ką nors numanyti, jei nebuvo išstudijavę Įstatymo ir Pranašų ar išpažino tikį į Kristų. Mat apie Dievą Tėvą nors ir niekas vertai negali pasakyti, bet vis dėlto įmanoma šį tą apie jį suprasti iš regimųjų kūrinių ir iš to, ką iš prigimties supranta žmogaus protas. Be to, visa tai gali patvirtinti Šventasis Raštas. Taip pat ir apie Dievo Sūnų, nors jo ir niekas nepažįsta, tik Tėvas[96], žmogaus mąstymas gali susivokti, ką apie jį manyti iš Šventojo Rašto, ir ne tik iš Naujojo, bet ir iš Senojo Testamento dėka to, kad šventųjų darbai perkeltinai nurodo Kristų, ir iš to galima spręsti apie jo dievišką ar prisiimtą žmogišką prigimtį.

2. O kad yra Šventoji Dvasia, mums rodo daugybė Raštų vietų. Šitaip Dovydas penkiasdešimtojoje psalmėje sako: *Nenuimk nuo manęs savo Dvasios Šventosios*[97]. Taip pat ir Danieliaus pasakyta: *Šventoji Dvasia, kuri yra tavyje*[98]. Naujajame Testamente mus įtikina daugiau liudijimų, kai ten aprašoma, kaip Šventoji Dvasia nusileido ant Kristaus[99] ir kaip po prisikėlimo pats Viešpats ją įkvėpė apaštalams sakydamas: *Imkite Šventąją Dvasią*[100], ir Marijai angelas sako: *Šventoji Dvasia nužengs ant tavęs*[101].

[95] Plg. *Lk* 24, 25–27.
[96] *Mt* 11, 27.
[97] *Ps* 50, 13.
[98] *Dan* 4, 6.
[99] Plg. *Mt* 3, 16.
[100] *Jn* 20, 22.
[101] *Lk* 1, 35.

Taip pat Paulius sako: *Nė vienas negali ištarti: Jėzus yra Viešpats, jei Šventoji Dvasia nepaskatina*[102]. Ir Apaštalų darbuose parašyta, kad krikštijant Šventoji Dvasia buvo suteikiama rankų uždėjimu[103]. Iš viso to žinome, jog Šventosios Dvasios esybė yra tokia autoritetinga ir galinga, kad išganingasis krikštas gaunamas tik iš visų prakilniausios Trejybės, tai yra paminėjus Tėvą, Sūnų ir Šventąją Dvasią, kai prie negimusio Tėvo ir viengimio Sūnaus prijungiamas Šventosios Dvasios vardas. Ko neapstulbintų Šventosios Dvasos didybė, kai *taręs žodį prieš Žmogaus Sūnų* galėtų tikėtis atleidimo, *bet kas kalbėtų prieš Šventąją Dvasią, tam nebus atleista nei šiame, nei būsimajame gyvenime*[104].

3. Kad Dievas sukūrė visa, ir kad nėra esybės, kuri nebūtų iš jo gavusi būties, įrodo daugybė viso Rašto teiginių, paneigiančių ir atmetančių klaidingus kai kurių tvirtinimus apie Dievo bendraamžę medžiagą, apie sielas, kurios nesą gimusios, bet, jų nuomone, Dievas joms suteikęs ne tiek buvimo prigimtį, kiek gyvybės kokybę ir tvarką. Mat ir anoje vadinamoje „Ganytojo", Atgailos angelo knygelėje, kurią užrašė Hermas, pasakojama šitaip: *Visų pirma tikėk, kad vienas Dievas visa sukūrė ir sutvarkė, kadangi pirma nieko nebuvo, jis padarė, kad visa būtų. Jis visa apima, todėl jo niekas neapima*[105]. Panašiai rašoma ir *Enocho knygoje*[106]. Bet iki šiol mums nepavyko Šventajame Rašte rasti kokių nors žodžių, sakančių, kad Šventoji Dvasia tvertų ar kurtų, net ir tokiu būdu, kaip tai Saliamonas kalba apie Išmintį mūsų aukščiau aptartoje vietoje, arba kaip Gyvenimas, Žodis ir kiti Dievo Sūnaus vardai, kurių prasmę nagrinėjome. O, kaip parašyta, pasaulio kūrimo pradžioje viršum vandenų dvelkusi Dievo Dvasia, manau, buvo ne kas kita, kaip Šventoji Dvasia, kiek galiu suprasti. Šitai parodėme nagrinėdami šią vietą, bet ne istorine, o dvasine prasme[107].

[102] *1 Kor* 12, 3.
[103] Plg. *Apd* 8, 18.
[104] *Mt* 12, 32.
[105] Hermas, *Mandata*, 1(26), 1.
[106] Plg. *Hen.*, 2–5.
[107] Šis komentaras neišliko.

Tėvo, Sūnaus ir Šv. Dvasios veikimas žmoguje

4. Kai kas iš mūsų pirmtakų[108] pastebėjo, kad kur Naujajame Testamente Dvasia paminima be pažyminio, pažyminčio, kokia ji, reikia suprasti, kad ten kalbama apie Šventąją Dvasią, pavyzdžiui: *Dvasios vaisiai yra meilė, džiaugsmas, taika*[109] ir t. t. Taip pat ir čia: *pradėję Dvasia, dabar užbaigsite kūnu*[110]. Bet mes manome, kad šį skyrimą galima pritaikyti ir Senajam Testamentui, kai, pavyzdžiui, sakoma: *Jis žmonėms žemėje duoda Dvasią, Dvasią kiekvienam ją mindančiam*[111]. Be abejonės, kiekvienas, mindantis žemę, tai yra žemiškus ir kūninius dalykus, dalijasi Šventąją Dvasią, gaudamas ją iš Dievo. Mokytojas hebrajas[112] sakydavo, kad Izaijo aprašytus du šešiasparnius Serafus, giedančius *Šventas, šventas, šventas galybių Viešpats*[113], reikėtų suprasti kaip vienatinį Sūnų ir Šventąją Dvasią. Mes manome, kad ir Habakuko giesmės žodžius[114] *Būsi pažintas tarp dviejų gyvių* (arba: *tarp dviejų gyvybių*)[115] reikia suprasti kaip apie Kristų ir Šventąją Dvasią. Bet koks žinojimas apie Tėvą, Sūnui apreiškiant, yra suvokiamas Šventojoje Dvasioje, kad abu pranašo paminėti gyviai ar gyvybės būtų Dievo Tėvo pažinimo priežastys. Kaip sakoma apie Sūnų, kad *Tėvo niekas nepažįsta, tik Sūnus ir kam Sūnus panorės apreikšti*[116], tą pat Apaštalas sako ir apie Šventąją Dvasią: *Dievas tai mums apreiškė per Dvasią, nes Dvasia visa pažįsta, net Dievo gelmes*[117]. Ir vėlgi Gelbėtojas, Evangelijoje paminėdamas dieviškąjį ir gilesnį mokslą, kurio mokiniai dar negalėjo suprasti, apaštalams pasakė šitaip: *Dar daugel jums turėčiau kalbėti, bet dabar jūs negalite pakelti*[118]. *Kai ateis Globėjas – Šventoji*

[108] Sunku pasakyti kas jie galėjo būti.
[109] *Gal* 5, 22.
[110] *Gal* 3, 3.
[111] *Iz* 42, 5.
[112] Origenas bendravo su žydais, vienas jų buvo perėjęs į krikščionybę.
[113] *Iz* 6, 3.
[114] *Hab* 3, 2.
[115] Tokį tekstą vartoja ir apokrifai, vėliau – liturgija. Kanoninis tekstas skiriasi.
[116] *Mt* 11, 27.
[117] *1 Jn* 2, 10.
[118] *Jn* 16, 12.

Dvasia, kuri kyla iš Tėvo, išmokys jus visko ir viską primins, ką esu jums pasakęs[119]. Tad reikia manyti, kad kaip Sūnus, vienintelis pažįstantis Tėvą, apreiškia kam panorės, taip ir Šventoji Dvasia, vienintelė pažįstanti net Dievo gelmes, apreiškia Dievą kam panorės. Nes *Dvasia dvelkia, kur nori*[120].

Bet nereikia manyti, kad ir Dvasia pažįsta Sūnui apreiškiant. Mat jei Šventoji Dvasia Tėvą pažįsta Sūnui apreiškiant, vadinasi, iš nežinojimo pereina į žinojimą. Iš tiesų yra nešventa ir kvaila išpažinti Šventąją Dvasią ir jai priskirti nežinojimą. Ji negalėjo pirmiau būti kas nors kita, ir tik patobulėjusi tapti Šventąja Dvasia. Čia tarsi kas drįstų sakyti, kad dar nebūdama Šventąja Dvasia ji nepažinojo Tėvo, o paskui, gavusi šį žinojimą, taip pat tapo ir Šventąja Dvasia[121]. Jei taip būtų, pati Šventoji Dvasia niekada nebūtų priimta į Trejybės, tai yra nekintamo Dievo Tėvo ir jo Sūnaus vienybę, – vadinasi, ji visuomet buvo Šventoji Dvasia. Mūsų sakomus žodžius „visuomet“, „buvo“ ar kitus laiko reikšmę turinčius reikia suprasti paprastai ir atlaidžiai, nes šių žodžių reikšmės kalba apie laiką, o tai, apie ką kalbame, pavadindami laiko žodžiais, savo prigimtimi pranoksta bet kokią laiko reikšmę.

5. Atrodo, kad būtų visai teisinga paklausti, kodėl iš Dievo išsigelbėjimui atgimusysis yra reikalingas ir Tėvo, ir Sūnaus ir Šventosios Dvasios veikimo ir išsigelbėjimą gauna tik iš visos Trejybės, ir kodėl nėra įmanoma dalytis Tėvu ir Sūnumi be Šventosios Dvasios. Šitai aptarinėjant, be abejo, būtinai reikės Šventajai Dvaisiai, Tėvui ir Sūnui priskirti po ypatingą veikimą. Tad manau, kad Tėvo ir Sūnaus veikimas apima ir šventuosius, ir nusidėjėlius, mąstančius žmones ir nebylius gyvulius, bet taip pat ir tai, kas neturi sielos ir apskritai visa, kas tik yra. Bet Šven-

[119] *Jn* 14, 26.

[120] *Jn* 3, 8.

[121] Polemika su gnostikais. Pasak valentinininkų, Sofija (= Dvasia) nupuolusi ir taip atsiradęs materialusis pasaulis. Gavusi tikrąjį pažinimą (gnozę), ji susijungusi su Išganytoju.

tosios Dvasios veikimas neapima tų, kas neturi sielos, tų, kas nors ir turi sielą, bet yra nebylūs, ir net tų, kas ir būdami mąstantys, pasidavė blogiui ir visai neatsigręžia į gėrį. Tad manau, kad Šventoji Dvasia veikia tik tuose, kas jau atsigręžė į gera ir žengia Kristaus keliais[122], tai yra kas daro gerus darbus ir pasilieka Dieve.

Tėvo ir Sūnaus veikimas

6. Kadangi Tėvo ir Sūnaus veikimas apima ir šventuosius, ir nusidėjėlius, jis pasireiškia tuo, kad visi turintieji mąstymą dalyvauja Dievo Žodyje, tai yra Mąstyme, ir todėl nešiojasi tarsi savyje pasėtas Išminties ir Teisingumo sėklas, o tai ir yra Kristus. Iš to, kas iš tiesų yra, kas per Mozę pasakė *Aš esu, kuris esu*[123], ima dalį visa, kas yra. Šis Tėvo dalyvavimas pasiekia visus – teisiuosius ir nusidėjėlius, mąstančius ir nemąstančius ir apskritai visa, kas tik yra. O apaštalas Paulius puikiai parodo, kad visi turi ir Kristaus dalį, sakydamas: *Nesakyk savo širdyje: Kas įžengs į dangų – tai yra Kristaus atsivesti; arba: Kas nusileis į bedugnę – būtent Kristaus iš numirusių atsiimti. Bet ką Raštas sako? – Arti tavęs Žodis: jis tavo burnoje ir tavo širdyje*[124]. Šitai reiškia, kad Kristus yra visų širdyse todėl, kad jis – Žodis ar Mąstymas, kurio dalyvavimu esybės tampa mąstančiomis. Ir šie Evangelijos žodžiai *Jei nebūčiau atėjęs ir jiems kalbėjęs, jiems kaltės nebūtų, o dabar jie neturi kuo pateisinti savo nuodėmės*[125] visiškai aiškūs tiems, kas supranta, iki kada žmogus neturėjo nuodėmės ir nuo kada jis pažeidžiamas nuodėmės, ir jiems suprantama, kodėl sakoma, kad žmonės turi nuodėmę iš dalyvavimo Žodyje ar Mąstyme, tai yra todėl, kad jų vidun įdėtasis mąstymas pamokė skirti gera ir bloga, padarydamas juos sugebančiais mąstyti ir žinoti. O kadangi jau pradėjo žinoti, kas yra blogis, tai jį padarę pasidaro pažeidžiami nuodėmei. Tai ir reiškia, kad *dabar jie*

[122] Plg. *1 Kor* 4, 17.
[123] *Iš* 3, 14.
[124] *Rom* 10, 6–8 (*Įst* 30, 12–14).
[125] *Jn* 15, 22.

neturi kuo pateisinti savo nuodėmės, kai tik dieviškasis Žodis ar Mąstymas pradėjo jiems širdyse rodyti gėrio ir blogio skirtumą, kurio dėka turėtų išvengti ir saugotis to, kas yra bloga; nes pasakyta: *kas moka daryti gera ir nedaro, tas nusideda*[126]. O kad visi žmonės nėra atskirti nuo bendrumo su Dievu, Evangelija moko tokiais Gelbėtojo žodžiais: *Dievo karalystė ateina nepastebimai. Ir niekas nepasakys: „Štai ji čia arba ten!“ Nes Dievo karalystė jau yra jūsų viduje*[127]. Taip pat reikia prisiminti ir anuos žodžius iš Pradžios knygos, ar kartais jie ne tą pat reiškia: *Ir įkvėpė į jo veidą gyvybės alsavimą, ir žmogus pasidarė gyva siela*[128]. Jei tai suprantame kaip duota bendrai visiems žmonėms, vadinasi, visi žmonės dalyvauja Dieve. [7] Bet jei suprasime, kad tai pasakyta apie Dievo Dvasią, nes matome, kad ir Adomas apie daug ką pranašavo, tuomet šie žodžiai gali būti suprantami ne bendrai, o kaip pasakyti tik apie kai kuriuos šventuosius.

Šv. Dvasios veikimas skiriasi nuo kitų Asmenų veikimo

7. Pagaliau ir Tvano metu, kai visi kūniniai kūriniai išsuko iš Dievo kelio, Dievas, kaip parašyta, pasakė apie juos kaip kalbėdamas apie nevertus ir nusidėjėlius: *Mano Dvasia nepasiliks šiuose žmonėse amžiais, nes jie yra kūnas*[129]. Čia aiškiai parodyta, kad Dievo Dvasia atimama iš visų nevertųjų. Psalmėse taip pat parašyta: *Jei atimi iš jų savo Dvasią, jie gaišta ir grįžta į savo dulkes. Jei siunti savo Dvasią, jie sutveriami, ir tu atnaujini žemės veidą*[130]; tai aiškiausiai kalba apie Šventąją Dvasią, kuri, atėmusi ir sunaikinusi nusidėjėlius ir nevertuosius, pati siekia kurti naująją tautą ir atnaujinti žemės veidą, kai Dvasios malonės dėka nusivilkę senąjį žmogų su jo darbais[131], jie pradeda gyventi atnaujintą gyvenimą[132].

[126] *Jok* 4, 17.
[127] *Lk* 17, 20–21.
[128] *Pr* 2, 7.
[129] *Pr* 6, 3.
[130] *Ps* 103, 29–30.
[131] *Kol* 3, 9.
[132] *Rom* 6, 4.

Todėl visai pagrįstai sakoma, kad Šventoji Dvasia gyvens ne visuose, ne kūne, bet tuose, kieno žemė bus atnaujinta. Pagaliau kaip tik todėl po krikšto malonės ir atnaujinimo[133] Šventoji Dvasia buvo perduodama apaštalų rankų uždėjimu[134]. Ir mūsų Gelbėtojas po prisikėlimo, kai sena praėjo ir visa radosi nauja[135], pats būdamas naujas žmogus[136] ir mirusiųjų pirmgimis[137], savo prisikėlimo tikėjimą atnaujintiems apaštalams tarė: *Imkite Šventąją Dvasią*[138]. Be abejo, tą patį Evangelijoje pasakė Viešpats ir Gelbėtojas, kai neleido jauno vyno pilti į senus vynmaišius reikalaudamas, kad jie virstų naujais[139], tai yra kad žmonės, pradėję gyventi atnaujintą gyvenimą[140], kaip naują vyną priimtų Šventosios Dvasios malonės naujumą.

Šitokiu būdu Dievo Tėvo ir Sūnaus galios veikimas be jokio skirtumo apima visus kūrinius, o dalyvavimą Šventojoje Dvasioje randame turint tik šventuosius. Todėl pasakyta: *Nė vienas negali ištarti: „Jėzus yra Viešpats", jei Šventoji Dvasia nepaskatina*[141]. Ir patys apaštalai tik vienintelį kartą nusipelnė išgirsti: *Kai ant jūsų nužengs Šventoji Dvasia, jūs gausite jos galybės*[142]. Manau, kad iš to kyla ir tai, kad jei kas tartų žodį prieš Žmogaus Sūnų, tam bus atleista[143], nes turėdamas Žodžio (ar Mąstymo) dalį ir liovęsis protingai gyventi, pasirodytų puolęs į nežinojimą ar kvailumą ir todėl vertas atlaidumo; bet kas jau būdamas vertas bendrystės su Šventąja Dvasia atsigręžia atgal, tas dėl paties poelgio ir savo veikimo vadinamas kalbėjusiu prieš Šventąją Dvasią[144].

Bet tegul niekas nemano, kad sakydamas, jog Šventoji Dvasia suteikiama tik šventiesiems, o Tėvo ir Sūnaus gėrybės ar veikimas

[133] *Tit* 3, 5.
[134] *Apd* 8, 18.
[135] *2 Kor* 5, 17.
[136] *Ef* 2, 15.
[137] *Kol* 1, 18.
[138] *Jn* 20, 22.
[139] *Mt* 9, 17.
[140] *Rom* 6, 4.
[141] *1 Kor* 12, 3.
[142] *Apd* 1, 8.
[143] *Mt* 12, 32.
[144] *Mt* 12, 32.

geriems ir blogiems, teisiems ir neteisiems[145], kartu aukščiau už Tėvą ir Sūnų iškeliu Šventąją Dvasią ar jai skiriu didesnę garbę. Šitai jokiu būdu neseka. Mat mes aprašėme jos malonės ir veikimo bruožus. Bet Trejybėje nieko negalima pavadinti didesniu ar mažesniu, nes vienas Dievybės šaltinis Žodžiu ir Mąstymu palaiko visatą, savo burnos Dvasia pašventina tai, kas verta pašventinti, kaip parašyta psalmėje: *Viešpaties žodžiu yra sutvirtinti dangūs ir jo burnos Dvasia visa jų galia*[146]. Greta minėtojo, Dievas Tėvas taip pat turi tam tikrą pagrindinį savo veikimą, kuriuo visiems teikia buvimą pagal kiekvieno prigimtį. Ir Viešpats Jėzus Kristus turi pagrindinę savo tarnystę tiems, kas iš prigimties turi būti mąstantys ir šitaip prie to, kad yra, priduria, kad gerai būtų. Pagaliau yra ir vertiesiems duodama Šventosios Dvasios malonė, patarnaujama per Kristų, daroma Tėvo pagal ją priimti sugebančiųjų nuopelnus. Tai labai aiškiai parodo apaštalas Paulius, vieną ir tą pačią Trejybės galią parodydamas tokiais savo žodžiais: *Esama skirtingų malonės dovanų, tačiau ta pati Dvasia. Esama skirtingų tarnysčių, tačiau tas pats Viešpats. Ir esama skirtingų darbų, tačiau tas pats Dievas, kuris visa veikia visur kur. Kiekvienam suteikiama Dvasios apraiška pagal reikalą*[147]. Šitaip čia visiškai aiškiai pasakyta, kad Trejybėje nėra jokių skirtumų, bet tai, kas vadinama Šventosios Dvasios dovana, patarnaujama per Sūnų ir įvykdoma per Dievą Tėvą. *Ir visa tai veikia ta pati Dvasia, kuri dalija kiekvienam atskirai, kaip jai patinka*[148].

Tobulinanti Šv. Dvasios malonė

8. Šitaip aptarę Tėvo, Sūnaus ir Šventosios Dvasios vienovę, grįžkime prie pradėtos dėstymo tvarkos. Dievas Tėvas viskam teikia būtį, Kristaus dalyvavimas tiek, kiek jis yra Žodis (ar Mąstymas), esybes padaro mąstomomis. Iš to kyla, kad jos nusipelno

[145] *Mt* 5, 45.
[146] *Ps* 32, 6.
[147] *1 Kor* 12, 4–7.
[148] *1 Kor* 12, 11.

ir šlovės, ir kaltės, nes gali prisiimti ir dorybes, ir ydas. Todėl nuosekliai yra ir Šventosios Dvasios malonė, kad savo esme nesantys šventi dalykai dėl jos dalyvavimo pasidarytų šventi. Tad, kadangi, pirma, iš Dievo Tėvo esybės gauna galimybę būti, antra, iš Žodžio – galimybę mąstyti, ir trečia, iš Šventosios Dvasios – galimybę būti šventais, savo ruožtu tai, kas jau gavo šventumą per Šventąją Dvasią, geba priimti Kristų tiek, kiek jis yra Teisingumas[149]. O kas jau Šventosios Dvasios pašventinimo dėka nusipelnė pakilti į šį lygmenį, vis tiek susilaukia išminties dovanos Dievo Dvasios veikimo galia. Manau, kad Paulius pasakė kaip tik tai, kai kalbėjo, kad vieniems Dvasia suteikia išminties žodį, kitiems toji pati Dvasia – pažinimo kalbą[150]. Ir pavadindamas kiekvieną dovanų rūšį, jis viską priskiria visatos šaltiniui sakydamas: *Esama skirtingų darbų, tačiau tas pas Dievas, kuris visa veikia visur*[151]. Todėl viskam būtį teikiantis Tėvo veikimas rodosi esąs ryškesnis ir didingesnis, tuo tarpu kai dalyvaujantys Kristuje tiek, kiek jis yra Išmintis ir tiek, kiek jis yra Pažinimas ir Pašventinimas, pažengia į priekį ir pasiekia aukštesnes tobulumo pakopas. O pašventintas dalyvavimu Šventojoje Dvasioje ir tapęs tyresnis bei skaistesnis, pasidarai labiau vertas priimti išminties ir pažinimo malonę, kad, atmetęs ir nuvalęs visas nešvarumo ir nežinojimo dėmes, pasiektum tokį tyrumo ir skaistumo tobulumą, jog iš Dievo gautoji būtis būtų verta Dievo, teikiančio ją tyrai ir tobulai – kad tai, kas yra, būtų taip pat garbinga, kaip tas, kuris tai sukūrė. Šitaip tas, kas bus toks, kokį norėjo regėti jį sukūręs Dievas, patirs, kad iš Dievo plaukia visuomet esanti ir amžinai būvanti jo galia. Kad taip atsitiktų ir kad Dievo sukurtosios esybės nuolatos ir neatskiriamai būtų pas tą, kursai yra, Išmintis turi jas mokyti bei lavinti ir atvesti į tobulybę iš Šventosios Dvasios

[149] Plg. *1 Kor* 1, 30.
[150] Plg. *1 Kor* 12, 8.
[151] *1 Kor* 12, 6.

kylančiu sutvirtinimu bei nesiliaujančiu pašventinimu, kurio vienintelio dėka jos gali suvokti Dievą.

Tad šitaip nepaliaujamai atskiromis tobulumo pakopomis vykstant Tėvo, Sūnaus ir Šventosios Dvasios veikimui mūsų atžvilgiu, vos ne vos tegalime, – jei iš viso galime, – įžvelgti šventą ir palaimingą gyvenimą, į kurį atėję po daugelio kovų turime taip jame būti, kad niekada nepasisotintume gėriu, bet kuo daugiau gavus anos palaimos, tuo daugiau mumyse augtų ir plėstųsi jos troškimas, mums nuolatos karščiau ir godžiau priimant ir laikantis Tėvo, Sūnaus ir Šventosios Dvasios.

Bet jei kada nors vieną iš pasiekusių aukščiausiąją tobulumo pakopą apimtų persisotinimas, nemanau, kad jis staiga pasidarytų tuščias ir nupultų, bet būtinai turėtų išsekti po truputį ir dalimis (kad būtų įmanoma, atsitikus trumpam nuopuoliui, greitai atsitokėti ir vėl tapti savimi), ne visiškai žlugti, bet susilaikyti ir vėl sugrįžti į savo vietą ir vėl atstatyti tai, kas nebranginant buvo prarasta.

4. Apie sumenkėjimą ar nuopuolį

Šventumo netekimas

1. Norėdami parodyti nebranginančio elgesio sukeltą sumenkėjimą ar nuopuolį, manome nebūsiant neprotinga pasinaudoti pavyzdžiu. Tad jei kas nors būtų po truputį persisotinęs, pavyzdžiui, geometrijos ar medicinos išmanymo ar meno ir pasiektų jo tobulumo, pašventęs daugybę laiko savęs ugdymui studijomis ir praktika, kad visiškai perimtų minėtų menų mokslą, tokiam tikrai negalėtų atsitikti, kad užmigęs mokėdamas pabustų nebemokėdamas. Dabar netiktų čia minėti, kas galėtų atsitikti dėl kokio nors sužeidimo ar ligos, nes tai nedera prie pasirinkto palyginimo ir pavyzdžio. Laikantis mūsų pateikto pavyzdžio,

geometras ar gydytojas, kol jis lavinasi mąstydamas apie savo meną ir mokydamasis jo dėsnių, jame išlieka ir šio mokslo žinojimas. Bet jei jis nebesilavina ir pastangų nebebrangina, po truputį pirmiausia dėl nevertinimo dingsta vienas kitas dalykas, paskui jau ir daug, ir taip, laikui bėgant, viskas pasimiršta ir visiškai dingsta iš atminties. Tad, žinoma, gali būti, kad tik pradėjus kristi ir dar esant sugadintam tik mažo nebranginimo, susiėmus ir kuo skubiausiai sugrįžus į save būtų galima pataisyti tai, kas ką tik prarasta ir prisiminti, kas buvo atimta dar tik mažai pamiršus. O dabar tai perkelkime pasišventusiems Dievo pažinimui ir išminčiai, kurių studijos ir praktika nepalyginamai pranoksta visus kitus mokslus ir pagal pateiktą palyginimą pasvarstysime, kas yra šio pažinimo įgijimas ir kas pamiršimas, ypač todėl, kad girdime Apaštalą sakant apie tobuluosius, kad, *atskleidus paslaptį*[152], jie *veidas į veidą*[153] regės Viešpaties šlovę.

2. Bet mes, čia norėdami parodyti mums teikiamas malones, kylančias iš Tėvo, Sūnaus ir Šventosios Dvasios, kurių Trejybė yra visokio šventumo šaltinis, visa tai sakome kaip priedą ir kalbą apie sielą, nors ir labai bendrai, pradėjome aptarinėdami artimą dalyką – mąstomą prigimtį. Plačiau tai aptarsime savo vietoje, kai Jėzaus Kristaus dėka ir Šventajai Dvasiai leidžiant kalbėsime apie visas mąstančias prigimtis, skirstomas į tris gimines bei rūšis. <...>[154]

[...]

6. Apie pabaigą ar atbaigimą

Teologo atsargumas; pabaiga – visuotinis paklusimas Kristui

1. Daiktų pabaiga ar atbaigimas, atrodytų, yra nuoroda į jų tobulumą ir išbaigtumą. O tai ir mus čia įspėja, kad jei kas

[152] Plg. *Rom* 16, 25.
[153] Plg. *1 Kor* 13, 12.
[154] Rufino vertime čia esama spragos.

nors užsidegtų troškimu visa tai perskaityti ir suprasti siekdamas suvokti šiuos tokius sunkius ir sudėtingus dalykus, turi pasitelkti tobulą ir išlavintą supratimą. Antraip, jei jis nėra patyręs tokiuose klausimuose, tai jam galėtų pasirodyti tuščia ir nereikalinga, arba, jei išankstinis nusistatymas ir nusiteikimas jį trauktų prie kitų [mokymo], tai galėtų palaikyti eretiniu ir Bažnyčios tikėjimui prieštaraujančiu mokymu ne svarstymų įtikintas, bet išankstinės nuostatos. Ir mes tai tikrai labai bijodami ir atsargiai sakome veikiau aptardami ir svarstydami, nei teigdami kaip tikrą ir apibrėžtą dalyką. Mat aukščiau nurodėme, kokius dalykus apibrėžia akivaizdžios dogmos, ir tai, manau, pagal išgales padarėme kalbėdami apie Trejybę[155]. Tačiau šių dalykų srityje darbuojamės veikiau svarstydami, negu apibrėždami.[156]

Tad pasaulio pabaiga ir atbaigimas bus tada, kai kiekvienas už savo nuodėmes kentės bausmes. Šį laiką, kai kiekvienas gaus bausmę pagal nuopelnus, žino tik vienas Dievas[157]. Manome, kad tikrai į vieną pabaigą Dievo gerumas per savo Kristų pašauks visą kūriniją, pajungęs ir paklusniais padaręs net priešus. Mat tai sako Šventasis Raštas: *Viešpats tarė mano Viešpačiui: „sėsk mano dešinėje, kol aš patiesiu tavo priešus tarsi pakojį po tavo kojų“*[158]. Jei mums nėra pakankamai aišku, ką čia pranašiška kalba parodo, aiškiau sužinokime iš apaštalo Pauliaus, sakančio, kad *Kristus turi karaliauti, kol paguldys po savo kojomis visus priešus*[159]. Jei net ir šie tokie aiškūs Apaštalo žodžiai nepakankamai išaiškino, ką reiškia „paguldyti po kojomis priešus“, pasiklausyk, ką jis sako toliau: *Nes jam visa turi būti pajungta*[160]. Bet kas gi pajungimas,

[155] Žr. aukščiau, *De princ.*, I, 3–4.

[156] Čia išsakomas esminis metodologinis principas: būtina skirti tai, kas tiksliai žinoma iš Bažnyčios mokymo ir tai, kas tėra teologinė hipotezė. Būtent neįvertinus hipotetinio kai kurių Origeno teiginių pobūdžio, jis vėliau nepagrįstai kaltintas erezija.

[156] Plg. *Mt* 24, 36.

[157] *Ps* 109, 1.

[158] *1 Kor* 15, 25.

[159] *1 Kor* 15, 27.

[160] *Ps* 61, 1.

kuriuo visa turi būti pajungta Kristui? Aš manau, kad tai toks pat pajungimas, kokiu ir mes trokštame būti pajungti, kokiu jam pajungti apaštalai ir visi paskui Kristų sekę šventieji. Pajungimo, kuriuo paklūstame Kristui, pavadinimas nurodo iš Kristaus einantį pavaldinių išgelbėjimą. Taip sakė ir Dovydas: *Argi mano siela nebus paklusni Dievui? Juk iš jo mano išgelbėjimas*[161].

Visų esybių sugrįžimas į pradinį vienį

2. Tad regėdami tokią pabaigą, kai visi priešai bus pajungti Kristui ir kai bus sunaikintas paskutinysis priešas mirtis, kai Kristus, kuriam visa pajungta, grąžins karalystę Dievui Tėvui, – iš tokios visa ko pabaigos, sakau, pažvelkime į pradžią: ir kaip viena daugelio pabaiga, taip iš viena daug skirtumų ir įvairumų, kurie vėl Dievo gerumo dėka, per paklusimą Kristui ir susivienijimą su Šventąja Dvasia, bus pašaukti į vieną pabaigą, panašią į pradžią, – visi tie, kas *priklaupė Jėzaus vardui* ir tuo parodė savo paklusnumo ženklą, kurie yra *danguje, žemėje ir po žeme*[162]. Šios trys sąvokos[163] nurodo visą visatą, tai yra tuos, kas nuo anos vienos pradžios kiekvienas pagal savo judėjimą įvairiai veikė skirtinguose ranguose, paskirstyti pagal savo nuopelnus, nes gėris juose buvo ne esmiškai, kaip Dieve, jo Kristuje ir Šventojoje Dvasioje. Mat gėris esmiškai tėra tik šioje Trejybėje, kuri yra visa ko Kūrėjas, o kitos esybės jį turi atsirandantį ir nykstantį, ir tuomet pasiekia palaimingumą, kai jose dalyvauja šventumas, išmintis ir net pats dieviškumas.

Bet jei jos niekina tokį dalyvavimą ir jam spiriasi, tai dėl savo pačių tingumo vienos anksčiau, kitos vėliau, vienos daugiau, kitos mažiau pačios tampa savo nuopuolio ar kritimo priežastimi. Ir kadangi, kaip sakėme, šis nuopuolis ar kritimas, kuriuo kiekviena nukrypsta nuo savo padėties, būna labai įvairus dėl

[161] *Fil* 2, 10.

[162] Matyt kalbama apie angelus, žmones ir demonus.

[163] Plg. *Kol* 2, 16.

mąstymo ir siekių judesių, vienos esybės žemyn pakrypsta mažiau, kitos daugiau, ir kaip tik čia jau yra teisingas Dievo apvaizdos sprendimas, ir kiekvienai tenka priklausomai nuo judesių įvairumo pagal atitolimo ir judėjimo nuopelną. Iš tų, kas pasiliko anoje pradžioje, kuri, kaip rašėme, yra panaši į būsimąją pabaigą, kai kurios iš jų, tvarkydamos ir prižiūrėdamos pasaulį, gauna angelų rangą, kitos – galybių, dar kitos – kunigaikštijų, vėl kitos valdžių (jos tarp tų vykdo valdžią, kurie privalo turėti valdžią sau ant galvos), dar kitos sostų, tai yra turi pareigą teisti ir valdyti tuos, kuriems to reikia, kitos vėl viešpatavimo[164], be abejo, vergams. Visa tai joms pamatuotu ir teisingu sprendimu dėl nuopelnų ir jų pažangos kylant į dalyvavimą Dieve ir sekimą juo suteikė dieviškoji apvaizda. O tie, kas pasitraukė iš pirmykštės palaimingumo būsenos, ne nepataisomai pasitraukė, bet buvo pajungti aukščiau aprašytų šventų ir palaimingų rangų priežiūrai ir tvarkymui. Naudodamiesi jų pagalba ir perkeisti jų ugdymu ir sveiku mokymu šios gali sugrįžti ir būti vėl priimtos į savo palaimingumo būseną. Iš jų, mano manymu, kiek pajėgiu suprasti, buvo sudarytas šios žmonių giminės rangas, kuris bent jau būsimajame amžiuje arba vėlesniais amžiais, kai, anot Izaijo, bus *naujas dangus ir nauja žemė*[165], bus sugrąžintas į vienybę, kurią Viešpats Jėzus žada kalbėdamas Dievui Tėvui ir savo mokiniams: *Ne tik už juos aš meldžiu, bet ir už tuos, kurie per jų žodį mane įtikės, kad vis būtų viena, kaip aš tavyje, Tėve, ir tu manyje – šitaip ir jie tegu bus viena mumyse*[166]. Ir vėl ten sako: *kad jie būtų viena, kaip mes esame viena: aš juose ir tu manyje*[167], *– kad ir jie patys baigtųsi vienu*; taip vėlgi tvirtina apaštalas Paulius, sakydamas: *kol mes visi tikėjimo vienovėje tapsime tobulu vyru pagal Kristaus amžiaus pilnatvės saiką*[168], ir kaip tas pats apaštalas mus dar

[164] *Iz* 65, 17; 66, 22.
[165] *Jn* 17, 20–21.
[166] *Jn* 17, 22–23.
[167] *Gal* 4, 13.
[168] *1 Kor* 1, 10.

šiame gyvenime priklausančius Bažnyčiai, kuri tikrai yra būsimosios karalystės provaizdis, ragina prie minėtosios vienybės sakydamas: *kad visi vienaip kalbėtumėte ir pas jus nebūtų susiskaldymų, kad būtumėte tobuli viena ir tą pat manydami ir viena ir tą pat teigdami*[169].

Piktųjų esybių sugrįžimo į pradinį vienį galimybė

3. Tačiau reikia žinoti, kad kai kurie iš tų, kas nupuolė nuo anos vienos pradžios, kaip aukščiau sakėme, pasidavė tokiai negarbei ir piktybei, kad buvo palaikyti nevertais ugdymo ir mokymo, kuriais, padedama dangiškųjų galybių, yra ugdoma ir mokoma žmonių giminė tarpininkaujant kūnui, bet priešingai, pasirodo, kad jie priešinasi ir trukdo tiems, kas lavina ir moko. Todėl mirtingųjų gyvenime yra savotiškų grumtynių ir ginčo, kai mums priešinasi ir prieš mus kovoja tie, kurie, neparodę jokios pagarbos, nupuolė iš geresnės padėties, – jie vadinami Velniu ir jo angelais[170], ir kitais piktybės rangais, kuriuos Apaštalas paminėjo kaip priešiškas galias[171].

O dabar, ar kas nors iš šių Velniui vadovaujant veikiančių ir jo piktybei paklūstančių rangų galėtų kada nors būsimaisiais amžiais atsiversti į gerumą, nes juose yra sprendimo laisvės galia, ar, priešingai, nuolatinis ir įsisenėjęs piktumas dėl įpročio galėtų virsti savotiška prigimtimi?[172] Pats nuspręsk, skaitytojau, ar kaip nors regimame ir laikiniame pasaulyje ar neregimame ir amžinajame šioji dalis visiškai atsiskirs nuo ano pabaigos vienumo ir darnos. Tačiau kol kas jie visi ir šiame regimame ir laikiniame pasaulyje, ir aname neregimame ir amžiname yra valdomi pagal tvarką, priežastį, ir nuopelnų vertumą. Šitaip vieni pirmuoju me-

[169] Plg. *Mt* 25, 41.
[170] Plg. *Ef* 6, 12.
[171] Antroji velnio pasitaisymo galimybei prieštaraujanti hipotezė, dažnai teigiama Origeno raštuose. Tai nėra kontroversiją sušvelninti galbūt siekusio vertėjo Rufino intarpas.
[172] Plg. *2 Kor* 4, 18.

tu, kiti vėlesniu, o kai kurie ir paskiausiuoju dideliais, sunkiais ir ypač ilgais maldavimais ir, sakytume, daugybę amžių kęstu griežtu taisymu pataisyti ir sugrąžinti pirmiausiai angelų, o paskui ir aukštesniųjų pakopų galybių mokymu, kad nuo paskirybių pakylėti prie aukštesniųjų dalykų pakiltų ir iki pat neregimųjų ir amžinųjų, skyriumi perėję kiekvienos dangiškosios galybės pareigas kaip savotišką lavinimą. Iš to, manau, visiškai nuosekliai plaukia, kad bet kokia mąstanti esybė, pereidama iš vieno rango į kitą, gali pereiti nuo vieno prie visų ir nuo visų prie vieno, kai kiekvienas dėl sprendimo galios laisvės iš savo paties judesių ar siekių patiria įvairias pažangos ar nuosmukio įtakas.

Medžiaga pasaulio pabaigoje

4. Kadangi Paulius viena vadina regimais ir laikinais dalykais, o be šių kitus – neregimais ir amžinais[173], klausiame, kaip gi tai, ką regime, yra laikina: ar todėl, kad po to visose būsimosiose erdvėse ir būsimaisiais laikais, kai anas pirmosios pradžios išsklidimas ir susiskaidymas bus sugrąžintas į vieną ir tą pačią pabaigą ir panašumą, ar todėl, kad pražus tik regimųjų dalykų apvalkalas, bet ne kaip nors suges jų esybė? Ir Paulius, atrodo, patvirtina antrąjį aiškinimą, kai sako: *Nes praeis šio pasaulio apvalkalas*[174]. Taip pat ir Dovydas, sakydamas: *Dangūs pražus, bet tu pasiliksi, viskas sudils kaip drabužis, viską kaip apdarą pakeisi, ir pasikeis kaip drabužis*[175], atrodo, tą pat tvirtina. Mat jei dangūs bus pakeisti, kas keičiama, tikrai nepražūva. Ir jei praeina šio pasaulio apvalkalas, tai niekaip neįrodo medžiaginės esybės sunaikinimo ar pražudymo, bet įvyksta tam tikras kokybės ir apvalkalo pokytis. Kai Izaijas pranašaudamas sako *ir bus naujas dangus ir nauja žemė*[176], be abejo, nurodo tą pačią prasmę. Mat dangaus ir žemės atnaujinimas ir šio pasaulio apvalkalo perkei-

[173] *1 Kor* 7, 31.
[174] *Ps* 101, 27.
[175] *Iz* 65, 17.
[176] Plg. *1 Kor* 15, 25.

timas bei dangų pakeitimas bus paruošti, be abejonės, tiems, kurie, keliaudami anuo Keliu, kaip anksčiau parodėme, siekia anos palaimingos pabaigos, kuriai, kaip sakoma, paklus ir patys priešai[177], kurioje visa ir visuose, kaip pasakyta, yra Dievas[178]. Jei kas nors mano, kad šioje pabaigoje visiškai pražus medžiaginė, tai yra kūninė, prigimtis, tuomet niekaip negalėčiau suprasti, kaip tiek ir tokių esybių galėtų gyventi ir būti be kūno, kai suprantama, kad vien tik Dievo, tai yra Tėvo, Sūnaus ir Šventosios Dvasios, prigimčiai savybinga būti be jokios medžiaginės esybės ir be jokio sąryšio su kokiu nors kūniniu priedėliu. Kitas galbūt pasakys, kad toje pabaigoje visa kūninė medžiaga bus tokia tyra ir išgryninta, kad bus galima ją laikyti kažkuo panašiu į eterį ir savotišką dangišką tyrumą bei skaistumą. Tikriau, kaip ten bus, žino tik vienas Dievas ir tie, kas per Kristų ir Šventąją Dvasią yra jo draugai.

II KNYGA

8. Apie sielą

Gyvybės pradas

1. Dabar tvarka reikalauja, kad mes apskritai patyrinėtume sielą ir nuo žemiausiųjų pakiltume prie aukščiausiųjų. Manau, kad niekas neabejoja, kad visi, net ir vandenyje gyvenantys gyvūnai, turi sielą. Mat tai palaiko bendra visų nuomonė, bet taip pat ir Šventojo Rašto autoritetas, kai sakoma: *Dievas sutvėrė didelius vandens gyvūnus ir visokias gyvas judėti galinčias esybes,*

[177] Plg. *1 Kor* 15, 28.
[178] *Pr* 1, 21.

kurias vandenys pagamino, pagal jų rūšį[1]. O bendrojo supratimo argumentas tai patvirtina ir tuo, kaip siela apibrėžiama tiksliais žodžiais. Mat siela apibrėžiama šitaip: ji yra φανταστικὴ ir ὁρμετικὴ („įsivaizduojanti" ir „siekianti") esybė[2], kas lotyniškai nors ir ne taip tiksliai pasakoma, bet gali būti išversta „juntanti" ir „judinanti". Šitai puikiausiai galima pasakyti apie visus gyvius, taip pat ir gyvenančius vandenyje. Tas pats sielos apibrėžimas kuo geriausiai tinka ir sparnuočiams. O Raštas priduria ir kito teiginio autoritetą: *Nevalgysite kraujo iš jokio kūno, nes kūno gyvybė yra kraujyje*[3]. Čia aiškiausiai parodoma, kad visų gyvių kraujas yra jų siela. Kadangi pasakyta, kad kiekvieno gyvio kraujas yra jo siela, tai jei kas paklaustų, kaip yra su bitėmis, širšėmis ir skruzdėlėmis, o taip pat moliuskais, sraigėmis ir visais kitais kraujo neturinčiais, bet aiškiai gyvais gyviais, atsakytume, kad kaip anuose ir kituose gyviuose galios turi raudono kraujo gajumas, taip šiuose tą patį gajumą turi juose esantis kad ir kitos spalvos skystis. Spalva čia neturi jokios reikšmės, svarbu, kad tai gyvybinė esybė. O dėl galvijų ir gyvulių, tai čia niekas neturi abejonių, kad jie yra gyvi. Taip pat ir Šventasis Raštas aiškiai teigia, kai Dievas sako: *Žemė teišveda gyvas esybes, pagal jų rūšį, galvijus ir šliužus, ir laukinius žvėris, visus pagal jų rūšį*[4]. Ir apie žmogų, nors niekam ir nekyla abejonių ir niekas neklausia, vis dėlto Šventasis Raštas sako, kad *Dievas įkvėpė į jo veidą gyvybės kvapą, ir žmogus pasidarė gyva būtybė*[5].

Belieka paklausti apie angelų kareivijas, ar ir jie turi sielas, ar jie patys yra sielos, taip pat ir apie kitas dangaus galybes bei priešiškąsias jėgas. Šventajame Rašte niekur nerandame jokio patvirtinimo, kad angelai ar kitos Dievui tarnaujančios[6] dieviš-

[1] *Pr* 1, 21.

[2] Graikų filosofijoje įprastas sielos apibrėžimas; plg. Aristotelis, *De anima,* III, 9, 1, 432a.

[3] *Kun* 17, 14.

[4] *Pr* 1, 24.

[5] *Pr* 2, 7.

[6] Plg. *Žyd* 1, 14.

kosios dvasios turėtų sielas ar būtų vadinamos sielomis. Vis dėlto labai daug kas jas laiko gyvomis būtybėmis. Bet apie Dievą randame parašyta: *Aš atgręšiu savo sielą prieš jo sielą ir jį išdildysiu iš jo tautos*[7]. Ir kitur: *Aš nebepakenčiu jaunaties, šabo ir kitų švenčių. Jūsų susirinkimai neteisingi. Mano siela nekenčia pirmų jūsų mėnesių dienų ir jūsų iškilmių*[8]. Ir 21-ojoje psalmėje apie Kristų (neabejotinai ši psalmė kalba jo asmeniu, kaip liudija Evangelija[9]): *Bet tu, Viešpatie, manęs nesišalink, tu, mano pagalba, skubėk man padėti. Iš pražūties mane gelbėk, iš šuns letenų manąją sielą*[10]. Yra daug ir kitų liudijimų apie įsikūnijusio Kristaus sielą.

Siela Dieve, Kristuje, žmoguje

2. Bet klausimas apie Kristaus sielą dingsta prisiminus jo įsikūnijimo prasmę. Mat kaip tikrai jis turėjo kūną, taip tikrai turėjo ir sielą. Bet apie Raštuose minimą Dievo sielą, kaip ją reikėtų suprasti, sunku ką nors manyti ir pasakyti. Išpažįstame, kad jos prigimtis yra paprasta ir be kokios nors priemaišos. Tačiau kad ir ką manytume apie ją, vis dėlto matome, kad kartais apie Dievo sielą yra kalbama. Dėl Kristaus sielos abejonių nekyla. Tad todėl, man regis, nebūsiant kvaila ką nors tokio manyti ir teigti apie šventuosius angelus ir kitas dangaus galybes, jei anas sielos apibrėžimas, regis, tinka ir jiems. Kas gi protingai galėtų paneigti, kad jie yra juntantys ir judantys? Jei atrodo, kad apibrėžimas „siela yra mąstančiai juntanti judanti esybė“ yra teisingas, atrodo, kad jis tinka ir angelams. Kas gi juose daugiau yra be mąstančio jutimo ir judėjimo? Kam tinka vienas apibrėžimas, tie, be abejo, turi ir vieną esybę. Apaštalas Paulius tikrai kalba apie sielinį žmogų ir sako, kad jis negali priimti to, kas ateina iš Dievo Dvasios, jam esą kvaila regėti Šventosios Dvasios mokslą, jis nesugebąs

[7] *Kun* 17, 10.
[8] *Iz* 1, 13–14.
[9] Plg. *Mt* 27, 46.
[10] *Ps* 21, 20–21.

suprasti, kas yra vertinama dvasia[11]. Ir kitoje vietoje jis sako, kad *sėjamas sielinis kūnas, o keliasi dvasinis kūnas*[12], tuo parodydamas, kad teisiesiems prisikėlus, nusipelniusieji palaimingo gyvenimo neturės nieko sieliška. Todėl klausiame, ar kartais nėra kitos esybės, kuri, būdama siela, būtų netobula. Ir pradėję iš eilės nagrinėti paskirus dalykus tirsime, ar ji yra netobula todėl, kad nutolo nuo tobulumo, ar todėl, kad tokia buvo sukurta Dievo. Jei sielinis žmogus nepriima to, kas ateina iš Dievo Dvasios ir turėdamas sielą negali suprasti aukštesnės, tai yra dieviškos prigimties, matyt, dėl šios priežasties Paulius, norėdamas mums aiškiau išdėstyti, kas gi tai yra, ko dėka galime suprasti tai, kas yra Dvasios, tai yra dvasiniai dalykai, prie Šventosios Dvasios veikiau jungia ir su ja sieja protą nei sielą. Manau, kad tai jis parodo sakydamas: *Aš melsiuosi dvasia ir melsiuosi protu, giedosiu dvasia ir giedosiu protu*[13]. Ir jis nesako: „melsiuosi siela“, bet „dvasia ir protu“, ir nesako: „giedosiu siela“, bet „giedosiu dvasia ir protu“.

Žmogaus turima siela – sumenkęs mąstymas

3. Bet galbūt kas nors paklaus: „Jei būtent protas kartu su dvasia meldžiasi ir gieda, ir jis gauna tobulumą ir išganymą, tai kodėl Petras sako: *gaudami mūsų tikėjimo siekinį – sielų išganymą*?“[14] Jei siela kartu su dvasia nei meldžiasi, nei gieda, tai kaip ji galės tikėtis išganymo? O gal kai pasieks išganymą, jau nebesivadins siela? Pažiūrėkime, ar nebūtų galima atsakyti šitaip: Gelbėtojas atėjo gelbėti, kas buvo pražuvę[15], ir kai jau išgelbėta, tai, kas buvo pražuvę, nebevadinama pražuvusiu. Tad galbūt šitaip tai, kas gelbėjama, vadinama siela, bet kai ji jau bus išgelbėta, vadinsis savo tobulesniosios dalies vardu. Kai kas mano, kad galima pridurti dar ir šitai: kaip tai, kas pražudyta, be abejo,

[11] Plg. *1, Kor* 2, 14.
[12] Plg. *1 Kor* 15, 44.
[13] *1 Kor* 14, 15.
[14] *1 Pt* 1, 9.
[15] *Lk* 19, 10.

buvo prieš tai, kai pražuvo, nes nežinau, kas gi dar kita galėjo būti, nei tai, kas pražuvo, šitaip iš tiesų tatai ir bus, kai jau nebus pražuvę. Panašiai ir siela, vadinama pražuvusia, pasirodys besanti tokia, kaip kadaise, kai dar nebuvo pražuvusi ir todėl tai vadinam siela, nes išsilaisvinusi iš pražūties vėl gali tapti tuo, kuo buvo pirmiau nei pražuvo ir buvo pavadinta siela.

Bet ir pati graikiško žodžio „siela"[16] reikšmė kai kurių atidesnių tyrinėtojų manymu gali pasiūlyti gana įdomią prasmę. Mat dieviškoji kalba Dievą vadina ugnimi sakydama: *Mūsų Dievas yra ryjanti ugnis*[17]. Ir apie angelų esybę šitaip pasakyta: *Jis daro savo pasiuntinius lygius vėjams, savo tarnus – kaip ugnies liežuvius*[18]. Ir kitur: *Ir jam pasirodė Viešpaties Angelas ugnies liepsnoje iš krūmo vidurio*[19]. Maža to, mes gavome įsakymą būti karštos dvasios[20], kas, be abejonių, rodo, kad Dievo Žodis yra ugninis ir šiltas. Ir pranašas Jeremijas klausėsi sakančio: *Štai aš dedu savo žodžius į tavo lūpas – ugnį*[21]. Tad kaip Dievas yra ugnis, angelai – ugnies liepsnos, ir visi šventieji dega Dvasia, šitaip, priešingai, nuo Dievo meilės nupuolusieji, be abejo, atvėso savo meile jam ir turi būti vadinami atšalusiais. Ir Viešpats sakė: *Kadangi įsigalės neteisybė, daugelio meilė atšals*[22]. Taip pat ir visa tai, kas Šventajame Rašte lyginama su priešiškomis galiomis, pamatysi, kad visuomet yra šalta. Šėtonas vadinamas gyvate ir slibinu[23]: o ką už juos rasi šaltesnį? Taip pat sakoma, kad slibinas viešpatauja vandenyse, kas aiškiai priskiriama vienai iš piktųjų dvasių[24], ir pranašas sako, kad ji gyvena jūroje[25]. Ir kitur sako pranašas: *Įs-*

[16] Ψυχή gr. etimologiškai siejama su šalčiu. Smulkiau žr. Aleknienė, T., „Karštasis ΘΥΜΟΣ ir šalta ΨΥΧΗ Homero poemose ir graikų filosofijoje", in: Idem, *Sielos dermės*, Vilnius: Aidai 1999, p. 221–224.

[17] *Žyd* 12, 29 (*Įst* 4, 24).

[18] *Žyd* 1, 7 (*Ps* 103, 4).

[19] *Iš* 3, 2.

[20] Plg. *Rom* 12, 11.

[21] *Jer* 2, 9.

[22] *Mt* 24, 12.

[23] *Apr* 12, 9; 20, 2.

[24] Plg. *Ez* 29, 3.

[25] Plg. *Ez* 32, 2.

meigsiu šventą kalaviją į slibiną, į sprunkantį šliužą, į suktąjį šliužą, ir jis nužudys jį[26]. Ir kitur: *Nors jie slėptųsi nuo manęs jūros dugne, ten paliepsiu slibinui, kad jiems įgeltų*[27]. Taip pat ir Jobo knygoje slibinas vadinamas visko, kas yra vandenyse, karaliumi[28]. Pranašas skelbia, kad visus žemės gyventojus ištinkantis blogis liejasi iš Šiaurio[29]. Šiauriu Raštuose vadinamas šaltas vėjas, kaip parašyta Išminties knygoje: *Šiaurys šiaurės audra*[30]. Ir tai, be abejo, kaip reikia suprasti, pasakyta apie šėtoną. Tad jei šventi dalykai vadinami ugnimi, šviesa ir karštumu, o jiems priešingi – šaltais, ir sakoma, kad nusidėjėlių meilė atvėso, tuomet galima paklausti, ar kartais pats sielą reiškiantis graikų žodis ψυχή nebus atsiradęs ir pritaikytas norint pavadinti dieviškesnės ir geresnės padėties atšalimą, tai yra kad anas prigimtinis ir dieviškas sielos karštis atvėso ir dabar yra esamoje padėtyje ir vadinama tokiu žodžiu.

Pagaliau paieškok, ar lengvai Šventajame Rašte rasi žodį „siela" panaudotą teigiama prasme. O štai peikiama prasme pasitaiko labai dažnai, kaip čia: *Netikusi siela pražudo tą, kuriame ji yra*[31], ir: *Siela, kuri nusidės, pati turės mirti*[32]. Šitai pasakyta po tokių žodžių: *Visos sielos yra mano; kaip tėvo siela, taip ir sūnaus siela yra mano*[33], kad tolesni žodžiai atrodytų visiškai nuoseklūs – siela, kuri gyvena teisingai, bus išgelbėta, o siela, kuri nusidės, turės mirti. Pastebėkime, kad peiktini dalykai prijungti prie sielos, o verti pagirti – nutylėti. Tad reikia pasižiūrėti, ar kartais ne todėl, kad, kaip sakėme, tai patvirtina pats žodis ψυχή, siela, gavusi tokį pavadinimą dėl teisiųjų įkarščio ir dalyvavimo dieviškoje ugnyje atvėsimo, bet vis dėlto ji neprarado galimybės sugrąžinti save į aną pirmykštę karščio padėtį. Atrodo, kažką tokio nori parodyti ir pranašas, sakydamas: *Sugrįžk, mano siela, į savo*

[26] *Iz* 27, 1.
[27] *Am* 9, 3.
[28] Plg. *Job* 41, 25.
[29] Plg. *Jer* 1, 14.
[30] *Sir* 43, 20.
[31] *Sir* 6, 4.
[32] *Ez* 18, 4.
[33] *Ez* 18, 4.

ramybę[34]. Tad iš visa to, rodosi, galima suprasti, kad nuo savo padėties ir šlovės nutolęs mąstymas tapo ar buvo pavadintas siela. O pataisyta ir pagerėjusi ji vėl tampa mąstymu.

Sielos sumenkėjimo laipsniai; Kristaus siela ir dvasia

4. Jei jau taip yra, tuomet manyčiau, kad šis mąstymo nuopuolis ir sugedimas turėtų būti visiems skirtingas, mąstymas virsta siela daugiau arba mažiau, kai kurie jų išsaugo šiokį tokį pirmykštį gyvybingumą, kiti tik labai nedaug jo. Todėl taip yra, kad vieni jų gimsta jau savo amžiaus pradžioje turėdami karštesnių gabumų, kiti menkesnių, o kai kurie būna labai negabūs ir visiškai neišmokomi. Bet tai, ką čia sakėme apie mąstymo virtimą siela ar kita, kas liečia šiuos klausimus, atidus skaitytojas tegu apsvarsto ir išnagrinėja pats su savimi. Tegu niekas nemano, kad tai mes skelbiame kaip dogmas, bet svarstome tyrinėdami ir nagrinėdami.

Prie apsvarstytųjų dalykų skaitytojas tepriduria dar ir tai, kad iš to, kas Evangelijoje parašyta apie Gelbėtojo sielą, galima pastebėti, kad vieni dalykai jam priskiriami sielos pavadinimu, ir kiti – dvasios pavadinimu. Mat kai jis nori nurodyti kokią nors kančią ar savo sumišimą, visa tai nurodo pavartojęs žodį „siela“ sakydamas: *Dabar mano siela sukrėsta*[35], ir: *Mano siela mirtinai nuliūdus*[36], ir: *Niekas neatima iš manęs mano sielos, bet aš pats laisvai ją atiduodu*[37]. O į Tėvo rankas jis atiduoda ne sielą, bet dvasią[38], ir kai kūną vadina silpnu, ryžtinga laiko ne sielą, o dvasią[39].

Ką reiškia Dievo „siela“

5. Bet galbūt man paprieštaraus kas nors dėl mūsų svarstymuose paminėtų dalykų ir paklaus: „Tad kaip gi yra kalbama

[34] *Ps* 114, 7.
[35] *Jn* 12, 27.
[36] *Mt* 26, 38.
[37] *Jn* 10, 18.
[38] Plg. *Lk* 23, 46.
[39] Plg. *Mt* 26, 41.

apie Dievo sielą“? Jam atsakysime šitaip: Taip, kaip apie Dievą sakomi visi kūniniai dalykai, – „pirštai“, „rankos“ ar „alkūnės“, „akys“, „burna“ ar „kojos“, – mes sakome, kad šiais kūno narių pavadinimais nurodomi ne kūno nariai, bet tam tikros Dievo galios. Todėl reikia manyti, kad ir tai, ką nurodo žodis Dievo „siela“, yra kažkoks kitas dalykas. Ir jei mums leistina pasakyti apie tokį dalyką ką nors daugiau, manyčiau, kad galbūt galima Dievo sielą suprasti kaip jo viengimį Sūnų. Mat kaip visame kūne glūdinti siela judina visa, veikia ir viską daro, panašiai ir jame glūdintis vienatinis Dievo Sūnus, jo Žodis ir Išmintis pasiekia ir paliečia visas Dievo galias. Ir galbūt siekiant nurodyti šį slėpinį Raštuose Dievas vadinamas ar vaizduojamas kaip kūnas[40]. Tad iš tiesų reikėtų pasvarstyti, ar todėl nebūtų galima Dievo sielos laikyti vienatiniu jo Sūnumi, nes jis pats atėjo į šią prispaudimo vietą[41], į išdegusį slėnį[42], į mūsų pažeminimo vietą, kaip pasakyta psalmėje: *Kada tu pažeminai mus prispaudimo vietoje*[43]. Pagaliau žinau, kad kai kas[44], aiškindamas Gelbėtojo žodžius iš Evangelijos *Mano siela mirtinai nuliūdus*[45] tvirtina, kad jie pasakyti apie apaštalus, kad juos, kaip geresniąją savo kūno dalį vadina savo siela. Kadangi tikinčiųjų daugybė vadinama jo kūnu, tai, anot jų, apaštalai, būdami geresni už likusią daugybę turi būti vadinami jo siela.

Tad šitiek kaip įstengdami išdėstėme apie mąstančias sielas veikiau tam, kad skaitytojai svarstytų, nei laikytų nustatytais ir apibrėžtais dalykais. O apie gyvūnų ir kitų nebylių padarų sielas pakaks ir to, ką aukščiau trumpai pasakėme.

[40] Plg. *Pr* 3, 8; *Ps* 10, 4 ir t.
[41] Plg. *Ps* 43, 20.
[42] Plg. *Ps* 83, 7.
[43] *Ps* 43, 20.
[44] Šio aiškinimo autoriai nežinomi.
[45] *Mt* 26, 38.

9. Apie pasaulį ir mąstančių gerų bei blogų kūrinių judėjimą ir jo priežastis

Pradžioje Dievas sukūrė ribotą mąstančių esybių skaičių

1. Bet dabar grįžkime prie pasirinktos svarstymo tvarkos ir įsižiūrėkime į kūrinijos pradžią, kiek tik aną kuriančio Dievo pradžią mąstymas gali įžvelgti.

Reikia manyti, kad pradžioje Dievas sukūrė tokį protingų ar mąstančių kūrinių, ar kaip kitaip tai pavadintume, ką aukščiau vadinome mąstymais skaičių, kokį numatė būsiant pakankamą. Jis tikrai juos sukūrė savyje iš anksto numatęs tam tikrą jų skaičių. Nereikėtų, kaip kai kas daro, manyti, kad kūrinija neturi ribų, nes ten, kur nėra ribos, negali būti jokio suvokimo ar apibrėžimo. Jei taip būtų, Dievas niekaip negalėtų nei apimti, nei tvarkyti savo kūrinių. Mat kas iš prigimties yra neribota, bus nesuvokiama. Be to, ir Raštas sako, kad visa Dievas sukūrė žiūrėdamas saiko ir skaičiaus[46], todėl kaip tik skaičius tikrai tinka protingosioms esybėms arba mąstymams, kad jų būtų tiek, kiek Dievo apvaizda gali jų tvarkyti, valdyti ir apimti. O matas savo ruožtu tiks kūninei medžiagai. Turime tikėti, kad jos Dievas sukūrė kaip tik tiek, kiek žinojo jam pakaksią pasauliui papuošti. Manytina, kad šiuos dalykus Dievas sukūrė pradžioje, tai yra anksčiau už visa. Manome, kad juos galima nurodyti toje pradžioje, apie kurią Mozė kalba slėpiningesne reikšme sakydamas: *Pradžioje Dievas sukūrė dangų ir žemę*[47]. Akivaizdu, kad ne iš tvirtumos[48] ir ne iš sausumos, bet iš ano dangaus ir anos žemės vardus perėmė ir šis dangus, ir žemė, kurią matome.

Sukurtosios mąstančios esybės nepastovios ir įvairios

2. Bet kadangi pradžioje sukurtos, kaip sakėme, mąstančiosios

[46] Plg. *Išm* 11, 20.
[47] *Pr* 1, 1.
[48] *Pr* 1, 6 ir t.

esybės, buvo sukurtos, nes anksčiau jų nebuvo, kaip tik todėl, kad nebuvo ir pradėjo būti, jos būtinai yra nepastovios ir kintamos, nes kad ir kokia būtų jų esybėse galia, ji yra ne iš prigimties, bet atsirado iš Kūrėjo malonės. Vadinasi, kas yra, yra ne pats savaime ir nevisuomet, bet duota Dievo. Tad ne visuomet buvo, o visa, kas duota, gali būti atimta ir pasitraukti. O pasitraukimo priežastis bus tai, kad sielų judesiai kreipiami ne tiesiai ir tinkamai. Pasitraukti nuo gero yra ne kas kita, kaip pasiduoti blogiui. Mat akivaizdu, kad blogis yra gėrio stoka. Todėl yra taip, kad kokiu mastu kas nors nutolsta nuo gėrio, tokiu pačiu mastu priartėja prie blogio. Kaip tik todėl bet kokia mąstanti esybė savo judesiais daugiau ar mažiau nevertinanti gėrio, buvo traukiama į gėrio priešingybę, kuri, be abejo, yra blogis. Tad todėl, atrodo, visa ko Kūrėjas ėmė tarsi kokias įvairumo ir skirtingumo sėklas ir priežastis, kad mąstymų, tai yra mąstančių esybių, įvairovei (o ši įvairovė, reikia manyti, radosi dėl aukščiau nurodytos priežasties) sukurtų įvairų ir skirtingą pasaulį. Sakydami „įvairų“ ir „skirtingą“, kaip tik tai ir norime pasakyti.

Įvairovė pasaulyje

3. Pasauliu dabar vadiname visa, kas yra virš dangaus, danguje, ant žemės arba ten, kas vadinama požemių karalyste ir visas bet kur esančias vietas ir visus, kas jose gyvena: visa tai vadinama pasauliu. Šiame pasaulyje kai kas vadinama viršdanginėmis esybėms, tai yra kas yra labiau palaimingose buveinėse ir vilki dangiškais ir spindinčiais kūnais, bet ir tarp jų yra daugybė skirtumų, kaip, beje, sako ir Apaštalas: *vienokia Saulės šlovė, kitokia Mėnulio, dar kitokia žvaigždžių, nes ir žvaigždė nuo žvaigždės skiriasi savo šlove*[49]. Kai kurios vadinamos žemiškomis esybėmis, ir tarp jų, tai yra tarp žmonių, esama nemenkų skirtumų: vieni

[49] *1 Kor* 15, 41.

jų barbarai, kiti – graikai, ir tarp barbarų vieni labiau nesuvaldomi ir žiauresni, o kiti – švelnesnio būdo. Kai kurie naudojasi puikiais įstatymais, kiti – prastesniais ir atšiauresniais, o dar kiti gyvena pagal nežmoniškus ir veikiau žvėrių įpročius, o ne įstatymus. Kai kurie nuo pat gimimo būna niekinami ir priklausomi ir ugdomi vergais, būdami priklausomi nuo šeimininko, valdovo ar tirono, o kiti gauna laisvesnį ir labiau mąstymą ugdantį išsilavinimą, vieni gimsta sveiko kūno, kai kurie serga nuo pat vaikystės, vieniems atimtas regėjimas, kitiems klausa, tretiems balsas – vieni šitokie gimė, kiti šių juslių neteko iš karto po gimimo, treti tai patyrė jau sulaukę brandaus amžiaus. Kokia prasmė man atskleisti ir išvardyti visas vargšų žmonių nelaimes, nuo kurių vieni būna laisvi, o kitus jos ištinka, kai kiekvienas ir pats gali jas paskirai apsvarstyti ir pasverti? Taip pat esama ir neregimųjų galių, kurioms pavesta valdyti tai, kas yra ant žemės. Reikia manyti, kad ir tarp jų yra nemenkų skirtumų, kaip jų yra ir tarp žmonių. Apaštalas Paulius aiškiai nurodo žemesniąsias sritis žemėje, ir jose taip pat, be abejonės, galima surasti įvairumo priežasčių. O apie bebalsius ir sparnuočius bei vandenyse gyvenančius gyvius, atrodo, nėra reikalo klausinėti, nes aišku, kad juos reikia laikyti ne pirminėmis, bet išvestinėmis esybėmis.

Viskas sukurta Kristuje, kuris yra Teisingumas

4. Kadangi sakoma, kad visa, kas tik yra sukurta, buvo sukurta per Kristų ir Kristuje, kaip visiškai aiškiai teigia apaštalas Paulius, sakydamas: *nes jame sutverta visa, kas yra danguje ir žemėje, kas regima ir neregima, – ar Sostai, ar Viešpatystės, ar Kunigaikštystės, ar Galybės, – visa sutverta per jį ir jame*[50]. Bet ir Jonas Evangelijoje tai parodo, nė kiek neprasčiau sakydamas: *Pradžioje buvo Žodis. Tas Žodis buvo pas Dievą, ir Žodis buvo Dievas. Visa*

[50] *Kol* 1, 16.

per jį atsirado, ir be jo neatsirado nieko, kas tik yra atsiradę[51]. Taip pat ir psalmėse parašyta: *Tu visa Išmintyje sukūrei*[52]. Kadangi Kristus, kaip ir Žodis, ir Išmintis, yra ir Teisingumas, be abejonės, iš to seks, kad tai, ką jis sukūrė Žodyje ir Išmintyje, būtų laikoma sukurta ir tame Teisingume, kuris yra Kristus[53]. Todėl atrodo, kad visuose kūriniuose nieko nėra neteisinga, nieko atsitiktina, ir reikia skelbti, kad visa yra taip, kaip reikalauja darna ir teisingumas. Bet kaip būtų galima suprasti tokią be galo teisingą ir darnią dalykų įvairovę ir tokį skirtingumą? Esu tikras, kad žmogaus gabumams ar kalbai to neįmanoma paaiškinti, jei parkritę ir melsdamiesi nemaldausime to paties Žodžio, Išminties ir Teisingumo, kuris yra vienatinis Sūnus, kad savo malone išsiliedamas mūsų juslėms teiktųsi nušviesti, kas tamsu[54], atverti, kas uždaryta, atidengti, kas paslėpta, jei tik vertai prašysime, ieškosime ar belsime, kad nusipelnytume, jog prašantiems būtų duota, ieškodami rastume ar mums beldžiant būtų liepta atidaryti[55]. Tad ne savo gabumais pasikliaudami, bet pačios visa sukūrusios Išminties ir visuose kūriniuose esančio, kaip tikime, Teisingumo padedami, nors šiuo tarpu ir nieko neįstengiame tvirtinti, bet pasitikėdami jo gailestingumu pamėginsime tirti ir nagrinėti, kaip tokia pasaulio įvairovė ir skirtingumas dera su visu teisingumo protingumu. Apie protingumą čia kalbu tik bendrąja prasme, nes tik nepatyrę imtųsi tirti kiekvieno paskiro daikto protingumą, o norėtų išdėstyti tik beprotis.

Pasaulio įvairovė ir Dievo teisingumas: gnostikų pažiūra

5. Kai sakome, kad šis toks įvairus, kaip išdėstėme aukščiau, pasaulis yra sukurtas Dievo, ir kai sakome, kad šis Dievas yra geras, teisus ir teisingas, dažnai paprieštarauja (ir ypač tie, kas

[51] *Jn* 1, 3.
[52] *Ps* 103, 24.
[53] Plg. *1 Kor* 1, 30.
[54] Plg. *1 Kor* 4, 5.
[55] Plg. *Mt* 7, 7.

išeina iš Markiono, Valentino ir Bazilido mokyklos tvirtindami, kad sielų prigimtys yra skirtingos) klausdami, kaip gi galima su pasaulį kuriančio Dievo teisingumu suderinti tai, kad vieniems jis suteikia buveinę danguje, ir ne tik jiems skiria geresnę buveinę, bet dar suteikia ir aukštesnį bei garbingesnį jos laipsnį kai kam skirdamas Kunigaikštystes, kai kam Galybes, kai kam Viešpatystes, o kitiems dangiškojo teismo Sostus. Kai kas labiau žaižaruoja ir žiba žvaigždžių švytėjimu, vienokia yra Saulės šlovė, kitokia Mėnulio, trečiokia žvaigždžių, ir žvaigždės skiriasi savo šlove. Ir, kad pasakyčiau trumpai ir viską iš karto, jei Dievas Kūrėjas nestokodamas nori aukščiausiojo ir gero kūrinio ir netrūksta galios jį padaryti, kokios galėjo būti priežastys, kad, kurdamas mąstančias esybes, tai yra tas esybes, kurių buvimo priežastis yra jis pats, vienas sukūrė aukštesnes, kitas antroje ar trečioje eilėje, ar daugeliu laipsnių žemesnes ir prastesnes? Tuomet pateikia prieštaravimų ir iš to, kas yra ant žemės, kad vieni jau gimsta turėdami laimingesnę dalią, kaip, pavyzdžiui, kas nors gimsta iš Abraomo giminės ir iš pažado[56], kitas iš Izaoko ir Rebekos, ir jis dar būdamas įsčiose pamina savo brolį ir dar negimęs vadinamas Dievo numylėtiniu[57]. Arba ir apskritai vieni gimsta žydais, kiti graikais ir jau vien dėl to išmintingais ir nemenko išsilavinimo žmonėmis, treti etiopais, pratusiais maitintis žmogaus mėsa, dar kiti skitais, pas kuriuos tėvažudystė vyksta tarsi pagal įstatymus, arba tauriečiais, kur aukojami svetimšaliai. Tad jie sako mums: jei yra tokia dalykų įvairovė ir tokia įvairi ir skirtinga gimimo padėtis, kur tikrai nėra vietos laisvo sprendimo galimybei (nes niekas sau neišsirenka, kur, kokioje tautoje ar kokioje padėtyje gimti), tad jei, kaip jie sako, šitai neseka iš sielų prigimties skirtingumo, tai yra kad bloga sielos prigimtis skiriama prastai tautai, o gera – geroms, kas gi tuomet lieka kita manyti, kaip tik kad tai vyksta

[56] *Pr* 12, 2–3.

[57] *Rom* 9, 10–13.

atsitiktinai? Jei iš tiesų tai pripažinsime, tuomet reikės manyti, kad nei pasaulis yra Dievo sukurtas, nei jį valdo Dievo apvaizda, o iš to plaukia, kad nėra ko laukti Dievo teismo už kiekvieno darbus. Kokia šiame reikale yra tikroji tiesa, gali žinoti tik visa, taip pat ir Dievo gelmes, tiriantis.

Mąstančių esybių įvairovė plaukia iš laisvo jų sprendimo

6. Mes, paprasti žmonės, nenorėdami tylėjimu kurstyti eretikų beprotysčių, pagal savo išgales atsakysime į jų išpuolius taip, kaip mums atrodo. Aukščiau ne kartą parodėme remdamiesi Šventojo Rašto žodžiais, kad visatos kūrėjas Dievas yra geras, teisingas ir visagalis. Kai jis pradžioje sukūrė tai, ką norėjo sukurti, tai yra mąstančiąsias esybes, neturėjo tam jokios kitos priežasties, išskyrus save patį, tai yra savo gerumą. Kadangi sukursimų esybių priežastis buvo jis pats, o jame nėra jokio įvairumo, kitimo ar nepajėgumo, visas sukurtąsias esybes sukūrė vienodas ir panašias, nes jame nebuvo jokios įvairumo ir skirtingumo priežasties. Bet kadangi mąstančiosios esybės, kaip jau ne kartą aiškinome ir savo metu dar aiškinsime, yra apdovanotos sprendimo laisvės galia, kiekvieno valios laisvė jį traukė arba kilti pirmyn pamėgdžiojant Dievą, arba jo nevertinant žlugti. Ir, kaip jau ir anksčiau sakėme, tokia yra mąstančių esybių skirtingumo priežastis, kylanti ne iš Kūrėjo valios ar nuosprendžio, bet iš savos sprendimo laisvės. O Dievas, kuriam rodėsi būsiant teisinga savo kūriniją valdyti pagal jos nuopelnus, mąstymų įvairoves sutraukė į vieno pasaulio dermę ir tarsi surentė vienus namus, kuriuose papuošdami turėjo būti ne tik auksiniai ir sidabriniai, bet mediniai ir moliniai indai, vieni skirti garbingiems, kiti – negarbingiems reikalams[58], iš šių skirtingų indų, sielų ar mąstymų. Ir, kaip manau, šias savo skirtingumo priežastis pasaulis gavo tuomet, kai dieviškoji apvaizda kiekvieną sudėliojo pagal jo potrau-

[58] Plg. *2 Tim* 2, 20.

kių ar mąstymo ketinimų įvairovę. Remiantis tokiu svarstymu nepasirodys, kad Kūrėjas yra neteisingas, nes, laikydamasis pradinių priežasčių, kiekvienam skiria pagal nuopelnus, nei bus galima manyti, kad kiekvieno žmogaus gimimo laimė ar nelaimė, ar kokia nors kitokia padėtis yra atsitiktinė, nei kad yra skirtingi kūrėjai, ar skirtingos sielų prigimtys.

Šio pasaulio būtybių padėtis – atlygis už ankstesnį pasirinkimą

7. Man atrodo, kad ir Šventasis Raštas visai nenutylėjo šios paslapties prasmės. Apaštalas Paulius, svarstydamas apie Ezavą ir Jokūbą sakė: *Dar dvyniams negimus ir nepadarius nei gero, nei blogo, kad įvyktų pasirinktas Dievo nutarimas, ne dėl darbų, bet šaukiančiojo valios, buvo pasakyta, kad vyresnysis tarnaus jaunesniajam, kaip parašyta: Jokūbą pamilau, o Ezavo nekenčiau.* Paskui Paulius pats sau atsako į klausimą: *Ką gi pasakysime? Gal Dievas neteisingai daro?*[59] Ir, norėdamas palikti mums galimybę tirti, kaip gi tai neprieštarauja protui, atsako pats sau tardamas: *Nieku būdu*! Man atrodo, kad šis klausimas apie Ezavą ir Jokūbą tinka ir visiems kitiems dangaus, žemės ir požemių kūriniams. Ir taip pat manau, kad kaip čia pasakyta: *Dar dvyniams negimus ir nepadarius nei gero, nei blogo*, gali būti pasakyta ir apie visus kitus kūrinius. Kai dar nieko nebuvo sukurta ir niekas dar nebuvo padaręs nei gera, nei bloga, kad įvyktų Dievo pasirinkimas, kaip kai kas mano, buvo sukurti anie dangaus, šie žemės ir dar kiti požemių dalykai, bet ne dėl nuopelnų, kaip mano anie [eretikai], bet dėl pavadinusiojo noro. Ką gi pasakysime, jei taip yra? Gal Dievas neteisingai daro? Nieku būdu. Tad kaip ir su Ezavu ir Jokūbu, įdėmiau patyrinėjus Šventąjį Raštą paaiškėtų, kad nedaro Dievas neteisingai, kai jiems dar negimus, tai yra dar nieko nepadarius šiame gyvenime, jau pasakyta, kad vyresnysis tarnaus jaunesniajam, ir kad nėra neteisinga, kad dar įsčiose Jokūbas

[59] *Rom* 9, 11–14.

pamina savo brolį[60], jei manysime, kad Dievas taip jį pamilo už ankstesniojo gyvenimo nuopelnus, lygiai taip pat ir su dangiškomis esybėmis, jei pastebėsime, kad šioji įvairovė nėra kūrinijos pradas, bet dėl ankstesnių priežasčių kiekvienai iš jų Kūrėjas parenka skirtingą tarnystės pareigą pagal nuopelnų garbingumą, žinoma, todėl, kad kiekviena, kiek ji yra Dievo sukurtas mąstymas ar mąstanti esybė, savo mąstymo judesiais ir sielos jutimais sau susikrauna daugiau ar mažiau nuopelnų ir Dievui pasidaro arba miela, arba net nekenčiama. Tuo tarpu kai kurioms didesnių nuopelnų turinčioms [dangiškoms esybėms], siekiant papuošti pasaulį, yra skirta užjausti kitas[61] ir pagelbėti žemesnėms, kad šitaip pačios taptų Kūrėjo kantrybės dalimi, kaip liudija tokie Apaštalo žodžiai: *Kūrinija buvo pajungta tuštybei, – ne savo noru, bet pavergėjo valia, – su viltimi*[62].

Tad laikydamiesi Apaštalo žodžių prasmės, kai jis kalba dėstydamas apie Ezavo ir Jokūbo gimimą: *Gal Dievas neteisingai daro? Nieku būdu!*[63] – manau, kad teisinga tą pačią prasmę išsaugoti ir visiems kitiems kūriniams, nes, kaip anksčiau sakėme, Kūrėjo teisingumas turi būti regimas visuose kūriniuose. O jis, mano supratimu, ypač aiškiai būtų regimas, jei teigtume, kad kiekviena dangiška, žemiška ir požemių būtybė pati savyje turi ankstesnę už savo gimimą kūne skirtingumo priežastį. Visata yra sukurta Dievo Žodžio ir jo Išminties dėka, ir tvarkoma jo Teisingumu. Jis savo gailestingumo malone visa numato ir visus ragina gydytis įvairiausiais vaistais ir kviečia į išgelbėjimą.

Savotiškas Dievo teismas prieš šio pasaulio sukūrimą

8. Kaip nėra abejonių, kad būsimojo teismo dieną bus atskirti gerieji nuo blogųjų ir teisieji nuo neteisiųjų[64] ir kiekvienam

[60] Plg. *Pr* 25, 22 ir t.
[61] Plg. *Rom* 8, 22.
[62] *Rom* 8, 20.
[63] *Rom* 9, 11–14.
[64] Plg. *Mt* 25, 32 ir t.

pagal nuopelnus Dievo sprendimu bus skirta jų verta vieta, kaip, Dievui norint, parodysime vėliau, manau, kad kažkas tokio jau yra atsitikę ir anksčiau. Turėtume tikėti, kad Dievas visa ir visuomet daro ir valdo spręsdamas. Tai, ko Apaštalas moko sakydamas: *Dideliuose namuose esti ne tik auksinių ir sidabrinių, bet ir medinių bei molinių indų. Pirmieji vartojami garbingiems reikalams, antrieji – negarbingiems* ir pridurdamas: *jeigu kas apsivalys nuo tų ydų, bus indas, skirtas garbei, pašventintas, tinkamas Valdovui, pasiruošęs kiekvienam geram darbui*[65], nedviprasmiškai parodo, kad kas nusivalys būdamas dar šiame gyvenime, ateityje bus tinkamas kiekvienam geram darbui, o kas neapsivalys, priklausomai nuo savo nešvarumo kiekio, bus indas negarbingiems reikalams, tai yra negarbingas indas. Tad šitaip visai įmanoma manyti, kad ir anksčiau buvo mąstančių indų – daugiau ar mažiau švarių, tai yra daugiau ar mažiau apsivaliusių ir todėl kiekvienas indas pagal savo švarumo mastą gavo savo gimimo vietą, kraštą ar padėtį. Visa tai Dievas iki smulkmenų savo Išminties galia numatydamas ir pažindamas savo sprendimo valdžia, valdo kuo teisingiausiai išdėstydamas visatą, nes kiekvienam pagal nuopelnus būtinai padeda ir globoja. Kai daiktų nelygybėje išlieka atlyginimo už nuopelnus teisingumas, tai, be abejonės, ir parodo visą teisingumo prasmę. O kiekvieno paskiro nuopelno priežastis tikrai ir aiškiai žino tik Dievas, kartu su savo vienatiniu Žodžiu ir Išmintimi ir Šventąja Dvasia.

[65] *2 Tim* 2, 20–21.

III KNYGA

Apie sprendimo laisvę

1. (Apie galią spręsti (τὸ αὐτεξούσιον): tariamai jį paneigiančių Rašto teiginių narpliojimas ir aiškinimas)[1]

Sprendimo laisvė, nuodėmė ir Dievo Teismas

1. Kadangi Bažnyčios skelbiamas mokymas apima ir teiginį apie teisingą Dievo teismą, kuris ir klausytojus, tikinčius jį esant tikrą, ragina gražiai gyventi ir visais būdais vengti nuodėmės, žinoma, jei jie pripažįsta, jog girtini ir smerktini dalykai priklauso nuo mūsų, imkime tad ir atskirai panagrinėkime šį visų svarbiausią galios spręsti klausimą.

Idant suprastume, kas yra laisvas sprendimas, reikia atskleisti jo sąvoką, kad, jai paaiškėjus, tiksliai būtų išdėstytas svarstomas dalykas.

Judėjimo priežastis viduje ir išorėje ir proto galia vertinti

2. Iš judančių daiktų vieni savyje turi judėjimo priežastį, kiti judinami tik iš išorės. Tik iš išorės yra judinami nešiojami daiktai, antai malkos, akmenys ir visa vien tik būsenos (ἕξις) apimama medžiaga. (Dabar nekalbėkime apie judėjimu vadinamą kūnų tėkmę, kadangi tai nereikalinga mūsų svarstymui.) O savyje judėjimo priežastį turi gyviai, augalai ir apskritai viskas, ką apima gimtis (φύσις[2]) ir siela. Kai kas prie jų priskiria ir metalus[3], be to, ir ugnis juda savaime, galbūt ir šaltiniai. Iš savyje judėjimo priežastį turinčiųjų vieni, kaip sakoma, juda dėl savęs (ἐξ αὑτῶν, *ex se*), kiti – iš savęs (ἀφ᾽ αὑτῶν, *ab se*): dėl savęs – besieliai, iš

[1] Šį pavadinimą davė Filokalijos sudarytojai.

[2] Rufinas verčia *naturalis vita.*

[3] Arba „metalų gyslas“.

savęs – tie, kurie turi sielą. Sielą turintieji juda iš savęs, kai atsiradęs vaizdinys (φαντασία) sukelia potraukį (ὁρμή). Be to, kai kuriuose gyviuose atsiradus potraukį keliantiems vaizdiniams, vaizduojančioji prigimtis (φύσις φανταστική) potraukį judina pagal tam tikrą tvarką, antai vorui kyla audimo vaizdinys, jį seka potraukis austi, vaizduojančioji voro prigimtis pagal tam tikrą tvarką jį tam stumia, nors gyvūnas nėra gavęs nieko kita ir nieko, išskyrus vaizduojančiąją savo prigimtį, neturi. O bitę tas pat stumia lipdyti korius.

3. Tačiau protingasis gyvūnas be vaizduojančiosios prigimties dar turi protą, kuris vertina vaizdinius ir vienus atmeta, o kitus priima, idant gyvūnas jais vadovautųsi. Štai kodėl, kadangi proto prigimtyje glūdi galimybė regėti, kas kilnu ir kas gėdinga, ja naudodamiesi išvydę ką nors kilnu ar ką nors gėdinga, renkamės kilnumą, o gėdingumą atmetame ir nusipelnome pagyrimo, jei atsidedame kilnumo vykdymui, o priešingu atveju – pasmerkimo. Vis dėlto žinotina, jog gyvūnuose tam tikru mastu daugiau arba mažiau esama šis tas daugiau už visiems skirtą prigimtį, todėl galėčiau sakyti, jog šunų pėdsekių ir karo žirgų veikla bemaž artima protingajai veiklai. Jei kas nors iš išorės mus ištinka ir išjudina mumyse vienokį ar kitokį vaizdinį, šitai visų pripažinimu nuo mūsų nepriklauso, tačiau sprendimas, ar pasielgti su tuo, kas iškilo taip ar anaip, yra ne kieno nors kito, bet tik mūsų proto darbas, kuris arba pagal šiuos akstinus stiprina mūsų potraukį tam, kas kilnu ir tinkama, arba nusuka priešybėn.

4. O jei kas nors teigtų, esą pats iš išorybės ateinantis daiktas yra toks, jog neįmanoma jam pasipriešinti, kai jis toks iškyla, teįsižiūri į savo aistras ir judesius, – ar neatsiranda jame pritarimo, sutikimo ir vadovaujančiojo prado traukos kokiam nors dalykui dėl tam tikro įtaigumo? Juk, tarkime, tvardytis ir susilaikyti nuo sueities nusprendusiam žmogui pasirodžiusi ir priešingai sumanymui elgtis raginanti moteris nebus lemiama atsisakymo

nuo sumanymo priežastis. Aišku, jog pasileidėliško veiksmo jis imasi pritaręs švelniam malonumo kutuliui ir nepanoręs jam pasipriešinti ir patvirtinti apsisprendimo. Visai kas kita, kai tas pat atsitinka daugiau mokslo gavusiam ir pasirengusiam žmogui: kutuliai ir dirgikliai yra, tačiau labiau sustiprintas, rūpestingai išugdytas ir mokymu kelyje kilnuman sutvirtintas arba beveik sutvirtintas protas atstumia dirgesius ir susilpnina geismą.

Pasikeitimo galimybė liudija proto sprendimo laisvę

5. O jei viskas taip vyksta, kaltinti išorės dalykus, save atleidžiant nuo priekaištų ir paverčiant panašiais į malkas ar akmenis, velkamus išorinių judintojų, nėra nei teisinga, nei sąžininga, o norinčio, kad taip būtų mintis yra iškreipti galios spręsti sąvoką. Mat, jei paklaustume jo, ką vadina laisvu sprendimu, pasakytų: jei, man ką nors sumanius, neiškyla joks priešingon kryptin stumiantis išorinis daiktas. Kita vertus, kaltindami vien mūsų sandarą, prieštarautumėme akivaizdybei, – juk auklėjamasis žodis imasi labiausiai nevaldomų ir ypač laukinių žmonių, jei anie sutinka sekti raginimais ir juos pakeičia. Raginimas ir pasikeitimas būna tokie, kad dažnai didžiausi pasileidėliai tampa geresni už iš prigimties anksčiau tokiais neatrodžiusius žmones, o anie pasikeitę, ypač laukiniai, pasiekia tokio taikumo, jog niekad taip nesulaukėję rodosi laukiniai, jei lyginsi su tokiu pasikeitusiu taikuoliu. Kita vertus, matome, kaip kiti pastoviausi ir oriausi žmonės dėl iškrypėliško polinkio blogesniam elgesiui išsižada savo orumo ir pastovumo, virsdami pasileidėliais. Toks pasileidėliškas gyvenimas dažnai pradedamas sulaukus vidutinio amžiaus, ir gyvenimas pakrinka, kai jau būna praėjęs prigimtyje glūdintis jaunatviškumo nepastovumas. Taigi svarstymas rodo, jog išorės dalykai nuo mūsų nepriklauso, tačiau vienaip ar kitaip su jais pasielgti, protą padarius sprendėju ir aiškintojui, kaip pasitikti išorybės iššūkį, yra mūsų darbas.

ŠR aiškiai teigia galią spręsti

6. Kad gražiai gyventi yra mūsų darbas ir kad Dievas šito iš mūsų reikalauja ne taip, tarsi tai būtų iš jo arba iš ko nors kito, arba, kaip kai kurių manoma, iš lemties atsirandantis dalykas, bet kaip mūsų darbo, – tai paliudys pranašo Michėjo žodžiai: *Ar tau paskelbta, žmogau, kas yra gražu, ir ko Viešpats iš tavęs nori, – tik kad vykdytum jo sprendimą, mylėtum gailestį ir būtum pasirengęs keliauti su Viešpačiu tavo Dievu?*[4] Ir Mozė sako: *Padėjau tavo akivaizdoje gyvenimo kelią ir mirties kelią, – rinkis gėrį ir keliauk jo keliu*[5]. Taip pat Izaijas: *Jei panorėsite ir išgirsite mane, valgysite žemės gėrybes, o jei nepanorėsite ir neišgirsite, jus prarys kalavijas. Juk tai paskelbė Viešpaties lūpos*[6]. O Psalmėse sakoma: *Jei mano tauta manęs klausytų, jei Izraelis eitų mano keliais, niekuo būčiau pavertęs jų priešus ir būčiau pakėlęs savo ranką prieš jų engėjus*[7], – tarsi nuo tautos priklausytų klausytis ir keliauti Dievo keliais. Ir Išganytojas, tardamas: *O aš jums sakau: nesipriešink piktajam*[8], ir *Jei kas pyksta ant savo brolio, turės stoti prieš teismą*[9], arba: *Kas geidulingai žvelgia į moterį, jau svetimauja savo širdyje*[10], – ir visus kitus įsakymus duodamas kalba taip, tarsi nuo mūsų priklauso laikytis įsakų, ir pagrįstai turėsime stoti prieš teismą, jei jiems nusižengsime. Todėl ir sako: *Kiekvienas, klausantis šių mano žodžių ir juos vykdantis, bus panašus į protingą vyrą, kuris savo namą pastatė ant uolos*[11], ir taip toliau. *O klausantysis ir nevykdantis panašus į paiką žmogų, savo namą pasistačiusį ant smėlio*[12]. Ir sakydamas *stovintiems dešinėje: eikite pas mane mano Tėvo palaimintieji*[13] ir taip toliau, *nes buvau išalkęs, ir jūs davėte man valgyti, buvau ištroškęs, ir mane pagirdėte*[14], jis labai aiškiai

[4] *Mch* 6, 8.
[5] *Plg. Įst* 30, 15. 19.
[6] *Iz* 19 ir t.
[7] *Ps* 80, 14 ir t.
[8] *Mt* 5, 39.
[9] *Mt* 5, 22.
[10] *Mt* 5, 25.
[11] *Mt* 7, 24.
[12] *Mt* 7, 26.
[13] *Mt* 25, 34.
[14] *Mt* 25, 35.

pažadus duoda taip, tarsi jie ir yra pagyrimo priežastis, o kitiems, priešais stovintiems, tarsi dėl jų pačių smerktiniems taria *keliaukite prakeiktieji į amžiną ugnį*[15].

Pasižiūrėkime ir kaip Paulius su mumis kalba, – kaip su galią spręsti turinčiais savo pražūties arba išganymo priežastininkais: *Niekini jo gerumo, pakantumo ir kantrumo lobius, nežinodamas, jog Dievo gerumas veda tave į atgailą? Savo kietumu ir neatgailaujančia širdimi krauni sau rūstybę rūstybės, apreiškimo ir teisingo Dievo teismo dienai, kai kiekvienam atmokės už jo darbus, – tiems kurie ieško šlovės, garbės ir nenykstamumo, ištvermingai dirbdami gerą darbą – amžinuoju gyvenimu, o savanaudėliams, kurie neklauso tiesos, bet paklūsta neteisybei, – rūstybe ir pykčiu. Priespauda ir prislėgtis kiekvienai bloga darančio žmogaus sielai, pirma žydo, paskui graiko. Šlovė, garbė ir ramybė kiekvienam darančiam gera, pirma žydui, paskui graikui*[16]. Raštuose tūkstančiai tokių labai aiškiai apie galią spręsti liudijančių teiginių.

Sprendimo laisvę neigiantys ŠR liudijimai

7. Bet kadangi kai kurie Senojo ir Naujojo Testamento žodžiai gali būti pritempti prie priešingos <reikšmės>: esą ne nuo mūsų priklauso laikytis įsakymų ir laimėti išganymą arba jiems nusižengti ir pražūti, imkime kai kuriuos ir ištirkime jų <keblumų> sprendimus, idant pateiktų tekstų pagrindu ir pavyzdžiu kiekvienas, išsirinkęs viską, kas, jo manymu, panaikina galią spręsti, sprendimus galėtų išnagrinėti pats.

Antai daugelį trikdo tai, kad Dievas daug sykių ištaria apie Faraoną: *O aš sukietinsiu jo širdį*[17]. Juk jei Dievas jį kietina ir anas nusideda kietinamas, jis nėra savo nuodėmės kaltininkas. O tokiu atveju Faraonas neturi galios spręsti. Todėl mums gali pasakyti, jog ir pražūtin einantieji pražus neturėdami galios spręsti,

[15] *Mt* 25, 41.
[16] *Rom* 2, 4 ir t.
[17] *Iš* 4, 21. 7, 3.

ir ne dėl savo kaltės. Ir tai, kas pasakyta Ezechielio knygoje: *Išimsiu akmenines jų širdis ir įdėsiu mėsos širdis, kad eitų pagal mano įstatymus ir laikytųsi mano įsakų*[18], gali žmogų sujaudinti: esą Dievas skiria eiti pagal įstatymus ir laikytis įsakų šalindamas kliuvinį, akmeninę širdį, ir įdėdamas geresnį daiktą, mėsos širdį.

Pažiūrėkime taip pat, ką Išganytojas atsako klausiantiems, kodėl žmonėms kalbąs palyginimais: *Kad,* – sako, – *matydami nematytų ir girdėdami negirdėtų ir nesuprastų, kad neatsiverstų ir jiems nebūtų atleista*[19]. Ir pas Paulių: *Ne norinčio tai darbas ir ne bėgančio, bet Dievo gailestingumo*[20]. Ir kitur: *Ir noras, ir veikimas – iš Dievo*[21] , o dar kitur: *Ko nori tad, pasigaili, ir ką nori sukietina. Pasakysi, – Ko gi dar bara? Kas pasipriešino jo norui?* [Ir: *Įtaigumas iš to, kuris šaukia*, ne iš mūsų[22].][23] *Kas gi tu toks, tiesą sakant, esi, žmogau, kad priešginiautum Dievui?* [Ir dar:] *Argi lipdinys sakys jį nulipdžiusiajam: Kam mane padarei tokį? Argi puodžius neturi galios moliui iš to paties minkalo vieną indą padaryti garbingam naudojimui, o kitą – ne?*[24] Visa tai savaime gali sujaukti žmonių protus: esą žmogus neturi galios spręsti, bet Dievas pats ką panori išgano arba pražudo.

Sukietinta Faraono širdis: įvairių gnostikų teiginių nagrinėjimas

8. Taigi pradėkime nuo to, kas pasakyta apie Faraoną, kad Dievas sukietina jo širdį, idant neleistų tautai iškeliauti. Kartu bus ištirtas ir Apaštalo teiginys: *Ko nori tad pasigaili ir ką nori sukietina*[25]. Mat kai kurie kitatikiai remiasi šiais žodžiais ir patys kone panaikina galią spręsti: jie skiria į pražūtį einančias ir išga-

[18] *Ez* 11, 19 *ir t.*
[19] *Mk* 4, 12; plg. *Mt* 13, 10. 13. 15.
[20] *Rom* 9, 16.
[21] *Fil* 2, 13.
[22] Plg. *Gal* 5, 8.
[23] Leidėjai H. Crouzel ir M. Simonetti čia ir toliau suskliaustus žodžius laiko interpoliacijomis.
[24] *Rom* 9, 20 ir t.
[25] *Rom* 9, 18 ir t.

nymo neprisileidžiančias prigimtis ir kitas, einančias į išganymą ir negalinčias pražūti, ir sako, jog Faraonas buvęs žūvančios prigimties, todėl Dievas jį ir sukietinęs, nes jis gaili dvasios žmonių, o žemiškuosius sukietina[26], – pasižiūrėkime, ką gi jie sako. Paklausime jų, ar Faraonas buvęs žemiškos prigimties? O kai atsakys, pasakysime, jog žemiškos prigimties žmogus niekada nepaklūsta Dievui, o jei nepaklūsta, kam kietinti jo širdį, ir dar ne vieną, bet daug sykių? Nebent Dievas tai darė, kadangi anas galėjo paklusti ir tikrai būtų paklusęs, nes nebuvo žemiškasis ir išsigando baisių ženklų, bet Dievui reikėjo didesnio jo nepaklusnumo, idant daugybės žmonių išganymo labui parodytų savo didybę.

Tai pirmas atsakymas kitatikiams, griaunantis jų prielaidą, esą Faraonas buvęs į pražūtį einančios prigimties. Tą pat jiems reikia pasakyti ir dėl Apaštalo žodžių. Ką Dievas kietina? Einančius į pražūtį? O kas jiems būtų, jei jų nesukietintų? Matyt, jie būtų išganyti, nes nėra į pražūtį einančios prigimties? O ko Dievas gaili? Tų, kurie bus išganyti? O kodėl jiems prireiktų dar vieno gailestingumo sykį taip sukurtiems, kad būtų išganyti ir dėl savo prigimties visiškai palaimingi? Nebent todėl jų pasigailima, jog, nesulaukę gailesčio, jie prisileidžia pražūtį ir idant negautų to, ką prisileidžia, tai yra pražūties, bet kad būtų tarp einančių į išganymą. Štai toks jiems atsakymas.

9. O manantiems, neva perprato „sukietino“ prasmę, štai kaip reikia atsakyti: kokiu gi, anot jų, veiksmu Dievas sukietina širdį ir ko siekdamas jis tai daro? Teįsižiūri ir į Dievo sąvoką, kuris, sveiku požiūriu, yra teisingas ir geras, o jei nenori, laikinai sutikime, jog jis bent jau teisingas[27]. Ir tepaaiškina jie mums, kaip gerasis ir teisingasis arba vien teisingasis gali atrodyti teisin-

[26] „Dvasios žmonės“, „pneumatikai“, πνευματικοί, ir „žemės žmonės“, „choikai“, χοϊκοί (iš χοῦς, „žemė“; pastarieji buvo dar vadinami „hilikais“, iš ὕλη, „medžiaga“) – gnostikų valentinininkų vartotos sąvokos.

[27] Taktinė nuolaida Markiono šalininkams.

gai sukietinąs širdį tam, kuris dėl tokio sukietinimo eina į pražūtį? Ir kaip teisingasis gali tapti pražūties ir nepaklusnumo priežastimi tiems, kuriuos jis dėl patiriamo sukietėjimo ir nepaklusnumo jam baudžia? Kodėl gi jis bara Faraoną, sakydamas: *Nenori leisti mano tautai iškeliauti, štai nužudysiu visus Egipto pirmgimius ir tavo pirmgimį*[28] ir visa kita, ką, kaip parašyta, Dievas per Mozę sako Faraonui? Tikintis, jog Raštai skelbia tiesą ir kad Dievas yra teisingas, privalo, jei pats yra sąžiningas žmogus, pasistengti parodyti, kaip tokius žodžius sakantis Dievas gali būti aiškiai suprastas kaip teisingas. Juk jei kas nors, iškėlęs kaltinimą *atitengta galva*[29] imtų teigti Kūrėją („Demiurgą") esant piktą, prieš tokį reikėtų imtis kitų svarstymų.

Sukietinta Faraono širdis:
Dievo veikimas vienas, bet jį patiriančios sielos skirtingos

10. Bet kadangi jie sako, jog laiko jį teisingu, o mes – ir geru, ir teisingu, žiūrėkime, kaip gerasis ir teisingasis gali sukietinti Faraono širdį. Pažvelkime, ar nepavyktų mums vienu pavyzdžiu, kurį Laiške žydams pateikė Apaštalas, parodyti, kaip Dievas vienu veikimu vieno pasigaili, kitą sukietina, neturėdamas tikslo sukietinti, bet geru tikslu, kurį dėl pačiuose žmonėse esamo blogio piktybės pagrindo lydi sukietėjimas, – todėl sakoma, jog jis sukietina kietėjantį. *Jeigu žemė*, – sako jis, – *sugeria dažną lietų ir iš jos prasikala želmenys, naudingi tiems, kurie ją dirba, tai ji susilaukia Dievo palaimos, bet jeigu ji teželdo erškėčius ir usnis, tai ji niekam tikusi, ant jos krinta prakeiksmas, ir galiausiai ji bus išdeginta*[30]. Taigi veikimas yra vienas – lietaus, tačiau, esant vienam lietaus veikimui, dirbama žemė veda vaisius, o apleista ir išdžiūvusį – erškėčius. Atrodytų piktžodiška įsivaizduoti duo-

[28] Plg. *Iš* 4, 23; 9, 17 ir t.
[29] Tai yra „atvirai", „nesigėdydamas", „nesidangstydamas"; plg. Platonas, *Faidras*, 243d.
[30] *Žyd* 6, 7 ir t.

dantįjį lietų sakant: „Aš padariau žemėje esančius vaisius ir erškėčius". Bet tai, kad ir piktžodiška, yra tiesa. Juk nesant lietaus nesirastų nei vaisiai, nei erškėčiai, o jam laiku bei saikingai paliejus gimsta ir vieni, ir kiti. O žemė, kuri, sugėrusi dažnai ant jos krentantį lietų, želdo erškėčius ir usnis, išties yra niekinga ir ant jos krinta prakeiksmas. Taigi lietaus gėris krito ir ant prastesnės žemės, tačiau apleistas ir nedirbamas pagrindas suželdė erškėčius ir usnis. Taip pat ir Dievo daromi stebuklai yra tarsi lietus, o skirtingi sprendimai[31] – tarytum išpuoselėta arba apleista žemė, turinti vieną žemės prigimtį.

11. Taip pat jei saulė prabilusi tartų: „Aš lydau ir džiovinu", nors lydimas priešingas džiovinimui, ji nepasakytų melo pagrindo atžvilgiu: ta pati šiluma vašką lydo, o molį džiovina. Šitaip vienas, per Mozę įvykęs veikimas atskleidė ir Faraono dėl jo piktybės turimą kietumą, ir su žydais sumišusių bei kartu su jais iškeliavusių egiptiečių paklusnumą. Ir tai, jog pasakojama, kad Faraono širdis pamažu minkštėjo, kai jis pasakė: *Bet neikite toli: keliausite tris dienas ir palikite jūsų žmonas* ir visa kita, ką anas sakė pamažu pasiduodamas stebuklams[32], rodo, kad ir jį šiek tiek veikė ženklai, tačiau ne visko pasiekė. Juk nė šito nebūtų buvę, jei *Sukietinsiu Faraono širdį* jo, tai yra Dievo, būtų vykdoma daugumos numanoma prasme.

Neprošal tokius dalykus aiškinti ir įprasta vartosena, – geri šeimininkai dažnai kartoja savo gerumo ir kantrumo gadinamiems tarnams: „Aš tave padariau blogą" arba „Aš esu tokių nusižengimų kaltininkas". Reikia suprasti varstoseną ir posakio prasmę ir neskųsti žodžio nesupratus, ką norima pasakyti. Paulius, aiškiai tai ištyręs, sako nusidėjėliui: *Niekini jo gerumo, pakantumo ir kantrumo lobius nežinodamas, jog Dievo gerumas veda tave į atgailą? Savo kietumu ir neatgailaujančia širdimi krauniesi sau*

[31] προαιρέσεις, *propositum et voluntates*, „pasirinkimai".

[32] Plg. *Iš* 9, 27 ir t. 10, 8 ir t. 24 ir t. 12, 31 ir t.

rūstybę rūstybės, apreiškimo ir teisingo Dievo teismo dienai[33]. Tai, ką Apaštalas sako nusidėjėliui, pasakytina ir Faraonui: pastarajam paskelbti šie žodžiai turės labai tinkamą prasmę, nes jis savo kietumu ir neatgailaujančia širdimi kraunasi rūstybę, o jo kietumas nebūtų taip aiškiai atskleistas ir parodytas, jei ženklai nebūtų pasireiškę arba pasireikštų, bet nebūtų buvę tokie gausūs ir didūs.

Dievo apleistumo patirtis ir jos vaisiai

12. Bet kadangi tokie aiškinimai atrodo mažai įtikinami ir pritempti, pasižiūrėkime ir į pranašų žodžius, – ką sako gausų Dievo gerumą patyrę ir gražiai gyvenę, bet vėliau nusidėję žmonės: *Kodėl, Viešpatie, nuklaidinai mus nuo tavo kelio? Kam sukietinai mūsų širdį nebijoti tavo vardo? Sugrįžk dėl tavo vergų, dėl tavo palikimo genčių, idant ir mes paveldėtume ką nors nuo tavo šventojo kalno*[34]. Ir Jeremijas: *Suklaidinai mane, Viešpatie, ir buvau suklydęs, įveikei ir nugalėjai*[35]. Mat pasigailėti prašančiųjų žodžiai: *Kam sukietinai mūsų širdį nebijoti tavo vardo*? sutinkamai su vartosena, reiškia: „Kam tiek mus saugojai, neaplankęs mūsų nuodėmėse, bet apleidai <laukdamas>, kol išaugs mūsų nusižengimai?“ Dievas palieka daugumą nebausdamas, idant kiekvieno būdas būtų ištirtas pagal tai, kas nuo mūsų priklauso, ir kad įvykęs išmėginimas apreikštų geresniuosius, o visi kiti, nelikę paslaptimi – ne Dievui (*viską* juk *žino pirmiau, negu įvyksta*[36]), bet mąstančioms būtybėms ir sau patiems – vėliau susilauktų išgydymo kelio, juk jie nebūtų pripažinę geradarybės, prieš tai patys savęs nepažinę ir nepasmerkę. Kiekvienam tai naudinga, idant pajustų, kas jis pats yra ir kokia yra Dievo malonė. O nepajutęs savo silpnumo ir Dievo malonės, net ir patirdamas geradarybę, jei nėra savęs išmėginęs ir pasmerkęs, manys, jog

[33] *Rom* 2, 4 ir t.
[34] *Iz* 63, 17.
[35] *Jer* 20, 7.
[36] *Dan* 13, 42.

dangiškosios malonės suteiktas dalykas esąs jo paties žygdarbis. O tai sukels puikybę ir pasipūtimą ir taps nuopuolio priežastimi, – manome, jog tas pat atsitiko ir Šėtonui, sau priskyrusiam pranašumus, kuriuos turėjo, kol buvo beydis. Juk *kiekvienas, kuris save aukština, bus pažemintas, o kuris save žemina, bus išaukštintas*[37]. Įsidėmėk, jog todėl tai, kas dieviška, *paslėpta nuo išmintingų ir protingų*[38], kad, Apaštalo žodžiais, *jokia mėsa nesipuikuotų Dievo akivaizdoje*[39], – *...ir apreikšta mažutėliams*[40], kurie po kūdikystės amžiaus pasiekė geresnių dalykų, atmindami, jog ne tiek savo, kiek nenusakomos geradarybės dėka pasiekė didžiausios palaimos.

Dievas sielas gydo iš lėto

13. Tad apleidžiamasis apleidžiamas Dievo sprendimu, ir Dievas ne be pagrindo kantrus kai kuriems nusidėjėliams, bet todėl, kad, turint omenyje sielos nemirtingumą ir beribį amžių, jiems bus naudinga, jei ne greitai susilauks išganyman vedančios pagalbos, bet iš lėto bus prie jo vedami, prieš tai patyrę gausybę blogybių. Juk ir gydytojai kitąsyk stengiasi negydyti žmogaus, nors ir galėtų greičiau jį pagydyti, jei įtaria kūne glūdint paslėptą nuodą, nes nori patikimiau jį išgydyti ir mano, jog geriau ilgesnį laiką palaikyti žmogų karščiuojantį ir vargstantį, idant atgautų stipresnę sveikatą, negu kad regimai greičiau pasveikęs paskui vėl atkristų, o greitesnis gydymas pasirodytų laikinas. Šitaip ir Dievas, pažįstantis širdies paslaptis ir iš anksto žinantis ateitį, savo kantrumu, o galbūt ir išoriniais įvykiais, leidžia iškilti paslėptai blogybei, idant apvalytų nuodėmės sėklas priglaudusį apsileidėlį ir kad paviršiun jas išvėmęs žmogus, kad ir ilgai išbuvęs blogybėse, susilaukęs apvalymo, po blogio galėtų atgyti. Juk Dievas prižiūri sielas ne, tarkime, penkiasdešimt čio-

[37] *Lk* 14, 11; 18, 14.
[38] *Lk* 10, 21.
[39] *1 Kor* 1, 29.
[40] *Lk* 10, 21.

nykščio gyvenimo metų, bet neribotą amžių, kadangi nenykstamą padarė mąstančią bei jam giminingą prigimtį, ir protingosios sielos priežiūra neapsiriboja šiuo gyvenimu.

14. Pasinaudokime ir štai tokiu Evangelijos vaizdu: ant uolos mažai žemės, ir tik paviršiuje; ant jos kritusi sėkla greit sudygsta, tačiau sudygusi, kadangi neturi šaknų, saulei patekėjus, sudega ir nudžiūsta[41]. Ši uola – žmogaus siela, sukietėjusi iš aplaidumo ir suakmenėjusi iš blogumo, nes Dievas jokios sielos nesukūrė akmeninės, bet ji tokia tampa iš piktumo. Ir jei kas nors imtų kaltinti augintoją, kad neskuba greičiau mesti sėklų uolingon žemėn matydamas, jog kita uolinga žemė jau gavo sėklų ir sužėlė, augintojas atsakytų: „Į šią žemę sėsiu vėliau, pridėjęs tai, kas galės palaikyti pasėlius, – lėtumas ir tikrumas šiai žemei bus geriau, nei greitai ir paviršutiniškai gauti sėklas“. Mes juo patikėtume laikydami, jog augintojas kalba protingai ir išmaniai elgiasi. Taip pat ir didis visos gimties augintojas atideda savo, regis, greičiau suteiktiną pagalbą, idant ji nebūtų paviršinė.

Mums veikiausiai paprieštaraus: kodėl gi dalis sėklų krenta į tarsi uola tik paviršiuje žemės turinčią sielą? Į tai pasakytina, jog tam tikrai žemei, veržliai siekiančiai geresnių dalykų ir neinančiai link jų vedančiu keliu geriau gauti ko siekia, idant šitaip pažinusi savo menkumą ji kantriai lauktų, kol gerokai vėliau gaus prigimtį atitinkančią augintojo priežiūrą. Beribis, gali sakyti, yra mūsų sielų skaičius, ir jų būdų skaičius beribis, be galo gausūs yra jų polėkiai, sumanymai, užmojai ir potraukiai. Vienas vienintelis geriausiai juos prižiūri tas, kuris žino tinkamą laiką ir deramas pagalbos priemones, ir kaip, ir kokiais keliais vesti, – visų Dievas ir Tėvas, kuris ir dėl Faraono žino, kaip jį vesti per tiek įvykių, net ir skandinimą, kuriuo nesibaigia Faraono priežiūra. Juk jei jis nuskendo, tai dar nereiškia, jog yra sunaikintas,

[41] Plg. *Mt* 13, 5 ir t.

nes *Dievo rankoje esame ir mes, ir mūsų žodžiai, ir visas supratimas ir darbų išmanymas*[42]. Tiek tebūnie pasakyta pateisinant žodžius *Faraono širdis buvo sukietinta*[43] ir *Ko nori, pasigaili, ką nori, sukietina*[44].

„Išimsiu akmenines širdis": protreptinis kalbėjimas

15. Pažvelkime ir į Ezechielio žodžius: *Išimsiu akmenines jų širdis ir įdėsiu mėsos širdis, kad eitų pagal mano įstatymus ir laikytųsi mano įsakų*[45]. Išties, jei Dievas, kai nori, išima akmenines širdis ir įdeda mėsos širdis, kad būtų laikomasi jo įsakų ir paisoma jo įsakymų, ne nuo mūsų priklauso atmesti blogį. Juk *išimti akmenines širdis* tegali reikšti, kad blogis, kuriuo kas nors sukietinamas, nuimamas, nuo ko Dievas nori, o kad atsiranda *mėsos širdis, idant eitum pagal Dievo įsakus ir laikytumeisi jo įsakymų*, ką gi dar galėtų reikšti, jei ne tai, jog tampama paklusniu, nebesispiriančiu tiesai ir vykdančiu dorybes? O jei Dievas žada tai daryti ir, jam neišėmus akmeninių širdžių, mes jų neatmetame, aišku, jog ne nuo mūsų priklauso atmesti blogį. Ir jeigu ne mes ką nors darome, kad mumyse atsirastų mėsos širdis, bet tai Dievo darbas, tad ir gyventi pagal dorybę nebus mūsų darbas, bet tik Dievo malonė.

Taip kalbės vien plikų žodžių pagrindu mūsų galią [spręsti] panaikinti siekiąs žmogus. O mes jam atsakysime, jog štai kaip reikia juos suprasti: kai neišmanymo ir negrabumo būsenoje esantis žmogus numano savo blogybes ir mokytojo paragintas ar pats savaime paveda save tam, kas, jo manymu, galės jį vesti išlavinimo ir dorybės link, o auklėtojas žada panaikinti jo negrabumą ir suteikti išlavinimą ir kaip tik taip kalba, bet ne todėl, kad, tarsi niekas, siekiant išlavinimo ir vengiant negrabumo, nepriklausytų nuo to, kuris atėjo gydytis, bet taip kalba žadėdamas

[42] *Išm* 7, 16.
[43] *Iš* 10, 20 ir t.
[44] *Rom* 9, 18.
[45] *Ez* 11, 19 ir t.

geresniu padaryti šito norintį. Taip ir dieviškasis Žodis žada panaikinti pas jį ateinančiųjų blogį, kurį pavadino „akmenine širdimi“, – ne tiems, kurie to nenori, bet tiems, kurie patiki save ligonių gydytojui, kaip ir Evangelijose sutinkame ligonius, kurie prieina prie Išganytojo prašydami sveikatos ir susilaukia gydymo. Galima sakyti, jog kai, tarkime, aklieji praregi, – tikėjimo, jog prašydami galės būti išgydyti, atžvilgiu tai yra gydymą patyrusiųjų darbas, o regos atkūrimo atžvilgiu – mūsų Išganytojo darbas. Šitaip ir Dievo Žodis žada suteikti žinojimą pas jį ateinantiems išimdamas akmeninę ir kietą širdį, tai yra blogį, idant žmogus galėtų eiti pagal Dievo įstatymus ir laikytis Dievo įsakų.

„Kad neatsiverstų ir jiems nebūtų atleista“: Dievas delsia apsaugodamas nuo nuodėmių

16. Toliau turėjome Evangelijos vietą, kai Išganytojas sakė pašaliniams kalbąs palyginimais todėl, *kad matydami nematytų ir girdėdami negirdėtų ir nesuprastų, kad neatsiverstų ir jiems nebūtų atleista*[46]. Mūsų priešininkas pasakys: jei, viena vertus, išgirdusieji aiškesnius žodžius tikrai atsiverčia ir jei jų atsivertimas juos padaro vertus nuodėmių atleidimo, o, kita vertus, išgirsti aiškesnius žodžius priklauso ne nuo jų, bet nuo mokytojo, kuris todėl ir nepaskelbia jiems aiškiau, kad nepamatytų ir nesuprastų, vadinasi, išganymas nuo jų nepriklauso, o jei taip, neturime galios spręsti išganymo ir pražūties dalykuose. Galėtume įtikimai apsiginti nuo tokių kaltinimų, jei nebūtų pridurta: *kad neatsiverstų ir jiems nebūtų atleista.* Antraip sakytume, jog Išganytojas nenorėjo, kad kilnūs ir geri nebūsiantys žmonės suprastų slėpiningesnius dalykus, todėl ir kalbėjo jiems palyginimais. Bet dabar, kai pasakyta: *kad neatsiverstų ir jiems nebūtų atleista*, gynimasis bus sunkesnis.

[46] *Mk* 4, 12; plg. *Mt* 13, 10. 13. 15.

Pirmiausia, reikia nurodyti šią vietą kitatikiams, kurie medžioja tokias Senojo Testamento vietas, kur, kaip jie drįsta teigti, atsiskleidžia Kūrėjo žiaurumas arba jo noras gintis bei blogu atsilyginti už bloga, arba kad ir kaip kitaip jie pageidauja tai vadinti, vieno tesiekdami, – teigti, jog sukūrusiajame nėra gerumo. Tačiau Naująjį Testamentą jie ne taip pat ir nesąžiningai skaito, bet praleidžia dalykus, panašius į tai, kas, jų manymu, smerktina Senajame. Juk ir Evangelija akivaizdžiai rodo Išganytoją, kaip jie patys teigia dėl anksčiau minėtų žodžių, todėl nekalbant aiškiai, kad žmonės neatsiverstų ir atsivertę netaptų verti nuodėmių atleidimo, – savaime tai nė kiek nemenkiau už tai, ką jie smerkia Senajame Testamente. O jei jie siekia pateisinti Evangeliją, reikia jiems pasakyti, kad, jeigu jie nemato reikalo smerkti nevienodai nusistatę vienodų klausimų atžvilgiu, ir dėl Naujojo Testamento nesipiktina, bet ieško pateisinimo, o panašias Senojo Testamento vietas, kurias reikia teisinti panašiai kaip ir Naujojo, kaltina, tai mes, remdamiesi tokiais panašumais, vesime juos prie minties, jog visi Raštai yra vieno Dievo. Dabar gi pagal išgales pateikime aptariamos vietos pateisinimą.

17. Jau nagrinėdami žodžius apie Faraoną sakėme, jog kartais greitesnis gydymas ne į gera gydomiesiems, jei patys įklimpę į nelaimes be vargo iš jų išsivaduoja: menkindami blogį kaip lengvai pagydomą dalyką, jie ir vėl ten pat atsidurs, nesisaugodami į jį įklimpti. Todėl tad panašiais atvejais amžinasis Dievas, slaptybių žinovas, *viską žinąs pirmiau negu įvyksta*[47], iš savo gerumo atideda greitesnę pagalbą ir, taip sakant, padeda tokiems žmonėms nepadėdamas, nes tai jiems naudingiau. Galimas daiktas, jog ir dėl pašalinių, apie kuriuos kalbama aptariamoje vietoje, Išganytojas pamatė, jog jų atsivertimas nebus tvirtas, jei išgirstų skaidresnę kalbą, todėl Viešpats ir pasirūpino, kad neišgirstų

[47] *Dan* 13, 42.

aiškiau gilesnių dalykų ir kad, per greitai atsivertę ir pagydyti gautu atleidimu, neimtų niekinti blogio žaizdų tarsi lengvai pagydomo dalyko ir greitai vėl į jas neįklimptų. O gal jie moka bausmę už ankstesnes nuodėmes, kurias padarė nusižengdami dorybei ir ją apleidę ir dar nesulaukė tinkamo meto, kai, išbuvę apleisti Dievo priežiūros ir prisisotinę pačių pasėtų blogybių, jie bus pakviesti tvirtesniai atgailai, kad greitai neįklimptų į tas pačias blogybes, į kurias pateko paniekinę gražių dalykų vertę ir save patikėję blogesniems.

Vadinamieji „pašaliniai“, – aišku, jog lyginant su viduje esančiaisiais, – nuo pastarųjų ne kažin kaip yra nutolę: kai viduje esantieji girdi aiškiai, anie girdi neaiškiai, nes jiems kalbama palyginimais, – bet vis dėlto ir jie girdi. O kiti pašaliniai, vadinamieji tiriečiai, nors dėl jų iš anksto žinota, jog, Išganytojui priartėjus prie jų sienų, *seniai jau būtų atgailavę su ašutine atsisėdę pelenuose*[48], negirdi nė to, ką „pašaliniai“, kas yra suprantama, nes jie yra toli net ir nuo „pašalinių“ vertės, idant kitu metu, kai jiems bus *lengviau* už nepriėmusiuosius Žodžio, kurių proga Viešpats ir paminėjo tiriečius, tinkamesniu metu išgirdę patirtų tvirtesnę atgailą.

Žiūrėk, ar greta tyrinėjimo mes nesistengiame visais būdais išsaugoti dar ir dievobaimingumą Dievo ir jo Kristaus atžvilgiu, siekdami įrodyti, jog tokioje gausybėje didingų įvairiopos Dievo Apvaizdos įvykių jis apvaizdingai prižiūri nemirtingą sielą. Taigi jei kas nors klaustų dėl peikiamųjų, kurie regėdami stebuklus ir klausydamiesi Dievo žodžių, negauna naudos, kai tiriečiai būtų atgailavę, jei tokie dalykai pas juos būtų įvykę ir pasakyti, – taigi jei žmogus klaustų: kodėl gi Išganytojas paskelbė tokiems žmoniems jų nelaimei, idant jiems būtų įskaityta sunkesnė nuodėmė? – į tokį klausimą reikia atsakyti, jog puikiai žinodamas nuostatas visų savo Apvaizdos kaltintojų, kurie ja

[48] *Mt* 11, 21 ir t.

nepatikėjo, kadangi neleido jiems pamatyti to, ką kitiems davė regėti, ir nepasirūpino, kad išgirstų tai, ką girdėję kiti gavo naudos, ir norėdamas įrodyti, jog jų pasiaiškinimai neturi pagrindo, duoda jiems to, ko jie prašė peikdami jo tvarką, idant jiems gavus, ko norėjo, vis vien paaiškėtų didžiausia jų bedievystė, nes jie vis tiek nesileido ieškoti sau naudos, ir kad jie pamestų tokią savo drąsą ir paties šio įvykio išlaisvinti suprastų, jog kartais kai kurių žmonių naudai Dievas delsia ir neskuba, neduodamas matyti ir girdėti to, ką pamatę ir išgirdę žmonės padarytų sunkesnę ir baisesnę nuodėmę, nepatikėję nė po tiek ir po tokių dalykų.

„Ne norinčio tai darbas [...], bet Dievo gailestingumo“: Dievas delsia apsaugodamas nuo nuodėmių

18. Pažiūrėkime ir dėl *ne norinčio tai darbas ir ne bėgančio, bet Dievo gailestingumo*[49]. Puolantieji sako: jei *ne norinčio ir ne bėgančio*, – vadinasi, išganymas priklauso ne nuo mūsų, bet nuo sudėties, kurią suteikė mus tokius sudėjusysis arba nuo sprendimo to, kuris pasigaili, kai nori. Šių reikia pasiteirauti: gražu ar niekinga – norėti gražių dalykų? O bėgti, norint pasiekti tikslą ir skubant prie gražių dalykų – girtina ar peiktina? Jei sakys, jog peiktina, toks atsakymas prieštaraus akivaizdybei, – ir šventieji nori ir bėga, aiškiai nedarydami nieko peiktina. O jeigu sakys, jog gražu yra norėti gražių dalykų ir prie jų bėgti, paklausime, kaip pražūtin einanti prigimtis gali norėti gerų dalykų. Tai būtų tarsi gerus vaisius vedantis blogas medis, kadangi išties gražu yra norėti geresnių dalykų. Trečiąkart sakys, kad norėti gražių dalykų ir prie jų bėgti yra vidutinis dalykas ir kad tai nėra nei šaunu, nei niekinga. Į tai pasakytina, kad, jei norėti gražių dalykų ir prie jų bėgti yra vidutinis dalykas, vidutinė bus ir jo priešybė, tai yra norėti blogų dalykų ir prie jų bėgti. Tačiau norėti blogų

[49] *Rom* 9, 16.

dalykų ir prie jų bėgti tikrai nėra vidutinis dalykas. Vadinasi, ir norėti gražių dalykų, ir prie jų bėgti nėra vidutinis dalykas.

19. Manau, jog dėl *Taigi ne norinčio tai darbas ir ne bėgančio, bet Dievo gailestingumo*[50] galime pateikti štai kokį gynybos žodį: Saliamonas Psalmių knygoje (nes jo yra *Pakopų giesmė*, kurios žodžius dabar pateiksime) sako: *Jei Viešpats nestatytų namo, bergždžias būtų jį statančiųjų triūsas; jei Viešpats nesergėtų miesto, bergždžias būtų sargo būdravimas*[51]. Jis nenugręžia mūsų nuo statybų ir nemokina nebūdrauti sergint mūsų sieloje esantį miestą, tačiau parodo, jog be Dievo statomi ir jo apsaugos nesulaukę dalykai bergdžiai yra statomi ir veltui saugomi, nes Dievą pagrįstai galima pavadinti statybų šeimininku, ir visų Valdovą – miesto sargybos vadu. Antai sakydami: „šis statinys ne statybininko, bet Dievo darbas"; arba: „kad šis miestas visai nenukentėjo nuo priešo, tai ne sargybinio, bet visa ko Dievo sėkmė", neklystume, turėdami omenyje, jog ir žmogaus kažkas nuveikta, tačiau žygdarbis dėkingai priskirtinas viską įvykdančiam Dievui. Taip pat, kadangi žmogaus noro nepakanka tikslui pasiekti, nei tam, kad tarsi atletas gautum iš Dievo Kristuje Jėzuje duoto aukštybių pašaukimo vainiką[52], – nes tai pasiekiama tik Dievui padedant, – teisingai pasakyta: *Ne norinčio tai darbas ir ne bėgančio, bet Dievo gailestingumo*[53]. Jei apie žemdirbystę Rašto žodžiais pasakyta: *Aš sodinau, Apolas laistė, o Dievas išaugino. Nieko tad nereiškia sodintojas, nieko laistytojas, bet tik augintojas Dievas*[54], – ir kai vaisiai sunoksta, nedievobaiminga vadinti tai augintojo arba laistytojo darbu, nes tai tėra Dievo darbas, – taip pat ir mūsų tobulumas neatsiranda mums nieko nepadarius, tačiau nėra mūsų pasiekiamas, bet Dievas nuveikia didžiausią darbo dalį.

[50] *Rom* 9, 16.
[51] *Ps* 126, 1 ir t.
[52] *Fil* 3, 14.
[53] *Rom* 9, 16.
[54] *1 Kor* 3, 6 ir t.

Kad dar akivaizdžiau pamatytume ir patikėtume, jog yra taip, kaip kalbame, imsime pavyzdį iš vairininko darbo. Lyginant su vėjų judėjimu, oro palankumu ir žvaigždžių ryškumu, prisidedančiais prie plaukiančiųjų išsigelbėjimo, kokią vietą, kalbant apie sugrįžimą uostan, reikėtų skirti vairininko menui, kai net ir patys vairininkai iš apdairumo dažnai nesiryžta teigti, kad išgelbėjo laivą, bet viską priskiria Dievui, – ne todėl, kad patys nieko nebūtų nuveikę, bet todėl, jog Apvaizdos dalis nelygstamai didesnė už meno dalį? Ir mūsų išganymo atveju Dievo dalis nelygstamai pranoksta tai, kas priklauso nuo mūsų. Todėl, manau, ir pasakyta: *Ne norinčio tai darbas ir ne bėgančio, bet Dievo gailestingumo*[55]. Juk jei žodžius *ne norinčio tai darbas ir ne bėgančio, bet Dievo gailestingumo* reikia suprasti taip, kaip daro anie žmonės, įsakymai nebereikalingi, ir pats Paulius bergždžiai vienus kaltina, o kitus giria už gerą elgseną ir bažnyčioms duoda įstatymus. Veltui ir mes atsidedame geresnių dalykų norui, veltui stengiamės link jų bėgti. Tačiau ne bergždžiai Paulius kažką pataria ir vienus peikia, o kitus giria, ir mes nebergždžiai atsidedame geresnių dalykų norui ir veržiamės prie išskirtinybių. Vadinasi, jie neteisingai bus supratę šios vietos žodžius.

„Norėjimas ir veikimas – iš Dievo“: Apaštalas kalba apskritai

20. Toliau turime: *Norėjimas ir veikimas – iš Dievo*[56]. Kai kas sako: jei iš Dievo yra noras ir iš Dievo veikimas, kad ir blogai norėtume ir blogai veiktume, tai turime iš Dievo. O jei taip, vadinasi, neturime galios spręsti. Kita vertus, kai norime geresnių ir nuveikiame išskirtinius darbus, kadangi noras ir veikimas yra iš Dievo, ne mes būsime juos padarę, bet tik atrodė, kad mes, o tai davė Dievas. Vadinasi, ir šiuo atveju neturime galios spręsti. Į tai pasakytina, jog Apaštalo žodžiai nesako, kad blogų dalykų

[55] *Rom* 9, 16.

[56] *Fil* 2, 13.

noras esąs iš Dievo, arba kad gerų dalykų noras iš Dievo, taip pat ir ne apie geresnių ir prastesnių darbų darymą, bet apie norėjimą apskritai ir apie veikimą apskritai. Kaip iš Dievo turime gyvūno būtį ir žmogaus būtį, taip pat, kaip sakiau, ir norėjimą apskritai ir judėjimą apskritai. O jei būdami gyvūnai turime judėjimą ir gebame judinti, tarkime, tam tikrus narius, – rankas arba kojas, neturime pagrindo teigti, kad iš Dievo turime tam tikrą ypatybę[57], antai judėti, kad ką nors sumuštume, nužudytume arba atimtume svetimą turtą, bet iš Dievo mes gauname tik bendrybę[58] – judėjimą, o mes šį judėjimą naudojame blogesniems arba geresniems dalykams. Taip pat ir veikimą, kiek esame gyvūnai, gavome iš Dievo ir norėjimą esame gavę iš Kūrėjo („Demiurgo"), o patys mes šį norėjimą naudojame gražesniems arba bjauresniems dalykams, kaip ir veikimą.

„Indai garbingam naudojimui ir ne": Apaštalas negali pats sau prieštarauti

21. Gali pasirodyti, kad dar vienas Apaštalo posakis kreipia mus į tai, jog neturime galios spręsti, kai atsakydamas į savo paties priekaištą jis sako: *Ko nori tad, pasigaili, ir ką nori, sukietina. Pasakysi: 'Ko gi dar bara? Kas gi galėtų pasipriešinti jo norui?' – Kas gi tu toks, tiesą sakant, esi, žmogau, kad priešginiautum Dievui? Argi lipdinys sakys jį nulipdžiusiajam: Kam mane padarei tokį? Argi puodžius neturi galios moliui iš to paties minkalo vieną indą padaryti garbingam naudojimui, o kitą – ne?*[59] Mums pasakys: jei kaip puodžius iš to paties minkalo vienus indus padaro garbingam naudojimui, o kitus – negarbingam, taip ir Dievas – vienus išganymui, kitus pražūčiai, vadinasi, ne nuo mūsų priklauso susilaukti išganymo arba pražūti, vadinasi, neturime galios spręsti. Šitaip Apaštalo žodžiais besinaudojančiojo reikia paklausti, ar gali

[57] „Rūšinį", „specifinį" dalyką, τὸ εἰδικόν.

[58] „Giminės" dalyką, τὸ γενικόν.

[59] *Rom* 9, 20 ir t.

jis pagalvoti, esą Apaštalas nesutinka su savo paties teiginiais? Nemanau, jog kas nors drįstų taip teigti. O jeigu Apaštalas neprieštarauja pats sau, kokį gi pagrindą, anaip jo žodžius suprantančiojo manymu, jis turi peikti ir kaltinti Korinto ištvirkėlį[60] arba dėl besaikio savo darbų pasileidėliškumo neatgailavusius nusižengėlius[61]. Ir kaip jis gali už gerus darbus laiminti tuos, kuriuos giria, antai Onesiforo namus, sakydamas: *Viešpats tebūna gailestingas Onesiforo namams, nes jis ne sykį mane sustiprino ir nepasigėdijo mano grandinių, bet atvykęs Romon stropiai manęs ieškojo ir surado. Viešpats tesuteikia jam aną dieną rasti Viešpaties gailestingumą*[62].

Tikrai netinka tam pačiam Apaštalui kaip smerktiną peikti nusidėjėlį, kaip vertą pagyrimo sveikinti gerus darbus padariusį ir kartu, tarsi niekas nuo mūsų nepriklauso, teigti, esą Kūrėjas atsakingas, kad vienas indas skirtas garbingam naudojimui, o kitas ne. Ir kaip gali būti teisinga, kad *visi mes turime stotis prieš Kristaus teismą, idant kiekvienas atsiimtų pagal tai, ką per kūną yra padaręs, gera ar bloga*[63], jei niekingai pasielgusieji tokius veiksmus padarė dėl to, jog buvo sukurti kaip negarbingi indai, o dorai gyvenusieji todėl gražiai elgėsi, kad nuo pat pradžios tam buvo padaryti ir yra garbingi indai? Be to, argi neprieštarauja tam, kad, kaip remdamiesi minėtais žodžiais jie mano, Kūrėjas yra atsakingas, kad indas garbingas ar negarbingas, tai, kas kitur pasakyta: *Dideliuose namuose esti ne vien auksinių ir sidabrinių indų, bet ir medinių bei molinių, pirmieji skirti garbingam naudojimui, antrieji – ne. Kas save apvalys, bus garbingam naudojimui skirtas indas, pašventintas, naudingas šeimininkui ir pasirengęs kiekvienam geram darbui?*[64] Jei save apvalęs žmogus tampa garbingam naudojimui skirtu indu, o aplaidžiai savęs neapvalęs –

[60] *1 Kor* 5, 1 ir t.
[61] *2 Kor* 12, 21.
[62] *2 Tim* 1, 16 ir t.
[63] *2 Kor* 5, 10.
[64] *2 Tim* 2, 20 ir t.

negarbingam, tad, laikantis šių žodžių, Kūrėjas visai nėra atsakingas. Juk garbingus ir negarbingus indus Kūrėjas padaro ne nuo pat pradžios, pagal išankstinį žinojimą, kadangi nenuteisia pagal jį iš anksto ir neišteisina, bet garbingais indais padaro apsivaliusiuosius, o aplaidžiai neapsivaliusiuosius – negarbingais. Vadinasi ankstesnės už padarymą garbingu arba negarbingu indu priežastys lemia, kad vienas tampa skirtas garbei, o kitas – ne.

„Indai garbingam naudojimui ir ne“: lemia ankstesnės už gimimą priežastys

22. O jei sykį sutikome, kad esama ankstesnių už buvimą garbingu arba negarbingu indu priežasčių, tad ir, grįžtant prie svarstymo apie sielą, kodėl negalėtume įsivaizduoti priežasčių, ankstesnių už meilę Jokūbui ir neapykantą Ezavui, lėmusių tai prieš Jokūbo įsikūnijimą ir prieš Ezavo atsiradimą Rebekos įsčiose?

Kartu aiškiai matome, jog kalbant apie pagrindą sudarančią medžiagą, kaip puodžius kaip pagrindą turi vieną molį ir vieną minkalą, iš kurio randasi garbingam ir negarbingam naudojimui skirti indai, taip pat ir Dievas kaip pagrindą turi vieną visų sielų prigimtį ir, taip sakant, vieną mąstančių esybių minkalą, o kad vieni skiriami garbei, o kiti ne, lemia tam tikros ankstesnės priežastys. O jei Apaštalo žodžiuose esama priekaišto, kai jis sako: *Kas gi tu toks, tiesą sakant, esi, žmogau, kad priešginiautum Dievui?*[65] galbūt jis pamoko, kad atvirai su Dievu kalbantis, ištikimas ir gražiai gyvenąs žmogus neturėtų išgirsti: *Kas tu toks esi, kad priešginiautum Dievui?* Toks buvo Mozė: *Mozė kalbėjo, ir Dievas atsakė jam savo balsu*[66]. Kaip Dievas atsako Mozei, taip ir šventasis atsako Dievui. O kas neturi tokio atvirumo todėl, kad jo neteko arba kad klausia ne iš noro žinoti, bet iš pomėgio priešginiauti, sako: *Ko gi dar bara? Kas pasipriešino jo norui?*[67] – toks

[65] *Rom* 9, 20.
[66] *Iš* 19, 19.
[67] *Rom* 9, 19.

pelnytų priekaištą žodžiais: *Kas gi tu toks, tiesą sakant, esi, žmogau, kad prieštaraujum Dievui*[68].

23. O tiems, kurie prasimano [skirtingas] prigimtis ir pasitelkia šiuos žodžius, reikia pasakyti: jei jie nepanaikina teiginio, kad pražūtin ir išganyman einantieji atsiranda iš vieno minkalo, ir kad išganomųjų kūrėjas yra ir žūvančiųjų kūrėjas, ir jei geras yra ne tik dvasios, bet ir žemės žmones darantysis (kadangi viena iš kito plaukia), tikrai gali būti, jog dėl tam tikrų ankstesnių laimėjimų dabar tapęs garbingu indu, tačiau nebesielgiąs taip, kaip garbingam indui dera, kitame amžiuje taps negarbingu indu. Ir priešingai, galimas daiktas, jog dėl priežasčių, ankstesnių už šį gyvenimą, čia negarbingu indu tapęs žmogus, pasitaisęs naujame kūrime taps garbingu indu, pašventintu, naudingu šeimininkui ir pasirengusiu kiekvienam geram darbui. Galbūt ir dabartiniai izraelitai, kadangi negyveno pagal savo kilmingumo vertę, nebeteks šios kilmės, tarytum iš garbingųjų virtę negarbingu indu. O daugelis dabartinių egiptiečių ir edomitų, prisijungę prie Izraelio ir davę gausių vaisių, įeis į Viešpaties Bažnyčią ir nebebus laikomi egiptiečiais arba edomitais, bet bus izraelitai. Tad šitaip pagal pasirinkimą vieni nuo blogesnio žengia pirmyn prie geresnio, kiti nuo geresnio nusmunka prie blogesnio, dar kiti išlieka kilnume, arba nuo kilnumo kyla prie dar geresnių dalykų, arba pasilieka tame pačiame blogyje, arba, blogiui plačiai išsikerojus, tampa dar blogesni.

Pasirinkimo galios ir Dievo bendradarbiavimas

24. Kadangi Apaštalas vienąsyk nemini Dievo galios, tampant garbingu arba negarbingu indu, bet viską priskiria mums, sakydamas: *Kas save apvalys, bus garbingam naudojimui skirtas indas, pašventintas ir naudingas šeimininkui, pasirengęs kiekvienam*

[68] *Rom* 9, 20.

[69] *2 Tim* 2, 21.

geram darbui[69], o kitąsyk nemini mūsų [sprendimo] galios, bet viską tarytum priskiria Dievui, teigdamas, kad *puodžius turi galią moliui iš to paties minkalo vieną indą padaryti garbingam naudojimui, o kitą – ne*[70], ir kadangi jo žodžiai vieni kitiems neprieštarauja, reikia sujungti šiuodu teiginiu, kad gautume vieną tobulą mintį: nei mūsų galia ką nors gali be Dievo žinojimo, nei Dievo žinojimas verčia mus žengti pirmyn, jei ir mes neprisidedame kaip nors prie gėrio, kadangi nei mūsų galia be Dievo žinojimo ir deramas mūsų galios naudojimas vieną daro skirtą garbei, o kitą negarbei, nei viena Dievo galia ką nors garbei arba negarbei padaro, neturėdama tokio skirtingumo medžiagos, tai yra mūsų pasirinkimo, krypstančio prie geresnių arba prie blogesnių dalykų. Tepakanka tokio mūsų aiškinimo apie galią spręsti.

[70] *Rom* 9, 20 ir t.

PRADŽIOS KNYGOS VIII HOMILIJA

Dievas mėgino Abraomą

1. Kreipkite čionai ausis, kurie prisiartinote prie Dievo, kurie tikite esą ištikimi, ir įdėmiau pamąstykite, kaip tuo, kas mums yra perskaityta, bandomas ištikimųjų tikėjimas. Ir *tai įvyko*, – sako [Šventasis Raštas], – *po šių žodžių Dievas mėgino Abraomą ir tarė jam: Abraomai, Abraomai! O anas atsakė: Štai aš*[1]. Stebėk kiekvieną paskirą dalyką, kuris yra užrašytas. Mat paskiruose dalykuose, jei tik kas moka giliai kasti, atras lobį, ir tikriausiai ten, kur nė nemanoma, glūdi vertingos slėpinių brangenybės.

Šis vyras anksčiau buvo vadinamas Abraomu ir niekur neskaitome, kad šiuo vardu Dievas būtų pašaukęs jį ar kreipęsis į jį: Abramai, Abramai. Juk negalėjo Dievas jį šaukti vardu, kurį derėjo panaikinti, tačiau šaukė jį tuo vardu, kurį pats dovanojo, ir ne tik šaukė šiuo vardu, bet ir pakartojo. Kai anas atsakė: *Štai aš*, [Dievas] tarė jam: *Imk savo brangiausiąjį sūnų, kurį myli, Izaoką, ir paaukok jį man. Eik*, – sako, – *į aukštąją žemę ir ten paaukok jį kaip deginamąją auką viename iš kalnų, kurį tau parodysiu*[2].

O kodėl Dievas jam dovanojo vardą ir pašaukė jį Abraomu, pats ir paaiškino: *Nes aš tave paskyriau*, – sako, – *daugelio tautų tėvu*[3]. Šį pažadą Dievas jam davė, kai anas turėjo sūnų Izmaelį, tačiau pažadėjo jam, kad šis pažadas išsipildys per sūnų, kuris gims iš Saros. Vadinasi, [Dievas] žadino jo širdyje meilę sūnui – ne tik malone sulaukti palikuonių, bet ir pažadų viltimi.

Bet šį, kuriame jam yra sudėti tokie dideli ir įstabūs pažadai, šį, sakau, sūnų, per kurį jis pašauktas Abraomo vardu, liepiama paaukoti Viešpačiui kaip deginamąją auką viename iš kalnų.

[1] *Pr* 22, 1.
[2] *Pr* 22, 2.
[3] *Pr* 17, 5.

Ką tu į tai, o, Abraomai? Kokie ir kokios rūšies apmąstymai sukasi tavo širdyje? Atsklido balsas nuo Dievo, idant supurtytų ir išmėgintų tavo tikėjimą. Ką tu į šitai sakai? Ką mąstai? Ką svarstai? Galbūt savo širdyje samprotauji, kad, jei per Izaoką man yra duotas pažadas, tuo tarpu jį aukoju kaip deginamąją auką, telieka manyti, kad jau nereikia viltis šiuo pažadu? O gal veikiau mąstai ir sakai, kad neįmanoma, jog meluotų tas, kuris pažadėjo? Kad ir kas įvyks, pažadas vis tiek galios?

Bet aš, kadangi *esu mažiausias*[4], neįstengiu išgvildenti šitokio patriarcho svarstymų, ir negaliu žinoti, kokių samprotavimų jam sukėlė Dievo balsas, kuris atsklido jo išmėginti, kaip sujaudino sielą, kai jam buvo įsakyta papjauti viengimį. Bet kadangi *pranašų dvasia yra pranašams paklusni*[5], apaštalas Paulius, kuris, tikiu, iš Dvasios sužinojo, ką Abraomas jautė ir ką mąstė, nurodė sakydamas: *Tikėdamas Abraomas nedvejojo, ar paaukoti viengimį, kurio vardu buvo gavęs pažadus, manydamas, jog Dievas yra pajėgus jį prikelti iš mirusių*[6].

Taigi Apaštalas mums perteikė ištikimojo vyro svarstymus, taip pat tai, kad jau tuomet Izaoke ėmė rastis tikėjimas prisikėlimu. Tad Abraomas vylėsi Izaoką prisikeliant ir tikėjo ateityje įvyksiant tai, kas iki tol dar nebuvo padaryta. Taigi kaip *Abraomo sūnūs*[7] yra tie, kurie netiki tuo, kas yra padaryta Kristuje, kai anas Izaoke patikėjo tuo, kas [dar tik turėjo įvykti] ateityje? Dar daugiau: kaip aiškiau pasakysiu, Abraomas žinojo, kad jis iš anksto yra būsimosios tiesos atvaizdas, žinojo, kad iš jo sėklos gims Kristus, kurį ir reikės paaukoti kaip tikresniąją auką už visą pasaulį ir kad jis prisikels iš mirusių.

2. Tuo tarpu dabar *mėgino*, – sako [Šventasis Raštas], – *Dievas Abraomą ir tarė jam: Imk savo brangiausiąjį sūnų, kurį myli*[8].

[4] *1 Kor* 15, 9.
[5] *1 Kor* 14, 32.
[6] *Žyd* 11, 17. 19.
[7] *Jn* 8, 37.
[8] *Pr* 22, 1–2.

Mat neužteko pasakyti *sūnų*, bet priduriama ir *brangiausiąjį*. Tebūnie ir šitai. Kodėl prie to pridedama ir *kurį myli*? Bet įžvelk išmėginimo naštą. Nuolat ir dažnai kartojamais meiliais bei švelniais kreipiniais sukeliami tėvo jausmai, idant, budint meilės prisiminimui, tėvo dešinė susvyruotų aukoti sūnų ir prieš sielos tikėjimą sukiltų visa kūno kariuomenė.

Taigi sako: *Paimk savo brangiausiąjį sūnų, kurį myli, Izaoką*[9]. Tebūnie, Viešpatie, kad primeni tėvui apie sūnų; pridedi ir *brangiausiąjį*, kurį liepi papjauti. Tėvo skausmui pakanka šito; bet vėl pridedi ir *kurį myli*. Jau ir šitaip tebūnie sutrigubintos tėvo kančios. Kodėl greta viso to primeni ir *Izaoką*? Nejaugi Abraomas nežinojo, kad šis jo sūnus yra brangiausias, kad tas, kurį mylėjo, buvo šaukiamas Izaoku? Bet kodėl šitai pridūriama būtent šiuo metu? Idant prisimintų Abraomas, jog esi jam pasakęs: *Kad per Izaoką tau bus pašaukti palikuonys ir kad per Izaoką tau bus duoti pažadai*[10]. Esti paminimas ir vardas, idant apimtų nusivylimas ir tais pažadais, kurie buvo duoti, minint šį vardą.

Tačiau suminėti buvo visi šie dalykai, nes Dievas mėgino Abraomą.

3. O kas po šito? *Eik*, – sako [Šventasis Raštas], – *į aukštąją žemę, į vieną iš kalnų, kurį tau parodysiu, ir ten jį paaukok kaip deginamąją auką*[11].

Paskiruose dalykuose įžvelkite, kaip išauga išmėginimo mastai. *Eik į aukštąją žemę*. Nejau Abraomas negalėjo pirmiau būti vedamas su berniuku į aną aukštąją žemę ir pirmiau būti užvestas į kalną, kurį tik Dievas buvo išsirinkęs, ir tik ten jam pasakyti, kad paaukotų savo sūnų? Bet pirmiau jam sakoma, kad jis privalo paaukoti savo sūnų ir tuomet jam liepiama eiti į *aukštąją žemę* ir užžengti ant kalno. Kam tai? Idant tol, kol žengia, kol keliauja, visą kelionę būtų draskomas svarstymų; idant būtų kryžiuojamas,

[9] *Pr* 22, 2.
[10] *Pr* 21, 12; *Rom* 9, 7–8; *Žyd* 11, 18; *Gal* 3, 16. 18; 4, 23.
[11] *Pr* 22, 2.

tai slegiančio įsakymo, tai besipriešinančios meilės viengimiui. Taigi kaip tik dėl to prijungiama kelionė, taip pat užžengimas į kalną, idant visuose šiuose [išbandymuose] jausmas ir tikėjimas, meilė Dievui ir meilė kūnui, dabarties dalykų mielumas ir būsimųjų laukimas įgytų erdvės imtynėms vienas su kitu.

Taigi jis siunčiamas į *aukštąją žemę*, ir patriarchui, kuris privalo atlikti šitokį darbą Viešpačiui, nepakanka aukštosios žemės, tačiau jam liepiama ir į kalną užžengti – aišku, kad, tikėjimo pakylėtas, paliktų tai, kas žemiška, ir užkoptų į aukštybes.

Abraomas pakluso Dievui

4. *Pakirdo tad Abraomas anksti rytą, pakrovė savo asilę ir priskaldė malkų deginamajai aukai. Ir paėmė savo sūnų Izaoką bei du tarnus, ir trečiąją dieną atėjo į vietą, kurią jam nurodė Dievas*[12].

Pakirdo Abraomas anksti rytą (tuo, kad pridėjo *anksti rytą*, [Šventasis Raštas] tikriausiai norėjo parodyti, kad jo širdyje spindėjo šviesos pradžia), pakrovė savo asilę, paruošė malkų, pasiėmė sūnų. Nesvarsto, nesvyruoja, nesitaria nė su vienu iš žmonių, bet tuoj pat vyksta kelionėn.

Ir trečiąją dieną atvyko, – sako [Šventasis Raštas], – *į vietą, kurią jam buvo nurodęs Viešpats*[13]. Dabar nesakysiu, kiek slėpinių talpina savyje trečioji diena; aš žvelgiu į išmėginančiojo išmintį bei sumanymą. Štai ir artimiausioje vietoje nebuvo kokio nors kalno – [o taip galėjo būti, jei Dievas būtų norėjęs] vien dėl to, kad [aukojimas] vyktų kalnuose, – tačiau kelionė ištęsiama į tris dienas ir visą tridienį tėvo krūtinė yra kryžiuojama nuolat besikartojančių rūpesčių, nes visą šį tokį ilgą nuotolį tėvas žvelgė į sūnų, drauge su juo valgė, šitiek naktų berniukas buvo laikomas tėvo glėbyje, glaudėsi prie krūtinės, gulėjo ant jo kelių. Pastebėk, kaip išauga išbandymas.

[12] *Pr* 22, 3.

[13] *Pr* 22, 3.

Bet trečioji diena visuomet yra tinkama slėpiniams. Mat ir tauta, kai išėjo iš Egipto, trečiąją dieną aukoja Dievui ir trečiąją dieną yra apvaloma[14]; Viešpats prisikėlė taip pat trečiąją dieną[15]; ir daugybė kitų slėpinių yra patalpinami šios dienos ribose.

5. *Pažvelgęs*, – sako [Šventasis Raštas], – *Abraomas pamatė tą vietą iš tolo ir tarė savo tarnams: Sėdėkite čia su asile, o aš ir berniukas eisime iki anos vietos, ir kai būsime pagarbinę, sugrįšime pas jus*[16].

Tarnus paleido. Mat tarnai negalėjo užžengti su Abraomu į deginamosios aukos vietą, kurią nurodė Dievas. Taigi *jūs*, – sako, – *sėdėkite čia, o aš ir vaikas eisime; ir kai būsime pagarbinę, sugrįšime pas jus*[17]. Pasakyk man, Abraomai, ar tiesą sakai tarnams, jog pagarbinsi ir sugrįši su vaiku, ar meluoji? Jei tiesą sakai, vadinasi, nepaaukosi jo kaip deginamosios aukos. Jei meluoji, šitokiam patriarchui nedera meluoti. Tad ką tavo sieloje nurodo ši kalba? Tiesą, sako [Abraomas], kalbu ir paaukosiu berniuką kaip deginamąją auką. Mat kaip tik todėl ir malkas su savimi nešuosi, ir drauge su juo grįžtu pas jus. Juk tikiu, o mano tikėjimas yra tai, jog *Dievas yra pajėgus jį atgaivinti ir iš mirusių*[18].

6. *Paskui paėmė*, – sako [Šventasis Raštas], – *Abraomas malkų deginamajai aukai ir uždėjo jas ant savo sūnaus Izaoko, o į savo rankas paėmė ugnies ir peilį, ir jie drauge nuėjo*[19].

Tai, kad Izaokas pats neša sau *malkas deginamajai aukai*, yra provaizdis to, kad ir Kristus *pats nešė savo kryžių*[20], ir, kita vertus, nešti *malkas deginamajai aukai* yra kunigo pareiga. Taigi jis pats yra ir auka, ir kunigas. Į šį dalyką nurodo ir tai, jog pridedama: *ir nuėjo abu drauge.* Mat kai tarsi besiruošiąs aukoti Abraomas nešė ugnį ir durklą, Izaokas eina ne paskui jį, o su juo, idant būtų parodyta, jog kunigo priedermę atlieka lygiai su juo.

[14] Plg. *Iš* 19, 11. 15–16; 24, 5.
[15] Plg. *Mt* 27, 63; *Mk* 8, 31.
[16] *Pr* 22, 4–5.
[17] *Pr* 22, 5.
[18] *Žyd* 11, 19.
[19] *Pr* 22, 6.
[20] *Jn* 19, 17.

Kas po šito? *Ištarė*, – sako [Šventasis Raštas], – *Izaokas savo tėvui Abraomui: Tėve*[21]. Ir šis [kaip tik tuo] metu pasigirdęs sūnaus balsas yra išbandymo balsas. Mat kaip, tavo manymu, rengiamas aukoti sūnus šiuo balsu sukrėtė tėvo krūtinę? Ir nors Abraomas [dabar] tapo dar nepalenkiamesnis savo tikėjimu, tačiau ir jis pats atsakė suradusio atgarsį meilumo balsu: *Kas yra, sūnau?* O tas: *Štai*, – sako, – *ugnis ir malkos, o kur avis deginamajai aukai?* Į tai Abraomas atsakė: *Dievas pats sau numatys avį deginamajai aukai, sūnau*[22].

Mane jaudina pakankamai išrankus ir atsargus Abraomo atsakymas. Nežinau, ką jis įžvelgė savo dvasioje, nes jis kalba ne apie dabartį, o apie ateitį: *Dievas pats sau numatys avį*[23]; sūnui, klausiančiam apie dabarties dalykus, atsakė apie ateities [įvykius]. Nes *Viešpats pats numatys sau avį* Kristuje, kadangi ir *išmintis pati sau surentė buveinę*[24] ir *pats save nužemino iki pat mirties*[25]; ir visa, ką tik skaitytumei apie Kristų, atrasi esant padaryta savo noru, o ne per prievartą.

7. *Tad abu nužygiavo toliau ir atėjo į vietą, kurią jam buvo nusakęs Dievas*[26].

Mozei, kai šis atvyko į vietą, kurią jam nurodė Dievas, nėra leidžiama užkopti, bet prieš tai jam sakoma: *Atsirišk sandalų raiščius nuo savo kojų*[27]. Abraomui ir Izaokui nėra sakomas nė vienas šių žodžių, bet jie užžengia ir nenusiauna apavo. Šį dalyką tikriausiai galima paaiškinti tuo, kad Mozė, nors ir buvo *didis*[28], bet keliavo iš Egipto ir prie jo kojų buvo pririšti kažin kokie marumo raiščiai. Abraomas ir Izaokas neturi nė vieno šių dalykų, bet *eina į vietą*.

Abraomas pastato aukurą, sukrauna ant aukuro malkas, suriša berniuką, prisirengia jo papjovimui[29].

[21] *Pr* 22, 7.
[22] Plg. *Pr* 22, 7–8.
[23] Plg. *Pr* 22, 8.
[24] Plg. *Pat* 9, 1.
[25] Plg. *Fil* 2, 8.
[26] *Pr* 22, 8–9.
[27] Plg. *Iš* 3, 5.
[28] Plg. *Iš* 11, 3.
[29] Plg. *Pr* 22, 9–10.

Daug yra tėvų Dievo Bažnyčioje, kurie šitai girdite. Ar kas nors iš jūsų manote, jog iš šio istorijos nupasakojimo įgijote tiek pastovumo, tiek sielos tvirtumo, kad, jei netikėtai įprastős ir visiems privalomos mirties būtų atimtas sūnus, net jei jis būtų viengimis, net jei būtų mylimas, elgtumėtės pagal Abraomo pavyzdį ir iškeltumėte sau prieš akis jo didžiadvasiškumą? Bet iš tavęs nereikalaujama tiek sielos didingumo, kad pats surištum sūnų, pats jį suveržtum, pats paruoštum peilį, pats viengimį papjautum. Visų šių pareigų iš tavęs nereikalaujama. Tu tik būk tvirtas savo ryžtu ir mintimis, sutvirtėjęs tikėjime linksmas aukok sūnų Dievui. Būki savo sūnaus sielos kunigas; o kunigui, aukojančiam Dievui, verkti nedera.

Gal nori pamatyti, jog šito reikalaujama iš tavęs? Evangelijoje Viešpats sako: *Jei būtumėte Abraomo sūnūs, darbus darytumėte kaip Abraomas*[30]. Štai – šis darbas yra Abraomo. Darykite darbus, kuriuos atliko Abraomas, tačiau be liūdesio; *juk Dievas myli linksmą davėją*[31]. Jei ir jūs būtumėte šitaip atsidavę Dievui, būtų sakoma ir jums: *Užlipk į aukštąją žemę ir į kalną, kurį tau nurodysiu; ir ten paaukok man savo sūnų*[32]. Ne žemės gelmėse ir ne *ašarų slėnyje*[33], bet aukštuose ir iškilusiuose kalnuose *paaukok savo sūnų*. Parodyk, kad tikėjimas Dievu yra stipresnis už prisirišimą prie kūno. Juk Abraomas mylėjo savo sūnų Izaoką, bet meilę Dievui iškėlė aukščiau už meilę kūnui, ir buvo atrastas ne kūno viduriuose, *bet Kristaus viduriuose*[34], tai yra Dievo Žodžio, tiesos ir išminties viduriuose.

8. *Ir ištiesė*, – sako [Šventasis Raštas], – *Abraomas savo ranką, kad paimtų peilį ir papjautų savo sūnų. Ir pašaukė jį Viešpaties angelas iš dangaus, ir tarė: Abraomai, Abraomai. O anas atsakė: Štai aš. Ir tarė [angelas]: nepakelk savo rankos prieš savo vaiką ir*

[30] *Jn* 8, 39.
[31] Plg. *2 Kor* 9, 7.
[32] *Pr* 22, 2.
[33] Plg. *Ps* 83, 7.
[34] Plg. *Fil* 1, 8.

nieko jam nedaryk. Mat dabar sužinojau, jog tu bijai Dievo[35].

Dėl šios [angelo] kalbos paprastai mums prikišama, jog Dievas sakosi tik dabar sužinojęs, kad Abraomas bijo Dievo, tarsi anksčiau jis būtų šito nežinojęs. Žinojo Dievas, ir tai nebuvo nuo jo paslėpta, nes tikrai *viską pažino anksčiau, nei tai atsirado*[36], bet šitai yra parašyta dėl tavęs, nes juk ir tu šiaip ar taip įtikėjai Dievą, tačiau jei nebūsi įvykdęs *tikėjimo darbų*[37], jei nebūsi paklusęs visiems dar sunkesniems įsakymams, jei nebūsi paaukojęs aukos ir parodęs, kad nei tėvo, nei motinos, nei sūnų nevertini labiau už Dievą[38], – nebus pripažinta, jog tu bijai Dievo, ir nebus apie tave sakoma: *Dabar sužinojau, jog tu bijai Dievo*[39].

Tačiau reikia pamąstyti ir apie tai, jog nurodoma, kad šitai Abraomui pasakė angelas ir kad tolesnieji žodžiai aiškiai atskleidžia šį angelą esant Viešpačiu. Taip manau todėl, kad, kaip tarp mūsų, žmonių, *išvaizda jis pasirodo esąs kaip žmogus*[40], taip ir tarp angelų išvaizda jis pasirodo esąs kaip angelas. Ir sekdami jo pavyzdžiu angelai danguje džiūgauja *dėl vieno atgailaujančio nusidėjėlio*[41], ir giriasi tuo, ką žmonės pasiekė. Mat jie yra paskirti tarsi mūsų sielų globotojais, kuriems, *kol dar esame mažutėliai*[42], tarytum *sergėtojams ir prižiūrėtojams esame tėvo patikimi iki pat nustatyto meto*[43]. Taigi dabar jie apie kiekvieno iš mūsų sėkmę sako: *Dabar sužinojau, jog tu bijai Dievo*[44]. Aš, pavyzdžiui, turiu kankinystės sumanymą, ir iš jo angelas negalėtų man pasakyti: *Dabar sužinojau, jog tu bijai Dievo*; juk tik vienam Dievui yra žinoma tai, kas sielos sumanyta. Bet jei išeisiu į [kankinystės] grumtynes, parodysiu *puikų išpažinimą*[45], tvirtai ištversiu visa,

[35] *Pr* 22, 10–12.
[36] Plg. *Dan* 13, 42.
[37] Plg. *2 Tes* 1, 11.
[38] Plg. *Mt* 10, 37.
[39] Plg. *Pr* 22, 12.
[40] Plg. *Fil* 2, 7.
[41] Plg. *Lk* 15, 10.
[42] Plg. *Gal* 4, 3.
[43] Plg. *Gal* 4, 2.
[44] Plg. *Pr* 22, 12.
[45] Plg. *1 Tim* 6, 12.

kas tik užgriūva, tuomet angelas, tarsi mane sutvirtindamas ir sustiprindamas, gali pasakyti: *Dabar sužinojau, jog tu bijai Dievo.*

Izaoko ir Kristaus sugretinimas

Bet šitai yra pasakyta Abraomui, ir apie jį paskelbta, kad jis bijo Dievo. Kodėl? Kadangi nepagailėjo savo sūnaus. O mes sugretinkime šitai su Apaštalo žodžiais, kur jis kalba apie Dievą: *Tas, kuris nepagailėjo savojo Sūnaus, bet atidavė jį už mus visus*[46]. Stebėk, kaip didingu dosnumu Dievas rungtyniauja su žmonėmis: Abraomas mirtingą sūnų paaukojo Dievui, bet jam nereikėjo mirti; gi Dievas nemirtingą Sūnų atidavė mirčiai žmonių labui.

Ką mes į tai pasakysime? *Kaip atsilyginsime Viešpačiui už visa, ką mums suteikė?*[47] Dievas Tėvas už mus *nepagailėjo viengimio Sūnaus*[48]. Kas iš jūsų, manote, kada nors išgirs balsą angelo, sakančio: *Dabar sužinojau, jog tu bijai Dievo, nes nepagailėjai savo Sūnaus*[49], arba savo dukters, ar žmonos, arba nepagailėjai turto ar šio amžiaus garbės bei pasaulio siekių, tačiau viską paniekinai ir *viską palaikei mėšlu, idant laimėtumei Kristų*[50], *viską pardavei, išdalijai vargšams ir nusekei paskui Dievo Žodį?*[51] Kuris iš jūsų, manote, išgirs iš angelų šitaip kalbantį balsą? Tuo tarpu Abraomas girdi šį balsą, ir jam sakoma: *Dėl manęs nepagailėjai savo mylimo sūnaus*[52].

9. *Ir atsigręžęs*, – sako [Šventasis Raštas], – *Abraomas pažvelgė savo akimis, ir štai pasirodė avinas, įsipainiojęs ragais erškėčių krūme*[53].

Manau, mes ankstesniais žodžiais pasakėme, kad Izaokas vaizduoja Kristų, bet ir šis avinas atrodo nė kiek ne mažiau esąs Kristaus provaizdis. Tačiau verta triūso yra sužinoti, kaip kiek-

[46] *Rom* 8, 32.
[47] Plg. *Ps* 115, 3.
[48] Plg. *Rom* 8, 32.
[49] Plg. *Pr* 22, 12.
[50] Plg. *Fil* 3, 8.
[51] Plg. *Mt* 19, 21.
[52] *Pr* 22, 12.

vienas iš jų – ir Izaokas, kuris nėra papjautas, ir avinas, kuris yra papjautas, – abu dera prie Kristaus.

Kristus yra *Dievo Žodis*, bet *Žodis tapo kūnu*[54]. Taigi viena Kristuje yra iš aukštybių, o kita – gauta iš žmogiškosios prigimties bei mergelės įsčių. Tad Kristus kenčia, tačiau kūne; ir ištveria mirtį, tačiau kūnas, kurio provaizdis yra šis avinas; kaip kad ir Jonas sakė: *Štai Dievo avinėlis, štai tas, kuris naikina pasaulio nuodėmę*[55]. Tuo tarpu Žodis išliko *negendantis*[56] – taip yra pagal Kristaus dvasią, kurios atvaizdas yra Izaokas. Štai kodėl jis pats yra ir auka, ir Vyriausiasis Kunigas. Nes kaip dvasia jis aukoja auką Tėvui, o kaip kūnas pats yra aukojamas ant kryžiaus aukuro, kadangi, kaip kad apie jį pasakyta: *Štai Dievo avinėlis, štai tas, kuris naikina pasaulio nuodėmę*[57], taip apie jį pasakyta [ir šitai]; *Tu Kunigas per amžius Melchizedeko tvarka*[58].

Taigi *avinas* yra *įsipainiojęs ragais erškėčių krūme*[59].

Paaukojęs Dievui atgausi gausiau

10. *Ir paėmė*, – sako [Šventasis Raštas], – *aviną ir paaukojo jį kaip deginamąją auką vietoj savo sūnaus Izaoko, ir praminė Abraomas šią vietą vardu „Viešpats mato“*[60].

Mokantiems šitai klausytis atsiveria akivaizdus dvasinio suvokimo kelias. Nes visa, kas yra atlikta, pereina į regėjimą; nes sakoma, jog *Viešpats mato*. Tuo tarpu regėjimas, kurį *Viešpats mato*, yra [regėjimas] dvasioje, idant ir tu dvasioje matytumei tai, kas yra parašyta, ir, kaip kad Dievuje nėra nieko kūniška, taip ir tu visuose šiuose dalykuose nejaustumei nieko kūniška, bet taip pat ir tu dvasioje gimdytumei sūnų Izaoką, kai tik pradėsi turėti *Dvasios vaisių, džiaugsmą, taiką*[61]. Todėl būtent tokį sūnų tu

[53] *Pr* 22, 13.
[54] Plg. *Jn* 1, 14.
[55] *Jn* 1, 29.
[56] Plg. *1 Kor* 15, 42.
[57] *Jn* 1, 29.
[58] *Ps* 22, 12.
[59] Plg. *Pr* 109, 4.
[60] Plg. *Pr* 22, 13–14.
[61] Plg. *Gal* 5, 22.

šitaip pagimdysi, jei, kaip kad apie Sarą yra parašyta, jog *apleido Sarą moters galios*[62] ir tuomet ji pagimdė Izaoką, taip ir tavo sieloje sunyks tavo moteriškos galios, idant savo sieloje neturėtumei jau nieko, kas yra moteriška ir ištižę, bet *elgtumeisi vyriškai*[63] ir vyriškai *susijuostum savo strėnas* – jei tik tavo krūtinė *yra apvilkta teisumo šarvais, jei [tu užsimovęs] išganymo šalmą ir prisijuosęs Dvasios kalaviją*[64]. Tad jei tavo sieloje nustoja skleistis moteriškos galios, tu gimdai sūnų iš savo sutuoktinės narsos ir išminties, džiaugsmo ir linksmybės. Taip pat gimdai džiugesį, jei *viską laikysi džiaugsmu, kai tik pakliūsi į visokius išmėginimus*[65], ir šį džiaugsmą paaukoji kaip auką Dievui.

Mat kai linksmas prisiartini prie Dievo, jis tau grąžina atgal tai, ką buvai paaukojęs, ir sako tau: *Ir vėl mane pamatysite, ir nudžiugs jūsų širdis, ir jūsų džiaugsmo niekas iš jūsų neatims*[66]. Vadinasi tai, ką būsi paaukojęs Dievui, atgausi padauginta. Tas pat, tik kitaip kalbama Evangelijose, kai – pasitelkiant parabolę – apie kažkokį žmogų sakoma, jog jis buvo gavęs miną, idant triūstų ir gausintų šeimynos tėvo turtą[67]. Ir jei tu atneštum dešimt minų vietoj penkių, tau pačiam jos būtų dovanojamos, tau perleidžiamos. Išgirsk tad, ką sako [Šventasis Raštas]: *Atimkite,* – sako, – *iš jo miną ir atiduokite tam, kuris turi dešimt minų*[68].

Tad atrodo, jog mes triūsiame Viešpačiui, tačiau jis perleidžia mums triūso vaisius; ir atrodo, jog mes aukojame Viešpačiui aukas, bet mums atgal padovanojama tai, ką buvome paaukoję. Juk Dievas nieko nestokoja, bet nori, kad mes būtume turtingi, jis geidžia mūsų sėkmės kiekviename dalyke.

Ta pati perkeltinė reikšmė mums yra atskleidžiama taip pat ir tuose nutikimuose, kurie atsitiko Jobui. Juk ir jis dėl Dievo

[62] Plg. *Pr* 18, 11.
[63] Plg. *Įst* 31, 6.
[64] Plg. *Ef* 6, 14. 17.
[65] Plg. *Jok* 1, 2.
[66] *Jn* 16, 17. 22.
[67] Plg. *Mt* 25, 16.
[68] Plg. *Lk* 19, 24.

prarado viską, nes buvo turtingas. Bet kadangi narsiai ištvėrė kantrybės kovas ir viskame, ką iškentėjo, buvo didžiadvasiškas bei tarė: *Viešpats davė, Viešpats atėmė; kaip Viešpačiui patiko, taip ir įvyko, tebūnie pagarbintas Viešpaties vardas*[69], pažvelk į pabaigą, kas apie jį rašoma: *Atgavo*, – sako [Šventasis Raštas], – *viską dvigubai, ką buvo praradęs*[70].

Matai, jog ką nors prarasti dėl Dievo – tai atgauti šitai padauginta. Tuo tarpu tau Evangelijos žada kai ką gausiau, tau yra siūloma *šimteriopai*, o be viso to – dar ir *amžinasis gyvenimas*[71] mūsų Viešpatyje Jėzuje Kristuje, *kuriam šlovė ir galybė per amžių amžius. Amen*[7].

[69] *Job* 1, 21.
[70] *Job* 42, 10.
[71] Plg. *Mt* 19, 29.
[72] Plg. *1 Pt* 4, 11; *Apr* 1, 6.

PRATARMĖ

Kalbėjimo apie meilę keblumas

2. 1. Daugybė mokytų graikų vyrų, norinčių susekti tiesos pėdsaką, išleido apie meilės prigimtį daug ir įvairių darbų, parašytų dialogų būdu[1], bandydami parodyti, kad meilės jėga yra ne kas kita, kaip jėga, vedanti sielą iš žemės į iškilias dangaus aukštumas, ir kad aukščiausią palaimą galima pasiekti tik kurstant meilės troškimui. Be to, ir klausimai apie tai kaip pasakojama, svarstyti savotiškose vaišėse tarp tų, tarp kurių, manau, vykdavo ne valgių, o žodžių vaišės. O kiti paliko surašytas ir tam tikras taisykles, pagal kurias ši meilė, atrodo, galinti gimti ir užaugti sieloje. Tačiau kūniniai žmonės šias taisykles susiejo su ydingais troškimais ir smerktinos meilės paslaptimis.

2. Tad tenebūna nuostabu, jei ir mūsuose, kur juo daugiau prastuolių, tuo daugiau, rodos, ir nemokšų, sakome svarstymą apie meilės prigimtį esant sunkų ir artimą pavojui, kai ir pas graikus, kurie rodosi esą išmintingi ir mokyti, būta tokių, kas šiuos dalykus ne taip suprąto, kaip parašyta, ir dėl to, kas pasakyta apie meilę, nusirito į kūno nuopuolius ir begėdystės prarajas, arba, kaip anksčiau minėjome, iš to, kas parašyta, prisirinkę kažkokių paskatinimų ir paraginimų, arba kaip savo nesusilaikymo priedangą išstatę senolių raštus.

3. Tad kad ir mes neįpultume į ką nors panašaus, ydingai ir kūniškai suprasdami tai, kas senųjų surašyta dorai ir dvasiškai, tieskime į Dievą ir mūsų kūno, ir sielos rankas, idant Viešpats,

[1] Pirmiausia Ksenofonto ir Platono *Puotos*, taip pat dabar jau dingę vėlesnių autorių erotiniai dialogai.

kuris *davė žodį skelbiantiems su didele galybe*[2], dovanotų ir mums savo *galybėje žodį*, kurio dėka galėtume iš to, kas parašyta, atskleisti arba paties vardo, arba meilės prigimties pagrįstą ir tinkamą drovumui ugdyti prasmę.

Žmogaus dvilypumas

4. Mozės žodžių pradžioje, kur rašoma apie pasaulio sukūrimą, randame minimus du sukurtuosius žmones: pirmąjį, *sutvertą pagal Dievo paveikslą ir panašumą*[3], antrąjį, *nulipdytą iš žemės molio*[4]. Tai gerai žinojęs ir Raštą puikiai išmanęs apaštalas Paulius savo laiškuose tiesiau ir aiškiau parašė, kad kiekviename pavieniame žmoguje esama dvejeto [žmonių]; štai kaip jis kalba: *Jei mūsų išorinis žmogus vis nyksta, tai vidinis diena iš dienos atsinaujina*[5] ir: *Juk, kaip vidinis žmogus, aš žaviuosi Dievo įstatymu*[6]. Ir nemaža panašių pavyzdžių.

5. Todėl manau, kad nė vienas neturi abejoti Mozę Pradžios knygos pradžioje rašius apie dviejų žmonių sutvėrimą ar nulipdymą, kai regi Paulių, visais atžvilgiais geriau už mus supratus tai, kas Mozės parašyta, tvirtinant, jog kiekviename pavieniame žmoguje yra du žmonės. Vieną jų, tai yra vidinį, mini atsinaujinant kiekvieną dieną, o kitą, tai yra išorinį, mano nykstant ir silpstant visuose šventuosiuose, ir tokiuose, koks buvo Paulius. O jei kam nors pasirodys, jog dėl šito vis dar reikią kuo nors abejoti, geriau bus paaiškinta savo metu. O dabar tęskime kalbą apie tai, kodėl prisiminėme vidinį ir išorinį žmogų.

Homonimija ir prasmės perkėlimas ŠR

6. Tuo norime parodyti, kad dieviškuosiuose Raštuose homonimais, tai yra vienodais pavadinimais, tiksliau – tais pačiais

[2] *Ps* 67, 12.
[3] Plg. *Pr* 1, 26.
[4] Plg. *Pr* 2, 7.
[5] *2 Kor* 4, 16.
[6] *Rom* 7, 22.

žodžiais, pasakomi ir išorinio žmogaus nariai, ir vidinio žmogaus dalys bei pojūčiai, ir tai viena kitam abipusiai prilyginama ne tik žodžiais, bet ir pačiais dalykais.

7. Pavyzdžiui, koks nors žmogus kaip vidinis žmogus amžiumi yra vaikas, kuris gali augti ir pasiekti jaunuolio amžių, o paskui, tęsiantis augimui, tapti *tikru vyru*[7] ir pasidaryti tėvu. Šiais vardais norėjome pasinaudoti siekdami pateikti žodžius, turinčius sąskambio su dieviškuoju Raštu, parašytus Jono; mat jis sako: *Parašiau jums, vaikeliai, nes jūs pažįstate Tėvą. Parašiau ir jums, tėvai, nes pažįstate tą, kuris yra nuo pradžios. Ir jums, jaunuoliai, tai parašiau, nes jūs tvirti ir laikosi jumyse Dievo žodis, ir jūs nugalėjote piktąjį*[8]. Akivaizdu, žinoma, ir manau, kad visiškai nė vienas neabejoja, kad „vaikeliais“, „paaugliais“ ar „jaunuoliais“, ar ir „tėvais“ čia Jonas vadina ne pagal kūno, o pagal sielos amžių.

8. Ir Paulius vienoje vietoje sako: *Aš negalėjau kalbėti jums kaip dvasios žmonėms, bet kaip kūno žmonėms, kaip kūdikiams Kristuje. Maitinau jus pienu, o ne kietu maistu*[9]. „Kūdikiu Kristuje“, be abejonės, vadinama pagal sielos, o ne pagal kūno amžių. Pagaliau tą pat Paulius sako ir kitoje vietoje: *Kai buvau vaikas, kalbėjau kaip vaikas, mąsčiau kaip vaikas, protavau kaip vaikas; tapęs vyru, mečiau tai, kas vaikiška*[10]. Ir vėlgi kitur sako: *Kol mes visi tapsime tikrais vyrais pagal Kristaus pilnatvės amžiaus saiką*[11]; mat žino, jog visi tikintieji taps „tikrais vyrais“ ir „pagal Kristaus pilnatvės amžiaus saiką“.

9. Taigi kaip šie, kuriuos paminėjome, amžiaus tarpsnių vardai tais pačiais žodžiais siejami ir su išoriniu, ir su vidiniu žmogumi, taip aptiksi ir kūno narių vardus perkeliant sielos nariams, arba, tiksliau sakant, sielos veikimui ir pojūčiams.

[7] Plg. *Ef* 4, 13.
[8] *1 Jn* 2, 13–14.
[9] *1 Kor* 3, 1–2.
[10] *1 Kor* 13, 11.
[11] *Ef* 4, 13.

10. Ekleziaste sakoma: *Išmintingas turi akis galvoje*[12]; taip pat evangelijoje: *Kas turi ausis, teklauso*[13]; taipogi Pranašų knygose: *Viešpaties žodis, kuris duotas pranašo Jeremijo ranka*[14], arba kokio kito pranašo žodžiai. Panašu ir tai, kas pasakyta: *O tavo koja neužsigaus*[15], ir vėl: *Mano šiek tiek mažiau pasvirusios kojos*[16]. Taip pat akivaizdžiai kalbama apie sielos įsčias ten, kur sakoma: *Viešpatie, nuo tavo baimės įsčiose pastojome*[17]. Mat kas galėtų suabejoti po to, kai sakoma: *Jų gerklė atviras kapas*[18], ir: *Išskirstyk, Viešpatie, padalink jų liežuvius*[19], be to, ir tai, kas parašyta: *Sutrupinai nusidėjėlių dantis*[20], ir: *Sulamdyk nusidėjėlio ir piktadario petį*?[21] Ir kam gi man reikia rinkti apie tai daugiau [pavyzdžių], kai dieviškieji Raštai pilni gausingiausių paliudijimų?

11. Iš jų akivaizdžiai matyti, kad tuščia šių narių vardus taikyti regimam kūnui, jie sietini su neregimosios sielos dalimis ir galiomis, ir nors jie, žinoma, žymimi tais pačiais žodžiais, tačiau aiškiai ir be jokios abejonės turi prasmes, susijusias ne su išoriniu, o su vidiniu žmogumi.

12. Štai šio medžiaginio žmogaus, kuris vadinamas ir išoriniu žmogumi, maistas ir gėrimas atitinka jo prigimtį, vadinasi, yra kūniškas ir žemiškas. Lygiai taip pat ir jo dvasinio žmogaus, kuris vadinamas ir vidiniu, yra savas maistas kaip ana *gyvoji duona, nužengusi iš dangaus*[22]. O ir jo gėrimas yra iš ano vandens, kurį žada Jėzus sakydamas: *Kas tik atsigers vandens, kurį aš duodu jam, nebetrokš per amžius*[23].

13. Visais šiais pavyzdžiais pateikiamas panašumas žodžių, susijusių ir su vienu, ir su kitu žmogumi, tačiau kiekvienam

[12] *Koh* 2, 14.
[13] *Mt* 11, 15.
[14] *Jer* 27, 1; *Iz* 20, 2.
[15] *Pat* 3, 23.
[16] *Ps* 72, 2.
[17] *Iz* 26, 18.
[18] *Ps* 5, 10.
[19] *Ps* 54, 10.
[20] *Ps* 3, 8.
[21] *Ps* 9, 36.
[22] *Jn* 6, 33; 51.
[23] *Jn* 4, 14.

dalykui išsaugoma atskirta prasmė, ir netvariam duodama tai, kas netvaru, o tvariam skiriama tai, kas tvaru.

14. Todėl ir atsitiko taip, kad kai kurie paprasti žmonės, nemokantys atskirti ir atidalyti to, kas dieviškuosiuose Raštuose sietina su vidiniu žmogumi, o kas – su išoriniu, apsigavę dėl žodžių tapatumo, įpuolė į kažin kokias kvailas pasakas ir tuščius prasimanymus taip, kad patikėjo, jog net po prisikėlimo reiksią maitintis kūniškais valgiais ir gėrimo semtis ne tik iš ano *tikrojo* ir gyvuojančio per amžius *vynmedžio*[24], bet ir iš šių vynmedžių bei medžio vaisių[25]. Bet apie tai pakalbėsime kitur.

Kūninė ir dvasinė meilė

15. O dabar, kaip atskyrėme ankstesniu pastebėjimu, vienas žmogus kaip vidinis žmogus yra bevaikis ir nevaisingas, o kitas turi daugybę vaikų; lygiai taip pat suprantame tokį pasakymą: *Nevaisingoji pagimdė septynis, o turėjusi daug vaikų vysta iš liūdesio*[26], ir, kaip sakoma palaiminimuose: *Nebus jūsuose bevaikių ir nevaisingų*[27].

16. Vadinasi, jei taip yra, tai kaip sakoma esant kūnišką meilę, poetų vadintą ir Kupidonu, kuria mylintis *sėja kūne*, taip yra ir dvasinė meilė, kuria mylėdamas anas vidinis žmogus *sėja Dvasioje*[28]. Ir, aiškiau sakant, jei kas nors kaip išorinis žmogus vis dar *nešioja žemiškojo paveikslą*, jį veda žemiška aistra ir meilė; o tas, kuris kaip vidinis žmogus *nešioja dangiškojo paveikslą*[29], jį veda dangiška aistra ir meilė.

17. O siela yra vedama dangiškos meilės ir aistros, kai ji, pamačiusi Dievo Žodžio dailumą ir grožį, pamilo jo spindesį ir,

[24] Plg. *Jn* 15, 1.

[25] Origenas omenyje turi milenaristus ar chiliastus, kurie, paraidžiui suprasdami *Apr* 20, 4–8, tikėjo, kad žemiškoje Jeruzalėje 1000 metų tęsis Jėzaus ir kankinių karalystė; plg. Origenas, *De princip.*, II, 11, 1–2; *Comm. In Math.*, XVII, 35; Justinas, *Dial.*, 80–82; Ireniejus, *Contra haer.* V., 35, 3–4.

[26] *1 Sam* 2, 5.

[27] *Iš* 23, 26.

[28] Plg. *Gal* 6, 8.

[29] Plg. *1 Kor* 15, 49.

kliudyta jo paleistos ieties, buvo sužeista meilės jam. Mat šis Žodis yra *neregimojo Dievo atvaizdas* ir spindesys, *visos kūrinijos pirmgimis, nes jame sutverta visa, kas yra danguje ir žemėje, kas regima ir neregima*[30]. Tad jei kas įstengs imliu protu apžvelgti ir apmąstyti viso to, kas jame sutverta, grožį ir spindesį, tai paties dalykų žavesio sukrėstas ir švytėjimo didybės lyg, kaip sako pranašas, *rinktinės ieties*[31] pervertas, gaus iš jo išganingą dūrį ir degs palaiminga meilės jam liepsna.

18. Mums reikia žinoti ir tai: kaip neleistina ir įstatymui nusižengianti meilė gali pasitaikyti išoriniam žmogui, pavyzdžiui, taip, kad mylėtų ne sužadėtinę ar žmoną, o kekšę, arba paleistuvę, taip ir vidiniam žmogui, tai yra sielai, gali pasitaikyti pamilti ne teisėtą sužadėtinį, kuriuo sakėme esant Dievo Žodį, o kokį nors svetimautoją ir suvedžiotoją. Tai tuo pačiu paveikslu aiškiai nušviečia pranašas Ezechielis ten, kur kaip *Samariją* ir *Jeruzalę*, sugadintas paleistuvingos meilės, pristato *Oholą* ir *Oholibą*[32]; norintiems daugiau sužinoti tai aiškiai atskleidžia pati pranašo rašto ištrauka.

19. Tačiau, kaip sakėme, ir ši dvasinė sielos meilė kartais užsiliepsnoja kokioms nors pasileidimo dvasioms, o kartais – Šventajai Dvasiai ir Dievo Žodžiui, Dievo, kuris yra ištikimas sužadėtinis ir vadinamas mokytos sielos vyru ir kurio sužadėtine ji pati vadinama ypač šiame Rašte, kurį laikome rankose; tai Dievo globojami plačiau atskleisime, ėmęsi aiškinti pačios knygelės žodžius.

Meilę pavadinantys ŠR žodžiai

20. Man atrodo, jog dieviškasis Raštas, norėdamas apsisaugoti, kad skaitantiems *amor* vardu [prisidengęs] negimtų koks paklydimas, visų silpnesniųjų labui tai, kas tarp pasaulietinių

[30] *Kol* 1, 15–16.

[31] *Iz* 49, 2.

[32] Plg. *Ez* 23, 4.

išminčių vadinama *cupido* arba *amor*, įvardijo garbingesniu vardu – *caritas* arba *dilectio*; taip yra, pavyzdžiui, kai kalba apie Izaoką: *Ir paėmė jis Rebeką, ji tapo jo žmona, ir jis ją mylėjo* (*dilexit*)[33], ir vėlgi panašiai Raštas kalba apie Jokūbą ir Rachelę: *Rachelė gi buvo gražių akių ir dailaus veido; Jokūbas buvo pamilęs* (*dilexit*) *Rachelę, jis tarė: Aš tau tarnausiu už tavo jaunesniąją dukterį Rachelę septynerius metus*[34].

21. Dar aiškiau pakitusi šio žodžio prasmė atsiskleidžia kalbant apie Amnoną, kuris pamilo savo seserį Tamarą; juk parašyta: *Paskui atsitiko taip, kad Abšalomas, Dovydo sūnus, turėjo didžiai dailios išvaizdos seserį, vardu Tamara, ir įsimylėjo* (*dilexit*) *ją Dovydo sūnus Amnonas*[35]. *Dilexit* pavartota vietoje *adamavit*. *Ir taip labai*, – sako, – *Amnonas mylėjo, kad sirgo dėl savo sesers Tamaros, nes ji buvo mergaitė ir jam rodėsi sunku padaryti jai ką nors*[36]. Ir šiek tiek vėliau Raštas taip kalba apie smurtą, kurį Amnonas pavartojo prieš savo seserį Tamarą: *Ir nenorėjo Amnonas klausytis jos žodžių, bet, būdamas stipresnis, pažemino ją ir gulėjo su ja. Ir ėmė jos Amnonas nekęsti didžia neapykanta, nes neapykanta, kuria jos nekentė, buvo didesnė už meilę* (*dilectio*), *kuria ją buvo mylėjęs*[37].

22. Taigi tiek šiose, tiek kitose gausiose vietose rasi dievišką Raštą išvengus žodžio *amor* ir pavartojus žodžius *caritas* ir *dilectio*. Tačiau kai kada, nors ir retai, vadina meilę jai būdingu vardu ir kviečia prie jos bei ragina sielas; pavyzdžiui, Patarlių knygoje apie išmintį sako taip: *Pamilk* (*adama*) *ją ir ji laikys tave; pasigauk ją, ir ji išaukštins tave; pagerbk ją, idant ji tave apkabintų*[38]. Be to, knygoje, kuri vadinama Saliamono Išminties knyga, taip parašyta apie pačią išmintį: *Pasidariau jos gražumo mylėtojas* (*amator*)[39].

[33] *Pr* 24, 67.
[34] *Pr* 29, 17–48.
[35] *2 Sam* 13, 1.
[36] *2 Sam* 13, 2.
[37] *2 Sam* 13, 14–15.
[38] *Pat* 4, 6; 8.
[39] *Išm* 8, 2.

23. Manau, kad tik ten, kur nematyti jokios galimybės paklysti, įdėtas meilės vardas *amor*. Juk ką aistringa arba ką nepadoraus būtų galima įžvelgti išminties meilėje (*amor*) arba tame, kuris prisipažįsta esąs išminties mylėtojas (*amator*)? Nes jei būtų pasakęs, kad pamilo (*adamavit*) arba Izaokas Rebeką, arba Jokūbas Rachelę, tai, žinoma, skaitydami šiuos žodžius, ypač tie, kurie nemoka nuo raidės pakilti prie dvasios, būtų galėję suprasti šventuosiuose Dievo žmonėse esant kokią nepadorią aistrą.

24. Labai aiškiai ir rankose laikomoje knygoje *amor* vardas pakeistas žodžiu *caritas* ten, kur sakoma: *Prisiektinai meldžiu jus, Jeruzalės dukterys, jei rasite mano mylimąjį, pasakykite jam, kad aš esu meilės* (*caritas*) *sužeistoji*[40], užuot sakius: „Esu perverta jo meilės (*amor*) ieties".

25. Taigi nėra jokio skirtumo, ar dieviškuosiuose Raštuose sakoma *amor*, ar *caritas*, ar *dilectio*, nebent tik tai, kad *caritas* vardas išaukštinamas taip, jog pats Dievas vadinamas *meile* (*caritas*), kaip sako Jonas: *Mylimieji, mylėkime vieni kitus, nes meilė yra iš Dievo. Kiekvienas, kuris myli, yra gimęs iš Dievo ir pažįsta Dievą. Kas nemyli, tas nepažino Dievo, nes Dievas yra meilė* (*caritas*)[41]. Ir nors kita proga reiktų kalbėti apie tai, ką kaip pavyzdį pateikėme iš Jono laiško, tačiau neatrodo kvaila trumpai peržvelgti ir kai kuriuos iš šių dalykų.

Dievas yra meilė

26. *Mylėkime*, – sako, – *vieni kitus, nes meilė* (*caritas*) *yra iš Dievo*[42], ir šiek tiek toliau: *Dievas yra meilė*[43] (*caritas*). Tuo parodo, kad ir pats *Dievas* yra *meilė* ir *meilė yra* tas, kuris yra *iš Dievo*. O kas yra *iš Dievo*, jei ne tas, kuris sako: *Aš išėjau iš Dievo ir atėjau į šį pasaulį*?[44] Tad jei Dievas Tėvas yra *meilė* ir Sūnus yra *meilė*,

[40] *Gg* 5, 8.
[41] *1 Jn* 4, 7–8.
[42] Plg. *1 Jn* 4, 7.
[43] *1 Jn* 4, 8.
[44] *Jn* 16, 28.

o *meilė* ir *meilė* yra viena ir niekuo nesiskiria, tai nuosekliai Tėvas ir Sūnus yra viena ir niekuo nesiskiria.

27. Ir todėl deramai Kristus, kaip *išmintimi, galybe, teisumu, žodžiu* ir *tiesa*[45], taip ir *meile* vadinamas. Ir todėl Raštas sako, kad *jei meilė mumyse pasilieka, Dievas mumyse pasilieka*[46]; o *Dievas*, tai yra Tėvas ir Sūnus, kurie ir *ateina pas tą,* kuris *tobulas meilėje*[47], pagal žodį Viešpaties ir Išganytojo, kuris sako: *Aš ir mano Tėvas pas jį ateisime ir pas jį apsigyvensime*[48].

28. Tad žinotina, jog ši meilė (*caritas*), kuri yra Dievas, nemyli (*dilligit*) nieko žemiška, nieko medžiaginio, nieko netvaraus tame, kame ji yra; nes jo meilė kam nors netvaraus, yra priešinga [jos] prigimčiai, nes ji pati yra tvarumo šaltinis. Juk ji yra vienintelė nemirtinga, nes gi *Dievas yra meilė*[49], *kuris vienatinis nemirtingasis, gyvenantis neprieinamoje šviesoje*[50]. Ir kas gi kita yra nemirtingumas, jei ne *amžinasis gyvenimas*, kurį Dievas žadėjo duosiąs tikintiems į *vienintelį tikrąjį Dievą ir Jėzų Kristų, kurį siuntė*[51], jo Sūnų?

Meilė Dievui ir artimui

29. Todėl ir sakoma, jog pirmiausia ir visų labiausiai Dievui esą malonu ir patinką tai, kas *myli, Viešpatį savo Dievą visa širdimi, visa siela, visomis jėgomis*[52]. Ir kadangi *Dievas yra meilė* ir Sūnus, kuris yra *iš Dievo*, yra *meilė*, jis kažko panašaus į save ieško ir mumyse, idant šios meilės, kuri yra Jėzuje Kristuje, dėka lyg tam tikro giminingo meilės vardo dėka artumu būtume suvienyti su *Dievu*, kuris yra *meilė*, kaip ir kalbėjo tas, kuris jau buvo sujungtas su juo: *Kas atskirs mus nuo Dievo meilės*[53], *kuri yra mūsų Viešpatyje Jėzuje Kristuje?*[54]

[45] Plg. *1 Kor* 1, 29; 30.
[46] *1 Jn* 4, 12.
[47] *1 Jn* 4, 18.
[48] *Jn* 14, 23.
[49] *1 Jn* 4, 8.
[50] *1 Tim* 6, 16.
[51] *Jn* 17, 3.
[52] *Lk* 10, 27.
[53] *Rom* 8, 35.
[54] *Rom* 8, 39.

30. Ši *meilė* artimu laiko kiekvieną žmogų. Juk dėl to Išganytojas supeikė žmogų, maniusį, jog teisioji siela gali nesilaikyti giminystės įstatymų tos atžvilgiu, kuri įklimpusi į neteisybes, ir dėl tos priežasties sudėjo palyginimą, pasakojantį, kaip *vienas žmogus pakliuvo į plėšikų rankas*, kai *keliavo iš Jeruzalės į Jerichą*. Jis kaltina *kunigą* bei *levitą*, kurie *pamatę pusgyvį praėjo pro šalį*[55], tačiau pritaria *samariečiui, kuris parodė gailestingumą*, ir paties klaususiojo atsakymu tvirtina [samarietį] buvus [anam žmogui] artimą ir sako: *Eik ir tu taip daryk*[56].

31. Iš prigimties visi esame artimi vieni kitiems; bet meilės darbais artimas tampa tas, kas gali daryti gera tam, kuris neįgali. Todėl ir mūsų Išganytojas tapo mums artimas ir *neperžengė* mūsų, kai mes tysojome *pusgyviai nuo plėšikų smūgių*.

32. Tad žinotina, kad Dievo meilė visada krypsta prie Dievo, iš kurio ji ir prasideda, ir žvelgia į artimą, su kuriuo turi bendrystę, nes jis taip pat sutvertas tvarume.

Žodžių *Dievas* ir *meilė* daugiaprasmiškumas

33. Taigi tokiu būdu visa, kas tik parašyta apie *caritas*, priimk nelyginant pasakyta apie *amor*, visai nesirūpindamas vardais; nes ir čia, ir ten skleidžiasi ta pati prasmė. O jei kas sakytų, jog mūsų meilė pinigams, paleistuvei ar kitoms panašioms blogybėms vadinama tuo pačiu žodžiu, kuris, rodos, kyla iš *caritas*, žinotina, kad šiais atvejais žodis *caritas* vartojamas ne tiesiogine, o perkeltine prasme.

34. Kaip, pavyzdžiui, ir Dievo vardas pirmiausia taikomas tam, *iš kurio, per kurį ir kuriame yra visa*[57], o tai, žinoma, aiškiai išreiškia trigubos vienybės galybę ir prigimtį. Antra ir, taip sakant, perkeltine prasme Raštas *dievais* vadina ir *tuos, kuriems skirtas Dievo žodis*[58], kaip tvirtina Išganytojas evangelijose. Atrodo, kad

[55] *Lk* 10, 30.
[56] *Lk* 10, 37.
[57] Plg. *Rom* 11, 36.
[58] *Jn* 10, 35.

šiuo vardu vadinamos ir dangiškosios jėgos, kai sakoma: *Dievas pakilo dievų susirinkime, dievų tarpe jis daro teismą*[59]. Trečia, jau ne perkeltine, o klaidinga prasme dievais vadinami pagonių demonai, kai Raštas sako: *Visi pagonių dievai yra demonai*[60].

35. Šitaip ir meilės vardas visų pirma priklauso Dievui, ir dėl to mums liepta *mylėti Dievą visa širdimi, visa siela ir visomis jėgomis*[61], taip kaip tą, iš kurio įgijome galią mylėti. Jame, be abejonės, glūdi [įsakymas] mums lygiai mylėti ir išmintį, ir teisingumą, ir maldingumą, ir tiesą, ir visas dorybes; juk viena ir tas pat yra *mylėti Dievą* ir mylėti tai, kas gera. Antra, tarsi netiesioginiu ir dėl to išvestiniu vardu, mums įsakoma *mylėti artimą taip, kaip save pačius*[62]. Ir trečia – ir tai klaidingai vadinama meile – meilė arba pinigams, arba malonumams, arba visam kam, kas tik susiję su pasileidimu ir paklydimu.

36. Vadinasi, visai nesvarbu, ar, [kalbant apie meilę Dievui], sakoma, kad Dievas *amari*, ar sakoma, kad *diligi*, ir nemanau, kad galima būtų prikaišioti tam, kuris Dievą pavadintų *amor* taip, kaip Jonas [jį pavadino] *caritas*. Pagaliau prisimenu vieną iš šventųjų, vardu Ignotą, apie Kristų pasakius: „Mano meilė (*amor*) yra nukryžiuota“[63], ir nemanau, jog dėl to verta būtų jam prikaišioti.

37. Tačiau žinotina, kad kiekvienas, mylintis ar pinigus, ar tai, kas pasaulyje yra iš netvarios medžiagos, *meilės*, kuri yra *iš Dievo*[64], galią nukreipia į žemiška ir laikina, ir Dievo dalykus naudoja tam, ko Dievas nenori; juk Dievas žmonėms tai davė ne meilei, bet naudai.

38. Visa tai mes šiek tiek plačiau panagrinėjome, norėdami aiškiau ir kruopščiau atskirti *caritas* ir *amor* prigimtis, idant

[59] *Ps* 81, 1.
[60] *Ps* 95, 5.
[61] Plg. *Mt* 22, 39.
[62] Plg. Mt 22, 39.
[63] Ignotas Antiochietis, *Ad Rom.*, VII, 2. Dabar aiškintojai supranta kitaip: nukryžiuota žemiška aistra.
[64] Plg. *Jn* 4, 7.

kartais, kadangi Raštas sako: *Nes Dievas yra meilė*[65] (*caritas*), nebūtų manoma, jog *caritas* ir *dilectio* visa kam, kas mylima, net jei tai netvaru, yra *iš Dievo*. Aiškėja, kad meilė (*caritas*) išties yra *Dievo* savastis ir jo dovana, tačiau žmonės ne visada jos veikimą sieja su tuo, kas yra Dievo ir ko Dievas nori.

Tinkamai ir netinkamai nukreipta meilė

39. Be to, žinotina, jog yra neįmanoma, kad žmogaus prigimtis ne nuolatos mylėtų ką nors. Juk kiekvienas, sulaukęs vadinamojo brandos amžiaus, myli ką nors arba ne visai teisingai, kai myli tai, ko nereikia, arba teisingai ir naudingai, kai myli tai, ką reikia. O kai kas šį meilės jausmą, Kūrėjo geradarystės įskiepytą protingon sielon, sieja arba su pinigų meile ir godumo pastangomis, arba su šlovės siekimu ir trokšta tuščios šlovės, arba su meilužių vaikymusi ir virsta begėdystės ir geidulio belaisviais, arba šio didžio gėrio galią iššvaisto kitiems panašiems dalykams.

40. Bet kai ši meilė nukreipiama ir į įvairius rankomis dirbamus darbus arba susiejama su reikalingais tik šiam gyvenimui užsiėmimais, kaip antai palestra ar bėgimo pratybomis, arba su geometrija, muzika ar aritmetika bei kitais tokiais mokslais, tada man neatrodo, kad ji panaudojama girtinu būdu. Juk jei tai, kas gera, yra ir girtina, o gėris tikrąja to žodžio prasme suprantamas ne kaip susijęs su kūniškais panaudojimais, bet pirmiausia kaip priklausantis Dievui ir sielos dorybėms, tai iš to nuosekliai plaukia, kad tik ta meilė yra priimtina, kuri priderinama prie Dievo ir sielos dorybių.

41. O kad taip yra, atskleidžiama paties Išganytojo prisakymo, kai jis, *paklaustas, koks įsakymas yra didžiausias iš visų ir pirmutinis Įstatyme*[66], atsakė: *Mylėsi Viešpatį, savo Dievą, visa širdimi,*

[65] *1 Jn* 4, 8.

[66] Plg. *Mt* 22, 35 ir t.

visa siela ir visomis jėgomis; o antrasis yra panašus į jį: mylėsi savo artimą kaip save patį[67], ir pridūrė: *Šiais dviem įsakymais remiasi visas Įstatymas ir Pranašai*[68], parodydamas, kad teisinga ir teisėta meilė siejasi su šiais dviem įsakymais ir kad *šiais įsakymais remiasi visas Įstatymas ir Pranašai.*

42. Be to, pasakė ir tai: *Nesvetimausi, nežudysi, nevogsi, melagingai neliudysi*[69], ir jei yra koks kitas *įsakymas*, tai jis *telpa* šiame sakinyje: *Mylėsi savo artimą kaip save patį*[70].

Meilės kreipiamas gyvenimas

43. Tai lengviau bus paaiškinta šiuo būdu. Paimkime, pavyzdžiui, moterį, degančią meile kokiam nors vyrui ir trokštančią būti priimtai jo bendrystėn. Nejau ji nedarys visa taip ir netvarkys visų savo veiksmų taip, kaip, jos žinia, patinka tam, kurį myli, idant kartais, jei ji kada pasielgtų prieš jo valią, tas nuostabusis vyras neatstumtų ir nepaniekintų jos draugijos? Argi galėtų ši moteris, dėl meilės tam vyrui deganti *visa širdimi, visa siela ir visomis jėgomis*[71], svetimauti, žinodama jį mylint skaistumą, arba nužudyti žmogų, žinodama jį esant romų, arba vogti, žinodama jam patinkant padorumą, argi ji užsigeis to, kas svetima, kai jos visi troškimai užvaldyti meilės tam vyrui? Todėl ir *sakoma*, kad meilės tobulume *telpa kiekvienas įsakymas* ir kad *juo remiasi Įstatymo ir Pranašų galybė*[72].

44. Šio *caritas* ar *amor* gėrio dėka šventieji nei *prislėgti sugniuždomi, nei susvyravę praranda viltį, nei parblokšti žūsta*[73], bet *pralekiantis lengvas dabartinis jų vargas ruošia jiems visa pranokstančią svarią amžinąją garbę*[74]. Juk šis *dabartinis vargas sakomas* [esant] *pralekiantis ir lengvas*, ne visiems, o Pauliui ir tiems, kurie

[67] *Mt* 22, 37–39.
[68] *Mt* 22, 40.
[69] *Mt* 19, 18.
[70] *Mt* 22, 39.
[71] *Lk* 10, 27.
[72] Plg. *Mt* 22, 40.
[73] Plg. *2 Kor* 4, 8–9.
[74] Plg. *2 Kor* 4–17.

į jį panašūs, *nes* tobula *Dievo meilė* Jėzuje Kristuje *yra išlieta per Šventąją Dvasią jų širdyse*[75].

45. Būtent taip ir patriarchui Jokūbui, pristatytam dirbti *septynerius metus*[76], meilė Rachelei neleido pajusti dienos kaitros ir nakties žvarbos svilinimo. Šitaip patį Paulių, uždegtą šios meilės jėgos, girdžiu sakant: *Meilė visa pakelia, visa tiki, viskuo viliasi, visa ištveria, meilė niekada nenupuola*[77]. Taigi nėra nieko, ko *neištvertų*, tas, kuris myli tobulai. Tačiau mes daug ko neištveriame, žinoma, dėl to, kad neturime *meilės*, kuri *visa ištveria*. Ir jei nenešame ko nors kantriai, taip yra dėl to, kad mums trūksta *meilės*, kuri *visa pakelia*. Taip pat dažnai nupuolame toje kovoje, kurioje kaunamės prieš velnią, be abejonės, dėl to, kad mumyse nėra tos *meilės*, kuri *niekada nenupuola*.

Bažnyčios meilė Dievui

46. Taigi štai šitas Raštas kalba apie meilę, kuria Dievo Žodžiui dega ir liepsnoja palaiminta siela, gieda per Dvasią šią vestuvių giesmę, kuria Bažnyčia sujungiama ir susiejama su dangiškuoju sužadėtiniu Kristumi, Bažnyčia, trokštanti susilieti su juo per Žodį, idant pradėtų iš jo ir galėtų *būti išganyta gimdydama šiuos* tyrus *vaikus, nes jie išlaikys tikėjimą, šventumą ir santūrumą*[78], kadangi išties yra pradėti iš Dievo Žodžio sėklos, o išleisti ir pagimdyti arba nesuteptos Bažnyčios, arba nieko kūniška, nieko medžiagiška neieškančios, bet liepsnojančios tik meile Dievo Žodžiui sielos.

Dievo meilę pažįsta ir apreiškia Šventoji Dvasia

47. Štai tokie [pamąstymai] mums galėjo šiam kartui kilti apie *amor* ar *caritas*, apie kurią kalbama šioje Giesmių giesmės vestuvinėje giesmėje. Tačiau žinotina, kad dalykų, kurie turėtų

[75] *Rom* 5, 5.
[76] Plg. *Pr* 29, 18 ir t.
[77] *1 Kor* 13, 7–8.
[78] Plg. *1 Tim* 2, 15.

būti pasakyti apie šią meilę, yra tiek daug, kiek ir apie Dievą, nes jis pats *yra meilė*[79]. Juk kaip *niekas nepažįsta Tėvo, tik Sūnus ir kam Sūnus panorės apreikšti*[80], taip *niekas nepažįsta* meilės, *tik Sūnus*. Bet lygiai taip ir *Sūnaus*, nes ir jis yra meilė, *nepažįsta niekas, tik Tėvas*.

48. Ir kadangi vadinama *caritas*, vienintelė Šventoji Dvasia *kyla iš Tėvo*, ir todėl pažįsta tai, kas yra Dieve, taip, kaip *žmogaus dvasia pažįsta tai, kas yra žmoguje*[81]. Taigi ši *Globėja, tiesos Dvasia, kuri kyla iš Tėvo*[82], sukasi ieškodama, ar nerastų kokių vertų[83] ir imlių sielų, kurioms galėtų apreikšti tos *meilės*, kuri *yra* iš Dievo[84], didybę. Tad dabar jau šaukdamiesi paties *Dievo* Tėvo, kuris *yra meilė*[85], per tą *meilę*, kuri *yra iš jo*, pereikime prie likusių svarstytinų dalykų.

Trys graikų filosofijos dalys ir logika

3. 1. Pirmiausia pabandykime patyrinėti, kodėl, Dievo bažnyčioms gavus tris Saliamono parašytas knygas, pirmoji iš jų yra Patarlių knyga, antroji – ta, kuri vadinama Ekleziastu, o trečioje vietoje – Giesmių giesmės knyga? Štai kas čia gali ateiti mums į galvą. Pagrindiniai mokslai, kurių dėka pažįstame tikrovę, yra trys. Graikai jas vadino etika, fizika ir epoptika[86]; mes jas galime pavadinti moraline, gamtos ir spekuliatyviąja [filosofija][87].

[79] Plg. *1 Jn* 4, 8.
[80] *Mt* 11, 27.
[81] Plg. *1 Kor* 2, 11.
[82] *Jn* 15, 26.
[83] Plg. *Išm* 6, 16.
[84] Plg. *1 Jn* 4, 7.
[85] Plg. *1 Jn* 4, 8.
[86] *Epoptika*. Šis žodis priklauso pagonių graikų įvesdinimo į Eleusino misterijas žodynui (plg. Platonas, *Puota*, 210a; *Faidras*, 250e; *VII laiškas*, 333e; Plutarchas, *Dem.*, 26, 26, 13; *Alex.*, 22, 4), vėliau neoplatonikų kalboje žymėjęs aukščiausiojo suvokimo – regėjimo pakopą. Šią sąvoką panašia filosofine prasme vartojo Klemensas Aleksandrietis (*Protrept.*, I, 10, 3; *Paed.*, I, 8, 3; *Strom.*, II, 47, 4) ir Origenas (*C. Cels.*, III, 37, 22; VII, 10, 19; *Fragm. I. Luc.*, 15, 23.)
[87] Toks filosofijos skirstymas pastebimas nuo I a. po Kr. pirmiausia Plutarcho ir Teono Smirniečio, Klemenso Aleksandriečio ir paties Origeno raštuose, ir yra siejamas su viduriniuoju platonizmu.

Kai kurie graikuose pagrįstai ketvirtąją vietą skyrė logikai, kurią mes galime pavadinti proto [filosofija][88].

2. Kiti teigė, kad ji esanti ne atskiras [mokslas], o visu kūnu įpinta ir susijusi su anais trimis, kuriuos anksčiau minėjome. Juk logika arba, kaip mes sakome, proto [filosofija], yra tas [mokslas], kuris, rodos, apima žodžių ir teiginių prasmės savybes ir skirtumus, gimines ir rūšis bei aiškina atskirai kiekvieno pasakymo figūras, šiaip ar taip tas mokslas, kurį dera ne tiek atskirti nuo kitų, kiek įpinti ir įterpti į juos.

3. Moraline [filosofija] vadinama ta, kurios dėka parengiamas garbingas gyvenimo būdas ir paruošiamas į dorybę krypstančios [gyvensenos] nuostatos. Gamtos [filosofija] vadinama ta, kur nagrinėjama kiekvieno daikto prigimtis, idant gyvenime nieko nebūtų daroma prieš prigimtį, bet visa būtų skiriama tam panaudojimui, kuriam buvo sukurta Kūrėjo. Spekuliatyviąja vadinama ta [filosofija], kuria, peržengę regima, kontempliuojame dieviškuosius ir dangiškuosius dalykus ir juos įžvelgiame tik protu, nes jie peržengia kūninę regą.

Saliamono paliktos knygos – filosofijos dalių šaltinis

4. Taigi šitai, kaip man regis, visi graikų išminčiai, perėmę iš Saliamono, mat jis amžiumi ir laiku daug anksčiau už juos tai buvo pažinęs per Dievo Dvasią, pateikė kaip savo atrasta ir paliko sudėta į savo mokymų knygas, idant būtų perduota ir ateinančioms kartoms. Tačiau, kaip sakėme, Saliamonas tai atrado anksčiau už visus ir išmokė išminties, kurią gavo iš Dievo, kaip parašyta: *Dievas davė Saliamonui taipgi išminties ir labai daug protingumo, ir širdies platybę tokią kaip smilčių, kurios yra jūros krante. Ir jo išmintis viršijo visus senuosius žmonių sūnus ir visus Egipto išminčius*[89].

[88] Origenas čia pamini aristotelikų ir platonikų mokyklose vykusius ginčus dėl logikos vietos tarp kitų filosofijos dalių.

[89] *3 Kar* 4, 29–30.

5. Taigi Saliamonas, norėdamas atskirti ir atidalyti vieną nuo kitos tuos tris mokslus, kuriuos anksčiau minėjome esant pagrindinius, tai yra moralinę, gamtos ir spekuliatyviąją [filosofiją], išleido jas trimis knygelėmis, kiekvieną nuosekliai išdėstęs pagal jos eilę.

6. Taigi pirmiausia Patarlių knygoje jis glaustais, kaip pritiko, ir trumpais sakiniais sudėjęs gyvenimo nuostatus, išdėstė moralinę filosofiją. Antrąją, vadinamąją gamtos, užgriebė Ekleziaste, kuriame gausiai svarstydamas apie prigimtinius dalykus ir atskirdamas tuščia bei niekinga nuo naudinga ir būtina, ragina pamesti tuštybę ir siekti naudinga bei teisinga.

7. Spekuliatyviąją filosofiją išdėstė šioje knygelėje, kurią laikote rankose, tai yra Giesmių giesmėje, kurioje, pasitelkęs sužadėtinio ir sužadėtinės figūras, sukelia sieloje dangiškų dalykų meilę ir dieviškų dalykų troškimą, mokydamas, kad *caritas* ir *amor* keliais reikia pasiekti bendrystę su Dievu.

8. O tai, kad jam, dedančiam šiuos tikros filosofijos pagrindus ir kuriančiam mokslų bei mokymų tvarką, nebuvo nežinoma, kad jis nepaliko nuošaly ir proto [filosofijos], akivaizdžiai parodo pačioje savo Patarlių knygos pradžioje, visų pirma būtent tuo, kad savo knygelę pavadino Patarlėmis: šis pavadinimas, žinoma, reiškia, kad viena sakoma viešai, o kita numanoma vidujai. Juk to moko ir įprastas patarlių vartojimas, ir Jonas Evangelijoje rašo, jog Viešpats taip sako: *Aš jums kalbėjau patarlėmis; ateis valanda, kada jau ne patarlėmis kalbėsiu jums, bet atvirai apie Tėvą jums skelbsiu*[90]. Tad tiek tuo tarpu apie patį pavadinimą.

9. O toliau jis tuojau pat įveda žodžių skirtumus ir atskiria *žinojimą* nuo *išminties*, o nuo *žinojimo* – *mokslą*, kitaip paaiškina *žodžių supratimą* ir sako, jog protingumas esti tame, jei kas gali perprasti *žodžių gudrumą*. Atskiria ir *tikrą teisingumą* nuo

[90] *Jn* 16, 25.

sprendimo krypties, mini ir tam tikrą *buklumą* (*astutia*), būtiną tiems, kuriuos įkvepia, mano manymu, tą, kurio dėka galėtų būti suvoktos ir apeitos sofizmų suktybės. Ir dėl to sako, kad *nekaltiems* per išmintį duodamas *buklumas*, be abejo, tam, kad Dievo Žodyje nebūtų apmulkinti sofistinės klastos[91].

10. O ir čia, man rodos, jis turėjo galvoje logikos mokslą, kurio dėka atskiriamas mokymas apie žodžius ir teiginių prasmės bei tvirtai pagrindžiant nustatoma tikroji kiekvienos kalbos ypatybė. Jo ypač turi mokytis vaikai; juk tai skatinama sakant: *Idant duotų mažesniems vaikams supratimą ir mąstymą*[92]. Ir kadangi tas, kuris mokosi šių dalykų, būtinai to, ką įsisavino, dėka protingai valdo save patį ir darniau gyvena pusiausvyroje, jis sako: *Išmanantis įsigis mokėjimą valdyti*[93].

11. Po to, pastebėjęs dieviškuosiuose žodžiuose, kuriais per pranašus žmonių giminei buvo perduota gyvenimo tvarka, esant skirtingų kalbos tropų bei įvairių kalbėjimo rūšių ir žinodamas juose esant tam tikros figūros, vadinamos *parabole*, ir kitos [figūros], kuri įvardijama *tamsiu pasakymu*, ir kitų, vadinamų *mįslėmis*, ir dar kitų, įvardijamų *išminčių posakiais*, rašo: *Taip pat suprasi parabolę ir tamsų kalbėjimą, ir išminčių posakius, ir mįsles*[94]. Taigi kiekvieno šių [apibrėžimų] pagalba jis aiškiai ir akivaizdžiai dėsto proto filosofiją ir senųjų pročiu glaustais bei trumpais sakiniais išreiškia didingas ir tobulas prasmes.

12. Jei yra toks, kuris *apie Viešpaties įstatymą mąsto dieną ir naktį*[95], ir jei yra kas nelyginant *teisiojo burna*, kuri *mąsto išmintį*[96], tai šitai galėtų kruopščiau tyrinėti ir atrasti, jei teisingai ieškotų, o ieškodamas belstųsi į *išminties duris*, prašydamas Dievo, kad jam *atvertų*[97] ir jis pelnytųsi gauti per Šventąją Dvasią išminties

[91] Plg. *Pat* 1, 1 ir t.
[92] *Pat* 1, 4.
[93] *Pat* 1, 5.
[94] *Pat* 1, 6.
[95] *Ps* 1, 2.
[96] *Ps* 36, 30.
[97] Plg. *Kol* 4, 3.

žodį, žinojimo žodį[98] ir sueiti bendrystėn su Išmintimi, kalbėjusia: *Juk tiesiau savo žodžius, o jūs negirdėjote*[99].

13. Ir pelnytai sakosi tiesianti žodžius to širdyje, kuriam Dievas yra davęs, kaip sakėme anksčiau, *širdies platumą*[100]. Mat išsiplečia širdis to, kuris įstengia tai, kas trumpai pasakyta paslaptimis, paaiškinti platesniu mokymu, [pasitelkęs] iš dieviškų Knygų surinktus patvirtinimus.

Saliamono knygos išdėstytos ugdančia tvarka

14. Taigi trokštantis pažinti išmintį, anot to paties išmintingiausiojo Saliamono mokymo, turi pradėti nuo doros mokymosi ir suprasti tai, kas parašyta: *Įsigeidei išminties, laikykis prisakymų, ir Viešpats duos tau ją*[101]. Tad dėl to šis mokytojas, kuris pirmasis moko žmones dieviškosios filosofijos, savo darbą pradėjo nuo Patarlių knygelės, kurioje, kaip minėjome, pateikia moralinę filosofiją, idant pažengusysis protu ir elgsena pereitų prie mokymo apie gamtos pažinimą ir [išmokęs] skirti dalykų priežastis bei prigimtis, suprastų, kad reikia palikti *tuštybių tuštybę*[102] ir veržtis amžino ir pastovaus link.

15. Ir todėl po Patarlių knygos pereinama prie Ekleziasto, kuris moko, kaip sakėme, jog visa regima ir kūniška yra netvirta ir trapu. Suvokęs, jog taip yra, siekiantis išminties, be abejonės, paniekins tai bei nepaisys ir pasitraukęs, sakyčiau, nuo pasaulietinių reikalų links prie neregimų ir amžinų dalykų, kurie Giesmių giesmėje atskleidžiami dvasinėmis, įsimylėjėlių figūrų pridengtomis prasmėmis.

16. Mat ši knyga yra paskutinė todėl, kad prie jos būtų pereinama tada, kai žmogus ir elgsena bus švarus, ir bus išmokęs pažinti bei skirti netvarius ir tvarius dalykus, idant jo niekuo

[98] Plg. *1 Kor* 12, 8.
[99] *Pat* 1, 24.
[100] Plg. *3 Kar* 4, 29.
[101] *Sir* 1, 26.
[102] *Koh* 1, 2.

negalėtų papiktinti figūros, kuriomis aprašoma ir kuriama sužadėtinės meilė dangiškajam sužadėtiniui, tai yra tobulos sielos meilė Dievo Žodžiui. Nes pirma susipažinus su tuo, kuo siela apvaloma tiek veikdama, tiek laikydamasi papročių ir įvesdinta į prigimtinių dalykų skyrimo [sritį], tinkamai pasiruošusi pereina prie dogminių bei mistinių dalykų ir su nuoširdžia dvasine meile pakyla iki Dievybės regėjimo.

Abraomas, Izaokas ir Jokūbas – filosofijos dalių provaizdžiai

17. Tad manau, kad šis trilypis dieviškosios filosofijos pavidalas jau anksčiau buvo pavaizduotas tais šventais bei palaimintais vyrais, dėl kurių švenčiausių mokymų Dievas panorėjo būti vadinamas *Abraomo Dievu, Izaoko Dievu ir Jokūbo Dievu*[103].

18. Mat Abromas moralinę filosofiją atskleidžia klusnumu; juk jo klusnumas ir prisakymų laikymasis buvo tokie dideli, kad išgirdęs: *Išeik iš savo žemės ir iš savo giminės, ir iš savo tėvo namų*[104], neuždelsė, bet tuojau pat padarė. Negana to, padarė kai ką daugiau negu tai: išgirdęs, kad turi paaukoti savo sūnų, ir dėl to nesusvyruoja, bet paklūsta paliepimui ir, palikdamas ateinančioms kartoms klusnumo, kuris yra doros filosofija, pavyzdį, *nepasigaili savo vienatinio sūnaus*[105].

19. O Izaokas vaizduoja gamtos filosofiją, kai kasa šulinius ir tiria daiktų gelmes[106]. O Jokūbas reiškia spekuliatyviąją filosofiją, nes jis ir Izraeliu buvo pavadintas[107], kadangi regėjo dievystę ir dangaus *stovyklą*[108] bei *Dievo namus*[109], ir įžvelgė *angelų* kelius, *kopėčias*, nutiestas nuo žemės *į dangų*[110].

20. Todėl pagrįstai sužinome, kad tie trys palaiminti vyrai pastatė Dievui altorius[111], tai yra paaukojo savo filosofijos

[103] Plg. *Iš* 3, 6.
[104] *Pr* 12, 1.
[105] Plg. *Pr* 22, 16.
[106] *Pr* 26, 15 ir t.
[107] Plg. *Pr* 32, 29.
[108] Plg. *Pr* 32, 3.
[109] Plg. *Pr* 28, 17.
[110] Plg. *Pr* 28, 12.
[111] Plg. *Pr* 12, 7–8; 22, 9; 26, 25; 33, 20; 35, 7.

pasiekimus, žinoma, tam, kad paskelbtų, jog šie dalykai sietini ne su žmogaus sugebėjimais, o su Dievo malone. Be to, jie *gyvena palapinėse*[112], idant tuo parodytų, jog žemėje nieko savo neturi turėti tas, kas siekia dieviškosios filosofijos, ir privalo nuolat judėti pirmyn, ne tiek iš vietos į vietą, kiek nuo žemesniųjų dalykų pažinimo prie tobulųjų pažinimo.

21. Dieviškuosiuose Raštuose atrasi ir daugybę kitų vietų, kurios tuo pačiu pavidalu nurodo tvarką, kurią sakėme esant tarp Saliamono knygelių, tačiau mums dabar, turintiems ką kita rankose, būtų ilgu tęsti kalbą apie jas.

22. Tad jei kas taisydamas įpročius ir laikydamasis prisakymų įveikė pirmąjį etapą, žymimą Patarlėmis, po to, suvokęs pasaulio tuštybę ir įžvelgęs netvirtų dalykų trapumą, pasiekė tai, kad atsižadėjo pasaulio ir visa ko, kas yra pasaulyje, tas savo ruožtu pradės regėti ir trokšti to, *ko neregėti ir kas amžina*[113].

23. Tačiau idant galėtume tai pasiekti, mums reikia dieviško gailestingumo, kad, jei kartais įstengtume, permatę Dievo Žodžio grožį, užsidegti išganinga meile jam, tai ir jis pats manytų esant verta mylėti tokią sielą, kurią matė jo trokštant.

I KNYGA

Siela turi pažinti savo grožį

5. *Jei nepažinsi savęs, o geriausia* – arba *gražiausia – tarp moterų, išeik kaimenių pėdsakais ir ganyk savo ožiukus piemenų padangtėse*[1].

[112] Plg. *Žyd* 11, 9.
[113] Plg. *2 Kor* 4, 18.

[1] *Gg* 1, 8.

Pasakojama, kad vienam iš septynių [išminčių], kuriuos garsas skelbia buvus tarp graikų išskirtinės išminties, be kitų priklauso ir šis nuostabus posakis: „Suprask save patį“ arba „Pažink save patį“.

2. Tačiau Saliamonas, kuris, kaip parodėme savo Pratarmėje, buvo pirmesnis už juos visus laiku, išmintimi ir dalykų pažinimu, tokiais žodžiais grėsmingai kreipdamasis į sielą, nelyginant į moterį, sako: *Jei nepažinsi savęs pačios, o gražiausioji tarp moterų,* ir nesuprasi, kad tavo grožio priežastys kyla iš to, kad *esi sutverta pagal Dievo paveikslą*[2], ir todėl tavyje glūdi daug prigimtinio dailumo, ir jei nesuprasi, kokia graži buvai nuo pradžių, nors ir dabar dar pranoksti kitas moteriškes ir vienintelė esi vadinama *graži tarp* jų, tačiau jei *nepažinsi savęs pačios*, – noriu, kad tavo grožis atrodytų puikus ne lyginant su prastesnėmis, bet kad atlieptum tai, kas dera ir prilygsta tau pačiai ir tavo dailumui, – jei to nepadarysi, liepiu tau išeiti ir atsistoti ties paskutiniais kaimenių pėdsakais, daugiau nebeganyti avių ir ėriukų, bet ožiukus, žinoma, tuos, kurie dėl savo pagedimo ir išdykumo *bus pastatyti karaliaus,* vadovaujančio teisumui, *kairėje*[3].

3. Ir kadangi tau, įvestai į karaliaus menę, parodžiau didžiausias gėrybes, *jei nepažinsi savęs pačios,* parodysiu tau didžiąsias blogybes, idant pažengtum pirmyn abiejų dalykų dėka: tiek blogybių bijodama, tiek gėrybių trokšdama. Mat jei nesuprasi savęs pačios ir gyvensi nepažinusi savęs bei nesieksi žinojimo, tai, be abejonės, neturėsi ir savo padangtės, bet bėgiosi po *piemenų padangtes* tai šio, tai ano, ir *piemens padangtėse ganysi ožiukus* – neramų, nenustygstantį ir linkusį į nuodėmes padarą.

4. Tačiau tu tai kęsi tol, kol iš pačių aplinkybių ir patyrimo suprasi, koks didis blogis yra sielai nesuprasti savęs pačios ir savo grožio, kuriuo pranoksta kitas, ne mergeles, o moteris, tai yra tas, kurios patyrė sugedimą ir neišsaugojo nepaliestos skaistybės.

[2] Plg. *Pr* 1, 27.

[3] Plg. *Mt* 25, 33.

5. Štai ką po viso to, ką buvo kalbėjusi sužadėtinė, pagal sumanytos dramos tvarką sako sužadėtinis, griežtu įspėjimu ragindamas sužadėtinę karštai rūpintis pažinti savę.

6. O dabar atitinkamai šitai, kaip ir visa kita, susiekime su Kristumi ir Bažnyčia. Kristus, kreipdamasis į savo sužadėtinę, tai yra į tikinčiųjų sielas, nustato išganymo ir palaimos esmę esant savęs supratime ir pažinime. Manau, kad neįmanoma nei lengvai, nei trumpai paaiškinti, kaip siela pažįsta save pačią; tačiau, kiek jėgos leis, pabandysime atskleisti kai kuriuos iš daugelio dalykų.

Sielos savianalizė

7. Taigi man rodos, kad siela turi pasiekti savęs pažinimą dviem būdais: [atsakydama], kas yra ji pati ir kaip ji elgiasi, tai yra kokia jos esybė ir kokie palinkimai. 8. Pavyzdžiui, [reikia], kad suprastų, koks yra jos palinkimas: geras ar negeras, kokį ji turi tikslą: teisingą ar ne; ir jei turi teisingą tikslą, ar visų dorybių atžvilgiu yra vienodai nusiteikusi tiek protu, tiek veiksmais, ar tik būtinų ir akivaizdžių dalykų atžvilgiu; ar linkusi daryti pažangą ir stiprėti pažindama [gamtos] daiktus bei ugdydama dorybes, ar sustoja ir pasilieka ten, kur įstengė ateiti; ar gali tobulinti tik save pačią, ar ir kitiems gali padėti bei atnešti kokios nors naudos mokymo žodžiu arba poelgių pavyzdžiais

9. Bet jei susiprastų nesanti nei gerų polinkių, nei teisingo siekio, kartu tegu suvokia, ar daug jai trūksta ir ar toli ji nuo dorybių kelio, ar ji jau šiame kelyje ir jau ryžtasi juo žengti trokšdama *veržtis pirmyn, pamiršus, kas už jos*[4], bet dar nepriartėjo, bet galbūt jau ir visai arti, bet dar nepasiekusi tobulybės.

10. Save pažįstančios sielos darbas, atrodo, taip pat yra <žinoti>[5], ar jos blogi darbai daromi iš polinkio ir atsidėjimo, ar

[4] Plg. *Fil* 3, 13.

[5] Leidėjų priimta konjektūra.

dėl kažin kokio trapumo ir, kaip sakė Apaštalas, tarsi *nenoromis veikiant ir darant, ko nekenti*[6], ir vėlgi, ar jos geri darbai daromi iš gerų polinkių ir teisingo siekio.

11. Pavyzdžiui, ar pyktį sutramdo tik kai kurių atžvilgiu, o ant kitų jį išlieja, ar visuomet jį sutramdo. Panašiai ir su liūdesiu: ar jį visuose reikaluose nugali, o kai kuriuose pasiduoda, ar visuose visiškai pasiduoda. Tas pat ir su baime, ir su visa kita, kas rodosi esą priešinga dorybėms.

12. Dar ir toks yra save pažįstančios sielos darbas: ar ji labai trokšta šlovės, ar nelabai, ar visai netrokšta. Apie tai ji gali spręsti iš to, ar labai džiaugiasi giriama, ar vidutiniškai, ar visai nesidžiaugia ir ar barama labai liūsta, vidutiniškai, ar visai neliūsta.

13. Taip pat duodama ar gaudama save pažįstanti siela sulaukia ženklų, ar ką nors duodama ir suteikdama tai daro iš polinkio dalytis ir tarsi džiaugtųsi tarp žmonių besirandančia lygybe, ar, kaip sako Apaštalas, *liūdėdama ir verčiama*[7], arba reikalaudama dėkingumo iš gaunančių arba besiklausančių. Taip pat ir gaudama save pažįstanti siela stebės save, ar gaunamus dalykus priima ramiai, ar džiaugsis tarsi kažin kokiu gėriu.

14. Ir mąstydama tepasveria save tokia siela, idant pažintų, ar lengvai susižavi klausydamasi apie bet kokį į tiesą panašų dalyką, ir ją patraukia kalbos meistriškumas, patrauklumas ar išmoningumas, ar taip būna retai, ar visiškai niekada.

15. Tačiau jau pakankamai pasakyta apie šį pažinimo būdą. Mat norintis, laikydamasis panašumo, gali pririnkti ir daugybę kitų [pavyzdžių], kuriais būtų įrodyta, jog siela pažįsta save pačią ir svarsto, ar gali atnaujinti ir atstatyti savo grožį, kurį kuriant pasaulį gavo *pagal Dievo atvaizdą*[8].

[6] Plg. *Rom* 7, 15.
[7] Plg. *2 Kor* 9, 7.
[8] Plg. *Pr* 1, 27.

Savęs pažinimo nepasirinkusios sielos klajonės

16. Tad tokių dalykų moko šie žodžiai moters pavidalu prisidengusią sielą, idant ši pažintų save pačią, ir sako: *Jei nepažinsi savęs pačios*, tai yra jei nevesi savo minčių kiekvienu iš tų kelių, kuriuos minėjome anksčiau, ir neskirsi kiekvieno dalyko, kas darytina, o kas vengtina, ko tau trūksta, o ko yra apsčiai, kas taisytina, o kas išsaugotina, bet norėsi neišsiskirdama gyventi tarp kitų įprasto gyvenimo žmonių sielų, kurias čia vadina „moterimis", ir tarp kurių esi *graži,* mat jau gavai ir Dievo Žodžio *bučinius*, ir permatei jo *guolio* paslaptis, jei, sakau, *nepažinsi savęs,* bet norėsi gyventi neišsiskirdama ir kaip paprasta minia, *išeik kaimenių pėdsakais*, tai yra būk kaimenės gale, jei negali po viso to, kas tavyje sudėta, daryti ko nors iškilaus ir, nepažindama savęs, tolsti nuo kaimenės gyvenimo. Ir būsi ne tik kad kaimenėje, bet [seksi] kaimenių pėdsakais; mat *galiausias* ir *paskiausias*[9] taps nesupratęs savo pirmumo.

17. Ir todėl, kad ką tik paniekino pažinimą, ją būtinai *bet koks mokymo vėjas turėtų nusinešti klaidų apgaulės link*[10], taip, kad padangtę statysis tai prie vieno piemens, tai yra Žodžio mokytojo, tai prie kito; ir taip visur kur klajoja, ganydama ne avis – romų padarą, – bet ožiukus, tai yra nenustygstančias, neramias ir į nuodėmes linkusias mintis, augindama juos padedama tuo tikslu surastų įvairių mokytojų; tokia bus bausmė už prasikaltimą sielos, kuri nesistengs pažinti savęs pačios ir sekti paskui *ganytoją*, kuris *už savo avis guldo savo sielą*[11]. Toks pirmasis būdas, kuriuo siela turėtų pažinti save pačią iš savo palinkimų ir poelgių.

Klausimai apie sielą kaip kūrinijos dalį

18. Gilesnė ir sudėtingesnė yra antroji dalis, kurioje sielai, kuri jau yra *graži tarp moterų*, liepiama *pažinti save pačią*. Jei

[9] Plg. *Mt* 19, 30.
[10] Plg. *Ef* 4, 14.
[11] Plg. *Jn* 10, 11.

įstengs tai įvykdyti, tesitiki sau visa ko gero; jei ne, težino, kad *turi išeiti kaimenių pėdsakais ir ganyti ožiukus* svetimų jai *piemenų padangtėse*[12]. Tad įsižiūrėkime ir, kiek leidžia jėgos, pradėkime pažintį su šia dalimi.

19. Dieviškas Žodis kalba pranašo lūpomis: *Įžiebkite savyje žinojimo šviesą*[13]. O ir tarp dvasinių dovanų vienintelė ir didžiausia dovana, *suteikiama per Šventąją Dvasią, – tai pažinimo žodis*[14]; to pažinimo pagrindinis darbas yra tas, apie kurį Evangelijoje pagal Matą kalbama taip: *Niekas nepažįsta Sūnaus, tik Tėvas, nei Tėvo niekas nepažįsta, tik Sūnus ir kam Sūnus panorės apreikšti*[15]. [Evangelijoje] pagal Luką sakoma taip: *Niekas nežino, kas yra Sūnus, tik Tėvas, ir niekas nežino, kas yra Tėvas, tik Sūnus ir tas, kam Sūnus panorės apreikšti*[16]. [Evangelijoje] pagal Joną parašyta taip: *Kaip mane pažįsta Tėvas ir aš pažįstu Tėvą*[17]. O keturiasdešimt penktoje psalmėje sakoma: *Liaukitės ir pažinkite, jog aš Dievas*[18].

20. Taigi pagrindinė pažinimo pareiga – pažinti Trejybę, antroji – pažinti jos kūriniją, kaip tas, kuris kalbėjo: *Nes jis man davė esamų dalykų pažinimą,* [idant pažinčiau] *pasaulio sutvarkymą ir pradmenų jėgas, laikų pradžią, pabaigą ir vidurį*[19], ir taip toliau.

21. Taigi tarp šių dalykų siela bus pažinusi ir save. Šio pažinimo dėka ji privalo žinoti, kokia yra jos esybė: kūninė ar bekūnė, ir ar ji yra paprasta, ar sudėta iš dviejų, trijų arba daugybės [dalių].

22. Be to, kai kurie klausia, ar ji yra sukurta, ar visiškai niekieno nesukurta; jei sukurta, tai kaip sukurta: ar, kaip kai kurie mano, kūninėje sėkloje glūdi jos esybė ir jos pradžia išvedama kartu su kūno pradžia, ar atėjusi tobula iš šalies, apvelkama paruoštu ir moters įsčiose sukurtu kūnu.

[12] Plg. *Gg* 1, 8.
[13] *Oz* 10, 12.
[14] Plg. *1 Kor* 12, 8.
[15] *Mt* 11, 27.
[16] Plg. *Lk* 10, 22.
[17] *Jn* 10, 15.
[18] *Ps* 45, 11.
[19] *Išm* 7, 17–18.

23. Ir jei taip, tai, ar naujai sukuriama ir tik tada padaroma, kai sukuriamas ir kūnas, taip, kad tikėtina, jog jos sukūrimo priežastis buvo būtinybė įkvėpti kūnui gyvybę, ar manoma, kad ji, sukurta anksčiau ir kadaise, dėl kažkokios priežasties ateina prisiimti kūno; ir jei manoma, kad ji ateina dėl kažkokios priežasties, tai pažinimo pareiga yra sužinoti, kokia toji priežastis.

24. Be to, reikia ištirti, ar tik vieną kartą ji apsivelka kūną ir, jį palikusi, daugiau jau jo nebeieško, ar prisiimtąjį kartą palikusi gauna kitą; jei gauna antrąkart, tai ar prisiimtąjį išlaiko visą laiką, ar kada nors ir vėl pameta. O jei, kaip teigia Raštas, artinasi pasaulio pabaiga ir ši netvari būklė bus pakeista į tvarią, tai neabejotina, kad dabartiniame gyvenime ji negali įeiti kūnan antrą arba trečią kartą. Mat jei taip tartume, būtinai plauktų išvada, kad vienas po kito besikartojant tokiems perėjimams, pasaulis negali baigtis.

25. Be to, pažindama save siela teištiria, ar yra kokia nors grupė, arba ar esama dvasių, turinčių tą pačią esmę kaip ir ji, ar yra ne tos pačios esmės, skirtingų nuo jos dvasių, tai yra ar esama ir mąstančių dvasių kaip ji, ir nemąstančių; ir ar jos esmė yra tokia pati, kaip angelų, nes manoma, kad mąstantis nuo mąstančio niekuo nesiskiria.

26. Arba ar ji nėra tokia savo esmės dėka, bet, jei pelnys, bus tokia malonės dėka; o gal ji visiškai negali tapti panaši į angelus, jeigu to nepriima jos prigimties kokybė ir panašumas? Nes pasirodys, kad galima sugrąžinti prarasta, tačiau negalima suteikti to, ko pradžioje nedavė Kūrėjas.

27. Be to, norėdama pažinti save pačią, siela teištiria ir štai ką: ar jos dvasios galia gali išaugti ir susilpnėti ir yra kintama, ar, kartą įgyta, daugiau nedingsta.

28. Ir kam reikia toliau pasakoti, dėl kokių priežasčių siela turi pažinti save pačią, idant kartais, jei nesirūpintų tobulai *pažinti save pačią*, jai nebūtų liepta *išeiti kaimenių pėdsakais ir ganyti ožiukus* ir tai daryti ne savo padangtėje, bet *piemenų*

padangtėse[20], tuo tarpu, norinčiai to siekti nesunku išsirinkti daugybę būdų iš mūsų anksčiau minėtųjų, kuriais galėtų, kiek leidžia jėgos, lavintis *Žodžio pažinime*?[21]

Savęs netiriančios sielos blaškymasis

29. Tačiau tepasako tai Dievo Žodis ir sielai, kuri daro pažangą, bet dar nepakilo iki aukščiausio tobulumo. Ji, žinoma, dėl tos pažangos, kurią padarė, vadinama *gražia*; o kad galėtų pasiekti tobulumą, tebūnie jai būtina pagrasinti; nes jei kiekvienu tų požiūrių, apie kuriuos kalbėjome anksčiau, nepažins savęs pačios ir nenuilstamai nesilavins Dievo Žodyje ir dieviškame Įstatyme, teks jai rankioti įvairių žmonių nuomones apie kiekvieną tų dalykų ir sekti žmonėmis, nepasakiusiai nieko iškilaus, nieko iš Šventosios Dvasios.

30. Tai yra *išeiti kaimenių pėdsakais* ir sekti mokymais tų, kurie ir patys liko nusidėjėliai, ir negalėjo numatyti jokių vaistų nusidedantiems. Tas, kuris jais seka, pasirodys *ganąs ožiukus*, kurie, žinoma, yra nuoroda į nusidėjėlius, vaikščiodamas po *piemenų padangtes*, tai yra skirtingas filosofų mokyklas.

31. Taigi įsižiūrėk geriau, kaip baisu tai, kas vaizduojama šia figūra. *Išeik,* – sako, – *tu kaimenių pėdsakais*[22]; tarsi siela jau viduje ir patalpinta tarp slėpinių; tačiau dėl to, kad nesirūpina *pažinti save pačią* ir tyrinėti, kas ji yra ir ką arba kaip turėtų daryti, arba ko nedaryti, jai sakoma *tu išeik*, tarsi vadovaujantysis ją, prasikaltusią dykinėjimu, varytų lauk. Tad didžiai pavojinga sielai apleisti savęs supratimą ir pažinimą.

Įspėjimas rinktinėms sieloms

32. Bet, kadangi išdėstėme dvi sielos savęs pažinimo [kryptis], galbūt pasirodys, jog [todėl, kad ji] nesirūpina eidama pirmąja

[20] *Gg* 1, 8.
[21] Plg. *1 Kor* 12, 8.
[22] *Gg* 1, 8.

svarstyti savo veiksmų, tyrinėti savo pasiekimų arba nagrinėti savo ydų, jai pelnytai sakoma: *išeik*; atrodytų, kad taip ji tarsi vejama iš vidaus lauk.

33. Tačiau turint galvoje antrąją [kryptį], kuria, kaip sakėme, siela turi pažinti savo prigimtį, esmę bei padėtį, kurioje buvo arba kurioje bus, būtų galima pamanyti, kad [toks įsakymas] žiaurus. Kokią gi sielą lengvai rasime tokią tobulą ir tokią galingą, kad jai būtų aiškus visų šitų dalykų pagrindas ir prasmė? Į tai atsakysime, kad rankose laikomas pasakojimas skirtas ne visoms sieloms, sužadėtinis čia kreipiasi ne į *jaunas mergaites,* ne į kitas *moteris,* ne į *aštuoniasdešimt guolovių* arba *šešiasdešimt karalienių*[23], bet į tą, kuri *tarp* visų *moterų* vienintelė vadinama *gražia*[24] ir *tobula*[25].

34. Iš to aiškėja, kad tai sakoma visoms išrinktosioms sieloms, kurioms Dievas suteikė gausią pažinimo ir supratimo malonę, tačiau jos nepaiso supratimo dalių ir visiškai nesistengia savęs pažinti. Taigi dieviškasis Žodis grasina joms, nes *iš tų, kuriems daug duota, daug reikalaujama*[26], ir *nusižeminęs bus vertas malonės ir pasigailėjimo, o galingieji bus galingai kankinami*[27].

35. Tad jei ir tu, o siela, kuri esi gražesnė ir iškilesnė tarp kitų, pavyzdžiui, mokytojų, atstumsi save ir liksi savęs nepažinusi, tai kaip bus galima išmokyti tuos, kurie trokšta išmokti ir išsilavinti, arba nuginčyti ir nuneigti prieštaraujančius? Taigi pelnytai su tam tikru grasinimu jai sakoma: *Tu išeik kaimenių pėdsakais ir ganyk savo ožiukus piemenų padangtėse*[28].

36. Su tuo galima susieti ir tai, ką rašo Mozė: *jei kokia Izraelio moteris paleistuvautų, tebūna ji užmušta akmenimis*[29]; o jei *kunigo duktė, tebūna sudeginta liepsnose*[30]. Taigi tokiu būdu teisingas atrodys grasinimas tiems, kurie gali būti imlūs pažinimui

[23] Plg. *Gg* 6, 8.
[24] Plg. *Gg* 1, 8.
[25] Plg. *Gg* 6, 9.
[26] Plg. *Lk* 12, 48.
[27] Plg. *Išm* 6, 6.
[28] *Gg* 1, 8.
[29] Plg. *Kun* 20, 10.
[30] Plg. *Kun* 21, 9.

ir supratimui, bet per tingėjimą užmeta; labai teisingai ant jų užsirūstina sužadėtinis, nes jis žino, kad vieno apsileidimas virsta žala daugeliui[31].

37. Juk tokia siela atrodys panaši arba į tą, kuris gautą *denarą paslėpė žemėn*[32], kad pinigų šeimininkas negautų iš jo jokios naudos, arba į tą, kurį, sakoma, nužudė Dievas, nes jis buvo nevaisingas, tai yra tą, kuris būsimoms kartoms pavydėdamas gautų prigimtinio žinojimo sėklų, *išliejo jas žemėn*[33].

38. Be to, kaip esame sakę, jei šie grasinantys žodžiai skirti Bažnyčiai, *piemenys*[34] laikytini *šio pasaulio valdovais*[35] arba tais angelais, kurių priežiūrai atiteko kitos tautos[36] arba lėmus likimui, arba dėl kokių nors slėpiningesnių priežasčių.

39. O jei šis grasinimas būtų siejamas su kiekviena siela, nesirūpinančia savęs pažinti, tai jais laikytini šio pasaulio išminčiai ir mokytojai, mokantys *šio pasaulio išminties*[37], idant galų gale būtų aišku, jog siela, ypač ta, kuri gera bei graži savo mintimis ir budri protu, būtinai turi *pažinti save pačią* ir rūpintis savęs pažinimu padedama mokymo pratybų ir dieviškų mokslų, ir todėl būti vedama *Dievo Dvasios*[38] ir *įsūnystės Dvasios*[39].

40. O jei tokia siela atstumtų save pačią ir nusisuktų nuo dieviškųjų mokslų, tai ji būtinai rūpintųsi pasaulietiniais mokslais ir pasaulio išmintimi ir būtų baimėje vedama šio pasaulio dvasios. Tai nurodo Apaštalas sakydamas: *Mes gavome ne pasaulio dvasią, bet iš Dievo einančią Dvasią*[40]. Ir: *Jūs gi esate gavę ne vergystės dvasią, kad ir vėl turėtumėte bijoti, bet gavote įsūnystės Dvasią, kurioje šaukiame: „Aba, Tėve"*[41]. Tokios mintys galėjo ateiti mums į galvą nagrinėjant šią vietą; o dabar pereikime prie to, kas eina toliau.

[31] Plg. *Rom* 5, 15.
[32] Plg. *Mt* 25, 18.
[33] Onanas; plg. *Pr* 38, 9–10.
[34] Plg. *Gg* 1, 8.
[35] Plg. *1 Kor* 2, 6.
[36] Plg. *Įst* 32, 9.
[37] Plg. *1 Kor* 2, 6.
[38] Plg. *Rom* 8, 14.
[39] Plg. *Rom* 8, 15.
[40] *1 Kor* 2, 12.
[41] *Rom* 8, 15.

Žemiškų ir dangiškų dalykų panašumas

13. 8. Šiuos pavyzdžius pridėjome dėl to, kad *kalbėtume ne žmogiškos išminties mokymu, bet Dvasios mokymu, lygindami dvasinius dalykus su dvasiniais*[1]. Ir todėl šaukimės Dievo, Žodžio Tėvo, kad jis atskleistų mums savo Žodžio paslaptis, atitolintų mūsų mintį nuo *žmogiškos išminties mokymo*[2] ir išaukštintų bei iškeltų ją iki Dvasios mokymo, idant mes prabiltume ne tais [žodžiais], kuriuos girdi kūninė klausa, bet tais, kuriuos turi Šventosios Dvasios valia.

9. Apaštalas Paulius moko mus, kad neregimi Dievo dalykai suprantami iš regimųjų ir tai, ko nematyti, regima laikantis to, kas matyti, pagrindu ir panašumu, tuo parodydamas, kad regimasis pasaulis pamoko apie neregimąjį[3], ir šioje žemiškoje santvarkoje glūdi tam tikri *dangiškųjų dalykų atvaizdai*[4], idant nuo tų dalykų, kurie yra žemai, galėtume pakilti prie tų, kurie aukštai, ir iš tų, kuriuos matome žemėje, galėtume suvokti ir suprasti anuos danguje. Pagal ypatingą panašumą į juos, kad lengviau pastebėtum ir suvoktum žemiškųjų kūrinių skirtybes, Kūrėjas ir davė panašumą.

10. Ir, kaip *Dievas sukūrė žmogų pagal savo atvaizdą ir panašumą*[5], taip tikriausiai ir kitus kūrinius sukūrė pagal tam tikrą dangiškųjų paveikslų panašumą; ir turbūt kiekvienas iš žemėje esančių kūrinių turi tiek paveikslo ir panašumo į tai, kas dangiška, kad net ir *garstyčios grūdelis, kuris yra mažiausias iš visų sėklų*[6], turi tam tikro atvaizdo ir panašumo į tai, kas danguje.

[1] *1 Kor* 2, 13.
[2] Plg. *Rom* 1, 20; *2 Kor* 4, 18.
[3] Plg. *Rom* 1, 20; *2 Kor* 4, 18.
[4] Plg. *Žyd* 9, 23.
[5] Plg. *Pr* 1, 26.
[6] Plg. *Mt* 13, 31–32.

11. Ir tai, kad jo prigimties esmė yra taip suręsta, jog, nors ir *būdamas mažiausias iš visų sėklų, tampa didesnis už visas daržoves, taip kad padangių sparnuočiai gali atskristi ir apsigyventi jo šakose*, suteikia panašumo ne tik į kokį nors dangišką paveikslą, bet į pačią *dangaus karalystę*.

12. Šitaip įmanoma, kad ir kitos žemėje esančios sėklos turi tam tikro panašumo ir bendro pagrindo su dangiškais dalykais. Jei sėklos, tai, be abejonės, ir krūmai; jei krūmai, be abejonės, ir gyviai: sparnuočiai, ropliai, keturkojai.

13. Be to, galima suprasti dar ir taip, kad kaip garstyčios grūdelis dėl to, kad jo šakose gyvena paukščiai, yra ne tik panašus į dangaus karalystę, bet nešiojasi savyje ir kitą, – tikėjimo ištobulinimo, atvaizdą, kad *jei kas turėtų tikėjimą kaip garstyčios grūdelį ir palieptų kalnui persikelti, tai šis persikeltų*[7], todėl įmanoma, kad ir kiti ne vienu, bet daugeliu požiūrių turi savyje dangiškų dalykų pavidalą ir atvaizdą.

14. Kadangi, pavyzdžiui, garstyčios grūdelis turi daug svarbių, turinčių savyje dangiškų dalykų paveikslų, paskutinis ir menkiausias jo panaudojimas yra tarnauti žmonių kūnui. Lygiai taip galima galvoti ir apie kitas sėklas, krūmus, žolynų šaknis arba apie gyvius: jie teikia žmonėms kūninę naudą ir tarnauja kūnui, tačiau turi savyje nekūninių dalykų pavidalus ir atvaizdus, kurių dėka siela gali mokytis bei ruoštis kontempliuoti ir tai, kas neregima ir dangiška.

Regimi pavidalai moko apie dangiškuosius

15. Tikriausiai būtent tai ir reiškia šie dieviškosios išminties rašytojo žodžiai: *Nes jis man davė tikrą pažinimą esamų dalykų, kad aš žinočiau pasaulio sutvarkymą ir pradmenų jėgas, laikų pradžią, pabaigą ir vidurį, saulės grįžimo atmainas ir laikų pakitėjimus, metų ratavimą ir žvaigždžių padėtį, gyvulių prigimtį ir žvėrių*

[7] Plg. *Mt* 17, 20.

piktumą, vėjų galybę ir žmonių mintis, augalų įvairumą ir šaknų jėgas; ir visa, kas paslėpta ir aišku, aš pažinau[8].

16. Tad pažiūrėk, ar iš šių Rašto žodžių galime ryškiau ir aiškiau suprasti tai, ką siūlėme panagrinėti. Juk šis dieviškos išminties rašytojas, išvardijęs kiekvieną dalyką atskirai, pabaigoje sako, kad gavo *paslėptų ir aiškių dalykų žinojimą,* tuo, be abejonės, parodydamas, kad kiekvienas aiškus dalykas, siejasi su kokiu nors paslėptu, tai yra kad kiekvienas iš regimųjų dalykų turi kokio nors panašumo ir bendro pagrindo su neregimaisiais.

17. Kadangi kūne gyvenantis žmogus nieko negali sužinoti apie paslėptus ir neregimus dalykus, jei iš regimųjų dalykų negaus kokio nors jų atvaizdo ir panašumo, manau, kad tas, kuris *visa padarė su išmintimi*[9], kiekvieną regimų dalykų pavidalą žemėje sukūrė taip, kad į juos sudėjo tam tikrą mokymą bei neregimų ir dangiškų dalykų žinojimą, kad jais žmogaus mąstymas pakiltų iki dvasinio supratimo ir ieškotų dalykų priežasčių dangiškoje tikrovėje, idant Dievo Išminties išmokytas ir pats galėtų ištarti: *Kas yra paslėpta ir kas yra aišku, pažinau*[10].

Dvilypio pažinimo apmatai

18. Anot šių [žodžių] jis pažįsta ir *pasaulio sutvarkymą,* ne tik šį regimą ir kūninį, esantį prieš akis, bet ir aną, nekūninį ir neregimą, – paslėptąjį. Pažįsta ir *pasaulio pradmenis,* ne tik regimus, bet ir neregimus, ir tiek vienų, tiek kitų galias.

19. Be to, kai sako *laikų pradžią, pabaigą ir vidurį,* kalba, žinoma, apie regimo pasaulio pradžią, kurią Mozė nurodo buvus prieš nepilnus šešis tūkstančius metų, apie vidurį pagal laikų skaičiavimą ir apie pabaigą, kurios tikimasi, kai *dangus ir žemė praeis*[11].

[8] *Išm* 7, 17–21.
[9] Plg. *Ps* 103, 24.
[10] *Išm* 7, 21.
[11] *Mt* 24, 35.

20. Tačiau remdamasis paslėptų dalykų žinojimu, Dievo išminties pamokytasis pradžia laikys tai, ko negali aprėpti jokie laikai, jokie amžiai; viduriu – dabartį, o pabaiga – ateitį, tai yra visatos ištobulinimą ir atbaigimą: visa tai galima suprasti ir nuspėti iš regimųjų dalykų.

21. Be to, ir *saulės grįžimo atmainas, ir laikų pakitėjimus, ir metų ratavimą*, pasirėmęs *dalykais, kurie regimi*[12], jis susies su neregimomis nekūninių dalykų atmainomis ir grįžimu. Ir dabartinių laiko metų ratavimą susies su tam tikrais ankstesniais ir amžinais metais, sekdamas sakiusiuoju: *Ir aš apsvarsčiau amžinus metus*[13].

22. Nesuabejos pelniusysis *pažinti paslėptus ir aiškius dalykus* ir šių aiškiai regimų *žvaigždžių padėtis*[14] susieti su anomis, esančiomis slaptybėje, ir sakys, kad pirmiausia iš Abraomo kamieno kilusi visa giminė šventųjų yra *kaip dangaus žvaigždės*[15]. Be to, paskelbs, kad pagal *paslėptų dalykų žinojimą* žvaigždės yra ir būsimo prisikėlimo šlovė, sekdamas tuo, kuris sako: *Vienokia saulės šlovė, kitokia mėnulio šlovė ir dar kitokia žvaigždžių šlovė; juk ir žvaigždė nuo žvaigždės skiriasi šlove. Toks ir mirusių prisikėlimas*[16].

23. Šitaip suprask ir tokius žodžius: *Gyvulių prigimtį ir žvėrių pyktį*[17]; juk jei nebūtų gerai pažinojęs *gyvulių prigimties*, Išganytojas niekada nebūtų pasakęs Evangelijose: *Pasakykite tam lapei*[18], ir Jonas nebūtų kai ko pavadinęs: *Gyvatės, angių paderme*[19]; o ir pranašas nesakytų apie kai ką, kad: *Jie tapo ištvirkusiais arkliais*[20], ir kitas [pavyzdys]: *Kai žmogus buvo pagarboje, jis nesuprato; palygintas su neprotingais galvijais ir tapo panašus į juos*[21].

[12] Plg. *2 Kor* 4, 18.
[13] *Ps* 76, 6–7.
[14] Plg. *Išm* 7, 19.
[15] Plg. *Pr* 22, 17.
[16] *1 Kor* 15, 41–42.
[17] *Išm* 7, 20.
[18] *Lk* 13, 32.
[19] *Mt* 3, 7.
[20] *Jer* 5, 8.
[21] *Ps* 48, 13.

24. Gerai pažino *žvėrių pyktį*[22] ir tas, kuris sakė: *Nuodai juose panašūs į žalčio nuodus, kaip kurčios angies, kuri užsikemša sau ausis*[23]. Taip pat svarstyti reikia ir apie žodžius: *Vėjų galybes*[24]. Juk [turėdamas galvoje] regima, jis kalba apie vėjus ir oro dvelksmą, o neregima – apie smarkumą netyrų dvasių, kurias Paulius pavadino *mokymo vėjais.*

25. Toliau ateina eilė *žinoti žmonių mintis*[25], kurios kūniniu suvokimu *išeina iš žmonių širdies*[26], bet pagal neregimųjų dalykų supratimą reiškia tuos, kurie įkvepia žmonėms piktas ir nedoras mintis, kaip parašyta Evangelijoje: *Kai velnias įkvėpė Iskarijoto sūnaus Judo širdin sumanymą išduoti*[27] Viešpatį, ir kaip sakoma Patarlių knygoje: *Jei užsidega prieš tave galią turinčio rūstybė, nesitrauk iš savo vietos, nes sveika nuovoka sustabdo dideles nuodėmes*[28].

26. Tačiau esama ir gerų minčių įkvėpėjo; manau, kad dėl to ir Psalmėse parašyta: *Palaimintas žmogus, kuris gauna pagalbą iš tavęs, Viešpatie; širdyje išdėstė kilimą aukštyn*[29], ir: *Žmogaus mintis išpažins tave, o tai, kas lieka iš minčių, darys tau iškilmes*[30].

27. Tad, remiantis tuo, ką esama sakę anksčiau, visa regima gali būti susieta su neregima, kūniška su nekūniška, aišku su paslėpta, idant suprastume, jog dieviška Išmintis sukūrė pasaulį pagal tokį sumanymą, kuris pačia tikrove ir pavyzdžiais pamoko mus iš regimų dalykų [suprasti] neregimus ir nuo žemiškųjų mus perkelia prie dangiškųjų.

Dievo pažinimas surašytas slėpiniais ir ŠR

28. Tačiau šie ryšiai glūdi ne tik visuose kūriniuose. Ir pats dieviškasis Raštas surašytas su tokiu Išminties meistriškumu.

[22] Plg. *Išm* 7, 20.
[23] *Ps* 57, 5.
[24] *Išm* 7, 20.
[25] *Išm* 7, 20
[26] Plg. *Mk* 7, 21.
[27] *Jn* 13, 2.
[28] *Koh* 10, 4.
[29] *Ps* 83, 6.
[30] *Ps* 75, 11.

Mat dėl tam tikrų paslėptų ir slėpiningų dalykų tauta regimajame pasaulyje *išvedama iš* šio žemiško *Egipto*[31] ir keliauja per dykumą, kur gelia gyvatės, skorpionai ir troškulys, kur nebuvo vandens ir dėjosi kiti dalykai, apie kuriuos pasakojama šito aprašyme[32]. Visa tai, kaip minėjome, turi savyje tam tikrų paslėptų dalykų pavidalus ir atvaizdus.

29. Ir šitai aptiksi ne tik senųjų Raštuose, bet ir Evangelijose pasakojamuose mūsų Viešpaties ir Išganytojo darbuose.

[...]

[31] *Iš* 3, 10.

[32] Plg. *Įst* 8, 15.

LAIŠKAS FIRMILIANUI

Apie tuos, kurie vengia klausimų[1]

Iš Egipto žemės išeinantys žydai, neturėdami nei ginklų, nei prityrimo mūšiuose, buvo ištikti siaubo, kai pamatė įkandin atsivejančius ginkluotus egiptiečius. Todėl Mozė jiems tarė: *Jūs tylėsite, ir Dievas už jus kovos*[2]. Jeigu Raštas šiuomi dėl nieko nebūtų norėjęs duoti nuorodos, būtų galėjęs sakyti: „Jūs nekovosite, ir Dievas už jus kovos“. Ką gi tai, kas sakoma – *ir jūs tylėsite,* – turėtų bendra su baime kariauti, jei ne tai, kad Izraelio sūnūs, neturintys karo įgūdžių, ženklina tikinčiuosius, kurie, tvirti paprasto tikėjimo atsparumu ir neišmanantys disputavimo mokslo, tačiau širdyje sergintys tikėjimo taisyklę, tylėjimu nugali priešus, pasiryžusius užgrobti teisingo mokymo tiesą[3].

[1] Firmilianas buvo Cezarėjos Kapadokijoje vyskupas, Origeno gerbėjas ir mokinys.

[2] *Iš* 14, 14.

[3] Ši Origeno laiško nuotrupa susišaukia su Ignoto Antiochiečio mintimis (plg. Ign *Ef* 6, 1; 15, 1–2). Intelektualusis teologas, sulaukęs brandaus amžiaus (laiškas datuojamas 248 m.), pasirodo kiek netikėtu atžvilgiu – ne kaip savo pažinimą įsimylėjęs gnostikas, o kaip Bažnyčios žmogus, jautrus jos nariams, dažnai nė kiek nepanašiems į save.

ŠV. METODIJUS OLIMPIETIS

Apie Metodiją žinoma labai menkai, tad visur tenka rašyti „galbūt". Metodijus – dažnas vardas, tad ar nesudėtas pasakojimas apie mūsų autorių bent iš kelių bendravardžių? Taigi galbūt jis buvo vyskupas galbūt Likijos miestelyje Olimpe, galbūt mirė kankinio mirtimi galbūt paskutiniųjų persekiojimų metu 312 m. Chalkidėje, Graikijoje (kur yra bent 5 tokie vietovardžiai). Atsargiausia jį būtų laikyti krikščioniu mokytoju, veikusiu III a. pabaigoje Likijoje.

Vienintelis graikiškai išlikęs visas Metodijaus veikalas – *Dešimties mergelių puota, arba Apie skaistybę*. Vis dėlto dar esama keleto jo veikalų vertimų į bažnytinę slavų kalbą: uolieji vertėjai jį supainiojo su kitu šv. Metodijumi, vienu iš slavų apaštalų. Metodijus Olimpietis garsus dar ir tuo, kad buvo vienas pirmųjų Origeno kritikų: jis daug atsargiau alegorizuoja Šventąjį Raštą, ir tai jau matyti jo *Puotoje*, kituose, veikiausiai vėlesniuose, veikaluose nepritaria Origeno sielų kilmės aiškinimui, nors karštai paremia jo pažiūrą į sprendimo laisvės galią.

Dešimties mergelių puota – savotiškas ir pirmas toks kūrinys krikščionių literatūroje. Tai beveik veidrodinė Platono *Puotos* kopija iš krikščioniškos medžiagos. Dialogo situacija, kompozicija, dažnos Platono citatos – viskas pasitelkta krikščioniškai skaistybei pašlovinti: papasakoti jos radimosi žmonių giminėje istoriją, jos svarbą Bažnyčios gyvenime, kviesti ir raginti prie jos tikinčiuosius. Šitaip dialogas virsta gana plačiu ir įvairiapusiu krikščioniško gyvenimo dėstymu. Galų gale skaistybė – tai sielos kilimas pas Dievą, nusimetus viską, kas ją trauktų žemyn – kūno geismus ir paikas tariamųjų žinovų nuomones.

VIII KALBA. TEKLĖ

8. Prokilei tai pasakius, Teklė tarė: „Po jos mano eilė varžytis[1]. Džiaugiuosi, kad išmintis yra ir mano žodžių palydovė, jaučiu ją viduje derinant mane lyg kitarą ir ruošiant tinkamai bei gražiai kalbėti“.

DORYBĖ: Kuo palankiausiai, Tekle, priimame [170] šį pasiruošimą, tikiu, kad padovanosi man kalbą, atitinkančią tavo išgales. Juk nei bendrojo filosofinio, nei kokio nors kito išsilavinimo tau netrūksta, ką ir kalbėti apie evangelinį ir dievišką, kai Pauliaus esi išmokyta?[2]

Skaistybė kelia sielą pas Dievą

1. (TEKLĖ) Taigi, pradėdamos nuo paties pavadinimo, pirmiausia pakalbėkime apie tai, dėl ko tas aukščiausias ir palaimingiausias gyvenimo būdas buvo pavadintas skaistybe, koks jis yra ir kokią turi galią, pagaliau, kokių duoda vaisių. Panašu, kad beveik niekas nepažįsta [171] jos, pralenkiančios begalybę kitų dorybės pranašumų, kiek tik jų stengiamės naudoti sielos apvalymui ir pagražinimui[3]. Praleidus vieną raidę, skaistybė vadintųsi sudievėjimu[4], nes ji viena padaro panašų į Dievą tą, kas ją turi ir yra jos įšventintas į tyruosius slėpinius. Neįmanoma surasti didesnio gėrio už šį, esantį taip toli nuo malonumo ir sielvarto.

[1] Kaip ir Platono *Puotos* veikėjai (194a), mergelės dalyvauja žodžių varžybose.

[2] Teklė veikiausiai tapatinama su krikščioniško romano *Acta Pauli et Theclae* veikėja, ištikima Pauliaus mokine.

[3] Plg. Platonas, *Sophista*, 227c.

[4] Gr. παρθεΐα – paties Metodijaus pasidarytas į įprastinį žodį παρθενία, „skaistybė“ tyčia panašus naujadaras.

Skaistybe vilgomi sielos sparnai[5], kiekvieną dieną pratinami pakilti virš žmogiškų siekių, iš tiesų auga ir darosi lengvesni. Išminčių vaikai sako, kad mūsų gyvenimas yra šventė, mes lyg [172] teatre išeiname parodyti tiesos dramą, tai yra teisingumą, o velnias ir demonai rezga mums pinkles ir kovoja, todėl reikia aukštyn žvelgti, pakilus nuskristi ir bėgti nuo jų gražbylystės kerų bei susivaldymo regimybe išorėje paspalvintų pavidalų labiau nei nuo Homero Sirenų. Daugeliui sužavėtų pagundos malonumų iškrenta plunksnos ir, silpstant bei menkstant jėgoms, kuriomis laikosi susivaldymo sparnų prigimtis, pakelianti tai, kas linksta žemyn į kūno sugedimą, jie pavargsta gyventi taip, kaip mes. Todėl, Dorybe, arba dėl savęs pačios, arba dėl to, kad pakeli ir nuneši sielas į dangų[6], esi gavusi tokį vardą nuolatos žengdama per šviesiausiuosius [173] protus – padėk man kalboje, kurią pati liepei pasakyti.

Skaistybė leidžia pažvelgti į dangiškąjį džiaugsmą

2. Plunksnas pametantys ir krintantys į malonumus neatsikrato sielvarto ir vargų tol, kol geismo aistros spaudimo neatlaikę lieka nesusivaldymo neįvesdinti ir neįšventinti į tiesos vaidinimo veiksmą, vietoj drovaus ir santūraus vaikų gimdymo siautėjantys laukiniuose geismų malonumuose. Tačiau turintys gerus bei lengvus sparnus pakyla į aukštesnį negu pasaulio gyvenimą ir iš tolo pamato tai, ko joks kitas žmogus nematė – pačias nemirtingumo pievas, kur gausiai auga nenusakomo grožio gėlių [174] – nuolat tenai buvoja, nuolat apmąsto tenykščius vaizdus ir todėl menkai vertina šiame pasaulyje gėrybėmis laikomus turtus, šlovę, kilmę, santuoką ir nieko iš tokių dalykų nelaiko vertingais. Tačiau jeigu kas nors jų kūnus norėtų atiduoti žvėrims arba ugniai

[5] Apie sielos sparnus samprotauja ir Platonas, *Faidras*, 251b. Čia juos vilgo ir augina Erotas.

[6] Metodijus Dorybės (Aretės) vardą sieja su veiksmažodžiu αἰθριάω, „kelti į erdves“.

ir nubausti, jos noriai pasirengusios nekreipti dėmesio į kančias dėl ilgesio ir tų dalykų troškimo, taip, kad nors ir yra pasaulyje, atrodo, kad ne pasaulyje, bet mintimis ir troškimų veržlumu jau yra danguje gyvenančiųjų minioje. Negalima skaistybės sparnų prigimčiai linkti prie žemės, veikiau nešti aukštyn į tyrą dangų, į gyvenimą lyg [175] angelų. Todėl pirmiau už kitus teisingai ir ištikimai buvusios skaisčios dėl Kristaus, po pašaukimo ir išėjimo iš čia jos gauna pergalės dovanas, jo paties vainikuojamos nemirtingumo žiedais. Sakoma, kad kai tik tos sielos palieka pasaulį, angelai su garsiomis liaupsėmis mergeles pasitikę veda į minėtąsias pievas, į kurias ir pirma nueiti troško iš tolo jas įsivaizduodamos ir laikydamos dieviškomis dar tebegyvendamos kūnuose.

Skaisčiųjų sielos po mirties gyvena dangiškajame džiaugsme

3. Ten nuėjusios regi nuostabų, tyrą ir palaimintą grožį, kurį sunku žmonėms nupasakoti. Tenai esąs pats teisingumas, [176] pats susivaldymas ir pati meilė, pats protas ir kiti išsiskleidžiantys išminties žiedai bei atžalos, kurių vien regimus šešėlius mes čia sapnuodami manome, kad jie susideda iš žmogiškų veiksmų, nes nėra čia jokio jų regimo pavidalo, tačiau tik neaiškūs atvaizdai, kuriuos dažnai miglotai vaizduodami jaučiame. Juk niekada nei paties teisingumo, nei išmintingumo, nei ramybės didingumo pavidalo bei grožio niekas savo akimis nematė. O tenai iš tiesų[7] pilnai ir aiškiai matomi tokie, kokie yra. Tenai ir paties susivaldymo, ir meilės, ir išmintingumo [177] medis – kaip ir čionykščiai vaismedžiai, nešantys vynuoges, granatus ar obuolius. Į jų vaisius taip pat galima žiūrėti[8] ir juos valgyti, tačiau ne sunykti

[7] Įmanoma suprasti: „Jame, kurio vardas Aš Esu“, jei siesime su *Iš* 3, 14 apreikštu Dievo vardu, arba suprasti platoniškai „esybėje, tikrovėje“.

[8] Veikiausiai prisimenama Ieva, žalčio sugundyta gražia vaisiaus išvaizda: „Kai moteris pamatė, kad tas medis geras maistui, kad jis žavus akims [...]“ (*Pr* 3, 6).

ir pražūti skinantiems, bet augti nemirtingumu ir panašumu į Dievą. Kaip ir tas, iš kurio esame kilę, prieš nuopuolį ir apakimą rojuje gyvendamas skynė vaisius, Dievui paskyrus žmogų būti išminties augalų prižiūrėtoju ir sargu. Juk būtent tokius vaisius auginti buvo patikėta pirmajam Adomui. Ir Jeremijas žinojo, kad jie ypatingu būdu yra kažkokioje labai tolimoje nuo mūsų pasaulio [178] vietoje, kai sakė gailėdamas pasitraukusių nuo amžinųjų gėrybių: *Suvokite, kur supratimas, kur jėga, kur išmintingumas, kad žinotumėte ir kur ilgaamžiškumas bei gyvenimas, kur akių šviesa ir ramybė. Kas rado tokią vietą? Kas įžengė į jos lobynus?*[9] Į tuos lobynus įžengusios mergelės, kaip sakoma, skina dorybių prasmę, užliejamos gausios ir darnios šviesos, kurią lyg versmę ant jų lieja Dievas, apšviesdamas tenykštį gyvenimą nenusileidžiančiais šviesuliais. O jos, tyro oro apsuptos ir nekaitinamos saulės, šoka rateliu darniai šlovindamos Dievą [179].

Raginimas skaistybei

4. Taigi, mergelės, tyro susivaldymo dukros, veržiamės į nesibaigiantį gyvenimą ir dangaus karalystę. Uoliai siekite tos pačios nekaltybės šlovės, kaip ir jūsų pirmtakės, mažai rūpindamosis šiuo gyvenimu. Nemenkai nekaltybė prisideda nemirtingumą lengviau pasiekti keldama kūną į aukštybes, didesne jėga sekindama jo syvus ir svorio naštą. Teneapsunkina klausos sveriąs prie žemės purvas, te džiaugsmo neužtemdo geresnių dalykų viltis silpninantis liūdesys. Nepailstamai vykite šalin jums nutinkančias nelaimes, nedrumsdamos [180] proto dejonėmis. Tegu visur laimi tikėjimas, ir jo šviesa teišveja piktojo į širdį nešamas šmėklas. Sušvitęs mėnulis pripildo dangų žėrėjimo, ir visas oras pasidaro giedras, bet staiga pikti debesys, atbėgę kur nors iš vakarų, trupučiuką uždengia jo šviesą, tačiau neužtemdo, nes greitai nuvejami

[9] *Bar* 3, 14. 15.

vėjo gūsio. Taip ir jūs, mergelės, nekaltybe šviečiančios pasaulyje, nesusilpninkite vilčių dėl keliančių nerimą nelaimių ir vargų. Juk Dvasios[10] bus nuvyti iš piktojo atplaukią debesys, jei ir jūs, kaip jūsų motina, gimdanti [181] skaistų sūnų danguje, nepabijosite tykančio ir rezgančio pinkles žalčio – apie jį aš jums šiek tiek plačiau paaiškinsiu, dabar kaip tik metas.

Apr 12, 1–6: moteris, apsisiautusi saule – Bažnyčia

Ir pasirodė didis ženklas danguje, – sako Jonas Apreiškime. – *Moteris, apsisiautusi saule, po jos kojomis mėnulis, ant jos galvos dvylikos žvaigždžių vainikas. Ji buvo nėščia ir dejavo nuo gimdymo skausmų bei kančių. Pasirodė ir kitas ženklas danguje: štai didelis ugniaspalvis drakonas su septyniomis galvomis ir dešimčia ragų bei septyniomis diademomis ant galvų. Jo uodega nušlavė trečdalį* [182] *dangaus žvaigždžių ir numetė jas į žemę. Drakonas atsistojo priešais besiruošiančią gimdyti moterį, kad surytų jos kūdikį kai pagimdys. Ir ji pagimdė sūnų, berniuką, kuriam lemta ganyti visas tautas geležine lazda. Jos kūdikis buvo paimtas pas Dievą prie jo sosto, o moteris pabėgo į dykumą, kur buvo Dievo paruošta vieta, kad ten ji būtų maitinama tūkstantį du šimtus šešiasdešimt dienų*[11]. Ir čia trumpas pasakojimas apie moterį ir drakoną baigiasi. Surasti ir išdėstyti paaiškinimą ne mūsų galioms, tačiau reikia išdrįsti, pasitikint raginančiu [183] tyrinėti Raštus[12]. Jei ir jūs sutinkate su tuo, kas pasakyta, nesunku ir pradėti. Visvien atleisite, jei nepajėgsiu tiksliai išreikšti Rašto prasmės.

5. Pasirodžiusi danguje apsisiautusi saule ir dvylikos žvaigždžių vainikuota moteris, kuriai po kojomis buvo mėnulis, vargstanti ir kenčianti dėl gimdymo, būtent ji tiesiogine prasme yra mūsų, mergelės, motina, savaime esanti tam tikra, nuo vaikų skirtinga galia, kurią pranašai pagal pasakojimo visumą vadina

[10] Žodžių žaismas: πνεῦμα gali reikšti ir „Dvasia“, ir „vėjas“.

[11] *Apr* 12, 1–6.

[12] Plg. *Jn* 5, 39.

tai *Jeruzale*, tai *nuotaka*, tai *Siono kalnu*, tai *Dievo šventykla* ir *padangte*[13]. Galia [184] pranašo žodžiais raginama šviesti: *Šviesk, šviesk*, – šaukia jai Dvasia, – *Jeruzale, atėjo tavo šviesa ir Viešpaties šlovė virš tavęs patekėjo. Štai sutemos ir tamsa uždengia žemę, uždengia tautas, bet virš tavęs pasirodys Viešpats, ir Viešpaties šlovė bus matoma virš tavęs. Ir eis karaliai link tavo šviesos, ir tautos link tavo švytėjimo. Pakelk akis, apsižvalgyk ir pamatyk renkamus savo vaikus. Atkeliauja visi tavo sūnūs iš toli ir tavo dukterys nešamos ant rankų*[14] – yra Bažnyčia, kurios krikštyti vaikai po prisikėlimo iš visų jėgų, iš visur pas ją bėgs. Ji džiaugiasi gaudama [185] negęstančią šviesą bei apsisiausdama Žodžio švytėjimu lyg drabužiu. Kokiu gi kitu, brangesniu ar garbingesniu papuošalu tiko būti papuoštai karalienei, apsivilkusiai *šviesą lyg apsiaustą*[15], kuri lyg nuotaka vedama Viešpačiui, kaip ją tam yra pašaukusi Dvasia?[16] Eikite pakilę mintyse, lyg į mergeles, besiruošiančias vestuvėms, žvelkite į didžią moterį, žėrinčią tyru, nesuteptu, absoliučiu ir nepajudinamu grožiu, niekieno netemdoma šviesa, vietoj drabužio apsirengusią pačia šviesa, vietoj brangakmenių pasipuošusią galvą skaisčiomis žvaigždėmis. Juk tai, kas mums drabužis, jai – šviesa, o tai, kas mums auksas, ar skaidrūs akmenys, jai – [186] žvaigždės, bet ne tokios žvaigždės, kurios yra matomoje vietoje, tačiau geresnės ir skaistesnės, užtat šios veikiau tėra laikytinos jų paveikslais ir atvaizdais.

Bažnyčia gimdo dvasinius žmones

6. Tai, kad ji stovi ant mėnulio, man atrodo, perkeltine prasme reiškia tikėjimą tų, kurie krikšto vandeniu yra apvalomi nuo sugedimo todėl, kad mėnulio šviesa yra labai panaši į šiltą vandenį ir nuo mėnulio priklauso visa drėgna esybė. Bažnyčia atsistojo

[13] Plg. *Žyd* 12, 22; *1 Kor* 3, 16; *2 Kor* 6, 16; *Ef* 2, 21.

[14] *Iz* 60, 1–4.

[15] *Ps* 103, 2.

[16] Pagal kai kuriuos rankraščius galėtų būti ir: „pašaukęs Tėvas“.

ant tikėjimo ir mūsų įsūnijimo tarsi mėnulio, kol *įeis pagonių visuma*[17], kenčianti ir gimdanti sielinius žmones dvasiniais[18], dėl to ir yra motina. Kaip beformę vyro sėklą priėmusi moteris po tam tikro laiko [187] pagimdo pilnutinį žmogų, taip pat ir Bažnyčia, galima sakyti, nuolatos priimanti atbėgančius pas Žodį, gimdo juos pagal Kristaus panašumą bei pavidalą[19], ir per tam tikrą laiką padaro juos kitų, laimingesnių amžių piliečiais. Todėl gimdančioji krikštytinus privalo stovėti prie krikštyklos. Taip krikštijimas, jos veikla, yra vadinamas „Mėnuliu“, nes atsinaujinę atgimdytieji šviečia nauju spindesiu, kuris yra nauja šviesa, todėl jie perkeltine prasme ir vadinami „naujai apšviestaisiais“, turint omenyje jų dvasinę mėnulio pilnatį kančios metu ir nuolat pasirodantį naują jos prisiminimą[20], [188] kol patekės didžiosios dienos spinduliai ir tobula šviesa.

7. Jeigu kas nors (nesunku ir daugiau paaiškinti) nepatenkintas tartų apie tai, kas pasakyta: „Kaipgi, mergelės, jūsų aiškinimas atitinka Rašto prasmę, jeigu Apreiškimas pabrėžia, kad Bažnyčia gimdo berniuką, o jūs sakote, kad jos gimdymo skausmai pasibaigia sulig krikštijamųjų nuplovimu“? Atsakysime: „Tačiau, priekabiautojau, tu ir pats neįstengtum įrodyti, kad yra gimdomas pats Kristus. Juk jau anksčiau už Apreiškimą išsipildė Žodžio įsikūnijimo paslaptis, o Jonas pranašauja esamus ir [189] būsimus dalykus. Seniai pradėtas Kristus, kai buvo pagimdytas, nebuvo paimtas prie Dievo sosto iš baimės, kad gyvatė jam nepakenktų, tačiau jis pats gimė ir atėjo nuo Tėvo sosto, kad nesitraukdamas įveiktų puolantį drakoną – kūną. Todėl ir tau būtina sutikti, kad Bažnyčia yra kenčianti ir gimdanti krikštijamuosius, kaip kad Dvasia sako Izaijo knygoje: *pagimdė anksčiau nei kentėjo, anksčiau nei atėjo gimdymo skausmai, pabėgo ir pagimdė*

[17] *Rom* 11, 25.
[18] Plg. *1 Kor* 2, 14–15.
[19] Plg. *Gal* 4, 19.
[20] Turbūt kalbama apie Kristaus kančią, galbūt jos minėjimą liturgijoje.

sūnų. Kas tai girdėjo? Kas šitai matė? Ar žemė pagimdė per vieną dieną, ar iš karto atsirado tauta, kaip kad tik vos prasidėjus [190] *skausmams Sionas jau pagimdė sūnų?*[21] Nuo ko gi pabėgo, jei, būtent, ne nuo drakono, kad dvasinis Sionas pagimdytų vyrą – tautą iš moteriškų aistrų ir silpnybių, einančią į vienybę su Viešpačiu ir vyriškėjančią uolumu?

Gimimas Kristumi

8. Pakartokime vėl iš pradžių, kol pasieksime tíkslą aiškindami tai, kas pasakyta. Taigi žiūrėk, gal ir pats sutiksi, kad žodis teisingai išsipildo. Aš manau, kad dėl to yra pasakyta, jog Bažnyčia gimdo sūnų, kad apšviestieji tyrai gauna Kristaus bruožus, panašumą į jį ir vyriškumą, žodžiu juose įspaudžiamas [191] Žodžio panašumas, kuris atsiranda per tikrą pažinimą ir tikėjimą – šitaip kiekviename dvasiškai gimstama Kristumi. Todėl Bažnyčia tvinksta ir kenčia, kol *gimęs Kristus išryškins savo atvaizdą*[22] mumyse, kaip kiekvienas šventųjų, turinčių dalį Kristuje, gimė Kristumi. Šia prasme ir kažkurioje Rašto vietoje pasakyta: *Nelieskite mano pateptųjų ir nekenkite mano pranašams*[23], nes, Dvasiai dalyvaujant, pakrikštyti Kristaus vardu tampa „kristumis“[24], Bažnyčiai čia prisidedant prie jų mokymo žodžio ir pasikeitimo. Tai patvirtina ir Paulius, aiškiai mokydamas [192] ten, kur sako: *dėl to lenkiu kelius prieš Dievą ir Tėvą, iš kurio visa šeima danguje ir žemėje gauna vardą, kad pagal savo gerumo turtą duotų jums stiprybės jo Dvasios galia sutvirtinti vidinį žmogų, kad Kristus per tikėjimą gyventų jūsų širdyse*[25], nes atgimdytųjų sielose neišvengiamai pasilieka įspaustas tiesos žodis.

9. Atrodo, kad prie to, kas pasakyta, labai tinka ir dera tai, ką pats Tėvas Kristui, einančiam į Jordaną krikštytis vandenyje,

[21] *Iz* 66, 7.
[22] *Gal* 4, 19.
[23] *Ps* 105, 15.
[24] Graik. *christos* reiškia „pateptasis“.
[25] *Ef* 3, 14–17.

išpranašavo iš aukštybių: *Tu esi mano Sūnus, šiandien pagimdžiau tave*[26]. Reikia pastebėti, kad Sūnumi jį pavadino neapibrėžtai [193] ir nenurodydamas laiko: juk pasakė jam: *esi Sūnus*, o ne „pasidarei", parodydamas, kad ne ką tik jis buvo įsūnytas ir, kita vertus, ne tai, kad jis buvo anksčiau, o paskui pasiekė tobulumą, bet kad, gimęs prieš tai, yra ir bus tas pats. O žodžiai *aš šiandien pagimdžiau tave* reiškia, kad panorėjo, jog buvęs prieš amžius danguje, gimtų pasaulyje, tai yra kad anksčiau nežinomas pasidarytų žinomas. Ir iš tiesų žmonėms, kurie dar nėra suvokę daugeriopos Dievo išminties, Kristus negimė, taigi dar nepažintas, dar nepasirodęs, dar neapsireiškęs. O jeigu ir šitie patirtų malonės slėpinį, [194] tuomet ir jiems, kai atsiverstų ir įtikėtų, Kristus gimtų per pažinimą ir supratimą. Todėl ir dera sakyti, kad Bažnyčia šventinamuosiuose berniuko – Žodžio atvaizdą nuolatos ryškina ir gimdo. Taigi tiek pagal išgales pasakyta apie jos gimdymą, o apie drakoną ir apie kitką štai kaip turime suprasti. Vėl pabandysime kaip nors aiškinti, mergelės, nesibijodamos Rašto mįslių didybės. O jei aiškinimuose kas sunkaus pasitaikytų, aš ir vėl jus perkelsiu tarsi per upę.

Velnio puolamas supratimas

10. Didysis, ugniaspalvis, gudrusis, daugialypis, septyngalvis, raguotasis drakonas, nušluojantis trečdalį žvaigždžių, kuris atsistojo tykodamas, kad surytų gimdančios moters kūdikį[27] [195] – šitas yra pasalūnas velnias, tykantis sugriauti Kristaus užvaldytą apšviestųjų mąstymą ir įspaudą bei juose pagimdytą Žodžio išaiškinimą. Tačiau nepataiko ir nepasiekia grobio – į aukštybes, *prie Dievo sosto*[28] paimamų atgimdytųjų[29] supratimo: juk jis aukštyn, prie dieviškosios buveinės ir nepajudinamo tiesos pamato keliamas atnaujintųjų, mokomų stebėti ir matyti

[26] *Ps* 2, 7.
[27] Plg. *Apr* 12, 3–4.
[28] *Apr* 12, 5.
[29] Plg. *Jn* 3, 3.

tai, kas ten yra, – kad jie nebūtų apgauti sveriančio žemyn drakono. Juk jam neįmanoma sunaikinti linkstančių ir žvelgiančių aukštyn. O žvaigždės, kurias uodegos galiuku užgriebęs nuo aukštybių [196] nutraukia žemėn – eretikų bendrijos. Kitatikių sambūrius dera vadinti tamsiomis, blyškiomis ir žemai besisukančiomis žvaigždėmis, nes ir jie nori būti dangiškų dalykų žinovai, ir Kristumi tikėti, ir sielai vietą danguje turėti, ir būti arti žvaigždžių kaip *šviesos vaikai*[30]. Tačiau įsipainioję į drakono kilpas yra nušluojami žemyn, nes atkritę nuo teisingo garbinimo nepasiliko trikampiame pamaldumo pavidale. Todėl ir pavadinti „trečdaliu žvaigždžių", nes klydo dėl vieno iš Trejybės asmenų: ar dėl Tėvo, kaip Sabelijus[31] sakęs, kad kentėjo pats Visagalis [197], ar dėl Sūnaus, kaip Artemas[32] ir kiti teigę, kad jis tik tariamai pasirodęs, ar dėl Dvasios, kaip ebionitai[33] tvirtinantys, kad pranašai iš savęs yra kalbėję. Markiono, Valentino, Elchasajo sekėjų[34] bei kitų geriau ir neminėti.

Dykuma – dorybės žemė

11. Pagimdžiusi ir gimdanti tikinčiųjų širdyse vyrišką Žodį, nesutepta bei nenukentėjusi ir nuo žvėries įniršio pasitraukusioji

[30] *Ef* 5, 8.

[31] Apie Sabelijų težinoma, kad apie 220 m. Romoje popiežius Kalikstas pasmerkė jo mokymą, kilusį iš pasipriešinimo Origeno trinitarinei teologijai, kiekvienam Šv. Trejybės asmeniui skyrusiai „esybės, hipostazės" ir „asmens" kategorijas. Sabelijus teigė, kad Kristus ir Šv. Dvasia esą atskiri vieno Dievo „modusai" arba „apraiškos", vadinasi, kenčiant Jėzui, iš tiesų kentėjęs Dievas Tėvas. Sabelijaus šalininkų būta dar ir IV a. pabaigoje.

[32] Apie Artemą, arba Artemoną, žinoma, kad jis lankėsi Romoje 235 m. Jis ir jo sekėjai mokę, kad Kristus buvęs paprastas žmogus, „įsūnytas" Dievo (adopcionizmas), vėliau bus laikomas vienu iš arijonizmo pirmtakų.

[33] Ebionitais („vargšais"; plg. Origenas, *De princip.*, IV, 3, 8) ankstyvojoje krikščionių literatūroje vadinamos įvairios judeokrikščionių grupės Egipte ir Mažojoje Azijoje. Atrodo, kad jų mokymas įvairiose vietose buvo skirtingas.

[34] Elchasaitai buvo žydų grupė, kuri laikėsi Trajano laikais (mirė 117 m.) parašyto apreiškimo, pranašavusio labai greitą pasaulio pabaigą. Krikščionybę jie laikė judaizmo tąsa: Jėzus, kaip ir Mozė, esąs Dievo įrankis.

į dykumą moteris, kaip paaiškinome, yra mūsų motina Bažnyčia. O dykuma, į kurią nuėjusi ji yra maitinama tūkstantį du šimtus šešiasdešimt dienų, yra išties [198] tuščia ir bevaisė blogybėms, nederlinga sugedimui, sunkiai prieinama ir sunkiai pereinama daugeliui, tačiau vaisinga, derlinga, žydinti ir lengvai prieinama šventiesiems: ji pilna išminties ir trykšta gyvybe, ji – pati gražiausia, puikiais medžiais apaugusi ir kvapni Dorybės žemė[35], kur *pakilo pietys, papūtė šiaurys ir liejasi aromatai*[36], visa pripildyta dieviškosios rasos, nevystančiais amžinojo gyvenimo daigais apvainikuota, kur mes dabar renkame žiedus bei skaisčiais pirštais piname karalienei purpurinį ir žėrintį skaistybės vainiką. Juk Žodžio nuotaka puošiasi Dorybės vaisiais.

Aritmologinė skaičiaus 1260 prasmė

[199] O tūkstantis du šimtai šešiasdešimt dienų, kurias čia leidžiame, reiškia, mergelės, labai tikslų ir tobulą Tėvo, Sūnaus ir Dvasios pažinimą, kurio augimu džiaugiasi mūsų motina ir yra aukštinama visą šį laiką, kol naujų amžių atnaujinime atėjusi į susirinkimą danguje ne protu tyrinėtų tai, kas yra[37], bet aiškiai matytų įeidama kartu su Kristumi. Mat tūkstantis, būdamas dešimtkart šimtas, turi savyje tobulą ir pilną skaičių, o tai yra simbolis paties Tėvo, kuris iš savęs sukūrė ir savyje valdo visa; du šimtai yra sujungti iš dviejų tobulų [200] skaičių, o tai yra Šventosios Dvasios simbolis, nes ji įgalina pažinti Sūnų ir Tėvą. Šešiasdešimt yra skaičius, lygus šešiems, padaugintiems iš dešimties, o tai yra Kristaus simbolis, nes šešetas, pradedant nuo vieneto, susideda iš savo dalmenų taip, kad jam nei ko trūksta, nei yra per daug: padalytas į savo dalmenis, iš jų ir susideda, nes šešis suskaldžius į lygias dalis vienodais dalikliais, neišvengiamai iš padalytų dalių vėl pasidaro

[35] Turimas omenyje Dorybės sodas, kuriame vyksta puota arba Dorybė kaip dorybės personifikacija.

[36] *Gg* 4, 16.

[37] Arba: „Tą, Kuris yra".

pilnas skaičius. Pirmiausia padalijus per pusę gaunami trys, toliau, padalijus į tris dalis gaunami du, galiausiai iš šešių padalijus gaunamas vienas – ir vėl sudedamas į save patį. Juk iš dviejų trys, iš trijų du, iš šešių vienas gaunami padalijus, o tris, du ir vieną sudėjus vėl pasidaro šeši. Tobula, be abejo, yra visa, kam nei trūksta ko nors kito iki pilnatvės, nei yra ko nors per daug.

Iš kitų skaičių vieni yra daugiau nei pilni, kaip, pavyzdžiui, dvylika (jo pusė yra šeši, trečdalis – keturi, ketvirtadalis – trys, šeštadalis – du, dvyliktadalis – vienas; dalis, į kurias gali dalytis, sudėjus išeina daugiau nei dvylika – skaičius nelygus savo dalmenų sumai, kaip kad šeši), o kiti – nepakankamai pilni, kaip, pavyzdžiui, aštuoni. Aštuoni per pusę – keturi, ketvirtadalis – du, aštuntadalis – vienas. Dalmenis, į kuriuos dalijasi, sudėjus [202] išeina septyni ir trūksta vieneto iki jo pilnatvės, ne taip kaip šešetui, kuris darnus pats savyje. Todėl jis ir paimtas pažymėti Dievo Sūnui, iš *dievystės pilnatvės*[38] atėjusiam į gyvenimą. Apiplėšęs save ir prisiėmęs *vergo pavidalą*[39], vėl buvo sugrąžintas į savo tobulybę ir šlovę. Pats savyje nusižeminęs ir padalytas į savo dalis, iš savo mažumo ir savo dalių vėl įėjo į savo pilnatvę ir didybę, niekada nenustojęs būti tobulas. Ir visas pasaulio sukūrimas akivaizdžiai grįstas [203] šiuo skaičiumi ir harmonija: *per šešias dienas* Dievas sukūrė *dangų ir žemę, ir tai, kas juose yra*[40] kuriamąja Žodžio galia, kurioje yra ir skaičius šeši; juo ir Trejybė kuria kūnus: kūnus sudaro ilgis, plotis ir aukštis, o šeši susideda iš to trilypumo. Bet apie tai dabar netinkamas metas smulkiai aiškinti, kad palikę temą neimtume nagrinėti pašalinių dalykų.

Narsi kova su Kristaus susilpnintu velniu – nuodėmėmis

12. Taigi nuėjusi į nevaisingą blogybėms dykumą, kaip anksčiau esame sakę, Bažnyčia, nugalėjusi gyvatę ir nustūmusi nuo

[38] *Kol* 2, 9.
[39] *Fil* 2, 7.
[40] *Iš* 20, 11.

savo pilnaties audros debesis maitinasi, augindama į dangų keliančius skaistybės sparnus, [204] kuriuos Žodis vadina *didžiojo erelio sparnais*[41]. Tam ir buvo pasakytos visos šios kalbos, mokančios jus, gražiosios mergelės, kiek tik leidžia jėgos pamėgdžioti motiną, nebūti sudrumsčiamoms gyvenimo sunkumų, pasikeitimų, nelaimių, kad džiūgaudamos su ja įeitumėte į vestuvių menę degančiais žibintais[42]. Neišsigąskite žvėries klastų ir šmeižtų, bet narsiai pasiruoškite kovai, apsiginkluodamos *išgelbėjimo šalmu, šarvais* ir *antblauzdžiais*[43]. Be galo jį abstulbinsite užpuolę su didele drąsa bei narsa, ir tikrai neatsilaikys matydamas, kad šalia priešininko stovi stipresnysis, tačiau daugiagalvis ir daugiasnukis žvėris iškart jums užleis septynių pergalių prizą.

Priekyje liūtas, drakonas paskui, vidury gi Chimaira
baisią alsuojanti ugnį liepsnojančią aršiai –
ją nugalėjo Tėvo liepimams paklusęs
Kristus valdovas – pražudė juk daugel, mat nieks nepakėlė
spjaudomų iš nasrų seilių jos mirtinų[44] –

jeigu pirmiau Kristus nebūtų jos nugalėjęs bei pribaigęs, nebūtų padaręs jos mums visiškai silpnos ir niekingos.

13. Todėl turėdamos vyrišką ir blaivią narsą, atstatykite besipučiančiam žvėriui ginklus, visai nesitraukite [206] jo įžūlumo sutrikdytos. Gausite didelę garbę, jeigu nugalėjusios atimsite jo septynis vainikus, dėl kurių, pasak mokytojo Pauliaus, jums reikia varžytis bei kovoti[45]. Pirmiausia, įveikusi velnią ir numarinusi septynias galvas, tampi septynių dorybės vainikų savininke – nugalėjusi septyniose didelėse nekaltybės kovose. Juk drakono galva yra palaidumas ir prabanga, ją sutraiškiusysis

[41] *Ez* 17, 3.
[42] Plg. *Mt* 25, 10.
[43] Plg. *Ef* 6, 11; 17; 19.
[44] Perdirbtos Homero *Iliados*, 6, 181–183 eilutės, o dvi paskutinės (pati paskutinė – pentametras), matyt, prikurtos paties Metodijaus.
[45] Plg. *Ef* 6, 12.

karūnuojamas susivaldymo vainiku. Galva yra ir bailumas bei silpnumas, ją sutrypęs laimi kankinystės vainiką. Galva taip pat yra netikėjimas bei kvailystė ir kitos panašios nedorybės [207] priedai. Jas nugalėjęs ir sunaikinęs gauna jų garbę, nes sumaniai įveikė drakono galią. O dešimt ragų ir smaigalių, kuriuos, kaip pasakyta, nešioja ant galvų, yra, gražiosios mergelės, dešimt prieštaravimų dekalogui, kuriais jis paprastai bado ir parbloškia daugelio sielas, sugalvodamas ir suregzdamas priešinga įsakymui *mylėk Viešpatį, savo Dievą*[46] bei po jo einantiems paliepimams. Štai jo liepsnojantis ir aštrus ištvirkavimo ragas, kuriuo parbloškia nesivaldančius, štai svetimavimo, štai melo, štai godumo, štai vagystės bei kitų tokiems broliškų ir giminingų dalykų ragai, kurie, išaugę ant [208] jo žmogžudiškų galvų, turi daug jėgos. Jas jūs, kovodamos kartu su Kristumi, nukirtę paimsite iš drakono, savo dieviškas galvas papuošite gėlių vainikais. Turint savarankišką bei nepriklausomą mąstymą mums reikia verčiau rinktis tai kas geriau, ir vertinti tai labiau už žemiškus dalykus, be jokios prievartos laisvai rinktis tai kas patinka, nevergaujant daliai ir likimui <...>[47], kad būtų ne tik žmogus, bet palaimintas ir doras, gyvenime sekdamas žmogišku Kristaus pavyzdžiu ir save pagal jį tapydamas bei mėgdžiodamas. Iš visų blogybių didžiausia, [209] įaugusi į daugelį, yra nuodėmių priežastis priskirti žvaigždžių judėjimui ir sakyti, kad mūsų gyvenimas yra valdomas lemties būtinybių, kaip daro žvaigždžių stebėtojai su dideliu pasipūtimu, labiau nei sveiku protu pasitikėdami spėlionėmis, esančiomis tarp tiesos ir melo, labai nutolę nuo tikrai esančių dalykų regėjimo. Todėl, jei leistum, Dorybe, jau pabaigus man kalbą, kurią pati, šeimininke, liepei pasakyti, pamėginsiu, tau padedant ir paremiant, parodyti nepatenkintiesiems ir abejojantiesiems, ar tiesą kalbame, kad žmomės [210] turi laisvą valią, kad

[46] *Įst* 6, 5.

[47] Spraga originalo tekste.

dėl nuosavų kalčių be saiko patiria skausmą,[48]

pasirinkdami tai, kas malonu, vietoj to, kas naudinga.

DORYBĖ: Leidžiu ir paremiu – tai pridėjus tobulai bus papuošta kalba.

Astrologų mokymas

14. TEKLĖ: Taigi visų pirma, kiek leidžia jėgos, pakalbėsime apie tuos dalykus atskleisdami apgavystę, dėl kurios kai kas drįsta teigti, kad pagal chaldėjų[49] mokslą vien jie suvokią iš kokių pavidalų susidedąs dangus.

Jie teigia, kad visatos paviršius yra panašus į besisukančią glotnią sferą, kur Žemė užima centrinio taško vietą. Sukimuisi [211] esant sferiškam, anot jų, tos pačios krypties atstumai neišvengiamai vienodi, visa ko vidurys yra Žemė, aplink kurią, atsiradusią anksčiau, sukasi dangus. Mat jeigu paviršius, kuris atrodo esąs apskritimas, atsiranda iš taško ir centro, – o juk negalima apskritimo nubrėžti be taško, nes apskritimo be taško nebūna – tai, argi, sako, anksčiau už viską nesusikūrė Žemė ir jos chaosas bei praraja? Išties į chaosą ir prarają nugarmėjo vargšai paklydėliai! Jie *pažinę Dievą nešlovino kaip Dievo ir nedėkojo, bet sukvailėjo savo protavimuose ir aptemo jų nesupratinga širdis*[50], be to, ir jų išminčių pasakyta, kad niekas iš žemėje gimusių nėra vyresnis ar gerbtinesnis už olimpiečius[51]. Todėl iš tiesų pažinę [212] Kristų, nevisuomet lieka vaikais kaip graikai[52], labiau mitais ir prasimanymais, nei kalbėjimo menu tiesą užtemdantys ir žmonių nelaimes priskiriantys dangiškiems dalykams, nesigėdijantys pasaulio sukimąsi apibūdinti geometrinėmis teoremomis

[48] Homeras, *Odisėja*, 1, 34.

[49] Kai kuriuose rankraščiuose pridedama: „ir egiptiečių“.

[50] *Rom* 1, 21.

[51] Plg. Platonas, *Leges*, V, 727e.

[52] Plg. Platonas, *Timajas*, 22b; plg. *1 Kor* 14, 20.

bei schemomis ir aiškinti, kad dangus yra papuoštas sparnuočių, vandens bei sausumos gyvūnų atvaizdais, ir kad žvaigždžių savybės atspindi senovės žmonių patyrimus taip, jog, jų nuomone, planetų judesiai priklauso nuo tokių kūnų. Sako, kad žvaigždės sukasi pagal dvylika Zodiako ženklų, traukiamos Zodiako rato sukimosi taip, kad pagal jų derinius stebima, kas atsitinka žmonėms pagal jų [213] suartėjimą ir nutolimą, taip pat pagal patekėjimą ir nusileidimą. Mat visas dangus yra sfera, kurios centras ir centrinis taškas yra žemė (nes visos nuo sferos paviršiaus į žemę krintančios tiesės yra lygios tarpusavyje) ir daro poveikį aplink jį esančiais apskritimais. Didžiausias iš jų atrodo esąs dienovidinis, antrasis, dalijantis jį į lygias dalis, vadinamas horizontu, o trečiasis, kertantis juos abu – ekvinokcija. Iš abiejų pastarosios pusių yra dvi atogrąžos: vasarinė ir žieminė – viena šiaurėje, o kita pietuose. Po jomis vadinamoji ašis, aplink kurią iš vienos pusės išsidėstę abeji Grįžulo Ratai, iš kitos – toliau nuo atogrąžų – Antarktika. [214] Grįžulo Ratai, besisukdami aplink save ir sverdami per polius einančią ašį, galvas laikydami prie vienas kito liemens[53] ir neliečiami mūsų horizonto, yra priežastis viso pasaulio judėjimo, o Zodiako ratas, besisukdamas skersai, liečia visus apskritimus. Jame yra keletas ženklų, kurie vadinami dvylika Zodiako ženklų, nuo Avino iki Žuvų, kurie, kaip aiškina, buvo įkelti į žvaigždes dėl mitinių priežasčių. Avinas, sako, pergabenęs Atamanto dukrą Helę ir Friksą pas skitus, Jautis pavadintas garbei Dzeuso – jaučio, perkėlusio Europą į Kretą. Tai, kas vadinama [215] Paukščių Taku[54], prasidedančiu nuo Žuvų susijungimo ir besitęsiančiu iki Avino, sakoma buvus Dzeuso paliepimu išlieta Herakliui iš Heros krūtų. Taigi, anot jų, prieš Europą, Friksą, Dioskūrus ir kitus Zodiako ženklus, perkeltus į žvaigždes iš žmonių ir žvėrių, nebuvo lemties, tačiau be lemties

[53] Graikiškai Grįžulo Ratai vadinami „Meškomis“.

[54] Gr. „Pieno ratas“.

gyveno mūsų senoliai. Reikia pabandyti, ar žodžių vaistais kaip nors nepagydytume nuo melo, jį malšindami ir gesindami lyg gydytojai dabar panagrinėsime tiesą.

Astrologijos kritika

15. Jeigu geriau žmonėms buvo būti valdomiems likimo nei nebūti, kodėl gi, netikėliai, nuo pat pradžių, kai kilo žmonių giminė, [216] lemties nebuvo? O jeigu buvo, tai kam reikėjo vėliau perkelti į žvaigždes Liūtą, Vėžį, Dvynius, Mergelę, Jautį, Svarstykles, Skorpioną, Aviną, Šaulį, Žuvis, Ožiaragį, Vandenį, Persėją, Kasiopėją, Kefėją, Pegasą, Hidrą, Varną, Taurę, Lyrą, Slibiną ir kitus, iš kurių išsidėstymo, kaip aiškinate, žmonės gauna mokslines ar veikiau paramokslines pranašystes? Taigi išties arba nuo pat pradžių lemtis buvo, ir nereikalingas šitų būtybių išdėstymas, arba nebuvo, ir anksčiau gyvenusių blogesniais laikais gyvenimą Dievas pakeitė į geresnį bei geriau tvarkomą. Tačiau senoliai geresni [217] už dabartinius[55], todėl ir buvo pavadinti auksine karta[56]. Taigi lemties nėra. Jeigu Saulė, apvažiuodama ratus ir apkeliaudama Zodiaką metiniais periodais atneša permainas ir metų kaitą, kaipgi išgyveno gimusieji prieš tai, kol Zodiako ženklai buvo įkelti į žvaigždes ir jais papuoštas dangus, kai dar nebuvo atskirti vasara, ruduo, žiema ir pavasaris, dėl kurių auga ir stiprėja kūno prigimtis? Betgi išgyveno, buvo ilgaamžiškesni bei stipresni už dabartinius ir tuomet panašiai Dievui tvarkant metų laikus. Vadinasi, dangus buvo išmargintas ne tokiais pavidalais. Jeigu *saulė, mėnulis ir kitos žvaigždės*[57] yra atsiradę laikotarpiams[58], dangaus grožiui ir metų laikų pasikeitimams atskirti bei išsaugoti, tai jie yra dieviški ir geresni už žmones; judėdami tvarkingai ir laimingai jie, be abejo, gyvena geresnį,

[55] Plg. Platonas, *Philebus*, 16c.

[56] Plg. Hesiodas, *Darbai ir dienos*, 109–201.

[57] *Pr* 1, 16.

[58] *Pr* 1, 14–18.

palaimingesnį, ramesnį ir stipriai teisingumu bei dorybe mūsiškį pranokstantį gyvenimą. Tačiau jeigu jie rezga ir vykdo mirtingųjų nelaimes bei kvailystes, užsiimdami gyvenimo nedorybėmis, permainomis ir vingiais, tuomet yra dar nelaimingesni už žmones, žvelgdami į žemę ir niekingus bei neteisėtus veiksmus, ne ką geriau už žmones gyvena, jeigu mūsų gyvenimas išties priklauso nuo jų nutolimo ir judėjimo. [219]

Lemties nėra

16. Jeigu joks veiksmas neatsiranda be troškimo ir troškimas be poreikio, o dieviškumui nieko netrūksta, – jis ir nemąsto bloga. Ir jeigu žvaigždžių prigimtis yra arčiau Dievo, dorybe būdama geresnė už geriausius žmones, tai ir žvaigždės esti nemąstančios bloga ir be poreikių. Be to, kiekvienas, įsitikinęs, jog Saulė, Mėnulis ir žvaigždės yra dieviški, sutiks su mumis, kad jie labai toli nuo blogio ir žemiškų veiksmų, nes nepatiria malonumo bei skausmo aistrų. Tokie bjaurūs troškimai dangaus gyventojams nebūdingi. O jei iš prigimties jie yra toli nuo šito ir be jokių poreikių, kaipgi žmonėms [220] jie darytų tai, ko patys nenori, ir su kuo neturi nieko bendra? Tvirtinantys, kad žmogus nėra laisvas pasirinkti, sakantys, kad jis valdomas neišvengiamų likimo būtinybių bei jo nerašytų įstatymų, piktžodžiauja pačiam Dievui, kalbėdami apie jį kaip apie žmogiškų blogybių priežastį ir vykdytoją. Jeigu jis visą žvaigždžių sukimąsi nenusakoma ir nesuvokiama išmintimi darniai valdo laikydamas visatos vairą, o žvaigždės suteikia gyvenimui blogų ir gerų savybių žmones į tai vilkdamos neišvengiamybės pančiais, taip sakantys Dievą padaro blogybių priežastimi ir davėju. Bet [221] Dievas nėra niekam jokios žalos kaltininkas. Taigi lemties nėra.

Kiekvienas, nors kiek turintis proto, sutiks, kad tai, kas dieviška, yra teisinga, gera, išmintinga, be melo, geranoriška,

nėra blogio priežastis, neturi aistrų ir panašiai. O jeigu teisingieji yra geresni už neteisinguosius ir neteisingumas jiems bjaurus, o Dievas, būdamas teisingas, džiaugiasi teisingumu ir jam nemalonus neteisingumas, priešingas ir priešiškas teisingumui, tai neteisybės kaltininkas nėra Dievas. Jeigu tai, kas naudinga, yra visokeriopai gera, o santūrumas naudingas ir namuose, ir gyvenime, ir draugams, vadinasi, santūrumas yra gera. Ir jei santūrumas geras iš prigimties, palaidumas yra priešingas santūrumui – tai, o kas priešinga geram, yra bloga, vadinasi, [222] palaidumas yra bloga. Ir jei palaidumas iš prigimties blogas, nes iš palaidumo kyla svetimavimai, vagystės, pykčiai ir žudynės, tai iš prigimties gyvenimas be santūrumo yra palaidas. Tačiau tai, kas dieviška, nesusiję su aistromis. Taigi lemties nėra.

Jeigu susivaldantys yra geresni už nesivaldančius ir jiems nesivaldymas yra bjaurus, o Dievas džiaugiasi susivaldymu nežinodamas, kas yra aistros, vadinasi, ir Dievui atgrasus nesusivaldymas. Kad susivaldymo veiksmas, būdamas dorybe, yra geresnis už nesusivaldymo, esančio blogybe, galima pasimokyti iš karalių, valdovų, karo vadų, moterų, vaikų, piliečių, šeimininkų, vergų, auklių ir mokytojų. Kiekvienas iš jų [223] naudingas ir sau, ir visuomenei elgdamasis santūriai, o pasileidęs žalingas ir sau, ir visuomenei. Ir jeigu yra koks nors skirtumas tarp ištvirkėlių ir tikrų vyrų bei pasileidusių ir susivaldančių, ir geriau būti vyriškiems bei susivaldantiems, o blogiau – priešingiems, ir jei geresnieji yra arti ir mieli Dievui, o blogesnieji yra toli ir atgrasūs – sakantys, kad lemtis yra, laiko, jog neteisybė ir teisingumas, iškrypimas ir vyriškumas, nesantūrumas ir santūrumas yra vienas ir tas pats, o juk tai neįmanoma. Mat jeigu blogiui priešingas gėris, o tai, kas neteisinga – blogis, šitam priešinga teisinga, o teisinga – gėris, gėris priešingas [224] blogiui, o blogis nepanašus į gėrį – vadinasi, teisinga nėra tas pat, kas neteisinga. Taigi Dievas nėra kaltas dėl blogybių, nesidžiaugia blogybėmis, kaip parodė pats šis geras

svarstymas. Jei yra ydingųjų, tai jie ydingi dėl proto trūkumo, o ne dėl lemties, –

dėl nuosavų kalčių be saiko patiria skausmą.[59]

Jeigu lemtis lemia ką nors užmušti ir susikruvinti rankas nužudymu, o šitam kliudo įstatymas, bausdamas nedorėlius ir grasinimais sulaikydamas nuo lemties sprendimų, tokių kaip elgtis neteisingai, svetimauti, vogti, nuodyti – įstatymas yra priešingas lemčiai. Ką lemtis nusprendžia, tam įstatymas kliudo, o kam įstatymas kliudo, tą lemtis [225] verčia daryti. Taigi įstatymas yra priešiškas lemčiai. O jeigu priešiškas, tai ne pagal lemtį dirba įstatymų leidėjai: įsakydami, kas priešinga lemčiai, griauna lemtį. Taigi arba lemtis yra, ir nereikia įstatymų, arba yra įstatymai, tačiau ne pagal lemtį. Betgi, anot jų, neįmanoma, kad be lemties kas nors gimtų ar įvyktų, ir piršto pajudinti niekas negalįs be dalios. Tuomet pagal lemtį buvo atsiradę įstatymdaviai Minas, Drakontas, Likurgas, Solonas ir Dzaleukas, kurie išleido įstatymus, draudžiančius svetimavimą, žudymą, smurtą, plėšikavimą, vagystę – lyg jų nebūtų ir nevyktų pagal lemtį. O jei tokie dalykai pagal lemtį, tai ne pagal [226] lemtį įstatymai. Juk lemtis pati savęs nenaikintų atšaukdama pati save ir pati su savimi kovodama, viena vertus, leisdama įstatymus, draudžiančius svetimavimus bei žudynes, ir bausdama bei persekiodama bloguosius, o, kita vertus, sukeldama žudymus bei svetimavimus. Bet tai neįmanoma. Niekas nėra pats sau svetimas, nei pats savęs nekenčia, nei pats save griauna, nei yra nedermėje pats su savimi. Taigi lemties nėra.

Jeigu viskas, kas tik atsiranda, yra pagal lemtį ir nieko nėra be lemties, be abejo, ir įstatymai turėjo atsirasti pagal lemtį. Tačiau įstatymas panaikina lemtį mokydamas, kad dorybės išmoks-

[59] Homeras, *Odisėja*, 1, 34.

tama ir įgyjama stropumu[60], o nedorybės galima išvengti, ir kad ji kyla [227] iš išsilavinimo trūkumo[61]. Taigi lemties nėra. Jeigu lemtis verčia būti neteisingiems vieni kitiems ir patirti neteisybę vieniems iš kitų, kokia nauda iš įstatymų? Jie yra tam, kad atlygintų nusikalstantiems, nes Dievas rūpinasi skriaudžiamaisiais. Geriau būtų buvę blogųjų nesukurti pagal dalią, negu jau sukurtus taisyti įstatymais. Tačiau Dievas yra geras, išmintingas ir geradaris. Taigi lemties nėra.

Nuodėmių priežastis yra auklėjimas ir įpročiai arba sielos aistros bei kūno geismai. Kad ir kuri iš šių priežasčių būtų, Dievas nekaltas. Jeigu geriau yra būti teisingam nei neteisingam, kodėl gi tuomet žmogus toks netampa pagal lemtį? Ir jeigu [228] vėliau, kad taptų geresnis, yra auklėjamas mokslais ir įstatymais, tai auklėjamas kaip turįs laisvą valią, o ne kaip blogas iš prigimties. Jeigu ydingieji gimė ydingi dėl lemties pagal apvaizdos sprendimus, tai gyvenantys pagal nuosavą prigimtį ir todėl negalintys pasikeisti nėra kaltintini ir verti įstatymų bausmės. Ir dar: jeigu gerieji, gyvenantys pagal savo prigimtį, nusipelno pagyrimo, nes lemtis lėmė geriems būti geriems, tai ir blogieji, gyvenantys pagal savo lemtį, teisingo teisėjo negali būti kaltinami. Tiesiai šviesiai tariant, gyvenantis pagal jam būdingą prigimtį nė kiek nenusideda, juk ne pats save tokį padarė, [229] o dalia – ir gyvena pagal jos paskatas vedamas neišvengiamų būtinybių. Taigi niekas nėra blogas. Tačiau, kaip rodo svarstymas, yra blogieji ir blogybė – kaltintina bei priešiška Dievui, o dorybė maloni ir girtina Dievui, davusiam įstatymą bausti bloguosius. Taigi lemties nėra.

17. Bet kodėl gaištu tiek laiko įrodymais ilgindama kalbą, pasakiusi tai, kas būtina ir naudinga įtikinti bei palenkti prie naudingų dalykų, ir nedaugeliu žodžių visiems išaiškinusi jų iš-

[60] Plg. Platonas, *Protagoras*, 323c.

[61] Plg. Platonas, *Timajas*, 86e.

sigalvojimo nenuoseklumą? Dabar jau net vaikas [230] gali pastebėti ir suprasti jų paklydimą – kad nuo mūsų priklauso daryti gera ar bloga, o ne nuo žvaigždžių. Juk mumyse esti dvi paskatos: troškimai, kylantys iš kūno ir sielos[62] – abeji skirtingi. Todėl ir du pavadinimus yra gavę, vieni – dorybės, kiti – ydos. Reikia paklusti gražesniam, auksiniam dorybės vadovavimui, pasirenkant, kas geriausia vietoj žemų dalykų. Bet apie tai jau pakanka, pabaigsiu kalbą. Gėdijuosi ir jaučiuosi nesmagiai po kalbos apie skaistybę privalanti dėstyti nuomones astrologų ar, veikiau, tuštybės stebėtojų, kurie su pasipūtimu naudoja gyvenimo laiką, leisdami jį vien tik pasakų prasimanymams.

Tokias tau nuo mūsų, valdove Dorybe, atnešu dovanas [231] su įpintais Dievo žodžiais.

[62] Plg. *Gal* 5, 17.

Didachė

Versta iš: *Florilegium patristicum*, ed. Gerardus Rauschen, fasc. 1, Bona, 1914.

Iš senosios graikų k. vertė kun. Česlovas Kavaliauskas.

Pirmą kartą vertimas spausdintas: *Katalikų kalendorius žinynas 1986 (C)*, Kaunas–Vilnius, 1986, p. 213–222.

Įvadą parašė Vytautas Ališauskas.

Šv. Klemensas Romietis

Versta iš: Clément de Rome, *Epître aux Corinthiens*, Introduction, texte critique, traduction, notes et index par Annie Jaubert, Paris: Les Editions du Cerf, 1971, SCh 167.

Iš senosios graikų k. vertė Naglis Kardelis.

Pirmą kartą vertimas spausdintas: *Naujasis Židinys-Aidai*, 1993, Nr. 1, p. 3–11.

Įvadą parašė Vytautas Ališauskas.

Šv. Ignotas Antiochietis

Versta iš: Ignace d'Antioche, *Lettres. Lettres et Martyre de* Polycarpe de Smyrne, ed. P. Th. Camelot, Paris: Les Editions du Cerf, 1969, SCh 10.

Iš senosios graikų k. vertė kun. Česlovas Kavaliauskas.

Pirmą kartą vertimas (visų septynių laiškų) spausdintas: *Katalikų kalendorius žinynas 1987 (A)*, Kaunas–Vilnius, 1987, p. 248–275.

Įvadą parašė Vytautas Ališauskas.

Šv. Polikarpas Smirnietis

Versta iš: Ignace d'Antioche, *Lettres. Lettres et Martyre de* Polycarpe de Smyrne, ed. P. Th. Camelot, Paris: Les Editions du Cerf, 1969, SCh 10.

Iš senosios graikų k. vertė kun. Česlovas Kavaliauskas.

Pirmą kartą vertimas (viso teksto) spausdintas: *Katalikų kalendorius žinynas 1988 (B)*, Kaunas–Vilnius, 1988, p. 176–181, 194–198.

Įvadą parašė Vytautas Ališauskas.

Papijas Hierapolietis

Euzebijaus (*HE*, 3, 39, 3–4 ir *HE*, 3, 39, 15–16) fragmentai versti iš: Eusébe de Césarée, *Histoire ecclésiastique*, ed. G. Bardy, t. 2, Paris: Les Editions du Cerf, 1965, SCh 31.

Pilypo Sidiečio fragmentas verstas iš: *Patres Apostolici*, ed. F. X. Funk, vol. 2, Tübingen, 1906.

Iš senosios graikų k. vertė Naglis Kardelis.

Ireniejaus Lioniečio (*Adv. haer.*, V, 33, 3–4) fragmentas verstas iš: Irénée de Lyon, *Contre les hérésies, livre V*, edition critique par Adelin Rousseau, Luis Doutreleau, s.j., Charles Mercier, t. 2: texte et traduction, Paris: Les Editions du Cerf 1969, SCh 153.

Iš lotynų k. vertė Darius Alekna.

Įvadą parašė Vytautas Ališauskas.

Pseudo-Barnabas

Versta iš: *Epître de Barnabé*, Introduction, traduction et notes par Pierre Prigent, texte grec établi et présenté par Robert A. Kraft, Paris: Les Editions du Cerf: 1971, SCh 172.

Iš senosios graikų k. vertė Virginija Dičiūtė.

Įvadą parašė Vytautas Ališauskas.

Hermas

Versta iš: Hermas, *Le Pasteur*, introduction, texte critique, traduction et notes par Robert Joly, 2e éd., Paris: Les Editions du Cerf, 1986, SCh 53bis.

Iš senosios graikų k. vertė Mindaugas Strockis (*I–IV regėjimai; Palyginimai*) ir Naglis Kardelis (*Priesakai*).

Pirmą kartą Mindaugo Strockio vertimas spausdintas: *I–IV regėjimai*: *Naujasis Židinys-Aidai*, 1992, Nr. 9, p. 7–12; *Palyginimai*: *Naujasis Židinys*, 1991, Nr. 7, p. 3.

Įvadą parašė Vytautas Ališauskas.

Laiškas Diognetui

Versta iš: *Patrum Apostolicorum opera, ed. minor*, ed. Adolf v. Harnack et. al., 1877.

Iš senosios graikų k. vertė kun. Vaclovas Aliulis MIC.

Pirmą kartą vertimas spausdintas: *Katalikų kalendorius žinynas 1988 (B)*, Kaunas–Vilnius, 1988, p. 185–190.

Įvadą parašė Vytautas Ališauskas.

Šv. Justinas

Pirmoji apologija

Versta iš: *Florilegium patristicum*, ed. Gerardus Rauschen, fasc. 2, Bona, 1911.

Iš senosios graikų k. vertė Mindaugas Strockis.

Pirmą kartą 2, 5–6, 11–13 ir 46 skyriai spausdinti: *Naujasis Židinys*, 1991, Nr. 8, p. 3–5.

Pokalbis su Žydu Trifonu

Versta iš: J. M. van Winden, *An Early Christian Philosopher. Justin Martyr's Dialog with Trypho*, Chapters One to Nine, Leiden: J. Brill, 1971, Philosophia Patrum 1.

Iš senosios graikų k. vertė Naglis Kardelis.

Įvadą parašė Darius Alekna.

Tatianas

Versta iš: Tatian, *Otatio ad Graecos and Fragments*, ed. and transl. by Molly Whittaker, Oxford: Clarendon Press, 1982.

Iš senosios graikų k. vertė Naglis Kardelis.

Įvadą parašė Darius Alekna.

Atėnagoras Atėnietis

Versta iš: Athenagoras, *Legatio and De Resurectione*, ed. and transl. by William R. Schoedel, Oxford: Clarendon Press, 1972.

Iš senosios graikų k. vertė Naglis Kardelis.

Įvadą parašė Darius Alekna.

Šv. Teofilis Antiochietis

Versta iš: Théophile d'Antioche, *Trois livres à Autolycus*. Texte grec établi par G. Bardy, traduction par Jean Sender, introduction et notes de Gustave Bardy, Paris: Les Editions du Cerf, 1948, SCh 20.

Iš senosios graikų k. vertė Jonas Morkus.

Pirmą kartą vertimas spausdintas: *Naujasis Židinys-Aidai*, 1992, Nr. 2, p. 3–9.

Įvadą parašė Darius Alekna.

Šv. Ireniejus Lionietis

Prieš erezijas

III knyga

Versta iš: Irénée de Lyon, *Contre les hérésies, livre III*, édition critique par Adelin Rousseau et Luis Doutreleau, s.j., t. 2: texte et traduction, Paris: Les Editions du Cerf, 1974, SCh 211.

Iš lotynų k. vertė Darius Alekna.

IV knyga

Versta iš: Irénée de Lyon, *Contre les hérésies, livre IV*, édition critique sous la direction de Adelin Rousseau, avec la collaboration de Bertrand Hemmerdinger, Luis Doutreleau, Charles Mercier, t. 2: texte et traduction, Paris: Les Editions du Cerf, 1965, SCh 100.

Iš senosios graikų ir lotynų k. vertė Mindaugas Strockis.

Pirmą kartą Mindaugo Strockio vertimas spausdintas: *Naujasis Židinys-Aidai*, 1993, Nr. 6, p. 4–9.

V knyga

Versta iš: Irénée de Lyon, *Contre les hérésies, livre V*, édition critique par Adelin Rousseau, Luis Doutreleau, s.j., Charles Mercier, t. 2: texte et traduction, Paris: Les Editions du Cerf, 1969, SCh 153.

Iš lotynų k. vertė Darius Alekna

Apaštalų mokslo išdėstymas

Versta iš: Ireneusz z Lyonu, *Wykład nauki apostolskiej*, tł. Wincenty Myszor, Kraków: WAM, 1997; Irénée de Lyon, *Démonstration de la Prédication Apostolique*, trad. par L. M. Froidevaux, Paris: Les Editions du Cerf, 1959, SCh 62.

Originalas armėnų k.; iš tarpinių (lenkų ir prancūzų) vertimų parengė Vytautas Dališauskas.

Įvadą parašė Darius Alekna.

Muratori fragmentas

Versta iš: *Florilegium patristicum*, ed. Gerardus Rauschen, fasc. 3, Bona, 1914.

Iš lotynų k. vertė Vytautas Ališauskas.

Įvadą parašė Vytautas Ališauskas.

Melitonas Sardietis

Versta iš: Meliton de Sardes, *Sur la Pâque*, ed. O. Perler, Paris: Les Editions du Cerf, 1966, SCh 123.

Iš senosios graikų k. vertė Darius Alekna.

Pirmą kartą vertimas spausdintas: *Naujasis Židinys-Aidai*, 1993, Nr. 4, p. 8–13.

Įvadą parašė Vytautas Ališauskas.

Klemensas Aleksandrietis

Pedagogas

Versta iš: Clément d'Alexandrie, *Le Pédagogue, livre III*, texte grec. traduction de Claude Mondésert et Chantal Matray, notes de Henri-Irénée Marrou, Paris: Les Editions du Cerf, 1970, SCh 158.

Pirmą kartą vertimas skelbtas: *Naujasis Židinys-Aidai*, 1991, Nr. 6, p. 3.

Iš senosios graikų k. vertė Jonas Morkus.

Stromatai

I stromatas

Versta iš: Clément d'Alexandrie,

Les Stromates. Stromate I, introduction de Claude Mondésert, s.j., traduction et notes de Marcel Caster, Paris: Les Editions du Cerf, 1951, SCh 30. Graikiškas tekstas šiame leidime perspausdintas iš: Clemens Alexandrinus, *Stromata I–VI*, herausgegeben von Otto Stählin, Berlin: Akademie Verlag, 1939.

Iš senosios graikų k. Tatjana Aleknienė.

II stromatas

Versta iš: Clément d'Alexandrie, *Les Stromates. Stromate II*, introduction et notes de P. Th. Camelot, o.p., texte grec et traduction de Cl. Mondésert, s.j., Paris: Les Editions du Cerf, 1954, SCh 38.

Iš senosios graikų k. vertė Tatjana Aleknienė.

V stromatas

Versta iš: Clemens Alexandrinus, *Stromata I–VI*, herausgegeben von Otto Stählin, neu herausgegeben von Ludwig Früchtel, 4. Auflage mit nachträgen von Ursula Trau, Berlin: Akademie Verlag, 1985.

Iš senosios graikų k. vertė Tatjana Aleknienė.

VII stromatas

Versta iš: Clément d'Alexandrie, *Les Stromates. Stromate VII*, introduction, texte critique, traduction, et notes par Alain Le Boulluec, Paris: Les Editions du Cerf, 1997, SCh 428.

Iš senosios graikų k. vertė ir paaiškinimus parengė Tatjana Aleknienė.

Įvadą parašė Darius Alekna.

Origenas

Laiškas Grigaliui Stebukladariui

Versta iš: Grégoire le Thaumaturge, *Remerciement à Origène. Lettre d'Origène à Grégoire*, texte grec, introduction, traduction et notes par Henri Crouwel, s.j., Paris: Les Editions du Cerf, 1969, SCh 148.

Iš senosios graikų k. vertė ir paaiškinimus parengė Darius Alekna.

Pirmą kartą vertimas spausdintas: *Naujasis Židinys-Aidai*, 1992, Nr. 1, p. 3–5.

Spausdinamas tekstas redaguotas iš naujo.

Apie pradus

I–II knygos

Versta iš: Origène, *Traité des principes*, tome I (livres I et II), introduction, texte critique de la version de Rufin, traduction par Henri Crouzel et Manlio Simonetti, Paris: Les Editions du Cerf, 1978, SCh 252.

Iš lotynų k. vertė Darius Alekna.

III knyga

Versta iš: Origène, *Traité des principes*, tome III (livres III et IV), introduction, texte critique de la Philocalie et de la version de Rufin, traduction par Henri Crouzel et Manlio Simonetti, Paris: Les Editions du Cerf, 1980, SCh 268.

Iš senosios graikų k. vertė Tatjana Aleknienė.

Pradžios knygos VIII homilija

Versta iš: Origène, *Homélies sur la Genèse*, ed. H. de Lubac et L. Doutreleau, Paris: Les Editions du

Cerf, 1976, SCh 7bis.

Iš lotynų k. vertė Naglis Kardelis.

Pirmą kartą vertimas spausdintas: *Naujasis Židinys-Aidai*, 1996, Nr. 4, p. 179–185.

Paaiškinimai Giesmių giesmei

Versta iš: Origène, *Commentaire sur le Cantique des Cantiques*, texte de la version latine de Rufin, traduction, notes et index par Luc Brésard, o.c.s.o., et Henri Crouzel, s.j., avec la collaboration de Marcel Borret, s.j., Paris: Les Editions du Cerf, 1992, SCh 376.

Iš lotynų k. vertė Vaidilė Stalioraitytė.

Laiškas Firmilianui

Versta iš: Nautin, P., *Lettres et écrivains chrétiens des II et III siecles*, Paris: Les Editions du Cerf, 1961.

Iš lotynų k. vertė Vytautas Ališauskas.

Įvadą parašė Darius Alekna.

Šv. Metodijus Olimpietis

Versta iš: *Die Griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte. Methodius*, ed. G. N. Bonwetsch, Leipzig, 1917.

Iš senosios graikų k. vertė ir paaiškinimus parengė Virginija Dičiūtė.

Įvadą parašė Darius Alekna.

RODYKLĖ

Rodyklė apima antologijos asmenvardžius, vietovardžius ir dalykus. Asmenvardžiai ir vietovardžiai rinkti iš Bažnyčios Tėvų, įvadinių tekstų ir išnašų. Į rodyklę neįtraukti duomenys iš bibliografinių nuorodų bei vertimų ir leidimų sąrašo. Dalykų sąrašas toli gražu nėra išsamus, stengtasi, kad jame atsispindėtų bent pagrindinės temos ir objektai. Kursyvu žymėti puslapiai nurodo vietas iš išnašų ir įvadinių tekstų.

Rodyklėje vartojamos santrumpos: *ap.* – apaštalas; *diak.* – diakonas; *evang.* – evangelistas; *filos.* – filosofas; *imp.* – imperatorius; *mit.* – mitologinis; *mst.* – miestas; *pop.* – popiežius; *pran.* – pranašas; *presb.* – presbiteris; *s.* – sūnus; *t.* – tėvas; *veik.* – veikėjas; *vysk.* – vyskupas; *vvd.* – vietovardis; *žm.* – žmona.